

■ Kuramdan Uygulamaya ■

İNSANI

DİPLOMASİ

EDİTÖR

Hafize Zehra Kavak

Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi

EDİTÖR

Hafize Zehra Kavak

Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi

Kızılay Kültür Sanat Yayınları: 1
Akademi Dizisi: 1

Editör

Hafize Zehra Kavak

Danışman Editörler

Metin Editörü: Alpaslan Durmuş
Türkçe Dil Editörü: Gökçe Eser
İngilizce Dil Editörü: Ekrem Eser
Diplomasi Editörü: Eren Paykal

Editör Asistanları

Zahide Ekmekci
Meryem Esra Varol

Kapak, Grafik Tasarım ve Uygulama

Nevzat Onaran

ISBN 978-605-73204-0-7

e-ISBN 978-605-71880-4-5

Ocak 2023, İstanbul, birinci basım.

© Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023

Eserin 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde yayımlanması, Türkçe ve diğer bütün dillerde yurt içinde ve dışında maddi ve manevi haklarının temsili hak sahipleriyle anlaşmalı olarak münhasıran Kızılay Kültür Sanat'a aittir.

Eserin dijital versiyonu ücretsiz açık erişimle Kızılay Kültür Sanat Yayınlar web sayfasından (<https://www.kizilaymagaza.org.tr/kategori/yayinlar-1>) okunabilir, herhangi ilave bir izne gerek olmaksızın her türlü dijital platforma serbestçe indirilebilir, bir değişiklik yapılmaksızın indirildiği hâliyle bütün dijital platformlarda konumlandırılabilir, paylaşılabılır. Haklı alıntı sınırları içinde kalmak ve kaynak göstermek kaydıyla eserden alıntı yapılabilir.

Dijital versiyonu ücretsiz olan bu kitabın basılı hâli Kızılay Kültür Sanat'ın Yayınlar web sayfasından, internet üzerinden faal kitabevi ve mağazalar ile kitabevlerinden satın alınabilir.

Kızılay Kültür Sanat neşrettiği eserleri müellifine sadık kalarak yayımlar. Görüşlerini gerek gördüğünde ön söz, dipnot vb. aracılığıyla eserde okurlara aktarır. Kızılay Kültür Sanat tarafından görüş belirtilmeyen hususlara Kızılay Kültür Sanat'ın yahut kurucusu Kızılay'ın katıldığı varsayılmaz.

Kızılay Kültür Sanat Yayınları Türkiye Kızılay Derneğinin tescilli markasıdır.

Yayınevi Sertifika No.: 15368
Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No.: 28
34445, Beyoğlu, İstanbul, Türkiye
Telefon: (+90 212) 263 1868
web: www.kizilayyayin.com.tr
e-posta: kks@kizilay.com.tr

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Matbaa Sertifika No: 44452
Cihangir Mh. Güvercin Cd. NO.:3 Baha İş
Merkezi A Blok K.:3 Haramidere Avcılar/
İstanbul
Telefon: +90 (212) 412 1700

Kızılay Kültür Sanat Yayınları Kütüphane Bilgi Kartı

Kızılay Kültür Sanat Publishing Library Cataloging-in-Publication Data

Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi / editör Hafize Zehra Kavak.

İstanbul Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023.

575 sayfa tablo, çizim, fotoğraflar; 16,5x24 cm.

Kızılay Kültür Sanat Yayınları; 1. Akademi Dizisi; 1.

Kaynakça ve dizin var.

ISBN 978-605-73204-0-7

1. International relations_Diplomacy. 2. Diplomacy_Humanitarian Diplomacy. 3. Humanitarian assistance_Migration. 4. Law_Humanitarian law. 5. Humanitarian assistance_International intergovernmental organizations, international non-governmental organizations, non-governmental organizations.

I. Kavak, Hafize Zehra, 1980-

HV553. K87 2022

Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi

EDİTÖR

Hafize Zehra Kavak

Hafize Zehra Kavak

Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünde lisansını, Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisansını tamamladı. Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsünde “Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsani Diplomasi Faaliyetleri” konulu doktora tezine devam ettiği süreçte Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu (IFRC) ve Diplo Foundation iş birliğinde düzenlenen “İnsani Diplomasi” eğitimine katıldı. 2006-2015 arasında İHH İnsani Yardım Vakfında Araştırma ve Yayınlar Birimi Koordinatörü olarak görev yaptı. Etiyopya, Filistin, Lübnan, Makedonya ve Türkiye’de çeşitli insani yardım projelerinde görev aldı. Hâlihazırda Kızılay Akademisi bünyesinde Kıdemli Uzman Araştırmacı olarak sürdürdüğü görevinin yanı sıra insani yardım literatürüne araştırma, telif, edisyon ve tercüme kalemlerinde katkıda bulunmaktadır.

Bölüm Yazarları

Halil Kürşad Aslan
Fatma Zehra Atıcı
Cihat Battaloğlu
Orhan Battır
Murat Çemrek
Michael David Clark
Fadi Farasin
Aygün Karakaş
Kerem Kınık
Mehmet Akif Kireççi
Kaan Namlı
Hüseyin Oruç
Kaan Saner
Hugo Slim
İzzet Şahin
Tore Svenning
Segâh Tekin
Selen Turp
Hakan Ünay

İsimler soyadına göre alfabetik sıralanmıştır.

Bölüm yazarları ve katkıda bulunanların ayrıntılı biyografisi için bk. s.494.

Sırtımızı dayadığımız, yanlarında emniyetli
bir duldanın ferahlığını hissettiğimiz sevgili
insani çalışma yolculuğundaki yoldaşımız
meslektaşlarımıza; dostlarımıza...

İçindekiler

Giriş	10
İnsanietperverlik, Hayırseverlik ve İnsani Diplomasi / Mehmet Akif Kireççi	19
Kavram ve Tarihsel Bağlam	20
Kavramın Epistemolojik Arka Planı	23
İslam Medeniyetinde İyilik, Hayırseverlik ve İnsani Yardım	27
Modern Dönemde İnsani Yardımın Kurumsallaşması	29
İnsani Yardım Neden Diplomasiye İhtiyaç Duydu?	30
Klasik Diplomasiden İnsani Diplomasiye Dönüşüm	33
İnsani Diplomasi	35
İnsani Diplomasi-Klasik Diplomasi İlişkisi / Orhan Battır.	39
Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve.	41
Klasik Diplomasi ve İnsani Diplomasinin Mukayeseli Analizi: Aktörler; Hedefler, Yöntemler ve Araçlar	50
Genel Değerlendirme ve Sonuç	62
İnsani Diplomasi Politikası	69
İnsani Diplomasi Politikası Açıklama Bildirgesi	74
İnsani Diplomasinin Normatif ve Etik Çerçevesi / Kaan Saner	93
İlkeler Perspektifi ve İnsani Alanın Etik Çerçevesi	96
Uluslararası İnsancıl Hukukun İlkeleri	102
Uluslararası İnsancıl Hukukun Koruma Rejimi	107
Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Çerçevesi	125
Sonuç	127
Küreselleşme ve İnsani Diplomasi: Türkiye Örnek Çalışması / Hakan Ünay, Murat Çemrek	129
Tartışmaları ve Dönüştürücü Etkisiyle Küreselleşme	130
Küreselleşme ve İnsani Diplomasi	133
Türkiye'nin İnsani Diplomasi Faaliyetleri ve Küreselleşme.	136
Karmaşık ve Uzun Krizlerde İnsani Diplomasi / Segâh Tekin.	143
Karmaşık ve Uzun Krizler	147
İnsani Diplomasi Bağlamında Sorun Çözücü Adımlar	151
Sonuç	170
İnsani Diplomasi Ekosistemi / Halil Kürşad Aslan, Selen Turp	173
Küresel Siyasette Dönüşümler ve İnsani Diplomasi	178
Ekosistem Yaklaşımına Yakından Bakış	182
İnsani Diplomasi Ekosistemi Nedir?	182
İnsani Diplomasi Aktörleri ve Aktörler Arası İlişkiler	193
Sonuç	209

Yumuşak Güç ve Akıllı Güç Dengesinde Kamu Diplomasisi için Yeni Bir Yol: İnsani Diplomasi / Murat Çemrek, Fatma Zehra Atıcı	.211
Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Güç ve Akıllı Güç	213
Yumuşak Güç ve Akıllı Gücün Uygulama Aracı Mahiyetiyle Kamu Diplomasisi	216
Kamu Diplomasisi İçin Yeni Bir Yol: İnsani Diplomasi	219
Sonuç	233
İnsani Diplomasi Alanında ICRC / Tore Svenning	.235
“İnsani Diplomasi” Terimi	236
Solferino’da Henri Dunant - İnsani Eylemi Takiben İnsani Diplomasi	237
İnsani Diplomatlar: Uzmanlar ve Müzakereciler	238
ICRC’nin İnsani Diplomasi Uygulama Alanları	240
Küresel Alanda İnsani Diplomasi	247
Sonuç	253
Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur? / Hugo Slim	.255
Bir Sanat ve Zanaat Olarak Diplomasi	257
Gerçeklik Algısı	259
Kişiler Arası İletişim	261
Güven	268
Kavramsal Beceri ve Strateji Yeteneği	270
Kişisel Erdemler	275
Sanal Diplomasinin Kişiler Arası Zorluğu	278
Sonuç: İnsani Diplomasinin İyileştirilmesi	280
İnsani Diplomaside Kültürün Gücünden İstifade / Cihat Battaloğlu, Fadi Farasin	.281
Kültür Konusuna Nasıl Yaklaşılmalı?	283
Kültür İnsani Diplomatlar için Niye Önemlidir?	287
İnsani Diplomatların Beceri ve Yaklaşımlarının Kültürel Mülahazalarla Pekiştirilmesi	290
İnsani Diplomaside Kültür Kaynaklı Sorunların Çözümüne Dair Stratejiler	300
Sonuç	303
İnsani Diplomasi ve İş Dünyası / Aygün Karakaş	.305
İş Dünyasının İnsani Diplomasiye Dâhil Olmasının Yolları	306
İş Dünyasının İnsani Diplomasi Bağlamında Değerlendirilebilecek Faaliyetleri	307
İş Dünyası Niçin İnsani Diplomasi Faaliyetlerine Dâhil Oluyor?	308
İş Dünyasının İnsani Faaliyetlerde Gözetmesi Gereken İlkeler	309
İş Dünyasının İnsani Faaliyetlerine Kaydıhtiraziler	311
Türk Özel Sektörü	312
İş Dünyası ve İnsani Diplomasi İlişkisine Sivil Bakış	313
Sonuç	314
İnsani Yardım Çalışanlarının ve İnsani Yardımların Korunmasında İnsani Diplomasi Kullanımı / Kaan Namli	.315
Diplomasiden İnsani Diplomasiye Doğru	316
Dönüşen Diplomasi ve İnsani İdeallerin Savunuculuğunda Yeni Aktörler	317
İnsani Diplomasi Teamülü ve Aktörleri	319
İnsani Yardım Çalışanları ve İnsani Yardımları Koruma Amaçlı İnsani Diplomasi	322
Yardım Çalışanları Güvenlik Veri Tabanı [Aid Worker Security Database (AWSDB)]	324

Avustralya Myanmar Enstitüsü Başkanı Christopher Lamb ile İnsani Diplomasi Üzerine Mülakat / H. Zehra Kavak	.331
Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat / H. Zehra Kavak	.351
Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar / İzzet Şahin	.379
İHH İnsani Yardım Vakfı ve İnsani Diplomasi	381
Vaka Anlatıları	384
Esir Takası Sürecinde Gündeme Gelen Diğer İnsani Diplomasi Çalışmaları	395
Misrata-Zintan Barışı.	400
İnsaniyetperver Olmak Diplomat Olmaktır / Michael David Clark	.407
Moro Barış Süreci'nde İHH İnsani Yardım Vakfının İnsani Diplomasi Aktörlüğü / Hüseyin Oruç	.415
Moro Krizinin Tarihi Kökenleri.	416
Bağımsızlık Mücadelesi ve İlk Dönem Barış Görüşmeleri.	417
Barışta Yeni Aktörler ve Özerklik Süreci Anlaşmaları	419
İnsani Diplomasi Tecrübesi	423
Kızılay'ın İnsani Diplomasi Perspektifi ve İlgili Faaliyetlerinden Örnekler / Kerem Kınık, H. Zehra Kavak	.429
Suriye İnsani Yardım Koridoru'nun Açılması ve Yaşam Hattı'nın Tesisinde Türk Kızılay'ın İnsani Diplomasi Rolü / H. Zehra Kavak	.447
Yöntem	449
Kavramlar: "İnsani Yardım Koridoru" ve "Yaşam Hattı".	449
Arka Plan	450
Türk Kızılay'ın Suriye İnsani Diplomasi Politikasındaki Temel Hedefleri.	450
İhtiyaçların ve Paydaşların Belirlenmesi.	451
İnsani Diplomasi Eyleminin Seyri: Araçlar ve Uygulama	454
Muhtemel Riskler	460
Son Söz	.461
Kaynakça	.463
Dizin	.477
Katkıda Bulunanlar	.495

Giriş

XXI. yüzyılın ilk yılları itibarıyla genelde uluslararası ilişkiler, özelde uluslararası insani yardım camiası insani diplomasi kavramının dolaşıma girip yaygınlık kazanmasına tanık oldu. Kavramsallaştırma yeni olmakla birlikte kavramın taşıdığı yaklaşımın izlerine insanlığın topluluklar hâlinde yaşamaya başladığı ilk dönemlerden günümüz toplumlarına değin rastlanmaktadır. Zira bir yaşam kurma ve sürdürme bakımından dayanışmaya muhtaç olan insan, fıtraten yekdiğerini düşünmekte ve yekdiğeri için eyleme geçmektedir.

Kuram ve uygulama, kutupların yıkıldığı ve dönüştüğü, siyasetteki güç algısında paradigma değişikliğinin yaşandığı; Bosna, Ruanda, Suriye, Arakan ve Yemen gibi büyük insanlık krizlerinin vuku bulduğu, dünyanın farklı bölgelerinin karmaşık ve uzun süreli insani krizlere muhatap olduğu bir dünyada gelişti. Öyle ki bu dünyada küreselleşmenin ulaşım, haberleşme, kültür vb. alanlarda neden olduğu yayılma etkisi aynı zamanda krizleri de sınırlar ötesine taşıdı, insanlık ailesi İnsan Çağı'nın sonuçlarıyla yüzleşmek durumunda kaldı. Artık içinde yaşadığımız, küreselleşen sorunlara küresel yanıtın gerektiği; ekonomi, kültür, sanat vb. alanlardan öznelere de insani meselelerin çözümünde etkili olmaya başladığı bir dünyaydı.

İnsani yanıtta resmî aktörler kadar sivillerin de hayati rol edindiği bu uluslararası konjonktürde insani diplomasi sıklıkla atıf yapılan bir kavram olarak öne çıktı. Ancak terim farklı kişiler tarafından farklı bağlamlarda kullanılarak yaygınlaştı, bu da kavramın hem sahada hem de literatürde muhtelif şekillerde algılanması sonucunu doğurdu. Salt insani yardımları insani diplomasi olarak görmek, sadece sivil aktörlerin icra ettikleri faaliyetleri insani diplomasi diye isimlendirmek, insani diplomasiyi çok kulvarlı genel diplomasi alanına eklemlenen insani bir boyuttan ibaret kabul etmek bu “muhtelif” algılamaların birkaç örneği sadedinde zikrolunabilir.

Elinizdeki kitap, insani diplomasinin algılanması ve tanımlanmasıyla ilgili işaret ettiğimiz karmaşayı bütünüyle ve nihai anlamda çözme iddiasında olmamakla birlikte mevcut bakış açılarını dikkate alarak sahada bulunan çeşitliliği yansıtacak bütüncül bir yaklaşım ortaya koymaya

çalıştı. Bu bütüncül yaklaşım, insani diplomasi uygulamalarına ve ilgili literatürün oluşumuna mühim katkıları olan yurt içinden ve dışından akademisyenlerin kuramsal değerlendirmeleri ile uluslararası insani yardım ekosisteminin önde gelen aktörlerinin uygulama alanındaki tecrübe paylaşımlarına dayanarak inşa edildi.

Bu kitap insani diplomasinin kavramsal, kuramsal ve kurumsal gelişiminin farklı boyutlarına bir taraftan kuramsal yaklaşımlarla diğer taraftan insani alanın başat aktörlerinin insani diplomasi deneyimlerinden aktarımlarla ışık tutmaya çalışmıştır. Yazarların ve kaleme aldıkları bölümlerin hangi sorulara yanıt aramak üzere kitaba dâhil edildiğine dair bir girizgâh kitabın mimarisinin ve vücut bulma serüveninin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Kitabımız ilk olarak Mehmet Akif Kireççi'nin *insan, insaniyetperverlik, hayırseverlik* ve *insani yardım* gibi insani alanın temel kavramlarının neşet ettiği epistemolojik, tarihî ve teolojik arka plana odaklanan metniyle alana bir girizgâh sağladı. Bölüm, insanın sadece insan olduğu için ihtiyaç duyan bir başkasına yardım etmesi gerektiği düşüncesinin insani alanın temel kavramlarının dayandığı *human* ve *insan* kelimelerinin kök dilleri olan Latince ve Arapçadaki epistemolojik bağlamlarında içkin oluşuyla başlattığı tartışmayı tarihsel ve teolojik düzlemde sürdürdü. Devamında ise insani diplomasinin sıkı sıkıya irtibatlı olduğu insaniyetçilik alanına dair başta Hristiyanlık ve İslam teolojisi olmak üzere farklı kültürel havzalara ait örnek bilgi ve öğretilerle insaniyetçiliğin dayandığı epistemolojik ve teolojik zemin betimlendi. Bu zemin, insaniyetçiliğin modern anlamda kullanımının dayandığı XIX. yüzyıl ortalarındaki gelişim ve yerleşme sürecinin farklı kültürlerin birikimlerinde yer bulan uygulamalara, savaş ve afetlerin ortaya çıkardığı krizlerin etkilerini azaltmak amacıyla başlayan kurumsallaşma çabalarına atıfla detaylandırıldı. Bölümde son olarak diplomasi alanının ikili resmî ilişkilerin yanı sıra çok taraflı toplantılar ve örgütler, parlamenter diplomasi, ulus aşırı ve ulusal aktörlerin uluslararası faaliyetleri, hükümet dışı aktörlerin resmî olmayan uluslararası ilişkileri gibi unsurları kapsayarak genişlediğine; kapsamı, seviyeleri ve hedefleri açısından değişikliklere uğradığına odaklanıp muhtelif öznelerin insani sorunların çözümüne yönelik çabalarını içeren insani diplomasinin de uluslararası ilişkiler disiplindeki yeni alt alanlardan biri hâlinde belirdiğine işaret edildi.

Kireçci'nin "yeni bir alanın doğuşu"na işaret ettiği bu noktadan bölümüne başlayan Orhan Battır, uluslararası sistemde insan unsurunun göz ardı edildiği durumlarda yaşanan insani trajedilerin geleneksel resmî aktörlerin yanı sıra yeni ve sivil nitelikli aktörlerin de devreye girdiği çok yönlü etkileşime ihtiyaç duyulan bir fiilî durum doğurduğunu, insani diplomasi kavramının gelişiminin bu fiilî durumla bağlantılı olduğunu belirterek insani diplomasi alanının doğuş gerekçelerini ayrıntılı şekilde işlemek suretiyle insani diplomasi-klasik diplomasi ilişkisini ele aldı. Bölümde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemin devletler arası ilişkilerde kazandığı yeni boyutlarla beraber küreselleşme sürecinde siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer pek çok alandaki etkileşimin geçmişte olduğundan katbekat daha yüksek bir seviyeye ulaşmış olması, uluslararası politikanın birincil inşa ve yürütme aracı olan diplomasi kurumunun bu etkileşimden nasibini alarak hem kuram hem de uygulama düzeyinde çeşitlenmesi irdelendi. Bölüm bağlamında klasik diplomasi ile "yeni diplomasi" başlığı altında ele alınan insani diplomasi arasındaki ilişki ve etkileşimin doğru anlaşılabilmesi adına her iki kurumun tarihsel gelişim süreçleri, süreç içinde sahne alan aktörleri, hedefleri, yöntemleri, araçları ve sair boyutlar üzerinden karşılaştırmalar yapıldı, ilişkinin niteliği şerh edilirken güçlü ve zayıf yanları ile birbiriyle çatışan ve birbirini destekleyen yönlerine değinildi. Bölümde insani diplomasi kavramının literatürdeki ve uygulamadaki kullanımlarına dair yapılan incelemenin, kitabın ilerleyen bölümlerinde farklı yönleri tartışılacak insani diplomasi kavramına ilişkin ortak bir kavrayış geliştirilmesi bakımından yol gösterici olduğunu da söylemeden geçmeyelim. Bu meyanda insani diplomasi kavramının genellikle insani yardımlarla eşleştirilme temayülü bulunduğu, ancak insani diplomasinin bundan daha fazlası -insani sorunlara insan odaklı yaklaşımla uluslararası düzeyde çözüm üretmeye yönelik bir metodoloji- olduğuna dair açılımı özellikle vurgulamalıyız.

İnsani diplomasiyi tanımlama ve çerçevelemeye dönük arayışa ve çeşitliliğe Battır'ın derinlemesine bakışının ardından literatürde sıklıkla atıf yapılan ve özellikle sivil insani yardım kuruluşlarının referans aldığı Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonunun (IFRC) perspektifine yer vermenin kitabın seyrüseferi açısından işlevsel olacağını düşündük. Bir diğer deyişle insani yardım kuruluşlarının on yıllardır yapagelmekte oldukları çalışmaları insani diplomasi kavramıyla tanımlama yolunu açan *İnsani Diplomasi Politika Belgesi* ve *İnsani Diplomasi Politika Belgesi Açıklama Bildirgesi* metinlerinin Türkçe tercümelerini kitabın bu noktasında konumlandırarak devamında yer alan tartışma-

ların müşterek temelini sunmayı uygun gördük. Zira IFRC'nin “karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek” şeklindeki insani diplomasi tanımını, yazarlarımızın ekseriyetince kabul edilmektedir. Nitekim kitapta yer alan makaleler de bu bakış açısıyla yapılandırılmıştır.

IFRC belgelerinin ardı sıra gelen bölüm Kaan Saner tarafından kaleme alındı. Saner, bölümü kapsamında insani diplomasi yürütücülerinin faaliyetlerinin sınırlarını belirleyen hukuki ve etik zemini ve bunların sağladığı imkânları, açılım ve uzanımlarını merceğine aldı. İnsani diplomasi yürütücüleri için temel referanslar arasında bulunan uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukunun sunduğu imkânların, çatışma ve kriz durumlarında kırılğan insanların hangi haklara sahip olduğu ve bu hakların nasıl korunacağı hususunun incelendiği bölüm insani diplomasi yürütücülerinin karar vericileri ikna ederken dayanacağı gerekçeleri de belirginleştirdi.

İnsani diplomasinin doğuşuna zemin hazırlayan uluslararası ortamı Hakan Ünay ve Murat Çemrek müştereken kaleme aldıkları bölümde “küreselleşme” üzerinden irdeledi. Bölüm kapsamında küreselleşmenin hem insani diplomasi gibi yeni bir alanın ortaya çıkışına zemin hazırlayan hem de insani diplomasi teşebbüslerine ihtiyaç duyulan kriz ortamlarının belirmesine neden olan yönü tartışıldı. Ayrıca Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetleri, hem küreselleşme sürecine katılan hem de küreselleşmeye etki eden cihetleriyle örnek vaka olarak değerlendirildi.

Segâh Tekin yazdığı bölümde insani diplomasi uygulamalarını öne çıkaran uluslararası siyasi atmosferin sonuçlarından biri mahiyetindeki karmaşık ve uzun krizler ile bunları takiben gelip süregelen sorunlara ilişkin mütalaalarını paylaştı. Yaşayageldiğimiz insani diplomasi pratiğinin de gösterdiği gibi bu türden girişimlere ihtiyaç duyulan yerler, hayatın olağan akışını ve kamu hizmetlerinin sağlanmasını kısa süreliğine kesintiye uğratan acil durumlardan ziyade sağlık, eğitim, altyapı, beslenme vb. alanlar açısından sistemsel çöküşün hâkim olduğu; çatışma, doğal afet, insani kriz gibi farklı sorunların aynı anda, peşi sıra ve uzun süreli yaşandığı coğrafyalardır. Bölümde karmaşık ve uzun krizlerin yaşandığı coğrafyalardaki süregelen sorunların etkisini azaltma ve insan hayatını koruma noktainazarından insani diplomasinin sunduğu imkânlar söze konu edildi.

Konunun muhtelif zaviyelerden algılanışına dair literatürdeki çeşitliliğe örnek oluşturacak bölüm Murat Çemrek ve Fatma Zehra Atıcı'nın

ortak kaleminden çıktı. Uluslararası siyasi atmosfer ve dönüşen diplomasi kurumu ile insani diplomasi etkileşimine resmî aktörler cihetinden yaklaşan bölümde öncelikle yumuşak güç ve akıllı güç kavramları tetkik edildi. Ardından yumuşak ve akıllı güç için uygulama platformu niteliğindeki kamu diplomasisinin tarihî seyrinden çıkarım ve örnekler verildi; insani diplomasi, kamu diplomasisinin bir alt dalı hâlinde konumlandırıldı. İkna, müzakere ve iş birliği araçlarını kullanarak insani sorunların çözümü için çalışan sivil ve/veya resmî insani diplomasi aktörlerinin faaliyetleri, bağlı oldukları devletlerin yumuşak gücünü pekiştiren bir kamu diplomasisi aracı şeklinde tasvir edildi.

Buraya kadar değindiğimiz bölümlerle insani diplomasi yaklaşımının üzerinde durduğu tarihî, siyasi ve hukuki zemin inşa edildi. İnsani diplomasiyi bu zemin üzerinde yürütecek aktörler ve muhatap olacakları meselelereyse kitabın bundan sonraki bölümlerinde yer verildi.

Halil Kürşad Aslan ve Selen Turp'un ortaklaşa yazdığı bölümde insani yardım ekosisteminin başlıca aktörleri; (i) insani diplomatlar, (ii) insani diplomaside muhatap olunan kişi ve gruplar ile (iii) insani diplomasiden medet uman mağdurlar şeklinde kabaca üç öbekte, reform ve iyileştirme tartışmaları ışığında, ekosistem metaforu çerçevesinde ele alındı. Böylece Çemrek ve Atıcı'nın gündeme getirdiği resmî aktörler, Aslan ve Turp tarafından da insani diplomasi aktörleri arasına alındı. Dolayısıyla "temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda" adım atan aktörlerin -sivil veya resmî olsun- insani diplomasi aktörü kimliği alabileceği noktasında açıklığa ulaşıldı. Ayrıca bölümde ekosistemdeki insani diplomasi aktörlerinin verimliliğinin arttırılmasına yönelik reform ve yenileşim tartışmalarına da kapsamlı bir yer ayrıldı.

Uluslararası literatürle aynı paralelde *insani diplomat* isimlendirmesi/unvanı atfettiğimiz insani diplomasi aktörlerinin sahip olması gereken liyakat, ehliyet, kabiliyet, mizaç, tutum, yaklaşım vb. nitelikler Hugo Slim'in imzasını taşıyan bölüm ile Cihat Battaloğlu ve Fadi Farasin'in ortak yazarları olduğu bölüm üzerinden tartışmaya açıldı. Slim, etkili bir insani diplomasi için insani diplomatların sahip olması gereken yumuşak becerilere odaklanırken Battaloğlu ve Farasin insani diplomatın ayak bastığı sahayı anlaması ve bu sahadaki paydaşlarla iş birliği içinde etkili bir diplomasi yürütebilmesi adına kültür temelli bir yaklaşımın gerekliliğine işaret etti.

Michael David Clark doktora tezindeki bulguları bu kitap için değerlendirerek yazdığı bölümünde insani yardım eylemine ilişkin bir unsur

addettiği insani diplomasiyi “insani yardımda verimliliği arttıracak diplomatik bir işlev” diye tanımlayıp insani yardım sahası bağlamında diplomatik boyutu vurguladı ve “İnsaniyetperver olmak diplomat olmaktır.” savını işledi. Kaan Namı ise konuya insani alanda hizmet sunanlar açısından bakarak insani yardım çalışanlarının ve insani yardımların korunması meselesini tartışmaya kattı. Dolayısıyla metnin merkezini kriz bölgelerinin zorlu koşullarında görev yapan insani yardım çalışanlarının, kırılğan nüfusların menfaatlerini korurken başvurdıkları insani diplomasinin kendilerinin ve insani yardım malzemelerinin emniyetini sağlamadaki işlevi oluşturdu. Bu çerçevede bölüm, öncelikle insani yardım çalışanlarına ve yardım malzemelerine yönelen risk ve tehditler ile bunları bertaraf etme noktasında insani diplomasinin sunduğu imkânlar mercek tuttu. Ardından “insani yardım çalışanları ve insani yardımların korunmasında insani diplomasiden yararlanma” hususunun sahada olduğu kadar literatürde de insani diplomasinin odakları arasına alınması ihtiyacına dikkat çekildi. Son olarak Aygün Karakaş insani diplomasi yürütücüsü olabilecek bir diğer sınıf olan özel sektörün insani alana yapabileceği muhtemel katkıları Gambiya İş Konseyi Başkanlığı ve Gambiya İstanbul Fahri Konsoloslugu kimlikleriyle edindiği tecrübe ışığında ele aldı.

Velhasılıkelam kitabın buraya kadar atıfta bulunduğumuz bölümlerinde insani diplomasi, kırılğan grupların menfaatlerinin gözetilmesinde resmî ve sivil aktörlerin başvurabileceği bir yol niteliğiyle betimlenip muhtelif yönleriyle tartışıldı.

Kitabımızın insani diplomasinin kuramsal aktarım ve tartışmalarıyla gelip vardığı bu kısımda sahanın öznel gerçekleri ve koşullarının doğrudan etkisi altında yürütülen insani diplomasi uygulamalarına, örneklerle ve örnekliklere eğildik. Uluslararası alanda insani diplomasiye ilişkin farklı çalışmaları olan kurum ve kuruluşların deneyimlerini, sahada çalışmalarından edindikleri birikimle şekillenen görüşlerini toparlayarak uygulamanın kuramı besleyen yönüne, kuramla uygulama arasındaki gidiş gelişlere dikkat çekmeye çalıştık.

Tore Svenning, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) tecrübesini; ICRC’nin sahada silahlı kuvvetlerle muhatap olduğu durumlar, silahlı çatışmalar, muhtelif başkentlerde ve uluslararası platformlarda yürüttüğü insani diplomasi çalışmaları çerçevesinde inceledi. İnsani diplomasi alanının referans metni olması hasebiyle tercümesine yer verdiğimiz *İn-*

sani Diplomasi Politika Belgesi'nin mimarlarından biri olan Christopher Lamb'le yaptığımız mülakat ise sahaya IFRC tarafından kapı araladı. Mülakatımızda IFRC'nin insani diplomasi kavramının tanımlanması sürecinde gerçekleştirdiği müzakerelere, klasik diplomasi ile insani diplomasi alanının ortak paydalarına, insani diplomatların özelliklerine, insani diplomasinin sunduğu imkânlarla Lamb'ın Filistin, Bangladeş, Cenevre ve New York bağlantılı insani diplomasi çalışmalarından örneklerle yer verdik.

Bosna Savaşı sırasında kurulan, 30 yılı aşkın süredir Türkiye'de ve dünyanın muhtelif bölgelerinde insan hakları ve insani yardım çalışmaları yürüten İHH İnsani Yardım Vakfından Hüseyin Oruç, Vakfın Moro Barış Süreci'ndeki rolünü; İzzet Şahin ise İHH'nın Suriye ve Libya'daki insani diplomasi çalışmalarını anlatan bölümleriyle kitabımıza katkı verdi. Oruç ve Şahin'in bölümleri insani diplomatların sahada hangi sakinlerle, kimlerle, ne şekilde müzakerelerde bulunduğu ve bu müzakereler sonucunda ulaşılan sonuçlara dair somut örnekler sundu.

Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti adıyla kurulmuş, 150 yılı aşkın tarihi boyunca ülkemizde ve dünyanın muhtelif bölgelerinde ikna, müzakere, iş birliği, savunuculuk vb. insani diplomasi araç ve kanallarını kullanma konusunda derinlemesine ve geniş bir birikimi olan Kızılay'ın bu birikimine farklı veçheleriyle yer verdik. Kerem Kınık ve Hafize Zehra Kavak'ın müştereken kaleme aldıkları bölümde aile birleştirme ve kayıpların bulunması, esirlerin yakınlarıyla haberleşmelerinin sağlanması, savaş esirlerinin mübadelesi, yerinden edilmiş insanlara hukuki ve sosyal destek sağlanması, sivil mağdurlara insani yardım ulaştırılması, çatışma ve savaş ortamında kalmış sivillerin korunması ve tahliyesi, çatışma ve savaşlardan etkilenen hasta ve yaralıların nakli ve tedavisi gibi konularda yürütülen insani diplomasi çalışmalarından örneklerle Kızılay'ın insani diplomasi perspektifi sunuldu. Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanı Kerem Kınık'la yaptığımız mülakat da Kızılay'ın zikrolunan perspektifine uygulamadan anekdotlarla ışık tuttu. Mülakatta, Dr. Kerem Kınık'ın insani diplomasiyle ilişkili kişisel tecrübeleri ve yaşantılarının yanı sıra Kızılay'ın insani diplomasi yaklaşımı, insani yardım-insani diplomasi ilişkisi, sahadaki zorluklar gibi değinilerle Suriye, Rohingya, Bosna, İsrail, Ermenistan-Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti zeminlerinden örnekler okurlarla paylaşıldı. Kızılay'ın Suriye krizinin başladığı ilk günden bu yana sahada gösterdiği insan merkezli yaklaşımın önemli bir örneği olan Suriye insani yardım koridorunun açılması ve yaşam hattının tesisi Hafize Zehra Kavak'ın bölümünde ele alındı.

Bu kitap proje aşamasından tasarıma değin iğne oyası işler gibi titizlikle tasarlandı ve işlendi. Kavramsal çerçevenin anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünüldüğü alanlarda konuyu özetleyen ve kilit hususların altını çizen infografikler çalışıldı. İnsani Diplomasinin Gelişiminde Kilometre Taşları, İnsani Diploması-Klasik Diploması Mukayesesi, İnsani Diploması Sistemi Aktörleri, Süreç ve İlişkileriyle İnsani Diploması Faaliyetleri ve İnsani Diplomatın Becerileri bu bağlamda not edilebilir. Uygulamadan örneklerin yer aldığı makalelerde tarihî ve güncel fotoğraflar bilgi alt yazılarıyla birlikte kullanıldı. Diğer yandan tüm bölümlerde atıf yapılan kaynaklar, mükerrerliği önlemek ve alanla ilgili bir literatür çalışması sunmak adına tek bir kaynakça altında toplandı ve çalışmanın sonunda konumlandırıldı.

İnsani diploması; kırılğan insanların menfaatlerini koruma noktasında da aynı yuvayı paylaştığımız geniş insanlık ailesinin önümüzdeki yıllarda muhatap olacağı yeni sorunlarla mücadelede de çözüm yolları sunan önemli bir araçtır. Çalışmanın, temel insani ilkelerin din, dil, ırk vb. ayırım gözetilmeksizin tüm insanlar için hayata geçirilmesinde; insani diplomasının bu çerçevede anlaşılması ve etkili şekilde uygulanması konusunda yol gösterici olması en büyük temennimizdir.

Bu kitap insani diplomasıyla ilgili bilim ve fikir dünyası kadar insani alanın mesleki yetkinlik sağlamak isteyen mensuplarına ve samimi sâiklerle harekete geçen diğerkâm gönüllülerine, insani diploması konusunda derinlikli ve geniş bir çerçeve sunmak üzere hazırlandı. Takdir kuşkusuz okurlarımıza aittir.

-Hafize Zebra Kavak

18.11.2022, İstanbul

İnsaniyetperverlik, Hayırseverlik ve İnsani Diplomasi

Mehmet Akif Kireçci

Uluslararası ilişkilerin diğer alanlarına nispeten yeni olan insani diplomasideki kavramsal muğlaklık, kavramın tarihsel, teolojik ve sosyopolitik bağlamının hâlen yeterince tartışılmamış olmasından bağımsız değildir. Dolayısıyla alana bu noktadan sağlanacak katkının yararlı olacağı değerlendirilmiş ve bu bölümde öncelikle insani diplomasiye içkin insan, insaniyetperverlik, hayırseverlik ve insani yardım kavramları tarihsel

ve epistemolojik arka planlarıyla ele alınmıştır. Zira modern çağda savaşların ve afetlerin ortaya çıkardığı krizlerin insan üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla hızla kurumsallaşan uygulamaların dayandığı insaniyetperverlik/ insaniyetçilik ve insani yardım kavramlarının farklı kültürlerin epistemolojik birikimlerinden beslendiği düşünülmektedir. Bu itibarla insaniyetperverlik kavramının Hristiyanlık ve Batı kültüründeki epistemolojik arka planı ile İslam medeniyetindeki hayırseverlik kültürünün gelişim evreleri ve kurumsallaşması incelenmiştir. Keza Hristiyanlık ve İslamiyet'in kutsal metinlerine atıfla insanın insan olmaktan gelen kayıtsız şartsız değeri üzerinden söz konusu kavramların teolojik temellerinin derinliğine işaret edilmeye çalışılmıştır. Akabinde insani yardım alanında diplomasiye duyulan ihtiyaca ve uluslararası ilişkiler disiplininde yeni bir alan olarak insani diplomasinin doğuşuna ışık tutulmuştur. Makalenin son kısmında "Yardım neden diplomasiye ihtiyaç duyar?" sorusundan hareketle insani yardımın kurumsallaşması, klasik diplomasiden insani diplomasiye dönüşüm, insani diplomasi alanında uluslararası yapı ve örgütlenmeler, insani yardım kuruluşlarının faaliyetlerinde bağlı kaldıkları insani ilkeler ve diplomasinin insani yardım sürecindeki rolü ve ilişkili konular irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

hayırseverlik
infak
insani diplomasi
insani yardım
insaniyetçilik
insaniyetperverlik
kamu diplomasisi
vakıf

İnsani diplomasi, uluslararası ilişkilerin diğer alanlarına kıyasla nispeten yeni, dolayısıyla daha az çalışılmış bir alanıdır. Son yıllarda bu konuda dikkate değer bir literatür oluşmuşsa da kavramın tarihsel, teolojik ve sosyopolitik bağlamı henüz yeteri kadar tartışılmış değildir. Sahadaki uygulamalara bakarak insani diplomasinin bir taraftan göç, savaş, kriz ve afetlerle örtüştüğünü öte yandan klasik diplomasiyle de yakın temasta olduğunu görmek mümkündür.

İnsani diplomasi, özü itibarıyla bir insanın diğerine zorunlu olmadığı hâlde ve bazı zamanlarda tehlikeyi göze alarak insan haysiyetini korumak ve insan ızdırabını dindirmek uğruna yardım etmenin yollarını araması, bu gaye için müzakereler yürütmesi ve nihayet o yardımı yerine/ sahibine ulaştırması edimlerinin tümünü çevreler. Dolayısıyla diplomasinin bu yeni alanı doğrudan insanı ve insani olanı konu edindiği için öncelikle ve özellikle bu kavramları değerlendirmek yerinde olacaktır.

Kavram ve Tarihsel Bağlam

İnsanın zorda kalana yardım etmesi, ihtimal ki insan olmanın kendisi kadar eskidir (Spikins ve ar, 2010, s.303-325). Doktor Paul Brand'ın aktardığına göre yıllar önce bir öğrenci, antropolog Margaret Mead'e bir kültürde uygarlığın ilk işareti kabul ettiği şeyin ne olduğunu sorar (Brand ve Yancey, 1980, s.68). Mead'in cevabı, çoğumuzun beklediği çeşitli araç gereçler, çömlekler, av aletleri, öğütme taşları veya soyut düşünmenin izini taşıyan dinî eserler yerine "15.000 yıllık kırılmış ve iyileşmiş bir uyluk kemiği" olur. Nasıl olur da uyluk kemiği uygarlığın ilk işareti olarak yorumlanabilir? Kalçayı dize bağlayan uyluk kemiğinin kırılması hâlinde iyileşmesi iskeletin en uzun kemiği olması nedeniyle yaklaşık altı hafta sürer. Söz konusu çağın koşulları göz önüne alındığında uyluk kemiği kırılan kişinin tehlikeden kaçamayacağı, su ve yiyecek bulmak için hareket edemeyeceği, dolayısıyla da yırtıcı hayvanların saldırısına açık olacağı ayandır. Bir diğer deyişle hiçbir canlı tek başına doğada kırık bir bacak kemiğinin iyileşmesine yetecek kadar uzun süre hayatta kalamaz. Mead'e göre iyileşen kırık bir uyluk kemiği, başka bir kişinin yaralıya *yardım* ettiğinin, muhtemelen yarayı sardığının, kişiyi güvenli bir yere taşıdığının ve iyileşme sürecinde yaralıya bakmak için zaman ve kaynak ayırdığının kanıtıdır. İyileşmiş bir uyluk kemiği, bir insanın kendi bireysel ihtiyaçlarını bir ölçüde öteleyerek diğer bir insanın haya-

tını kurtarmak için ona yardım ettiğini gösterir. Dolayısıyla iyileşen bir uyluk kemiği yardımın diplomasisi henüz ortaya çıkmamış olsa bile, bir yardım eyleminin, yani *insani* bir eylemin gerçekleştiğini bize gösterir.

Arkeolojik bulgulara göre atalarımızın hasta ve engellilerle ilgilendiğine, merhamet ve fedakârlık gösterdiğine dair belirtiler çok daha eskilere dayanmaktadır. Söz gelimi arkeologlar tarafından Irak'taki Shanidar Mağarası'nda bulunan 45.000-70.000 yıl öncesine ait insan kalıntılarının geçmişte yaşadığı kol bacak kırıkları, kafa travması sonucunda ortaya çıkan kısmi körlük ve sağırılık ile vücudundaki çeşitli şekil bozukluklarına rağmen yaklaşık 50 yaşına kadar yaşamış bir kişinin olduğu düşünülmektedir (Solecki, 1972, s.142). Uzmanlar grubun geri kalanı kendisine bakmamış olsaydı bu kişinin o yaşa kadar hayatta kalamayacağını ifade etmektedir.

İnsanın insana yardım etmesinin aslında medeniyetin temelini oluşturduğu söylenebilir. Zor görevlerde iş birliği yapmak ve kompleks toplumlar meydana getirmek ancak yardımlaşmayla mümkündür. Avcı-toplayıcı toplumlardan yerleşik düzene geçilmesiyle birlikte iş bölümleri ve toplumsal yükümlülükler daha karmaşık ve daha örgütlü hâle gelmiştir. Dolayısıyla yardımlaşmanın ve dayanışmanın tarihi ile insanlık tarihi özdeştir ifadesi abartı olmasa gerektir.

“İnsan neden başkasına yardım eder?” sorusuna birçok farklı cevaplar üretilmiştir. Muhakkak olan insanın insana yardım etmesinin türün devamını sağlamaktan medeniyet inşasına kadar insanlığı etkileyen pek çok sonucu beraberinde getirdiğidir. Biyolojik saiklerle başkalarına yardım ettiğimiz iddiası özgeci davranışlar ve merhamet duygusunun bireylerde oksitosin hormonu salgılanmasını sağladığını ve yardım etmenin gerekçesinin aslında insanın kendini iyi hissetmek istemesi olduğunu esas alır. Faydacı bir bakış açısından ise toplumların her şeyden önce varlıklarını sürdürmek için mensuplarına öğütledikleri bu davranışlar, nesiller boyunca aktarıla aktarıla bir kültür ögesi hâline gelmiş ve zamanla sosyolojik saiklerle riayet edilir olmuştur.

Zorda olana yardım her toplumda, din ve inançta erdem kabul edilir. Kişinin kendi aile üyeleri, kabile mensupları, hemşehrileri veya yurttaşları için özgeci duygu ve davranışlar göstermesi, bu toplumsal normlarla açıklanabilir. Beri yandan yardım edilen bir başkası [*other*], bir

yabancı hatta bir düşman olabilir mi? Tamamen yabancı hatta düşman sayılabilecek kişilere yardım etme dürtüsü nereden gelir? Bu davranışı insaniyetperver [*humanitarian*] addetmek ne demektir? Bu sorulara verilebilecek cevapların dayandığı temeller, zaman ve mekâna etkisiyle envaîçeşit olabilirse de günümüzde insanın sadece insan olduğu için ihtiyaç duyan bir başkasına yardım etmesi gerektiği düşüncesi *insaniyetperverlikle* [*humanitarianism*] bağdaştırılmaktadır.

İnsaniyetçilik düşüncesini anlamak için terimin kökenlerine ve ilişkide olduğu diğer kavramlara göz atmak yararlı olacaktır. Latince *insan* anlamına gelen *humanus* sözcüğü, Ön Hint Avrupa dilinde “ilahi olmayan, dünyalı” anlamına gelen bir kökten türemiştir (Online Etymology Dictionary, 2021). Aynı kökenden gelen *humane* sözcüğü ise “başkalarına, özellikle de acı çekenlere karşı şefkat, özen ve yakınlık gösteren” demektir.

Türkçedeki *insan* kelimesinin kökeni Arapça *ins* ve *insan* kelimelerine dayanır. İslam’ın kutsal kitabında insan kelimesi 83 defa tekil, 231 defa çoğul hâlde geçmektedir. Kuran’a göre insan özel surette yaratılmıştır; hikâyesi özgündür, mertebeleri vardır; zalimdir, cahildir ancak erdemlerle de donatılmıştır. İyiyi seçebilir ve geldiği yere, cennete -hak ederek veya Allah’ın lütfuyla- tekrar dönebilir. Bu dünyada sonlu bir hayata tabi olsa da ölümden sonra sonsuzluk onu beklemektedir. İyiler için sonsuz mutluluk yurdu, kötüler için ceza ve azap vardır. İnsanın hikâyesi zamana ve mekâna tabidir; Yaratıcı’sının kudreti onun hayat ve ölümünü kuşatmıştır. Daha da önemlisi, İslam’ın kutsal kitabında insana hasredilmiş özel bir bölüm -İnsan suresi- bulunmaktadır. İnsan suresinde, insanın anılmaya değer olmayan bir dönemden yani hiçlikten geçtikten sonra bir spermden yaratıldığı, işitme ve görme yetilerinin ona bahşedildiği, yaratılışındaki asıl amacın *sınav* olduğu söylenir. Özellikle insanın sorumluluğuna vurgu yapılan ayetlerde; kendisine verilen iradeyi olumlu yönde kullananlar, iyilik üzere olanlar *iyiler* (*ebrrar*) sıfatıyla anılır ki onları ahirette ödülleri beklemektedir. Mezkûr surede tanımlanan iyiler; sözlerinde duran, muhtaç olan kimseleri doyuran ve bunları dünyevi bir karşılık beklemeden sadece Allah’ın rızasını ve sevgisini kazanmak için yapanlardır; ezcümle iyiler sonsuz mutluluğa erişecek olanlardır. Bu suredeki tanımlamalar Müslüman kimliği için değil insan için yapılmıştır; dolayısıyla iyiliğin temel bir *insani* eylem olarak evrenselliğine vurgu yapıldığı söylenebilir.

İslam'ın *insani* olana bakışını kavramak açısından en temel kıstas, İslam Peygamberi'nin Veda Haccı (632) sırasında yaptığı konuşmada ortaya koyduğu ilke olsa gerektir:

“Rabbınız birdir, babanız birdir, hepiniz Âdem'in çocuklarısınız; Âdem de topraktan yaratılmıştır. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a, kızıl tenlinin beyaz tenliye, beyaz tenlinin kızıl tenliye takva dışında hiçbir üstünlüğü yoktur.” (Erul, 2012, s.591-593).

Bu referans dikkate alındığında insanın tek bir atadan geldiği, aslı itibarıyla kendi türünün bütün üyeleriyle kardeş olduğu, dolayısıyla da bu dünyadaki hayatı diğer insanlarla kardeşçe yaşaması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu ilke, İslam'ın, kendi varlığının başından itibaren insanı nasıl bir kozmografyaya yerleştirdiğini apaçık göstermektedir. İnsan, bulunduğu sosyal ortam ve taşıdığı diğer fiziksel ve etnik tanımlayıcılardan bağımsız şekilde sadece insandır. İnsani diplomasinin de temel referans kaynaklarından biri bu değil midir: Sadece insan olduğu için kendinden olmasa da muhtaç durumda ve tehlike altında olan bir *başkasına* yardım etmek, ona ulaşmak ve el uzatmak.

İslam tarihinin belirtilen bağlamda öncü insani diplomasi uygulamaları için II. Halife Hz. Ömer döneminin (634-644) özel bir dikkati hak ettiği söylenebilir. Zira Hz. Ömer'in Suriye'de maddi imkânları elvermeyen Yahudilerden cizye vergisini affetmesi ve daha da ilginç cüzzamlı Hristiyanlara (Müslümanlardan toplanan) zekâtı verilmesini emretmesi gibi örnekler (Fayda, 2006, s.123-201), yardımın kendinden olmayana ulaştırılması bakımından kayda değerdir.

Kavramın Epistemolojik Arka Planı

İnsani veya insaniyetperverlik kavramının modern dönemde kullanımı ele alındığında özellikle Batı dillerindeki literatürün çoğunlukla Hristiyanlık ve teolojisiyle ilgili veya bu tarihsel epistemolojiye referans veren felsefi tartışmalara odaklandığı görülür. İslam dünyasındaki tasavvuf ve vakıf kurumlarına ait insani yardıma ilişkin kavram ve uygulamalar ise henüz ne modern felsefi tartışmalarda ne de modern sosyal bilimlerde hak ettiği yeri bulabilmiştir. Bu minvaldeki Batılı literatür incelendiğinde *insaniyetçi* yahut *insaniyetperver* kelimesiyle karşılanabilecek *humanitarian* teriminin ilk kez XVIII. yüzyılın sonunda Hristiyan teolojisi tartışmaları dâhilinde Hz. İsa'nın doğasının salt insani olduğu, tanrısal bir yanı olma-

dığı görüşüne atfen kullanıldığı görülecektir (Online Etymology Dictionary, 2021). Bu terim, XIX. yüzyıl ortalarında daha seküler bir kapsam kazanarak “her insanın en önemli ahlaki görevinin insan ırkının refahını arttırmak olduğuna inanan kişi” anlamına evrilmiştir. Ne var ki terimin bu anlamda kullanıldığı ilk dönemlerde az çok saflık ve aşırılık içerdiği ima edilmiş; toplumsal sorunların insan eliyle çözüme kavuşturulmasını savunan kişilere fazla idealist, gerçeklerden kopuk, müfrit derecede hissî yahut gayrisamimi oldukları ithamı yapılmıştır (Davies, 2012, s.3-4).

İnsaniyetçilikle bağlantılı kavramların ilki herhâlde *hümanizmdir*. XVI. yüzyıldan bu yana Hristiyanlık öncesi filozof ve sanatçıların eserleri hakkındaki çalışmalara atıfla ilahiyat dışındaki ilimler için kullanılan *humanitas* sözcüğünden türetilmiş hümanizm kavramı, merkezine insanı alan felsefi bakış açısı anlamına gelir. Nitekim Kelly Oliver insaniyetçiliğin kökenlerini Kantçı hümanizme dayandırır (Oliver, 2016). Kant, çoğu insanın başkalarına merhamet ve şefkat duygularından dolayı yardım ettiğini, iyi olanı yapmaktan zevk aldığını öne sürer. Ona göre bu saiklerden doğan edimler, sonuçları iyi olsa da ahlaken üstün addedilemez. Dolayısıyla duygulanımlardan, vicdan azabı korkusundan, yakınlık duymaktan kaynaklanan yardım davranışı, görev duygusuyla yapılan yardım davranışı kadar saygıya mazhar değildir (Kraut, 2020).

Hümanist anlayışta her insan tüm insanlığa karşı ahlaken sorumludur. Bu itibarla hümanizm, teolojik anlamdaki insaniyetçi felsefeyle yakından ilişkilidir. Kant’a göre Hz. İsa yalnızca bir insan olmakla beraber ahlaki gelişmişlik açısından en üst mertebede idi (Oliver, 2017). Kant’ın *Salt Aklın Sınırları İçinde Din* adlı eserinde belirttiği üzere Hz. İsa sıradan bir insanın doğal eğilimlerine, ihtiyaçlarına, günah işlemeye yönelik benzer itkilere ve ızdıraplara sahip olduğu hâlde hatta belki de bunlara sahip olduğu için Tanrı’yı hoşnut edebilmiştir (Kant, 1838, s.73-74). Hz. İsa’nın insaniliği yani sadece bir insan olarak ahlaki üstünlüğe erişebilmesi ile insaniyetperverlik arasındaki nedensellik ilişkisi üzerinde ayrıca durmaya değerdir. İnsanın tanrısal olmaması yani eksik ve yardıma muhtaç doğası, başka bir insanın eksikliğini fark ederek giderme çabası için ön koşuldur. İsa’nın mahiyeti ilahi olsaydı ne çektiği ızdırap ve çilenin ne insanlık için yaptığı fedakârlıkların ne de gösterdiği şefkat ve merhametin derecesi sıradan insanlar için ulaşılabilir olurdu. Öte yandan bizatihi insan olmaktan gelen kırılğanlık, acziyet ve zafiyetleri, onu takip edenlerin kendisini ör-

nek alabilmesini mümkün kılar. Hatta böyle bakıldığında ahlaki üstünlüğe erişebilmenin ön koşulu eksik olmaktır dahi denebilir.

İnsanietçiliğin hem teolojik hem insanietperverlik anlamındaki her iki tanımı ile hümanizm arasında ortak olan çaba; kiliseden bağımsız, seküler ve tüm insanlığı kapsayan evrensel bir ahlak ortaya koymaktı. O kadar ki pozitivistin kurucusu kabul edilen Fransız filozof Auguste Comte (1798-1857), hümanist prensiplere dayanan bir din inşa etmeye bile çalışmıştı (Bourdeau, 2022).

İnsanietçilik kavramının Hz. İsa'nın fiziksel dünyadan kaynaklı acıları ile ilgili kullanımı XX. yüzyıla kadar devam etse de insanietçi sözcüğü, *insancıl* yani *insanlık için endişe duyan* şeklindeki modern anlamına XIX. yüzyılın ortalarında kavuşmuştur. Belki her iki anlamın bir araya gelmesiyle insanietçilik, insanların İsa'nın çektiğine benzer ağır ve açık bedensel ızdırıp çektiği durumlarla ilişkilendirildi.

“Bir Kutsal Yasa uzmanı İsa'yı denemek amacıyla gelip şöyle dedi: “Öğretmenim, sonsuz yaşamı miras almak için ne yapmalıyım?”

İsa ona, “Kutsal Yasa'da ne yazılmıştır?” diye sordu. “Orada ne okuyorsun?”

Adam şöyle karşılık verdi: “Tanrın Rab'bi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün gücünle ve bütün aklınla seveceksin. Komşunu da kendin gibi seveceksin.”

İsa ona, “Doğru yanıt verdin” dedi. “Bunu yap ve yaşayacaksın.”

Oysa adam kendini haklı çıkarmak isteyerek İsa'ya, “Peki, komşum kim?” dedi.

İsa şöyle yanıt verdi: “Adamın biri Yerusâlim'den Eriha'ya inerken haydutların eline düştü. Onu soyup dövdüler, yarı ölü bırakıp gittiler.

Bir rastlantı olarak o yoldan bir kâhin geçiyordu. Adamı görünce yolun öbür yanından geçip gitti. Bir Levili de oraya varıp adamı görünce aynı şekilde geçip gitti. O yoldan geçen bir Samiriyeli ise adamın bulunduğu yere gelip onu görünce, yüreği sızladı. Adamın yanına gitti, yaralarının üzerine yağla şarap dökerek sardı. Sonra adamı kendi hayvanına bindirip hana götürdü, onunla ilgilendi. Ertesi gün iki dinar çıkararak hancıya verdi. ‘Ona iyi bak’ dedi, ‘Bundan fazla ne harcarsan, dönüşümde sana öderim.’

“Sence bu üç kişiden hangisi haydutlar arasına düşen adama komşu gibi davrandı?”

Yasa uzmanı, “Ona acıyıp yardım eden” dedi.

İsa, “Git, sen de öyle yap” dedi.” (Luka 10: 25-37)

Hristiyan öğretisinde yer alan bu meseli biraz tarihsel arka planla yorumlamak insani diplomasiyle olan ilişkisinin daha açık görülmesini sağlayabilir. Her şeyden önce hikâyenin geçtiği Kudüs'ten Eriha'ya giden yol, tehlikesi ve zorluğuyla ünlüydü ve burası “hırsızlar tarafından sıklıkla dökülen kan” nedeniyle “Kan Yolu” diye biliniyordu. Dolayısıyla

bu yolun, günümüzde insani yardıma en çok ihtiyaç duyulan güvensiz bölgelerin bir benzeri olduğu söylenebilir. Hikâyede yardım edilen kişi bir Yahudi iken yardım edenin bir Samiriyeli olması da ilgi çekicidir zira hikâyenin geçtiği tarihlerde bu iki grup arasında süregiden düşmanlık ve çatışmalar söz konusudur.

Hikâyenin kategorik olarak düşman bilinene yardım etmeyi örneklendiren bu bağlamı, günümüze gelindiğinde çoğu zaman göz ardı edilir. Martin Luther King (ö. 1968) gibi Afrika kökenli Amerikan hak savunucuları bu bağlamı yeniden vurgulamak için *Samiriyeliyi* başka

İnsani yardım felsefesi gibi teamül de çoğunlukla dinî hayırseverlikle bağlantılıdır. Nitekim insani yardımı, dinden bağımsız evrensel bir ahlaka bağlama çabalarına rağmen günümüzde insani yardım, farklı dinlere mensup birçok cemaat tarafından dinî bir görev mahiyetiyle algılanmakta ve uygulanmaktadır.

ırtan biri kabulüyle yorumlamış; sevilmeyen, düşmanlık beslenen kişiye yardım etmenin ahlaki üstünlüğünü öne çıkarmıştır. Kişinin kendinden olana; sevdiği, akrabası, hemşehrisi, yurттаşı yahut soydaşına yardım etmenin ötesine geçerek bir yabancıya hatta bir düşmana zor koşullar altında yardım etmesi ancak en yüksek ahlaki olgunlukla eşitlenebilir.

Bu tarihsel arka plan dikkate alındığında insani yardımın felsefesi gibi teamülünün de çoğunlukla dinî hayırseverlik ile bağlantılı olduğu söylenebilir. IV. yüzyılda Ka-

padokya'daki ilk Hristiyan kilisesi, yoksullara yemek dağıtmakla ve çeşitli yardım çalışmalarıyla biliniyordu (Placido, 2015). XII. yüzyılda sığınakların, imarethanelerin, bakımevlerinin ve cüzzamlı kişilere ayrı yerleşimlerin oluşturulmasıyla hayırseverlik Batı Hristiyanlığında önemli bir yer tutmaya başladı (Brodman, 2009, s.43).

İnsani yardımı, insaniyetçiliğin neredeyse başlangıcından bu yana dinden bağımsız, evrensel bir ahlaka bağlama çabasına rağmen günümüzde insani yardım, farklı dinlere mensup birçok cemaat tarafından dinî bir görev mahiyetiyle algılanmakta ve uygulanmaktadır. Nitekim Hristiyanlık gibi İslam'da da kime, neden, nasıl yardım edileceğine dair birçok örnek karşımıza çıkar.

İslam Medeniyetinde İyilik, Hayırseverlik ve İnsani Yardım

İslam dininin başkalarına iyilik yapmaya, *hayırsever* olmaya, muhtaçları gözetmeye ilişkin temel öğretisinin kaynağı doğrudan Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayetler ve İslam Elçisi'nin tavsiye ve uygulamalarıdır. İnsanın kazancından, malından ve hatta sevdiklerinden başkalarına vermesi, Kur'an'da ve İslam Peygamberi'nin söz (hadis) ve davranışlarında (sünnet) sürekli vurgulanan bir erdem olmanın ötesinde dinî bir vecibedir. O kadar ki iman eden bir kişinin kendi temel ihtiyaçlarını sağladıktan sonra malının/ variyetinin %2,5'luk (1/40) bir kısmını muhtaçlara ulaştırması (zekât) her Müslüman'a farz kılınan beş temel yükümlülüğün biridir.

Verilmesi zorunlu mali yükümlülük anlamındaki *zekât*, herhangi bir amir hüküm olmaksızın gönüllü yapılan yardım anlamındaki *sadaka*, her ikisini kapsayan ve mutlak anlamda “vermek”i ifade eden *infak* gibi kavramların kapsamına giren “hayır işleri” ve “hayırlı işler” Kur'an'da çok sık tekrarlanan tavsiye ve vecibelerdir. Özellikle zekât üzerinde hassaten durulur ve kime verileceği Kur'an'da sarıh şekilde belirtilir: yoksullara, düşkünlere, zekât toplama dağıtma işinde çalışanlara, kalpleri İslâm'a ısıdırılacak kişilere, kurtarılacak Müslüman savaş esirlerine, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışlara (9/ Tevbe suresi, 60). Ayetle sıralanan özellikte olmakla beraber usul veya fûru itibarıyla veren kişinin akrabalarına zekât veremeyişi -çünkü bunlar zaten kişinin tabiatıyla desteklemesi gereken kişilerdir- ilkesi zekâtın asıl amacının yapılacak yardımın toplumun ihtiyaç duyan ve kırılğan kesimlerine ulaştırmak olduğuna işaret eder. Zekâtın yıllık bir yükümlülük olması, temel metinlerle ve uygulamalarla bu yükümlülüğün güçlü şekilde vurgulanması İslam'ın bu uygulama üzerinden bir sosyoekonomik sistem kurduğunun açık göstergesidir.

İslam medeniyeti tarihinde insani yardım felsefesi ve teamülünün en tecessüm etmiş, sürekli ve kurumsal uygulaması iki ayrı gelenekte karşımıza çıkar: erken dönemde ortaya çıkan tasavvufi tarikatlar ve vakıflar. İslam dünyasında hayırseverliğin en etkili şekilde icra edildiği kurumlar vakıflardır (McChesney, 1995, s.6-8). İslam hukukuna göre vakıf, yaşayan bir erkek veya kadın tarafından belirli bir yahut daha fazla sosyal hizmetin kesintisiz sağlanması amacıyla tahsis edilen malla tesis edilen bir kuruluştur. Neredeyse İslamiyet'in ilk yıllarından bu yana varlığını

sürdüren vakıfların, özellikle XII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Müslüman toplumların sosyal ve ekonomik tarihinde merkezî bir önemi vardır (Singer, 2012, s.126). İslam'da ilk vakfın, Hz. Muhammed hayattayken onun yönlendirmesiyle Hz. Ömer tarafından kurulduğu kabul edilir (McChesney, 1991, s.8). Hz. Muhammed'in ve ilk dört halifenin her birinin kendi mülklerinin gelirlerini kamu yararına vakfettikleri bilinmektedir (Günay, 2012, s.475-479).

Çoğu bilim insanı, vakıfları özellikle modern devlet ortaya çıkmadan önceki İslam dünyası için toplumsal ve sosyal hizmetlerin sağlanmasında başat kurumlar görmektedir (McChesney, 1991, s.3). Vakıflara bağlı yapılar; mabet, kütüphane, misafirhane, çeşme, kuyu, köprü, kervansaray, ribât ve umumi mezarlık gibi herkesin faydalanabileceği yahut imaret, hastane, şifahane ve dulhane gibi sadece fakirlerin yararlanabileceği kurumlar olabilir. Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu döneminde çağdaş bir araştırmacıyı şaşkınlık içerisinde bırakacak kadar detaya odaklı hizmet ve hayır faaliyetlerine hasredilmiş vakıflarla karşılaşmak mümkündür. Osmanlı vakıflarının binlercesinin kayıtlarına da (*sened*) ulaşabildiğimiz için bu hayırseverlik modellerinin bazılarını anmak yararlı olacaktır. Belirli bölgelerde muhtaçları doyurup giydirmek gayesini güdenlerin yanı sıra eğitimin farklı boyutlarını ve öğrencileri desteklemeyi üstlenenlerden yoksulları, yardıma muhtaçları ve yolcuları yedirip barındıranlara; kuşları, sokak kedi ve köpeklerini besleyenlerden deniz feneri gibi ortak faydaya yönelik vasıta, iş ve işleyişlerin idamesini temin için kurulanlara kadar ilmek ilmek günlük yaşamın dokusuna örülmüş vakıflar söz konusudur (Çizakça, 2006, s.19-31). Göç ederken sürüleri tarafından bırakılan yaralı leyleklere tedavi sağlamak veyahut yazın insanlara dağdan kar getirerek soğuk su ikram etmek gibi insani yardımın en bedii yansımaları olan vakıflar, bugünün insani yardım modellemeleri için giptayla takip edilecek görevler yüklenmiştir.

Vakıflar, İslam toplumlarında yardımlaşmanın önemli aracı olan zekât ve sadaka uygulamalarına ilaveten hayrî faaliyetlerin İslam hukukunun garantisi altına alınarak sürekli hâle getirilmesini sağlamıştır. Bu itibarla vakıflar, hayır faaliyetlerini tek seferlik ayni ve/veya nakdî yardımların ötesine taşımıştır. Yine vakıflar, İslami kurumlar olmakla beraber sağladıkları menfaat yönünden evrenseldir. Zira İslam hukukunda gerek vakfedenin gerekse vakıftan yararlanacak kimselerin Müslüman veya İslam

devleti tebaasından olması şartı aranmaz. Sadece vakfedilen malın, dinen yararlanılması mübah olan bir özel mülk olması ve dinen yasak kılınmış bir faaliyete tahsis edilmemesi gerekir. Ayrıca vakfedilen mal, kamu malı statüsüne girer; satılamaz, hibe edilemez, hiçbir şekilde temellük edilemez. Nihayet vakıflar, zekât ve sadaka düşmeyen toplum kesimleri de dâhil herkesin iyilik ve hizmetten pay almasını; kendi imkânlarıncı iyilik ve hizmete dâhil olmasını; sadece insanın değil tüm canlıların ve dahi mabetlerin, şehrin, doğal çevrenin, yolun yörenin gözetilip bakımlarının temininin İslam hukukunun garantisi altında daimî kılınmasını amaçlar.

Vakıflar gibi mutasavvıfların/ sufilerin öncülüğünde gelişen sayısız yardım ve paylaşım uygulamaları da İslam coğrafyasının birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. İslam'ın en erken dönemlerinden günümüze değin tasavvufi teşekküller hayırseverlik uygulamalarının en samimi ve sürekli örneklerini vermektedir (Schimmel, 1975). Bu noktada Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinin Anadolu'ya ve Balkanlar'a uzanan yardım girişimlerini; Osmanlı döneminde Balkanlar'da ve Anadolu'nun birçok bölgesinde örgütlenerek her millet ve inançtan insana yardım ulaştıran tekkeleri hatırlamak yerinde olacaktır. Kaynaklara nazaran tasavvufi yaklaşımların hayata geçtiği yapı olan tekkelerin ilki VIII. yüzyılda Filistin'in Remle bölgesinde veya bugünkü İran'ın Abadan bölgesinde inşa edilmiş ve zamanla "Bağdat'tan Buhara'ya Kahire'den Kurtuba'ya" uzanan çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır (Kara, 2011, s.368-370). İslam'ın ilk dönemlerinde veya ilerleyen yüzyıllarda ister nüfusu henüz tamamen Müslüman olmayan isterse tamamını Müslüman nüfusun oluşturduğu toplumlarda faaliyet gösteren bu müesseseler, bir taraftan dinî öğretileri içselleştirmeye ve zikir çevreleri oluşturmaya odaklanırken diğer yandan ahaliye iane ve iâşe ulaştırmayı, toplumsal dayanışmayı hedeflemiştir. Böylece tekke ve tarikatlar klasik ve modern öncesi dönemlerde ihtiyaç sahiplerine, yolda kalanlara ve kimsesizlere yardım ulaştırmanın sivil kurumları vasfıyla tarihe geçmişlerdir.

Modern Dönemde İnsani Yardımın Kurumsallaşması

İnsani yardım çabaları devletler tarafından ekseriyetle uygulandığı şekliyle neredeyse yalnızca orduların sağlık ve esenliğini teminden çatışma ve toplumsal düzensizliklerden etkilenen tüm vatandaşlara koruma ve bakım sağlamaya doğru evrilmiştir. Çatışma esnasında insani yardım sağlamanın

tarihi 1793 ve 1814 arasındaki Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşlarıyla başlayan döneme tekabül eder (Aaslestad, 2019, s.171-192). Bununla birlikte söz konusu savaşlarda daha çok askerî tıp önem kazanmıştır. İsviçreli bir iş adamı olan Henry Dunant, Solferino Savaşı sırasında (1859) hem İtalyan-Fransız ittifakı hem de Avusturya ordularının yaralı askerleri neredeyse tamamen ihmal etmesinden dehşete düşmüş, bunun üzerine hasta ve yaralı askerlerin bakımına adanmış ulusal birimlerin uluslararası bir çatı altında toplanması amacıyla Kızılhaç'ın kuruluşunu tasarlamıştır (Dunant, 1986, s.9). Dunant ayrıca savaş esirleri, hasta ve yaralılar ile çatışma bölgelerindeki siviller için koruma sağlayan ilk Cenevre Sözleşmesi'nin (1864) kabulünde de etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Hareket'e katılımı için Dr. Abdullah Bey'in gayretleri 11 Haziran 1868'de semeresini vermiş, bugün Kızılay olarak tanınan insani yardım derneği bu tarihte *Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti* adıyla kurulmuştur (Kızılay Tarih, 2021). Kızılay, 1876 yılında I. Meşrutiyet'in ilanından sonra özellikle İstanbul'da görülen büyük kolera salgınından bu yana ortaya çıkan doğal afetlerde, afetzedelerin barınma ve beslenmeleri gibi insani yardım konularına odaklanmıştır (Kızılay, 2006). 1877'de *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*, 1923'de *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*, 1935'te *Türkiye Kızılay Cemiyeti* ve 1947'de *Türkiye Kızılay Derneği* adını alan kuruluş, benzerleri gibi öncelikle savaş alanında yaralanan ve hastalanan askerlerin bakımında öncü rol oynamıştır. Türk Kızılay, bugün yurt içi ve dışında afet ve acil duruma ilişkin hazırlıklılık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinde görev almakta, kapsamlı insani yardım projeleri, kan hizmetleri ve halk sağlığı alanlarında faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de vizyonu, misyonu, faaliyet alanları, gelir kaynakları, kurum içi rol dağılımı vb. konularda kurumsallaşmış, günümüz teknolojisini kullanan, kriz bölgelerinde acil yardım ve kalkınma yardımları bağlamında nitelikli projeler hayata geçiren sivil insani yardım kuruluşları mevcuttur.

İnsani Yardım Neden Diplomasiye İhtiyaç Duydu?

İnsani yardımın, ülke sınırlarını aştığı durumlar kuşkusuz modern dönemlere gelmeden önce de vardı. Mekke ve Medine'deki yoksullara yardım etmek için altınlar gönderen Cezayir ve İstanbul Müslümanları yahut kutsal topraklara giden hacı kabilelerinin güzergâhlarında kurulan

kervansaray ve hastaneler insani yardım ve hayırseverliğin uluslararası bir boyutu olmuştur (Hoexter, 2003, s.151). Yardım edilen ile eden arasındaki fiziksel mesafe ne kadar yakınsa kimlikler arasındaki farkların o kadar soluklaştığı görülebiliyordu. Kim/ kimden olduğuna bakmaksızın komşulara yemek dağıtmak, sokaktan geçenler için çeşme yaptırmak veya mahallenin sınırsız kedilerini köpeklerini doyurmak gibi hayır işleri yerel cemaatlerin varlıklarını idame ettirmelerinde önemli bağlar yaratıyordu (Singer, 2012, s.126). Fiziksel mesafe arttıkça yardım edenle edilenin yakın kimlikler taşıması, en sık hâliyle de aynı dinî cemaatten olması teşvik edici olabiliyordu.

Uzaktaki insanların, özellikle de din kardeşlerinin kaderleri, durumları ve yaşamlarının kişiler için bilinebilir ve önemsenir hâle gelmesi, artan ulaşım olanaklarıyla ordular ve elçiler haricindekilerin, hacılar, dervişler ve tüccarların daha sıklıkla seyahat edebilmesi ve farklı coğrafyalardaki topluluklarla etkileşebilmesinin bir sonucuydu. Ne var ki ulus devletlerin inşasıyla devletlerin egemenliklerinin somutlaşması ve sınırlar üzerindeki kontrolün artması, tıpkı ticari mallar ve siyasi elçilikler için olduğu gibi yardımın da özel izinlerle gönderilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmişti. Velhasıl bir yandan sınır ötesi etkileşimlerin yoğunluk kazanması diğer yandan da sınırların belirginleşmesi ve katılaşması dolayısıyla sınırlar ötesinde yardım ihtiyacı duyanlara el uzatabilmek artık diplomatik çabayı da gerektiriyordu.

İnsani yardım diplomasisinin resmî tarihi ironik biçimde sınır ötesi etkileşimin en yoğun türü olan savaşla başlar. Savaş sırasında yaralıların bakımının yapıldığı hastanelere ve yaralılara yardım eden sağlık görevlilerine doğrudan saldırılmaması yani sağlık çalışanlarının dokunulmazlığı ilkesinin uygulanması insani yardım diplomasisinin ilk başarısı sayılabilir. Geçmişte savaşta görev alan sağlık personelinin korumak ve yakalandıkları takdirde ülkelerine geri göndermek için birkaç geçici anlaşmaya rastlansa da modern tıbbi bakımın savaşın bir parçası olması XIX. yüzyılın ortalarına kadar gelir (Gross, 2007, s.718-721).

İnsani yardımın yönetilmesinde muharip olmayan, tarafsız ülkelerin öneminin ortaya çıktığı I. Dünya Savaşı'nda insani faaliyetler yeniden gelişmeye başlamıştır (Hitchcock, 2014, s.145-163). Nijerya'da -Nijerya yönetimi ile ayrılıkçı Biafra bölgesi arasında- 1967-1970 arasındaki iç savaş sırasında televizyonlarda yayımlanan açlıkla mücadele ve insani

Güçlü siyasi kararların yokluğunda insani yardım kuruluşlarının yaşamak durumunda kaldıkları acziyet, siyaset ve insani yanıt arasında bağlantının zayıf olması durumunda yaşanan dramlar, dünyanın mevcut insani yardım kaynaklarıyla müdahale etmesinin mümkün olmadığını görüldüğü büyük doğal afetler ve benzeri insani krizler, insani yardım sisteminin bileşenlerini belirleme ve güçlendirmede teşvik edici olmuştur.

acil durum çağrılarına Avrupalı ve Amerikalı toplulukların desteği ve Katolik misyonerler üzerinden yanıt verilmiştir (Aaronson, 2013, s.176-196). Bu ve benzeri girişimler daha sonraki dönemlerde yapılan insani yardım faaliyetlerini de şekillendirmiştir.

Nijerya örneği gibi XX. yüzyılın ikinci yarısından bu yana ortaya çıkan her bir insani kriz, insani yardım sisteminin bileşenlerini belirleme ve güçlendirmede teşvik edici olmuştur. Misal insani yardım kuruluşları 1980'lerde Kamboçya-Tayland sınırında, Pol Pot gerillalarından kaçan Kamboçyalı mültecilere hayati destek ulaştırmak için yönergeler ve orta vadeli stratejiler geliştirmeye ça-

lışmıştı (Taithe, 2016, s.335-358). Oysa 1990'lardaki Yugoslavya Savaşı güçlü siyasi kararların yokluğunda insani yardım kuruluşlarının ne kadar âciz kalacağını gösterirken ardı sıra gelen Ruanda'daki soykırım da (Nisan-Temmuz 1994) siyaset ve insani müdahale arasındaki bağlantının ehemmiyetini mutlak şekilde açığa çıkarmıştı. Keza son on yıllarda meydana gelen büyük doğal afetler de (ör. 2010 Haiti Depremi ve 2011 Japonya Tsunamisi) dünyanın mevcut insani yardım kaynaklarıyla bu çaptaki afetlerle mücadele etmesinin mümkün olmadığını gözler önüne sermişti.

Türkiye'nin komşusu Suriye'de yaşanan ve on yılı aşkın bir zamana yayılan iç savaş ve ortaya çıkardığı insani trajedi, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük insani kriz olması sebebiyle uluslararası insani yardım politikalarını gerek süreç gerekse mahiyet bakımından etkilemiş ve hâlen etkilemektedir. (Kireçci, 2015, s.1-6). Nitekim Suriye kaynaklı yaşanan bu devasa insani krizin yönetimi, diplomasisi, kaynak temini, hangi ülkelerin nerelerde hangi tercihlerle yardım ulaştırdıkları veya ulaştırma-

dıkları konuları akademik gündemi bugün nasıl meşgul ediyorsa daha yıllarca pek çok disiplinlerarası çalışmanın da odağında yer alacaktır.

Klasik Diplomasiden İnsani Diplomasiye Dönüşüm

Diplomasi; diyalog, müzakere ve şiddet içermeyen yollarla yabancı hükûmetlerin ve milletlerin kararlarını, davranışlarını ve tutumlarını etkileme yöntemlerine verilen addır (Encyclopedia Britannica, 2020). Tarihsel bakımdan diplomasi, egemen devletler arasındaki resmî ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesine yönelik savaş harici eylemleri kapsar. Modern diplomatik uygulamaların, uluslararası ilişkilerin diğer evrensel norm ve kurumları gibi Rönesans sonrası Avrupa devlet sisteminin bir ürünü olduğu kabul edilse de diplomasinin siyasi örgütlenmenin başlangıcından bu yana dünyanın her yerinde ve her insan topluluğu tarafından bir şekilde uygulandığını söylemek hiç kuşkusuz yanlış olmayacaktır (Black, 2010, s.1-2). XX. yüzyıla gelindiğinde uluslararası ilişkilerin çeşitlenmesi ve derinleşmesiyle diplomasi, ikili resmî ilişkilerin yanı sıra çok taraflı toplantıları ve örgütleri, parlamenter diplomasiyi, ulusüstü ve ulusaltı aktörlerin uluslararası faaliyetlerini, hükûmet dışı aktörlerin resmî olmayan uluslararası ilişkilerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Uluslararası ilişkilerdeki bu genişleme ve derinleşmenin altında iletişimin yaygınlaşması, Soğuk Savaş'ın sona erışı, ekonomik ve toplumsal küreselleşmenin hız kazanması, sınıraşan sorun ve çatışmaların artması gibi etmenler yatar. Uluslararası ilişkilerin ve beraberinde diplomasinin, devletler arası ilişkilerin formel, görece yavaş ve bürokratik doğasının getirdiği sınırlamalardan kurtularak ulusötesi bağlantıların yarattığı fırsat ve tehditlere cevap vermek üzere şekillendiği söylenebilir.

Bu yeni gelişen çok yönlü diplomasi pratiğinin genişleme ve derinleşmenin ötesine geçtiğini, neredeyse farklı bir zanaatmışçasına eskisinden ayrıldığını, farklı araçlara, amaç ve hedeflere dayandığını iddia edenler vardır (Heine, 2013, s.3). Diplomasi, teknolojik gelişmeler ve artan sayıda aktör tarafından yönlendirilen, temposu yüksek bir alan hâline gelmesinin yanı sıra kapsamı, seviyeleri ve hedefleri açısından da değişikliğe uğramıştır. Kimi uzmanlar, az sayıda seçilmiş kişinin önemli konuları belli taraflarla ve doğrudan iletişimle müzakere ettiği klasik diplomasiyi *kulüp diplomasisi*; çok sayıda aktörün değişen seviyelerde ve farklı kanal-

lar üzerinden yürüttüğü çok taraflı karmaşık pratiği ise *ağ diplomasisi* olarak tanımlamaktadır (Heine, 213, s.3). Kamu diplomasisinin ortaya çıkışı da uluslararası ilişkilerin yürütülmesindeki bu girift değişimin bir uzantısı diye okunabilir.

Uluslararası ilişkiler perspektifinden bakıldığında kamu diplomasisi, geleneksel tarzda diğer egemen devletlerle iyi tanımlanmış yapılar üzerinden iletişim kurmaya aşına olan devletlerin devlet dışı aktörleri diplomasiye dâhil etme girişimidir (Sevin, 2017). Nye’a göre kamu diplomasisi, hükûmetlerin diğer hükûmetlerden ziyade ülkelerin halklarıyla iletişim kurmak ve onları çekmek için kaynakları, kültürü, değerleri, politikaları seferber ettikleri bir dış politika aracıdır (Nye, 2008, s.94-109).

İnsani diplomasi, konuları ve aktörleri gereği içinde kamu diplomasisi ve kültürel diplomasinin de yer aldığı diplomasi yelpazesinin yumuşak güç tarafında değerlendirilebilir. Öte yandan insani diplomasi krizler, doğal afetler ve silahlı çatışmalar gibi güvenlik riskinin yüksek olduğu koşulların yarattığı sorunlara cevaben üretildiği için diplomasinin sert güç tarafıyla da ister istemez temas kurmak zorunda kalabilmektedir.

1980’lerin başlarında dünya siyasetindeki farklı iletişim biçimlerini tanımlamak için geliştirilen *birinci yol* [track one] ve *ikinci yol* [track two] diplomasisi, insani diplomasiyle bağlantılı kavramlar arasında yer alır. Bu ayrımındaki birinci yol diplomasisi, profesyonel diplomatların kullandıkları yani klasik diplomasi yahut kulüp diplomasisinde kullanılan iletişim kanallarını kapsar (Davidson ve Montville, 1981, s.145-157). Bu iletişim süreci hükûmetler ve hükûmet tarafından yetkilendirilmiş organlar arasında gerçekleşir. İkinci yol diplomasisi ise devlet dışı aktörlerin resmî olmayan, yapılandırılmamış etkileşimleridir. İnsani diplomasinin başarısı, özellikle kriz anlarında her iki yol diplomasisinin de etkili ve eş güdümlü biçimde uygulanmasına bağlıdır.

Yeni diplomasi türleri arasındaki kamu diplomasisi, *arka kanal* (ikinci yol) diplomasisi, bilim ve eğitim diplomasisi gibi alanların çoğu zaman birbirleriyle ve yumuşak güç kavramıyla alışveriş içerisinde olduğu görülür. İnsani diplomasi ise bu alanlarla temas hâlinde olmakla birlikte kendine has uygulamalarıyla öne çıkmaktadır.

İnsani Diplomasi

Her ne kadar zorda kalana, dara düşene yardım etmek çok eski bir davranış türü olsa da yeni diplomasi türleri arasında yer alan insani diplomasinin kavram olarak ortaya çıkışı oldukça yenidir. Régnier’ye göre insani diplomasi kavramının giderek yaygınlaşan kullanımına rağmen uluslararası anlamda kabul gören bir tanıma kavuşulduğu ve nasıl yürütülmesi gerektiğine dair bir anlayış birliğine ulaşıldığı henüz söylenemez (Régnier, 2011, s.1211-1237).

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonuna [International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC)] göre “insani diplomasi; karar vericileri ve kanaat önderlerini, temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek” ibaresiyle tanımlanır (IFRC, 2017). İnsani diplomasi faaliyetleri, belirli bir ülkede insani yardım kuruluşlarının mevcudiyetini düzenlemek, yardıma ve korumaya ihtiyacı olan sivil nüfusa erişimi müzakere etmek, yardım programlarını izlemek, uluslararası hukuka ve normlara saygıyı teşvik etmek, insani amaçları desteklemek için çeşitli düzeylerde savunuculuk yapmak ve yereldeki kişi ve kurumları destekleyerek katılımlarını sağlamak gibi çabaları içerir (Minear ve Smith, 2007, s.1). Bazı uzmanlar, uluslararası insani yardım hukukuna başvurulması gibi uluslararası hukuki süreçleri de insani diplomasi faaliyetlerine dâhil etmektedir (Whitall, 2009, s.38).

Çatışmalarda ve karmaşık acil durumlarda insani yardıma erişimin iyileştirilmesi, politika yapıcılar ve insani yardım aktörleri için her zaman büyük bir endişe kaynağı olmuştur. Tarihsel bakımdan insani faaliyetler çoğu zaman sivillere yardım ulaştırılmasını ve onların korunmasını güvence altına almak için son derece tehlikeli ve istikrarsız siyasi şartlar altında yürütülmüştür. Çatışma ve diplomasi arasındaki ilişki, insani

İnsani diplomasinin başarısı, hükûmetler tarafından yetkilendirilmiş organlar ve profesyonel diplomatların kullandıkları iletişim kanallarını kapsayan birinci yol diplomasisi ile devlet dışı aktörlerin resmî olmayan, yapılandırılmamış etkileşimlerinden mürekkep ikinci yol diplomasisinin özellikle kriz anlarında etkili ve eş güdümlü biçimde uygulanmasına bağlıdır.

diploması açısından kritik öneme sahiptir. İnsani diplomasinin hedefi, klasik diplomasiden farklı olarak diplomasıye taraf devletlerin çıkarları yerine, çatışma veya kriz altında yaşayan birey ve toplulukların birincil çıkarlarının korunması; sağlık, barınma, gıda, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesidir. Bu nedenle de “devletlerin çıkarlarını korumak amacıyla diplomatlarca icra edilen faaliyetler” diye tanımlanan klasik diploması ile “birey ve toplulukların temel ihtiyaçlarının karşılanması gayesiyle yürütülen faaliyetler”i kapsayan insani diploması arasında kavramsal bir çelişki/ zıtlık olduğu düşünülebilir. Bununla beraber krizi ortaya çıkaran koşulların ortadan kaldırılması yahut iyileştirilmesi amacıyla atanmış diplomatlar tarafından devletler nezdinde takip edilen klasik diploması ile insani yardım ihtiyaçlarının saptanması, yardımların toplanması ve yerine ulaştırılıp dağıtılması maksadıyla diplomat olmayan profesyonellerce yürütülen insani diploması çalışmalarının eş güdümlü olması, istenen sonuçların alınabilmesi için muhtemelen etkili yoldur.

İnsani diploması alanında uluslararası yapı ve örgütlenmeler, ulusüstü ve ulusal düzeyde sivil toplum örgütleri ve insani yardım kuruluşları öne çıkmakla birlikte devletlerin de zaman zaman etkin bir aktör olarak rol aldığı görülür. Ancak devletlerin insani diploması ile uluslararası, ulusüstü veya ulusal sivil toplum kuruluşlarının insani diploması arasında uygulayıcıların yasal ve resmî statülerinden kaynaklanan derin farklar söz konusudur. Dünya genelindeki insani diploması faaliyetlerinin bir kısmı tabiatıyla devletlerin insani yardımdan sorumlu diplomatları tarafından gerçekleştirilmektedir. Dışişleri bakanlıklarında, kalkınma yardımı ve afet yönetimine ilişkin resmî kurumlarda ve hatta güvenlik ve savunma konusunda uzmanlaşmış resmî yahut özel kuruluşlarda çalışan bazı geleneksel diplomatlar, insani yardım işlerinde uzmanlık kazanmış kişilerdir. Diğer tüm diplomatların olduğu gibi bu diplomatların da temüller ile uluslararası diplomatik ve konsolosluk hukuku tarafından tanımlanan ve nadiren ihlal edilen hak ve yükümlülükleri vardır. Buna karşın insani yardım kuruluşlarının çoğunlukla “insani yardım diplomatları” yoktur. Dolayısıyla insani yardım kuruluşlarında insani diploması, çoğu zaman diplomatik müzakereler konusunda eğitilmiş olmayan personel tarafından yürütülür (Régnier, 2011, s.1217). Uluslararası insani hukuk, insan hakları ve mülteci hukuku dışında köklü bir uluslararası hukuk rejiminde faaliyet göstermezler. Uluslararası Kızılhaç Komitesi

[The International Committee of Red Cross (ICRC)] ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu [The International Federation of Red Cross and Red Crescent (IFRC)] gibi kuruluşların çalışanları hariç diğer yardım gönüllülerinin diplomatlarındaki gibi dokunulmazlıkları yoktur (Minear ve Smith, 2007, s.9). Devletlerin yaptığı insani diplomaside son tahlilde devletin siyasi ve güvenlik çıkarları, bazen mağdurların başta hayat hakkı olmak üzere temel insan haklarının önüne geçebilir. İnsani yardım diplomatlarının görevi ise belirli bağlamlarda mağdurlara erişim sağlamakla sınırlı kalabilmektedir.

Modern insani diplomasi ve insani faaliyetlerde bazı temel insani ilkelerin gözetilmesi esastır. Bu ilkeler hem uygulamada hem de bir ideal vasfıyla Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin yani Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu ve 192 ülkenin ulusal Kızılay ve Kızılhaç kuruluşlarının insani diplomasi faaliyetlerini şekillendirir. Bu kuruluşların tüm karar ve çalışmalarına yön veren ve çalışanlarına rehberlik eden bu ilkeler insaniyet, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrenselliktir (ICRC, 2015a).

İnsaniyet, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik ulusal Kızılay ve Kızılhaç kuruluşlarının tüm karar ve çalışmalarına yön veren ve çalışanlarına rehberlik eden ilkelerdir.

İnsaniyet ilkesi, zaman ve mekâna bağlı olmaksızın insan acısını önlemek ve hafifletmek için çaba göstermeyi, hayat ve sağlığı korumayı ve insana saygıyı öne çıkarır. Ayırım gözetmemek ise milliyet, ırk, dinî inanç, sınıf veya siyasi görüş ayrımı yapmadan bireylerin acılarını dindirmeye çalışmak ancak en acil sıkıntılı durumların çözümüne öncelik vermektir. Tarafsızlık, düşmanlıklarda taraf tutmamak veya siyasi, ırksal, dinî veya ideolojik nitelikteki tartışmalara karışmamaktır. Bağımsızlık ilkesi, hükümetlerden özerk hareket etmeyi içerir. Gönüllülük ilkesi, insani yardımın kazanç güdüsüyle değil mutlak insani saiklerle harekete geçilen bir yardım faaliyeti olması anlamına gelir. Birlik ilkesi, her bir ülkede yalnızca bir tek Kızılhaç veya Kızılay Derneği olması, bu derneğin herkese açık olması ve insani yardım çalışmalarını tüm ülkede

sürdürmesidir. Evrensellik ise eşit statüye sahip olan ülke derneklerinin birbirine yardım etmede eşit sorumluluk ve görevleri paylaştığı dünya çapında bir yardım kuruluşu olmasıdır.

Her ne kadar insani yardım, evrensel ilkelerin benimsendiği, eşitlik ve tarafsızlıkla ahlaken doğru olanın yapılmaya çalışıldığı bir eylem mahiyetinde ortaya çıksa da ihtiyacı olanın kim olduğu, bu ihtiyacın ne olduğu, bu ihtiyacı kimlerin ve nasıl sağlaması gerektiği sorularına verilecek cevaplar ister istemez siyasi veçhelere sahiptir. “Acıdan kurtarma”, “rehabilitasyon” ve “koruma ve önleme” gibi terimlerin tümü, mağdurlara verilen yardımla bağlantılı bir dizi amaca atıfta bulunur. “Kalkınma yardımı” acil ihtiyaçların ötesine geçen uzun vadeli bir hedefi, “dış yardım” ise kalkınma projelerinin doğasında var olan dış politika çıkarlarını vurgular.

Yardımanın “insan hakları” bağlamında hukuki terimlerle veya “küresel refah politikasının” bir parçası hâlinde sosyal politika terimleriyle sunulması çoğu zaman yardımın meşrulaştırılması ihtiyacından doğar. İnsani yardımın ancak askerî araçlar kullanılarak verilebileceği koşullarda ise “insani müdahale”den ve savaş bölgelerinin ortasında “insani alanlar” yaratılmasından söz edilir (Paulmann, 2013, s.215-238). Tüm bu terimler ve bağlamlar çerçevesinde insani diplomasinin de aslında tıpkı savaş gibi devlet egemenliğinin bir uzantısı olduğunu iddia edenler vardır (Oliver, 2016). Ulus devletler kitlesel zorunlu göç ve mültecilerle ilgilenmek için uluslararası insani yardım kuruluşlarına güvenirken orduları aynı insanları yakalıyor, gözaltına alıyor ve hareketlerini kontrol ediyor olabilir (Weizman, 2012). Bu tür durumlar yardımlarla şiddet sarmalı arasında maalesef tuhaf ve dolaylı bir ilişkiselliği de çağrıştırmaktadır (Lopez ve ark., 2015, s.2232-2239).

Sonuç itibarıyla insaniyetçilik ve hayırseverlik kavramlarıyla farklı kültürlerin epistemolojik birikimlerinde kendine yer bulan uygulamalar, modern çağda savaşların ve afetlerin ortaya çıkardığı krizlerin insan üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla kurumsallaşmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininin en yeni alt alanlarından birisi olan insani diplomasi, önümüzdeki yıllarda hem krizler hem de krizlere aranan çözümler ekseninde mutlaka daha çok kullanılacak ve tartışılacaktır.

İnsani Diplomasi-Klasik Diplomasi İlişkisi

Orhan Battır

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde devletler arası ilişkiler yeni boyutlar kazanmış, küreselleşme süreci paralelinde sadece siyasi ve askerî alanda değil ekonomik, sosyal, kültürel ve benzeri pek çok alandaki etkileşim geçmişte hiç olmadığı kadar artmıştır. Uluslararası politikanın birincil inşa ve yürütülme aracı olan diplomasi

kurumu da bu etkileşimden nasibini alarak zaman içerisinde önemli değişiklikler geçirmiş, hem teori hem uygulama düzeyinde yeni boyutlar kazanmıştır. Küreselleşmenin ana müessir addedilebileceği süreçle aktörler çeşitlenmiş ve bugün gelinen noktada geleneksel resmî unsurlara eklenen sivil nitelikli aktörler diplomasi sistemi içerisinde etkinliklerini arttırırken karar vericiler de insani sorunlara insan odaklı yaklaşımla çözüm üretmeyi benimseme yoluna girmişlerdir. Bu iki ana odağın ele alındığı bu bölümde klasik diplomasi ile insani diplomasi arasındaki ilişki ve etkileşimin doğru anlaşılabilmesi adına öncelikle kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilerek her iki kurumun/ kavramın tarihsel gelişim süreçleri incelenmiştir. Devamında her iki diplomasi türünün aktörleri, hedefleri, yöntemleri, araçları üzerinde durularak aralarındaki ilişkinin niteliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Tüm bunlarla birlikte her iki diplomasi türünün güçlü ve zayıf yanları ile çatışan ve birbirini destekleyen yönlerine değinilmiştir. Klasik diplomasi ile insani diplomasi arasındaki ilişkiyi izah sadedinde uluslararası politikanın asli unsuru olan güce dair dönüşen algılara yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç itibarıyla metnin genelinde sunulan bilgi ve değerlendirmeler ışığında insani diplomasi gerçekte bir ihtiyaçtan doğup doğmadığı, gerçek bir dış politika aracı olup olmadığı ve klasik diplomasi karşısında sürdürülebilir olup olmadığı sorularına cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler:

diplomasi
diplomasi gelişimi
diplomasi hedefleri
diplomatik yöntem ve araçlar
eski ve yeni diplomasi

Uluslararası sistemin asli unsuru olan devletlerin hem birbirleriyle hem de devletler üstü uluslararası kuruluşlarla aralarındaki ilişkileri düzenlemeye yarayan araçların başında şüphesiz diplomasi kurumu gelmektedir. Bu, devlet veya devlet benzeri tüm yapılar için tarihin hiçbir döneminde değişmeyen bir durumdur. Bir diğer deyişle sadece devletlerin değil küçük gruplar hâlinde yaşayan ilkel toplulukların da aralarındaki ilişkileri şekillendiren temel araç, adı konulmamış olsa bile her zaman diplomasi olagelmıştır.

En eski ve en küçük topluluklardan imparatorluklara ve modern ulus devletlere kadar her düzeyden siyasi birimde diplomasi pratiklerine-kullanılan yol ve yöntemler zamanla farklılaşmış olsa da- rastlamak mümkündür. Bu anlamda diplomasinin köklü, kadim bir tarihi olduğu söylenebilir. Ancak siyasi ve idari pek çok olgu gibi diplomasi kurumunun da kaçınılmaz olarak söz konusu siyasi birimlerin ve onları oluşturan toplulukların tarihsel süreçte yaşadığı gelişim ve değişime paralel şekilde dönüşüme uğradığı görülmektedir.

Klasik/ geleneksel *eski* diplomasi ile günümüzün çok çeşitli ve yeni aktörlerin devreye girdiği *yeni* diplomasi anlayışı arasında uygulanan yöntemler ve işletilen süreçler bakımından önemli farklılıklar mevcuttur. Literatürde eski ve yeni diplomasiden bahsederken tek seferlik temaslar kurulmak suretiyle spesifik bir soruna/ konuya yönelik yürütülen *ad hoc diplomasi* ile günümüzde de uygulanan yerleşik resmî elçilikler eliyle yürütülen *sürekli diplomasi* ayrımı ön plana çıkmaktadır (Tuncer, 2002). Bununla birlikte içinde bulunduğumuz yüzyılda uluslararası politikaya dair pek çok kavram gibi diplomasi kavramı da değişime uğramış, yeni yaklaşım ve uygulamalarla biçimlenen farklı diplomasi türleri gündeme gelmiştir. Yeni diplomasi dendiğinde artık yerleşik diplomatik temsilciliklerde görevli resmî diplomatlar eliyle yürütülen belirli prosedürlere ve şekil şartlarına sıkıca bağlı olan uygulamalardan ziyade resmî otorite dışında yeni aktörlerin ve araçların devreye girdiği çok yönlü etkileşime dayalı diplomasi uygulamaları akla gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası blok siyasetiyle şekillenen uluslararası sistemde devletler arası ilişkiler yeni boyutlar kazanmış, küreselleşme süreci sadece siyasi ve askerî alanda değil ekonomik, sosyal, kültürel vb. pek çok alandaki etkileşimi geçmişte hiç olmadığı kadar arttırmıştır. Yine bu süreçte devletlerin/ hükûmetlerin iç ve dış politika gündemleri de

giderek çeşitlenmiştir. Tüm bunlar uluslararası politikanın inşa ve yürütülme aracı olan diplomasi kavramının da hem teori hem de uygulama düzeyinde yeni boyutlar kazanmasını beraberinde getirmiştir. Artık diplomasi'nin bu çok boyutlu ve çok aktörlü evresini *yeni diplomasi* şeklinde kavramsallaştırmak, sürekli diplomasiyi ise yerleşik formel uygulamaları ve görece katı kuralları bağlamında -ad hoc diplomasiyle birlikte- *klasik diplomasi* adı altında nitelemek yerinde olacaktır.¹

Klasik diplomasi ile insani diplomasi arasındaki ilişki ve etkileşimin doğru anlaşılabilmesi adına eski ve yeni diplomasi ayrımı ile klasik diplomasi kavramına dair yukarıda değinilen hususların göz önünde bulundurulması önemlidir.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Klasik diplomasi ile insani diplomasi arasındaki ilişkileri ele almak demek bir anlamda eski ve yeni diplomasi kavramlarının mukayeseli analizini yapmak demektir. Bu analiz de kaçınılmaz olarak bir yandan kavramların içerdiği anlam çerçevesiyle diğer yandan da saha uygulamaları ve etkileşim düzeyleriyle ilgili olmak durumundadır. Ancak hem kavramsal hem de işlevsel düzeyde aynı temellere dayanan ve bu yönüyle çoğu kez birbirine kaynaklık eden kavramlar arasındaki ilişki her zaman doğru kurulamayabilir. Kimi zaman görece yeni kavramların klasik kavramların gölgesinde kalarak gerçek değerini bulamaması kimi zaman da eski ve yeni kavramların birbirinin alternatifi veya zıddı gibi -aslında öyle olmadıkları hâlde- konumlandırılması söz konusu olabilir. Buna bağlı olarak özellikle yeni kavramların asli mecrasından uzak değerlendirmelere konu olduğu literatürde sıkça görülür. Bu da genellikle kavramsallaştırmanın net bir şekilde yapılamamasından kaynaklanır. Oysaki klasik kavram ve olgulardan türeyen yeni kavramların, doğru ve kapsamına dair bir farkındalık ile anlaşılması durumunda eskiyi güncelleyen, destekleyen ve zenginleştiren olumlu yönleri gün yüzüne çıkar. Bu sayede eski ve yeninin sağlıklı bir mukayesesi yapılarak, aralarındaki ilişkinin niteliğini betimleme, kesiştiği, örtüştüğü veya ayrıştığı noktaların neler olduğunu belirleme imkânı doğar. Şu hâlde öncelikle diplomasi kavramının etimolojisi ve tarihçesi ile klasik diplomasi-yeni diplomasi

1 Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde eski ve yeni diplomasi kavramları bu tespiti uygun olarak kullanılmaktadır.

ayrımına değinmek yerinde olacaktır. Böylece insani diplomasi kavramının ne olduğunu yahut ne olmadığını ortaya koymak ve klasik diplomasi ile ilişkisine dair çerçeveyi çizmek daha kolay hâle gelecektir.

Diplomasi Nedir? Etimolojisi, Tarihsel Süreçte Gelişimi, Tanımı

Yerleşik ve genel kabule mazhar kelimelerin/ kavramların kökeni aslında tarihçeleri hakkında temel gösterge kabul edilebilir. Zira bir nesne veya olgu, ismini tabiatıyla ilk çıkış noktasında yani menşei olan toplumda ve/ veya coğrafyada alır. Literatürde genel kabul gören yaklaşıma göre *diplomasi* kelimesinin kökeni Yunanca *diplomeis* ve bu kelimedenden türeyen Latince *diploma* kelimesidir. Diploma *çift* ya da *ikiye katlamak* anlamına gelmektedir. Roma İmparatorluğu'nda ülke dışına çıkacak olan görevlilerin madenî levhalar üzerine kazılan izin belgelerine ve diğer resmî belgelere *ikiye katlandıkları için diploma* adı verilmiştir. Diploma adı zamanla madenî olmayan diğer vesikalar için de kullanılır olmuştur. Antik Yunan şehir devletlerinde ve Eski Roma'da da devlete ait belgelere ve özellikle diğer devletlerle/ topluluklarla ilişkileri düzenleyen belgelere, katlama şekillerinden dolayı *diploma* adı verilmiştir (Meray, 1956, s.81; Tuncer, 2002, s.9). Söz konusu belgelerin katlanarak gönderilmesi ve muhafaza edilmesi, bu belgelere ve içeriğine verilen önemi göstermekte ve aynı zamanda klasik diplomasinin gizlilik ilkesi hakkında bizlere fikir vermektedir.

Diplomasi kelimesinin kökeni kabul edilen *diploma* kavramının bir anlamda dış ilişkileri düzenleyen *resmî* nitelikli ve özellikli birtakım işler/ uygulamalar veya belgeler için kullanıldığı dikkate alındığında Antik Yunan ve Roma dönemlerinde devletler arası ilişkilerin belli kurallar ve ilkeler -uygulanış biçimleri ve yöntemleri bugünkünden farklı olsa da- benimsenerek yürütüldüğünü ve modern diplomasinin temellerinin o dönemlerde atıldığını söylemek yanlış olmaz. Ancak diplomasi yahut başka bir kavramla tanımlanmış/ adlandırılmış olmasa bile en ilkel topluluklarda da karşılıklı ilişkilerin belli kabuller ve kurallar çerçevesinde yürütüldüğünü düşünmek gerekir. Kuşkusuz en küçük ve ilkel toplulukların dahi tamamen izole bir hayat sürmesi mümkün değildir ve onların da birtakım ihtiyaçlarını karşılamak, en azından kendilerine yönelik olası tehditleri bertaraf etmek adına diğer topluluklarla temas/ diyalog hâlinde olması kaçınılmazdır. Söz konusu etkileşim de ya doğrudan liderler tarafından ya da belli özellikleri ve yetenekleriyle öne çıkan tem-

silciler, elçiler, ulaklar eliyle haber, mektup, ferman vb. iletimi ve alımı şeklinde gerçekleşmek durumundadır.

Tarihin her döneminde devletler veya devlet benzeri siyasi oluşumlar birbirleriyle ilişkilerini temsilciler (bir anlamda diplomatlar) vasıtasıyla ve müzakereler yoluyla yürütmüştür. Bu türden etkileşim ise en yalın hâliyle diplomasi kavramına karşılık gelmektedir. Öyle ki ilkel kabilelerin avlanma veya tarımsal faaliyetlerine ilişkin alan/ bölge paylaşımlarından imparatorlukların taraf olduğu askerî, siyasi, ekonomik konulara ilişkin müzakerelere kadar sözlü yahut yazılı her türden anlaşma, özünde diplomatik bir faaliyetin ürünü veyahut sonucu olarak gerçekleşmektedir. Bu çerçevede diplomasi tarihinin devletlerin tarihinden daha eskiye dayandığı, diplomasının her dönemde öteki topluluklar veya devletlerle ilişkilerin tesisinde ve yürütülmesinde, bir başka ifadeyle dış politika yapımı sürecinde temel araç olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat diplomasi anlayışının ve diplomatik faaliyetlerin niteliğinin değişmeden ilk hâliyle devam ettiğini söylemek mümkün değildir.

Devletler açısından dış politika yapımı ve icrasında asli ve birincil araç olan ve bu nedenle her dönemde ayrı bir önem atfedilen diplomasi kavramına ilişkin farklı yaklaşımlar ve tanımlar -esasen diplomasının tarihsel gelişimini de ortaya koyan- söz konusudur. Diplomasi uzunca bir süre (XIX. yüzyıla kadar) devletlerin savaşıarak elde edemediklerini hile, yalan, entrika yoluyla elde etmesinin yolu görülmüştür (Tuncer, 2015, s.253). Öyle ki diplomasi konusunda Ambrose Bierce'in ironik ve biraz da sarkastik bir yaklaşımla "ülkesi için yurtsever yalan söyleme sanatı", Charles Maurice de Talleyrand-Périgord'un "yalan söylemek ve inkâr etmek", Ludwig Börne'nin "Fransızca konuşup bir şey söylememek ve sahte laflar etmek", Chou En-lai'nin "savaşın başka yollarla devam ettirilmesi..." (akt. Freeman, 1997, s.71-75) şeklindeki ifadelerinde görüldüğü üzere özellikle etik vurgu içeren olumsuz tanımlara rastlamak mümkündür. Keza bir Çin atasözünde de diplomasi "en fena şeyleri en hoş şekilde söyleme sanatı" şeklinde nitelenmektedir (İskit, 2014, s.3).

Ulus devletlerin tarih sahnesinde yerini alması ve *eşitler arası* ilişki prensibinin uluslararası sistemde zamanla yerleşmesiyle birlikte diplomasi kurumunun mahiyeti ve devlet yönetiminin önemli bir unsuru olduğu gerçeği gün yüzüne çıkmıştır. Modern devlet yönetiminde dış ilişkilerin ve dış politikanın yürütülmesiyle ilgili tüm kural ve kaideleri (Kürk-

çüoğlu, 2005, s.312) içeren diplomasi, devletler arası ilişkilerin, anlaşmaların, barış veya savaş tercihlerinin şekillenmesinde karar vericileri yönlendiren müzakere temelli etkileşim süreçlerinin tamamına karşılık gelmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde diplomasi kavramına ilişkin (i) “Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü”, (ii) “Yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı”, (iii) “Bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği” (TDK Sözlükleri t.y.) ifadeleri yer almaktadır. *Oxford Advanced Learner’s* sözlüğünde ise diplomasi (i) “farklı ülkeler arasındaki ilişkileri yönetme faaliyeti, bunu yapabilme becerisi”, (ii) “zor durumlarda, insanlarla, onları üzmeden veya gücendirmeden anlaşabilme/ uzlaşabilme becerisi” (*Oxford Learner’s Dictionaries*, t.y.) şeklinde tanımlanmaktadır. Özünde bir uluslararası ilişkiler ve dış politika terimi olan diplomasiğin ayrıca “ulusal çıkarların barışçıl yollarla korunması, uluslararası ilişkilerin barışçıl

Diplomasi uluslararası sistemin yönetilmesiyle ilgili süreçlerde savaş dışındaki en uygun seçeneklerin gözetildiği, yapıcı yönü ağır basan ve kolay sonuç almaya elverişli, uluslararası hukuk ve evrensel değerler açısından kabul görme düzeyi en yüksek etkileşim ve asli dış politika aracıdır.

yol ve araçlarla yürütülmesi sanatı” (Morgenthau, 1946, s.1068), “egemen devletler arasında ilişkilerin yurtiçinde veya yurtdışında bulunan kurumlar ve görevliler (diplomatlar) aracılı[ğ]ıyla yürütülmesi” (Berridge ve James, 2003, s.69-70), “hükûmetlerin belli konulardaki görüşlerinin ve benimsediği politikalarının sahip oldukları resmi mekanizmalarla başka devletlerin karar vericilerine iletilmesi” (Gönlübol, 1993, s.116) gibi farklı pek çok tanımla da mevcuttur.

Diplomasinin, yukarıda verilen tanımlarından yola çıkarak uluslararası sistemin yönetilmesiyle ilgili süreçlerde savaş dışındaki en uygun seçeneklerin gözetildiği, yapıcı yönü ağır basan ve kolay sonuç almaya elverişli, asli dış politika araçlarından olduğu söylenebilir. Ayrıca uluslararası hukuk ve evrensel değerler açısından kabul görme düzeyi en yüksek etkileşim aracı olan diplomasinin meşruiyet sorunu bulunmamaktadır. Zira diplomasi faaliyetleri doğası gereği karşılıklı etkileşime dayalıdır ve

tek tarafın tercihleriyle değil tüm tarafların çıkarları gözetilerek biçimlenmek durumundadır. Ancak diplomasinin her zaman tüm tarafların yararına sonuçlar doğurduğunu yahut mutlaka barış ürettiğini söylemek zordur. Diplomatik müzakereler bazen anlaşmazlıkların derinleşmesiyle hatta savaş dışı seçeneklerin tüketilmesiyle de sonuçlanabilir. Pek çok farklı unsurun yanında taraflar arasındaki güç dengesi/ dengesizliği ve çıkar çatışmalarının derinliği diplomasinin sonuçları üzerinde etkili olmaktadır.

Eski (Klasik) ve Yeni Diplomasi Ayrımı

Diplomasi anlayışı ve kavrama yüklenen anlam devletlerin ve toplumların yaşadığı gelişim evrelerine paralel olarak zaman içerisinde değişmeye devam etmiştir. Bu değişim modern ifadesiyle uluslararası sistemin evrimiyle yani sistemin başat aktörleri olan devletlerin örgütlenme biçimleri, yönetim modelleri ve zaman içerisinde giderek yoğunlaşan etkileşimleriyle ilişkilidir. Söz gelimi mutlak monarşilerde diplomasi hükümdar ve onun emirlerini yerine getirmekle mükellef olan elçilerin ülke dışında yürüttüğü temsil faaliyetlerinden ibarettir ve belki de en önemli özelliği gizliliğidir. Oysaki ulus devlet yapılanmalarının ve demokratik yönetimlerin uluslararası sisteme hâkim olmaya başlamasıyla birlikte diplomasinin devletlerin dış politika yapımındaki en önemli aracı hâline geldiği, aynı zamanda siyasal katılımın bir göstergesi olarak kamuoyu tarafından kısmen izlenebilme imkânına kavuştuğu söylenebilir. Ancak diplomasi ve uluslararası anlaşmalarda görece şeffaflığın bir kural/ ilke olarak benimsenmesi *açık diplomasi* kavramıyla ilk kez 1918'de Wilson İlkeleri ile gündeme gelebilmiştir.²

Diplomasi uygulamalarında görülen, sahada somut eylemlere de yansıyan en bariz değişim, kuşkusuz geçici ve belli bir konuya/ amaca özel tek seferlik diplomasiden (ad hoc diplomasi) sürekli diplomasiye geçilmesidir. Ad hoc diplomasi ilk yerleşik uygarlıklar döneminden itibaren XV. yüzyıla kadar uygulanan, belli bir amacı gerçekleştirmek veya bir görevi ifa etmek üzere ülke dışına gönderilen ve görevini yerine getirdikten sonra hemen ülkesine geri dönen temsilciler (ulaklar,

2 14 maddeden oluşan Wilson İlkelerinin ilk maddesi "Tüm barış antlaşmaları açık olacak bu antlaşmalardan başka uluslararası gizli antlaşmalar yapılmayacak, bundan böyle diplomasi açık olacak gizli diplomasi kaldırılacak" şeklindedir. bk. *Atatürk Ansiklopedisi*. Wilson İlkeleri (t.y.). <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/wilson-ilkeleri/> Erişim Tarihi: 20.08.2021.

elçiler) eliyle yürütülen diplomasıdır. Tek yanlı ve geçici niteliğe sahip ad hoc diplomasiye örnek olacak uygulamalar Hititler, Eski Mısırlılar, Yunan şehir devletleri, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar döneminde devletler arasında sorun çözme, anlaşma yahut haberleşme aracı olarak kullanılmıştır. Ad hoc diplomasi Avrupa devletlerinde XV. yüzyılda, Osmanlı'da ise XVIII. yüzyıl sonlarında ağırlığını kaybetmiş, bunun yerine modern diplomatik sistem diyebileceğimiz sürekli diplomasi yöntemi uygulanmaya başlamıştır. Ancak sürekli diplomasi uygulamasının benimsenmesi ve yaygınlaşması ad hoc diplomasiye tamamen terk edildiği anlamına gelmemektedir. Zira yerleşik diplomatik temsilcilikler ve daimî elçilikler var olduğu hâlde gerçekleşen devlet/ hükûmet başkanlarının resmî ziyaretleri, dışişleri bakanı ve diğer bakanların uluslararası toplantılara katılımları ile belirli konulara özel görüşmeler/ çalışmalar yürütmek üzere yurt dışına gönderilen uzman kişilerin/ ekiplerin faaliyetleri de kuşkusuz ad hoc diplomasi niteliğindedir (Tuncer, 1984, s.51-56).

Tek yönlü ve tek boyutlu ad hoc diplomasi yerine sürekli diplomasiye modern ulus devletler tarafından yaygın şekilde benimsenerek genel kabul görmesi ve karşılıklı yerleşik temsilciliklerin kurulduğu modelin işlerlik kazanması diplomasiye gelişimi açısından önemli bir aşamadır. Bu yüzden farklı düzeylerde diplomatik misyon temsilcilerinin ve politika yapımcıların aktif roller üstlendiği sürekli diplomasi modelinin ad hoc diplomasi karşısında *yeni diplomasi* olarak nitelendirilmesi elbette yanlış olmaz. Ancak temelde yerleşik misyon temsilcileri eliyle yürütülen sürekli diplomasiye, resmî ve formel (biçimsel) niteliği göz önünde bulundurulduğunda günümüz itibarıyla *geleneksel/ klasik diplomasi* olarak kabul edilmesi daha uygun gözükmektedir. Zira geçtiğimiz yüzyılın ortalarından itibaren diplomasi kavramının çerçevesi giderek genişlemiş, *yeni diplomasi* dendiğinde çok daha farklı kavramlar ve uygulamalar anlaşılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş Dönemi ile birlikte âdeta yenisinden şekillenen uluslararası sistemin işleyişine dair pek çok kavram ve olgu gibi diplomasi kavramının mahiyeti de önemli ölçüde değişmiş, uluslararası politika yapımıyla ilgili yeni kavram ve uygulamalar gündeme gelmiştir. Sivil nitelikli araçların ve aktörlerin devreye girmesiyle karakterize olan kamu diplomasisi, dijital diplomasi, kültürel diplomasi ve insani diplomasi bu konuda verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Diplomasi kavramı ve tarihsel gelişimi açıklanırken sıklıkla vurgulanan değişim, sadece uluslararası ilişkilerin yönetilmesi sürecinde uygulanan yol ve yöntemlerde değil demokratikleşme dalgalarıyla birlikte giderek artan siyasi katılıma paralel olarak alana eklemlenen yeni aktörlerde, paydaşlarda ve alternatif etkileşim alanlarında da görülmektedir. Klasik diplomasiden farklı şekilde yeni diplomasi türlerinin en belirgin özelliği sivil unsurların süreçte aktif olmasıdır denebilir.

Uluslararası sistemin asli unsurları devletler ve uluslararası kuruluşlardır. Ancak sistemin yeni aktörleri sayılabilecek sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler, medya/ sosyal medya organları, düşünce kuruluşları ve bireyler gibi farklı sivil unsurlar genel anlamda siyasal süreçlerde etkin varlık gösterebildikleri gibi yeni diplomasi uygulamalarının da paydaşı olmaktadır. Yeni diplomasi uygulamalarının bir başka önemli özelliği de klasik diplomaside olduğu gibi salt devletin çıkarlarını koruma ve gücünü arttırmaya değil aynı zamanda temel insan hakları ve küresel barış gibi insani değerleri korumaya ve yüceltmeye yönelik olmasıdır. Söz konusu yeni diplomasi uygulamaları arasında bu insan odaklı bakış açısıyla öne çıkarsa kuşkusuz insani diplomasıdır.

İnsani Diplomasi

Genel kabule mazhar ve yerleşik kimi kavramların başına *insani* veya *insancıl* sıfatı eklendiğinde ortaya çıkan yeni kavram genellikle insan hakları ve insan değeri açısından sorunlu/ olumsuz durumların bertaraf edilmesine yönelik bir çabaya işaret eder. Bu çaba ise sadece devlet erkine ve siyasi elitin kararlarına değil aynı zamanda ona eklemlenen sivil inisiyatifin aktivizmine de dayanmaktadır. İnsani yardım, insancıl hukuk, insani güvenlik, insani müdahale ve insani diplomasi gibi kavramları bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Doğrudan yahut dolaylı olarak uluslararası politika ile ilişkili olan bu kavramların ortak özelliği sorunların önlenmesinde veya çözümünde insan odaklı yaklaşımın benimsenmesi ve devletlerin güç arttırma temelli çıkarları yerine insan unsurunun merkeze alınmasıdır.

Uluslararası sistemin işleyişine dair siyasi, askerî, ekonomik ve hukuki süreçlerde insan unsurunun göz ardı edildiği veya geri plana atıldığı durumlarda yaşanan insan hakkı ihlalleri ve insani trajediler, geleneksel resmî aktörler yanında yeni ve sivil nitelikli aktörlerin de devrede oldu-

ğu çok yönlü etkileşime dayalı bir fiilî durumun doğmasına sebebiyet vermiştir. İnsani diplomasi kavramının ortaya çıkması ve gelişimi büyük ölçüde söz konusu fiilî durumla ilintilidir. Bir başka ifadeyle insani diplomasi, reel politik kaygılarla ve geleneksel yaklaşımlarla devletin bekasını ve güvenliğini merkeze alan uluslararası politika anlayışının insan unsurunu görmezden gelen uygulamalarının yol açtığı sorunların çözümü adına gerçek bir ihtiyaçtan doğmuştur denebilir. Aynı şekilde doğa ya da insan kaynaklı sorunlar karşısında acze düşen insanların durumunu iyileştirme adına sergilenen kolektif eylemler de yine insani diplomasinin temel dayanaklarındandır.

İnsani diplomasi kavramı alana ilişkin benzer kavramlar içerisinde görece yenidir ve bu yüzden üzerinde uzlaşmış net bir tanımından bahsetmek zordur. İnsani diplomasi dendiğinde genellikle insani yardımlar ve insan hakları ihlalleriyle mücadele gibi alanlarda yürütülen faaliyetler yahut insani müdahale gibi teknik kavramlar akla gelmekte, dahası bunların aynı şeylere işaret ettiği algısı oluşabilmektedir. Başarılı çalışmaları ve yüksek bilinirlik düzeyleriyle öne çıkan uluslararası insani yardım kuruluşlarının insani yardım faaliyetlerini ve insan hakları çalışmalarını doğrudan yahut dolaylı olarak insani diplomasi kavramıyla özdeşleştirmelerinin³ kamuoyunda böyle bir algının oluşmasına yol açtığı söylenebilir. Elbette bu tespit insani yardım kuruluşlarının ve insan hakları alanında çalışan STK'ların en önemli insani diplomasi aktörleri olduğu gerçeğini yadsımak anlamına gelmemektedir. Keza insani diplomasi kavramının literatürde ilk kez yer aldığı şekliyle ("Amerika'nın İnsani Diplomasisi" bk. Straus vd., 1912) ABD'nin insani yardımlar temelinde kendisinden daha zayıf durumda olan ülkelerin iç siyasetine müdahale amacıyla uyguladığı politikalara atfedildiği görülmektedir ki bu da insani müdahale kavramına daha yakın bir anlama karşılık gelmektedir.

İnsani sorunlara insan odaklı yaklaşım temelinde ortaya çıkan fiilî duruma karşılık gelen insani diplomasi söz konusu kavram ve uygulamalarla yakından ilgilidir ancak onlardan daha fazlasıdır (Battır, 2017, s.39-40). Zira kamu diplomasisinin temel bileşenlerinden olan insani diplomasi, özünde diplomasinin birincil etkileşim aracı olan müzakereyi de bünyeye-

3 bk. İHH İnsani Yardım Vakfı. (t.y.). İnsani Diplomasi. <https://www.ihh.org.tr/insani-diplomasi> (Erişim Tarihi: 29.08.2021). Anadolu Ajansı (2016). Türk Kızılayı "insani diplomasi"de güçlü aktör olacak. (Yeşim Sert Karaaslan. 23.03.2016). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-kizilayi-insani-diplomaside-guclu-aktor-olacak/542328>. (Erişim Tarihi: 28.08.2021).

sinde barındırmaktadır. İnsani müzakereler şeklinde ifade edebileceğimiz bu çok yönlü etkileşim süreci de yine resmî ve sivil unsurların birlikte varlığına dayanmaktadır. İnsani müzakerelerin en önemli işlevinin ise bir anlamda diplomasiye insani nitelik kazandırmak olduğu söylenebilir.

İnsani diplomasiye dair tanımlar büyük ölçüde yukarıda değinilen insani yardımlar, temel insan hakları, resmî ve sivil aktörler, insani müzakereler gibi birbiriyle ilişkili kavramlar etrafında şekillenmektedir. Söz gelimi Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun [The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC)] insani diplomasi tanımı “karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek” şeklindedir (IFRC, 2009). Yine Türkiye orijinli bir uluslararası insani yardım kuruluşu olan İHH İnsani Yardım Vakfının [IHH Humanitarian Relief Foundation] kendi faaliyet alanları çerçevesinde insani diplomasiyi “İnsani yardım ve insan hakları çalışmalarının yanında kriz, savaş ve doğal afet yaşanan bölgelerde sivillerin korunması, kayıpların bulunması, esirlerin kurtarılması, krizlerin sonlandırılması için gerekli adımların atılmasına olanak sağlayarak, devletlerarası diplomasinin yeterli olmadığı durumlarda aktif roller üstlenme...” şeklinde kavramlaştırdığı görülmektedir (İHH, t.y.). İnsani diplomasiye dair “...siyasi karmaşa durumlarında sivillerin korunması ve gereken acil insani yardımların ulaştırılması adına uluslararası hukukun ve insani ilkelerin kaldıraç olarak kullanılması...” (Whittall, 2009, s.38) şeklinde yapılan tanımda da yine sivillerin korunması, insani yardımlar ve insan odaklılık vurgusu -diğer tanımlarda olduğu gibi- dikkat çekmektedir. Minear ve Smith ise “...geleneksel diplomatlar tarafından yürütülen diplomasiden farklı olarak insani yardım kuruluşları ve görevlileri tarafından yürütülen faaliyetler” şeklinde tanımladıkları insani diplomasinin; “...insani yardım kuruluşları tarafından siyasi ve askeri [*sic*] makamlardan bütünlük içinde işlev görecekleleri alan elde etmek için yürütülen faaliyetleri kapsamaması gerektiğini, ilgili ülkede uluslararası insani örgütlerin ve personelin varlığının temini/ düzenlenmesi, yardıma ve korumaya ihtiyacı olan sivil nüfusa erişimin müzakere edilmesi, yardım programlarının izlenmesi, uluslararası hukuk ve normlara saygının teşvik edilmesi, yerel bireylerin ve kurumların desteklenmesi ...” gibi çabaları içerdiğini belirtmektedir (2007, s.1).

Yukarıda değinilen özelliklerinden ve yer verilen tanımlarından insani diplomasinin, geleneksel diplomatlar eliyle yürütülen diplomasiden farklı olarak insani kuruluşlar ve kişiler tarafından insani aktiviteleri desteklemek üzere yürütülen faaliyetleri içerdiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle insani diplomasinin geleneksel diplomasi uygulamalarının doğası gereği alan bulamadığı ve yetersiz kaldığı konularda önemli bir boşluğu doldurma işlevi gördüğü söylenebilir. Zira geleneksel diplomasinin işleyişinde, sıkı kurallara ve şekil şartlarına bağlı sınırlılıkları söz konusudur. Egemen bir devlet/ bir hükûmet adına hareket eden resmî diplomatların faaliyet alanları ve meşruiyetleri tabiatıyla muhatap oldukları devletin egemenlik algılarıyla sınırlıdır. Bu yüzden hem kendi devletlerine hem de etkileşim hâlinde oldukları siyasi otoritenin kurallarına belli ölçüde bağlı hareket etmek zorundadırlar.

İnsani diplomasi aktörleri sivil ve özerk yapıları sayesinde daha özgür ve seri hareket edebilmekte, böylece klasik bürokratik prosedürlerin yavaşlatıcı ve yıldırıcı tesirinden uzak kalarak sahada görece daha etkin olabilmektedir.

İnsani diplomasi aktörleri genel anlamda sivil ve özerk yapıları sayesinde daha özgür ve seri hareket edebilmekte, böylece klasik bürokratik prosedürlerin yavaşlatıcı ve yıldırıcı tesirinden uzak kalarak sahada görece daha etkin olabilmektedir. İnsani diplomasi aktörlerinin siyasi ve askerî otoritelerden ayrı ve bağımsız olması esastır ancak gerektiği hâllerde sahada aktif olan siyasi ve askerî unsurlar, arabulucular ve diğer

yerel veya uluslararası insani kuruluşlarla iş birliği içerisinde hareket etmeleri bir zorunluluktur denebilir. Nitekim geleneksel ve resmî unsurlar ile yeni ve sivil unsurların iş birliği içerisinde hareket etmesi insani diplomasinin en belirgin özelliklerinden biridir.

Klasik Diplomasi ve İnsani Diplomasinin Mukayeseli Analizi: Aktörler; Hedefler, Yöntemler ve Araçlar

Gerek klasik gerekse insani diplomasinin kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilirken diplomasi kavramının uğradığı değişim ile bu değişimin alana eklemlenen yeni aktörler ve kullanılan yeni araçlarla şekillendiği

yukarıda sıklıkla vurgulanmıştı. Bu bölümde ise her iki diplomasi türünün güncel aktörleri ve araçları bağlamında karşılaştırmalı bir değerlendirmeye -uygulamada karşılık bulduğu hâliyle yol ve yöntemlerini de içerecek şekilde- yer verilecektir. Bunu yaparken söz konusu diplomasisilerin benzeşen ve ayrışan yönleri ile hedeflerine de yeri geldikçe vurgu yapılacaktır. Klasik diplomasi ile insani diplomasi arasındaki ilişkiyi izah sadedinde uluslararası politikanın asli unsuru durumundaki güce dair dönüşen algılar ekseninde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Aktörler Açısından Klasik Diplomasi ve İnsani Diplomasi

Uluslararası politikanın ve onun yürütülmesinde birincil araç durumundaki diplomasinin aktörlerini (i) *kurumsal düzey aktörler*, (ii) *uygulayıcı aktörler* şeklinde iki farklı kategoride ele almak mümkündür. Bunlardan *kurumsal düzey aktörler*, uluslararası sistemin başat unsurları olan devletler ve devlet dışı olmakla birlikte yine devletlerin bir araya gelmesiyle kurulan uluslararası örgütlerdir. Nitekim diplomatik müzakereler, özü itibarıyla her durumda devletler arasında ve devletler adına yürütülmektedir. Ülke sınırları dışında doğrudan veya dolaylı faaliyetleri bulunan devlet organları ile resmî nitelikli kurum ve kuruluşlar devlet adına diplomatik işlev gören ikincil düzey kurumsal aktörlerdir. Diplomasinin *uygulayıcı aktörleri* ise doğrudan dışişleri mensubu veya diplomatik misyon temsilcisi/ görevlisi olsun yahut olmasın kendi devletini ülke dışında temsile ehil ve yetkili her düzeyden kamu görevlisi bireylerdir.

Diplomasi, devletler arası ilişkileri düzenleme aracıdır ve esas bakımından devlet yönetimine ilişkindir. Uluslararası politika ve dış politikanın belirlenmesi, yapım süreci ve içeriğinden ziyade sahada uygulanması ve sonuç alınmasıyla ilgili olan diplomasi, karar vericiler tarafından belirlenen uluslararası politikanın resmî yol ve yöntemlerle uygulamaya aktarılmasıdır (Arı, 1997, s.297). Diplomasinin yürütülmesinde çatışma ve çekişme yerine daha yapıcı olan görüşme ve müzakere yöntemi asıldır. Bu nedenle diplomasi faaliyetlerinin bir devletin dış politika hedefleri ve hassasiyetleri doğrultusunda yetkili ve ehil devlet görevlileri tarafından yürütülmesi gerekir. Bu alanda görevlendirilen kişiler (diplomatlar) kendi devletinin dış politikasına ve tezlerine veya spesifik bir amaç söz konusu ise o süreçle ilgili hususlara yeterince hâkim olmalıdır. Ayrıca bu kişilerin temas kurulan devletlerin politikalarına olduğu kadar diline,

DİPLOMASİ TÜRÜ	AKTÖRLER		HEDEFLER	YÖNTEMLER	ARAÇLAR	
KLASİK/ GELENEKSEL DİPLOMASİ	Kurumsal Aktörler - Devletsel veya devlet dışı olmakla birlikte devlet iradesini temsil eden uluslararası örgütler - Devlet adına diplomatik işlev gören devlet organları ile resmî nitelikli kurum ve kuruluşlar	Uygulayıcı Aktörler - Devlet ve veya hükümet başkanları - Bakanlar ve diğer hükümet yetkilileri - Yerleşik diplomatik misyon temsilcileri ve resmî temsile yetkili profesyoneller (diplomatlar)	Ulusal menfaatler doğrultusunda devlet adına politika ve eylem geliştirmek	- İkna - Arabuluculuk - İş birliği - Müzakere - Pazarlık/ uzlaşma - Baskı	- Müzakereler - Anlaşmalar - Arabuluculuk girişimleri ve nota verme - Ültimatoma verme gibi birtakım yaptırımlar ile diplomatik ilişkilerin düzeyini ayarlama, askıya alma veya sona erdirmeye gibi uygulamalar.	
İNSANİ DİPLOMASİ	Resmî Aktörler - Kurumsal ve uygulayıcı klasik diplomasi aktörlerinin tamamı - Devletlerarası/ hükümetler arası kuruluşlar - Askerî unsurlar	Sivil Aktörler - İnsani yardım kuruluşları - Sivil toplum kuruluşları - Düşünce kuruluşları - Çok uluslu şirketler - Gönüllüler - Kanaat önderleri - Dini liderler - Saygın ünlüler - İyi niyet elçileri	- Karar vericileri ve kanaat önderlerini her durumda temel insani ilkelere istisnasız saygı gösterecek şekilde savunmasız insanların çıkarları doğrultusunda tutum almaya ve davranmaya ikna etmek - İnsani sorunlara insan odaklı ve kalıcı çözümler üretmek	- İkna - Arabuluculuk - İş birliği - Müzakere - Savunuculuk - Pazarlık/ uzlaşma - Baskı	- İnsani yardım - Hukuki destek - Savunuculuk/ kamuoyu oluşturma - Arabuluculuk/ müzakere - Çatışma çözümü/ barış inşası - Takas - Tahliye - Nakil	

kültürüne ve değer yargılarına da vâkıf olması gerekmektedir. Bunun yanında diplomatların başarılı müzakereler yürütebilmek için etkili bir temsil ve ikna yeteneğine de sahip olmaları elzemdir.

Diplomasiye dair yukarıda sıralanan tüm bu cümlelerin klasik resmî diplomasi için geçerli olduğu elbette açıktır. Zira her biri doğrudan devletin gücünü, saygınlığını ve etkinliğini arttırmaya odaklı cümlelerdir. Oysaki ardımızda bıraktığımız birkaç on yıldan bu yana, sürece dâhil olan devlet dışı yeni aktörlerle birlikte uluslararası sistemin işleyişinde gözle görülür bir değişim yaşanmaktadır. Politik ve ekonomik küreselleşmenin getirdiği sıra dışı irtibatlanma ve etkileşimin bir sonucu olarak uluslararası politikada devletlerin yegâne aktör olma durumu âdeta sona ermiş, karar vericileri etkileyen ve yönlendiren devlet dışı yeni unsurlar/ aktörler tarihte hiç olmadığı kadar ön plana çıkarak görünür hâle gelmiştir. Sisteme eklemlenen ve uluslararası politikada ve dolayısıyla diplomaside önemli roller üstlenen yeni aktörlerin belki de en önemli

YARARLANICILAR	YASAL DAYANAKLAR	FORMAT	HEDEF MEKÂN/COĞRAFYA	DÜZEY
- Devletler - Devlet kurum ve kuruluşları - Vatandaşlar - Milî uluslar üstü/ ulus aşırı oluşumlar	- Uluslararası Hukuk - Uluslararası Teamüller	- Resmî - Gizli	- Birbirini tanıyan devletlerin egemenlik sınırları içinde yapılandırılmış resmî mekânlar - Devletler arası kuruluşlarca yapılandırılmış hukuki tüzel kişilik mekânları - Taraf devletlerce karşılıklı kabul edilmiş tarafsız alanlar	Resmî aktörler
- Savaş, işgal, çatışma, soykırım, katliam vb. muhatabı olanlar - Doğa kaynaklı afetlerden etkilenenler - Çocuk, yaşlı, kadın, engelli, mülteci vb. dezavantajlı kırılgan nüfus - Din, dil, ırk, cinsiyet vb. saiklerle mağdur edilebilir/ kırılgan nüfus	- Uluslararası İnsancıl Hukuk - Uluslararası İnsan Hakları Hukuku - Uluslararası Mülteci Hukuku - Afet Hukuku	- Resmî ve gayriresmî - Gizli veya aleni	- Savaş, işgal, çatışma, soykırım, katliam vb. nedenlerle mağduriyetlerin yaşandığı yerler - Doğal afet, iklim değişikliği, salgın hastalık vb. nedenlerle mağduriyetlerin yaşandığı yerler - Yoksulluk, yoksunluk vb. nedenlerle mağduriyetlerin yaşandığı yerler - İnsani sorunların yaşandığı tüm coğrafyalar	En tepedeki karar merciinden sahaya kadar herkes

Hazırlayan: Meryem Esra Varol

özelliği sivil nitelikli olmalarıdır. Dolayısıyla klasik diplomasi ile yeni diplomasi türlerinden insani diplomasi arasındaki en bariz fark da aktörlerin niteliği konusunda ortaya çıkmaktadır.

Klasik diplomaside aktörlerin mevkileri itibarıyla eşitler arası temsil ve müzakere esastır ki uygulamada görülen de genellikle budur. Gerek müzakere sürecinde uygulanan prosedürler gerekse ilişkilerin yürütülme sürecindeki katı formel yaklaşım göz önünde tutulduğunda klasik diplomasinin uygulayıcı aktörlerini; devlet ve/veya hükümet başkanları, bakanlar ve diğer hükümet yetkilileri, yerleşik diplomatik misyon temsilcileri ve resmî temsile yetkili profesyoneller (diplomatlar) şeklinde çok da geniş olmayan bir yelpazede ele almak/ saymak mümkündür. Buna karşılık klasik diplomasinin kurumsal ve uygulayıcı aktörlerine eklenerek sisteme dâhil olan insani diplomasi aktörlerinin kendi içerisinde çok daha farklı niteliklere ve çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir.

İnsani diplomasinin aktörlerini genel anlamda resmî aktörler ve sivil aktörler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Resmî nitelikli insani diplomasi aktörleri aslında kurumsal ve uygulayıcı klasik diplomasi aktörlerinin tamamını içermektedir. Bir başka ifadeyle klasik diplomasi aktörleri aynı zamanda insani diplomasinin resmî nitelikli aktörleridir. İnsani diplomasinin sivil nitelikli kurumsal aktörleri STK'lar, düşünce kuruluşları ve çok uluslu şirketler şeklinde sıralanırken uygulayıcı sivil aktörleri de bu kurumların görevlileri/ gönüllüleri ve diğer bireylerden oluşmaktadır. İnsani diplomasinin klasik diplomasiye kıyasla -onun aktörlerini de içerdiği düşünüldüğünde- aktör tipolojisi açısından çok daha geniş bir yelpazesi bulunduğu söylenebilir.

Hedefler, Yöntemler ve Araçlar Açısından Klasik Diplomasi ve İnsani Diplomasi

Uluslararası sistemin işleyişinde ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde belirleyici olan güç mücadelesidir ve tüm devletler doğrudan yahut dolaylı şekilde güçlerini ve etkinliklerini arttırma hedefiyle hareket etmektedir. Geride bıraktığımız yüzyılda gerek Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sürecinde gerekse Soğuk Savaş Dönemi boyunca devletlerin uluslararası politika hedeflerinin başına yerleştirdiği gücün askerî ve ekonomik kapasiteyle tanımlanan konvansiyonel güç unsurlarına karşılık geldiği söylenebilir. Ancak küreselleşmeyle birlikte bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler hayatın her alanında olduğu gibi uluslararası politikaya dair süreçlerde de etkili olmuş, karar vericilerin ve toplumların güç olgusuna bakışını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Uluslararası politikanın belirleyici unsurlarından olan güç olgusu son dönemde -asli önemini kaybetmemekle beraber- anlamı ve uygulama/kullanma yöntemleri açısından geleneksel algının ötesine geçerek yeni boyutlar kazanmıştır. Gücün sadece niteliğinin değil kaynağının ve ekleninin de değiştiği bir etkileşim biçiminin uluslararası politikaya giderek hâkim olduğu görülmüştür. Bu da devletlerin dış politikada ve diplomatik süreçlerde, hedeflerinin olmasa da uyguladıkları yöntemlerin değişmesini ve kullandıkları araçların çeşitlenmesini kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir.

Diplomaside Değişen Yöntemler ve Değişmeyen Hedefler

Uluslararası sistemin işleyişinde güç tartışmasız temel belirleyici unsurdur. Sistemin başat aktörleri olan devletlerin diğer aktörlerle ilişkilerinde ise diploması birincil araçtır. Bu nedenle güç ve diploması arasında iki yönlü sinerjiye dayalı bir ilişki söz konusudur. Devletlerin gücünün büyüklüğü hâliyle diploması konusundaki yeteneklerini arttırmaktadır. Diplomatik müzakerelerde güçlü olan tarafın kabul görmesi ve başarılı sonuçlar alması her zaman daha kolaydır. Aynı şekilde diploması yeteneğinin yüksek olmasının da mevcut gücün özendirici ve yapıcı etkisini büyüterek müzakere süreçlerinde başarı şansını arttırdığı söylenebilir.

Uluslararası sistem aktörlerinin sahip olduğu gücün kavramsal çerçevesi kadar niteliği ve uluslararası ilişkilerde kullanım biçimi de önemlidir. Devletlerin elinde bulundurduğu maddi ve manevi güç unsurları, yeri-ne göre sert güç veya yumuşak güç araçları şeklinde kullanılabilir. Ekonomik ve askerî varlıklar ile nicelik bakımından algılanan ve maddi unsurlardan oluşan kapasite, sert güç (hard power) olarak kavramlaşmış durumdadır. Buna mukabil yumuşak güç (soft power) daha çok manevi ve nitel unsurlardan oluşan etkileycilik boyutuyla tanımlanabilir. Uluslararası politikada sert güç kavramı devlet düzeyinde bir aktörün ekonomik ve askerî olanaklarını yaptırım aracı mahiyetiyle kullanarak diğer aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya nüfuz sağlayabilme yetisi şeklinde tanımlanabilir. Yumuşak güç ise bir ülkenin/ devletin dünya siyasetinde istediği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen diğer ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşması durumudur (Nye, 2005, s.14-15). Bir başka ifadeyle yumuşak güç bir devletin diğer devletleri sahip olduğu maddi ve manevi varlığa/ değerlere özendirerek, cazibe oluşturarak ve yanına çekerek kendi uluslararası politika hedeflerine uygun davranmaya razı edebilmesiyle ilgilidir. Uluslararası politikada belirli bir hedefe ulaşmak için zorlama, dayatma ve ödetmeye odaklı sert güç ile ikna etme ve özendirerek yanına çekmeye dayalı yumuşak gücün başarılı bir strateji üzerinden birlikte kullanılması ise akıllı güç (smart power) kavramıyla karşılanmaktadır (Nye, 2011, s.XIV). Uluslararası ilişkilerde akıllı güç kullanımı devletler açısından hiç kuşkusuz ideal olana işaret eder ancak bunun hem ekonomik ve askerî varlıklar hem de dış politika yetenekleri bakımından görece üst düzey bir kapasitenin varlığına bağlı olduğunu belirtmek gerekir.

Modern dönemde uluslararası politikada gücün kullanımıyla ilgili iki temel değişim söz konusudur. Bilgi çağı devrimi ve küreselleşmenin sonucu olan bu değişimlerden *birincisi* gücün devletler arasındaki ge- çiş/ el değiştirmesi (*güç geçiş/ power transition*), *ikincisi* ise gücün dev- letlerden devlet dışı aktörlere kayması (*güç kayması/ power diffusion*) şeklinde tezahür eder (Nye, 2011, s.XV). Gücün devletler arasında el değiştirmesi tarih boyunca savaşlar, coğrafi keşifler, bilim ve sanayi alanında yaşanan önemli gelişmeler vb. olaylara uluslararası sistemin verdiği tepkiye dayanmaktadır. Bölgesel veya küresel etkileri olabilen bu tür olaylar sonucunda bazı büyük/ güçlü devletler sahip oldukları güç unsurlarını ve avantajlarını kaybederken görece zayıf bazı dev- letlerin güçlerini büyütüp uluslararası sistem içerisinde etkin konuma gelmeleri tarihsel süreçte çokça görülen bir durumdur. Gücün devlet- lerden devlet dışı aktörlere kayması ise iki şekilde gerçekleşmektedir. *Birincisi*; devletlerin ekonomik, politik, askerî vb. amaçlarla bir araya gelerek oluşturdukları resmî nitelikli devlet üstü yapılar olan uluslara- rası örgütlerin güce ortak olmasıdır. Bu durumda uluslararası örgütleri oluşturan devletler gücün doğrudan değil, dolaylı sahipleridir. *İkin- cisi*; sivil unsurların/ aktörlerin nicelik ve nitelik bakımından gelişe- rek uluslararası politikanın geleneksel resmî aktörleri olan devletleri ve uluslararası örgütleri farklı yol ve yöntemlerle etkileyecek konuma ulaşması şeklinde gerçekleşmektedir. Burada sivil aktörlerin devletin yerine geçmesi değil, devlet aracılığıyla dolaylı güç kullanması söz ko- nusudur. Devletler açısından da bu süreçte güç elde etmenin küresel düzeyde kamuoylarının ve sivil inisiyatifin desteğini almakla eş değer olduğu algısı giderek sisteme yerleşmektedir.

Devlet dışı aktörlerin etkinlik kazanarak devletlerin (aslında karar verici siyasi elitin) davranışlarını yönlendirebilecek seviyeye ulaşması her alan- da olduğu gibi uluslararası politikada da hissedilmiş ve manevra alan- larını genişletmiştir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin bir getirisi olan bilgiye ve iletişim araçlarına erişimin geçmişte hiç görülmediği ka- dar kolay ve yaygın hâle gelmesi bireylerin ve toplumların yönetimlerden talep ve beklentilerinin çeşitlenmesine sebebiyet vermiştir. Söz konusu talep ve beklentiler kuşkusuz demokratikleşme (daha doğrusu özgür si- yasi katılım) ve insan hakları çerçevesinde şekillenmiştir. Karar vericiler de bu talepler karşısında kayıtsız kalamamış ve toplumların beklentileri- ne uygun politikalara yönelmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin de bu

süreçte uluslararası politikalarda yaşanan değişimi ve dönüşümü hızlandırdığı söylenebilir.

Yeni dönemde devletleri uluslararası sistem içerisinde avantajlı kılan şeyin artık salt askerî kapasiteye ve vurucu güç unsurlarına veya zengin ekonomik kaynaklara -yani sert güç unsurlarına- sahip olmak değil insani değerleri öncelleyen politika ve uygulamaları hayata geçirmek olduğu alandaki tüm aktörler tarafından anlaşılmıştır. Bu nedenle devletlerin dış politika vizyonlarını ve etkileşim biçimlerini yansıtan diplomasi yöntemlerinde önemli değişimler yaşandığı görülmüştür. Bu değişimlerin esas itibarıyla devlet dışı (sivil) unsurlarla iş birliği içerisinde hareket etmeye ve doğrudan devlet çıkarları yanında insan unsurunu da göz ardı etmemeye dayalı politika ve uygulamalarla kendini gösterdiği söylenebilir.

Devletlerin dış politika vizyonlarını ve etkileşim biçimlerini yansıtan diplomasi yöntemlerinde yaşanan insan odaklı önemli değişimler, esas itibarıyla devletlerin sivil unsurlarla iş birliği içerisinde hareket etmelerinden kaynaklanmıştır.

Uygulanan yöntemler ve uygulayıcılar değişse de diplomasi her durumda devletin çıkarlarını öncelemeye dayanır ve aktörler doğrudan veya dolaylı olarak devletin gücünü arttırma hedefiyle davranır. Devletlerin dış politika hedefleri özünde diğer devletlerin ve uluslararası kuruluşların kendi ulusal çıkarlarına uygun tezlerine destek vermesini yahut en azından engel olmasını müzakereler yoluyla sağlamaktır. Dış politikanın birincil etkileşim aracı olan diplomasi kavramı ve uygulamaları açısından bu, tarihin her döneminde geçerli bir genel hedeftir. Devletlerin bu genel hedefe ulaşabilmeleri ya muhataplarından askerî, ekonomik ve siyasi anlamda daha güçlü olmalarına veyahut uluslararası toplumun kayıtsız desteğini temin edecek alternatif güç unsurlarını ellerinde bulundurmalarına bağlıdır. Kuşkusuz en ideali ise her iki şartı birlikte sağlayabilmektir. Bu süreçte diplomasinin yeni hedefi alternatif güç unsurlarına daha fazla sahip olmak ve uluslararası sistem aktörlerinin desteğini bu yolla almak olmuştur. Söz konusu güç unsurlarının da uluslararası toplum nezdinde meşruiyet sorunu bulunmayan, uygulamada hiçbir devlet veya uluslararası kuruluşun karşıt pozisyon alamayacağı nitelikte olması gerektiği göz ardı

edilmemelidir. İnsan haklarının ve evrensel insani değerlerin tam da böyle bir gücün asli kaynağı olduğu söylenebilir.

Uluslararası aktörlerin güce yüklediği anlam ve ilişkilerinde gücü kullanma biçimleri dış politika eğilimlerini ve dolayısıyla diplomasi yöntemleri konusundaki tercihlerini doğrudan etkilemektedir. Bu konuda devletleri bağlayıcı ve genel bir kuraldan bahsetmek zordur. Ancak uluslararası sistemde söz sahibi olmak isteyen her bir devletin, pek çok alanda olduğu gibi diplomaside de gücün yeni paydaşları olan sivil aktörlerle iş birliği yapmaya daha fazla yöneleceğini öngörmek yanlış olmaz. Uluslararası politikada resmî ve sivil aktörlerin iş birliğini bir anlamda zorunlu kılan etkileşim modelleri içerisinde meşruiyet düzeyi en yüksek olan ve yumuşak güç unsurlarına dayanan insani diplomasinin son yıllarda öne çıktığı ve bu alanda büyük bir boşluğu doldurmaya elverişli olduğu söylenebilir.

Diplomasinin Çeşitlenen Araçları

Müzakereler, anlaşmalar ve uluslararası hukuk çerçevesinde birtakım zorlayıcı hamleler -nota verme, kınama, ültimatoma verme gibi- ile politik yahut askeri konularda gerginlik söz konusu olduğunda kullanılan uygulamalar -diplomatik ilişkilerin düzeyini ayarlama, askıya alma veya sona erdirmeye gibi- klasik diplomasinin temel araçlarıdır. Bunların dışında kendilerinin doğrudan taraf olmadığı, diğer devletler arasında yürütülen müzakerelerde arabuluculuk girişimleri gibi dolaylı süreçler de nitelik itibarıyla klasik diplomasinin araçları arasında sayılabilir. Zira ikili ilişkilerde yahut bölgesel sorunlarda arabuluculuk rolü üstlenen devletin gücüne ve görece üstünlüğüne dair bir ön kabulden söz edilebilir ki bu da arabulucu devlet açısından diplomasinin birincil hedeflerinden sayılabilir. Ancak uluslararası politikada aktörlerin çeşitlenmesi ve güç algısında yaşanan dönüşüm devletlerin sadece klasik diplomasi araçlarını kullanarak etkin olamayacağı bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Bu, elbette klasik diplomasi araçlarının ve uygulamalarının terk edileceği anlamına gelmez. Yeni durumda yapılması gereken klasik diplomasi uygulamalarının insan odaklı politika ve uygulamalarla desteklenmesidir. Kavramsal çerçevesi çizilirken değinilen özellikleri ve etkileşim biçimi düşünüldüğünde insani diplomasi uygulamalarının yeni konjonktürde uluslararası sistemin doğru yönetimi adına bir seçenek olmaktan çıktığı, âdeta zorunlu hâle geldiği söylenebilir.

İnsani diplomasi araçları doğrudan devlet çıkarları yerine -klasik diplomasi araçlarından farklı olarak- küresel düzeyde insan haklarının ve insan onurunun korunmasına yöneliktir. İnsan hakları savunuculuğu kuram ve eylem düzeyinde farklı disiplinlerle de ilgili çok boyutlu bir olgudur. İnsan hakları dendiğinde yaşama hakkından, mülkiyet hakkına, eğitim ve öğretim hakkından örgütlenme ve siyasal katılım hakkına yahut ayrımcılık ve kölelik yasağından sosyal güvenlik haklarına kadar çok geniş bir yelpazede ele alınabilecek haklar dizisi akla

İnsani diplomasi araçları doğrudan devlet çıkarları yerine küresel düzeyde yaşama hakkından, mülkiyet hakkına, eğitim ve öğretim hakkından örgütlenme ve siyasal katılım hakkına, ayrımcılık ve kölelik yasağından sosyal güvenlik haklarına kadar çok geniş bir yelpazede insan haklarının ve insan onurunun korunmasına yöneliktir.

gelir ve neredeyse her biri ayrı bir çalışmanın konusu olacak niteliktedir. Bu yüzden resmî ve sivil aktörlerin uhdesinde gerçekleşen insan hakları çalışmalarını tümüyle doğrudan insani diplomasi araçlarıyla özdeş kabul ederek tek tek ele almak yerine (i) *uluslararası insani yardımlar* -ve resmî kalkınma yardımları-, (ii) *barış inşası çalışmaları* şeklinde kapsayıcı fakat sade bir tasnife gitmek daha uygun olacaktır.

Uluslararası insani yardımlar devletler ve diğer resmî aktörlerin yanı sıra başta STK'lar olmak üzere özel sektör kuruluşları ve bireyler gibi sivil aktörler tarafından herhangi bir sebeple mağdur ve muhtaç duruma düşmüş insanlara yönelik gerçekleştirilen sınır ötesi yardım ve destek faaliyetleridir. Son dönemde, özellikle Soğuk Savaş sonrasında, sivil aktörlerin insani yardımlar konusundaki kabiliyet ve etkinliklerinin hem ölçek hem de yaygınlık ve kapsayıcılık bakımından sürekli artış eğiliminde olduğu, en azından daha görünür hâle geldiği söylenebilir. Bunda sivil aktörlerin giderek artan etkinliği ve aktivizmi kadar siyasi otoritelerin kendileriyle iş birliği içerisinde hareket etmesinin de belirleyici olduğu göz ardı edilmemelidir. *Resmî kalkınma yardımları* ise uluslararası yardımların bileşenlerinden biridir ve resmî organlar tarafından ihtiyaç duyan ülkelere aktarılan imtiyazlı kaynakları ifade eder. Kalkın-

ma yardımları mutlaka kamu kaynaklıdır ve yardım alan tarafın orta ve uzun vadede ekonomik kalkınmasını geliştirme amacına yöneliktir. Kalkınma yardımı almaya ihtiyaç duyan ülkeler genellikle az gelişmiş ülkelerdir ve buna bağlı olarak toplumları/ halkları sosyoekonomik ve politik açıdan dezavantajlı durumdadır. Resmî kalkınma yardımlarının yerel ve bölgesel düzeyde insani sorunların çözümüne sağlayacağı katkı insani diplomasinin uzun erimli hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Bu yönüyle resmî kalkınma yardımlarının da insani diplomasi araçları arasında değerlendirilmesi gerekir.

İnsani yardımlar niteliği itibarıyla doğrudan insan hayatına dokunan, insan hayatının ve onurunun korunmasını ve devamını sağlamaya dair faaliyetlerdir. Bu yönüyle insani yardımlar insani diplomasinin ilk ve en önemli ayağıdır. Doğa veya insan kaynaklı olabilen, istenmeyen ancak engel de olunamayan ve sonucunda insani trajedilere yol açan olumsuz durumlar karşısında insanların öncelikle hayatta kalmasına ve temel ihtiyaçlarının temin edilmesine, devamında ise insan onuruna yaraşır bir hayat sürebilmeleri için gereken şartların oluşturulmasına yönelik faaliyetlerin tamamı bu çerçevede değerlendirilebilir (Battır, 2017, s.88). İnsani kriz niteliğindeki doğal afetler, savaşlar, silahlı çatışmalar, büyük çaplı terör eylemleri vb. her türlü olumsuz durumda savunmasız insanların hayatta kalmaları sağlanarak yaşama haklarının güvence altına alınması insani yardımların öncelikli hedefidir. Acil insani yardımlar ilk planda temiz su ve gıda temini, sağlık hizmeti ve barınma gibi temel fizyolojik ihtiyaçların karşılanması şeklinde kısa vadede gerçekleştirilebilecek faaliyetlerle ilgilidir. Bunun yanında insani yardımlar orta ve uzun vadede eğitim, sağlık, tarım, altyapı hizmetleri ve sürdürülebilir kalkınma destekleri vb. çok geniş bir yelpazeye yayılan faaliyetleri de içermektedir.

Büyük çaplı insani kriz durumlarında gerçekleştirilen acil insani yardım faaliyetleri insani diplomasi sürecinin ilk ve belki de en önemli aşamasıdır. Acil insani yardımlar yoluyla temas kurulan ülke ile daha önceden ticari, ekonomik, politik, kültürel yahut inanca dayalı herhangi bir ilişki yoksa bile dolaysız bir etkileşimin ilk adımı -klasik diplomasi ritüelleri olmaksızın- atılmış olmaktadır. Vâkıâ daha önceden olumlu veya olumsuz diplomatik ilişkilerin var olduğu ülkelerde de acil insani yardımlar sayesinde hem siyasi elit hem de halkların nezdinde iyi niyete daya-

lı karşılıklı bir sempati oluşur. Bu sayede olumlu ilişkilerin pekişmesi, olumsuz süreçlerin ise yok sayılması veya ertelenmesi ve sonuçta mevcut etkileşimin iyi yönde gelişmesi mümkün hâle gelir. Her iki durumda da etkileşimin seyrinin, insani diplomasi sürecinin amaçlarına hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Barış inşası çalışmaları; mevcut bir çatışmayı sona erdirmenin ve taraflar arasında barış anlaşması akdetmenin çok ötesinde, yapısal olarak barış kültürünün toplumlara egemen kılınmasını ve barışın küresel düzeyde kalıcı bir değer vasfıyla kabul görmesini sağlamaya yönelik faaliyetlerin tamamına karşılık gelmektedir. Çatışmaların, savaşın veya şiddetin olmaması/ sonlandırılması barışın tesisi anlamına gelirken barış inşası toplum/lar/da anlaşmazlıkların şiddete ve savaşa dönüşmediği, sorunların çözümünde barışçıl yollara yönelmenin temel ilke hâline geldiği yerleşik, kalıcı ve düzenli bir sosyal dengenin kurulmasını da içermektedir. Galtung bunlardan birincisini *negatif barış*, ikincisini ise *pozitif barış* olarak kavramsallaştırmıştır (Galtung, 1996, s.1-3). Bu anlamda pozitif barışın tesisi, insani diplomasinin hedefi ve aynı zamanda insan odaklı faaliyet ve uygulamaların önemli bir aracı şeklinde kabul edilmek durumundadır.

Barış inşası çalışmaları uygulamada (i) devletler arasında barışın tesis edilmesi, (ii) devlet içi aktörler arasındaki sorunların çözümü ve (iii) terörizmle mücadele gibi farklı boyutlarda ve etkileşim düzeylerinde gerçekleşebilmektedir (Battır, 2017, s.120). Ancak barış inşası süreçleri her durumda, çatışan veya bünyesinde çatışma potansiyeli barındıran tarafların karşılıklı iletişim ve temaslarını zorunlu kılar. Özellikle yaygın şiddet ve zamana yayılan çatışma ortamının olumsuzluklarını deneyimlemiş toplumlar arasında kalıcı ve sürdürülebilir barışın tesisi ancak o toplumların kendi iç dinamiklerinin harekete geçirilmesiyle mümkündür. Barışın ve dahası barış kültürünün benimsenmesine hizmet edecek meşru ve kurumsal yapıların oluşturulması da büyük ölçüde yerel, bölgesel ve/veya küresel birtakım somut girişimlerle sağlanabilir. Resmi ve sivil insani diplomasi aktörlerinin üstlendiği barış elçiliği, arabuluculuk rolleri ve daha önemlisi çatışmalara kaynaklık eden siyasi, askerî, ekonomik vb. unsurların bertaraf edilmesi adına karar vericileri ve kanaat önderlerini ikna edip harekete geçirmeye ilişkin tüm faaliyetler bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Uluslararası sistem dinamiktir ve tarihsel süreçte bünyesinde yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyokültürel gelişmeler, sistemin başat aktörleri olan devletlerin örgütlenme modellerini, siyasal sistem yahut rejim tercihlerini etkilemekte ve dahi birbirleriyle etkileşim biçimlerini belirlemektedir. Uluslararası politikanın birincil aracı olan ve ilişkilerin yönetilmesinde savaş dışındaki en uygun seçeneklerin belirlenip hayata geçirilmesine dayanan diplomasi kurumu da zaman içerisinde önemli değişimler geçirmiştir. Diplomaside şekil ve işleyiş açısından en önemli değişim tek yönlü ve tek seferlik elçilerle yürütülen ad hoc diplomasi-den yerleşik yurt dışı temsilcilikler eliyle yürütülen sürekli diplomasiye geçilmesiyle gerçekleşmiştir. Modern dönemde devletler arası ilişkilerde genel kabul gören ve cari olan sürekli diplomasi Avrupa'da XV. yüzyılda, Osmanlı'da ise XVIII. yüzyıl sonlarında uygulanmaya başlamıştır. Her ne kadar sürekli diplomasiye geçilmiş olsa da üst düzey devlet erkânının yabancı mevkidaşları ile sadece belirli bir konuyla ilgili gerçekleştirdiği müzakereler şeklindeki ad hoc diplomasi uygulamasından da vazgeçilmemiştir, bu işleyiş günümüzde de hâlen devam etmektedir.

Küreselleşme sürecinde uluslararası sistemin işleyişine etki eden aktörlerin çeşitlendiği görülmektedir. Geleneksel resmî unsurlara eklemlenen sivil nitelikli aktörler gelişen bilgi-iletişim teknolojilerinden de yararlanarak sistem içerisinde etkinliklerini arttırmış, karar vericileri etkileyip yönlendirebilecek kapasiteye ulaşmıştır. Hemen her alanda olduğu gibi uluslararası politikada da varlığını hissettiren sivil unsurlar yumuşak güce dayalı yeni diplomasi uygulamalarının gelişiminde önemli roller üstlenmektedir. Bu süreçte insan hakları ve demokratikleşme alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak insan odaklı politika ve uygulamalarla şekillenen insani diplomasinin gelişiminde de sivil unsurların aktivizmi belirleyici olmuştur.

İnsani diplomasi, işleyişi ve uygulama süreçleri bakımından geleneksel anlamda diplomatlar eliyle yürütülen dış politika pratiklerinden farklı bir yapıya sahiptir. İnsani diplomasi en sade ve aynı zamanda en kapsamlı ifadeyle *insani sorunlara insan odaklı yaklaşımla uluslararası düzeyde çözüm üretme* şeklinde tanımlanabilir. İnsani diplomasiden bahsedildiğinde genellikle insani yardım, insani müdahale veya insan hakları savunuculuğu gibi uluslararası ilişkiler disiplininde önemli yeri olan

kavramlar akla gelir. Ancak insani diplomasi, bu kavramları belli ölçüde içermekle birlikte farklı ve çok daha geniş bir çerçevede ele alınabilecek uygulamalara karşılık gelmektedir.

İnsani diplomasi; aktörleri, araçları, yol ve yöntemleri bakımından görece yeni ve klasik diplomasiden farklı bir etkileşim biçimidir. Klasik diplomasi sadece resmî nitelikli aktörler eliyle yürütülürken insani diplomasinin yürütülmesinde sivil aktörler de aktif roller üstlenir. Sivil aktörler uluslararası politikaya dair süreçlerde resmî kurum ve kuruluşlar karşısında tali unsurlar gibi görülebilir. Bununla birlikte bağımsız ve özerk statüleri sayesinde resmî nitelikli aktörlerin gözetmek zorunda olduğu bazı kısıtlayıcı durumlardan etkilenmeksizin özellikle insani yardım faaliyetleri, insan hakları savunuculuğu/ aktivizmi ve uluslararası kamuoyu oluşturma gibi konularda sahada daha etkin olabilmektedir.

Klasik diplomasinin temel amacı ve hedefi doğrudan ulusal çıkarlar gözetilerek devletin gücünün arttırılmasıdır. Bununla birlikte uluslararası politikada güce dair algılarda yaşanan değişimle paralel şekilde devletlerin güç arttırmaya yönelik tutum ve tercihleri de büyük ölçüde değişmiştir. Ekonomik ve askerî varlığa dayalı nicel unsurlarla algılanan sert güç yerine temel insan hakları ve evrensel insani değerler etrafında şekillenen yumuşak güç unsurlarına sahip olmak devletlerin yeni dış politika hedefleri arasında yerini almıştır. Klasik diplomasi daha çok sert güce dayalıdır ve sadece barışçıl argümanları değil ambargolardan savaş tehdidinde kadar farklı düzeylerde yaptırımları da içerebilir. Buna mukabil insani diplomasi yumuşak güç unsurları merkeze alınarak yürütülür ve herhangi bir zorlayıcı süreç içermez. İnsani diplomasi uygulamalarının odağındaki asıl unsur güç yahut ulusal çıkarlar yerine insan hakları ve insan değeridir. İnsani diplomasinin hedefi ise devletin çıkarlarıyla birlikte evrensel değerlerin ön plana çıkarılması ve uluslararası sistemde etkileşim alanının genişletilmesidir.

Klasik diplomasinin temel araçları müzakereler, anlaşmalar, arabuluculuk girişimleri, nota verme, ultimatoma verme gibi birtakım yaptırımlar ile diplomatik ilişkilerin düzeyini ayarlama, askıya alma veya sona erdirmeye gibi uygulamalardır. İnsani diplomasinin araçlarından bahsedildiğinde ise insani kriz niteliğindeki sorunlara insan odaklı sürdürülebilir çözümler üretme ve kalıcı iyileşme sağlama adına resmî ve/veya sivil aktörler tarafından gerçekleştirilen insani yardımlar ve barış inşası te-

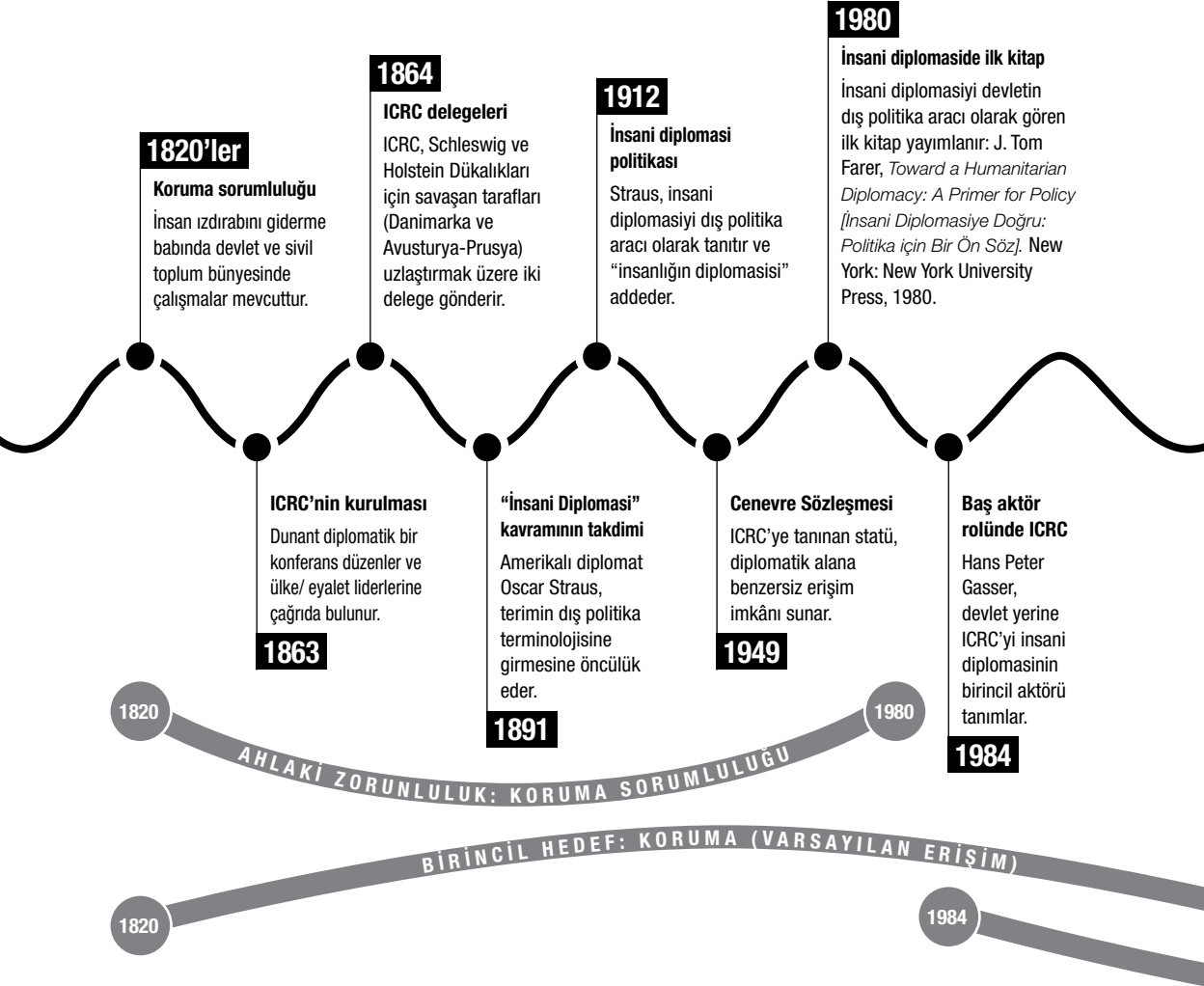
melli faaliyetlerin tamamı anlaşılmaktadır. Diğer yandan sivil aktörler insani sorunların çözümü yönündeki bu faaliyetlerinde klasik diplomasinin ikna, müzakere ve arabuluculuk araçlarına da başvurabilmektedir.

Uluslararası politikaya dair konularda insan odaklı yaklaşım çoğu zaman devletler veya toplumlar arasındaki politik, ekonomik veyahut askerî anlaşmazlıkların göz ardı edilmesini gerektirir. İnsanların hayatlarına kitlesel düzeyde, doğrudan zarar veren her tür insani kriz durumunda, acil insani yardımlar gerçekleştirilirken devletler yahut hükümetler arasındaki anlaşmazlıklar geçici bir süre için de olsa görmezden gelinip yok sayılabilir ve bu sayede normal şartlarda olumlu iletişim kurmaya yanaşmayan tarafların karşılıklı iyi niyete dayalı tutum geliştirmesi mümkün hâle gelir. İnsani diplomasi çerçevesinde gerçekleşecek böyle bir etkileşimin, taraflar arasındaki gerginliği yok etme veyahut azaltma konusunda geleneksel diplomasi yöntemlerinden çok daha etkili olduğunu ve olumlu sonuçlar doğurabileceğini söylemek hiç de yanlış olmaz.

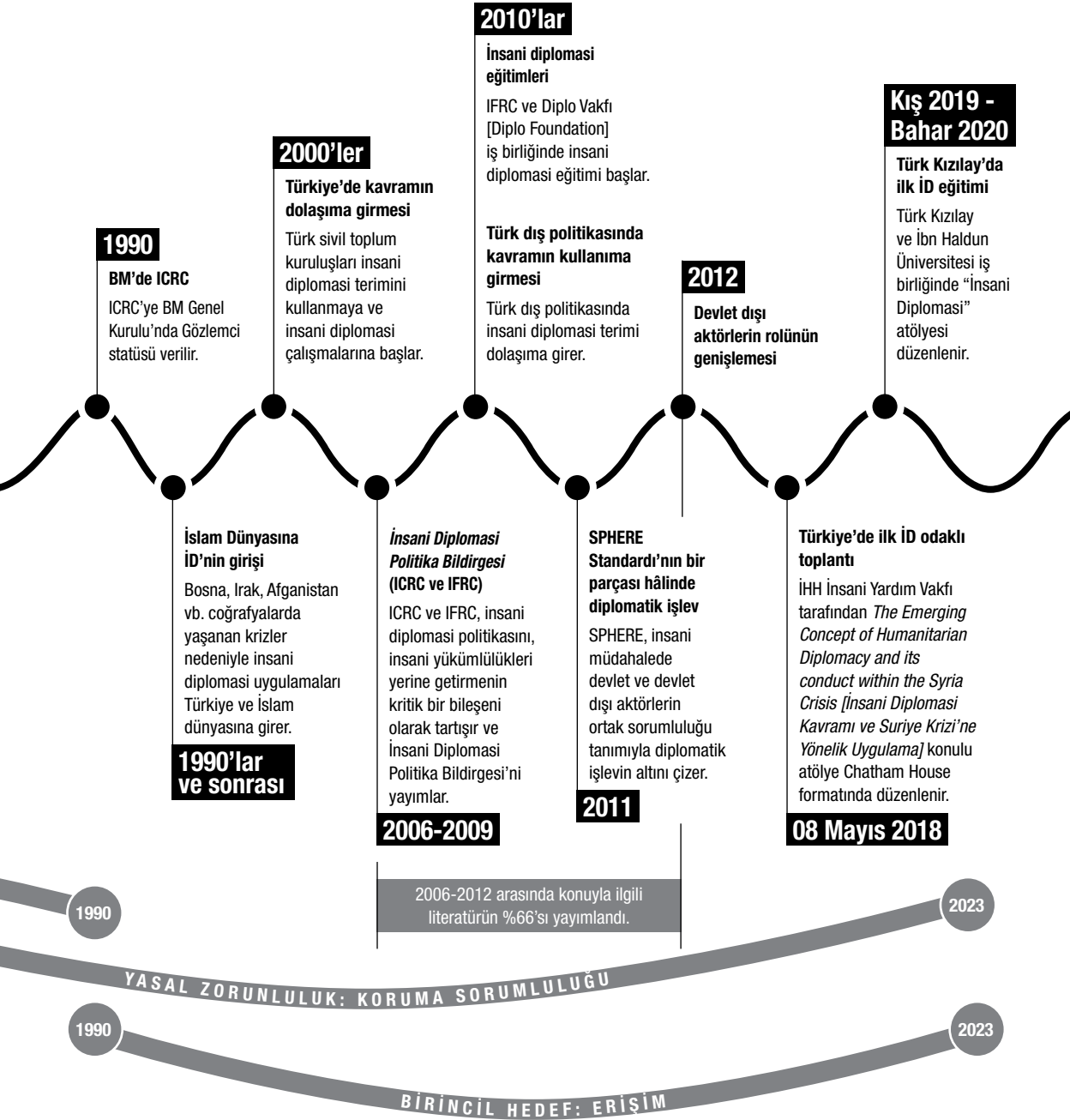
İnsani diplomasi klasik diplomasinin formel niteliği ve sıkı şekil şartlarına bağlı olmaktan kaynaklanan sınırlılıkları nedeniyle yetersiz kaldığı etkileşim alanlarında salt devlet çıkarları yerine insani değerleri öncelleyen uygulamalarla uluslararası politika yapım sürecinde büyük bir açığı kapatmaktadır. Ayrıca insani diplomasinin uluslararası sistemde güce dair algıların değiştiği konjonktürde klasik diplomasi anlayışının modern dönemde yaşanan gelişmelere uyumunu kolaylaştırıcı fonksiyonundan bahsetmek mümkündür. Klasik diplomasi ile insani diplomasinin belli konularda ayrıştığı ve farklı kulvarlarda ilerlediği görülse de aslında birbirinin zıddı veya alternatifi olmadıklarını ifade etmek gerekir. Aksine her iki diplomasi modelini birbirini tamamlayan ardışık politik süreçler olarak görmek daha doğrudur.

İNSANİ DİPLOMASİNİN GELİŞİMİNDE KİLOMETRE TAŞLARI

İnsani diplomasi zaman çizelgesi: İnsani diplomasi fikri ve uygulaması zaman içinde şekil almıştır. İfade ilk olarak 1891'de bir devlet görevlisi olan Amerikalı diplomat Oscar Straus tarafından kullanılmakla birlikte günümüzde daha çok devlet dışı aktörleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Başlangıçta insani diplomasi uygulamasının dayanağı ahlaki temeller olmakla birlikte 1949'dan itibaren insani diplomasi uygulaması, insancıl hukuku içeren yasal çerçeveyi kabul etmiştir. 1990'lara kadar insani yardım, insani diplomasi uygulamanın ön koşulu kabul edilirken modern yaklaşımın odak noktası *her şeyden önce erişimi müzakere etmek* olmuştur.

Kaynak: Bu görsel Michael David Clark'ın *Humanitarian Multi-Track Diplomacy* konulu doktora tez çalışmasından alınmış, Türkçeleştirilmiş ve editöryanın katkıları ve M. D. Clark'ın onaylarıyla geliştirilmiştir. bk. Michael David Clark, *Humanitarian Multi-Track Diplomacy*, University of Groningen, 2018, s.60.

İnsani Diplomasi Politikası¹

Giriş

Etkili insani diplomasi hangi hedeflere ulaşacaktır?

- Karar vericiler ve kanaat önderlerinin kırılgan insanların menfaatlerini daha sık dikkate almasını temin
- Karar vericilere daha yüksek erişim sağlama ve nüfuz etmeyi temin
- Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon² için daha fazla insani erişim ve insani alan sağlamayı temin
- Kızılhaç ve Kızılay faaliyetlerinin güçlü görünürlüğünü ve halk tarafından anlaşılmasını temin
- Tüm ilgili kaynakların seferber edilmesine yönelik daha güçlü kapasite sağlamayı temin
- Kırılgan nüfusların ihtiyaçlarına karşılık verirken etkili ortaklıkların kolaylaştırılmasını temin

Belirtilen bu insani hedefler ancak zorunlu kapasitelere sahip ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun insani diplomasiyi günlük çalışmalarının ayrılmaz bir parçası hâlinde kullanması yoluyla etkili şekilde gerçekleştirilebilir. Bu politikanın temel amacı, insani diplomasiyi tüm ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon genelinde kalıcı bir zihniyet olarak yerleştirmektir. İnsani diplomasi; savunuculuk, müzakere, iletişim, resmî anlaşmalar ve diğer önlemleri kapsar.

İnsani diplomasiyle işgal kararı bir seçim değil bilakis bir sorumluluktur. Bu sorumluluk, insani alanda ulusal derneklerin kamu yetkililerine yardımcı olma göreviyle yararlandığı ayrıcalıklı erişimden ve dahi Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin bağımsızlığı, dünya çapındaki insani faaliyetlerinin genişliği, on milyonlarca gönüllüye sahip topluluk tabanı ile Uluslararası Fe-

1 Bu belge, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun 2009 yılında yayımladığı "Humanitarian Diplomacy Policy (İnsani Diplomasi Politikası)" isimli politika belgesinin tercümesidir. Belgenin aslı için bk. IFRC, Humanitarian Diplomacy Policy, https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf; IFRC, Humanitarian Diplomacy Policy -ed.

2 Bu belgede Uluslararası Federasyona yapılan atıflar Başkan, Yönetim Kurulu, Genel Sekreter ve Sekreterliğe yöneliktir.

derasyon ve ICRC'nin yararlandığı Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki Gözlemci statüsünden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu sorumluluk, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun insanlık temel ilkesine olan taahhüdünün mantıksal bir uzantısıdır. Kuşkusuz bu taahhüt; uluslararası insancıl hukuk, Hareket Tüzükleri ve Uluslararası Federasyon Anayasası'yla bağlantısından ötürü dünya genelindeki her tür taahhütten daha üstün kabul edilmektedir. Dünyanın her yerindeki karar vericiler üzerinde hatırı sayılır bir nüfuz uygulamada benzersiz bir potansiyele sahip böylesi bir örgütlenmenin bunu kullanmaya yönelik açık bir sorumluluğu vardır.

Bu politika, Kızılhaç Kızılay'ın asli niteliği harekete geçmek ve edilgen kalmamak olduğundan³ Uluslararası Federasyon ve ulusal dernekleri mevzubahis sorumluluğa yakışan eylemlerde bulunmaya çağırmaktadır.

İnsani diplomasi nedir?

İnsani diplomasi karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmektir.

Politika çerçevesi, yukarıdaki tanım etrafında inşa edilmiş olup temel ilkeler ile insani alanı koruyan uygun önlemleri kapsamaktadır. Tanımın anahtar sözcüklerinin ardındaki arka planı ve bu sözcüklerin eklenmesine ilham veren fikirleri betimleyen Açıklama Bildirgesi ektedir. Açıklama Bildirgesi bu politikayla bağlantılı şekilde okunmalı ve yayılmasını desteklemek için kullanılmalıdır.

Tanım, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun eylemlerine kılavuzluk eden bir dizi terim mahiyetinde görülmelidir. Tanımın tümüyle anlaşılması, hepsi birlikte bütünü oluşturan kelimeler ve anahtar terimlerin tek tek önemini takdirini gerektirir. Böyle anlaşıldığında tanım, insani diplomasiye uygulamaya konmasına yönelik açık bir çerçeve sağlamaktadır. Tanımdaki her bir anahtar terimin önemi Açıklama Bildirgesi'nde belirtilmiştir. Bu anahtar terimler, insani diplomasiyi etkili şekilde uygulamak için ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun atması gereken somut adımların temelini oluşturmaktadır.

Politika bu adımları dört eylem kılavuzu diye isimlendirir. Bunlar;

³ The Fundamental Principles of the Red Cross - Commentary [Kızılhaç'ın Temel İlkeleri - Yorum], Jean Pictet, Henry Dunant Institute, s.52.

1. İkna etme sorumluluğu
2. Uygun diplomatik araç ve eylemlerle ikna etme
3. Bilgi ve uzmanlık alanlarına odaklanma
4. Uygun olduğunda Hareket harici ortaklarla etkileşim

Birinci eylem kılavuzu en önemlidir. Her ulusal derneğin ve Uluslararası Federasyonun karar vericileri kırılğan insanların menfaatleri doğrultusunda harekete geçmeye ikna etme noktasındaki temel sorumluluğuna dair bilinci aşlamak için tasarlanmıştır. Diğer kılavuzlar bu yeni zihniyet için tanımlanmış bir yapı ve sorumluluğun nasıl yerine getirilmesi gerektiğini belirleyen bir çerçeve vermektedir.

Beyanat

Her bir ulusal derneğin ve Uluslararası Federasyonun aşağıdakileri gerçekleştirmeye yönelik bir sorumluluğu vardır:

1. Karar vericileri ve diğer kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etme. Bu hedef, şu şekilde gerçekleştirilmelidir:
  - Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon, kendilerinin ve Fe-

derasyonun müşterek güçlerinin dünyanın insani zorluklarının birçoğuyla alakadar mühim bir ses olduğu ve bu sesin (halka açık veya özel bağlamda) imkân nispetinde duyurulmasının öneminin farkına varmalıdır.

- Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon, Hareket'in Temel İlkelerinin merkezî önemini daima akılda tutmalıdır. Temel İlkelerimizin (Temel Tarafsızlık İlkesi dâhil) insani alanın mühim bir koruyucusu olduğunu hatırlamak zaruridir. Ancak tarafsızlık, hiçbir şekilde diplomatik geri çekilmenin kendiliğinden tetikleyicisi gibi kullanılmamalıdır. Tarafsızlık insani değerleri koruyabilmenin bir aracıdır fakat eylemsizlik anlamı taşımamaktadır.

2. Uygun diplomatik araç ve eylemleri kullanarak karar vericileri ve diğer kanaat önderlerini ikna etme. Bu araç ve eylemlerin kullanımına aşağıdakiler yardımcı olacaktır:
  - Faaliyet gösterilen belirli kültür ve bağlamdaki ilgili karar vericiler ve diğer kanaat önderleri belirlenmelidir.
  - Faaliyet gösterilen belirli kültür ve bağlamdaki karar verme süreci anlaşılmalıdır.

- Protokol El Kitabı gündelik rehber şeklinde kullanılmalıdır.
  - Savunuculuk, müzakere, iletişim ve diğer diplomatik deneyim veya bilgi becerilerine sahip, gönüllüler ve çalışanlar da dâhil kişileri; becerilerini ulusal derneklere taşımaya teşvik ederek ulusal toplum kültürüne ‘insani diplomasi’ zihniyeti yerleştirilmelidir.
  - Bağımsızlıktan ödün vermeme-ye dikkat ederek anahtar stratejik hedefler takip edilmeli, karar vericiler ve diğer kanaat önderleriyle ilişkiler devamlı surette geliştirilmelidir. Diplomatik hedeflere ulaşmak için ekseri uzun yıllar boyu sebat etmek gerektiğinin farkına varmak önemlidir.
3. Bilgi ve uzmanlık alanlarına odaklanma. Bu, şu şekilde yapılmalıdır:
- İkna etme sorumluluğunun merkezî olarak ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun bilgi, deneyim ve misyonuna bağlı olduğu ve dolayısıyla her kırılmalılık konusunda harekete geçmenin bir gereklilik olmadığı kabul edilmelidir.
  - Bir kurumsal hafıza sistemi geliştirilmelidir. Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon tarafından kazanılan en iyi uygulama, strateji ve bilginin rapor edilerek ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon genelinde paylaşılması zorunludur.
  - Kanıt tabanlı bir yaklaşım kullanılmalı ve bu sayede ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun insani diplomasi-lerinin temelini güçlü bir konuda inşa etmesi mümkün kılınmalıdır.
  - Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun her düzeyde bütünlük ve çözüme ulaşma kapasitesi gösterilmelidir.
  - Uluslararası Federasyon politikaları, Bakış Açısı belgeleri, resmi konuşmalar ile diğer rapor ve belgelerden yararlanılmalıdır.
4. Uygun olduğunda hükümetler ve STK’lar dâhil Hareket harici ortaklarla etkileşim. Bu, şu şekilde yapılmalıdır:
- Çağdaş insani zorlukların ölçeğinin sıklıkla müstakil devlet veya insani örgütlerin başa çıkma kapasitesini aştığı hatırlanmalıdır.
  - Ortaklıklara girerken özellikle muhtemel ortakların beklentilerinin şeffaf olması ve kaynak seferberliği de dâhil tüm tarafların yükümlülüklerinin açıkça ifade edilmesi sağlanarak sorumlu davranılmalıdır.

Kapsam

İnsani diplomasi politikası, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyona ana hedeflerini ilerletme yönünde daha etkili bir çerçeve sağlamak adına oluşturulmuştur. Bu itibarla kapsayıcı bir politika olup ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun kilit mesajlarının özünü değiştirmeksizin onlara daha fazla görünürlük ve nüfuz sağlayıp desteklemek üzere tasarlanmış olması bakımından diğerlerinden farklıdır. Dolayısıyla bu insani diplomasi politikasının oluşturulması Uluslararası Federasyonun mevcut tüm politika, program ve stratejilerini tamamlayıcı ve destekleyicidir.

Sorumluluklar

Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon tüm politika, program ve girişimlerin bu politika tarafından desteklenmesini, bu tür programlara katılan tüm çalışan ve gönüllülerin bu politikanın gerekçesi ve içeriğinden haberdar olmasını ve ilgili tüm hükûmet,

hükûmetler arası ve sivil toplum ortaklarının bu politika hakkında yeterli şekilde bilgilendirilmesini temin etme sorumluluğuna sahiptir.

Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon, her düzeyde ilgili tüm yönetim, gönüllü ve personelin bu politikanın tatbikine yönelik zorunlu beceri ve eğitimle donatılmasını sağlamak-tan sorumludur. Uluslararası Federasyon, ulusal derneklerin bu alandaki ihtiyaçlarını destekleyecektir.

Politikanın başarımlarını değerlendirilmesi

Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon; yukarıdaki Beyanat'a ve insani diplomasileri yoluyla insani alanın ve en kırılgan kişilere desteğin genişletilmesindeki etkilerine dayalı ve bağlamlarına uygun göstergeler geliştirecektir.

İnsani Diplomasi Politikası Açıklama Bildirgesi¹

Giriş

Ulusal dernekler, Uluslararası Federasyon² ile daha geniş insaniyetperver toplum ve insan hakları camiasıyla kapsamlı istişarelerin ardından “insani diplomasi” terimi sarahaten tanımlanmış ve günümüzde bir politika konusu hâline gelmiştir. Artık belirsiz ve soyut bir fikir olmayan insani diplomasi, 186³ ulusal derneğin tamamı ve Uluslararası Federasyon tarafından güven ve sarahatle uygulanabilmektedir. Bu yeni güven ve sarahat, hem yeni politikadan hem de daha ayrıntılı olan Açıklama Bildirgesi’nden kaynaklanacaktır.

Açıklama Bildirgesi, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon tarafından insani diplomasi temülüne yönelik sarıh ve tutarlı bir yaklaşımın geliştirilmesini öteden beri engelleyen temel en-

dişeleri ele almaktadır. Özellikle Açıklama Bildirgesi’nin yazımı ulusal derneklerin ve diğerlerinin politikada yer alan yeni tanımın daha ayrıntılı açıklanması taleplerini yansıtmaktadır.

Bu belge, tanımın anahtar terimlerinin ardındaki gerekli anlam ve bağlamı sağlayarak tüm ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon genelinde başarılı insani diplomasi teamülünün temellerini atmaktadır. İnsani diplomasi-nin etkili şekilde uygulanabilmesi için politikanın Açıklama Bildirgesi’yle birlikte okunması hayati önem taşımaktadır.

Açıklama Bildirgesi aynı zamanda insani diplomasi politikasının neyi başarmak için tasarlandığını da bütünüyle açıklamaktadır. İnsani diplomasi üzerine bu yeni

1 Bu belge, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun 2009 yılında yayınladığı “Humanitarian Diplomacy Policy (İnsani Diplomasi Politikası)” isimli politika belgesini açıklayan “Humanitarian Diplomacy Policy - Explanatory Memorandum (İnsani Diplomasi Politikası - Açıklama Bildirgesi)” metninin tercümesidir. Bu metinde “politika” kelimesiyle açıklanmakta olan ilk politika belgesine atıf yapılmaktadır. Belgenin aslı için bk. IFRC, Humanitarian Diplomacy Policy - Explanatory Memorandum.-ed.

2 Bu belgede Uluslararası Federasyona yapılan atıflar Başkan, Yönetim Kurulu, Genel Sekreter ve Sekreterliğe yöneliktir.

3 Belgenin aslında 186 olarak belirtilen ve ilerleyen bölümlerde geçen ulusal dernek sayısı günümüz itibarıyla 192’ye ulaşmıştır.-ed.

vurgu, 186 ulusal dernek ve Uluslararası Federasyonun müşterek güçlerinin olabileceği kadar nüfuzlu olmadığının farkına varılmasından doğmuştur. Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon insani etkileşimler dünyasında çok şey başarmaktadır ve bu politika, onların çok daha fazlasını başarmasına yardımcı olacaktır.

Politikanın kilit mesajı, tüm ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon genelinde yeni bir zihniyetin -ki bu zihniyet, karar vericileri kırılğan insanların menfaatleri doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek için tutarlı eylem zorunluluğuna dayanmalıdır- oluşturulmasıdır. İkna etme kararı bir seçim değil, bilakis temel bir sorumluluktur. Bu sorumluluk, insani alanda ulusal derneklerin kamu otoritelerine yardımcılık görevleri ile yararlandıkları ayrıcalıklı erişimden doğmaktadır. Aynı zamanda bu sorumluluk Kızılhaç Hareketi'nin bağımsızlığı, dünya çapındaki insani faaliyetlerinin genişliği, milyonlarca gönüllüsü ile Uluslararası Federasyon ve ICRC'nin yararlandığı Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki Gözlemci statüsünden kaynaklanmaktadır. Dünyanın her yerindeki karar vericiler üzerine hatırı sayılır bir

nüfuz uygulamada benzersiz bir potansiyele sahip bu tür bir örgütlenme bunu gerçekleştirmekle açıkça sorumludur.

Bu, ayrıca ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun artık kendilerini adamaktan kaçınmayacakları bir anlayıştır. XXI. yüzyılın karmaşık ve giderek daha rekabetçi hâle gelen insani manzarasında, örgütün kendi uzun vadeli menfaatleri ve geleceği, kilit mesajlarının eskisinden daha etkili şekilde iletilmesini gerektirmektedir. Bu daha etkili iletişimin faydaları gerek harici nüfuz gerekse dâhilî uyum bakımından ana hatlarıyla aşağıda izah edilecektir.

Bölümlerin Ana Hatları

1-3. Bölümler: Uygulamadaki zorluklar - algılanan risk ve çekincelerin ele alınması

Uluslararası Federasyon ve ulusal dernekler, bu politikanın kâğıt üzerinde vücut bulmasından heyecan duysa da politikaların fiilen uygulanmasının ekseriyetle daha çetin bir zorluk olduğunu tecrübe ederek öğrenmiştir. İnsani diplomasının tüm ulusal dernekler genelinde ve Uluslararası Federasyon dâhilinde başarıyla uygulanması için fiili bakımdan ne anlama

geldiği hakkındaki bazı temel sorular ve endişelerin masaya yatırılması gereklidir. Ulusal dernekler, Uluslararası Federasyon ve diğer insani aktörlerle istişareler insani diplomasi ve uygulamasına ilişkin riskler hakkında başlıca üç çekinceyi ortaya çıkarmıştır ki bunlar ilk üç bölümde ele alınmıştır.

1. Bölüm “İnsani Diplomasi” Nedir?

Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon için “insani diplomasi” terimi fiiliyatta ne anlama geliyor? Bu terim “savunuculuk” gibi diğer ilgili terimlerden nasıl ayrılıyor? Politika, sarihlik ve tutarlılığa sahip insani gündemleri iletmek için ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun atması gereken adımları sarahaten ana hatlarıyla izah ediyor mu?

Bu bölüm, tanımda belirtilen anahtar terimleri açıklamaktadır. Bu suretle dört kılavuzun ardındaki anlam da sarahate kavuşmaktadır. İnsani diplomasi politikasının çerçevesi, tanım ve özellikle de onun anahtar kelimeleri etrafında inşa edilmiştir. Bu anahtar kelimeler açıklanmış ve kendi uygun bağlamlarına yerleştirilmiştir.

2. Bölüm Temel İlkeler ve İnsani Alana Yönelik Tehditlere İlişkin Endişeler

Üçüncü bölüm ile birlikte bu bölüm, Kızılhaç Kızılay’ın insani diplomasiye katılımına ilişkin tartışmalar sırasında umumiyetle ortaya çıkan felsefi çekinceleri yanıtlamaktadır.

Bazı ulusal dernekler, daha zorlayıcı bir insani diplomasi’nin Hareket’in Temel İlkelerinden taviz verme ihtimaline yol açacağı endişesini dile getirdi. Bilhassa bu endişe ifadeleri Temel Tarafsızlık İlkesi’ne ve dolayısıyla ulusal derneklerin kırılgan kişilerin ihtiyaçlarına etkili şekilde hizmet etmesi için gereken insani alana yönelik tehdide odaklandı.

3. Bölüm Hareket’in Bütünlüğüne İlişkin Endişeler

Bu bölüm, bu politikanın uygulanmasının ulusal dernekler, Uluslararası Federasyon ve bir bütün olarak Hareket’in menfaatlerini nasıl ilerleteceğini göstererek Hareket’in bütünlüğüne ilişkin endişeleri ele almaktadır.

4. Bölüm Politikanın Geniş Açıdan Faydaları

Bu politikanın etkili uygulaması gerek ulusal dernekler gerekse

Uluslararası Federasyon için birçok olumlu ikincil sonucu beraberinde getirmektedir. Bunlar, Kızılhaç Kızılay temel ilke ve değerleri hakkında daha fazla farkındalığı, diğer ortaklarla daha fazla iş birliğini ve kaynak seferberliğine ilişkin daha olumlu beklentileri içerir.

1. Bölüm “İnsani Diplomasi” Nedir?

İnsani diplomasi, insani aktörler açısından meydan okuyucu bir kavramdır. “İnsani” ve “diplomasi” terimleri bazen esastan uyumsuz nitelendirilmektedir. Bu algılanan uyumsuzluk, “diplomasi”nin insani yetkililerin çalışmalarını uygun şekilde kapsayacak bir terim mahiyetinde benimsenemeyecek kadar siyaset dünyasıyla bağlantılı olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Bu türden endişeler insani yetkililerin hemen her gün siyasi ortam içerisinde çalıştığı gerçeğini görmezden gelmektedir. Kızılhaç Kızılay yetkililerinin en kırılgan durumdakilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olağan faaliyetlerinin bir rüknü hâlinde hükûmetler ve diğer karar vericilerle etkileşimleri zaruridir.

“Diplomasi” teriminin kullanımı bu sebeple oldukça kasıtlıdır.

Devlet yetkilileri; ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun etkileşimde bulunduğu karar vericilerin en önemlileri arasındadır ve bu politikanın tasarımı, belirlenen yetkililer düşünüldükçe daha fazla etkileşim seviyesine sahiptir.

Yıllardır insani diplomasiyi tanımlamak için bir dizi girişimde bulunmaktadır. Aşağıdaki tanım, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun sürekli siyasi ortamlarda etkileşimde olduğu anlayışına ve sadece bu ortamlardaki yetkilileri kırılgan insanlar adına harekete geçmeleri için daimî surette ikna ederek hatırı sayılır nüfuzlarının bütünüyle gerçekleştirebileceği inancına dayanmaktadır.

Tanım

İnsani diplomasi, karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkelere ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmektir.

İnsani diplomasi politikasının çerçevesi, tanım ve özellikle de onun anahtar terimleri etrafında inşa edilmiştir. Ulusal dernekler de tanımın farklı kısımlarının daha sarıh hâle getirilmesi çağrısında bulunmuştur.

Tanım, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon nezdinde eylem kılavuzu⁴ işlevini haiz terimler dizisi şeklinde en iyi anlaşılabilir. Tanımın kâmilan anlaşılması, hep birlikte bütünü oluşturan kelimeler ve anahtar terimlerin tek tek öneminin takdirini gerektirir. Bu minvalde anlaşıldığı takdirde tanım, insani diplomasinin fiiliyatta uygulanması için sarıh bir çerçeve sağlamaktadır.

Tanımdaki her bir anahtar terim aşağıda izah edilecektir. Bu anahtar terimlerden, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun bu politika uyarınca hareket etmek için atması gereken somut adımlar ortaya çıkmaktadır. Politika, bu adımları dört eylem kılavuzu [four signposts for action] diye isimlendirir:

1. İkna etme sorumluluğu
2. Uygun diplomatik araç ve eylemlerle ikna etme
3. Bilgi ve uzmanlık alanlarına odaklanma
4. Uygun olduğunda Hareket harici ortaklarla etkileşim

1. Kılavuz: İkna etme sorumluluğu

“İnsani” ve “diplomasi” kelimeleri, Kızılhaç Kızılay Hareketi için temel önemde iki terimi bir araya getirmektedir. Bu terimlerin öneminin ve aralarındaki ilişkinin idrak edilmesi hayati ehemmiyet taşımaktadır. Böylece ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun “ikna etme” konusundaki hususi sorumluluğunun farkına varmaktayız.

‘İnsani’, tüm Kızılhaç Kızılay Temel İlkelerinin temelinde yatan insanlık ilkesinden türetilmiştir. The Fundamental Principles of the Red Cross - Commentary’deki [Kızılhaç’ın Temel İlkeleri - Yorumlar]- meşhur yazısında Jean Pictet insanlığı, *“diğer tüm ilkelerin mebdai ve Kızılhaç’ın derin saikinin dışı vurumu”* olduğu için *“asli ilke”* olarak betimlemiştir.⁵

‘Diplomasi’ genellikle devletler veya şahıslar arasındaki belirli bir soruna çözüm bulma hedefini betimleyen geniş bir terimdir.

İnsani bağlamda diplomasi; kırılgan insanların en yüksek menfaatleriyle tutarlı bir çözüm arayışında uygulanabilecek tüm farklı yöntem ve stratejiler için bir çatı terimdir.

4 Eylem kılavuzu, İnsani Diplomasi Politika Belgesi’nde “four signposts for action (dört eylem kılavuzu)” adıyla açıklanan adımlardır.–ed.

5 The Fundamental Principles of the Red Cross – Commentary haz. Jean Pictet, Henry Dunant Institute, s.12.

İnsani hedeflerin arayışını betimleyen ‘insani’ teriminin yanında ‘diplomasi’yi kullanma kararı, daha çok bu kelimenin geniş anlamına dayanmaktadır. Diplomasi her şeyi kuşatır. Savunuculuğu, özel görüşmeleri, temel insani ilkelere ve değerlerin teşvik edilmesini, kamu farkındalığının medya yoluyla arttırılmasını ve karar vericiler üzerindeki nüfuzu azami seviyeye çıkarmak için diğer insanı kuruluşlarla eş güdüm hâlinde hareket etmeyi kapsar. Kökeni geleneksel hükûmetler arası diplomasiye dayanmasına rağmen günümüzde ekseriyetle politika belgesinde ve bu bildirgede ana hatlarıyla izah edilen eylemlere atıfla kullanılmaktadır.

Uygun diplomatik strateji daha çok insani aktörlerin kendilerini içinde buldukları bağlama göre değişmektedir. Eski büyükelçi saygıdeğer Lakhdar Brahimi’ni betimlemesiyle diplomasi *“kişinin kendi hedeflerini tanımlama ve aynı zamanda diğer tarafın görüşleri, çıkarları, koşulları ve hedeflerinin tamamen farkında olma yeteneğini ihtiva eder”*.⁶

Bahsolunduğu üzere ‘diplomasi’, ulusal derneklerin karar vericilerle zaruri etkileşimi gerçeğini tamı tamına yansıttığından dolayı önemlidir. Ulusal dernekler, insani alanda kamu otoritelerine yardımcılık rolleri aracılığıyla bu ortamda karar vericilere özel bir erişimden yararlanır. Jean Pictet’nin Temel İlkeler hakkındaki yazısında belirttiği üzere *“ulusal derneklerin çalışmalarının doğası yetkililerle iş birliğini [yani] devletle bir bağı ima eder”*.⁷ Buna rağmen ulusal dernekler hükûmetten de bağımsızdır. Yine Pictet’ye göre Kızılhaç Kızılay *“insanlık ve adalete doğru yol göstermek için mutlaka bağımsız olmalıdır”*.⁸ Devlete yakın eşsiz ve ayrıcalıklı konumları ve buna rağmen ondan bağımsız olmaları, Kızılhaç Kızılay’a karar vericileri kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmek için **ikna etmeye** yönelik özel bir sorumluluk yüklemektedir.

‘İkna etme’ bu temel sorumluluğun nasıl dışa vurulacağını açıklamak için dikkatle seçilmiştir. İkna etmek, “yöneltmek, üstelemek veya başarılı şekilde baskın çık-

6 Humanitarian Diplomacy - Practitioners and their Craft, ed. Larry Minear ve Hazel Smith, s.xiv.

7 The Fundamental Principles of the Red Cross – Commentary haz. Jean Pictet, Henry Dunant Institute, s.63.

8 age, s.61.

mak” ve “inanmaya sebep olmak, razı etmek” şeklinde tanımlanır.⁹ Bu terim faal ve nüfuzlu olmanın ehemmiyetini göstermektedir.

2. Kılavuz: Uygun diplomatik araç ve eylemlerle ikna etme

Bu kılavuz, insani diplomasiyi tanımlayan ibarenin **karar vericileri ve kanaat önderlerini harekete geçmeye** ikna etme kısmına dayanmaktadır. Bu politikanın mucip olduğu **ikna** nasıl gerçekleşir? Uygun diplomatik strateji seçimi, genellikle insani sonuçlara ulaşma arayışında verilmesi lazım gelen en zor ve en önemli karardır. Hangi tür eylemin ne zaman yapılacağına karar vermek insani diplomatın sahip olması gereken becerilerdendir.

(i) ‘Karar vericiler’ ile diğer ‘kanaat önderleri’ni belirleme

Belirli bir diplomasi yöntemi seçimini gerçekleştirmek için öncelikle bu kararın alınacağı kültür ve bağlam değerlendirilmelidir.

Son kararı verecek kişinin ve görüşleri karar vericiyi etkileme ihtimali olan diğer kişilerin belirlenmesi esastır.

Başarılı bir insani diplomasi sürecinin yıllar alacağı düşünülürse ulusal dernekler ve Uluslararası

Federasyon, muhtemel karar vericileri ve kanaat önderlerini en geniş anlamıyla belirlemelidir. Örneğin bazı ülkelerde Kızılhaç ve Kızılay meclis ağları [parliamentary Red Cross and Red Crescent network] mevcuttur.

Tanımdaki ‘kanaat önderleri’ ifadesi insani hedeflerin gerçekleştirilmesi arayışında medya, akademi, meclis üyeleri ve özel sektörün önemini göstermektedir.

(ii) Karar verme sürecinin anlaşılması - karar vericiler nasıl ‘hareket eder’?

Belirlenen kişiler tarafından kararların nasıl verildiğinin anlaşılması aynı derecede mühimdir. Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun diplomasinin mütemadi bir süreç olduğunu hatırlatmaları hayati önemdedir. Aksi nadiren vaki ise de çoğu zaman karar vericiler kırılgan insanların menfaatleri doğrultusunda harekete geçmeye hemen ikna olmayacaktır. Başarılı ikna, ekseriyetle zihniyetleri değiştirmek amacıyla aylar bazen yıllar süren sebat gerektirir. Bu sebeple insani aktörlerin içerisinde faaliyet gösterdikleri kültür ve bağlama dair hayli gelişmiş bir kavrayışa sahip olmaları elzemdir.

⁹ Collins Dictionary, edisyon 1992.

Hazel Smith'in insani diplomasi üzerine yazdığı yazıda belirttiği gibi “İnsanîyetperverler, diploma-sıyla yaptıklarının bu olduğunun farkına varmadan meşgul olur veya teknik operasyonel uygulamadan daha fazlasıyla meşgul olduklarının farkına varmakla birlikte diploma-tik rol almaya isteksizce -bunun ‘siyasi’ ve operasyonel görev alanla-rının dışında olduğunu düşünerek-girerler”.¹⁰ Siyasi ortamlar artık Kızılhaç Kızılay’ın dâhil olması gerekenlerden ayrı görülemez. Bu gibi ortamlar ulusal derneklere özellikle ilgilendikleri mesele ve menfaatleri açısından etkileşim fırsatı sağlamaktadır.

(iii) Diplomatik araçlar – Protokol El Kitabı’nın 11 daimî rehber olarak kullanılması

Harekete geçmeden düşünmek hiç-bir yere götürmez, fakat düşünme-den harekete geçmek felakete götü-rür. – Japon atasözü.

Karar vericiler ve diğer kana-at önderlerini kırılgan insanlar menfaatine harekete geçmeye ikna etmek için girişilebilecek birçok eylem ve faaliyet vardır. Bunlar, karar vericilerle sessiz müzakereler (‘sessiz diplomasi’

diye de adlandırılır) yürütmek-ten daha kamusal bağlamlarda (ör. kamuoyu önünde yürütülen savunuculuk çalışmaları ve kam-panyalar yoluyla) temel insani il-kelere saygının teşvik edilmesine kadar her şeyi kapsar.

Bu alandaki kapsamlı rehberlik, hâlihazırda *Protokol El Kitabı* yoluyla sağlanmıştır. Ulusal der-nekler temas kurma ve önemli diplomatik ilişkilerin geliştiril-mesine yönelik vazgeçilmez bir araç olan *Protokol El Kitabı*’na daimî surette başvurulmalıdır.

(iv) Beceriler

Etkili insani diplomasi uygulaya-cak uygun becerilere sahip insan-ların istihdam edilmesi hayatidir.

İnsani Diyalog Merkezinin [Centre for Humanitarian Dialo-gue] belirttiği üzere “Çoğu insani çalışan her gün bir şekilde müzake-re yapmaktadır ancak çok azı bunu iradi bir beceri addetmeyi düşünür ve örgütleri genelinde bu beceriyi duru şekilde geliştirmenin yolları-nı arar”.¹² Bir örgütün kültürü-ne insani diplomasi zihniyetinin aşılması bu alanda tecrübeli kadroların mevcudiyetiyle büyük ölçüde kolaylaşır.

10 Humanitarian Diplomacy - Practitioners and their Craft, ed. Larry Minear ve Hazel Smith, s.58.

11 IFRC, Humanitarian Diplomacy Protocol Hand Book, A manual to facilitate the IFRC’s work in diplomacy and the international field, 2010.–ed.

12 age., s.8.

Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon uygulanması mümkün olduğu kadar savunuculuk, müzakere ve strateji konularında tahsil ve tecrübeye sahip kadrolara yatırım yapılmalıdır. Tüm ulusal derneklerin bu alanda ilgili kadro istihdam edecek kaynaklarının olmadığı farkında olan Uluslararası Federasyon insani diplomasi üzerine devamlı eğitim sağlamalıdır.

(v) İlişkilerin takibi ve idamesi

Bu politikanın merkezinde “takip” mefhumu bulunur. Bu politika, program hedeflerine ulaşmanın ve sürdürülebilir kaynakların temininin yıllar sürecektir bir sebat gerektirdiğini tasdik etmektedir.

3. Kılavuz: Bilgi ve uzmanlık alanlarına odaklanma

(i) Tecrübe ve gönüllü ağırlarıyla ‘kırılğan insanlar’ın şümülünü ve ‘menfaatleri’ni belirleme.

Bu kılavuz, tanımın ‘**kırılğan insanların menfaatleri**’ne atfedilen kısımdan gelmektedir. Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun görevi, topluluk seviyesinde kazanılmış erişimleri yoluyla ‘kırılğan insanlar’ teriminin şümülüne kimin dâhil olduğunu ve onların ‘menfaatleri’ni ilerletmek için hangi eylemlerin yapıl-

lacağına belirlemektir. Kızılhaç Kızılay’ın belirli insani bağlamlardaki tecrübesi ve milyonlarca gönüllüsü vasıtasıyla kırılğan nüfusların dertleri hakkında doğrudan söz söyleyebilme yeteneği onu bu tür tespitlerin yapılmasında bilgi ve itibar konumuna yerleştirmektedir.

‘Kırılğan insanlar’ terimi bu belge dâhilinde günümüzün ve geleceğin kırılğan insanlarına atfedilmiştir. Bu yönüyle tanım, Kızılhaç Kızılay’ın afet risk azaltımı ve hazırlıklılık çalışmalarının yanında Küresel Gündem’de [Global Agenda] belirlenmiş daha özel kapasite inşa ve geliştirme çalışmalarını da tasdik etmektedir.

(ii) Bilgili ve güçlü olunan alanlara odaklanma - kanıt tabanlı yaklaşım

Bu politika, her ‘kırılğanlık’ konusunda bir ikna zorunluluğunu temsil etmez. Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun odaklarını ilgili özel uzmanlığa sahip oldukları kırılğanlık alanlarına yöneltmeleri hayatidir. Jean Pictet’nin belirttiği gibi “*Kızılhaç’ın amacı dünyayı daha iyi bir yer hâline getirmek olsa da bunu yalnızca belirli açılardan yapabilir. Yardımseverlik addedilen her faaliyetin yükü altına giremeyeceğinden belirli sorumluluklara yoğunlaşmak*

*zorundadır. Sadece bu şekilde kendisini çabalarının dağılması tehlikesinden koruyabilecektir”.*¹³

Her ulusal derneğin kendine özgü bir karakteri ve buna bağlı olarak kendi hedefleri ve görev tanımı vardır. Bununla beraber ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun nüfuz ve itibar arasındaki ilişkiye dikkat etmesi zaruridir. Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyona kulak verilmesinin nedeni belirli kırıl-ganlık alanlarına ilişkin tecrübeleri olup kanıt tabanlı yaklaşıma her zaman uyulmalıdır.

İnsani diplomaside kanıt tabanlı yaklaşımın benimsenmesi, ulusal dernekler ile Uluslararası Federasyonun insani diplomasilerinin temelini güçlü oldukları alanda inşasını ve ideolojik tartışmalardan uzak kalmalarını mümkün kılmaktadır. İkna yeteneği Kızılhaç Kızılay'ın bilgi ve tecrübesine doğrudan bağlıdır, bu yüzden sahadaki analiz ve tecrübelerle dayanan insani diplomasi kritik önem taşımaktadır. Kanıt tabanlı yaklaşımın benimsenmesi, muhtemelen bir süre daha Kızılhaç Kızılay için endişe konusu olmaya devam edecek operasyonel tarafsızlık algısında da yardım sağlar.

(iii) Kurumsal hafıza temelli bir sistem geliştirme

Kızılhaç Kızılay'ın her bir birimi dünya çapındaki farklı durumlardan elde edilmiş önemli bakış açıları ve dersler sunmaktadır. Bir bütün hâlinde bu bakış açıları insani diplomasinin ona başvurmaksızın başarılı olamayacağı bir kurumsal bilgi havuzu vücuda getirmektedir.

186 ulusal dernek ve on milyonlarca gönüllü tek başına güç ve nüfuzun teminatı değildir. Ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon tarafından kazanılan teamül, strateji ve bilginin Kızılhaç Kızılay genelinde etkin şekilde yayılması zorunludur. Bu teamül kurumsallaştırıldığında mevcut sistemler kararların geçmişte başarıyla uygulanan yöntemlere dayalı alınabilmesini sağlayacağı için insani diplomasi kişilere daha az bağımlı olacaktır. Uluslararası Federasyon tarafından desteklenen etkili raporlama ve bilgi paylaşımı bu sebeple asli bir önemi haizdir.

13 The Fundamental Principles of the Red Cross – Commentary haz. Jean Pictet, Henry Dunant Institute, s.22.

4. Kılavuz: Uygun olduğunda Hareket harici ortaklarla etkileşim

Tanım, karar vericileri daima kırılgan insanların menfaatleri doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmenin yanı sıra bunu **“temel insani ilkelere tam saygı”** göstererek yapmaya ikna etmeyi de gerektirir.

(i) Ortaklıklar

‘Temel insani ilkeler’, insani toplumdaki diğer aktörler tarafından özdeşim kurulabilen bir kavramdır ve Hareket’in ‘Temel İlkeleri’nin aksine bu terimin [tanıma] alınması, ulusal derneklerin ve Uluslararası Federasyonun uygun durumlarda Hareket’in ötesindeki aktörlerle ortaklık içinde çalışma taahhüdüne işaret etmektedir. Bu terim, tanımın insani sahadaki diğer aktörler tarafından kullanımına izin verirken aynı zamanda ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun dış imajını ve itibarını inşa ederek onları nispeten yeğlenen ortaklar hâline getirir. ‘Temel insani ilkeler’ teriminin kullanımı Kızılhaç Kızılay’ı doğru koşullar altında ortaklık kurmaya hazır ve çağdaş insani bağlamda iş birliği zarureti onayan açık bir örgüt şeklinde temsil etmektedir.

Politikanın devamında tüm po-

litikalar gibi insani diplomasının de Hareket’in Temel İlkelerine uygun surette yürütülmesi lüzumu -ki bu husus artık iyice anlaşılmıştır- açıkça ifade edilmiştir. Ancak tanımda Hareket’in Temel İlkelerine atıfta bulunmak muhtemel haricî ortaklarda kafa karışıklığı riski taşımaktadır.

(ii) Ortaklıklara dair ihtiyati bilgi

Ortaklık anlaşmaları, her aktörün sorumluluklarını sarih şekilde tanımlamaya ve sürdürülebilir kaynakların mevcudiyetini temin etmeye odaklı olarak hazırlanmalıdır. Bu nedenle her bir ortaklık, anlaşmaya giren diğer aktör veya aktörlerin beklentileri göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

2. Bölüm Temel İlkelerin Bütünlüğü ve İnsani Alana Yönelik Tehditler

İnsani diplomasiye daha faal katılımın tarafsızlık ilkesini tehlikeye attığı ve muhtemelen insani alanı tehdit ettiği bazı ulusal derneklerin uzun süredir taşıdığı bir endişeydi.

Temel İlkelerden biri olan tarafsızlık, tarihsel bakımdan ulusal derneklerin insani tartışmalara daha aleni şekilde katılmasını engelleyen en önemli etken ol-

muştur. Kızılhaç Kızılay'ın felsefi temelleri tarafsızlığa dayanmakta ve ilke, insani alanın korunmasının merkezinde yer almaktadır. Ne yazık ki bu, bazı durumlarda eylemsizliğin mazereti hâline de gelmiştir. Jean Pictet'nin metnin tarafsızlıkla ilgili bölümünde belirttiği gibi *"her şeyden önce Kızılhaç'ın asli niteliği harekete geçmek ve edilgen kalmamaktır"*.¹⁴

Tarafsızlık fikrinin ardındaki kafa karışıklığı hem Hareket içinde hem de genel halk arasında mevcuttur. Bazen Kızılhaç Kızılay'ın tarafsız duruşu medya, akademi ve genel halk nezdinde güçlü biçimde eleştirilmiştir. Bu eleştiri de insaniyetperver ve insan hakları camiasındaki diğer aktörlerle ilişkileri oldukça sorunlu hâle getirmiştir. Bu zorluklar, kısmen tarafsızlık fikrinin ve Kızılhaç Kızılay'ın ona bağlı kalmasının nedeninin yeterince açıklanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle terimin gerek Hareket'in içindeki gerekse dışındaki insanlar için kafa karıştırıcı olmaya devam etmesi şaşırtıcı değildir.

(i) İlkeler Hiyerarşisi

Bu politika, tarafsızlığın Temel İlkeler hiyerarşisindeki uygun yerini ve daha özelde insani diplo-

masi temayülünü nasıl etkilediğini yeniden gözden geçirme fırsatı sunmaktadır. Jean Pictet'nin Temel İlkeler üzerine ünlü yorumu bu çalışmaya yönelik öğretici bir çerçeve sağlar. Bu politika açıklaması bağlamında kendisinin aşağıdaki yorumları vurgulanmaya değerdir:

- Kızılhaç'ın ilkelerinin tümü aynı ehemmiyete sahip değildir.
- Başta sunuldukları sırayla belirtilen hiyerarşik bir düzene sahiptir.
- Dâhilî bir mantıkları vardır ki her biri diğerine dayanaklık eder.
- Temel İlkeler arasında ilk olarak 'asli ilkeleri' buluruz. Bunlar, tüm olasılık ve özel durumların üstündedir; örgüte ilham verir ve eylemlerini belirler. Asli ilkeler, yol ve araçlar alanına değil amaçlar alanına aittir.
- Kızılhaç öğretilerinde diğer tüm ilkelerin dayandığı insanlık ilkesi kurumun temeli mahiyetiyle şüphesiz ilk sırada olmak zorundadır çünkü asli olarak nitelendirdiğimiz bu ilke aynı zamanda kurumun idealini, saikini ve amacını sağlar.

¹⁴ The Fundamental Principles of the Red Cross – Commentary haz. Jean Pictet, Henry Dunant Institute, s.52.

- Diğer asli ilkeler ayrımcı olmama ve orantılılık ilkeleridir (Bildiri’de “ayrım gözetmeme” başlığı altında birleştirilmiştir).
- Sıradaki türetilmiş “tarafsızlık” ve “bağımsızlık” ilkeleri asli ilkeyi eyleme çevirmemizi mümkün kılarak asli ilkeleri tahrif etmeden fiili gerçekliğe dönüştürmemize imkân tanır ve Kızılhaç’ın görevini yerine getirmesi için vazgeçilmez olan tüm tarafların güvenini temin eder.
- Burada hedefler değil araçlar alanındayız.¹⁵

Pictet’nin çerçevesi tarafsızlığı uygun bağlamına yerleştirmektedir. Tarafsızlık silahlı çatışma durumları ve insani değerlerin korunmasında en etkili yol olduğu diğer durumlar için taşıdığı kritik önemi sürdürmektedir. Ancak Pictet’nin çerçevesi, bu terimin soyut kalarak diplomasi-den çekilme noktasında kendiliğinden tetikleyici olmaya devam ettiği Kızılhaç Kızılay’dakilere, tarafsızlığı daima insani bir merccek vasıtasıyla ve başka bir deyişle önemli insani sonuçların ulaşabileceği bir yol mahiyetinde görmeyi hatırlatmaktadır. Bu sebeple tarafsızlık ilkesi düşünmeden öne

sürülmemeli aksine kırılğan insanların kısa, orta ve uzun vadedeki en yüksek menfaatleri akılda bulundurularak uygulanmalıdır.

Bazı zamanlarda her ikisi de Temel İlkelerden olan insanlık ve tarafsızlığın çatışması kaçınılmazdır ve uzlaştırılmaları daima bir zorluk barındıracaktır. Kızılhaç Kızılay’ın kendisine ihtiyaç duyulan bir alanda artık hoş karşılanmamasına meydan verecek diplomasiye girmemeye çok dikkat etmesi gerekir.

Bu insani diplomasi politikasının çerçevesi ulaşılması zorunlu bir dengeyi tasdik etmektedir; insani tartışmalarda savunuculuk ve kamuya daha açık diğer etkileşimler sadece bağlamın izin verdiği ölçüde kullanılacaktır. Sair zamanlarda tarafsızlığın korunmasına izin veren diplomasinin kamuya daha az açık çeşitleri kullanılabilir.

Bağlamın daha güçlü insani diplomasiye izin verdiği, özellikle insani değerlerin tehdit altına girdiği zamanlar olacaktır. Böyle zamanlarda tarafsızlığa dayanarak sessiz kalınması ana hedef pahasına tutulan yolun savunulması anlamına gelir. Asli insanlık ilkesi bu politikanın başta gelen hedefi olmaya devam edecektir.

15 The Fundamental Principles of the Red Cross – Commentary haz. Jean Pictet, Henry Dunant Institute, s.13.

Pictet, Kızılhaç Kızılay tarafsızlığının “kendisi dışındaki herhangi bir öğretiye ilişkin tüm Kızılhaç’ın muhafaza etmesi gereken temkini nitelemek için kullanıldığını” belirtmektedir.¹⁶ Buna göre ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon kendi insani öğretilerinin teşviki konusunda tarafsız değildir. HIV/AIDS, kolera, gıda güvensizliği, iklim değişikliğinin insani sonuçları veya yabancı düşmanlığı konularında da tarafsız değildir. Bu örneklerin her birinde, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun konumu güçlü ve görünür olmalı, bu krizlerin meydana geldiği ülkeyi siyasi bakımdan etkileyebilecek herhangi bir ifadeye karşı ise ihtiyatlı davranmalıdır.

(ii) Tarafsızlık Meselesinin Özeti

Daha güçlü insani diplomasi, insani alana maliyeti düşünülmeden kamuya açık insani tartışmalara heyecanla katılmaya davet teşkil etmez. Temel İlkelerden biri olan tarafsızlık böyle yaparak insani alanı tehlikeye atarlara önemli bir mukabele olmuştur. Aynı şekilde bu, en önemli asli ilke olan insanlık ilkesi pahasına diğer bir ilke (tarafsızlık) arkasına saklanmak demek de değildir.

Tarafsızlık, genellikle Kızılhaç Kızılay’ın başkalarının gidemediği yerlere ulaşmasına imkân sağlayan bir köprü mahiyetindedir. Bu ilke bazı durumlarda daha fazla ses olma fırsatı bir tarafa bırakılarak uygulamaya konur lakin ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun insani amaçlarının tehdit edildiği ve örgütün sesini duyurmasının zorunlu olduğu durumlar giderek artmaktadır. İnsani diplomasi politikası, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun sıklıkla bu tür stratejik meseleler arasında etkili şekilde yön bulmasına imkân tanır. Bunu, faaliyette bulundukları bağlama istinaden bir dizi farklı seçeneğin olduğunun bilinciyle eyleme yönlendirerek yapar. Yine de ulusal dernekler *Protokol El Kitabı*’na başvurmaya ve genellikle karmaşık kararların verilmesinde kendilerini desteklemesi için Uluslararası Federasyonla yakından iş birliği yapmaya teşvik edilmektedir.

En önemlisi insani diplomasi fikir temelli eylemi vurgulamaktadır. Bu sebeple mevzubahis çerçeve; tarafsızlığı, suç ortaklığı veya aldırılmazlıkla bir addeden akademi, medya ve genel insa-

16 The Fundamental Principles of the Red Cross – Commentary haz. Jean Pictet, Henry Dunant Institute, s.56.

ni camiadaki eleştirilere karşı ulusal dernekler ile Uluslararası Federasyona bir savunma sağlamaktadır. Bu politikanın ortaya çıkardığı ilke Kızılhaç Kızılay'ın daha somutlaşmış ana değeri mahiyetindeki temel insanlık ilkesidir. Bu çerçevede, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonu daha yeğlenen ortaklar hâline getirir.

3. Bölüm Hareket'in Bütünlüğü

İnsani diplomasinin yürütülmesi ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun bütünlüğünü korumaya yönelik dikkatli planlama ile eylem gerektirmektedir. İnsani diplomasiye dair bu gerekliliğin devletler tarafından kabulü, ulusal derneklerin yardımcı rolünün Hareket Tüzükleri ile Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı kararlarında tanınma biçiminden açıkça görülmektedir. Bu yardımcı rol, ulusal dernekler ile kendi ülkelerinin kamu makamları arasında özel ve ayırt edici bir ortaklık şeklinde tanımlanır ve hizmetlerin her zaman Hareket'in Temel İlkelerine, özellikle tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri uyarınca ulaştırılmasını öngörür. Mevzubahis tanım; ulusal derneklerin Temel İlkeler, Hareket Tüzüğü veya ken-

di misyonlarıyla çelişen faaliyetlere yol açacak herhangi bir talebi reddetme görevini de kapsar.

Bütünlük, Kızılhaç ve Kızılay simgelerini korumak için ulusal dernek eylemlerinin temelinde de yer alır. Bu simgelerin, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun insani eylemlerinin tarafsızlığı anlamına geldiğinin temin edilmesi daima esastır. Bundan dolayı simgeler, insani diplomasinin koruduğu insani ortamın teminatı için hayati önem taşır.

Hareket'in topyekûn bütünlüğü, yakın istişare ve konumların ICRC de dâhil tüm Hareket bileşenleriyle uyumlu hâle getirilmesi yoluyla yansıtılmalıdır. Bu bağlamda ICRC'nin yıllık raporunda insani diplomasinin aşağıdaki ibarelerle tanımlandığını hatırlatmak faydalı olacaktır:

Uluslararası ve yerel düzeyde insani konu ve ilkelere ilişkin meseleleri temsil ve istişareyi teşvik eder. Bu nedenle “insani diplomasi”; uluslararası ve sivil toplumu insani meseleler hakkında bilgilendirme, çeşitli sektörlerle temasları geliştirme ve idame etme ile insani meselelerde istişarenin teşviki yoluyla etkili bilgi akışını içermektedir. Aynı zamanda çağdaş insani zorlukların medya, düşünce kuruluşları ve akademik çevrelerde tartışılmasını kapsamaktadır.¹⁷

17 ICRC, Annual Report.

Bu tanım, Uluslararası Federasyonun yaklaşımıyla birçok aynı asli noktaya sahiptir ve ona koşuttur:

- Temas ve ilişkilerin geliştirilmesi
- Etkili bilgi akışı
- Kilit meselelerde uluslararası ve sivil toplumla yakın etkileşim
- Medya, düşünce kuruluşu ve akademik çevrelerde insani meselelerin tartışılması

Ulusal dernekler, Uluslararası Federasyon ve ICRC'nin eş güdümlü hareketini kapsayan uluslararası diplomatik faaliyetlerden kaynaklanan güçlü sonuçların birçok örneği vardır. Ulusal derneklerin yardımcı rolü, Uluslararası Afet Müdahale Kanunu [International Disaster Response Law (IDRL)], kara mayınları, misket bombaları ve simgeler gibi meselelere dair sonuçlara birçok seviyede eş güdümlü insani diplomasi olmaksızın erişilemezdi.

Uluslararası Federasyonun insani diplomasi politikası bu koşutluklar üzerine inşa edilecek ve ulusal derneklere genişletilmesi yoluyla Hareket içinde daha yakın ve daha üretken iş birliği seviyesini destekleyecektir. Bu da Hareket'in evrensel düzeyde tanınan amaçları etrafında kendi birliğini yansıtmaya yardımcı olacaktır.

4. Bölüm İnsani Diplomasi Politikasının Geniş Açıdan Faydaları

Daha etkili insani diplomasi, Uluslararası Federasyon ve ulusal dernekler için bir dizi fayda sağlayacaktır.

(i) Dışa Açılım

İnsani diplomasiye yeni vurgu, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun insani tartışmalarına daha etkili şekilde katılmasını, kaynakları azamiye çıkarmasını ve ortaklıklar inşa etmesini mümkün kılacaktır. Bunlar, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyonun geleceğine yönelik kilit zorluklardır ve mevzubahis politika, bu zorlukları karşılama stratejisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. XXX. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansında, Uluslararası Federasyonun merkezî ilgi alanına giren küresel zorlukların başkalarıyla ortaklaşa ele alınması ihtiyacının altı çizilmiştir:

Bu zorlukların insani sonuçlarını ele alırken ve bu konferansın "İnsanlık için hep birlikte" sloganının ruhuna uygun şekilde kendi aramızda ve diğer kurumlarla operasyonel etkileşim ve ortaklıkları yoğunlaştırmamız gerekiyor.¹⁸

Bu insani zorlukların boyutlarının, tek başlarına devletlerin

18 30th International Conference of the Red Cross and Red Crescent, 2007.

veya insani yardım kuruluşlarının başa çıkma kapasitesini aştığını kaydeden Konferans devletler arası, ulusüstü ve akademik kuruluşlar ile sivil toplum, medya ve özel sektör kuruluşlarını gelecekteki muhtemel ortaklar olarak belirledi. Şevk ve kararlılıkla uygulanan yeni insani diplomasi politikası, Kızılhaç Kızılay'ın görünürlüğü, imajını ve profilini iyileştirecek ve bu süreçte bahsi geçen muhtemel ortaklarla (uygun olduğunda) köprüler kurmaya yardım edecektir. Bu nedenle bu politikanın kapsamı, özel uzmanlık alanlarımızdaki kırılğan insanların müşkülâtına kendini adanmış diğer muhtemel ortaklara iş birliği elini uzatarak dışa açılımı sağlar.

(ii) Farkındalığın arttırılması ve kaynakların seferber edilmesi

Yukarıda bahsedilen çeşitli haricî aktörlerle daha güçlü insani diplomasi yürütmek, Kızılhaç Kızılay'ın kalkınma ve kapasite inşası bağlamında oynadığı rolün daha iyi anlaşılmasını da pekiştirecektir. Kızılhaç Kızılay'ın yaptığı çalışmalara ve çalışmalarının temelini oluşturan değerlere ilişkin daha fazla farkındalığın pekiştirilmesi, insani diplomasinin zorunlu biçimde gerektirdiği Kızılhaç Kızılay'ın konumlarının

ifadesinin daha güçlü ve tutarlı surette vurgulanmasından kaynağını alır. Bu daha güçlü vurgu, bazen Kızılhaç Kızılay değerlerinin kamusal bağlamda öne sürülmesi anlamına gelecektir. Diğer zamanlarda ise kamusal konumlanmanın sonucunda ortaya çıkabilecek insani alana yönelik tehditler insani diplomasinin daha kapalı bir ortamda uygulanmasını zorunlu kılacaktır. Ancak her durumda kırılğan insanların hayatlarını etkileyen aktörleri bu insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye iknaya yönelik bir şekilde eylemde bulunma sorumluluğu sabittir.

İnsani diplomasi, bir örgütün imajı ile onun kırılğan insanların hayatlarını etkileyen aktörlere nüfuz derecesi arasında güçlü bir bağıntı olduğunu tasdik etmektedir. İnsanlığın karşılıklı bağımlılık anlayışının artışıyla nitelenen XXI. yüzyılda, devamlı surette insani çalışmalarıyla bilinen bir örgüt imajını, ulusal dernekler ve Uluslararası Federasyon beslemeye çalışmaktadır. Her ikisi de Kızılhaç Kızılay'ın sabit ikna sorumluluğunun öğeleri olan haricî ortaklara ulaşılması ile örgütün faaliyet ve değerlerine dair farkındalığın yükseltilmesi, ulusal dernekler ve Uluslararası Fede-

rasyonun yardım, hazırlıklılık ve kalkınma stratejileri için kaynakları seferber etme yeteneğini de güçlendirecektir.

(iii) Hareket İş Birliği için Daha Birleşik Bir Sistem

Bu politikanın kapsamı dâhilî bir boyuta da sahiptir. Bu politika, etkili şekilde uygulandığında ikna etme stratejileri de (bilgi paylaşımı dâhil) daha etkili şekilde yayılacağı için Hareket içinde daha etkili iş birliği ve diyalog seviyeleri oluşturma potansiyeline sahiptir.

Son Söz

Etkili insani diplomasi, Uluslararası Federasyon ve ulusal dernekler için birinci önceliktir. İnsani diplomasinin etkili uygulanmasıyla yukarıda betimlenen şu faydalar hasıl olur: insani alandaki diğer aktörlerle daha fazla iş birliği; Kızılhaç Kızılay faaliyetleri, ilkeleri ve temel mesajları hakkında daha fazla farkındalık; kaynakları seferber etmek için daha fazla kapasite ve Hareket içinde daha fazla birlik ve iş birliği.

Velhasılıkelam insani diplomasi politikası, ikna etmeye dair yeni bir zihniyet öne sürmekte ve bunun bir seçim değil, bilakis bir sorumluluk olduğunu ortaya

koymaktadır. Ulusal dernekler ile Uluslararası Federasyonu bu sorumluluğun hakkını vermek adına eyleme yöneltmektedir.

Temel ilkelerin veya insani alanın tehlikeye atılmamasını temin için insani diplomasi politikasına uygun tedbirler dâhil edilmiştir. Politika, insani diplomasisini ana hedeflerine odaklanarak ve her zaman sahadan alınan kanıtlar temelinde inşa etmeyi amaçlar.

İnsani diplomasi politikasının eylem noktalarını daha sistemli şekilde uygulamaya koymamanın riskleri, bunların uygulanmasıyla ilgili risklerden çok daha ağır basmaktadır. Politika ve Açıklama Bildirgesi, değişim çağında Kızılhaç Kızılay'ın süregelen başarısının, 150 yıldır kaderini şekillendiren Temel İlkelere sadık kalırken bu değişime uyum sağlama kapasitesini göstermesini de gerektirdiğini tasdik etmektedir.

Referanslar

İlave destek materyalleri ve araç kiti için Fednet'ten yararlanılmıştır.

İnsani Diplomasinin Normatif ve Etik Çerçevesi

Kaan Saner

İnsani yardım alanı, devletler, devlet üstü kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, şahıslar vb. çok sayıda aktörün paydaşı olduğu geniş bir ekosistemdir. Ekosistemin tüm aktörleri kırılgan nüfusun korunması, temel haklarının garanti altına alınması, kendilerine gerekli desteğin sunulması vb. konularda insani alanın kırmızı çizgilerini belirleyen uluslararası hukuk çerçevesine tabidir. Uluslararası hukukta kabul görmüş ana metinlere ve teamüllere ilaveten BM ve Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi gibi kuruluşların altını çizdiği temel insani ilkeler de ekosistemin aktörleri için önemli bir rehber hükmündedir.

Anahtar Kelimeler:

insani ilkeler
uluslararası hukuk
uluslararası insan hakları hukuku
uluslararası insancıl hukuk

Savaş ve çatışma durumlarında sağlanan korumaya odaklanan ve dolayısıyla uluslararası insancıl hukukun temel metinlerine atıfla kaleme alınmış bu bölüm, öncelikle temel insani ilkeleri ve uluslararası insancıl hukukun temel ilkelerini ele alacaktır. Akabinde uluslararası insancıl hukukun koruma rejimini inceleyecektir. Bu bağlamda, öncelikle savaş ve çatışma dönemlerinde siviller, hasta ve yaralılar, kadınlar, çocuklar, enterne edilen siviller, savaş esirleri, muharip ve savaşçılar ile düşmanca faaliyetlere iştirak eden sivillere yönelik uluslararası hukukun koruma rejimi ele alınacaktır. Bu gruplara değinildikten sonra uluslararası insancıl hukukun koruma alanına giren tıbbi bakım, insani yardım ve aile üyeleri arasında iletişim temini vb. hizmetlerin sağlanması, savaş esirlerinin durumu, sivillerin canlı kalkan olarak kullanılmaması konularındaki hukuki çerçeve, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku üzerinden ele alınacaktır.

Günümüzde doğa veya insan kaynaklı afetlerde sağlanan koruma ve yardım çağrışımına sahip *insani yardım* kavramı ortaya çıktığı ilk yıllarda salt tıbbi yardım ve silahlı çatışmalar bağlamında ele alınmaktaydı. Nitekim Henry Dunant'ın 1859'da şahidi olduğu Solferino Savaşı'ndaki insan ızdırabı, 1863'te savaşlarda hasta ve yaralıların tedavi edilmesi için çalışacak gönüllülerden oluşan ve ayırt edici işaret kullanan Kızılhaç'ın kuruluşuna, 1864'teyse Harp Alanındaki Yaralı Askerlerin Durumlarının İyileştirilmesi için Cenevre Sözleşmesi'nin -bu sözleşme 1906'da gerekli güncellemelerle geliştirilecektir- imzalanmasına vesile olmuştur. Cenevre Sözleşmesi, silahlı çatışmalarda hasta ve yaralıların toplanması, tedavisi ve bakımı için ihtiyaç duyulan koruyucu rejimi tesis etmiştir.

Devletler arası silahlı çatışmanın yöntem ve araçlarının sınırlandırılmasına odaklanan *Lahey Hukuku* ve muharip vasfını yitirerek savaş dışı kalan kişilerin ve silahlı çatışmalara doğrudan iştirak etmeyen sivillerin haklarına odaklanan *Cenevre Hukuku*, uluslararası insancıl hukukun iki temel akımını oluşturmaktadır. Lahey Hukuku kapsamında 1868'de St. Petersburg Deklarasyonu'yla bazı küçük patlayıcıların veya yangın bombalarının kullanılması yasaklanmış, 1899 ve 1907 Lahey konferanslarında savaş hukuku kuralları tedvin edilmiştir. Yine Lahey konferanslarında kara ve deniz savaşına ilişkin mevcut kuralların temelini oluşturmaya devam eden antlaşmalar da kabul edilmiştir. Ancak bu antlaşmalardaki kuralların yürürlüğe konması ve uygulanmasına yönelik öngörülen yöntemlerin yetersizliği pek çok düzenlemenin karşılıklı tavırlara, kamuoyu tepkisine ve ahlaki zaruretlere bağlı kalmasına sebep olmuştur. Cenevre Hukuku kapsamında savaş alanındaki silahlı güçlere mensup yaralı ve hastaların koşullarının iyileştirilmesi; denizdeki silahlı güçlere mensup yaralı, hasta ve kazazedelerin koşullarının iyileştirilmesi; savaş esirlerine yapılacak muamele ve savaş zamanında sivillerin korunması gibi konular iki dünya savaşı arasındaki dönemde muhtelif antlaşmalara konu olmuş, 1949 yılında imzalanan Dördüncü Cenevre Sözleşmesi kapsamında ilgili konularda uluslararası bir teamüle ulaşılmıştır (Shaw, 2018, s.854-5). 1977 yılında Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne ilaveten II. Ek Protokol imzalanmıştır. 2005 yılında ise III. Ek Protokol kabul edilmiş ve önceden tanınmış iki ambleme (kızılhaç ve kıızılay) üçüncüsü eklenmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı, Lahey Hukuku ile Cenevre Hukuku'nun birbirine yakından bağlı, iç içe ve temas hâlinde iki akım olduğuna ve

uluslararası insancıl hukuk altında tek bir girift sistemde değerlendirildiğine dikkat çeker (International Court of Justice, 8 July 1996'dan akt. Shaw, 2018, s.855).

Çatışmaların yürütülmesini (*jus in bello*) düzenleyen ve bu çerçevede savaş esirleri, hasta ve yaralı personel ile sivillere gösterilecek muameleyi; yasaklanmış savaş araç ve yöntemleri vb. konuları ele alan uluslararası hukuk kolu, önceleri savaş hukuku, daha sonra silahlı çatışmalar hukuku ve nihayet uluslararası insancıl hukuk adıyla anılmaya başlanmıştır. Her ne kadar uluslararası insancıl hukuk öncelikle birkaç uluslararası antlaşmadan doğmuş ve uluslararası hukukun en fazla tedvin edilmiş alanlarından biri ise de bu kurallardan bazıları tamamen veya kısmen mevcut uluslararası teamül hukukunu yansıtmaktadır. İlaveten bu konudaki birçok uluslararası teamül hukuku ilkesinin antlaşma kurallarının üstünde yer aldığı da söylenebilir. Çünkü ilgili uluslararası teamül hukuku kurallarına dayanılması, silahlı çatışma içinde bulunan devletlerin işaret edilen antlaşmalara taraf olmadığı hâllerde özellikle önem arz eder (Shaw, 2018, s.853).

Yukarıda temel motivasyonu, unsurları ve gelişimine dikkat çekilen uluslararası insancıl hukukun ilk sözleşmesinde yer verilen ilkeler sonraki yıllarda insani hareketin temel felsefesini oluşturmuştur. Nitekim Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi 1965'te Viyana'da toplanan XX. Uluslararası Konferansında *insanlık, tarafsızlık, ayırım gözetmeme ve bağımsızlık* dâhil bir dizi esası kurumsal ve bağlayıcı ilkeler mahiyetinde resmen kabul etmiştir.¹ Bu ilkeler uluslararası toplumun geneli ve diğer insani aktörlerce de benimsenerek 1994'te Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi ve sivil toplum kuruluşlarının *Afet Yardımında Davranış Kuralları* olarak kabul ettiği etik çerçeve belgesine yansımıştır. Bugün ilkel çerçeve olmanın ötesine geçerek *Temel İnsani Standartlar*, *Sphere* ve *İnsani Hesap Verebilirlik Ortaklığı* gibi insani sektörde kalite yönetimine yönelik girişimler tarafından olmazsa olmaz standart kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da 1991 yılında 46/182 ve 2004 yılında 58/114 sayılı kararlarıyla insaniyet, tarafsızlık, ayırım gözetmeme ve bağımsızlık ilkelerini insani ilkeler olarak tasdik etmiştir.

1 Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin kabul ettiği insani ilkeler en son 7 *Temel İlke* tanımıyla ortaya konmuştur: İnsanlık, Ayırım Gözetmemek, Tarafsızlık, Bağımsızlık, Gönüllü Hizmet, Birlik, Evrensellik.

İlkeler Perspektifi ve İnsani Alanın Etik Çerçevesi

İnsanlık/ İnsaniyet

İnsan ızdırabını milliyet, ırk, dinî inanç, sınıf veya siyasi düşünce farkı gözetmeksizin ivedi şekilde dindirmeye çalışmak şeklinde tanımlanabilecek *insanlık/ insaniyet* ilkesi insani zorunluluktan doğar. Bu ilke, insan acısının her nerede ve her kim için olursa olsun dindirilmesini, insan yaşamının, sağlığının korunmasını ve insana saygı duyulmasını hedefler. Nitekim insani yardım da odağına insanı alır ve ihtiyaçlarıyla sadece insan olması hasebiyle ilgilenir. Bir başka deyişle insanca muamele görmesi ve onuru korunması gereken insan, içinde bulunduğu koşullar, kimliğini oluşturan veya aidiyetini belirleyen politik, askerî, dinî, etnik ve diğer unsurlardan bağımsız şekilde değerlendirilir.

İnsanlık ilkesine uyumlu insani faaliyet, ihtiyaç sahibi toplulukların ihtiyaçlarının yanı sıra durum ve koşullarını tespit edebilmek ve delillendirmekle mümkündür. İnsani zorunluluk oluşup oluşmadığı ihtiyacın şiddet ve aciliyetinin bilinmesiyle açığa çıkarılacaktır. Bu noktada çatış-

İnsanlık ilkesi uyarınca devletlerin insani aktörlerin faaliyetlerini sınırlama yahut yönlendirme çabalarına veyahut insani yardım kuruluşlarının sağladığı insani ortamı kendi siyasi menfaatleri doğrultusunda kullanma eğilimlerine dikkat edilmelidir. Örneğin Darfur Krizi esnasında insani kuruluşlar, yerlerinden edilmiş kişilerin temel ihtiyaçlarını farklı yerlerde oluşturulan kamplarda karşılıyordu. Ancak bir süre

şan tüm tarafların kontrolü altında bulunan toplulukların durum ve koşullarının nesnel bir açıdan değerlendirilmesi önemlidir. Zira ihtiyaçların doğru, zamanında ve nesnel biçimde belirlenememesi insani yardım sağlayan kuruluşu ve insani diplomasi aktörlerini faaliyetlerinde farklı saiklerle hareket ettikleri iddialarıyla karşı karşıya bırakabilecektir. Örneğin insani yardım kuruluşunun nüfusunun çoğunluğunun açlık sınırı altında yaşadığı ve kuraklıkla mücadele ettiği bir ülkenin sadece belirli bir bölgesinde faaliyette bulunması temel insani ilkelere uygunluk açısından sorgulanabilir. Ancak bu bölgede silahlı ça-

tışma dolayısıyla mağdur olan bir halkın bulunduğu ve ihtiyaçlarının ülkenin diğer bölgelerinde yaşayan halka kıyasla daha acil olduğu düşünüldüğünde *insanlık* ilkesi uyarınca öncelik verildiği anlaşılabacaktır. Buna karşın insani yardımın amacı dışında kullanımı *insanlık* ilkesinin ihlali anlamına gelecek ve insani aktörlerin faaliyetlerine şüpheyle bakılmasına yol açacaktır.

Siyasi tartışmalar hangi ne yönde olursa olsun insani aktörler sadece *insanlık* ilkesi doğrultusunda hareket etmek zorundadır. Örneğin 30 Ağustos 2021’de ABD’nin Afganistan’dan çekilmesiyle iktidarı ele geçiren Taliban yönetiminin tanınmamış olmasına rağmen Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Dünya Gıda Programı ve Türk Kızılay gibi insani yardım aktörlerinin insani faaliyetlerini sürdürmek üzere yerel güçlerle irtibatlarını korumak istemeleri politik dinamiklerden bağımsız ve *insanlık* ilkesine uygun bir yaklaşımdır.

sonra bu kampların bölgenin nüfus yapısını değiştirmeye yönelik politikaya hizmet edip etmediği sorgulanır oldu. Benzer bir durum Myanmar için de söz konusudur. Rohingya Müslümanlarını yakılan evlerinden temel ihtiyaçlarının karşılandığı ancak seyahat özgürlüğünün bulunmadığı tecrit bölgelerindeki kamplara nakletmek insani bir yaklaşım gibi görünse de kendi ülkelerinde vatandaş sayılmayan Rohingyalıların yerleşim yerlerinden uzakta yaşamaya zorlanmalarına ve hatta sınır dışı edilmelerini kolaylaştırıcı bir ortamın yaratılmasına mı neden olduğu sorusu orta yerde durmaktadır.

Tarafsızlık

Siyasal, ırksal, dinsel ve ideolojik nitelikteki ihtilaf ve düşmanlıklara hiçbir zaman taraf olmama şeklinde tanımlanabilecek *tarafsızlık* ilkesine uymak insani yardım kuruluşuna güven duyulması, faaliyetlerinin çatışan tarafların operasyonlarına müdahale veya tehdit mahiyetinde algılanmaması bakımından can alıcı önemdedir. İnsani yardım kuruluşları ve çalışanlarının konum, tutum ve davranışlarını faaliyet alanlarındaki siyasi, dinî, etnik

ve ideolojik uyumsuzlukların dışında kalacak tarzda belirlemeleri veya çatışmanın taraflarına üstünlük sağlamayacak şekilde faaliyet göstermeleri hem kendi güvenlikleri hem de insani yardım ulaştırdıkları ihtiyaç sahibi toplulukların güvenliği için hayati mahiyettedir. Ne var ki politik, siyasi,

Somali Kızılay'ı hakkında yapılan bir araştırma kurumun Somali gibi operasyonel risklerin yüksek seviyede olduğu bir ülkede uzun süredir varlığını sürdürebilmesinin tarafsızlık ilkesini gözeten yaklaşımıyla bağlantılı olduğuna işaret etmektedir (O'Callghan ve Backhurst, 2013).

askerî ve kalkınma hedefleri olan faaliyetler ile insani yardım faaliyetlerinin bir arada yürütüldüğü ortamlarda insani yardım kuruluşlarının tarafsızlık tutumları farklı algılanabilmektedir. Tehlikeli sonuçları olabilecek böylesi algılamalara yol açılmaması/ imkân verilmemesi titizlikle nazarıdikkate alınmalıdır.

Uluslararası insancıl hukukun ana belgelerinden 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanan ortak 3. maddesinde

Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi ayırım gözetmeyen bir kuruluşun çatışan taraflara hizmetlerini teklif edebileceği hükmüne yer verilmiştir. Hizmet teklif edilebilecekler bakımından “çatışan taraflar” şeklinde genel bir ifade kullanan 3. maddenin lafzından uluslararası olan ve uluslararası nitelikte olmayan çatışmaların tarafı olup Sözleşmelere imzacı devletler ile imzacı olmayan ancak çatışmanın tarafı olabilen devlet dışı silahlı aktörler de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla insani kuruluş, insani aktör rolüyle çatışmanın “tüm taraflarıyla” etkileşime girebilmektedir.

Ayırım Gözetmemek

İnsan ızdırabını milliyet, ırk, dinî inanç, sınıf veya siyasi düşünce farkı gözetmeksizin en ivedi ve zaruri ihtiyaçlara öncelik vererek dindirme şeklinde tanımlanabilecek *ayırım gözetmeme* ilkesi de insani alanın merkezinde yer alan ilkelerden biridir. Harp Alanındaki Yaralı Askerlerin Durumlarının İyileştirilmesine Dair 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesi bu ilke kapsamında düzenlenmiştir. 12 Ağustos 1949

tarihli Cenevre Sözleşmelerinin uluslararası ve uluslararası nite-likte olmayan silahlı çatışmalara uygulanan ortak 3. maddesi de insani kuruluşun çatışan taraflara hizmet teklif edebilmesini ayırım gözetmeme ilkesine uymalarına bağlamıştır.

Ayırım gözetmeme ilkesi; insani faaliyetin sadece ihtiyaca dayan-dırılmasını, önceliğin en acil va-kalara verilmesini ve uyruğa, etnik kökene, cinsiyete, dinî inanca, sı-nıfa ve siyasi düşünceye dayalı ay-ırım yapılmamasını öngörür. Ulus-lararası insancıl hukukun önemli isimlerinden ve 1949 Cenevre Sözleşmesi'ni kaleme alanlardan biri olan Jean Pictet'ye (1914-2002) göre ayırım gözetmeme yol gösterici bir ilke olmaktan zıya-de bizatihi başlı başına bir hedef olan tarafsızlık ilkesiyle ilişkilidir. İnsani faaliyet gösteren kuruluş çatışma ve/veya uyuşmazlıklarda taraf tutmadığı takdirde ayırım gözetmeksizin hizmet verebilir. Çatışma alanlarında iyi veya kötü mağdur yoktur; insani faaliyet gösteren kuruluşlar kurbanların kimlikleri, aidiyetleri ve gerek-çelerinin haklı olup olmadığıyla ilgilenmez.

Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü [Médecins Sans Frontières (MSF)] İnsani Eylem ve Bilgi Üzerine Düşünce Merkezinin In the Shadow of “Just Wars”: Violence, Politics and Humanitarian Action [“Haklı Savaşların” Gölgesinde: Şiddet, Politika ve İnsani Eylem] isimli serisinde, Batılı bağışçıların MSF'nin terör örgütü saydıkları Hamas'la çalışmasını durdurmaya çalıştıklarını ancak insani kuruluşların eğer insani hizmet vermek istiyorlarsa Gazze'deki tek otorite olan Hamas'la iş birliği yapmak zorunda oldukları gerçeği ifade edilmiştir.

Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü (MSF) “ya yanımızdasın ya da karşımızda” anlayışıyla hareket eden terörle mücadele yaklaşımının insani ilkeleri ve uluslararası hukukun sağladığı insani yardım yetkisini tehdit ettiğini ifade etmektedir. Suriye ve Nijerya'da olduğu gibi ulusal yasalar ve uluslararası

sınırlamalar terörizm destekçisi kabul edilen nüfusa insani yardımı engellemekte veya Afganistan, Pakistan, Mali ve Somali örneklerinde olduğu gibi kurumsal veya bireysel düzeyde kovuşturulma korkusu yaratarak caydırıcı etki yapmaktadır. Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü, durumun özellikle kendileri için daha ivergenleştiğini zira tıbbi yardımın hem sivilere hem de savaşınlara sağlanabilecek tek insani hizmet olduğunu belirtmiştir. Ancak günümüzde tıbbi görevlinin herkesi tedavi etme hakkı ve sorumluluğu sorgulanır hâle gelmiştir (MSF, 2019).

Lübnan Kızılhaç'ı farklı siyasi görüş ve kimlikte 18 ayrı grubun olduğu ülkede ambulans personelinin istihdamını tüm grupları temsil edecek şekilde yaparak Lübnan'da söz konusu grupların bulunduğu her bölgeye erişim sağlayabilmekte ve hizmetleri kapsamında muhataplarıyla etkileşime girebilmektedir.

Ayrım gözetmeme ilkesine bağlı kalmak bugünün dünyasında daha mücadeleci bir duruş sergilemeyi gerektirmektedir. Zira uluslararası toplumun meşru kabul etmediği veya tanımadığı bir yönetimin kontrolü altındaki bölgelere insani yardım götürmek, iç savaş sırasında devletin kontrolü dışındaki bölgelerde isyancıları destekleyen topluluklara insani hizmet vermek veya ambargo uygulanan bir ülkede insani faaliyet göstermek insani yardım kuruluşunu düşman unsurlara destek vermek suçlamasıyla karşı karşıya bırakabilmektedir. Aynı ihtimal insani yardım kuruluşlarının belli durumlardaki hareketsizliği için de söz konusudur. Nitekim merkezî yönetim tarafından yasa dışı kabul edildiği için hükümet dışı silahlı grubun kontrolü altında bulunan yerlerdeki ihtiyaç sahibi topluluklara insani yardım sağlamamak veya terör karşıtı yasalar dolayısıyla yaptırımlara maruz kalmak çekincesiyle bir terör örgütünün elindeki bölgelerde insani yardım faaliyeti ifasından kaçınmak yardım kuruluşunun ihtiyaçları dikkate alarak hareket etmediği algısına yol açabilecektir.

Bağımsızlık

Siyasi, askerî, ekonomik tüm otoritelerden bağımsız olarak insani faaliyet gösterme şeklinde tanımlanabilecek *bağımsızlık* ilkesi, insani yardım kuruluşlarının ve faaliyetlerinin manipüle edilmemesi veya karar alma süreçlerinde hareket serbestilerinin olması bakımından önemlidir. İnsani hareket, insani faaliyetin gerçekleştirildiği alanla bağlantılı biçimde herhangi bir aktörün sahip olduğu siyasi, ekonomik, askerî ve diğer hedeflerden azade olmalıdır.

Gerek devletler gerekse devlet dışı silahlı aktörler insani yardımı kontrol etmek, kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek veya engellemek üzere insani yardım kuruluşlarına nüfuz etmeye çalışabilir. Aynı durum insani yardım kuruluşlarının bağışçılarıyla olan münasebetleri açısından da söz konusu olabilir. Bağışçı devlet veya kuruluş insani yardım kuruluşunun bağımsızlığını etkileyecek şartlar ileri sürebilir. İnsani yardım örgütü faaliyetlerini daha geniş ölçekte devlet inşası, yönetişimin kuvvetlendirilmesi, barışın tesisi veya hukukun üstünlüğü gibi hedefler içeren daha geniş bir program çerçevesinde gerçekleştiriyorsa programın çerçevesi dışında bağımsız hareket edemeyecektir.

Sudan ile SPLM-N (Sudan Halk Kurtuluş Hareketi-Kuzey) arasındaki çatışmalar sırasında birçok sivil insani kuruluşun Sudan devlet otoritelerinin şüpheli ve menfi olarak nitelendirebileceği hareketlerden kaçındığı, insani faaliyetlerini Sudan devletinin kontrolü altında bulunan yerlerde gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir. Hatta bu durum SPLM-N'nin kontrolündeki Mavi Nil ve Güney Kordofan'daki mülteci kamplarına SPLM-N'ye destek verme suçlamasıyla karşı karşıya kalma korkusuyla yardım yapılmama tercihinin kadar varmıştır (Grace, 2015, s.3).

Açlığa Karşı Mücadele Hareketi [Action Against Hunger (ACF)] Filistin yardım programlarında Amerika Birleşik Devletleri'nin, çatışan taraflardan sadece birine verdiği destek nedeniyle

bağışçı olmasını kabul etmemiştir. Fransa menşeli kuruluş Afganistan'da Fransa Silahlı Kuvvetlerinin faal olduğu yerlerde insani faaliyet gerçekleştirmeyi de reddetmiştir (Dyukova ve Chetcuti, 2014).

Uluslararası İnsancıl Hukukun İlkeleri

İnsani diplomasi uygulayıcılarının müzakerelerinde dayandığı normatif esaslar arasında uluslararası insancıl hukuk önemli bir yer tutar. Uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uygulanan uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalardan etkilenen belirli kategorilerdeki birey ve nesnelerin korunmasına,

çatışma yöntem ve araçlarının sınırlanmasına yönelik kurallar bütünüdür. Silahlı çatışmalardan etkilenen belirli kategorilerdeki bireyler dendiğinde muharip vasfını yitirmiş hasta ve yaralı askerler, silahlı çatışmaya doğrudan katılmayan siviller, savaş esirleri, tıbbi ve dinî personel, insani yardım çalışanları vb. kastedilir.

Uluslararası insancıl hukukun söz konusu kategorilerdeki kimselerin korunmasında dayandığı temel ilkeleri anlamak, kapsadığı kuralların sağladığı koruma rejiminin kavranmasına yardımcı olacaktır. *İnsanlık, ayırt etme, gereklilik, orantılılık ve insanca muamele* ilkeleri uluslararası insancıl hukukun kurallarının yorumlanmasında, dolayısıyla insani müzakerelerde argümanların geliştirilmesinde işlevseldir. Ayrıca bu ilkelerden kaynaklanan temel kurallar, uluslararası teamül hukukunun çiğnenemez ilkelerini oluşturduklarından dolayı Lahey ve Cenevre Sözleşmelerine taraf olsun yahut olmasın bütün devletleri bağlar zira bu kuralların ve ilkelerin özünde “üstün insani mülahazalar” yatmaktadır.²

18 Ekim 1907 tarihli Kara Harbinin Kural ve Teamüllerine İlişkin Lahey Sözleşmesi'nde muhاریplerin düşmana zarar verme yöntemlerinin sınırsız olmadığı ifade edilmiştir (Madde 22). İnsanlık, ayırt etme, gereklilik, orantılılık ve insanca muamele ilkeleri “zarar vermenin sınırlılığı” anlayışı üzerine bina edilmiştir.

2 Örneğin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Uluslararası Adalet Divanından [International Court of Justice] danışman görüşü almak üzere yönelttiği “Uluslararası hukukta herhangi bir durumda nükleer silah tehdidine veya kullanımına izin veriliyor mu?” mealindeki sorusuna yanıt arayan Divan, Birleşmiş Milletler Şartı, silahlı çatışma durumlarında geçerli hukuk koleksiyonu, uluslararası teamül hukuku vb. alanlara başvurmuş ve nihayet insancıl hukukun ilkeleri ışığında devletlerin kullandıkları silahlarda sınırsız seçim özgürlüğü olmadığı sonucuna varmıştır. bk. International Court of Justice, 8 Temmuz 1996.

İnsanlık İlkesi

İnsanlık ilkesi, uluslararası insancıl hukuk bağlamında korunan kimselere uygulanan rejimi genişletmek çabasıyla 1899'da imzalanan Kara Harbinin Kural ve Teamüllerine İlişkin Lahey Sözleşmesi'nin mukaddimesinde yer verilen Martens Kaydı'nda³ geçmiştir. Kural, işgal altında bulunan bir ülkede işgale karşı silahlı direniş gösteren sivillerin savaş esiri kabul edilmemesi nedeniyle yoksun kaldıkları korumadan nasıl yararlandırılacakları sorusuna cevaben ortaya çıkmıştır. Kural, insancıl hukuk tamamıyla vücut bulana kadar yüksek âkit taraflarca yapılan düzenlemelerin kapsamına girmeyen durumlarda yerel halkın ve muhاریplerin uluslararası hukukun ve ulusların koruması altında kalmasını öngörmekte ve korumanın milletler arasındaki uygulamalardan, insani ilkelerden ve kamu vicdanının gerekliliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Ayırt Etme İlkesi

Ayırt etme ilkesi uluslararası insancıl hukukun merkezindeki bir ilkedir ve bütün silahlı çatışma türlerine uygulanır. Doğrudan saldırıya karşı korunan kimseler ile korunmayan kimseler arasında ayırım yapılmasına işaret eder. I. Ek Protokol'ün 48. maddesinde düzenlenen bu temel kurala göre çatışmanın tarafları askerî hedefler ile sivil nüfusu ve nesneleri ayıracak, yalnızca askerî unsurları hedef alacaktır. Askerî ve sivil unsur ayırt etmesizin yapılan saldırılar *savaş suçu* teşkil edebilir. Burada kastedilen siviller veya sivil nüfus, silahlı çatışmalara doğrudan iştirak etmeyen kişilerdir. 1977 tarihli I. Ek Protokol'ün 48. maddesinde Uluslararası Kızılhaç Komitesinin *Uluslararası İnsani Teamül Hukuku Çalışması*'nın 1. ve 7. maddelerinde saldırıların askerî hedeflere yapılabileceği belirtilmiştir.

Belirli bir askerî hedefe yönlendirilmeyen ve/veya uluslararası insancıl hukuk uyarınca etkileri sınırlandırılmayan yöntem ve araçların kullanıldığı saldırılar, *ayırt etme* ilkesine mugayir surette ayırt etmeksizin yapılan saldırılardır. Bu saldırılar, 1977 tarihli I. Ek Protokol'ün 51. mad-

3 Martens Kaydı ilk kez 1899'da Lahey'de toplanan Birinci Dünya Barış Konferansında kabul edilen Kara Harbinin Kural ve Teamüllerine İlişkin Düzenlemeleri içeren II No.lu Sözleşme'nin giriş kısmında yer almıştır: "Savaş hukuku kurallarının daha tam bir kodu yapılanı kadar, Yüksek Akit Taraflar kendileri tarafından kabul edilen Tüzüklerde bulunmaması hâlinde, halklar ve muhاریplerin medeni milletlerin arasında yerleşmiş olan uygulamalardan, insaniyet kurallarından ve kamu vicdanının gereklerinden çıkarılan uluslararası hukuk prensiplerinin koruması ve hükmü altında kalacağını beyan etmenin uygun olduğunu düşünürler." (Dibace paragraf 9'dan çevirerek aktaran Erdem, 2015, s.215.)

desinde ve Uluslararası Kızılhaç Komitesinin *Uluslararası İnsani Teamül Hukuku Çalışması*'nın 11. ve 12. maddelerinde yasaklanmıştır.

Sivil nüfusun yoğun bulunduğu bir yerleşim biriminin, düşman askerî unsurları dağınık hâlde bulunmasına rağmen tek bir hedef kabul edilerek genel bombardımana veya topçu ateşine maruz bırakılması yahut

kimyasal ve biyolojik silah kullanılması “ayırt etmeksizin yapılan saldırı” kapsamına girer. Parçacıklı mühimmat kullanımı da doğası gereği geniş bir alanı etkilemesi ve bu etkilerin uzun vadede varlığını koruması sebebiyle sivillere ve sivil nesnelere zarar verme ihtimali yüksek olduğu için aynı çerçevede değerlendirilmelidir.

Varil bombaları doğası gereği etkileri geniş alana yayılabilen silahlardır. Özellikle hızlı ve yüksekten seyreden uçaklardan atıldıklarında etkisi hedef dışına da tesir edebilmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2014 tarihli ve 2139 sayılı Karar’ında ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2015 tarihli ve A/RES/70/234 sayılı Karar’ında, varil bombalarının ayırt etmeksizin kullanımına ilişkin ciddi kaygısını ifade etmiştir. 14 Aralık 2015’te Birleşmiş Milletler İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Suriye’de ayırt etme ilkesi gözetilmeksizin yapılan saldırılarda bir okulun vurulması ve çocukların ölmesini kınamayla karşılamıştır (UN OCHA, 2015).

Gereklilik İlkesi

Gereklilik ilkesi düşmanı bertaraf etmek için kâfi miktarda ve türde güç kullanımını ifade eder. Başka bir deyişle uluslararası insancıl hukuk tarafından yasaklanmamış meşru bir askerî amacı başarmak için gereken güç kastedilmektedir. Meşru askerî amaç diğer tarafın askerî kapasitesini zayıflatmaktır, bunun ötesine geçerek şiddetli ve kesif insan ızdırabına sebep olan yol ve yöntemler yasaktır.

Immanuel Kant *Ebedî Barış Üzerine Felsefî Bir Tasarı* (2020/1795) adlı eserinde düşmanın tamamen imha edilmesinin ve bu amaçla tüm yöntemlerin kullanılmasının kalıcı barışı sağlayamayacağını ifade eder. Kant bu nedenle tama-

myla imhanın yasaklanması gerektiğini savunur. Carl von Clausewitz *Savaş Üzerine* (1832) adlı eserinde savaşı “diplomasinin farklı araçlarla sürdürülmesi” kabul ederek politik hedefe bağlar. Clausewitz’e göre savaşın amacı düşmana savaşamayacağı noktaya gelinceye kadar zarar vermektir. Söz konusu yaklaşımlar uluslararası toplumda gittikçe artan ölçüde benimsenmeye başlamış ve nihayet Amerikan İç Savaşı’nda ilan edilen Lieber Yasası (1863) askerî gerekliliği *savaşın kazanılması için elzem gereklilikler* diye nitelendirerek düşmanın tahribatını ve savaşta kaçınılmaz diğer tahribatları yasal kabul etmiştir. Lieber Yasası’nın 16. maddesinde “askerî gerekliliğin zalimliği yani sırf ızdırap vermek üzere veya intikam uğruna eza etmeyi kabul etmediği ve genel itibarıyla barışa dönüşü yok yere zorlaştıran herhangi bir düşmanlık eylemini içermediği” ifade edilir.

Lieber Yasası’ndaki yaklaşım 1899’da imzalanan ve savaş alanında bazı silahların kullanımını yasaklayan Saint Petersburg Deklarasyonu’na da yansımıştır. Deklarasyon’da savaşın gerekliliğinin insani gereklilikle uyumlu olması, kuvvetin tüm nüfusa değil düşmanın askerî kuvvetine yönlendirilmesi ve savaşın, mümkün olduğunca fazla düşman askerini devre dışı bırakarak düşmanın zayıflatılmasıyla kazanılması anlayışı benimsenmiştir. IV. Lahey Sözleşmesi Eki’nin 23. maddesi savaşın gerekliliklerinin zorunlu kıldığı hâller dışında tahribatı yasaklarken 27. maddesi de ibadete, bilime ve yardımlaşmaya ayrılan binaların, tarihsel anıtların, hastanelerin, hasta ve yaralıların toplandığı yerlerin askerî maksatla kullanılmadıkça saldırılardan korunmasını öngörür.

Orantılılık İlkesi

Orantılılık ilkesi uyarınca askerî bir hedefe saldırı sonucunda meydana gelebilecek sivil kayıplar ve sivil nesnelere verilen zarar, saldırıdan beklenen askerî faydaya oranla aşırı olmamalıdır. 1977 tarihli Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol’ün 51. maddesi, kasıtsız meydana gelebilecek sivil kaybın, yaralanmaların, sivil nesnelerin alabileceği hasarın veya bunların bir arada olduğu durumların beklenen somut ve doğrudan askerî faydaya oranla aşırı olacağı saldırıları yasaklarken 85. maddesi de bu neviden saldırıları ciddi ihlal kabul eder.

Günümüz savaşlarında silahların, askerî personel ve donanımın korunması maksadıyla kalkan işlevi görmesi için sivil nüfusun yoğunluklu oldu-

Çocuk Hakları Komitesi Kolombiya'daki iç savaş durumuna ilişkin 2010 yılı gözlemlerinde, okulların silahlı kuvvetler tarafından kullanılmasına ve okulların yakın çevresinde gerçekleşen askerî operasyonlara ilişkin kaygılarını belirtmiş, okulların etrafında konuşlanan askerî varlığın çocukları çatışmalara ve yasa dışı gruplarca yapılacak misillemelere maruz bırakma riskini arttıracığını ifade ederek taraf devletin okulların askerî kullanımına son vermesini istemiştir.

ğu alanlara, sivil nesnelerin yanına veya içine konuşlandırıldıkları durumlar görülür hâle gelmiştir. Okullarda, hastanelerde, ibadethanelerde ve fabrikalarda depolanan cephane, saklanan askerî personel veya silahların meşru olarak hedef alınmaları durumunda sivillerin hayatını kaybetmesi veya yaralanmaları kaçınılmazdır.

İnsanca Muamele İlkesi

İnsanca muamele ilkesi, çatışan tarafların eline geçen veya kontrolüne giren kişilere onurlarına saygı gösterilerek muamele edilmesine delalet eder. Hastalık ve yaralanma dolayısıyla savaş dışı kalmış (muharip vasfını yitirmiş) kimselere, savaş esirlerine ve sivillere insanca muamele etmek

zorunludur. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalara uygulanan 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesinde silah bırakanlara; hastalık, yaralanma, tutukluluk ve herhangi bir sebepten savaş dışı kalanlara insanca muamele düzenlenerek hayata ve kişiye karşı şiddet, her nevi katil, uzuv tadili, zulüm ve işkence, rehin alma, şahısların haysiyet ve şerefine tecavüz, aşağılayıcı ve onur kırıcı muamele, nizami mahkemenin kararı olmaksızın yargısız infaz gibi fiiller yasaklanmıştır. İnsanca muameleye dair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin birçok maddesinde yer verilmiştir.⁴

4 bk. Harp Hâlindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 12; Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 12; Harp Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye dair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 13; Harp Zamanında Sivillerin Korunması için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 5, 27, 127; Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol Madde 10, 75; Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin II. Ek Protokol Madde 4, 5, 7; Uluslararası İnsani Teamül Hukuku Madde 87.

Ele alınan *insanlık, ayırt etme, gereklilik, orantılılık ve insanca muamele* ilkeleri savaş ve çatışma durumlarında gücün ne şekilde kullanılabileceği hakkında sınırlara işaret etmektedir. Sivil halkın korunması için tüm aktörlerin bu sınırlara riayet etmesi hayattır. Bu bağlamda insani müzakerelerde de (i) sivillerin ve sivil nesnelerin yerlerinin belirlenmesi ve askerî unsurlardan ayrılması için gereken özenin gösterilmesi; (ii) sivil can kaybını, sivillerin yaralanmasını ve sivil nesnelerin zarar görmesini en aza indirecek şekilde saldırı yöntem ve araç seçiminde tedbirlerin alınması; (iii) koşulların elverdiği durumda sivillerin saldırılara ilişkin önceden telefonla aranması, mesaj, broşür ve radyo yayını gibi araçlarla uyarılması; (iv) muharıpler ile sivillerin aynı yerlerde bulunmasının engellenmesi ve askerî nesnelerin sivil nesnelerden uzak bir şekilde konuşlanmasının sağlanması hususlarını dile getirmek sivillerin korunmasına katkı sağlayacaktır.

Güney Sudan Juba'da iç savaş çatışmalarının başladığı 30 Aralık 2013 itibarıyla silahlı şiddetin çoğunlukla çatışmalarda fiilen yer almayan sivil halka yöneltildiği; kiliselerin, camilerin, hastanelerin saldırıya uğradığı; insani yardımların engellendiği; kasabaların yağmalandığı ve yıkıldığı; koruma yerlerinin saldırıya uğradığı rapor edilmiştir. Savaş dışı olduklarına inanılan (silahlı çatışmalara katılmayan) sivillerin veya askerlerin hükûmet güçleri unsurlarınca kanunsuzca öldürüldüğü belirtilmiş; Juba ve çevresinde sivillere karşı tecavüz ve işkence gibi savaş suçlarının işlendiği sonucuna varılmıştır (Afrika Birliği Güney Sudan Soruşturma Komisyonu Raporu, 2014).

Uluslararası İnsancıl

Hukukun Koruma Rejimi

Uluslararası insancıl hukuk kuralları her ne kadar koruma altındaki kişilerin kapsamını geniş tutma temayülündeyse de bu konudaki en temel ayrım savaşanlar ile çatışmalarda yer almayanlar arasında çizilmiştir (Shaw, 2018, s.855-6). Bu sebeptendir ki uluslararası insancıl hukukun

silahlı çatışmalarda sağladığı koruma rejimini, koruma dâhilindeki ve haricindeki durumlar bakımından incelemek insani müzakerelerde haklarının savunulmasına ilişkin argümanların geliştirilmesi noktasında önemlidir.

“UKHK [ICRC] ilgili hukuki kurallara bir kılavuz olarak şu prensipleri formüle etmiştir:

1. Savaş dışı kalmış kişiler ile muharebelere doğrudan iştirak etmeyenlerin yaşamlarına ve fiziksel ve ruhsal bütünlüklerine saygı gösterilmesini isteme hakları vardır. Bunlar her durumda korunacak ve hiçbir olumsuz ayrıma tabi tutulmadan insanca muamele göreceklidir.

2. Teslim olmuş veya savaş dışı kalmış bir düşmanı öldürmek veya yaralamak yasaktır.

3. Yaralı ve hastalar toplanacak ve bunları elinde tutan çatışma tarafınca bakımları yapılacaktır. Koruma ayrıca tıbbi personeli, tesisleri, taşıma araçlarını ve malzemeyi de kapsar. Kızılhaç (Kızılây, Kızıl Aslan ve Güneş) amblemi bu korumanın işaretidir ve saygı gösterilmesi gerekir.

4. Ele geçirilen savaşanların ve karşı tarafın yetkisi içinde olan sivillerin yaşamlarına, onurlarına, kişisel haklarına ve inançlarına saygı gösterilmesini isteme hakları vardır. Bunlar her türlü şiddet eylemi ve misillemeye karşı korunacaktır. Bunların aileleri ile haberleşme ve destek alma hakları vardır.

5. Herkesin temel yargısal garantilerden faydalanma hakkı vardır. Hiç kimse işlemediği bir eylemden sorumlu tutulamaz. Hiç kimse fiziksel veya zihinsel işkenceye, bedensel cezaya veya zalimane ya da aşağılayıcı muameleye tabi tutulamaz.

6. Bir çatışmanın taraflarının ve bunların askeri güçlerinin mensuplarının sınırsız bir şekilde askeri yöntemleri ve araçları seçme hakkı yoktur. Gereksiz kayıplara veya aşırı acıya neden olacak nitelikteki silahları veya savaş yöntemlerini kullanmak yasaktır.

7. Bir çatışmanın tarafları sivil halkı ve malları korumak üzere, her zaman sivil halk ile savaşanlar arasında ayrım gözetecektir. Sivil halkın kendisi ve de sivil kişiler saldırı için hedef yapılmayacaktır. Saldırıları yalnızca askeri hedeflere karşı yapılacaktır.” (International Review of the Red Cross, Eylül-Ekim 1989, s.404’dan akt. Shaw, 2018, s.882)

Siviller

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, Lahey Düzenlemelerinden (1907 Lahey Kara Harbinin Kural ve Teamüllerine İlişkin IV. Sözleşme'ye Ek) ilhamla savaş zamanı sivillerin korunması konusunu ele alır. 1949 öncesi kuralların bir uzantısı olan Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin hükümleri “bir çatışma veya işgal durumunda, herhangi bir zaman ve şekilde, kendilerini vatandaşı olmadıkları bir çatışma tarafının veya işgalci gücün elinde bulan” (Madde 4) kişilerle mahduttur. Ayrıca işgal altındaki yerlerde bulunan sivillerin korunması da Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin kapsamında işlenmiştir.

Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol sivillerin korunması hususunda önemli kriterler belirlemiştir: Ayırt etme ilkesi gereğince sivillerin askerî hedeflerin dışında tutulması, belli bir askerî hedefe yöneltilmeyen saldırıların yasaklanması, sivil yoğunluğu içeren bölgelere saldırının yasaklanması, sivil halka ve bireylere misillemenin yasaklanması, insanlığın kültürel mirasına ve doğal çevreye saldırı yapılmaması, sivillerin bir savaş taktiği kapsamında aç bırakılmasının yasaklanması, askerî unsurların sivillerin yoğun olduğu yahut sivillere yakın alanlara konuşlandırılmaması, saldırı durumunda sivil nüfus arasında ciddi kayıplara sebebiyet verecek barajlar, bentler ve nükleer enerji santralleri gibi tehlikeli unsurlar içeren tesis ve tesisata saldırılmaması konularında çerçeve çizmiştir (Cenevre Sözleşmesi I. Ek Protokol, Madde 50-58, 1977).

Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin II. Ek Protokol de aşağıdaki düzenlemeleri getirmiştir:

- Sivil nüfus ve sivil bireyler askerî operasyonların tehlikesi karşısında genel itibarıyla korunmalıdır. Askerî unsurlara yönelik korunmanın sağlanması için sivil nüfus ve sivil bireyler saldırının hedefi yapılmamalıdır. Sivil nüfusun arasında terör yaymak üzere gerçekleştirilen eylem ve şiddet tehditleri yasaktır.
- Siviller düşmanca eylemlere doğrudan katılmadıkça ve katılmadığı süre içerisinde korumadan faydalanmalıdır.
- Bir savaş yöntemi olarak sivillerin aç bırakılması yasaktır. Bu nedenle gıda maddeleri, gıda maddeleri üretimi için faydalanılan tarım alan-

larına, mahsullere, besi hayvanlarına, içme suyu tesislerine, arzına ve sulama tesisatı gibi sivil nüfusun hayatta kalması için vazgeçilmez nesnelere saldırmak, imha etmek, kaldırmak veya bu amaçla kullanılamaz hâle getirmek yasaktır.

- Barajlar, bentler ve nükleer elektrik üretim tesisleri gibi tehlikeli unsurlar içeren tesisler veya tesisat, askerî hedefler olsa bile tehlikeli unsurların serbest kalması ve sivil nüfusta ciddi kayıplara yol açması ihtimali hâlinde saldırı hedefi yapılmamalıdır.
- İnsanlığın kültürel ve ruhani mirası olan tarihî anıtlara, ibadet yerlerine ve sanat eserlerine yönelik düşmanca faaliyetler ile kültürel nesnelerin askerî operasyonu destekleyecek şekilde kullanımı yasaktır.
- İlgili sivillerin güvenliği veya zorunlu askerî nedenler gerektirmedikçe çatışmaya ilişkin sebeplerle sivil nüfusun yerinden edilmesi emredilemez.
- Bu tür yerinden edilme fiilinin gerçekleştirilmesi zorunluysa sivil nüfusun tatmin edici koşullarda barınma, hijyen, sağlık, güvenlik ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için her türlü önlem alınmalıdır. Siviller, çatışmayla bağlantılı nedenlerle kendi topraklarını terk etmeye zorlanmayacaktır (Cenevre Sözleşmesi II. Ek Protokol, Madde 13-17, 1977).

Hasta ve Yaralılar

Karadaki yaralı ve hastaların bakımı konusunu ele alan Birinci Cenevre Sözleşmesi ayrıca tıbbi birimler ve kurumlar hakkında da hükümler öngörür; bunlara saldırılmaması gerektiğine dikkat çekerek tanınmış amblemleri (ör. kızılhaç, kızılây) ele alır. İkinci Cenevre Sözleşmesi ise denizdeki silahlı güçlerin yaralı, hasta ve kazazedelerinin koşullarıyla ilgilenir. Birinci Sözleşme'ye benzer hükümleri ihtiva eden II. Sözleşme ayrıca hastane gemilerine hiçbir şartta saldırılamayacağını veya el konulamayacağını, aksine bunlara saygı gösterileceğini ve korunacağını öngörür. Her iki Sözleşme'deki hükümler 1977 yılında kabul edilen I. Ek Protokol'ün I ve II. Bölümü tarafından tekrar teyit ve ikmal edilir. II. Ek Protokol ise hasta ve yaralılara koşullar elverdiği sürece ve mümkün olan en az gecikmeyle yeterli tıbbi bakımın verilmesini öngörür (Cenevre Sözleşmesi, Madde 15, 16 ve 18, 1949; Cenevre Sözleşmesi II. Ek Protokol, Madde 7-8, 1977; Uluslararası İnsani Teamül Hukuku,

Kural 111). Burada koşulların elverişliliği; güvenlik şartlarının uygunluğu, donanım, malzeme ve altyapı mevcudiyeti olarak yorumlanabilir. Yeterli bakımdan hasta ve yaralının tıbbi durumunun gerektirdiği tedavi anlaşılmalıdır. Yine hasta ve yaralılara yapılacak tıbbi müdahale ve sağlanacak tıbbi bakım ayırım gözetmeksizin verilir (Cenevre Sözleşmesi, Madde 12, 1949; Cenevre Sözleşmesi II. Ek Protokol, Madde 7, 1977; Uluslararası İnsani Teamül Hukuku, Kural 110). Tek ayırım, vakanın tıbbi bakımdan ciddiyetine ve aciliyetine göre yapılır. Askerî yaralının, yaralandığı mahalden tıbbi birime veya tam teşekküllü bir hastaneye sevki sırasında önceliği yaralının dost ve düşman tarafla illiyeti değil sağlık durumu belirler.

Savaş Esirleri

1949'da kabul edilen Üçüncü Cenevre Sözleşmesi savaş esirleriyle ilgilidir; "savaş esirlerine insanca muamele etme gerekliliği" üzerine kurulmuş olup her durumda insani muamele gereği etrafında şekillenen kapsamlı davranış kaidelerini içerir. Sözleşme'nin 4. maddesindeki savaşan statüsünün ayrıntılı bir açıklaması sayılan savaş esiri tanımı özellikle önemlidir.

A) İşbu Sözleşme medlulüne göre, aşağı[da]ki zümrelerden birine dâhil olup düşman hükmüne düşen şahıslar harb esiridirler:

1. İhtilâfa dâhil bir tarafın silâhlı kuvvetleri mensuplarıyla, bu silâhlı kuvvetlere dâhil milislerin ve gönüllü birliklerinin mensupları;

2. Teşkilâtlı mukavemet hareketlerine iştirak edenler de dâhil olmak üzere, ihtilâfa dâhil bir tarafa mensup olup, kendi ülkeleri işgal altında olsa dahi o ülkenin dışında veya içinde faaliyette bulunan diğer milis mensuplarıyla gönüllü birlikler mensupları; şu kadar ki, mezkûr teşkilâtlı mukavemet de dâhil olmak üzere bu milislerin veya gönüllü birliklerinin aşağı[da]ki şartları haiz bulunmaları lâzımdır:

a) Başlarında, madûnlarından mesul bir şahıs bulunması;

b) Sabit ve uzaktan seçilebilir bir alâmetleri bulunması;

c) Açıkça silâh taşımaları;

d) Hareketlerinde, harb kanunlarıyla âdetlerine riayet etmeleri;

3. Kendilerini hükümünde tutan devletçe tanı[n]lmamış bir hükümet veya idareye tâbiyet iddiasında bulunan silâhlı kuvvetler mensupları;

4. Refakat ettikleri silâhlı kuvvetlerin müsaadesini almış bulunmak ve bu maksatla bu kuvvetler kendilerine merbut numunesine uygun bir hüviyet kartı vermekle mükellef olmak şartıyla, askeri uçakların sivil mürettebatı, harb muhabirleri, mûtaahhitler, askerin esbabı istirabatını temine memur çalışma birlik veya hizmetlerinin mensupları gibi, silâhlı kuvvetlere doğrudan doğruya dâhil olmamakla beraber bu kuvvetleri takip eden şahıslar;

5. Kumandanlar, pilotlar ve namzetler dâhil olmak üzere, ihtilâfa dâhil Tarafların devletler hukukunun sair hükümlerine göre daha müsaadekâr bir muameleden istifade etmeyen ticaret filoları mürettebatıyla sivil havacılık mürettebatı;

6. Açıkça silâh taşımak ve harb kanunlarıyla âdetlerine riayet etmek kaydıyla, düşmanın yaklaşması üzerine muntazam silâhlı kuvvetler halinde teşekküle vakit bulamadan istilâ kuvvetleriyle mücadele etmek üzere kendiliklerinden silâha sarılan işgal edilmemiş bir ülkenin abalisi;

B) Aşağıda yazılı olanlar da, işbu Sözleşme ile harb esirlerine bahşolunan muameleden istifade edeceklerdir:

1. İşgal altındaki memleketin silâhlı kuvvetlerine mensup bulunmaları sebebiyle şağıl Devlet onları bu mensubiyetlerinden dolayı işgal ettiği ülkenin dışında muhasemat devam ederken bîdayeten serbest bırakmış olsa dahi, bil-farz bu şahısların mensup bulundukları ve muharebeye katılmış olan silâhlı kuvvetlere iltihak maksadiyle bir teşebbüse geçip bu teşebbüslerin akim kalması üzerine veya enterne edilmeleri gayesiyle yapılan bu ihtara riayet etmeleri halinde onları enterne etmeye lüzum görürse, işgal altındaki memleketin silâhlı kuvvetlerine mensup olan veya evvelce mensup bulunmuş olan şahıslar;

2. İşbu maddede sayılı zümrelerden birine mensup olup, bitaraf veya gayrimuharip devletlerin – kendi ülkelerine kabul etmiş bulundukları ve bu devletlerin kendilerine bahşetmeyi muvafık görecekları her türlü daha müsaadekâr muameleler mahfuz kalmak, ve 8 inci, 10 uncu, 15 inci maddeler ile 30 uncu maddenin beşinci bendi ile 58 ilâ 67 (dâhil), ve 92 ve 126 ncı maddeler hükümleri müstesna olmak kaydıyla, ihtilâfa dahil Taraf ile bitaraf veya gayrimuharip Devlet arasında siyasi münasebetler mevcut bulunması halinde, Devletler Hukukuna istinaden – enterne etmekle mükellef oldukları

şahıslar; bu türlü siyasi münasebetler mevcut bulunması halinde, ihtilâfa dâhil olup bu şahısların mensup oldukları taraflar, gerek teamül, gerek siyasi ve konsolosluk muahe-deleri mucibince normal olarak bu Tarafların ifa edecekleri vazifelere hâlel gelmeksizin, işbu Sözleşme ile hami devletlere terettüp eden vazifeleri bu şahıslar hakkında ifaya mezun olacaklardır.

C) İşbu madde, bu Sözleşmenin 33 üncü maddesinde derpiş olunduğu veçhile tıbbi ve dinî memurların vaziyetini mahfuz tutar. (Harp Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye dair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi BAP: I Madde 4; 30 Ocak 1953 tarihli 8322 sayılı Resmî Gazete, s.5387-5388.)

Muharip ve Savaşçılar

Muharip ve savaşçılar (milisler, gönüllü kuvvetler vs.) ile silahlı çatışmalara doğrudan katılmayan siviller arasında ayırım yapılabilmesi için ayırt edici ölçütlerin bilinmesi önemlidir. Günümüzde sivil nüfusun yoğunlaştığı alanlarda daha fazla silahlı çatışmanın gerçekleşmesi, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların artması, sivillerin düşmanca faaliyetlere iştirakinin artması, askerî işlevlerin dış kaynaktan temini, sivillerin

Temmuz 1974'ten itibaren Uluslararası Kızılhaç Komitesi üyeleri Kıbrıs'ta ve Türkiye'de her iki tarafça savaş esiri kabul edilen sivil ve askerlere yönelik düzenli ziyaretler gerçekleştirmiştir. Çatışmaların bitmesinden hemen önce Kıbrıs'taki 8 farklı kampta 3.268 Türk savaş esiri, Lefkoşa'nın Türk kesiminde Saray Hapishanesi'nde 63 Rum ve Türkiye'deki bir kampta da 385 Rum esir bulunmaktaydı. 30 Temmuz tarihli üçlü anlaşmaya göre Uluslararası Kızılhaç Komitesi gözetiminde küçük grupları kapsayan pek çok eve dönüş harekâtı gerçekleştirilmiştir. Ağustos'taki çatışmaların yeni esir almaları neden olmasının ardından Uluslararası Kızılhaç Komitesi her iki taraftaki mevcut ve yeni esirlerin ziyaret edilmesine müsaade edilmesi talebinde bulundu. Bu ziyaretler güneydeki dört kampta tutulan 3.336 Kıbrıslı Türk esire yapıldı. Toplam sayısı 2.432 olan Rum esirler ise önce Kıbrıs'taki geçici

kamplarda, daha sonra da Türkiye'deki üç kampta ziyaret edildi. 20 Eylül-3 Ekim arasında Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Klerides ve Denктаş'ın vardıkları anlaşma sonucu 1200 Türk'le 880 Rum'un mübadelesi sağlandı. Mübadeleye konu olan tutuklular yaralı ve hasta öğrenci ve öğretmenlerdi (Keser, c.1, s.581).

silahlı unsurlarla karışması ve silahlı aktörlerin sivil gibi giyinmesi meşru hedeflerin tespit edilmesini gittikçe zorlaştırmaktadır.

Uluslararası silahlı çatışmada kimin silahlı kuvvetler mensubu olduğu devletlerin iç mevzuatında belirlenmiştir. Savaşan tarafın komutası altında bulunan düzenli askerî kuvvetlerin mensupları muhariptir. Düzenli askerî kuvvetlerden olmamakla birlikte sorumlu komuta altında bulunan, belirli bir mesafeden tanımlanabilir ayırt edici işaret taşıyan,

açıkça silah taşıyan, silahlı çatışma hukuku ve teamüllerine uygun hareket eden milisler, gönüllüler ve direnişçiler savaşçı kabul edilmektedir. Ayrıca Fransız İhtilali'yle birlikte ortaya çıkmış bir kavram olan *levée en masse* kapsamındaki kişiler de sivil sayılmamaktadır. Söz konusu kavram bir ülkede henüz işgal başlamamışken yaklaşan düşmanın farkına varıp örgütlenmeye vakit bulamadan direnişe geçen kişilere işaret etmektedir.

Devlet dışı örgütlü silahlı grup mensubu, düşmanca faaliyetlere spon-tane şekilde, aralıklarla ve örgütlenmeden iştirak eden veya idari, siyasi rol alan ve silahlı faaliyet dışında diğer destek faaliyetleri yerine getiren sivillerden farklıdır. Gruba katılıp temel eğitim almış ve sonradan gruptan ayrılmış, sivil hayatla tekrar bütünleşmiş kişiler de aktif göreve dö-nünceye kadar sivil olarak nitelendirilir. Uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmada *sürekli savaşan işlevi*, örgütlü bir silahlı grup adına düşmanlıklara doğrudan katılmayı, operasyonlara hazırlanmayı, yürüt-meyi veya komutayı içerir. Söz konusu işlevi yerine getiren kişi silahlı grubun üyesi olarak kabul edilir ve üyeliği süresince askerî operasyonlar-dan kaynaklanan tehlikelere karşı korumasını kaybeder.

Düşmanca Faaliyetlere İştirak Eden Siviller

Silahlı çatışmaya doğrudan katılmayan siviller uluslararası insancıl hukuk tarafından korunan kişilerdir.⁵ Ancak düşmanca eylemlere doğrudan katılmaları hâlinde sivil olmaları hasebiyle sahip oldukları korumayı kaybederler. Düşmanca eylemlere doğrudan katılma durumunun tanımı ve kıstasını belirlemek sivilleri muhariplerden veya savaşılanlardan ayırmak bakımından önemlidir. Uluslararası insancıl hukukta tanımı olmasa da Uluslararası Kızılhaç Komitesi düşmanca eylemlere doğrudan katılımın unsurlarını aşağıdaki ölçütlerle tanımlamıştır:

- Eylemin silahlı bir çatışmanın taraflarından birinin askerî operasyonlarını veya askerî kapasitesini olumsuz etkilemesi veya alternatif olarak doğrudan saldırıya karşı korunan kişilere veya nesnelere ölüm, yaralanma veya yıkım getirmesi (zarar eşiği)
- Eylemden veya bu eylemin ayrılmaz bir parçasını oluşturan eş güdümlü bir askerî operasyondan kaynaklanması muhtemel zarar arasında açık bağ (doğrudan nedensellik) olması
- Eylemin gerekli zarar eşiğine ulaşacak şekilde çatışmanın bir tarafını desteklemek için (muhariple bağlantı) diğer tarafın zararına gerçekleştirilmesi

Silahlı bir çatışmada, çatışma bölgesinin dışında silah üreten veya tamir eden bir fabrikada çalışan sivil işçilerin meşru hedef olup olmadığına ilişkin soruya cevap verirken silah üretimi ile meydana gelen zarar arasında doğrudan nedensellik bağını sorgulamak gerekir. Nedensellik bağı doğrudan kurulamayacağından fabrikada silah üretimi için çalışan sivil işçilerin silahlı çatışmaya doğrudan iştirak ettikleri iddia edilemez. Bu durum şüphesiz silahlı çatışmanın bir tarafına saldırı hazırlığı için saldırı mahalline veya cepheye silah taşıyan sivil bir şoför için geçerli değildir. Saldırı hazırlığı ve konuşlanmanın parçası olan saldırı mahalline silah nakli silahlı saldırı eyleminin parçasıdır. Muhariplerle bağlantı ve

5 bk. Harp Hâlindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 3; Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 3; Harp Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye dair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 3; Harp Zamanında Sivillerin Korunması için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 3; Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol Madde 51; Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin II. Ek Protokol Madde 13; Uluslararası İnsani Teamül Hukuku Kural 6, ICRC.

nedensellik bağı bu durumda kurulabilmektedir. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı bir çatışmada örgütlü bir silahlı grubun silahlı faaliyetlerine iştirak etmeyen ancak propaganda yapan, taraftar toplayan, eğitim veya siyasi faaliyetlerle meşgul bir sivil, zarar eşiği dikkate alındığında silahlı çatışmaya doğrudan iştirak etmiş kabul edilemez.

İnsani Yardımlar

Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri silahlı çatışmalarda insani yardım sağlanmasını bir tek durum dışında çatışan tarafların rızasına tabi kılmıştır. İnsani yardımın çatışan tarafın rızasına bağlı olması, sınırsız bir takdir yetkisi olduğu anlamına gelmez. Ulusal ve uluslararası silahlı çatışmalarda çatışan tarafların kontrolü altında olan nüfusun ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu mevcuttur.

Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol'ün 70. maddesine göre bir uluslararası silahlı çatışmada tarafın kontrolündeki sivil nüfusa, giyim, yatak, barınak ve yaşamlarının devamı için gereken diğer malzemeler yeteri kadar sağlanamıyorsa ilgili tarafların anlaşmasına tabi olmak kaydıyla yardım faaliyeti gerçekleştirilmelidir. Bu nevi faaliyet silahlı çatışmaya müdahale veya düşmanca eylem sayılmamalıdır. Söz konusu yardım faaliyeti insani maksada dayanmalı, tarafsızlık ve ayırım gözetmeme ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

Harp Zamanında Sivillerin Korunması için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve I. Ek Protokol'ün özel olarak koruduğu ve imtiyazlı muameleyi öngördüğü çocuklara, yeni doğanlara, hamile ve emziren kadınlar gibi kimselere yardım dağıtımlarında öncelik verilir.

Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol'deki ilgili taraflar ifadesi, sadece çatışan tarafları değil yardımın topraklarından geçeceği komşu ülke devletlerini, silahlı çatışmaya katılmayıp insani yardım sağlama iradesine sahip devletleri ve himaye edici olarak belirlenen tarafsız ülkeleri de kapsar.

Ayırım gözetmeksizin yardım yapma; yardımın faydalanıcılarının din, dil, ırk, uyruk, cinsiyet, siyasi görüş veya bir gruba mensubiyet gibi kriterler gözetmeksizin belirlenmesidir. Yardım faydalanıcıları sadece ihtiyaca ve savunmasızlığa dayanarak tespit edilecek, bu yönüyle yardımın insani niteliği sağlanacaktır.

İşgalin söz konusu olduğu silahlı çatışmalarda işgalci tarafın Harp Zamanında Sivillerin Korunması için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 55 ve 56. maddelerine göre işgal altındaki nüfusa gıda, tıbbi malzeme, tıbbi tesis ve bakım, halk sağlığı hizmeti ve hijyen hizmetleri sağlama görevi mevcuttur. I. Ek Protokol, işgalcinin bu görevi kapsamında genişletmeye giderek bu kapsama yatak, barınak ve yaşam için gerekli diğer malzemelerin teminini de dâhil etmiştir.

İşgal altındaki nüfusun bir kısmına veya tamamına bu malzemelerin arzı yeterli düzeyde sağlanamıyorsa işgalci güç onlar yararına yapılacak yardımı kabul etmek zorundadır. Söz konusu yardım diğer devletler ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi ayırım gözetmeyen insani örgütler tarafından yapılabilecek ve özellikle gıda, tıbbi malzeme ve giyim içeren sevkiyatlardan oluşacaktır.

İşgalci gücün takdir yetkisine istinaden sivil nüfusun kısmen veya tamamen ihtiyaçlarını karşılayamaması hâlinde, insani yardım kuruluşlarının faaliyetlerine temel insani prensiplere uydukları ve güvenlik zorunlulukları söz konusu olmadığı sürece rıza göstermemesinin meşru bir dayanağı olmayacaktır.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda insani yardım daha fazla gri alan barındırmaktadır. 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3 maddesinde yer verilen insanca muamele zorunluluğu hiç şüphesiz insanların temel ihtiyaçlarından mahrum bırakacak koşullara tabi tutulmamasını da içermektedir.

Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol'ün 18. maddesi, ulusal Kızılhaç/ Kızılay Dernekleri gibi yerel yardım derneklerinin, sivil nüfusun kendisi gibi hizmetlerini sunabileceğine yer verir. Aynı maddede sivil nüfusun, hayatta kalması için gerekli olan gıda maddeleri ve tıbbi levazım gibi malzemelerin eksikliğinden dolayı aşırı sıkıntıya maruz kalması durumunda, münhasıran insani nitelikli yardım faaliyetlerinin, tarafsız olarak ve ayırım gözetmeksizin gerçekleştirilmesi şartıyla ilgili devletin rızasına tabi surette gerçekleştirilebileceği hükme bağlanmıştır. İlgili devlet ifadesi, topraklarında uluslararası nitelikte olmayan çatışmanın cereyan ettiği devleti ifade eder. Çatışmanın diğer tarafı olan devlet dışı silahlı gruptan hukuken rıza alma zorunluluğu olmasa da operasyonel olarak rıza almaksızın faaliyet göstermek mümkün olmayacaktır.

Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesinde “Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız bir kuruluşun taraflara hizmetlerini sunabileceği” ifadesine yer verilmiştir. Kontrolü altındaki sivil nüfusun temel ihtiyaçlarının karşılanamadığı, tıbbi hizmetin sağlanamadığı ve açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalındığı durumlarda çatışmanın tarafı olan devlet yanında diğer tarafı olan devlet dışı silahlı gruplar da insani yardım kuruluşlarından hizmet talep edebilecektir.

İnsani yardım alma hakkı hayati önemdedir. Harp Zamanında Sivillerin Korunması için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin 30. maddesi, korunan kişiler için “kendilerine yardımcı olabilecek [uluslararası ve ulusal yardım kuruluşlarına] başvuru yapabilmeleri için her türlü imkânın sağlanacağını” amirdir. Sözleşme’nin 62. maddesinde koruma altındaki kişilerin işgal altında bireysel yardım alabileceği belirtilir. Bu noktada koruma altındaki kişilerin savaş esirleri ve enterneler olduğu görüşü yaygın olsa da işgal altında ve diğer uluslararası çatışma alanlarında bulunan sivillerin de koruma altında olduğu nazarıdikkate alınırsa söz konusu hükümlerdeki hakların sivil nüfusun geneli için geçerli olduğu kabul edilebilir. Uluslararası insancıl hukuk kapsamında insani yardıma ilişkin düzenlemeler de mevcuttur. Taraflarca rıza gösterildikten sonra Harp Zamanında Sivillerin Korunması için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin 23, 30 ve 61. maddelerinde yardım faaliyeti hakkında düzenlemelere yer verilmiştir. Özellikle hamile kadın, 15 yaş altı çocuk ve yeni doğanlara yönelik gıda malzemesi, giyim ve çözeltiler içeren sevkiyatlara izin verilecektir. Ancak bu sevkiyatlara izin verilmesi ihtiyaç duyulan yerden başka bir yere yönlendirilmeyeceği ve askerî maksatlarla kullanılmayacağından emin olunması durumunda mümkündür.

Silahlı çatışmanın tarafı ve diğer transit ülkeler yardım malzemelerinin içeriğini kontrol edebilecek, sevkiyatta kullanılan rotaları ve zamanı belirleyebilecektir; yardım malzemesi sevkiyatını askerî zorunluluk ve güvenlik gerekçesiyle geçici erteleyebilecek veya durdurabilecektir.

Yardım malzemesi, amacı dışında başka bir yere yönlendirilemeyecek ancak başka bir yerde acil ihtiyaç olması durumunda yönlendirme söz konusu olabilecektir. İşgalci güç, sevkiyatın serbest geçişini ve hızlı dağıtımını kolaylaştıracaktır. İşgalci güç ayrıca yerel ekonomiye ve işgal altındaki toprağın menfaatine olmadıkça yardım malzemelerini vergiye tabi tutamayacak ve geçişini ücretlendiremeyecektir. Taraflar, insani iş-

levlerini yerine getirebilmeleri için insani kuruluşlara mümkün olan her imkânı sağlayacaktır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü'nün 8. maddesinin 2. fıkrası ister uluslararası olsun ister uluslararası olmayan silahlı çatışmalar sırasında olsun insani yardım personeline, tesislerine, malzemelerine, birimlerine veya araçlarına yönelik saldırıları savaş suçu saymıştır. İnsani yardım personeli insani misyonunu yerine getirmek üzere silahlı çatışmanın taraflarıyla temas kurduğunda ve müzakere yürüttüğünde dayandığı ilkesel ve hukuki zemini iyi bilmeli, hukuki zeminin sağladığı olanaklardan hizmet ettiklerini, personeli ve faaliyetlerini korumak için azami şekilde istifade etmelidir. Çatışan tarafların kontrol altında tuttuğu alanda kamu otoritesini tesis etme kaygısı, sivil hak nazarındaki meşruiyetini kabul ettirme ve uluslararası toplumda düzgün imaj oluşturma niyeti gibi etmenler, insani normlar karşısındaki tutumunu belirlemede rol oynayacaktır. Çatışan tarafın gücü ve bu gücü kullanma ve uygulama kabiliyeti de insani normlar karşısındaki konumu için belirleyici olacaktır. İnsani yardım personeli bir yandan çatışan taraflara her seviyede sorumluluklarını hatırlatıp kavratır ve insani normlar karşısında bilinç düzeyini yükseltirken diğer yandan da kırmızı çizgilerini korumanın yanı sıra riskleri de değerlendirerek taviz alanlarında hareket edebilecektir.

Tıbbi Hizmetler

Hastaneler

Tıbbi birim; askerî veya sivil olsun tıbbi maksatla kullanılan bütün tesisleri ve sağlık hizmeti sunulan her türlü birimi ifade eder. Tıbbi

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin 13 Mayıs 2016 tarih ve S/2016/447 sayılı Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin Rapor'unda Yemen'deki Huti Otoritelerinin, 175.000 kişinin yaşadığı etrafı çevrilmiş Ta'izz şehrine Ağustos-Aralık 2015 süresince insani yardım gönderilmesini devamlı surette reddettiği ifade edilmiştir. Kuşatma uluslararası insancıl hukukta kabul edilebilir bir savaş yöntemi iken bu yöntemin nasıl kullanıldığı hukuka uygunluğu noktasında belirleyicidir.

maksat hastalık, yaralanma, maluliyet ve doğum gibi vakaların aranması, toplanması, teşhisi ve tedavisidir. İlk yardım da tıbbi maksat dâhilinde ele alınır. Örneği tıbbi donanım ve malzeme deposu da bir tıbbi birimdir.

Yaralılara ve hastalara, malullere ve doğum vakalarına bakmak üzere teşkilatlanmış sivil hastaneler, hiçbir surette saldırının hedefi olamaz, çatışmanın taraflarınca her zaman saygı gösterilmeli ve korunmalıdır (Cenevre Sözleşmesi, Madde 18, 1949). Taraf devletler tüm sivil hastanelere, bunların sivil hastane olduklarını ve işgal ettikleri binaların korumadan yoksun bırakacak herhangi bir amaçla kullanılmadığını gösteren belgeler vermek zorundadır.

Çatışmanın tarafları, askerî mülahazaların izin verdiği ölçüde, herhangi bir düşmanca eylem olasılığını ortadan kaldırmak üzere sivil hastaneleri gösteren ayırt edici amblemlerin düşman kara, hava ve deniz kuvvetleri tarafından açıkça görülebilmesi için gereken işlemleri uygular.

Sivil hastanelere sağlanan koruma, insani görevleri dışında, düşmana zarar verecek eylemlerde bulunmadıkça sona ermez (Cenevre Sözleşmesi, Madde 15, 1949). Bununla birlikte koruma ancak gerekli uyarının yapılması, korumanın kalkması için geçerli tüm durumlarda makul bir süre sınırının belirlenmesi ve bu sürede uyarının dikkate alınmaması hâlinde sona erebilir.

Silahlı kuvvetlerin hasta veya yaralı mensuplarının bu hastanelerde bakılması veya bu muhariplerden alınan hafif silah ve mühimmatın henüz uygun hizmet birimine verilmemiş olması, düşmana zarar veren eylemlerden sayılmaz.

Sivil hastanelerin işletme ve idaresiyle uğraşan diğer personel bu görevlerde çalışırken bahse konu 38. maddede belirtilen şartlara göre saygı görür, korunur ve kolluk takmaya yetkilidir. Kimlik kartlarında hangi görevlerde çalıştıkları belirtilir. Her hastanenin yönetimi, yetkili ulusal veya işgal makamlarına vermek için bu personelin her zaman güncel bir listesini bulunduracaktır.

Hasta ve yaralı taşıyan araçlar

Uluslararası insancıl hukukta hasta ve yaralıların gecikme olmaksızın aranması ve toplanması için çatışan tarafların tedbir alması öngörülür (Cenevre Sözleşmesi, Madde 15-18, 1949; Cenevre Sözleşmesi II. Ek Protokol, Madde 8, 1977; Uluslararası İnsani Teamül Hukuku, Kural

109). Söz konusu tedbirlerin ihtiyaç duyulan tıbbi tedavinin yerinde ve zamanında verilmesi için tıbbi personel ve vasıtaların hasta ve yaralılarına erişimini; hasta ve yaralıların da tıbbi birimlere erişimini kolaylaştırması gerekir. Bir ambulans kontrol noktasında durdurularak kontrol edilebilir, aranabilir ancak uygulanan prosedürün, süreç/ işlem ve süre bakımından hasta ve yaralının sağlık durumunu etkilememesi veya ambulansı işlevini yerine getirmekten alıkoymaması gerekir.

Yaralı ve hasta sivilleri, malulleri ve doğum vakalarını taşıyan karada taşıt veya hastane tren kabileleri ile denizde özel olarak temin edilen hastane gemilere aynı şekilde saygı gösterilir ve korunur. Söz konusu vasıtalar Harp Hâlindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin İslahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 38. maddesinde belirtilen ayırt edici amblemi devletlerin rızasıyla kullanır (Cenevre Sözleşmesi, Madde 21, 1949).

Münhasıran yaralı ve hasta sivillerin taşınması, maluliyet ve doğum vakaları veya tıbbi personel ve teçhizatın taşınması için kullanılan hava araçları saldırıya uğramamalı, ilgili çatışan tarafların mutabakatına göre kararlaştırılan yüksekliklerde, zamanlarda ve rotalarda uçarken saygı gösterilmelidir (Cenevre Sözleşmesi, Madde 22, 1949).

Tıbbi personel

Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol'ün 15. maddesi şu hususları amirdir:

- Sivil sağlık personeline saygı gösterilmeli ve korunmalıdır.
- Sivil sağlık hizmetlerinin savaş faaliyeti nedeniyle kesintiye uğradığı bir alanda sivil sağlık personeline mevcut tüm yardım sağlanmalıdır.
- İşgalci devlet, işgal altında tuttuğu yerlerdeki sivil sağlık personeline, insani görevlerini ellerinden gelen en iyi şekilde yerine getirebilmeleri için her türlü yardımı sağlamalıdır. İşgalci devlet, bu görevlerin ifasında bu personelin tıbbi sebepler dışında herhangi bir kişinin tedavisine öncelik vermesini talep etmemeli, insani misyonlarıyla bağdaşmayan işlemleri yapmaya zorlamamalıdır.
- Sivil sağlık personeli, hizmetlerinin gerekli olduğu herhangi bir yere, çatışmanın ilgili tarafının gerekli göreceği denetim ve güvenlik önlemlerine tabi olarak erişebilmelidir.

- Sivil din görevlilerine saygı gösterilir ve korunur. Sözleşmelerin ve bu protokolün sağlık personelinin korunması ve tanımlanmasına ilişkin hükümleri bu kişilere eşit olarak uygulanmalıdır.

Silahlı çatışmalarda tıbbi personele yönelik silahlı saldırılar endişe vericidir. Nijerya'nın kuzey doğusunda etkili Boko Haram, aylar boyunca rehin tuttuğu iki sağlık çalışanını 2018'in Eylül ve Ekim aylarında infaz etmiştir (ICRC, 2018).

Ayrım gözetmeme ilkesinin gereğinin yerine getirilmesi etiğe uygunluğa bağlıdır. Uluslararası insancıl hukuk bu konuda etiğe uygunluğu korumuştur. Hiçbir sağlık çalışanı, tarafsız bakım sağlamak gibi tıp etiğine uygun faaliyetlerde bulunduğu için cezalandırılmaz (Cenevre Sözleşmesi I. Ek Protokol, Madde 16, 1977; Cenevre Sözleşmesi II. Ek Protokol, Madde 10, 1977; Cenevre Sözleşmesi Madde 18, 1949; Uluslararası

İnsani Teamül Hukuku Kural 26). Ayrıca taraflar tıp uzmanlarına tıp etiğine uygun hareket ettikleri için kovuşturma uygulayamazlar (Cenevre Sözleşmesi I. Ek Protokol, Madde 6, 1977; II. Ek Protokol, Madde 10 (1), (2); Uluslararası İnsani Teamül Hukuku Kural 26).

Münhasıran hasta ve yaralıların aranması, toplanması, nakliyesi ve tedavisinde veya hastalıkların önlenmesinde çalışan tıbbi personele, tıbbi birim ve kuruluşların idaresiyle uğraşanlara ve silahlı kuvvetlerin dinî görevlilerine her koşulda saygı gösterilir ve korunur (Cenevre Sözleşmesi, Madde 24, 1949). Yaralı ve hasta sivillerin, malullerin ve doğum vakalarının aranması, taşınması ve bakımıyla uğraşan personel de dâhil olmak üzere sivil hastanelerin işletilmesi ve idaresinde düzenli ve münhasıran görev yapan kişiler korunur ve saygı görür (Cenevre Sözleşmesi, Madde 20, 1949).

Hastane gemilerinin dinî, tıbbi, hastane personeli ve mürettebatı koruma altındadır. Görevlerini icra ederken gemide hasta veya yaralı olmasına bakılmaksızın zapt edilemezler (Cenevre Sözleşmesi, Madde 36, 1949).

Sivil hastanelerin işletme ve idaresiyle uğraşan personel, bu görevlerde çalışırken saygı görmeye, korunmaya ve kolluk takmaya yetkilidir. Kimlik kartlarında hangi görevlerde çalıştıkları belirtilir. İşgal altındaki

topraklarda ve askerî harekât bölgelerinde, yukarıda belirtilen personel, statülerini belgeleyen, kişinin fotoğrafını ve sorumlu makamın mührünü taşıyan kabartmalı bir kimlik kartı taşır, görevlerini yerine getirirken sol kollarına suya dayanıklı kolluk takar. Bu kolluk, devlet tarafından verilecek ve Harp Hâlindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 38. maddesinde belirtilen amblemi taşıyacaktır. Her hastanenin yönetimi, her zaman yetkili ulusal makamlar veya işgal makamları tarafından görülmek üzere bu personelin güncel bir listesini bulunduracaktır.

Söz konusu korumadan (i) çatışan tarafların silahlı kuvvetlerinin askerî tıbbi personeli, sivil tıbbi personeli, sivil savunma tıbbi personeli, yetkilendirilmiş ulusal Kızılhaç/ Kızılay dernekleri tıbbi personeli, yetkilendirilmiş diğer ulusal yardım kuruluşu tıbbi personeli, (ii) tarafsız veya çatışmaya taraf olmayan devletin çatışan taraflara sağladığı tıbbi personel, tarafsız veya çatışmaya taraf olmayan devletin yetkilendirdiği yardım cemiyetinin tıbbi personeli, (iii) ayırım gözetmeyen uluslararası insani kuruluşun tıbbi personeli istifade eder.

Tıbbi personel münhasıran tıbbi görevini yerine getirmek haricinde düşmanca eylemlere katılma; meşru müdafaa dışında askerî operasyon kapasitesine katkıda bulunan saldırı amaçlı silah ve cephane taşıma, tıbbi hizmetini ve koruyucu amblemini askerî operasyonları gizlemek için kullanma gibi fiillerde korumasını kaybeder. Böyle bir durumda dahi hizmet verdikleri yaralılar ve hastalar bakımından koruma rejimi devam eder.

Aile Üyeleriyle Haberleşme

Çatışma taraflarından birinin ülkesinde veya işgal ettiği bir ülkede bulunan tüm kişiler, nerede olurlarsa olsunlar, ailelerinin üyelerine kesinlikle kişisel haber verme ve onlardan haber alma olanağına sahip olacaktır (Cenevre Sözleşmesi, Madde 25, 1949). Bu nevi yazışma hızlı ve keyfi gecikme olmaksızın yapılacaktır.

Koşulların bir sonucu olarak olağan posta yoluyla aile yazışmaları yapmak zor veya imkânsız hâle gelirse ilgili çatışmanın tarafları, Harp Zamanında Sivillerin Korunması için 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 140. maddesinde öngörülen Merkezî Ajans gibi tarafsız bir ara-

cıya başvuracaklardır. Özellikle ulusal Kızılhaç ve Kızılay derneklerinin iş birliğiyle yükümlülüklerinin mümkün olan en iyi koşullarda yerine getirilmesinin nasıl sağlanacağı noktasında istişarede bulunacaklardır. Çatışmanın tarafları, aile yazışmalarını kısıtlamayı gerekli görürlerse kısıtlama kapsamında ancak özgürce seçilmek kaydıyla yirmi beş kelimelik standart formların kullanımını zorunlu tutabilecek, bu formların sayısını da her ay bir adetle sınırlandırabilecektir.

Çatışmanın taraflarından her biri, savaş nedeniyle dağılmış ailelerin üyeleri tarafından birbirleriyle teması yenilemek ve mümkünse buluşmak amacıyla yapılan soruşturmaları kolaylaştıracaktır (Cenevre Sözleşmesi, Madde 26, 1949). Çatışan taraflar bu görevle uğraşan kuruluşların çalışmalarını kabul edilebilir olmaları ve güvenlik düzenlemelerine uymaları koşuluyla teşvik edecektir.

IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 25. maddesi uluslararası silahlı çatışmada çatışan bir tarafın toprağında veya çatışan bir tarafça işgal edilen topraktaki herkesin nerede olurlarsa olsunlar ailelerine haber verme hakkını tanıır. Sözleşme'nin 136. maddesi ise çatışan tarafların kontrolündeki bölgelerde koruma altında olan kimselere ilişkin bilgi sağlamak amacıyla

21 Ocak 1953 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanıp 30 Ocak 1953 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Cenevre Sözleşmesi uyarınca 12 Ağustos 1974'te son şekli verilerek Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında alınan harp esirleriyle ilgili haberleşme işlemlerini yürütmek üzere bir "Millî İstihbarat Bürosu" kurulmuştur.

la taraflarca resmî bilgi merkezi kuruluşunun tesisini düzenler. Böylece iki haftadan fazla gözaltında tutulanlar, zorunlu ikamete tabi tutulanlar, enterne edilenlerin akıbetleri öğrenilebilecek; aileler çocuklarına, çocuklar aile fertlerine ilişkin bilgi alabilecektir. Bu merkezler ölüm, doğum, serbest bırakılma, transfer, iade, kaçış ve hastaneye kabul gibi durumların kaydını tutmalıdır. I. Ek Protokol'ün 74. maddesinde uluslararası silahlı çatışma sebebiyle ayrı düşmüş aile bireylerinin birleşiminin sağlanması yüksek âkit tarafların ve çatışma taraflarının genel görevi olarak düzenlenir.

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Çerçevesi

Uluslararası insancıl hukukun çizdiği sınırlar ve tanıdığı haklara ilave-ten uluslararası insan hakları hukuku da silahlı çatışmalarda bireylerin insanca muamele görmesini sağlamak, fiziki ve manevi bütünlüklerini korumak bakımından önem arz etmektedir. Özellikle şahısla sıkı sıkıya bağlı ve olağanüstü durumlarda uygulaması askıya alınamaz haklar, insan hakları bakımından koruma rejiminin uygulanmasını devam ettirmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesi bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğduğunu; 3. maddesi bireylerin yaşam hakkına, güvenlik hakkına ve kişisel özgürlüğe sahip olduğunu ve 5. maddesi de hiç kimsenin işkenceye veya zalimce, insanlık dışı yahut aşağılayıcı muameleye veyahut cezaya maruz bırakılamayacağını kabul eder.

Uluslararası toplum, 10 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni teyit ve tasdik etmesinin ardından öngörülen standartları bağlayıcı kılmak maksadıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 16 Aralık 1966'daki oturumunda Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. 23 Mart 1976'da yürürlüğe giren çok taraflı anlaşma insan haklarının korunmasına yönelik bağlayıcı düzenlemeler içerir. Bu düzenlemelere göre ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık uygulanamaz. Söz konusu Sözleşme'nin 6. maddesinde yaşama hakkı tanınarak her insanın doğuştan yaşama hakkına sahip olduğu, bu hakkın hukuk tarafından korunduğu ve hiç kimsenin yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamayacağı kabul edilir.

Savaşanlar, etkisiz hâle getirmek için düşman tarafın savaşanlarına karşı öldürücü kuvvet kullanma imtiyazına sahiptir. Ancak bu imtiyazın düşmanca eylemlere doğrudan katılmayanlara, katılmayı bırakanlara (silah bırakan ve teslim olan kişi), hastalık, yaralanma ve sakatlık nedeniyle savaş dışı kalanlara, savaş esirlerine, çatışan taraflarca alıkonanlara karşı kullanımı uluslararası insancıl hukuka aykırı olduğu kadar yaşam hakkına saygı duyulmadığından uluslararası insan hakları hukukuna da aykırıdır.

Silahlı çatışmanın tarafı, kontrol altında bulundurduğu bölgede kamu düzenini sağlamakla mükelleftir. Kamu düzenini sağlarken düşmanca

eylemlere katılımı ilişkili olmayan gösteri, toplumsal şiddet olayları, kamu güvenliği ve düzenini ilgilendiren vakalarda ülkedeki iç hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku uygulanır. Çatışan tarafın kuvveti bu tip vakalara müdahale ederken silahlı göstericilere veya şiddet hareketine katılanlara savaştan muamelesi yapacak şekilde öldürücü gücü doğrudan kullanma imtiyazına sahip değildir. Düşmanlıklara doğrudan katılmayan söz konusu sivillere karşı orantılı güç kullanımı ve meşru müdafaa gibi hâller insan hakları bağlamında dikkate alınır.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 7. maddesinde hiç kimsenin işkenceye veya zalimane, insanlık dışı yahut onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamayacağı; özgür iradesi olmadan tıbbi yahut bilimsel deneye tabi tutulamayacağı kabul edilir. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 7. maddesi tutuklanan, alıkonulan ve enterne edilenler için sağlanan koruma bakımından hayati mahiyettedir. Bu yönüyle 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin uluslararası nitelikte olmayan çatışmalara uygulanabilir ve asgari koruma standartlarını işaret eden ortak 3. maddesini tamamlar nitelikte olduğu açıktır. Alıkonanların tutulduğu koşulların oluşturulmasında, alıkonma yerindeki uygulamaların belirlenmesinde ve disiplin cezalarına karar verilmesinde alıkonanın fiziki ve manevi bütünlüğünün nasıl etkilenebileceğinin değerlendirilmesi insancıl hukuk yanında insan hakları hukuku bakımından da gereklilik arz etmektedir. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 8. maddesinde hiç kimsenin köle olarak tutulamayacağı, her türlü köleliğin ve köle ticaretinin yasak olduğu kabul edilir. Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 15, 16 ve 18. maddelerine göre çatışan taraflar, kontrol altında tuttukları bölgelerde bulunan herkesi hukuk karşısında birey olarak tanımakla yükümlüdür. Hiç kimse gerçekleştiği zamanda suç sayılmayan bir eylemden veya ihmalden dolayı suçlanamaz yahut suç sayılsa dahi yasada öngörülen bir cezadan daha ağırına çarptırılamaz. Bireylerin düşünce, din ve vicdan özgürlüğü ortadan kaldırılamaz. Uluslararası insancıl hukukun sınır çizdiği açlığın savaş silahı olarak kullanılması, insan yaşamı için elzem olan nesnelerin hedef alınmaması, hasta ve yaralıların nakli ve tedavisi, hasta ve yaralı ile tıbbi personelin korunması, altyapı tesislerinin doğrudan hedef alınmaması gibi hususlarda insan hakları hukuku da düzenlemeler getirmiştir.

BM Genel Kurulunun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı Karar'ıyla kabul edilen ve 3 Ocak 1976'da yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 11, 12 ve 13. maddelerine göre herkesin yeterli beslenme, giyim ve konut da dâhil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkı; herkesin açlıktan kurtulma temel hakkı; herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkı ve herkesin eğitim hakkı tanınır. Uluslararası silahlı çatışmaya taraf devletler, işgalci devletler ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmada kontrol ettikleri bölgelerde kamu düzeni sağlama işlevi tesis eden hükûmet dışı silahlı gruplar söz konusu hakların kullanımı için gereken tedbirleri alacak, hakların kullanılması önündeki engelleri kaldıracak veya hakların üçüncü taraflar bakımından ihlalini men edeceklerdir. Birtakım sosyal, ekonomik ve kültürel hakların askıya alınması veya sınırlandırılması olağanüstü durumlarda söz konusuysa sınırlandırılmayacak veya uygulanması askıya alınamayacak yaşama hakkının korunması, insan yaşamının idamesi için temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve sağlığın korunmasıyla mümkündür. Silahlı çatışmada gıda kaynaklarını kasten hedef alan taraf insancıl hukuk kapsamında açlığı silah olarak kullanmakla suçlanabilme ihtimalinin yanı sıra nüfusun beslenmek için ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimini imkânsız hâle getirerek insan haklarını ihlal ettiği için yaşam hakkından mahrum bırakmakla da suçlanabilecektir.

Sonuç

Uluslararası insancıl hukukun temel metinleri ve bu metinlerde bağlı kalınan insanlık, ayırt etme, gereklilik, orantılılık ve insanca muamele ilkeleri savaşı tarafların uyması gereken sınırları ve bu sınırların ihlali durumunda uygulanacak yaptırımları belirler. İnsani yardım ekosisteminin temel aktörleri tarafından belirlenen insaniyet, tarafsızlık, ayırım gözetmeme ve bağımsızlık ilkeleri de gerek bu bölümün konusu olan savaş ve çatışma durumlarında gerekse diğer kriz durumlarında insan hayatını koruma, temel insan haklarını garanti altına alma ve mağdurların temel insani ihtiyaçlarını karşılama noktasında insani aktörlerin izleyeceği etik yaklaşımı ortaya koymaktadır.

İnsani alanın aktörleri ve dolayısıyla insani diplomasi yürütücüleri, savaş ve çatışma durumunda uluslararası hukukun imkânlarını kullanarak bir

diplomasi yaklaşımı belirleyebilecektir. Sivil ve resmî aktörler ve diğer insani kuruluşlarla iş birliği tesis ederek koruyucu gücün harekete geçirilmesi; savunmasız sivillerin yaş, cinsiyet, sağlık durumu vb. özellikleri göz önünde tutularak hastanelere ve diğer güvenli alanlara nakli; tarafsız mıntıkalar belirlenmesi, aile üyeleri arasında haberleşme sağlanması, gerekli tıbbi bakım ve insani yardım hizmetlerinin sunulması, savaş esirlerinin insanca muamele görmesi, saldırının etik kuralları aştığı durumlarda -orantısız güç kullanımı, sivil hedeflere saldırı, kimyasal silah kullanımı vb.- konunun gündem yapılmasına yönelik ikna edici müzakerelerde bulunabilir, çatışan taraflar arasında diyalog tesis edebilirler. İnsani diplomasi aktörleri, uluslararası insancıl hukukun dışında kalan durumlarda da uluslararası insan hakları hukukunun yaşam hakkı, güvenlik, barınma, beslenme, sağlık, eğitim, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma alanlarında sunduğu haklar çerçevesinden faydalanır. Diğer yandan gerek uluslararası insancıl hukuk gerekse uluslararası insan hakları hukuku mağdurların yanı sıra mağdurlar için çalışan insani personelin korunmasına dair de ciddi bir çerçeve sunmakta, insani diplomasi aktörlerinin savaş ve kriz bölgelerinde çalışabilmesi bu koruma ile mümkün olmaktadır.

Küreselleşme ve İnsani Diplomasi: Türkiye Örnek Çalışması

Hakan Ünay, Murat Çemrek

Küreselleşme çok nedenli, çok taraflı ve çok sonuçlu yapısıyla uzun bir süredir hayatın her noktasına etki etmektedir. Küreselleşmenin özellikle dönüştürücü etkisine ve paradoksal bazı sonuçlarına vurgu yapan bu çalışmada küreselleşmenin dönüştürdüğü ve çeşitlendirdiği alanlardan biri olması itibarıyla diplomasi ve insani diplomasi ile küreselleşme arasındaki simbiyotik ilişki Türkiye örneği üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde öncelikle küreselleşmeyi anlamaya ve betimlemeye ilişkin temel bazı tartışmalara değinilmekte, günümüz kavram ve olgularını şekillendirmesi ve dönüştürmesi bakımından küreselleşmeye odaklanılmaktadır. Ardından küreselleşmenin dönüştürücü etkisi diplomasi alanı üzerinden ele alınmakta, diğer her şey gibi diplomasinin çeşitlenmesinde de küreselleşmenin kendini gösterdiği tespitiyle mevcut silahlı çatışmalara ve doğal afetlere dolaylı yollardan sebep olması gibi örneklerden hareketle küreselleşmenin insani diplomasiyle simbiyotik ilişkisi irdelenmektedir. Bölümün üçüncü ve son kısmındaysa Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetleri küreselleşme bağlamında analiz edilmekte, Türkiye'nin bir yandan dünyanın dört bir yanında insani diplomasi faaliyetleri yoluyla küreselleşmeye katılması diğer yandan da yine bu faaliyetleri aracılığıyla küreselleşmeye etki eden bir aktör olarak belirmesi hususunun altı çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

küreselleşme

küreselleşme ile insani diplomasi ilişkisi ve etkileşimi

Türkiye'nin insani diplomasi çerçevesindeki faaliyetleri

Küreselleşme, çok boyutlu doğası gereği hayatın her alanına etki edip değerleri, kavramları, disiplinleri, çalışma alanları ve diğer olguları tartışmaya açmış, her birini kendi kabuklarına sığmayan bir yapıya taşımıştır. Bununla birlikte günümüzde olgular ve kavramlar, küreselleşmeyle oluşturduğu simbiyotik ilişki çerçevesinde küreselleşip bir yandan yeni bir forma bürünürken diğer yandan da kendi yapısal değişikliklerini ve yenilenmelerini tecrübe ederek küreselleşmeye etki etmektedir. Mevzu-bahis simbiyotik ilişkinin bir sonucu olarak olgu ve kavramlarda yaşanan bu tesir -etkileşimli her ilişkinin doğası gereği- küreselleşmenin de işleyişine katkı sağlamaktadır.

Diplomasi, küreselleşmeyle etkileşip dönüştükçe kendi içinde yeni alanlara kavuşmuştur. Öyle ki artık geleneksel diplomasiye ilaveten ve hatta çoğu zaman onun yerini alarak ekonomiden kültüre, sağlıktan eğitime, siyasetten teknolojiye kadar birçok alan diplomasinin işleyiş sistemine dâhil olmuştur. Bu meyanda insani diplomasi, özellikle çatışma ve kriz durumlarının belirginleştiği XXI. yüzyılda, öne çıkan alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir.

İnsani diplomasi faaliyetleri, insani krizin var olduğu durumlarda kriz durumunu ortadan kaldırmak için yapılan çözüm odaklı, insani yardım niteliği ön planda olan ve uzlaşmacı her türlü faaliyettir. Söz konusu faaliyetler, kriz ortamında ihtiyaç duyulan farklı sektörlerde doğrudan insani yardım şeklinde olabileceği gibi krizlerin çözümüne yönelik uluslararası istişareyi ve müzakereyi teşvik edici yahut zorunlu kılan faaliyetler de olabilir. Bu çalışmanın örneklemini oluşturan Türkiye, insani diplomasinin her iki yönünü de yürütmek adına politikalar üretmekte ve hatta son yıllarda özellikle AFAD ve Kızılay gibi kurumlarıyla söz konusu insani diplomasi faaliyetlerini dış politikasının temel bir unsuru hâline getirmektedir (Güder vd., 2020, s.124-125).

Tartışmaları ve Dönüştürücü Etkisiyle Küreselleşme

Küreselleşme, bireyden ulus devlete, uluslararası örgütlerden ulusüstü/ötesi yapılanmalara kadar neredeyse her fenomeni dönüştürerek küreselleştirmiştir. Artık yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası ve küresel arasındaki sınırlar dâhil “katı olan ne varsa” bir anlamda “buharlaşarak” küre atmosferine nüfuz ile küresel hâle gelmiştir. Artık George Orwell’in 1984’ündeki meşhur “Savaş Barıştır. Özgürlük Köleliktir. Cahillik Güçtür.” ifadesinden

mülhem “Yerel küreseldir, küresel yereldir.” diyebiliriz rahatlıkla. Küreselleşme, iletişim ve ulaşım olanaklarının katlanarak gösterdiği geometrik gelişim ve ucuzlamayla bireylerin fizik dünyalarının sınırlarını astronomik düzeyde genişleten bir iletişim ve ulaşım devrimi niteliğiyle David Harvey’in ifade ettiği bir “uzay zaman sıkışması”nı (2010, s.270) mümkün kılmıştır. Böylece küreselleşme bir süreç olarak küreselliği mümkün kıldıkça f/aktörlerin n/it/eliğinin dönüşmesine de zemin hazırlamıştır. Artık küreselleşme bir meta kavram hususiyetiyle hangi olgu ile anılsa onu saltık hâlimden soyutlayıp yeni bir formda yapılandırmakta ve kendisinden neşet eden mütemmim bir cüze dönüştürmektedir.

Çok boyutlu yapısıyla küreselleşme, meydana geliş nedenleri ve sonuçlarıyla kaçınılmaz şekilde her alanda karşımıza çıkmaktadır. Bu çok boyutlu yapı, ne zaman başladığından meydana geliş gerekçelerine, mevcut ve muhtemel etkilerinden -en azından günümüzde- tecrübe edilen sonuçlarına kadar birçok tartışmaya neden olmuştur. Bu noktada özellikle küreselleşmenin dönüştürücü etkisiyle ortaya çıkardığı sonuçların ele alınması çalışmamızın altyapısı için elzemdir.

Küreselleşmenin belki de en popüler çıktısı, coğrafyanın ve/veya ulus devletlerin kutsallaştırdığı sınırların önemini yitirmesi ve birey, bilgi, para, mal vb. insan hayatını olumlu veya olumsuz etkileyen hemen her şeyin, tarihte hiç olmadığı kadar hızla ve kolayca dolaşabiliyor olmasıdır (Battır, 2019, s.155). Küreselleşmeyle olgular katıdan sıvıya dönüşerek “akışkan” (Ritzer ve Dean, 2019) hâle geldikçe aynı zamanda esnekleşmiştir de. Bunu somut olarak ulusal sınırların yükselen duvarlara ve elektronik gözlem donanımlarına rağmen daha geçirgen olması gibi paradoksal bir örnekte veya soyut olarak sağ-sol gibi keskin ideolojik ayrımların berhava olması ve hem sağın hem de solun içeriğinin yeniden şekillenmesinde ve/veya siyaseti belirlemede eski öneminin kaybolmasında gözlemleyebiliriz.

Küreselleşme; savunucuları, şüphecileri ve karşıtlarıyla büyük bir tartışma alanıdır. Her fenomende olduğu gibi ilgili kavramsallaştırma kavramı üretenin durduğu noktadan ve bu noktanın ona sağladığı veya icbar ettiği bakış açısından bağımsız değildir. Kaçınılmaz şekilde küreselleşmeye nereden bakıldığıyla yakından ilgili tartışmalar farklı alanlar ve soru/n/lar üzerinden şekillenmektedir. Şüphecilerin küreselleşme yerine “uluslararasılaşma” ve “bölgeselleşme” kavramlarını tercih etmesine karşın “hiper-küreselleşmeciler” denen küreselleşme savunucuları ise kavramın küresel

niteliğinin doğruluğuna vurgu yapmakta ve küreselleşen dünyayı tarif ederken “bölgeler ve kıtalar arasında yüksek derecede kapsamlı ilişki, yoğun ve hızlı akışlar, hareketler ve ağlar yoluyla biçimlendirilmiş bir dünya” şeklinde açıklamada bulunmaktadır (Held ve McGrew, 2008, s.52).

Küreselleşmenin kavramlar ve değerler üzerindeki etkisi de yine küreselleşmeciler ve şüpheciler arasında tartışma konusu olmuştur. Şüpheciler göre güç hâlen ulus devletin tekelindedir ve dolayısıyla onun kuralları geçerlidir. Küreselleşmeciler ise Vestfalyan anlamdaki egemenliğin, otonominin ve meşruiyetin zayıflamasından bahisle gücün ulus devletten uluslararası örgütlere, sivil toplum kuruluşlarına (STK), çok uluslu şirketlere (ÇUŞ) hatta bireylere kadar çok taraflı bir yapıya dağıldığını vurgulamaktadır. Bunun beraberinde küreselleşme taraftarları ekonominin de ulusüstü niteliğine vurgu yaparken bunu *küresel enformasyon kapitalizmi* olarak kavramsallaştırmaktadır. Şüpheciler ise ulus devletin ekonomideki etkinliğinin devam ettiğini ve bölgesel ekonomi blokları haricinde ulusüstü hatta küresel bir ekonomiden bahsetmek için erken olduğunu söylemektedir. Keza şüpheciler tıpkı ekonomi gibi kültürün de hâlen ulus devletin hâkimiyetinde olduğunu iddia ederken küreselleşmeciler ise tam tersine küresel popüler bir kültür oluşumundan dem vurmaktadır (Held ve McGrew, 2008, s.52).

Savunucular, şüpheciler ve karşıtlara ilaveten dönüşümcüler de küreselleşme tartışmalarında müstakil bir odak hâlinde belirmiştir ve bu tarafların dâhil olduğu küreselleşme tartışmaları günümüzde de devam etmektedir.

Küreselleşmenin ortaya çıkış tarihi konusunda literatürde ortak bir noktada buluşulamasa da küreselleşmenin uzun bir süredir hayatımızda olduğu ve iyi veya kötü ama mutlak “yeni bir şey” ile geldiği kabul edilmektedir. Peki, küreselleşmede yeni olan şey nedir? Yine taraflara göre farklılaşan bakış açılarıyla cevap vermek gerekirse hiperküreselleşmeciler yeni olanın küresel bir çağ olduğunu belirtmektedir. Küreselleşme karşıtları veya şüpheciler ise küreselleşmenin ekonomik ve coğrafi etkisine vurgu yaparak ticaret bloklarının varlığının ve ulus devletin Vestfalyan anlamdaki egemenlikte aşınmanın yeni olduğunu iddia etmektedir. Öte yandan dönüşümcüler daha yoğun bir karşılıklı bağımlılığa vurgu yapmaktadır (Bülbül, 2009, s.141). Bu noktada küreselleşmenin farklı yenilikler getirdiği noktasında mutabık kalınabilir. Bununla birlikte küreselleşmenin açığa çıkardığı en büyük etkinin kavramın kendi içindeki dönüştürücü etkisi olduğunun bir kez daha altı çizilmelidir.

Diplomasi, küreselleşmenin dönüştürdüğü ve çeşitlendirdiği kavramlardan biri olması itibarıyla bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Küreselleşmeyle gelen dönüşüm diğer birçok etkisinin yanında insani diplomasinin ortaya çıkışını da sağlamıştır. Yıllardır hayatın birçok noktasına etki eden ve son yıllarda geleceği tartışılan küreselleşme, dinamik bir süreç olarak farklı alanlardaki yeni “küreselleşmeler” (Berger ve Huntington, 2012) eşliğinde kendisini mütemediyen üretmektedir ve insani diplomasinin de bütün aktörleri ile küresel bir değer hâline gelmesi hem bu sürecin tabiatı gereğidir hem de cevherinin bir rüknüdür.

Küreselleşme ve İnsani Diplomasi

Küreselleşme barındırdığı birçok değer ve hayatın her noktasına yaptığı etkiyle popüler bir olgu olmasının yanı sıra devam eden bir süreçtir. En azından tecrübe edilen süreç boyunca çoğunlukla dikotomik olmak üzere birçok sonucuyla küreselleşme -belki de en önemli çıktısı hâlinde- Aydınlanma ile anlam kazanan “insan” faktörünü belirginleştirmiştir. Öyle ki güvenlikten hukuka, kalkınmadan yardım faaliyetlerine, uluslararası örgütlerden diplomasiye kadar birçok olgunun başına “insani” eklenmiş ve neredeyse her konuda insan temel odak hâline gelmiştir. Özlüğe göre “insani Rönesans” diye de tasvir edilen bu dönüşüm (2016, s.1-2), bu çalışmanın savlarından birini oluşturan küreselleşmenin dönüştürücü etkisinin bir uzantısıdır.

Sosyal bilimlerde çoğu kavram için üzerinde ittifak edilen ortak bir tanıma ulaşmak kolay değildir. İnsani diplomasi gibi literatürde nispeten yeni olan bir kavram için de bu durum söz konusudur. Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri Federasyonu [The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies] tarafından kullanılan “karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek” insani diplomasinin yaygın kabul gören tanımlarından biridir (IFRC, 2009). Söz konusu tanıma göre insani diplomasinin odağı “kırılğan insanlar”, tarafları ise “kanaat önderleri” ve “karar vericiler”dir. Bu durum artık diplomasinin, uluslararası ilişkilerin başat aktörü ulus devletin tekelinde olmadığını göstermektedir. Bu dönüşümde küreselleşmenin etkisi elbette yadsınamaz bir gerçekliktir.

Diplomasinin dönüşümünde küreselleşmenin etkisi, öncelikle insani diplomasinin ortaya çıkışını tetikleyen olumsuz gelişmelerde kendisini göstermektedir. Her ne kadar tartışmalı olsa da literatürde büyük oranda kabul gördüğü kadarıyla küreselleşmenin Soğuk Savaş Dönemi'nde yükselme eğilimi göstermeye başladığı kabul edilebilir. Bu dönem diğer birçok şey gibi diplomasinin de dönüşüme uğradığı yıllardır. Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ulus devletler birbirleriyle klasik yöntemlerle ve artık cesametleriyle hız çağında hantallaşan ve atıl hâle gelen ordularla savaşmak yerine silahlı mücadeleyi tek bir ulus devletin sınırlarına hapsederek devlet niteliğinde olmayan yeni aktörlerin de müdahil olduğu yeni tip çatışma yöntemleri geliştirmiştir (Dülger, 2017, s.2). Vesa yet savaşları, paramiliter güçler ve paralı askerlerden mürekkep güvenlik şirketleriyle mücessem hâle gelen neolejyoner yapılar küreselleşmeyle belirginleşirken tahterevallinin diğer ucunda insani diplomasi de eş zamanlı olarak sıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte insani diplomasi, yukarıda da belirttiğimiz üzere oldukça yeni bir kavram ve araştırma alanıdır (Lauri, 2018, s.3). Şöyle ki insani diplomasi adını taşıyan ilk kitap *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft* ancak 2007'de yayımlanmıştır (Minear ve Smith, 2007). Sahada yeni bir diplomasi türü olarak belirmesine rağmen kendisine ihtiyaç duyulan durumların giderek yoğunluk kazandığı bir dünyaya tanıklık etmekteyiz. İnsani diplomasi girişimini gerekli kılan silahlı çatışmalar ve doğal afetler küreselleşmenin bir sonucu olarak günümüz dünyasında daha sık ve yoğun yaşanmaktadır. Bu durum da küreselleşmenin insani diplomasiye duyulan ihtiyacı arttıran boyutunu ve iki olgu arasındaki doğru orantılı ilişkiyi göstermektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi küreselleşme hem insani diplomasi teşebbüslerine ihtiyaç duyulan kriz ortamlarının belirmesine neden olmakta hem de diplomasi alanında yaşanan dönüşümler dolayısıyla insani diplomasi gibi yeni bir alanın ortaya çıkışına zemin hazırlamaktadır. Bu, küreselleşmenin ayağımızın altındaki dünyayı çekmesiyle gelen krizlerle belirginleşen sürecin paradoksal yapısıyla yakından ilgilidir. İşin özü küreselleşme, bireyler, toplumlar ve kurumlar arasındaki etkileşimi ve buna dair farkındalığı arttırmasının yanında kaçınılmaz hâlde her seferinde hayırhahlığı arttırmakla kalmayacak krizleri ve buna bağlı endişeleri de körükleyecektir. Küreselleşmeye eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında negatif ve pozitif etkenlerin tek başına gerçekleşmediği eş zamanlı çelişen, çatışan ve

uzlaşan beklentilerin hep birlikte gerçekleştiği gözlemlenmektedir (Bülül, 2009, s.14). Küreselleşmenin paradoksları şeklinde değerlendirilebilecek bu olgular, insani diplomasinin ortaya çıkışında da kendisini göstermiştir. Bu noktada insani diplomasinin tecessümü için iki kriz durumunun gerekliliğini belirtmek gerekir: silahlı çatışmalar ve doğal afetlerin tetiklediği insani krizler (Veuthey, 2012, s.198). Bu iki kriz durumunda da küreselleşmenin paradoksal etkilerini görmek mümkündür. Demokrasi, eşitlik, insan hakları ve barış gibi birçok değeri yücelten küreselleşme, iletişim ve ulaşımın yoğunlaşmasıyla bu değerlerin dünya geneline yayılmasına da zemin hazırlamıştır. Ancak paradoksal olan söz konusu değerlerin erozyona uğrar-ken çeşitli insani krizlerin belirginleşmesinin de küreselleşme tecrübesine bağlanmasıdır. Nitekim bu krizlerin çözümü için insani diplomasiye ihtiyaç duyulmuştur. Aynı şekilde ekolojinin ve sorunlarının sadece akademik bir araştırma alanı olarak değil siyasal anlamda yükselişi ve çevresel farkındalık da küreselleşmeyle tebarüz etmiştir. Ne var ki dünyanın her anlamda bir rekabet alanına dönüşmesi, çevre sorunlarının artışı da beraberinde getirmiş ve artık iklim krizi diye adlandırılan olgu kimsenin yadsıyamayacağı şekilde küresel bir nitelik kazanmıştır. Pek çok doğa felaketinin gerek geleneksel gerek sosyal medya kanallarıyla artık görmezden gelinemeyecek derecede önümüzde olmasını sağlayan küreselleşme, bir süreç vasfıyla insani diplomasiye gerekçe oluşturmaktadır.

Küreselleşme, insani diplomasinin hem diplomasinin bir çeşidi hem de pratik bir uygulaması olarak meydana gelmesinde etkili olmuş, insani diplomasi faaliyetleri de küreselleşmeyi başka bir noktaya taşımıştır. Bu da bize küreselleşme ve insani diplomasi arasındaki simbiyotik ilişkiyi ifşa etmektedir. Öyle ki küreselleşme sadece diplomasinin dönüşümüne yahut insani krizlerin ortaya çıkışına neden olmakla kalmamış, insani krizlerin dünyanın birçok yerinde vücut bulmasını kolaylaştırmıştır. Bunun karşılığında insani diplomasi faaliyetleri de bir yandan ivmelenip derinleşirken bir yandan da çeşitlenerek ilgili faaliyetlerin eş güdümünü ve kontrolünü sağlayan mekanizmaların da artık yerel, ulusal, bölgesel hatta uluslararası niteliklerinden sıyrılmasıyla küreselleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, 2000'lerde insani diplomasi alanında ön plana çıkan ülkelerin başında gelen Türkiye özellikle dünyanın dört bir yanında sürdürdüğü insani diplomasi faaliyetleriyle bu alanın önde gelen aktörlerinden biri hâline gelmiştir.

Türkiye'nin İnsani Diplomasi Faaliyetleri ve Küreselleşme

Küreselleşme, diğer birçok etkisinin yanı sıra uluslararası sistemi dönüştürdüğü gibi aktörlerinin de çeşitlenmesini sağlamıştır. Söz konusu aktörler çoğu zaman ulus devletlerle ilişki kuracak ve rekabet edecek düzeye gelirken özellikle hâlen ulus devletin kontrolünde olan birçok alanda faaliyet göstermektedir. Bu noktada küreselleşme ve ulus devlet arasındaki etkileşim yadsınamaz. Ancak küreselleşme ve ulus devleti aralarında bir rekabet, tenakuz hatta düşmanlık olması üzerinden sorgulamaya girişenler,¹ en fazla beş yüzyıllık bir siyasi ünite olan ulus devletin tüm dünyadaki yegâne devlet formatı hâline gelmesinin küreselleşmenin uzantısı olduğunu gözden kaçırmaktadır. Tam tersine bir fenomen olarak ulus devlet ve bir süreç olarak küreselleşme yekdiğerini beslemektedir ve her ilişkide olduğu gibi bu etkileşim de kaçınılmaz şekilde sürtüşmeleri de içinde barındırmak durumundadır.

Küreselleşmenin ulus devletle olan etkileşimi ve birbirini besleme durumu, insani diplomasi söz konusu olduğunda devlet dışı aktörlerle yürümektedir. Devletlerin politika üretme, karar alma ve harekete geçme konularındaki (en azından günümüze göre) hantal kalan yapısı bunu mecburi kılarken diğer yandan devlet dışı aktörlerin hızlı harekete geçmeleri, onları insani diplomasinin öncü aktörleri yapmaktadır. Bu noktada STK'lar insani diplomasideki temel aktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Aşağıda detaylı şekilde ele alındığı üzere Türkiye'nin de Türk Kızılay ve AFAD başta olmak üzere çok sayıda kamu kuruluşu ve sivil toplum kuruluşu ile insani diplomasi faaliyetlerini yürüttüğü görülmektedir. Aynı zamanda küreselleşmenin yadsınamaz etkisiyle Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetlerinde ve hatta Türk dış politikasında STK'lar son derece etkindir. Söz konusu aktörler ve dış politikasına bütünleşmiş insani diplomasi vizyonuyla Türkiye, bir yandan daha fazla küreselleşirken diğer taraftan ise akıbeti her zamankinden daha çok sorgulanan küreselleşmenin bizihi yönlendiricilerinden birine de dönüşmektedir. Kısacası küreselleşme bireyler, cemaatler ve cemiyetler arasındaki etkileşimleri hem yatay hem dikey anlamda arttıran bir katalizör işleviyle ilişki içinde olduğu devletleri de bu sürecin birer aktörü hâline getirmektedir.

1 Küreselleşme ve ulus devlet arasındaki rekabet üzerine yapılan sorgulamalar genellikle ulus devletin sonunun geldiği tartışmalarıyla doğru orantılı ilerler. Buna ilişkin bazı çalışmalar için bk. Hankiss, 1999; Held ve McGrew, 1998; Ohmae, 2008; Strange, 1997; Wolf, 2001.

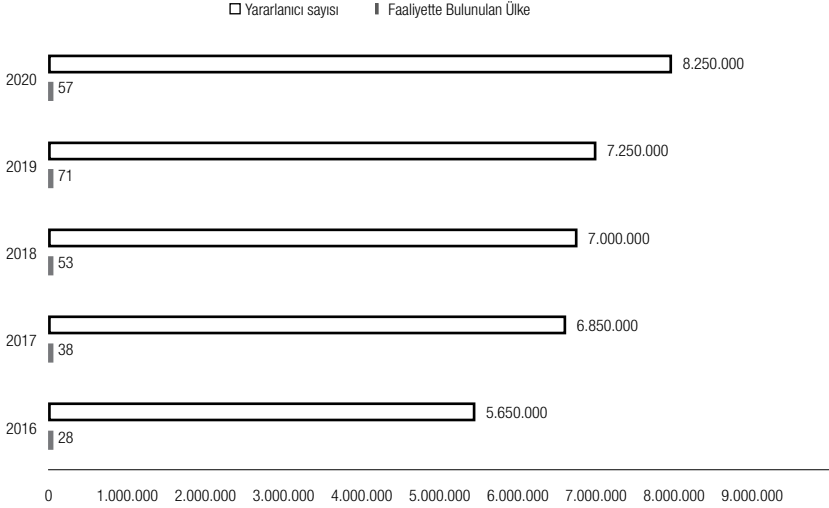
Bir ulus devletin dış politika anlayışıyla yakından ilgili insani diplomasi faaliyetleri, Türkiye’de de aktif dış politika yapımının temel yapı taşını oluşturmaktadır. Bu noktada Türkiye, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle 1990’larda başlayan aktif dış politika stratejisini artık klasik hariciye diplomasisinin yanında diğer dış politika enstrümanlarıyla da çeşitlendirerek geliştirmektedir (Kardaş ve Erdağ, 2014, s.170). Özellikle 2000’ler gerek Türk dış politikası gerekse ona bütünleşmiş insani diplomasi vizyonu ile Türkiye için oldukça önemlidir. Afrika açılımıyla Somali başta olmak üzere kıtanın çoğu ülkesine ulaşan Türkiye, insan odaklı dış politika yaklaşımını Filistin ve Suriye örneklerinde de gözler önüne sermiştir. Türkiye yeni binyılla başlayan ve 2018’de de merkezi Birleşik Krallık’taki Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü’nün (KİÖ) raporuna göre bir önceki yıl GSMH’nin %0,85’ine tekabül eden 8,07 milyar Amerikan doları yardımıyla “en cömert ulus” unvanını kazanmıştır (AA, 2018). Bunda ülkenin sadece etnolinguistik ve/veya dinsel/ mezhepsel bağı olan uluslara değil tüm dünyaya ivedilikle yardım götürmesi de elbette etkili olmuştur (Çemrek ve Yılmaz, 2021, s.52).

Türkiye dış politika vizyonunda ilk sıraya koyduğu insani diplomasi faaliyetlerini birçok farklı alanda çeşitli aktörlerle yürütmektedir (Güder vd., 2020, s.124). Bu noktada özellikle Türk Kızılay ve AFAD’ın (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) öne çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu aktörlerin başında gelen Türk Kızılay, günümüzde “Türkiye’de ve dünyada, insani yardım hizmetinde model alınan, insanların en zor anlarında yanındaki kuruluş olmak” vizyonu ve “insanın acısını önlemeye veya hafifletmeye çalışmak, insanın hayatını ve sağlığını korumak, onun kişiliğine saygı gösterilmesini sağlamak ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu saygıyı, iş birliğini ve sürekli barışı getirmeye uğraşmak” amacıyla Türkiye için faaliyetlerini sürdürmektedir (Kızılay, 2021).

Afganistan, Azerbaycan, Bangladeş, Bosna Hersek, Bulgaristan, Endonezya, Filistin, Güney Sudan, Irak, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Myanmar, Pakistan, Senegal, Somali, Sudan ve Yemen olmak üzere 17 ülkede Daimî Delegasyon Başkanlığı bulunan Türk Kızılay, yardıma ihtiyaç duyulan bu ülkelerde insani yardımın yanında kalıcı refaha yönelik adımlar da atmaktadır. Bu doğrultuda Türk Kızılay, dünyanın farklı bölgelerinde afetlere müdahale başta olmak üzere insani yardımlarını sürdürürken sadece 2021’de üç kıtadaki 51 ülkede faaliyet göstermiştir. Bu faaliyetlerinde

Türk Kızılay yurt dışında 8,5 yurt içinde 38,5 milyon yardıma muhtaç insana ulaşmıştır (Kızılay, 2022, s.12, 15, 26; Kızılay 2022a, s.50).

Yıllara Göre Kızılay'ın Faaliyette Bulunduğu Ülke ve Yararlanıcı Sayısı (2016-2020)*

*Kızılay'ın 2016-2021 yıllık faaliyet raporları incelenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Türk Kızılay Suriye İç Savaşı nedeniyle Türkiye'ye yönelen kitlesel göç hareketi bağlamında insani yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile yürüttüğü diplomatik süreçte göçün insani yardım boyutunda çoğunlukla Türk Kızılay yer almış, özellikle AB'nin sunduğu projelerle etki alanını genişletmiş ve yardıma muhtaç daha fazla insana ulaşmıştır. Türk Kızılay aynı zamanda küresel iş birlikleri sayesinde de yeryüzündeki ağını giderek genişletmektedir. Bu süreçte Türkiye'nin dış politikasındaki insani diplomasi vizyonuna olumlu katkılarıyla öne çıkan Türk Kızılay, faaliyet gösterdiği ülke ve insani yardım sunduğu yararlanıcı sayısı ile küresel bir değer hâline gelmiştir.

Türk Kızılay, faaliyetlerinin kültürel veçhesiyle Türkiye'nin kültürel diplomasi vizyonunu destekleyici bir rol de oynamaktadır. Türkiye'nin uluslararası yardımlarda ilk sıralarda yer almasında Kızılay'ın tarihsel misyonu ve arka planı itibarıyla amiral gemisi düzeyinde bir katkısı vardır. Özellikle küresel yardım kurumu markası hâline gelmesi ve dünyanın çoğu yerinde memnuniyetle anılmasıyla Kızılay, Türkiye için geleneksel diplomatik ilişkilerle elde edilemeyecek kadar değerli bir birikime sahiptir. Türkiye'nin

Kızılay aracılığıyla ivedilikle yardıma muhtaç bölgelere intikali ve buralarda dikkat çeken ve takdir gören çalışmaları, Türkiye'nin küresel bilinirliğine katkı sağladığı gibi kamu diplomasisi faaliyetlerini de derinleştirmektedir (Güder, Çemrek ve Mercan, 2020, s.125-126).

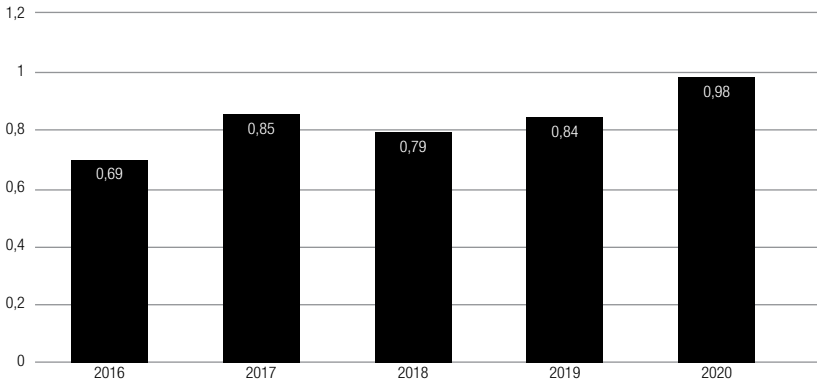
Türkiye'nin küreselleşmesine fayda sağlayan ve insani diplomasi vizyonundaki temel taşlarından bir diğeri olan AFAD 2009'da kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne geçilmesiyle kurum, afetlerin önlenmesi, afet sonrası iyileştirme çalışmaları ve afetlerle ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamakla yükümlendirilmiştir. AFAD yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da önemli faaliyetlerde bulunarak Haiti'den Japonya'ya, Şili'den Myanmar'a kadar yardım faaliyetleri düzenlemenin yanı sıra Libya, Tunus, Mısır ve Suriye'de tahliye ve insani yardım operasyonları gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin küresel sorunlara hassasiyeti ve müdahale olanakları AFAD ile pratiğe dökülürken çeşitli kampanyalarla söz konusu sorunlara yardım ulaştırılmaya da çalışılmaktadır.

Suriye İç Savaşı'ndan kaçan yaklaşık 3,5 milyon mülteciye koruma statüsüyü le ev sahipliği yapmak durumunda kalan Türkiye'de AFAD'ın önemi 2011 sonrasında daha da belirginleşmiştir. AFAD, kurduğu barınma merkezleri ve çadır kentlerle Suriyeli mültecilere yönelik sağlık hizmetleri, eğitim olanakları ve mültecilerin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşıladığı gibi onlara yeni bir yaşam alanı da oluşturmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarında siviller için yaşam alanları oluşturma ve insani yardım sağlama görevi yapan AFAD, kurduğu Afet Geçici Kent Yönetim Sistemi (AFKEN) ile Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2015 Kamu Hizmetleri Ödülleri kapsamında "Kamu Hizmeti Sunumunun Geliştirilmesi" kategorisinde birinciliğe layık görülmüştür. İşte bu başarılarıyla kurum, özellikle son altı yılda beş farklı kıtada elliye aşkın ülkedeki faaliyetleriyle Türkiye'nin insani diplomasi vizyonuna katkı sunmaktadır. Bu noktada AFAD, Türkiye'nin insani diplomasi vizyonunun bir başka güçlü unsuru olması hasebiyle kamu diplomasisinin küresel dünyada nasıl işlevsel biçimde uygulanabileceğinin de belirgin bir örneğidir. Bir ülkenin yumuşak güç ve akıllı güç kapasitesi birikimle, dolayısıyla zamanla oluşur. Bu temel insani diplomasi pratikleri sayesinde Türkiye'nin yumuşak güç ve akıllı güç kapasitesi belli bir oyluma zamanla ulaşacak ve ülke zamanla bölgesel bir aktörden küresel bir güç hâline gelebilecektir.

Türk Kızılay ve AFAD, özellikle insani diplomasinin temel gerekçesi çatışma ve afet durumlarındaki insani krizlerde yardıma muhtaç insanlara ulaşmak gayesiyle çalışmalarını sürdürmektedir. Bu itibarla her iki kurumun Türkiye'nin insani diplomasi vizyonunun temel dinamiklerini oluşturmakla belkemiğine dönüştüğünü vurgulamak gerekir. Ayrıca Türkiye'nin insani diplomasi anlayışını dünyanın birçok yerindeki yardıma muhtaç insanlara ulaştırmaya çalışan irili ufaklı çok sayıda ulusal STK da mevcuttur. Çalışmanın sınırlarını korumak adına ayrıntılı şekilde ele alınmayacak olsa da söz konusu dernek ve vakıf gibi oluşumların da Türkiye'nin insani diplomasi vizyonu aracılığıyla küreselleşmesine önemli katkılar sunduğunu ifade etmek elzemdir.

İnsani diplomasinin Türkiye özelindeki bütün aktörleri ve yürüttükleri faaliyetler, Türkiye'yi bu şekilde “dünyanın en cömert ülkesi” yapmaktadır. Bu durum küresel boyutta yayımlanan raporlarda da açıkça görülmektedir. Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü (KİÖ) tarafından her yıl yayımlanan *Küresel İnsani Yardım Raporları*nda Türkiye, millî gelirine oranla en çok insani yardım yapan ülkedir. *Küresel İnsani Yardım Raporlarına* göre 2016-2020 arasında Türkiye'nin insani yardım harcamalarının millî gelirine oranı yıl bazlı olarak Grafik 2'de sunulmaktadır (Development Initiatives, 2021, s.51).

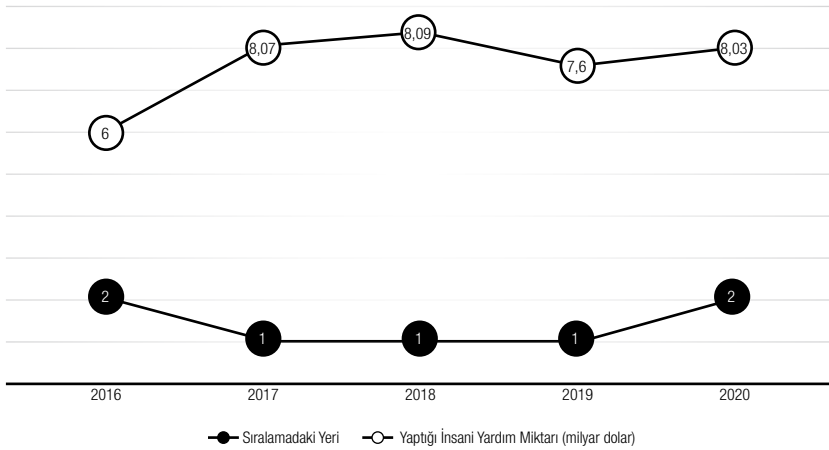
Yıllara Göre Türkiye'nin Yaptığı İnsani Yardım Miktarlarının GSMH'na Oranı (2016-2020)*

*Global Humanitarian Assistance Report'un 2016-2021 raporları incelenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye, insani yardım miktarlarında özellikle son yıllarda ABD'yle birlikte başı çeken ülkelerden biridir. 2013-2015 arasında üç yıl üst üste dünyada GSMH'sine oranla en çok insani yardım yapan üçüncü ülke konumundaki Türkiye, sonraki yıllarda ise insani diplomasi faaliyetlerini arttırarak sürekli ilk iki ülke arasında yer almıştır. Bu rakamlar birer istatistik verisinden çok daha fazlası olup kendisi de zamanında kalkınmasının bir bölümünü dış yardımlarla gerçekleştirmiş bir ülkenin dönüşümünün en billur örneğidir.

Türkiye'nin GSMH'ye Göre Yaptığı Yardımların Miktarı ve Dünya Sıralamasındaki Yeri*

*Global Humanitarian Assistance Report'un 2016-2021 raporları incelenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Sadece 2016-2022 arasındaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere Türkiye, insani diplomasi vizyonunu her geçen yıl geliştirerek bu alanda küresel bir değer ve marka hâline gelmiştir. Bu noktada küreselleşmenin de söz konusu insani diplomasi faaliyetleri ile önümüzdeki dönemde daha fazla anılacağı öngörülebilir. Nitekim küreselleşmenin geleceğine ilişkin tahminlere yer veren Credit Suisse Research Institute, küreselleşmenin sonu tartışmalarında küresel yönetimdeki en büyük sorunların jeopolitik askerî çatışmalar ve iklim felaketleri olacağını varsaymaktadır (2015, s.6). İnsani diplomasinin doğrudan gerekçesini oluşturan bu iki tahmin en azından tecrübe edilen günümüz dünyasında fazlasıyla karşılık bulmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme ve insani diplomasi arasındaki ilişkinin kuvvetli şekilde devam edeceği izahtan varestedir. Türkiye örneğinin bu ilişkide anahtar bir role sahip olduğunu söylemek yanlış

olmayacaktır. Nitekim insani diplomasi alanında öncülük eden Türkiye, çeşitlenen aktörleriyle bilhassa küresel bir değer hâline gelirken diğer taraftan da küreselleşmenin değerlerini ön plana çıkarmaktadır.

Günümüz dünyasında gerek ülkeler arasında gerek ülkelerin kendi içerisinde jeopolitik veya başka gerekçelere dayanan çatışmaların yaşandığı ortadadır. Yıllardır dile getirilen çevreyle ilgili sorunların had safhaya ulaştığı, doğal afetlerin bir yandan gelişmiş ülkelerin altyapı yatırımlarını bile boşa çıkartırken diğer yandan da sıradanlaştığı bir dünyada insani krizlerin kaçınılmaz olduğu ortadadır. Küresel ısınma ve getireceği eş zamanlı kuraklık ve sel felaketi öngörülerine ilişkin uyarılara kulaklarını tıkayan hükûmetler her geçen yıl bu öngörülerin gerçekleşmesi karşısında daha da âciz kalmaktadır. Çevre felaketleri, asayiş vb. sorunların ötesinde gıda güvenliği gibi diğer karmaşık sorunları da gündeme getirmekte, bu sorunlarla tek başına mücadele etmekte zorlanan ulus devletler daha fazla iş birliğine yönelmektedir. Küreselleşme dediğimiz de zaten insanlığın, şimdilik bir yaşam formu olarak hayat bulabildiği Dünya denen bu yegâne gezegende, tüm dünyayı etkileyen sorunlar karşısında ulus devlet gibi tekil güç odaklarıyla duramayacağının ayan beyan ortaya çıkmasıdır. Ezcümle, sorunlar küreselken çözümlerinin bölgesel, ulusal ve yerel gibi daha alt düzeylerde kalması çözüm üretmek bir yana sorunlarla yüzleşebilmek için bile yeterli değildir. “Kırık camlar” teorisinden hareketle başta asayiş sorunları olmak üzere ivedilikle çözüm üretilmeyen sorunlar -kronikleşerek kangren hâle gelmeleri bir tarafa- başka sorunları da tetiklemektedir. Üstelik sorun çözümünün en kolay ve masrafsız yolu sorunların oluşumunu engellemeye yönelik koruyucu hekimlik gibi ön alıcı tedbirlere başvurmaktır. Aksi takdirde Basra harap olup iş işten geçtikten sonra çözüm üretmek çok daha maliyetli olacaktır. Bu minvalde, küreselleşen dünyada insani krizlerin çözümü için gerekli diplomasi araçlarına ve aktörlerine sahip Türkiye gibi devletlerin değerinin giderek artacağı ve tüm devletleri benzer yönelişlere sevk edeceği öngörülebilir.

Karmaşık ve Uzun Krizlerde İnsani Diplomasi

Segâh Tekin

Günümüz dünyasında krizler, hayatın olağan akışını ve kamu hizmetlerinin sağlanmasını kısa süreliğine kesintiye uğratan acil durumlardan ziyade sağlık, eğitim, altyapı, beslenme alanları açısından sistemsel çöküşün yaşandığı ve bu duruma gitgide artan şiddetin eşlik ettiği karmaşık ve uzun süreçlerle ortaya çıkmaktadır. Acil yardıma ihtiyaç duyulanlar, tekrar edenler ve uzun süreli olanlar şeklinde üç temel kategorideki kriz durumlarından üçüncüsü, boyutları ve yaygınlığı dolayısıyla başat mevkiye oturmuş görünmektedir. Krizleri meydana getiren sorunların çözümünün yanı sıra krizlere eşlik eden sorunların çözümüne de odaklanan insani diplomasi faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlardan biri de bu baskın konumuyla karmaşık ve uzun krizlerdir.

Anahtar Kelimeler:

karmaşık aciliyet
karmaşık ve uzun krizler
karmaşık ve uzun toplumsal çatışma
kronik çatışma
siyasal istikrarsızlık

Karmaşık ve uzun toplumsal çatışma, karmaşık aciliyet, kronik çatışma, siyasal istikrarsızlık gibi isimlendirmelerden geçerek artık “karmaşık ve uzun krizler” ibaresiyle tanımlanan gruptaki krizler nedenlerine ve sonuçlarına göre değişiklik gösteren farklı kıstaslarla değerlendirilmektedir. Karmaşık ve uzun krizler isimlendirmesi; kriz süresinin uzunluğu, ilgili mahalde belirli bir alana yayılan silahlı çatışmanın varlığı, yönetimde ve kamu hizmetlerinin sağlanmasında zafiyet ve eksiklik, yaşam koşullarının kötüleşmesi ve gıda güvenliğinin sağlanamaması, şiddet olaylarındaki artış ve kişilerin hukuki veya geleneksel korunma mekanizmalarından mahrum kalmaları açısından benzeşen krizlere başlık olmaktadır. Bu bölümde öncelikle karmaşık ve uzun krizlerin kavramsal ve tarihsel perspektiften ayırt edici özellikleri çerçevesinde değerlendirmesi yapılmıştır. Ardından insani diplomasi uygulamaları temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik sorun çözücü adımlar -uzun dönemli planlama yapılması, kalkınma desteği sağlanması, kurumlar arası iş birliği, yerel aktörlerle ortaklıklar ve gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşılması- ekseninde incelenmiştir.

İnsani diplomasiye örnek teşkil edecek faaliyetlerin tarihsel geçmişi XIX. yüzyıla kadar geri gitmekle beraber kavramın 2000'lerdeki doğuşu yaşadığımız dönemdeki ihtiyaçlara işaret etmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre acil insani yardıma muhtaç durumdaki kişilerin sayısı, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek seviyeye çıkarak 132 milyona ulaşmıştır (UN OCHA, 2021). Bu bağlamda insani diplomasinin kavramsallaşması, ilgili faaliyetlerin artması ve bir akademik çalışma alanına dönüşmesini beraberinde getiren nedenler arasında XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel düzeyde yaşanan gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan karmaşık ve uzun krizler de bulunmaktadır. Nitekim bu krizler politika yapımında olduğu kadar akademik literatürde de ciddi bir gündeme sahiptir.

Günümüzde insani yardım ihtiyacını açığa çıkaran krizlerin sınıflandırılmasına yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Fakat etmenlerin karmaşıklığının yanında kriz sürecindeki çatışmalar, doğal afetler ve insan kaynaklı felaketler gibi olguların iç içe geçmesi, genelgeçer bir sınıflandırma yapmayı zorlaştırmaktadır (HPG, 2016, s.22). Karmaşık ve uzun krizler hakkında farklı tanımlamalar yapılmakla birlikte kendine özgü özellikleriyle diğer krizlerden ayrışmaları dolayısıyla bu koşullar çerçevesinde ele alınmalıdır. Karmaşık ve uzun krizlerin temel özellikleri uzun bir zaman dilimine yayılması, bertaraf edilmesinin zorluğu ve farklı ihtiyaçları ortaya çıkaran değişken doğasıdır (ICRC, 2016, s.9). Kriz süresinin uzunluğu ve bu süreçte belirli bir yerdeki "nüfusun büyük bölümünün ölüm, hastalık ve yaşam koşullarının kötüleşmesiyle karşı karşıya olmaları" hükümetlerin bu durumla mücadeledeki zayıflıkları yahut isteksizlikleri, karmaşık ve uzun insani krizleri diğer kriz türlerinden ayırmaktadır (Macrae ve Harmer, 2004, s.1). Hızla gelişen ve acil yardıma ihtiyaç duyulan krizler olarak nitelenen doğal afetler ve kıtlıklardan farklılaşan başat özelliği, insanların geçim kaynakları üzerindeki etkileri çerçevesinde "nedenleri ve sonuçlarının yapısal ve uzun süreli" oluşudur (EU ve UN FAO, 2008, s.1). Fakat acil ve uzun süreli ihtiyaçlar birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamaktadır. Örneğin kalkınma desteklerinin bir parçası olan dirençlilik inşası ve sürdürülebilir geçim kaynaklarının oluşturulması, acil yardımların sağlanmasıyla iç içe geçen bir eyleme dönüşmüştür. Dolayısıyla kalkınma destekleri sunan aktörler ile yardım kuruluşlarının eylemleri de kesişmek durumundadır (Carbonnier, 2021).

XX. yüzyılın ikinci yarısında Afrika'da yaşanan gıda güvenliği yetersizliği, akabinde devletlerin başarısız politika ve uygulamaları ile ülke içi şiddet olguları birleşmiştir. Bu sarmal içerisinde şekillenen karmaşık ve uzun kriz algısı ise aradan geçen yıllarda bazı değişimlere uğramıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle küresel ve bölgesel ölçekte güç dağılımı ve güç dengeleri de değişmiştir. Dünyanın farklı kıtalarındaki gelişmeler -Yugoslavya'nın dağılma süreci; Irak ve Afganistan'ın işgal edilmesi; Yemen, Myanmar, Suriye, Venezuela ve Haiti'de yaşanan çatışmalar; doğal afetler ve siyasal istikrarsızlık vb.- bu kriz kategorisinin farklı yönleriyle gündeme taşınmasını beraberinde getirmiştir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, kriz bölgelerinde yaşanan insani sorunlardan uluslararası kamuoyunun haberdar olmasını sağlamıştır. Bu yeni imkânlar aynı zamanda kriz bölgelerinin terkinde kolaylaştırmış, yerlerinden edilmiş kişilerin sayısı tarihte benzeri görülmemiş şekilde artmıştır. Kriz bölgelerinden kaçanların oluşturduğu düzensiz göç dalgalarıyla artan sığınmacı ve mülteci nüfus nedeniyle bölgesel ve küresel ölçeklerde bağimsız krizler ortaya çıkmıştır.

Karmaşık ve uzun krizler bağlamında çatışma ve krizlere yol açan temel sorunların çözümüne yönelik çabaların yanı sıra bunlardan etkilenen bireylerin, krizlerin neden oldukları sorunlarla baş edebilmelerinin desteklenmesi insani diplomasi çalışmalarının temel hedefleri içinde yer almaktadır (UN OCHA, 2017, s.5). Günümüzde karmaşık ve uzun krizlerin

Çatışma ve krizlere yol açan temel sorunların çözümüne yönelik çabaların yanı sıra bunlardan etkilenen bireylerin desteklenmesi, insani diplomasi çalışmalarının temel hedefleri arasındadır.

yol açtığı insani sorunların çözümünde mali güç, diplomatik çaba, sorunları ve çözümleri tespit edebilme kapasitesi, yetkinlikler ve sahadaki çalışmaların yürütülmesinde güvenliğin sağlanması gibi farklı ve tamamlayıcı eylemlere bir arada ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede odağı insan olan insani diplomasi faaliyetleri yalnızca yardım kuruluşlarınca değil aynı zamanda devletler eliyle de hayata geçirilmektedir (Régnier, 2011, s.1212). İnsani diplomasi faaliyetlerini yürüten aktörler -başta BM kurumları olmak üzere- uluslararası örgütler, devletler, sivil toplum kuruluşları (STK) ile ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren Kızılay ve Kızılhaç

teşkilatları gibi hibrit kurumlar¹ hem müstakil hem de diğer aktörlerle müşterek çalışmalar yürütmektedir. Şirketler, vakıflar ve bireyler de başta bağışlar olmak üzere çeşitli yöntemlerle insani diplomasi faaliyetlerine katkıda bulunmaktadır (UN CERF, 2021). Bu aktörlerin ortak amaçları, krizlerden etkilenen kişiler için riskin ve zarar görmeye karşı hassaslığın azaltılması ve insani ihtiyaçların temin edilmesidir (UN OCHA, 2019, s.10). Bununla birlikte aktörlerdeki çeşitlilik ve aktörlerin amaçlarındaki farklılıkların eylemlerine yansımaları (Lauri, 2018, s.3-4), bir bütün hâlinde insani eylemin devletin temel aktör olduğu klasik diplomasi çerçevesinden çıkması sonucunu doğurmaktadır.

Çatışma ve kriz bölgelerinin kalabalık ve yüksek yoğunluklu nüfus yapısı, krizlerin karmaşık ve uzun doğası insani diplomasinin yürütülmesinde muhtelif aktörlerin iş birliğini gerekli kılmaktadır. Bu bölgelerde özellikle BM kurumları ve hibrit kurumlar öncü rol oynamakta; STK'lar, devletler ve diğer aktörlerden destek alarak çalışmalarını sürdürmektedir. Uluslararası toplum, krizlerin ortaya çıkardığı sorun ve ihtiyaçların geniş bir yelpazeye yayılması sebebiyle gıda yardımından yol yapımına, eğitimden sağlık hizmetlerine, hukuki destekten temiz suya erişim sağlamaya değin pek çok alanda etkinlik gösteren çeşitli kurumların katılım ve katkılarını alarak insani krizlerle mücadele etmektedir.

Nihai hedef krizlerin bütünüyle izalesiyse de insani diplomasinin kapasitesi ve eylem çerçevesi bir noktaya kadardır. Dolayısıyla krize yönelik çözümlerin geleneksel diplomasiden yahut ilgili ülke veya bölge içinde yaşanacak siyasal, toplumsal ve ekonomik yeniden yapılanmalardan bağımsız ele alınması gerçekçi değildir. İnsani diplomasinin uzun ve karmaşık krizlerdeki hedefleri, ihtiyaçların karşılanması ve krize sebep olan ve/veya krizin sebep olduğu sorunlar karşısında insanların yaşadıkları zorlukların azaltılması yahut ortadan kaldırılmasıdır. Bu minvalde öncelik karmaşık ve uzun krizlerin kavramsal ve tarihsel perspektiften ayırt edici özellikleri çerçevesinde değerlendirilmesine verilecektir. Sonrasında bu tür krizlerin yönetiminde ihtiyaç duyulan sorun çözücü adımlar ele alınacak ve bu bağlamda örnek insani diplomasi uygulamaları incelenecektir.

---

1 Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu, ulusal ve uluslararası düzeydeki Kızılhaç ve Kızılay kurumları, diplomasi faaliyetleri yürütmekte genel kabul gören konumları bağlamında devletler ve STK'lar arası bir yerde durmakta ve hibrit kurumlar olarak adlandırılmaktadır (Berridge, 2015, s.86).

Karmaşık ve Uzun Krizler

İnsani diplomasi kavramının akademik literatüre girişinin yakın geçmişte gerçekleşmesi gibi karmaşık ve uzun krizlerin tanımlanmasına -ki büyük ölçüde yardım sağlayan aktörlerin tecrübelerine dayanmaktadır- dair literatür de yeni yeni oluşmaktadır. Ölçütler, tanımlar ve hangi bölgeye kriz bölgesi denebileceği, kurumdan kuruma veya yazardan yazara değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü [Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)], uzun ve karmaşık kriz bölgeleri bağlamında ekseriyetle Afrika ülkelerinden oluşan ve tamamında gıda krizi yaşanan ülkeleri ele alırken (FAO ve WFP, 2010, s.53) farklı yazarlar İsrail-Filistin çatışması (Macrae ve Harmer, 2004, s.1), Afganistan'daki ve Ukrayna'daki durum ile Suriye İç Savaşı (ICRC, 2016, s.4) gibi uzun süreli siyasi ve askerî krizleri bu kategoriye dâhil etmektedir (Leader, 2001, s.4). Karmaşık ve uzun krizler çoğu zaman tek bir ülkenin sınırları içinde oluşmasa da krizleri ulusal düzeyde ele almak analiz parametrelerini elde etmeyi kolaylaştırır. Bu tür krizler, genel itibarıyla kırılgan [fragile] veya başarısız [failed] devletlerde görülmektedir (Maxwell vd., 2012, s.12321). Bu ülkelerde; devlet kurumlarının yetersizliği ve otorite boşluğu çerçevesinde yerel güç odaklarının kaynaklar ve/veya toprak üzerinde hâkim olmak istemeleri krizle neticelenmektedir (EU ve UN FAO, 2008, s.2).

Karmaşık ve uzun krizlerin yaşanmakta olduğu ülkeler için kriz nedenlerine ve sonuçlarına göre değişiklik gösteren (açlık, çatışma, yerinden edilme, mültecilik vb.) farklı değerlendirme kıstasları bulunmaktadır. UNICEF'in Afganistan, Burkina Faso, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Etiyopya, Irak, Libya, Mali, Myanmar, Somali, Güney Sudan, Sudan, Suriye ve Yemen'i içeren karmaşık ve uzun kriz yaşayan ülkeler listesi tam olmamakla birlikte kriz merkezlerini gösterme bağlamında hayli kapsamlıdır (UNICEF, 2019). Bu listeye Myanmar'dan gelen göçün bir mülteci krizine yol açtığı Bangladeş'i, Suriyeli mültecilerin uzun süreli yerinden edilmelerinin vücuda getirdiği kriz koşullarına maruz kalan komşu ülkeleri, benzer şekilde özellikle Venezuelalı mülteciler ve ülke içindeki yerinden edilmişlikle mücadele eden Kolombiya'yı ve Haiti'yi eklemek mümkündür. Görüldüğü üzere Afrika ülkeleri ağırlıklı olan liste, Asya, Orta Doğu ve Latin Amerika'yı kapsayacak biçimde yayılma eğilimindedir.

Kriz durumlarının *karmaşık ve uzun* [protracted] şeklinde tanımlanması, 1978'de İsrail-Filistin çatışması hakkında kullanılan "karmaşık ve uzun toplumsal çatışma" kavramına dayanmaktadır (Policinski ve Kuzmanovic, 2019, s.966; Azar vd., 1978). Nitekim Filistinlilerin 1948'de başlayan ve hâlen devam eden topraklarından çıkarılma süreci boyunca bu krizin çözümüne yönelik mültecilere ve yerinden edilenlere yardım sağlanması ile barış görüşmelerinin teşviki gibi insani diplomasi faaliyetleri gerek BM gerekse uluslararası yardım kuruluşları ve diğer aktörler tarafından yine 1948'den beri uygulanmaktadır (Minear, 2007, s.25; ICRC, 2016, s.4-9). Karmaşık ve uzun krizler uzun süreli olmaları, insanlar üzerindeki etkilerinin derinliği ve tetikleyici çatışmalar gibi başat nedenler bağlamında tanımlanıyor olsa da bu türden krizlerin gelişimini tek bir etkene yahut sebebe bağlamak yeterli bir okuma sağlayamamaktadır (Maxwell vd., 2012, s.12321). Esasen birden çok nedene dayanan ve insani krizlere yol açan durumlar için literatürde 1980'lerin Afrika'sındaki gelişmelere atıfta bulunan *karmaşık aciliyet* [complex emergency] kavramı mevcuttur (Duffield, 1994, s.44). Kriz durumlarının kendi içindeki durağanlığı bağlamında ise *kronik çatışma ve siyasal istikrarsızlık* ifadesi kullanılmaya başlanmıştır (Schafer, 2002, s.2; Harvey, 1997, s.14). Güncel insani diplomasi literatürü ekseninde bakıldığında insani yardımın "acil yardıma ihtiyaç duyulanlar", "tekrar edenler" ve "uzun süreli olanlar" şeklinde üç temel kategorideki kriz durumlarına yönelik olduğu görülmektedir. *Karmaşık ve uzun* [protracted] kavramı nedenlerinin birden fazla oluşu, uzun süre devam etmesi ve insanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin derinliği bağlamında ortak özellikler taşıyan krizleri ifade etmek için kullanılan şemsiye terime dönüşmüş durumdadır.

Ekserisi bakımından uzun süreli çatışmalar, süregelen ekonomik sorunlar, siyasi ve politik çalkantılar, kıtlık ve gıda yetersizliği ve benzerlerine atfen karmaşık ve uzun kriz kavramı kullanılmaktadır. Şu hâlde karmaşık ve uzun kriz kapsamına giren çatışma, muayyen bir zamanda yaşanan çatışma ve çatışmalar değil bir çatışma süreci mahiyetinde düşünülmelidir (Azar, 1978, s.50). Bu krizleri tevhit eden nedenler açısından farklılık gösterse de kriz süresinin uzunluğu; ilgili bölge, ülke veya ülke içinde belirli bir alana yayılan silahlı çatışmanın varlığı, yönetimde ve kamu hizmetlerinin sağlanmasında zafiyet ve eksiklik, yaşam koşullarının kötüleşmesi ve gıda güvenliğinin sağlanamaması, şiddet olaylarındaki

artış ve kişilerin hukuki veya geleneksel korunma mekanizmalarından mahrum kalmaları açısından benzeşir (FAO ve WFP, 2010, s.12; UN OCHA, 2018, s.25). Yukarıda sayılan tüm bu etkenler, karmaşık ve uzun krizlerde insanların hayat şartlarını ağırlaştırır. Kimi zaman acil yardım gerektiren doğal afetlerin veya çatışmaların getirdiği sorunlar -Haiti Depremi (2010) gibi- devlet yönetiminde gücün konsolidasyonu ile ilgili sorunlarla birleşip uzun kriz dönemlerine yol açarken kimi zaman da uzun krizlerin içinde acil yardım gerektiren özel dönemler -Suriye İç Savaşı'nın başladığı 2011'den bu yana belirli bölgelerde aralıklarla görülen şiddetli açlık tehlikesi gibi- meydana gelebilmektedir.

Karmaşık ve uzun krizlerle uluslararası toplumun nasıl mücadele edeceği, 1980'lerde Afrika'da yaşanan krizler (Duffield, 1994, s.44) ile yine aynı döneme tekabül eden Soğuk Savaş'ın sona erme sürecinde dünyanın farklı bölgelerinde patlak veren iç çatışmalar ve küçük çaplı muharebelerin yarattığı krizler karşısında gerek kuram gerekse uygulama noktalarının 1990'lar itibarıyla tartışılmaya başlanmıştır. (Jones, 2004, s.14-15). Kriz durumlarının kırılgan ve başarısız devletlerde görülmesinden ötürü karmaşık ve uzun krizlere insani yaklaşım evvela açlık ve yetersiz beslenmeye yönelik mücadeleyle başlamış, zamanla bu yaklaşıma krize kaynaklık eden siyaset ve güvenlik

Karmaşık ve uzun krizler, sebepleri itibarıyla farklılık gösterse de kriz süresinin uzunluğu, ilgili yerde belirli bir alana yayılan silahlı çatışmanın olması, yönetimde ve kamu hizmetlerinin sağlanmasında zafiyet ve eksiklik yaşanması, yaşam koşullarının kötüleşmesi, gıda güvenliğinin sağlanamaması, şiddet olaylarında artış, kişilerin hukuki veya geleneksel korunma mekanizmalarından mahrum kalmaları açısından benzeşir.

sorunlarıyla mücadele eklenmiştir (Maxwell vd., 2012, s.12324). Karmaşık ve uzun kriz listesindekilerin çoğunu önceleri Afrika kıtasından ülkeler teşkil ederken yıllar içinde Suriye ve Afganistan gibi açlık ve gıda güvensizliğinin krizin nedeni değil lakin doğrudan sonuçlarından olduğu çatışma bölgeleri de listeye eklenmiştir.

Bugünkü dünyada krizler, hayatın olağan akışını ve kamu hizmetlerinin sağlanmasını kısa süreliğine kesintiye uğratan acil durumlardan çok sağlık, eğitim, altyapı, beslenme alanları açısından “(kriz) bölgesinde sistemsal çöküş”ün yaşandığı ve bu duruma gitgide artan şiddetin eşlik ettiği karmaşık ve uzun süreçlerle ortaya çıkmaktadır (Maurer, 2014). Küresel ölçekte insani yardımlardan en büyük payı da karmaşık ve uzun krizlerin yaşandığı ülkeler almaktadır (EU ve UN FAO, 2008, s.1). Günümüzdeki insani krizler, geçmiştekilerden sürelerinin uzunluğu bir tarafa özellikle çatışmalar söz konusuysa kırsal kesimden ziyade şehirleri etkilemeleri (ICRC, 2016, s.5), her zaman doğrudan doğruya ülkeler arası savaşlardan kaynaklanmamaları ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler paralelinde uluslararası kamuoyunun bu krizlerden haberdar olmasıyla farklılaşır. Bugünün krizleri, insanları ya çatışma bölgelerine dönüşen şehirlerinde temel kamu hizmetlerinden yoksun, ölümler yüz yüze yaşamaya ya da her şeylerini arkalarında bırakarak sığındıkları ülkelerde geri dönüp dönemeyeceklerini bilmeksizin yıllarını geçirmeye zorlamaktadır. Karmaşık ve uzun kriz bölgelerinde doğanlar, çocukluklarını bu ortamın dışında nasıl bir hayat olduğunu hiç öğrenmeden geçirmektedir (Policinski ve Kuzmanovic, 2019, s.966). Toparlamak gerekirse karmaşık ve uzun krizler (i) hem kamu kurumlarının hem de devlet otoritesi dışında güvenliği ve gündelik hayatın devamlılığını sağlayan toplumsal kurum ve ağların yokluğu veya zayıflığı; (ii) bu ortamda devletin otorite sağlayamaması veya bu konudaki istekliliğine rağmen kaynakların yetersiz oluşu; (iii) bu koşulların ilgili devletin ülke dışındaki meşruiyetini zayıflatması; (iv) kayıt dışı ekonominin varlığı; (v) mevcut koşullar ekseninde toplumun -en azından belirli kesimlerinin- şiddet, yoksulluk, açlık, yetersiz beslenme, temel haklardan yoksunluk, kamu hizmetlerine erişememe ve geçimini temin edememe tehlikelerine maruziyeti veya bunların yakın

tehdi altına girmesi şeklinde sıralanabilecek durumlarla tavsif edilebilir (Schafer, 2002).

Karmaşık ve uzun krizlerle mücadele, esas itibarıyla insani yardımlar, kalkınma destekleri ve barış inşası/ barışı koruma çalışmaları

Karmaşık ve uzun krizlerle mücadele; insani yardımlar, kalkınma destekleri ve barış inşası/ barışı koruma çalışmalarının eş zamanlı yürütülmesini gerekli kılar.

nın eş zamanlı yürütülmesini gerektirmektedir. Bu gereklilik, geleneksel insani yardım uygulamalarında değişiklikler yapılmasını beraberinde getirmiştir (Policinski ve Kuzmanovic, 2019, s.968). Genel eğilim, insani yardım ve kalkınma destekleri arasında etkileşim olması gerektiği yönündedir ve barış inşası/ barışı koruma ayağı giderek siyasal nedenlerle geri planda kalmaktadır. Nitekim *sürdürülebilir insani etkinin* sağlanması noktasında kalkınma destekleri ve insani yardımın bir arada ele alınması ve yerel aktörlerin de bu sürece dâhil edilmesi düşüncesi giderek önem kazanmaktadır (Carbonnier, 2021). Buna istinaden bölümde ele alınan örnek insani diplomasi uygulamaları gıda yardımları veya eğitimin desteklenmesi şeklinde alt başlıklar yerine temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik sorun çözücü adımlar ekseninde incelenmiştir. Bu adımlar (i) uzun dönemli planlama yapılması, (ii) kalkınma desteği sağlanması, (iii) kurumlar arası iş birliği, (iv) yerel aktörlerle ortaklıklar ve (v) gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşılmasıdır. Bu sorun çözücü adımların uygulanması belli bir sıraya tabi değildir; zira sahadaki insani ihtiyaçlar ve dolayısıyla çözüme yönelik uygulamalar çoğu zaman iç içe geçmektedir.

İnsani Diplomasi Bağlamında Sorun Çözücü Adımlar

Uzun Dönemli Planlama

Karmaşık ve uzun krizlerde krize yol açan sorun/lar genişleyip çetrefilleşerek insan hayatına etkileyen olumsuzluklara neden olurken aynı zamanda kısa ve/veya uzun süreli farklı krizlerin doğup büyümesine uygun ortamı da hazırlamaktadır. Bu nedenle anlık veya kısa süreli yardım ve destekler böylesi krizlerde yetersiz kalmaktadır (UN OCHA, 2019, s.80). Karmaşık ve uzun krizlere dair yapılan çalışmaların akademik literatüre girmesinin akabinde bu tür krizlerde yardım sağlamanın uzun dönemli planlama gerektirdiği de tartışılmaya başlanmıştır. Böylelikle hayat kurtarmaya yönelik anlık/ kısa vadeli girişimler ile sürdürülebilir insani etkiye yönelik yerel katılımı da içeren uzun vadeli kalkınma stratejilerinin bir arada uygulanmasının lüzum ve önemi kabul görür olmuştur (Russo vd., 2008, s.3-4). Aslına bakılırsa insani yardımların ulaştırılmasına ilişkin kısa dönemli planlamalar, kısa vadede sorunun asıl kaynaklarını ve ihtiyaçları göz ardı etmekte; uzun vadedeyse yetersizliklere veya olumsuz sonuçlara kapı aralayabilmektedir.

Karmaşık ve uzun krizler, doğaları gereği uzun süreli insani yardım ihtiyacı oluşturur. Günümüzde karmaşık ve uzun insani krizlerin sayısı, şiddeti ve büyüklüğü artmış, paralelinde etkilenen kişi sayısı hızla çoğalmıştır. Bu sebeple küresel düzeyde insani yardımlar için ayrılan mali kaynak hacmi tarihte hiç olmadığı kadar genişlemiştir. Ancak mevcut insani yardım arzı insani yardım talebini karşılamamakta, aradaki fark giderek açılmaktadır.

Geleneksel diplomasi imkânlarıyla bir krizin izalesinde yahut kriz kaynaklı sorunların çözümünde yetersiz kalınması insani diplomasi bağlamındaki uygulamalar için de seçeneklerin azalması sonucunu doğurmakta; yardım kuruluşları çözümsüz görünen fakat sürekli yardıma ihtiyaç duyulan bir kriz durumuyla baş etmek zorunda kalmaktadır. Söz gelimi geleneksel diplomasi yoluyla mültecilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmelerinin sağlanamaması yardım kurumlarını süreklilik arz eden bir yerinden edilme sorunuyla karşı karşıya bırakabilmektedir (Minear, 2007, s.25). Sürecin uzunluğu ve altında yatan girift etkenler yardımda bulunabilecek aktörlerde isteksizliğe sebep ol-

makta, bu da krizin bertarafını zorlaştırmaktadır (Maxwell vd., 2012, s.12321). Karmaşık ve uzun krizlerin doğaları gereği uzun süreli insani yardım ihtiyacı yaratmaları bir diğer esaslı sorundur. Küresel düzeyde insani yardımlar için ayrılan mali kaynak hacmi tarihte hiç olmadığı kadar genişlemiştir. Ne var ki insani krizlerin artan sayısının yanı sıra şiddet ve büyüklüklerinden ötürü etkilenen kişiler de hızla çoğalmaktadır. Nitekim insani krizlere ait nicel göstergelere bakıldığında mevcut insani yardım arzının insani yardım talebini karşılamak şöyle dursun aralarındaki farkın giderek açıldığı görülmektedir (HPG, 2016, s.59).

Uzun süreli krizlere eşlik eden açlık ve yetersiz beslenme sorunu bu krizlerin çözümünde insani yardımların devreye girmesinin başat nedenleri arasındadır. Çünkü savaş ve çatışma bölgelerinde görülen açlık ve yetersiz beslenme, özellikle uzun krizlerde yapısal bir soruna dönüşür. Bunun yanı sıra toplumsal eşitsizlikler, kötü ekonomi yönetimi ve kuraklık, deprem ve sel gibi doğa kaynaklı afetler nedeniyle de uzun süreli açlık ve yeter-

siz beslenme görülebilmektedir. BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), açlık ve gıda yetersizliği bağlamında karmaşık ve uzun kriz kabul edilebilecek durumlara maruz ülkeleri üç temel ölçüt üzerinden tanımlar: “(i) kriz bölgesinde uzun süredir insani yardım kabul eden ülkeler (son on yıl içinde en az sekiz yıl), (ii) 2000’den itibaren alınan kalkınma yardımlarının en az %10’unu insani yardım şeklinde alan ülkeler, (iii) düşük gelirli, gıda eksikliği olan ülkeler” (Maxwell vd., 2012, s.12321).

Hâlihazırda devam eden krizlerden etkilenen bölgelerdeki yaşam koşulları, aşırı hava olayları ve COVID-19 pandemisinin ekonomiler üzerindeki olumsuz etkileriyle daha da ağırlaşmakta ve bu durum en çok gıda güvenliğinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu meyanda gıdaya erişim ve yetersiz beslenmeyle ilgili sorunların da artacağı öngörülmektedir. Nitekim 2021 için öngörüler, bu kategoride yer alan ülkelere Suriye, Güney Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti’nde yaşanan gıda güvenliği sorunlarının kıtlığa dönüşmesi endişesini uyandırmaktadır (UNHCR, 2021, s.9; Carbonnier, 2021).

Açlık ve gıda güvenliğine ilişkin sorunlarda acil durumlar ve uzun süreli krizler arasında ihtiyaçlar ve çözümler açısından farklılıklar bulunur. Kimi durumlarda kısa süreli iyileştirmeyi hedefleyen insani yardımların doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturduğu veya mali kaynakların öncelikli olmayan alanlara harcanmasına sebebiyet verdiği ve dolayısıyla uzun vadeli etkileri bakımından yeni gıda güvenliği sorunlarına yol açtığı görülmektedir. Mesela Somali’de faaliyet gösteren yardım kuruluşları, satın alınacak tohum bulmada sıkıntı olmadığı hâlde halka ücretsiz tohum dağıtmıştır. Benzer bir yanlış kaynak aktarımı da Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde yaşanmış olup halka balıkçılık yapmaları için dağıtılan araç gereçler, beraberinde getirdiği aşırı avlanma sorunuyla Edward Gölü’ndeki balık popülasyonunu olumsuz etkilemiş ve doğal kaynakların aşırı tüketimi uzun vadede daha büyük sorunlara zemin hazırlamıştır (EU ve UN FAO, 2008, s.3).

Tarımsal üretimde devamlılığın sağlanması açlık ve yetersiz beslenme sorununa yönelik girişimlerin önemli bir ayağı olmakla birlikte burada öncelikli hedef yoksullukla kapsamlı mücadele olmalıdır. Bu çerçevede ihtiyaçların doğru biçimde belirlenmesi, uygun tarımsal üretim teknolojileri hakkında eğitim verilmesi, yerel koşullarla uyumlu ve üreticiye avantaj sağlayacak alternatif ürün ekimlerinin teşviki ve yoksul üreticile-

ri destekleyecek özel mekanizmaların hayata geçirilmesi (Longley, 2001, s.6-8) önem arz eder. Amaç, gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin acil ve uzun dönemli destekleri bir arada sunabilecek bir yöntem izlemektir (EU ve UN FAO, 2008, s.5). Bu noktada uzun krizlerin ilerleyen zaman içinde kendi düzen ve ekonomilerini oluşturdıkları göz ardı edilmemelidir. Örneğin dağıtılan aynı yardımların bazı güç odakları, karaborsacılar ve yağmacıların eline geçmesi söz konusudur. Yardımlar bu kişiler/gruplar tarafından kullanılmakta veya satışa sunulmaktadır. Bir diğer ifadeyle kriz bölgelerinde, krizin ve dolayısıyla dış yardım akışının devamlılığından rant sağlayacak kişiler mevcuttur ve bu durum özellikle gıda yetersizliği yaşanan bölgelerde görülmektedir (Bubna, 2010, s.8).

Günümüzün en ağır insani krizinin müsebbibi olan Suriye'deki iç savaşın ortaya çıkardığı pek çok sorun arasında açlık ve yetersiz beslenme doğası gereği aciliyete sahiptir (UN OCHA, 2018, s.5). Bu sorunun aşılması veya en azından hafifletilmesi için çok sayıda aktör, gerek müstakil gerekse müşterek faaliyet yürütmektedir. Fakat on yılı aşan kriz süresi, Suriye'de hayatını devam ettirmek isteyenlerin ellerinde artık mali birikimin kalmadığı zor bir döneme girildiğinin habercisidir (UN News, 2021). Suriye örneğinde görüldüğü gibi gıda güvenliğinin sağlanamaması, karmaşık ve uzun krizlerde giderek büyüyen sonu gelmez bir soruna dönüşmektedir. Diğer yandan insani diplomasi uygulayıcılarının tüm istekliliğine rağmen, krizlere siyasi çözüm getiril(e)mediği takdirde belirsizlik sürmeye devam edecektir. Böyle bir atmosferde gıda krizine yönelik çözümler sürekli bir acil durum varsayımı üzerinden kurgulanacak, sürdürülebilir gıda güvenliği yerine yiyecek teminine odaklı kalacaktır.

Kalkınmanın Desteklenmesi

XXI. yüzyılda insani yardım faaliyetleri kurumsallaşarak geliştiği hâlde krizlerin uzunluğundan ötürü kısa vadede yarar sağlayan yardımların uzun vadede aynı etkiyi göstermedikleri fark edilmektedir. İnsani ihtiyaçların krizin uzunluğu nispetinde uzun dönemli yardıma dönüşerek karşılanmasının bağımlılığı ortaya çıkarması, tarımsal üretimi zayıflatması ve yardımların yağmalanması gibi yeni sorunlara yol açabildiği, bunun da özellikle açlık, kamu hizmeti yetersizliği ve yoksullukla mücadele gibi çözüm alanlarındaki güçlükleri arttırdığı gözlenmektedir (Grunewald, 2001, s.3).

Bu noktada kalkınmanın desteklenmesi, sürdürülebilir ekonomik sistemlerin ikame ve idamesi bağlamında okunmalıdır. Daha önce de ifade edildiği üzere karmaşık ve uzun krizlerin başat özelliği, insani yardıma ilişkin acil ve kalkınmaya ilişkin uzun vadeli ihtiyaç ve sorunların iç içe geçmiş olmasıdır. Ne var ki kalkınma desteği, çoğu zaman hibrit kurumların ve diğer insani yardım kuruluşlarının amacını, faaliyet alanını ve mali gücünü aşan kapsamlı ve uzun vadeli programlar ve hatırı sayılır bir finansman gerektirmektedir. Nitekim bu krizlerin aşılabilemesinde kalkınma alanına mensup

İnsani ihtiyaçların krizin uzunluğu nispetinde uzun dönemli yardıma dönüşerek karşılanması, bağımlılık oluşturma, tarımsal üretimi zayıflatma gibi yeni sorunlara yol açabildiğinden kalkınmanın desteklenmesi, hem bu türden sorunların üremesine engel olacağı hem de sürdürülebilir ekonomik sistemlerin ikame ve idamesini sağlayacağı için elzemdir.

aktörler de *kaynakların harekete geçirilmesi, koordinasyonu ve dağıtım* süreçlerine destek vererek rol alır (Macrae ve Harmer, 2004, s.1). Dolayısıyla hâlihazırdaki karmaşık ve uzun krizlerde uzun vadeli çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hedefe erişilebilmesi için ihtiyaç belirleme, yardım ulaştırma, aktörlerle müzakere gibi insani diplomasi uygulamalarında ve uzun vadeli kalkınma desteklerinin planlanmasında sadece yardım kuruluşlarına değil, hükümetler arası örgütler ve devletlere de önemli görev ve sorumluluklar düşmekte ve çok sayıda aktörün iş birliği yapması lazım gelmektedir.

Yakın geçmişe kadar genelgeçer eğilim, önce insani yardımların ulaştırılması, krizler uzun ve karmaşık olma yoluna girdiğinde kalkınma desteklerinin devreye sokulması şeklindeydi. Fakat gelişmeler göstermiştir ki kriz durumlarında insani yardım ve kalkınma yardımları birbirinden bağımsız yürütülmemeli ve her iki alanın uzman kurumları, amaç ve araçlarındaki farklılıklara rağmen birlikte hareket etmelidir. Ancak bu takdirde krizlerle mücadelede etkili sonuçlar alınabilmektedir (World Bank, 2017, s.2).

Kalkınma destekleri sunan kurumların öncelikli faaliyetleri arasında iş piyasasını canlandırma ve sosyal destek sağlama bulunmaktadır. Bunlar; iş olanaklarını ve kişilerin işe alınma yeterliliklerini arttırmak ve daha kısa vadede ihtiyaçların karşılanması için hassas ve kırılgan gruplar başta olmak üzere kriz koşulları altında yaşayanları desteklemektir (World Bank 2017, s.74). Kriz bölgelerinde kalkınma desteği gerektiren sorunlar arasında altyapı tahribatının giderilmesi özel önem taşımaktadır. Her şeyden önce altyapının zarar görmesi ile temiz suya erişim ve gıda güvenliği doğrudan bağlantılıdır, bu nedenle de hayati önemdedir. Tarihin her döneminde olduğu gibi düşman tarafların yekdiğerini güçten düşürmek ve yıldırma amacıyla su kaynaklarına erişimi engellemesi günümüzde de bir savaş taktiği olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra yerleşim bölgelerine yönelik bombardıman ve şehirlere kayan çatışmalar bugünün koşullarında sivil halkı çok daha ağır etkilemekte, altyapı zarar görmekte, içme ve temizlik ihtiyaçları için temiz suya erişim zorlaşmaktadır (UNICEF 2021). Uzun ve karmaşık krizler, sağlık kurumlarının ve çalışanlarının sayısı ve çalışma kapasiteleri üzerindeki olumsuz etkileriyle sağlık alanında belirli yetersizliklere yol açabilmektedir. Misal Suriye’de süregiden iç savaştan ötürü sağlık kurumlarının ancak yarısı tam kapasiteyle çalışabilmekte, bu da ülkenin sağlık sistemini deyim yerindeyse felce uğratmaktadır. O kadar ki çocuk felci gibi salt aşılama ile önlenebilecek çocuk hastalıklarında artış baş göstermiştir (UN OCHA, 2018, s.5). Geneli bakımından günümüz krizleri çatışma alanlarının genişleyerek şehirlere yayılması, yerleşim bölgelerine zarar veren doğal afetler ve terör saldırılarıyla tavsif edilebilir. Kriz dönemlerinde iletişim, ulaşım, enerji altyapıları, su dağıtım şebekeleri, hastaneler ve okullar gibi kamu hizmetlerinin yürütüldüğü tesisler zarar görmektedir. Altyapı ve üstyapı zararının giderilmesi, krizlerin birbiriyle bağlantılı biçimde yol açtığı eğitimdeki kesintilerden sağlık hizmetlerindeki yetersizliklere; salgınların önlenmesinden gıda güvenliğinin sağlanmasına kadar çok sayıda sorunun izalesine katkı sağlayacaktır. Zarara uğrayan yapı ve sistemlerin onarılması veya yeniden inşası için kuşkusuz dış yardımlara da gerek duyulmaktadır (ALNAP, 2018). Bu desteklere yönelik gereksinim yalnızca krizlerin ortaya çıktıkları ülkeler için değil kriz dolayısıyla yerinden olan kişilerin gittikleri ülkeler için de söz konusudur. Zira bu ülkelerde uzun ve karmaşık mültecilik olgusu ve artan nüfus baskısı altında eğitim ve sağlık hizmetleri, su ve enerji şebekeleri gibi

alanlarda kapsamlı iyileştirme ve yeni yatırım ihtiyaçları doğmaktadır. Buna rağmen ev sahibi ülkeler, gerek ekonomik güçleri yeterli olmadığı için gerekse mültecilerin kendi ülkelerine dönmeyeceklerinin kabulü anlamına geleceği için bu konuda isteksiz davranabilmektedir (World Bank 2017, s.7).

Karmaşık ve uzun kriz bölgelerine yönelik kalkınma desteklerinin öncelikli hedeflerinden biri *dirençlilik* [resilience] inşasıdır. Krizlerle mücadelenin önemli bir bileşeni niteliği taşıyan bu inşa süreci için uzun vadede sürdürülebilir çözümler üretme öncelenerek kriz bölgelerinde yaşayanlara çeşitli destekler sağlanır. Özellikle geçim kaynaklarının korunmasına ve devamlılığına ilişkin tedbirlerin kişilerin “yalnızca hayatta kalmalarını değil kriz sonrasında yeniden düzenlerini kurabilmelerini de sağlayacak” olması hayati önemdedir (HPG, 2016, s.28-46). Fakat dayanıklılığın artırılması çabaları mahiyeti bakımından genellikle çatışmaların ve insan hakları ihlallerinin yaşandığı kriz bölgelerindeki koşullarla örtüşmemekte, daha çok doğal afetlerle mücadelenin kolaylaştırılması yönünde tedbirlerin alınması ve geçim kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında etkili olabilmektedir.

Dirençliliğin öncelikli hedefler arasında yer alması, kapsamına giren sürdürülebilirlik işleviyle doğrudan alakalıdır. Literatüre “dünyanın en kötü insani krizi” tanımlamasıyla geçen (IDMC ve NRC, 2021, s.35) Yemen örneğinde, çatışmaların yardım kuruluşları çalışanlarının da hayatını tehdit etmesi ülkedeki yardım faaliyetlerinin azalmasına neden olmuştur. Nitekim ülkede kolera salgınıyla mücadele etmek için kurulan tesislerin kısa vadede faaliyet göstermesi planlanmış, salgının sona ermesinin ardından yardım sağlayan ülkeler tarafından daha fazla finanse edilmemiştir. Tesisler atıl duruma düşerken muhtemel yeni salgınlarda faaliyete geçebilmeleri için yeniden finansman gerekecektir. Bu da hem fazladan kaynak aktarımı gerektirecek hem de zaman kaybına yol açacaktır (ALNAP, 2018).

Doğa kaynaklı afetler de karmaşık ve uzun kriz koşullarının oluşmasında etkili olabilmektedir. İlk bakışta acil yardım gerektiren kısa süreli kriz durumları gibi görünseler de çoğu vakada felaket bölgelerinde yaşayan kişilerin evlerinin ve geçim kaynaklarının tahribatı uzun süreli ekonomik krize veya bu bölgelerde yaşayan kişilerin göç etmeleri ve dolayısıyla karmaşık ve uzun süreli yerinden edilmişliğe neden olur.

Özellikle yer aldıkları iklim kuşağı sebebiyle Amerika kıtasının belirli bölgeleri ile Pasifik'e kıyası olan Doğu ve Güney Asya ülkeleri, şiddetli kasırga ve sellere maruz kalmaktadır. İklim değişikliğinin, aşırı hava olayları başta olmak üzere doğada yaptığı çeşitli etkilerle gelecekte daha fazla çatışmayı ve göçü tetikleyebileceği öngörülmektedir. Doğal afetler, mültecileri ve mevcut hâlde yerinden edilmiş kişileri de etkilemektedir. Örneğin Yemen, Suriye ve Somali'de yaşayan yerinden edilmiş kişilerin ve Bangladeş'teki mültecilerin bir kısmı, sığındıkları yerleri vuran seller, yangınlar ve kuraklık gibi doğal afetler nedeniyle yeni kriz durumlarının içinde kalmış ve yeniden göç etmiştir (UNHCR, 2021, s.26; IDMC ve NRC, 2021, s.10,35-37,78). Bu olay-olgu örüntüsü, kalkınma desteklerinin krizin çıktığı bölgelerle sınırlı değil yerinden edilmiş kişilerin gittikleri bölgeler veya sığınmacıları kabul eden ülkeler gibi krizlerin yayıldığı alanları da içerecek şekilde geniş çerçevede planlanması gerektiğini göstermektedir.

Kurumlar Arası İş Birliği

Uzun süreli insani krizlere yol açan savaşlar ve iç çatışmaların sürme nedenleri yalnızca savaşan taraflar arasındaki anlaşmazlıklara bağlı değildir. Otorite boşluğunu fırsat bilen kimi aktörlerin hammadde kaynaklarını sömürmesi (Grunewald, 2001, s.2) ve uzayan çatışmaların silah ve mühimmat satışı için pazar oluşturması gibi amiller; üçüncü devlet, şahıs ve şirketleri de sürece dâhil eden uzatıcı sebepler arasındadır. Çatışma bölgelerine yönelik yardımlarda bir diğer önemli engel de özellikle hükûmetlerden gelen yardımların siyasal açıdan belirli grupları desteklemeye yönelik olması ve bu durumun, yardımların çatışma bölgelerindeki tüm ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını engellemesinin (DARA, 2011, s.32) ötesinde taraflar arasındaki anlaşmazlıkları perçinleyerek sürecin daha da uzaması ve karmaşıklaşması yönünde etkimesidir.

Güney Asya'da Myanmar örneği insani diplomasinin farklı aktörlerinin kriz bölgesindeki koşulların iyileştirilmesi adına yürüttükleri iş birliğini ve bu iş birliğinin önemini göstermektedir. Hükûmetin resmî söylemine göre yüzden fazla dil ve lehçeyi konuşan 135 farklı etnik grubun bulunduğu Myanmar, ülke içi şiddetin yaşandığı, coğrafi konum ve iklim kuşağı itibarıyla doğal afetlerin sıklıkla görüldüğü bir ülkedir (IFRC, 2021, s.5-6). Nüfusun çoğunluğunun Budist olduğu Myanmar'da, Ara-

kan bölgesinde yaşayan bir milyon üzerinde nüfusa sahip Müslümanlar, *Rohingyalar* olarak adlandırılmakta ve gerek ülke hükûmeti gerekse Budist halk tarafından onlarca yıldır sistematik ayrımcılığa ve baskıya maruz bırakılmaktadır (CFR, 2021). Ülkede Rohingyaaların dışında farklı etnik kökenlere sahip Müslüman topluluklar da yaşamaktadır. Fakat 1950'lerden bu yana Rohingyaalar, ülke yönetimi tarafından ayrılıkçı bir grup olarak görülmektedir. 1962'de askerî yönetimin kuruluşundan itibaren de sahip oldukları sivil ve sosyal haklardan mahrum edilme süreçleri başlamıştır (Swazo, 2021, s.14). 1960'larda uygulanmaya başlayan dışlayıcı politikalarla ülkedeki çeşitli etnik ve dinî gruplar da zarar görmüş, örneğin Çin ve Hint etnik kökenine sahip kişiler ülkeden çıkarılmış veya sürülmüştür. 1982'de yapılan yeni anayasa vatandaşlığı etnik kökene göre tanımlamış ve Rohingyaalar vatandaşlık haklarından mahrum kalmıştır (Haque, 2021, s.57). Rohingyaalara yönelik sistematik şiddet ve ülkeden çıkarılma ise 2012'de başlamıştır. Bu tarihten itibaren binlerce kişinin ölümü, evlerin ve iş yerlerinin tahrip edilmesi ve yüz binlerce kişinin yerinden edilmesi veya mülteci durumuna düşürülmesi sonucunda Myanmar'daki durum, mültecilerin akın ettikleri komşu ülke Bangladeş'i de içeren karmaşık ve uzun bir krize dönüşmüştür (CFR, 2021). Bangladeş'teki Rohingya sığınmacıların sayısı bir milyonu aşarken ülke, bu kişileri Myanmar'a geri göndermek istemektedir (Kurlantzick, 2019). Myanmar'daki sorunların çözümsüz kalması ve 2021'de gerçekleşen askerî darbeye ilaveten Bangladeş ve Malezya gibi bölge ülkelerindeki Myanmarlı sığınmacı sorununun hem bu ülkelerin mültecilerin korunmasına yönelik uluslararası anlaşmalara taraf olmaları hem de sığınmacılara yönelik politikalarını mültecilik haklarını tanımama ve geri gönderme üzerine kurmaları nedeniyle giderek çetrefil bir hâl alması, tüm bölgeyi kapsayan uzun ve karmaşık krizin daha da şiddetlenmesi anlamına gelmiştir (Khairi vd., 2018, s.194). Bangladeş ve Myanmar'da yaşayamaz hâle gelen yüzlerce Rohingya, ilkel koşullardaki gemilerle Endonezya, Malezya ve Tayland'a gitmeye çalışmakta ancak önemli bir kısmı bu yolculuk sırasında hayatını kaybetmektedir; esasen adı geçen Güneydoğu Asya ülkeleri de sığınmacılara ev sahipliği yapmaya pek istekli değildir (Aljazeera, 2021). Bu ortamda, insani yardımların en fazla ihtiyaçlı gruba ulaştırılabilmesi hayati önemdedir. Bunun temini için başat katkı ise kurumlar arası iş birliğinden geçmektedir. Ülkede yaşanan askerî darbe sürecinin de etkisiyle Myanmar içindeki du-

rumu iyileştirmeye yönelik insani diplomasi uygulama imkânı azalmış, bununla beraber Bangladeş'teki mültecilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik insani diplomasi uygulamaları başarı kaydetmiştir. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Ulusal Kızılhaç ve Kızılay dernekleri ve Bangladeş Kızılayı, ülkedeki Rohingya'ların durumlarının iyileştirilmesi ve haklarının korunması bağlamında hem mültecileri hem de yerleştirildikleri bölge halkını kapsayan çalışmalar yürütmektedir. Söz konusu çalışmalara BM kurumlarının yanı sıra yerel düzeydeki STK'lar da destek vermektedir (Atallah, 2017).

Endonezya Rohingya'lar meselesinde farklı bir yol izlemiş, klasik ve insani diplomasinin imkânlarını birleştirerek Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği [Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)] ile iş birliği içinde Myanmar sınırları dâhilinde yaşayan Rohingya'lara insani yardım ulaştırmak için Myanmar hükûmetinden izin almıştır. Aynı zamanda diğer ülke hükûmetleri ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi insani yardıma erişim ve yardım dağıtımını işlemlerine ilişkin ortak çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Endonezya halkının Rohingya'lara desteğini göstermek amacıyla ülkeden 11 insani yardım kuruluşu; eğitim, sağlık, acil yardım ve ekonomik destek gibi alanlarda yardım sağlamak üzere Myanmar için Endonezya İnsani İttifakını [Indonesian Humanitarian Alliance for Myanmar (IHA/AKIM)] oluşturmuştur. Endonezya hükûmeti bu STK'lar ile iş birliği içinde olmuş ve kendi himayesi altında ülkede faaliyet göstereceklerini Myanmar hükûmetine iletmıştır. Endonezya'nın Myanmar'da yürüttüğü insani diplomasiye ülkenin farklı bakanlık ve kamu kuruluşları da destek vermiştir (Setiawan ve Hamka, 2019, s.10-11). Endonezya, çeşitli ülkelerin yaptığı gibi yaşanan insan hakları ihlalleri üzerine Myanmar'la diplomatik ilişkileri askıya almak veya yaptırımlar uygulamak yerine farklı bir yol izleyerek *sessiz diplomasi* denen yöntemi uygulamıştır. Bu insani diplomasi uygulamasıyla Endonezya, Myanmar'a müdahaleye değil yardımların ulaştırılmasına odaklanmıştır. Endonezya, öncelikle Myanmar'dan kaçan Rohingya'ları ülkesine kabul edip yardımda bulunmuş, sonrasında diplomasiden etkin biçimde yararlanarak Myanmar hükûmetinden gerekli izinleri almış ve Endonezya kurumlarının Myanmar topraklarında yaşayan Rohingya'lara yardım ulaştırmasını sağlamıştır (Smith ve Williams, 2021, s.182). Myanmar'daki bu krize ilişkin bir başka insani diplomasi uygulaması ör-

neğiye bizzat ülkenin içinden, Myanmar Kızılhaçı'ndan gelmiştir. Başta doğal afetlerle mücadele bağlamında olmak üzere özellikle ülkenin yardım ulaştırılamayan bölgelerine erişme hedefindeki Myanmar Kızılhaçı; Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve Çin Kızılhaçı'yla yürüttüğü ortaklıkların yanı sıra ülke hükûmeti ile gönüllülerinin statüsü ve görev alanları konusunda vardığı anlaşmalar neticesinde hem çatışmalardan etkilenenlere hem de doğal afetlerden zarar görenlere yardım ulaştırmaktadır (IFRC, 2021).

Yerel Aktörlerle Ortaklık

Yerel aktörlerle iş birliği, geçmişte göz ardı edilen fakat giderek önem kazanan bir işlemdir. Ulusal kurumların kamu güvenliğini ve kamu hizmetlerini sağlamada yetersiz kalması hâlinde yerel kurumlarla iş birliğinin önemine vurgu yapılmakta ancak uluslararası aktörlerin bu konuya çoğu zaman yeterli özeni göstermediğine dikkat çekilmektedir (FAO ve WFP, 2010, s.24). Esasen yerel aktörlerle çalışmanın çoğu zaman bir tercih değil zorunluluk olduğu hatırdâ tutulmalıdır. Çatışmaların sürdüğü karmaşık ve uzun krizlerde uluslararası yardımlar liman kentlerine ve büyük şehirlere gelmekte, yardım kuruluşlarının bunları krizden en çok etkilenen nüfusun yaşadığı iç bölgelere ulaştırması zorlaşmakta ve kimi zaman yardım görevlilerinin hayatı da riske girmektedir (Lauri, 2018, s.2). Bu gibi durumlar, yardım ulaştırmak için yerel düzeyde iş birliği ihtiyacıyla neticelenmektedir. Ancak yerel aktörlerle iş birliği, çatışma ve yolsuzluk olgularının bulunduğu kriz durumlarında istenmeyen sonuçlara da yol açabilmektedir. Dolayısıyla yerel aktörlerle iş birliği, gerekli olduğu kadar dikkatle hareket etmeyi gerektiren de bir konudur. Bu noktada insani diplomasi aktörleri, yerelde muhatap olacakları aktörlere dair etraflı bir paydaş analizi yapmak durumundadır. Bu analizle paydaşların arka planları, öncelikleri, çözüme uzaklık/ yakınlıkları vb. pek çok husus hesaba katılmalıdır. Örneğin Somali'de faaliyet gösteren insani yardım ve kalkınma kuruluşlarından bazıları yerel aktörlerle iş birliği konusunda aceleci davranmış, böylelikle farkında olmadan gerçek ihtiyaç sahiplerini temsil etmeyen silahlı gruplarla çalışmıştır. Ülke içi kurumsal mekanizmaların çöktüğü çoğu kriz durumunda yerel ortak bulmak güçleşmekte, özellikle iç çatışma durumlarında yerel kurumlar veya hükûmetlerin kendileri de çatışmalara taraf olabildikleri için

Çatışmaların sürdüğü karmaşık ve uzun krizlerde uluslararası yardımların krizden en çok etkilenen nüfusun yaşadığı iç bölgelere ulaştırılmasında yaşanan zorlukları aşmak ve yardım görevlilerini hayati risklerden korumak için yerel düzeyde iş birliği zaruridir. Ancak insani diplomasi aktörleri, yerelde muhatap olacakları aktörlere dair etraflı bir paydaş analizi yapmalı, bu analizle paydaşların arka planları, öncelikleri, çözümü uzaklık/ yakınlıkları vb. hususları tespit etmelidir.

ortaklık perspektifinin dışında bırakılmaktadır (EU ve UN FAO, 2008, s.3-5). Taşıdığı tüm risklere rağmen yerel ortaklarla iş birliği -özellikle başarısız devletlerde meydana gelen karmaşık ve uzun krizlerde, yardımları ulaştırabilmek için- özel öneme sahiptir.

Yine Somali örneğinden devam edecek olursak başarısız devletler arasında yer alan Somali'deki uzun süreli insani kriz önce küresel ölçekte yardım kuruluşlarını bölgeye çekmiş fakat yaşanan güvenlik zafiyeti ve sorunlar bu aktörlerin çoğunun ülkeden çekilmesine neden olmuştur. Ülkede kalmaya devam eden en önemli kurumlardan biri, gıda güvenliğini sağlamayı amaçlayan BM Dünya Gıda Programı'dır. Kriz bölgelerine gıda ulaştırmak için ihtiyaçları

belirleme, yardımları organize etme, dağıtma ve güvenliğini sağlamak noktasında insani diplomasi uygulamalarını etkin biçimde kullanan kurum bazen çalışma ilkelerinden taviz vererek şiddetin parçası olan yerel güç odaklarıyla da irtibata geçmiştir. Çalışanlarına yönelik ölümle sonuçlanan saldırılara, çalışanlarının kaçırılmasına, ülkeye gıda yardımı taşıyan kurum gemilerine yönelik korsan saldırılarına, ülkeye ulaşan gıda yardımlarının hatırı sayılır bölümünün yağmalanmasına ve dahası iç bölgelere yardım ulaştırabilmek adına zaman zaman rüşvet vermek zorunda kalmasına rağmen ülkedeki faaliyetlerini sürdürmüştür. Özellikle gıda sevkiyatı yapan gemilerinin güvenliği için bazen ABD ordusundan da yardım alan Dünya Gıda Programı'nın durumu, bir yandan insani diplomasi adına -insani ihtiyaçların ulaştırılması noktasında askerî aktörlerle iş birliği yapılması örneğiyle- bir başarı teşkil ederken diğer yandan da devlet başarısızlığından kaynaklanan krizlerin çözü-

münde tüm çabalara rağmen insani diplomasinin oynayabileceği kısıtlı rolü de gözler önüne sermektedir (Bubna, 2010, s.1-7).

Gerçek İhtiyaç Sahiplerine Ulaşma

İnsani diplomasi aracılığıyla yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması öncelikle bu kişilerin kimler olduklarının belirlenmesiyle mümkündür. Kalkınma destekleri uzun dönemli ve yüksek maliyetli finansman gerektirdiğinden uzun ve karmaşık kriz durumlarında ilk etapta gerçek ihtiyaç sahiplerini ve neye ihtiyaç duyduklarını belirlemek öncelikli önemi haizdir (World Bank 2017, s.7). Fakat hangi krizlerin uzun süreceği başlangıçta bilinemediğinden gerçek ihtiyaç

Kalkınma destekleri uzun dönemli ve yüksek maliyetli finansman gerektirdiğinden uzun ve karmaşık kriz durumlarında insani diplomasi aracılığıyla yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması için bunları ve neye ihtiyaç duyduklarını belirlemek öncelikli öneme sahiptir.

sahiplerinin tespiti süreç içinde ve gelişmeler doğrultusunda şekillenmektedir. Ayrıca insani diplomasi uygulayan aktörler arasındaki amaç farklılıkları, bazen gerçek ihtiyaç sahiplerine erişilmesini ve durumlarının iyileştirilmesini zorlaştırabilmektedir. Örneğin uzun ve karmaşık krizlerde insani diplomasi uygulamalarının devletler nezdindeki amaçları arasında küresel ve bölgesel barış ve güvenliğe katkıda bulunmanın yanında birtakım özel amaçlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında askeri müdahaleye gerek kalmadan krizin sona erdirilmesi için çaba gösterilmesi (Setiawan ve Hamka, 2019, s.3) ve krizdeki ülkeden dışarı taşacak bir çatışmanın veya göç dalgasının önlenmesi yer almaktadır.

Krizden doğrudan etkilenen tüm kişiler ihtiyaç sahibidir. Mamafih krizlere eşlik eden yoksulluk, sağlık hizmeti yetersizliği, altyapı yıkımı, iş piyasasının çöküşü gibi sorunlar, hassas ve kırılgan gruplar adı verilen toplumun bazı kesimlerini diğerlerinden daha fazla etkilemektedir. Uzun ve karmaşık kriz koşullarında kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar, yerinden edilenler ve mültecilerden oluşan toplumsal kesimler hassas ve kırılgan gruplara tekabül etmektedir. Özellikle çatışma böl-

geleri bağlamında, ağır hasta ve yaralılar da bu gruplara dâhil edilebilir. Mesela engelli kişiler kriz koşullarında ihtiyaçlarını karşılamak ve temel kamu hizmetlerine erişmekte diğer kişilere nazaran daha fazla sıkıntı çekerken çatışma bölgelerinden ayrılma noktasında da daha fazla zorluk yaşarlar. Gerek kriz gerek kaçış süreçlerinde ayrımcılığa maruz kalma, saldırıların hedefi olma ihtimalleri daha fazla olup çocuk, kadın yahut yaşlı olmaları onlar için koşulları daha da ağırlaştırabilmektedir (Policinski ve Kuzmanovic, 2019, s.972). Çoğu kez bu kişiler, özellikle kriz nedeniyle destek sağlayıcı resmî ve gayriresmî mekanizmaların çöktüğü durumlarda, kendi adlarına yardım talep edecek veya kriz bölgesinden ayrılacak olanaklara sahip olmadıklarından kendilerine ulaşılması özel çaba gerektirmektedir.

Hassas ve kırılgan gruplardaki bireylerin kriz bölgelerinde karşılaştıkları sorunlar ve ihtiyaçlar diğer bireylerden farklı olabilir. Günümüzde tüm hassas ve kırılgan gruplara yönelik insani diplomasi uygulamaları yaygınlaşmaktadır. Özellikle karmaşık ve uzun krizlerin doğası gereği uzun vadede en olumsuz etkilenen grupları teşkil eden çocuklar, kadınlar, yerinden edilmişler ve mültecilere ilişkin girişimler dikkat çekicidir. Çocuklar ve kadınlar, kriz koşulları altında en hassas konumda yer alan toplumsal kesimleri oluşturur. Uzun süren çatışma ve krizler, çocuklar ve kadınlar üzerinde daha fazla stres ve kaygı yaratarak kendilerine özgü farklı ve daha şiddetli yıkıcı etkilere yol açabilmektedir (UN OCHA, 2017, s.6).

UNICEF verilerine göre silahlı çatışmaların ortaya çıkardığı ve/veya beslediği karmaşık ve uzun krizlerin yaşandığı yerlerde, çocukların temiz içme ve kullanma suyuna erişememeye bağlı hastalıklar yüzünden hayatlarını kaybetme ihtimalleri, çatışmalardan dolayı ölme ihtimallerinden üç kat daha fazladır (UNICEF, 2019). Cinsiyete dayalı şiddet ise gerek çatışma bölgelerinde gerek göç sürecinde ve gerekse gittikleri yerlerde kadınları ve kız çocuklarını bekleyen en büyük tehlikelerden biridir. Tecavüz ve tacizler; Suriye ve Afganistan'ın yanı sıra Nepal'den Somali'ye, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden Orta Amerika'ya kadar küresel ölçekte göç kaynağı kriz bölgelerinin hemen hepsinde insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmasının temel nedenleri arasındadır. Çatışmalar, kadınları ve kız çocuklarını militanlar, askerler, insan kaçakçıları veya kamp çalışanları gibi kişilerin şiddetine maruz bırakmaktadır.

Çatışma ve kaçış ortamının getirdiği psikolojik baskı, aile içi şiddeti de tetiklemekte ve bu gruplar, kriz dönemlerinde normal zamanlara kıyasla daha sık aile içi şiddete maruz kalmaktadır (World Bank 2017, s.84). Çocukların ve gençlerin eğitim hayatları da hem acil kriz hem de karmaşık ve uzun kriz durumlarında “kesintiye uğramakta, öğrenciler okulu bırakmakta veya eğitimin kalitesi düşmekte”dir. Kız çocukları ve kadınlar, uzun ve karmaşık krizlerin eğitim hayatı üzerindeki olumsuz etkilerinden de erkeklere nazaran daha fazla zarar görmektedir (Council of the European Union, 2018, s.2-4). Bu bilgilere rağmen krizlerin sürekliliği, hassas ve kırılgan gruplar için doğrudan kriz bölgesinde sağlanan yardım ve destekleri daha çok gündelik hayatı sürdürmeye yönelik acil kalemlerle sınırlamaktadır. Diğer taraftan bizatihi hassas ve kırılgan olarak tanımlanan yerinden edilmiş ve/veya mülteci olmuş kişilerden müteşekkil grupların yine hassas ve kırılgan tanımına giren farklı toplumsal kesimleri ağırlıklı içinde barındırması sebebiyle yerinden edilmişlik ve mültecilik olgusu başlı başına bir insani diplomasi uygulama alanına dönüşmüştür.

Hâlihazırda süregelen mültecilik ve yerinden edilme bağlamında hassas ve kırılgan grupları etkilemeye devam eden en uzun süreli insani krizlerden biri Filistinlilerin yerlerinden edilmesidir. Gazze ve Batı Şeria’da yaşayanlar için koşullar; çatışmalar, Yahudi yerleşim bölgelerinin kurulması ve yeni yerinden edilmeler nedeniyle mütemadiyen ağırlaşmaktadır (UN OCHA, 2017, s.6). Mültecilik olgusunun yakın geçmişte yaşanan çarpıcı bir örneğine ise Avrupa şahitlik etmiştir: Yugoslavya’nın dağılma sürecinde yaşanan çatışmalar, binlerce kişiyi yerinden etmiş veya mülteci konumuna düşürmüştü ve Avrupa içinde II. Dünya Savaşı’ndan sonra benzeri görülmemiş bir karmaşık ve uzun mülteci krizine yol açmıştır (Robinson, 2011). Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkeler arasında veya ülke sınırları içinde baş gösteren çatışmaların ve/veya siyasi erk başarısızlıklarının yol açtığı yerinden edilme ve göçe zorlanmaya dayanan mültecilik olgusu, günümüzde Suriye ve Venezuela’dan yayılan göç hareketliliği nedeniyle küresel gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir. Nitekim küresel ölçekte artan iltica ve göç hareketliliği, uluslararası hukuk literatürünün de güncellenmesini beraberinde getirmiş ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2001’de *karmaşık ve uzun mültecilik durumu* [protracted refugee situation] kavramını litera-

türe dâhil etmiştir (Khairi vd., 2018, s.194). BMMYK “aynı ülkeden en az 25.000 mültecinin kesintisiz beş yıldan uzun süreyle ülke dışında yaşadığı” durumları “karmaşık ve uzun mültecilik” şeklinde mütalaa etmektedir. Burada en önemli engel, mülteciler için “güven içinde evlerine geri dönme” ihtimali olmadığı gibi bir başka ülkeden de “daimî oturma izni” alamamış olmalarıdır (UNHCR, 2020).

Küresel ölçekteki yerinden edilmişlik (mültecileri ve ülke içinde yerinden edilmişleri kapsayacak biçimde) II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan en büyük ikinci -Filistinlilerin yurtlarından çıkarılışları ilk kabul edilirse- göç dalgasıdır. Bu kişiler çoğunlukla orta ve düşük gelir düzeyindeki ülkelerin vatandaşlarıdır ve %94’ü kampların dışında, gittikleri bölge/ ülke halkıyla iç içe ve genelde şehirlerde yaşamaktadır (World Bank 2017, s.3,15). Benzer şekilde mültecilerin %86’sı, gelişmekte olan ülkelere gitmiş olup 6,7 milyonu en az gelişmiş ülke kategorisindeki devletlerde yaşamlarını sürdürmektedir (UNHCR, 2021, s.11). 2020 itibarıyla ülke içinde yerinden edilmiş nüfusun en fazla olduğu ilk on ülke sırasıyla Kolombiya, Suriye, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Yemen, Somali, Afganistan, Etiyopya, Nijerya, Sudan ve Güney Sudan’dır. En fazla yerinden edilmiş kişinin yaşadığı Kolombiya’da rakam 8,3 milyon iken Güney Sudan’da 1,6 milyondur. Özellikle çatışmalardan kaçarak kendi ülkeleri içinde yer değiştiren kişiler, Yemen ve Demokratik Kongo örneklerinde görüldüğü üzere çatışma bölgelerinin genişlemesiyle silahlı grupların saldırılarına ve şiddete yeniden maruz kalabilmektedir. Bu nedenle kriz bölgelerinde çoklu yerinden edilme de söz konusudur. Yerinden edilmiş kişilere insani ve hukuki yardımda bulunmak ve bilhassa kalıcı çözümler bulmak için BMMYK, ilgili ülkelerdeki siyasal ve bürokratik kurumlarla ortak çalışmalar yürütmektedir. Bu süreçte Kolombiya, El Salvador, Honduras, Mali, Meksika, Mozambik, Filipinler, Güney Sudan ve Ukrayna’da yerinden edilmiş kişilere kendi hükümetlerinin hukuki ve teknik destek sağlamasına zemin hazırlayan hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (UNHCR, 2021, s.24-25).

Mülteciliğin krize dönüşmesinin nedenleri arasında mültecilerin bir başka ülkeye sığınmalarına neden olan “geldikleri ülkedeki durumun sürmesi”, gittikleri ülkelerdeki uygulamalar (çalışma izni verilmemesi, mülteci statülerinin tanınmaması vb.) ve kamplarda yaşama olgusunun sürekli hâle gelmesi bulunmaktadır. BMMYK mülteci krizinin

karmaşık ve uzun hâle gelmesinin ardında sorunun çözümüne yönelik planlama ve finansman aktarımının kısa vadeli düşünülmesinin de bulunduğu kaydeder (UNHCR, 2004, Art. 4). Sığınmacıların durumlarını neticeye bağlayacak üç ihtimal söz konusudur: (i) ülkelere geri gönderilme, (ii) üçüncü ülkeye yerleştirilme veya (iii) sığındıkları ülkeye yerleştirilme. Sığındıkları ülkeye yerleştirilmeleri, kendilerine yasal statü tanınması veya vatandaşlığa kabul edilmeleriyle gerçekleşmektedir. Ancak bu durum eğitim, sağlık, altyapı, yerleşim ve iş piyasası alanlarında yerleştikleri ülkeye ekonomik yük getirmenin ötesinde toplumsal uyum ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır (UNHCR, 2021, s.48).

Mülteci statüsünde olmayan sığınmacıların çoğu, temel hak ve özgürlükler ile kamu hizmetlerine erişimden yoksundur (UNHCR, 2020). Nitekim 1989'dan bu yana Nepal'deki kamplarda yaşayan Butanlılar, SSCB işgalinden bu yana çeşitli göç dalgalarıyla farklı ülkelere sığınan Afganlar, başta Afrika ülkeleri olmak üzere Avrupa'ya ve dünyanın çeşitli bölgelerine iltica eden Somalililer (UNHCR, 2004, Art. 4) ve Suriyelilerin bir kısmı ile Amerika kıtasındaki çeşitli ülkelere dağılmış olan Haitililer söz konusu koşullarda yaşamaya çalışmaktadır. Örneğin İran ve Pakistan'daki mülteci kamplarında sayısı 2,4 milyona ulaşan Afgan 40 yılı aşkın süredir bu durumdadır. BMMYK verilerine göre 2018 itibarıyla dünyadaki en kalabalık on karmaşık ve uzun mültecilik içindeki gruplar sırasıyla Afganlar, Suriyeliler, Güney Sudanlılar, Rohingya, Somalililer, Sudanlılar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti halkı, Orta Afrikalılar, Eritreli ve Burundililerdir. Karmaşık ve uzun mültecilik durumunda yaşayan kişilerin sayısı, 2019 itibarıyla 16 milyonu aşmıştır ve artış eğilimindedir (UNHCR, 2020).

Karmaşık ve uzun mülteciliğe yol açan krizlerin bir kısmı aynı koşullar altında "yerinden edilme"ye yol açmaktadır. Yerinden edilmeler *kısa süreli*, *uzun süreli* ve *çoklu* şeklinde üç kategoride değerlendirilebilir (UN OCHA, 2018, s.37). Ülke içinde yerinden edilmenin temel nedenleri doğal afetler, çatışmalar ve ekonomik sorunlardır ve çoğu zaman yerinden edilme birden fazla nedene dayanmaktadır (IDMC ve NRC, 2021, s.35). Hâlihazırda karmaşık ve uzun yerinden edilmişlik koşulları altında yaşayan kişilerin sayısı milyonlarla ifade edilmektedir (UNHCR, 2021, s.7).

Geçtiğimiz on yıllar boyunca terör sebebiyle yerinden edilmiş Kolombiyalı nüfusu ve 2014'ten itibaren ülkeye sığınan milyonlarca Venezuelalı

sığınmacıyı barındıran Kolombiya özgün koşullara sahip karmaşık ve uzun bir yerinden edilme krizi yaşanan örnek bir vaka olarak ele alınabilir. Ülkedeki koşullar, BM kurumları başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar, yardım kurumları ve Kolombiya hükümetinin iş birliği kurarak gerçekleştirdiği insani diplomasi uygulamalarıyla iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Terör yüzünden yaşadıkları kırsal bölgelerden ayrılarak büyük şehirlerin dış kesimlerinde gecekondü mahalleleri oluşturan yerinden edilmiş kişilere kamu hizmetlerinin götürülmesi ve yeni yerleştikleri mahallelerin sakinleri kabul edilip hukuki haklardan yararlanmaları BMMYK, Kolombiya devlet kurumları ve sivil toplum iş birliğiyle sağlanmıştır (UNHCR, 2021, s.24).

Karmaşık ve uzun mültecilik, bireyleri geçim kaynaklarına erişimi de etkileyen çok sayıda sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Kişinin kimlik, diploma, sigorta, hastane kayıtları gibi vatandaşlık, eğitim, sağlık, çalışma vb. alanlardaki durumunu gösterir belgelere ve kayıtlara ulaşamaması her gruptan kişiyi etkilemektedir (UN OCHA, 2018, s.9). Bu minvalde özellikle çocuklar, düzenli eğitim alamama, okuldan ayrılmak zorunda kalma, askerî eğitim almaya ve silahlı çatışmalara katılmaya zorlanma, çalışmaya ve erken yaşta evliliğe itilme sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (World Bank 2020, s.134).

BMMYK ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), mültecilik ve yerinden edilmeye yönelik yol haritalarında stratejilerini sadece kişilerin koruma ve yardım ihtiyaçlarını gidermek üzere değil hem göç edilen ülkede kabul görme bağlamında karşılaşılan sorunların çözümü hem kaynak ülkedeki mevcut insani krizlerin bertaraf edilmesi hem de eve dönüşün sağlanması hususlarını da gözetenek kurmuştur. 2015'ten bu yana milyonlarca Suriyeliyi içine alan karmaşık ve uzun mültecilik durumunun çözümüne ilişkin yeni stratejiler geliştirmeye çalışan bu iki kurumun çalışmalarına, Lübnan ve Ürdün'ün bu alandaki girişimleri de eklenmiştir (World Bank 2017, s.103).

Karmaşık ve uzun yerinden edilmişlik ve mültecilik durumunda yaşayan kişiler, diğer yoksunlukların yanında başka sıkıntılarla da mücadele etmekte, bireyler değişen düzeylerde stres, travma ve psikolojik bozukluk yaşamaktadır (UN OCHA, 2018, s.58). Bu durum her ne kadar Azerbaycan ve Suriye gibi farklı dönemlerdeki kriz bölgelerinde Dünya Bankası desteğiyle gerçekleştirilen araştırmalar gibi örneklerle tes-

pit edilmiş olsa da bu konuda sağlanabilen destekler oldukça sınırlıdır. Psikolojik sorunlar, bireylerin yaşam kalitesini yüksek düzeyde olumsuz etkilemelerine ve bu kişilerde ailelerine ve gelecek kuşaklara yansıtacakları farklı psikolojik bozukluklara yol açmalarına rağmen, uzun ve karmaşık krizlerde psikolojik destek sağlama imkânları çok azdır. Bu durum, tedavi olanaklarının kısıtlılığı kadar kişilerin yaşadıklarını başkalarıyla paylaşma konusundaki isteksizlikleriyle de yakından ilgilidir (World Bank 2017, s.84).

Uzun ve karmaşık mültecilik durumu kişilerin hayata, geleceğe ve geçim kaynaklarına bakışlarına yansımaktadır. Bakış açısının travmalar ekseninde şekillenmesi, bu kişilerin sosyal ve ekonomik açıdan güvenli hayatlar kurmalarını da engelleyebilmektedir. Uzun ve karmaşık yerinden edilmişlik durumları, üzerinden belirli bir süre geçtikten sonra netleştiği için göç eden kişiler çoğu kez durumun geçici olduğunu ve kısa sürede geri döneceklerini düşünür. Bu ön kabulleri de hem ekonomik hem de sosyal tercihlerine yansır. Örneğin BMMYK'nın araştırmalarına göre iç savaş sürecinde Türkiye'ye gelen çok sayıda Suriyeli aile, kısa sürede durumun düzeleceğini ve geri döneceklerini düşündüklerinden çocuklarının Türkçe öğrenmelerine ve eğitimlerine Türkiye'de devam etmelerine gerek duymamıştır. Fakat kriz koşullarının değişmemesi ve dönüşün gerçekleşmemesi, çok sayıda çocuğun eğitim hayatından ve Türk toplumuna daha kısa sürede uyum sağlama fırsatından yoksun kalmasına neden olmuştur. Kolombiya, Afganistan ve Uganda'da kriz bölgelerinde yaşayan veya yerlerinden edilerek yeni bir kırsal bölgeye yerleşen kişilerse kısa vadede kâr getirecek tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelmektedir. Bu kişiler ekonomik gelecekleri için daha avantajlı olan ve güvenli gelir sağlayacak uzun vadeli faaliyetlerden, krizin şiddetlenerek sahip olduklarını kaybetmeye yol açacağı veya kısa süre sonra yine yaşadıkları yerden ayrılmaya zorlanacakları korkusuyla kaçınmaktadır (World Bank 2017, s.83-90). Görüldüğü üzere, insani diplomasi kapsamına giren yerel aktörlerin ihtiyaçlarının tespitinden psikolojik desteğe, sağlık yardımlarından kalkınma yardımlarına kadar farklı ihtiyaçlara cevap olacak destekler çok sayıda aktörün katkısıyla sağlanmaktadır. Fakat karmaşık ve uzun yerinden edilmeye dair sorunlar çok boyutludur ve kişilerin göç algıları ile hayata bakışlarına dair yönlendirmeleri de içeren sürekli desteğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç

Uluslararası toplumun yardım çalışmalarıyla müdahil olduğu karmaşık ve uzun krizlerin bir kısmı, insani diplomasi kavramının literatüre girişinden çok önce ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan arabuluculuktan yaralıların çatışma bölgelerinden çıkarılmalarına, yerel aktörlerle iş birliği içinde yardım dağıtımından psikolojik desteğe geniş yelpazede uygulamalara sahip olan insani diplomasi, teori ve pratikte gelişmekte olan bir alandır ve gerek bu yönüyle gerekse uygulayıcılarının kapsamı, eylemleri ve amaçları bağlamındaki çeşitlilik yönüyle klasik diplomasiden ayrılmaktadır. Bu tür krizlere ilişkin insani diplomasi uygulamaları 1990'lardan itibaren krizlerle baş etmede tercih edilen klasik diplomasi, insani yardım, kalkınma yardımları ve askerî operasyon eksenli müdahaleler yumağı içinde bir bölümü oluşturur. Bu nedenle karmaşık ve uzun krizlerde insani diplomasi uygulamaları, uygulayıcı aktörler düzeyinde belirli esaslar çerçevesinde yürütülmekle beraber gerek pratik üzerinden teorinin şekillenmesi (Lauri, 2018, s.1) gerekse ihtiyaçlar doğrultusunda uygulama esaslarına yenilikler getirilmesi söz konusudur. 1970'lerden bu yana gelişen kavramsal çerçevenin geçirdiği dönüşüm, esasında krizlerin sayıları, dinamikleri ve insani diplomasi uygulamalarında yaşanan dönüşüme işaret etmektedir. 1990'lara kadar hâkim olan karmaşık ve uzun kriz algısının odağında başarısız devletlerin durumu ve uluslararası anlaşmazlıklar, ayrılıkçı hareketler, etnik ve dinsel temelli ülke içi çatışmalar bulunuyordu. 1960'larda BM tarafından 10 tane olduğu ilan edilen çözülmemiş *karmaşık acil durumun* sayısı yine BM verilerine göre 1993'te 50'ye ulaşmıştı (Harvey, 1997, s.14). Bu yıllarda BM, çok nedenli ve ağır insani sonuçları olan krizlerle mücadelenin sistem düzeyinde olması gerektiğini öngörüyordu (Duffield, 1994, s.44). 1990'larda krizleri çözmek için geleneksel diplomasinin imkânları, askerî bir eylem olan insani müdahale ve insani diplomasi eş zamanlı düşünülebiliyor ve insani diplomasi de bu ortamda yaşanan insan hakları ihlalleri ve şiddetin önlenmesi, yardımların ulaştırılması ve uzun vadede devlet inşası amaçlarına hizmet edebiliyordu.

1990'larda askerî ve insani çözümlerin bir arada kullanılmasıyla krizlerin ortadan kaldırılabileceğine duyulan iyimserlik, eski Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki çatışma ortamı ile Ruanda ve Somali gibi Afrika ülkelerinde yaşanan şiddet nedeniyle yine bu yıllardan itibaren azalmış-

tır. Söz konusu dönüşüm akabinde askerî müdahaleyi de içerebilecek şekildeki siyasal çözüm girişimleri ile insani yardımların birbirinden ayrı ele alınması dönemine de girilmiştir (Duffield, 1994, s.47). İnsani diplomasi alanında günümüze yansıyan gelişmeler işte bu sürecin uzantısıdır. Ayrıca gerek karmaşık ve uzun krizlerin dinamikleri gerekse başta BM kurumları olmak üzere uluslararası toplumun kriz algısı değişmiş, buna bağlı olarak insani diplomasi uygulamaları da farklılaşmıştır. Böylelikle “krizlerle sistem düzeyinde mücadele” yaklaşımı yerini “krizlerin yol açtığı insani sorunların insani diplomasi uygulamaları aracılığıyla hafifletilmesi”ne bırakmıştır. Çok sayıda aktörün dâhil olduğu, yardım kuruluşları ve kalkınma odaklı uluslararası kuruluşların kendi yol haritalarını çizmeye çalıştığı, BM’den devletlere, çok uluslu şirketlerden belediyelere, uluslararası STK’lardan gayriresmî gönüllü örgütlenmelerine dek çok sayıda aktör, kriz koşullarındaki insanların farklı ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanmıştır. Bu çoğul katılım, uzmanlaşmış yardımın göz ardı edilemeyecek yararlarının kriz bölgelerindeki insanların hizmetine sunulduğunu göstermektedir. Diğer yandan siyasal çözüm çabaları geri planda kalmaktadır. Sonuç itibarıyla uzmanlaşma ve yardım sürecine dâhil edilen aktör sayısının artışı, uzun ve karmaşık krizlerin sürekliliği noktasında sessiz bir ön kabulün varlığı anlamına gelmektedir.

Karmaşık ve uzun krizlerle mücadelenin çok boyutlu ve çok aşamalı olduğu açıkça görülmektedir. İnsani yardımların ulaştırılması ve bu yöndeki faaliyetler uzun ve karmaşık kriz bölgeleri için hayati önem taşımakla beraber nihai çözüm olmaktan çok zararı azaltmaya ve insan ızdırabını hafifletmeye yöneliktir. Gerçek çözüm ise ancak siyasi iradenin ortaya konması neticesinde kriz nedenlerinin bertaraf edilmesi ve bu sayede şiddetin ve yol açtığı zararların izalesiyle mümkün olabilecektir (IRRC, 2019, s.987). Bu bağlamda insani diplomasi faaliyetlerinin temel hedefi krizleri meydana getiren sorunların çözümü değil, krizlere eşlik eden sorunların çözümüne ilişkindir. Şu hâlde sağladığı yararlarla rağmen insani diplomasiden sorunların etkisini azaltmaya ve insan hayatını korumaya yönelik yararlanılabildiğini, kapsamlı sorun çözümlerinin ise devletlerin ve hükûmetler arası örgütlerin girişimlerine dayanmak zorunda olduğunu söylemek mümkündür.

İnsani Diplomasi Ekosistemi

Halil Kürşad Aslan, Selen Turp

Soğuk Savaş Dönemi ve takip eden yıllar boyunca insanlık çatışma, savaş, göç, yerinden edilme ve bu süreçlerin her birine damga vuran insanlık suçlarıyla yani insanın insana ettikleriyle aralıksız yüzleşti. Tüm bu müessif hadiselerin üstüne çeşidi, şiddeti ve etkileri geçmişe kıyasla katbekat artış

gösteren doğa kaynaklı afetler de eklenince son kırk elli yıl, uluslararası sivil toplum ve insani çalışmalar camiası için hem kendi eksiklik ve hatalarıyla yüzleştiği hem de bunların çözümüne yönelik arayışlar içine girdiği bir zaman hâline geldi. İnsani oluşumların insanlığın hızla giriftleşen sorunlarına yönelik etkili çareler sunma ihtiyacı, çözüm arayışlarının kapsamını genişletirken özellikle devlet dışı aktörlerin uluslararası alandaki ilişkilerde ve etkileşimlerde artan etkinliği de insani diplomasi yaklaşımını öne çıkardı. İnsani çalışmalar alanında günden güne gelişen ve sistemleşen insani diplomasi yaklaşımı, insani yardım aktörlerinin sorumluluğuna “karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkelere ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek” ibaresiyle tanımlanan diplomatik görevi yüklemektedir. Bu bölümde BM ve Kızılhaç Kızılay örgütlerinden uluslararası sivil toplum kuruluşlarına, devletler arası örgütlerden bir devlete bağlı hareket eden insani yardım örgütlerine alanın bütün aktörlerinde gözlemlenen bu yeni sorumluluktan kaynaklanan hareketlilik anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca insani yardım ekosisteminde başlayıp insani diplomasi ekosistemine geçen ve/veya her iki sistemin de üyesi olmaya devam eden aktörlerin yolculuğu izlenmiş; içinden geldikleri gruplar kümelenerek insani diplomasi alanının aktörleri ve paydaşları, küresel insani yardım sisteminde son çeyrek asır boyunca sıkça tartışılan reform ve iyileştirme tartışmaları ışığında ve ekosistem metaforu çerçevesinde betimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

ekosistem metaforu
insani diplomasi aktörleri
insani diplomasi ekosistemi
insani yardım

Bu makalede insani diplomasi ekosistemi tanıtılmaktadır. Bunun için öncelikle insani yardım, insancılık (veya insaniyetperverlik/ insaniyetçilik) ve insani diplomasi gibi temel kavramların neye işaret ettiği ele alınacaktır. Zira ancak bundan sonra insani diplomasi ekosistemine ait temel dinamikleri, başat aktörleri, sistemik karakteristikleri, süreçleri ve diğer detayları sağlıklı biçimde tartışmanın mümkün olacağı düşünülmektedir.

İnsani yardım doğal afetler veya terör, savaş gibi insan kaynaklı zorluklar karşısında açlık, barınma, susuzluk dâhil acil ihtiyaçları karşılamak ve güvenlik/ koruma gereksinimlerini yanıtlamak üzere sağlanan yardımlara tekabül eder. *İnsancılık* veya *insaniyetçilik* ise birincil aşama destekler anlamındaki insani yardımı ve daha fazlasını kapsayan kolektif politikalara atfen kullanılmakta; diğer bir deyişle acil insani yardımlara ilaveten “uluslararası hukuk, dayanışma, sosyal adalet ve yardım politikalarının oluşturulması bağlamında daha geniş bir kavramı ve uygulama alanını ifade etmektedir” (Özerdem, 2016, s.130). İnsancılık, uzun bir süreç dâhilinde ve daha çok XX. yüzyılda gerçekleşen bir dizi büyük savaşa ve doğal afete cevaben şekillenmiş bir kavramsallaştırma olup giderek ulus

ötesi organizasyon ve kurumların ortaya çıkmasının itici gücü hâline gelmiştir (Rush vd., 2021, s.1). İnsani diplomasi ise henüz üzerinde kesin bir uzlaşma olmasa da insani dramları hafifletmek adına yapılan tüm diplomatik çabalara atıf yapar.

Soğuk Savaş sonrası artan çatışma ve şiddet olayları dünya siyasetinde yeni kırılmalar meydana getirmiştir. Uluslararası sistemin Somali, Ruanda ve Bosna krizlerindeki başarısızlığı ve buralarda uluslararası hukukun işletilememesi, küresel insani yardım sisteminde de alarm zillerinin çalmasına sebep olmuş ve insani yardım sektöründe sorgulamanın ve dö-

Soğuk Savaş sonrası gün gün artan çatışma ve şiddet olaylarının dünya siyasetinde oluşturduğu yeni kırılmalar ile uluslararası sistemin Somali, Ruanda ve Bosna krizlerindeki başarısızlığı, birçok benzer durumlarda uluslararası hukukun işletilememesi yahut tatminkâr sonuçlara ulaşılamaması, küresel insani yardım sisteminde öz eleştiri ve sorgulamanın, nihayetinde de dönüşümün kapısını açmıştır.

nüfusun kapısını açacak ciddi bir dönüm noktası yaratmıştır. İnsani yardım alanındaki başat aktörlerin öz güveni sarsılmış ve sektör kendi performansını iyileştirmek adına öz eleştiriye girerek reform gerekliliklerini tartışmaya başlamıştır (Barnett ve Walker, 2015, s.132).

İnsani yardım alanındaki başarısızlıkların analizinde küresel yönetimdeki eksiklikler, farklı çıkarlar ve değer yargılarının yanında başka birçok faktör de ele alınmaktadır. Örneğin sistemsiz düzeyde sadece *insani yardım kulübü* diye tanımlanan bir grup seçkin oyuncunun varlığından bahsedilmektedir (Barnett ve Walker, 2015, s.131). İnsani yardımlar konusunda küresel düzlemde pek çok finansal yetersizliklere rağmen Birleşmiş Milletler (BM) [United Nations (UN)] sistemindeki Uluslararası Göç Örgütü [International Organization for Migration (IOM)], Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)] gibi kuruluşlarla birlikte diğer bazı büyük sivil toplum kuruluşlarının (STK) saha personelinin pahalı ve lüks araçlarla görüntü vermesi afetzedelerde ve kamuoyunda kaynakların israf edildiği algısını güçlendirmekte ve insani yardım kuruluşları ile yerel halk arasındaki duygusal bağlantının kopmasına sebep olabilmektedir (Barnett ve Walker, 2015, s.134). İsveç tarafından fonlanan bir araştırma projesinde (Binder vd., 2010, s.4) birçok insani yardım kuruluşunun yönetim mekanizmalarının sadece Batılıların denetiminde ve âdeta bir kapalı devre sistem şeklinde çalıştığı altı çizilmektedir. OECD'nin Kalkınma Yardımları Komitesi [OECD Development Assistance Committee (DAC)] başta olmak üzere mevcut kapalı devre sistemler Çin, Rusya, Suudi Arabistan veya Brezilya gibi son zamanlarda insani yardım hizmetlerini arttıran ülkelere hiçbir şekilde gündem belirleme ve/veya ortak platformlarda karar ve takdir hakkı için kapı aralamamaktadır. Esasen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ile Ekonomik ve Sosyal Konseyi [Economic and Social Council (ECOSOC)] haricinde normatif ve teknik yönleri tartışmak ve kolektif çerçeve belirlemek için küresel sistemin önemli paydaşlarını bir araya getirebilecek ortak bir platform mevcut değildir.

2004'te Hint Okyanusu merkezli deprem ve ardından gelen tsunami- de 225 bin kişi ölmüş; Endonezya, Sri Lanka, Hindistan, Maldivler ve Tayland'ta büyük bir yıkım yaşanmıştı. 2010'da Haiti'de meydana gelen 7,0 büyüklüğündeki depremde ise hükûmet kaynaklarına göre 300 bin-

den fazla insan hayatını kaybetmişti. Gerek bu afetler gerekse 2011'de Japonya'da meydana gelen deprem/tsunami ve bunların etkisiyle oluşan nükleer felaket, hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin afetlere karşı savunmasızlığını ve kırılganlığını bütünüyle açığa vurmuştur. Keza tüm bu büyük afetler göstermiştir ki uluslararası yardım ve iş birliği olmaksızın afetzedelerin sorunlarını hızlı, kapsamlı ve etkili biçimde çözmek imkânsızdır. İnsani yardım ulusal hükümetlerden (askerî, sivil savunma vb.) gelebileceği gibi bu krizlerden etkilenen afetzedelere yardım etme konusunda bilgi, tecrübe ve kaynaklara sahip uluslararası yardım kuruluşlarından da gelebilir (Kunz ve Reiner, 2012, s.116). Dolayısıyla insani yardım sektörünün yardım organizasyonlarını gerçekleştirebilecek kabiliyet ve kapasiteye ulaşması bağlamında belirtilen afetlerin her birinin ardından küresel insani yardım sahasında reform ve yeniden yapılan(dır)ma gerekliliği tekrar tekrar dile getirilmektedir.

Uluslararası insani yardımın sahada yaşadığı önemli değişim ve dönüşümün izleri akademik alana da sirayet etmekte ve alanın belli başlı yayınlarında gündem olmaktadır. İnsani yardım konularına odaklanan en muteber yayın, Wiley Grubu tarafından çıkarılan *Disasters* [Afetler] dergisidir: 2019 verilerine göre *Disasters* dergisi sosyal bilimler alanında en etkili 108 dergi arasında 28. sıradadır. Yurt Dışı Kalkınma Enstitüsü [Overseas Development Institute (ODI)] isimli düşünce kuruluşu tarafından 1960'tan beri çıkarılan dergiyi ODI içindeki İnsani Politika Grubu [Humanitarian Policy Group (HPG)] yönetmektedir. Bunun haricinde insani lojistik ve yenileşim [innovation] konularının sıkça işlendiği *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management* (İnsani Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi Dergisi) zikredilebilir. Ayrıca *Global Governance* (Küresel Yö-

netişim) ve *European Journal of Operational Research* (*Avrupa Operasyonel Araştırmalar Dergisi*) gibi yayınlarda da insani müdahale, insani yardım, insani kriz vb. hususlarla yakından ilgili konu ve kavramların sıklıkla işlendiği görülmektedir.

İnsani yardımlar rejimine yönelik değişim ve reform talepleri karşısında alandaki önemli aktör ve kuruluşlar zaman zaman yapılan kısmi reformlarla tepkileri bir nebze de olsa karşılamaya çalışmaktadır. İnsani yardım camiası yöneltilen eleştiri ve kusurların farkındadır; nitekim BM sistemi genelinde ve diğer farklı kuruluşların yayınlarında reform ihtiyacı sıkça vurgulanmaktadır. Son yirmi yılda uluslararası yardım kuruluşlarında yetkinlik, koordinasyon ve profesyonellik bakımından kayda değer ilerleme ve dönüşümler gözlemlenmektedir. Ancak yine de yerel halklarla samimi bağlar ve sürdürülebilir gerçek ortaklıklar kurma ile hesap verebilirlik gibi bazı kritik noktalarda hâlen katedilecek mesafeler olduğu görülmektedir (Barnett ve Walker, 2015, s.131). Tespit edilen önemli sorunlar arasında kötü planlama ve standartların olmayışı, kriz bölgelerinde çok fazla aktörün farklı amaç ve çalışma usullerinin yarattığı sorunlar ile sektördeki hantallık sayılabilir. Ayrıca BM'nin insani yardım çalışmalarını finanse etme şeklinin çok ayrık oluşu da farklı BM kurumlarını ilave bütçe ve diğer kaynaklar için birbirleriyle rekabet etmeye zorlamaktadır (Barnett ve Walker, 2015, s.132).

İnsani yardımlar ile ilgili uluslararası rejimin genelinde gözlemlenen kısmi değişiklikler 2005 reformlarının öncülü olurken bu süreç 2011'de BM tarafından başlatılan geniş kapsamlı *Dönüştürücü Gündem* [Transformative Agenda] ile sonuçlanmıştır. Güncellenmiş finansman sistemi, birçok BM kurumundan gelen yardım taleplerini tek bir çağrıda birleştirmeyi öngörür. Yeni *Merkezi Acil Müdahale Fonu* [Central Emergency Response Fund] ise acil müdahale süresini kısaltmak için kaynakları bir araya toplamayı ve neticede hızlı finansman temininin önünü açmayı amaçlar (Barnett ve Walker, 2015, s.133). Gerek 2016 Dünya İnsani Zirvesinin toplanması gerekse bu zirvede tartışılan gündem maddeleri reform ihtiyacının son yıllardaki en bariz dışa vurumudur (Cook, 2021). 2016 İstanbul toplantısı sırasında *Büyük Uzlaş* [Grand Bargain] adı verilen bir ortak anlayış geliştirilmiş; önde gelen bağışçılardan bazıları ve insani yardım kuruluşları arasında yapılan bu önemli mutabakatla mağdur veya ihtiyaç hâlindeki insanların ızdıraplarını dindirmek, insani yar-

dım eyleminin etkinliğini ve verimliliğini arttırmaya yönelik birtakım tedbirleri hayata geçirmek üzere taahhütte bulunulmuştur (D.I., 2021). Zirvede ayrıca Büyük Uzlaşî'nın bir parçası olarak *Uluslararası Yardım Şeffaflığı Girişimi* [International Aid Transparency Initiative (IATI)] diye bilinen birtakım ilke kararları da alınmıştır. Son yıllarda ivmelenen reform adımlarının sonucunda STK'lar davranış kuralları hazırlamış; afetzedelerin/ mağdurların gıda, su, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik belirlenen standartların ve programların değerlendirmesini ve hesap verebilirliği güçlendirmek için ağlar kurmuştur (Barnett ve Walker, 2015, s.132).

İnsani yardım rejiminde sistemsel düzenlemeler, yeni teknolojilerin kullanımı, ulusal ve uluslararası paydaşların katılımı, ortak kavram seti vb. unsurlar insani yardım aktörlerinin sorunları anlamasına ve etkili şekilde çözmesine olanak tanır. Büyüyen ve değişen talepleri karşılama çabasındaki kuruluşlar; insani yardım sistemini uyarlamak ve iyileştirmek için ekosistem, sistem yönetimi ve özel sektör çalışma usûllerinden yararlanan *insani yenileşim* kavramını ve bu kavramın önemini giderek daha fazla keşfediyor (Betts ve Bloom, 2014, s.5). Söz konusu değişimler ışığında rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: Yardım kuruluşlarının kendilerinde ve zihniyetlerinde değişim hayati öneme sahiptir; yardım kuruluşları dinlemeye, öğrenmeye ve yeniliği teşvik etmeye istekliyse daha kapsayıcı ve daha etkili bir insani yardım sistemi inşa etmede can alıcı bir rol oynayabilir (Rush vd., 2014, s.28).

Küresel Siyasette Dönüşümler ve İnsani Diplomasi

Son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) gibi önemli aktörler arasında önemli ayrışma ve kutuplaşmalar yaşanıyor. Daha açık söylenirse başat güçler ve ülke blokları arasında artan rekabet ve çıkar/değer çatışması tabiatıyla siyasi gerilimleri beraberinde getirmektedir. On yıl önce Amerikalı realist akademisyen Randall Schweller (2011), Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya siyasetindeki hegemonya rolünün göreceli gevşemesi ve düşüşünün, muhtemelen geri döndürülemez bir ivmeye sahip olduğunu vurgulamıştı.

Küresel siyasetteki başıboşluk, dağınıklık ve çatışmaların önümüzdeki yıllarda da devam edeceği öngörülebilir. XXI. yüzyılın başından itibaren

özellikle Çin-Rusya ekseninde ABD'nin hegemon rolüne yönelik meydan okumalar, İran ve Kuzey Kore başta olmak üzere nükleer silahların yayılması, küresel iklim değişikliği, aşırı sağ hareketlerin yükselişi, ulus ötesi terör, göç dalgaları, hibrit savaş, eşitsizlikler, otoriterliğin yükselişi, popülizm, İslamofobi/ İslam karşıtlığı gibi sorunlar ve diğer gelgitlerle birlikte dünya siyaseti giderek daha karmaşık bir yörüngeye doğru ilerlemektedir. Kısacası günümüz uluslararası ilişkileri (i) daha çok informal alanlarda aktif, (ii) daha fazla çok kutuplu (iii) daha az çok taraflı olacak şekilde tanımlanmaktadır (Parlar Dal, 2018, s.12).

XXI. yüzyılın karamsar ortamında diplomasinin artan rolünü vurgulamak gerekir. Dünya siyasi düzenindeki çalkantılar ve küresel yönetişimin yetersizlikleri göz önünde bulundurulduğunda -en azından geçici düzenlemelerin tesis edilmesi adına- diplomatik araç ve kanalların kullanımında belli bir hareketlilik olacağı tahmin edilebilir. Diplomasi, dünya siyasetinin karmaşık yapısı ve kıyasıya rekabeti içinde en önemli dış politika aracıdır. Nitekim Yolanda Kemp Spies (2019, s.3) "Diplomasi bu nedenle sürekli bir köprü kurma çabasıdır. Birbirinden farklı, birbirinden kopuk, birbirleriyle çatışan ancak birbirine muhtaç varlıkları birbirine bağlamayı amaçlar." demektedir. Eskiden az sayıda seçkin devlet görevlilerinin tekeline icra edilen diplomasi faaliyetleri, günümüzde çok aktörlü, çok katmanlı bir faaliyet alanına dönüşmüştür (Berridge, 2015; Seib, 2016; Kemp Spies, 2019). Uluslararası ilişkiler disiplininde İngiliz Okulu'nun tanınmış isimlerinden Hedley Bull'un belirttiği üzere diplomasi, uluslararası toplumun en önemli kurumlarından biridir ve temel rolü uluslararası düzen ve istikrarı sağlamaktır. Diğer bir deyişle devletler, *uluslararası toplum* denilen ortak aklın varlığını ve işleyişini mümkün kılan uzlaşma ortamlarını ve uzlaşma sanatlarını geliştirmiştir (Bull ve Watson, 1984). Diplomasinin uluslararası değişimi yönlendirmedeki potansiyel rolünün yanında uyum/uzlaşma işlevi de sıkça vurgulanmaktadır.

Küresel siyasetin yukarıda bahsettiğimiz çetrefil durumunu göz önünde bulundurunca insani yardım ve insani diplomasi kavramlarının üzerinde durmak faydalı olacaktır. İnsani yardım kavramında diplomasi vurgusu yoktur; afetler karşısında alınan acil önemi haiz yemek, su, barınma vb. ihtiyaçların teminini işaret eder ve kısa vadedeki tedbirlere odaklanır. İnsani diplomasi kavramında küresel aktörlerin diplomasi araçlarını kullanım davranışlarına vurgu yapılmaktadır. İnsani diplomasi dediği-

miz kavram sadece devletlerin tasarruflarını değil yerli veya uluslararası sivil toplum aktörlerinin ve hatta özel sektörün insani alandaki faaliyetlerini de kapsar. Özü itibarıyla insani politikaları etkilemek üzere farkındalık yaratma, siyasi aktörleri ve sıradan bireyleri de içine alan harekete geçirme, müzakere ve tüm diğer etkili yöntemlerin kullanımına işaret eder (Régnier, 2011, s.1213). Devlet ve grup çıkarılarının öncelendiği, muhtaç ve mazlum insan nüfusunun ise giderek arttığı modern zamanlarda, insanlığı bir bütün hâlinde ilgilendiren genel sorunları çözümlemek ve çözüm yolları bulmak adına kurumsal tedbirler almayı kendine görev edinen insani diplomasinin işlevi de artacaktır.

Muhtaç, mazlum ve mağdur insan nüfusunun giderek arttığı günümüzde ferden ferda insanı ve bir bütün hâlinde insanlığı ilgilendiren sorunlara çözüm yolları aramayı ve tarafları bulunan çözümlere uygun hareket tarzına davet ve ikna etmeyi kendine görev edinen insani diplomasinin işlevselliği her geçen gün daha da benimsenmektedir.

İnsani diplomasinin genel kabul görmüş ortak bir tanımı olmamakla birlikte IFRC'ye ait tanımlamada mağdur insanların ızdıraplarına çare olabilmek adına siyasi karar vericileri ikna etme noktasının altı çizilir. Minear ve Smith (2007, s.21) tarafından yapılan insani diplomasi alanındaki ilk sistematik çalışma, dar ve geniş anlamda iki farklı açıdan konuya yaklaşır. Dar tanımlamaya göre sivil insani yardım örgütlerinin faaliyetleri ele alınır; geniş tanımlamada ise insani diplomasinin beşerî mağduriyetleri çözümlemeye yönelik daha geniş ve soyut faaliyetleri üzerinde

durulur. İnsani diplomaside ortak bir kavramsal çerçevenin ortaya konulmamasının etkenlerinden biri kapsam ve aktör çeşitliliğiyle ilgilidir. Yakın dönemdeki çalışmalarda ister sivil toplum kanadından olsun ister yarı-kamu, kamu veya uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilmiş olsun ana gaye olan *insaniyetçilik* bağlamındaki tüm faaliyetler insani diplomasi olarak değerlendirilmektedir (Rousseau ve Pende, 2020). ICRC cihetinden insani diplomasi kavramsallaştırmasında ise dört önemli hususun altı çizilmektedir: (i) insani diplomaside devlet ve devlet dışı birçok paydaş vardır; (ii) insani diplomasi insaniyetçilik faaliyetleriyle sınırlıdır ve barış inşası esas odak değildir; (iii) insani diplomasi alanında devletlerin katkısı

olabilir ancak devletten bağımsız bir alandır; *(iv)* insani gayeler için temsil işlevi önemlidir ve ana gayelere ulaşmak adına etki ağlarının harekete geçirilmesi önemlidir (Cook, 2021, s.5).

Son yıllarda giderek belirginleşen büyük dönüşümlerden biri olarak devlet dışı aktörlerin ve özellikle de ağların önemi artmaktadır (McClory ve Harvey, 2016). Sosyal medya, mobil iletişim, spor ve gençlik ağları, dinî ve felsefi sosyal grupların etkileşim ağlarının diplomasi için kullanımı sorunların çözülmesini hızlandıracaktır. İletişim ve müzakere metotlarının ve yenileşim ortamlarının geliştirilmesi açısından da farklı sektörlerin deneyimlerinin, insani diplomasi alanına taşınması çok faydalı olacaktır.

İnsani diplomasinin sivil ve resmî aktörleri, doğal afetler veya insan kaynaklı mağduriyetler karşısında çaresiz kalan insanların durumlarını iyileştirecek ve onlara koruma sağlayabilecek çözüm yöntemleri bulmayı hedefleyen çalışmalar yürütür. Bu bağlamda insani yardım çalışanlarının seyahat engellerinin kaldırılması, onlara vize ve koruma sağlanması, insani yardım lojistiği konularında yenileşim ve iyileştirmeler, insani yardımın finansmanı alanında kaynak arttırıcı çabalar, etkili insani müdahale için insani yardım kuruluşları, ulusal ve uluslararası sivil ve askerî otoriteler, devletler arası kuruluşlar, BM yardım örgütleri, medya, insan hakları izleme ve koruma kuruluşları ile müzakereler yürütülmesi gibi birçok faaliyetten bahsedilebilir. Bunların haricinde “doğal ve beşerî afet zararlarının azaltılması, iklim değişiklikleri, çevre koruma, suya erişim, gıda güvenliği, göç ve mülteci politikaları, sağlık, eğitim, yoksulluk ile mücadele, kalkınma, demokrasi ve insan hakları meseleleri insani diplomasinin temel odaklarını teşkil etmektedir” (Kınık ve Aslan, 2020, s.363).

BM terminolojisine göre insani diplomasi, üye devletlerin insani sorunları tartışmak ve çözüm bulmak için bir araya geldiği müzakereleri ifade eder. Burada odak noktası tarafların bir araya gelip müzakere sürecini yürütmeleridir. Bundan dolayıdır ki BM ve bağlı kuruluşlarınca *insani diplomasi* yerine *insani müzakereler* [humanitarian negotiations] terimi tercih edilmektedir. Bunun sebebi diplomasi kavramının çok fazla siyaset ve genellikle de devlet uygulamalarıyla ilişkilendirilmesidir. Dolayısıyla BM görevlileri bu terimi kullanmaktan imtina etmektedir (İHH, 8 Mayıs 2018). Oysa bazı uzmanlar, insani yardım görevlilerinin insani diplomasi terimini kullanmasında sakınca görmemektedir. Zira diplomasi bir müzakere sanatıdır ve insani diplomasi personeli müzakere

sürecinde her zaman aktif rol almaktadır. Söz gelimi müzakere kalitesinin en çok önem kazandığı bir alt alan mahiyetindeki arabuluculuk, insani diplomasinin içinde mütalaa edilmektedir. Özetle *insani yardım*, *insanîyetçilik* ve *insani diplomasi* kavramları nispeten yenidir; kavramsal tartışmalar hâlen sürmektedir ve hatta bazen bu kavramların birbirinin yerine kullanılmasının gayrikasti anlaşılmaları beraberinde getirdiği de görülmektedir. Ancak bu metnin odak noktası, ekosistem yaklaşımı olduğu için söz konusu kavramların birbirinin yerine kullanılmasının sakınca yaratmayacağı düşünülmektedir.

İnsani Diplomasi Ekosistemi Nedir?

2000 yılından bu yana yayımlanan küresel insani yardım raporları, dünya genelinde insani yardımların portresini çizmektedir. *Global Humanitarian Assistance Report 2020*'ye [2020 Küresel İnsani Yardım Raporu] göre COVID-19 pandemisiyle beraber ulusal ve küresel boyutlarda sistemsel, yapısal ve liderlik düzeyinde zaten mevcut olan pek çok zafiyet daha da derinleşmiştir (D.I., 2021).

Ekosistem Yaklaşımına Yakından Bakış

Ekseriyetle ağ ilişkisini ve etkileşimi vurgulayan kavramlardan yararlanma eğiliminde olan ekosistem literatürü karmaşıklık, karşılıklı bağımlılık, rekabet ve iş birliğinin bir arada bulunması, kilit taşı aktörler ve imkânların akışı karakteristiklerine odaklanır.

Ekosistem düzeyinde düzen, merkezî bir otorite tarafından genel bir planın dayatılmasıyla kurulmaz ama kasten/ bilinçli şekilde hususi planlarını takip ederken karşılıklı birbirine bağımlı aktörlerin eylemlerinden doğar, yerel bilgiye dayanır, iç ve dış paydaşların geri bildirimleriyle uyumlanarak sürekliliğini sağlar (Rush vd., 2021, s.4). Ekseriyetle ağ kavramlarından yararlanma eğiliminde olan ekosistem literatürü, bilhassa aktörler ve etkileşimler yelpazesinin üzerinde durur. Ekosistemler literatürüne temel teşkil eden ekoloji metaforunun ortak özellikleri şunlardır: (i) karmaşıklık, (ii) karşılıklı bağımlılık, (iii) rekabet ve iş birliğinin bir arada bulunması, (iv) kilit taşı aktör(ler) ve (v) kaynak akışları (Rush vd., 2021, s.4).

2000’li yılların ta başından beri küresel gündemde yer alan gıda güvenliği meselesi Arap İsyanları sürecinde de oldukça etkili olmuştur (Aslan ve Durmuş, 2020). Son yıllarda gıda güvenliğine dair tartışmalar daha da alevlendi. Kalkınma Girişimleri [Development Initiatives (D.I.)] tarafından yayımlanan *Rapor*’a göre COVID-19’un yarattığı ekonomik şoklar, yoksulluk içinde yaşayan insanların orantısız şekilde etkilenmesi gıda güvensizliğini daha da kötüleştirdi. Gıda Güvensizliği Endeksi (IPC Aşama 3 veya üstü) tahminlerine nazaran en kritik seviyede tanımlı bölgelerdeki nüfusun %80’den fazlası günde 3,20 dolar olarak belirlenen uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. *2021 Raporu* dünya genelinde vuku bulan/ bulmakta olan çatışma, savaş ve doğal afetlerden etkilenen 75 farklı ülkeden 243,8 milyon kişinin insani yardıma muhtaç olduğunu göstermek-

Ekseriyetle ağ ilişkisini ve etkileşimi vurgulayan kavramlardan yararlanma eğiliminde olan ekosistem literatürü karmaşıklık, karşılıklı bağımlılık, rekabet ve iş birliğinin bir arada bulunması, kilit taşı aktörler ve imkânların akışı karakteristiklerine odaklanır.

- *Karmaşıklık*: Bir diplomasi alanı olarak küresel insani yardım sistemi hem kaynaklar hem aktörler ve hem de faaliyet alanı bakımından genişlemektedir (Weiss, 2016, s.185). Teknolojik gelişmeler, ekonomik küreselleşmenin getirdiği yenilikler ve XXI. yüzyılın kendine özgü şartlarının etkisiyle giderek karmaşık hâle gelen insani yardımlar rejimi kapsamındaki faaliyetleri sistematik biçimde analiz edebilmek için yeni yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Bu bağlamda çok sayıda etkileşimi içeren davranışlar ve süreçler yumağına dikkat çekilirken rejimin doğrusal olmadığı ve öngörülemediği ve aynı koşulların birden fazla sonucu ortaya çıkarabileceği üzerinde durulmaktadır (Rush vd., 2021, s.4). Karmaşık ürün sistemleri alanında sistemik bütünleşme yeteneğinin değeri giderek daha fazla kabul görmektedir. İnşa edilmiş sosyal sistemler olan yenileşim ekosistemleri iyi yönetim ve somut biçimde tanımlanmış roller olduğunda daha

tedir. Aynı yıla ait verilere göre zorla yerinden edilen insan sayısı 82,1 milyon civarındadır, bu rakamın yarısından fazlası kendi ülkesi içinde göç etmek durumunda kalan kişilere aittir.

Küresel ölçekte insani yardımların fon büyüklüğü 2012’de 16,1 milyar dolar iken 2012 ila 2018 arasında yılda ortalama %12 büyümeye kaydedilmiştir; son iki yıldır durağan bir seyir izleyen yardımlarda 2012’den beri ilk kez 2019’da bir düşüş görülmüş, bir önceki yıla göre %5 azalarak 29,6 milyar ABD doları olmuştur. 2020 yılında küresel insani yardımlar 30,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Görüldüğü üzere insani yardım için küresel ölçekte toplam fon 30 milyar dolar bandında seyretmekte lakin mevcut fonlar ile gereksinimler arasındaki fark büyümektedir. 2019 ve 2020 arasında, Birleşik Krallık (%29), Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan’ın katkıları (%53) azalmıştır (D.I, 2021). Bu durum, insan kaynağının, fiziksel ve finansal kaynakların kullanılabilirliğini ve hareketliliğini sınırlandırmaktadır ki küresel çapta etkili olan koronavirüs pandemisiyle mevcut koşullar daha da ağırlaşmıştır (Rush vd., 2021, s.1). İnsani felaketlerin daha sık ve şiddetli hâle gelmesine rağmen bazı büyük bağışçıların katkılarını azaltmasının arz ve talep arasındaki farkın

etkili çalışıyor gibi görünmektedir. Yine de bu çıkarsamanın teyidi için büyük yardım kuruluşları, STK’lar ve benzerlerinin üstlenebileceği rollerin ve ekosistemi daha üretken hâle getirmeye yardımcı olabilecek kilit aktörlerin potansiyelinin daha fazla araştırılması gerekmektedir (Rush vd. 2014, s.4).

- *Karşılıklı Bağımlılık*: Dijkzeul ve Sandvik (2019, s.97) aktarımına göre 1990’lardan önce insani yardım kuruluşları daha çok ad-mimerkeziyet ilkesiyle çalışıyordu; yani merkezi yönetim yapısı yoktu. Çünkü insani yardım örgütlerinin genel merkezleri sahadaki durumu kavrayamıyor ve doğru/ gerekli tepkiyi veremiyorlardı. Günümüzde afetlerin sıklığı ve boyutu daha fazla zorluğu beraberinde getirmektedir ancak insani örgütlerin karar verme ve müdahale kapasiteleri de önemli ölçüde gelişmiştir. Keza sahadaki zorluk ve karmaşanın sürekli yenilenmeyi ve süreç iyileştirmeyi zorunlu kılması, insani yardım aktörlerini tüm iş süreçlerinde

büyümesiyle sonuçlanacağı ne-redeyse muhakkaktır. Nitekim Afganistan, Yemen ve Suriye'deki savaş gibi karmaşık insani acil durumlar, küresel toplumun insani krizlere karşı çözüm üretme noktasında ne kadar da yetersiz kaldığını göstermektedir. Uluslararası toplum 2020'de ortaya çıkan COVID-19 pandemisinde en temel iş birliği alanlarında, özellikle dünyanın yoksul kesimlerine yardım ulaştırma noktasında sınıfta kalmıştır. Bu durum gelecekteki muhtemel acil durumlara ilişkin endişeleri güçlendiren bir etki yapmaktadır. Zira küresel iklim değişikliğine bağlı olarak doğal afetlerin giderek artan yıkıcılığı,

Son yıllarda yaşanan farklı insani krizlerde sivil ve resmî kurum ve örgütler ile bireylerden oluşan çok sayıda ve türde aktörün varlık göstermesine tanıklık edildi. İnsani yardım alanı hızla çeşitlendi, artık çok renkli bir insani ekosistemden bahsediyoruz. Bu ekosistemin güttüğü insani yardım politikaları kaynaklar, roller, ilişkiler, kurallar ve çıktılardan oluşan bir çerçevede şekillenmektedir.

kendilerini geliştirmeye yönelmektedir. Devletler, insani yardım kuruluşları ve diğer aktörler, insani yönetişimin düzenlenmesinde hiyerarşilerin, ağların ve iktisadi realitelerin belli bir ekosistem bünyesinde bütünleştiği karmaşık bir yapı içindedir. Bir ekosisteme zaptolmuş tüm kuruluşlar ortak bir kaderle birbirine bağlıdır. Biyolojik bir ekosistemdeki özgün bir tür gibi bir iş ekosisteminin de her bir üyesi, üyenin görünür gücüne bakılmaksızın bir bütün hâlinde ağın kaderini paylaşır (Rush vd., 2021, s.4).

- *Rekabet ve İş Birliği*: Biyolojik ekosistemlerde aslan ve ceylanın rekabetinin olduğu gibi farklı alt popülasyonların ve aktör gruplarının simbiyotik iş birlikleri de sıkça görülür. İş ve yenileşim ekosistemlerinde, katılımcılar arasında değişen rekabet ve iş birliği kombinasyonları bulunur (Rush vd., 2021, s.4).
- *Kilit Taşı Aktör(ler)*: Doğal ekolojilerdeki kilit taşı türlerin eş değeridir ve bunların ortadan kaldırılması ekosistemde büyük bozul-

hızlı kentleşme ve yoğun göçlerle birleştiğinde insani krizlerin faturası giderek kabarmaktadır (Barnett ve Walker, 2015, s.130). Bu durumun husule getirdiği endişeleri hafifletebilmek için insani yardım sektörünü uzun süredir rahatsız eden sistemsel sorunlarla yüzleşmek gerekmektedir. İnsani yardım sektörünün talepten çok arz üzerinden şekillenen bir yarı-piyasa olduğu gerçeği göz önünde tutulduğunda ileri gelen aktörler tarafından tutulan inatçı/ yerleşik pozisyonlardaki değişim direncinin söz konusu sistemsel sorunlar arasında başı çektiği söylenebilir (Rush vd., 2014, s.37). Sistem kapsamındaki bağışçılar, BM kuruluşları ve STK'lar da dâhil birçok aktörün talep ettiği şey, geleneksel bir koordinasyon mekanizması değil, aktörlerin iş birliği içinde çalışabilecekleri işlevsel bir ekosistemdir.

İnsani yardım sisteminde reform ve iyileştirme gayesi üzerine yapılan araştırma ve tartışmalarda bazı akademisyenler karmaşık, açık ve uyarlanabilir doğasını vurgulamak için insani yardım sistemini *ekosistem* metaforu üzerinden ele almayı tercih etmektedir. Ekosistem metaforunun temel mantığı insani yardım sisteminin reform gerektiren karmaşık doğası, farklı değer yargılarına sahip çok aktörlü yapısı ile kendi kendine

malara neden olabilir (Rush vd., 2021, s.4). Bir arı kolonisindeki kraliçe arının ölümünün tüm ekosistemin mahvolması anlamına gelmesi gibi sosyal ekosistemlerde de böylesine önemli veya buna yakın unsurların kaybı benzer sonuçlara yol açabilir. Örneğin her ne kadar kesif eleştirilere maruz kalsa da BM bir kurum olarak hâlen yeri doldurulamayacak konumdadır.

- *Kaynak Akışları:* Biyolojik ekosistemlerdeki karmaşık gıda akışlarının enerji dinamikleri üzerinden kendini idame ettirdiği görülür. Sosyal ekosistemlerde ise enerji ve gıda kaynaklarının karşılığı olan beşerî sermaye bağlamında insan becerileri, finans, bilgi yönetimi, fiziksel varlıklar, teknolojiler, ağ konumu ve zaman gibi çeşitli kaynakların farklı biçimler aldığı görülebilir. Ekosistem üzerindeki ilgi ve etkileri, nereden geldiklerine (yani nasıl oluşturulduklarına), nasıl ve kim tarafından dağıtıldıklarına ve hangi amaçla ilişkilendirildiklerine bağlıdır (Rush vd., 2021, s.4).

adaptasyon ve değişim kapasitesi olmasına dayanmaktadır (ALNAP, 2018). İnsani yardımların önemli hedeflerinden biri olan dirençlilik tesisi, sistem bileşenlerinin karmaşık etkileşimlerinden kaynaklanan planlanmamış veya kasıtsız bir niteliktedir (Matyas ve Pelling, 2015, s.5).

İnsani yardım sektöründe yenileşim ekosistemi odaklı bir çalışmada genel bir çerçeve çizme gerekliliği üç ana etmenle açıklanmıştır: (i) insani yardım sektörünün karşı karşıya olduğu sorunların büyüyen ölçeği; (ii) sektördeki birçok soruna yönelik tek bir çözüm olmasa da yenileşim ile kısmi iyileşmeler sağlanması; (iii) bir yenileşim ekosistemi yaklaşımının, insani yardım sektörü içindeki karmaşıklıkların ve karşılıklı ilişkilerin daha berak şekilde anlaşılmasına yardımcı olacağı inancı (Rush vd., 2021, s.12). Bir diğer yoruma göre *insani yardımda risk yönetimi* ve *dirençlilik* gibi kavramların derinliklerinde de insani ekosistemin kendi kendine öğrenme ve dönüşüm kapasitesine atıf vardır (Matyas ve Pelling, 2015, s.14) ki her iki örnek de ekosistem yaklaşımının dayanaklarına destek vermektedir.

Son yıllardaki farklı insani krizlerde sivil ve resmî kurum ve örgütler, bireyler ve özel sektör gibi çok çeşitli aktörlerin sahada olmasına ta-

Ekosistemlerde bilgi üretiminin yönetim uygulamasıyla bütünleştirilmesi, yönetimin kurumsal ve örgütsel yönlerinin de kolektif yönetim sistemleriyle geliştirilmesi gerekir (Olsson vd., 2004, s.75). Kolektif yönetim, yerel kullanıcılardan belediyelere, bölgesel, ulusal ve dahi uluslararası kuruluşlara kadar farklı düzeylerde faaliyet gösteren çeşitli paydaşların iş birliğine dayanır. Ekosistemler, yerel ve makro düzeyde etkileşimlerin birbirlerini geri bildirimle beslemelerine dayanan karmaşık, uyarlanabilir ve bütünselik sistemlerdir (Olsson vd., 2004, s.76). Ekosistem bütününde ve parçaların kendi iç yapısındaki belirsizliklerle mücadele ve mevcut duruma adaptasyonla ilgili öğrenme süreci önemlidir. Ekosistem bilgisinin öğrenilmesi ve biriktirilmesi *toplumsal bellek* anlayışını içerir. Bilgi sisteminin kendisi, ekosistem dinamikleriyle nasıl başa çıkılacağı konusunda sosyal öğrenme süreçlerinin bir parçası hâline gelir (Olsson vd., 2004, s.77). Ekosistem karmaşıklığı ve birbirine bağlılığı hakkındaki bilgiler eksik olduğu için yönetimin uyarlanabilir olması ve politika deneyle-

nıklık edildi. İnsani yardım alanı hızla çeşitlendi, öyle ki iyi organize edilmiş bir insani sistemden ziyade bir insani ekosistemden bahsetmek daha yaygın hâle geldi. Bu ekosistem Arap Körfezi ülkeleri, Türkiye, Çin ve Hindistan gibi yeni bağışçıları ve krizlerde daha büyük rol oynayan Dünya Bankası [World Bank (WB)] gibi kalkınma örgütlerini içeriyor. Askerler, barış güçleri, özel askerî şirketler ve özel güvenlik şirketleri, diğer işletmeler, diaspora kuruluşları, inanç temelli kuruluşlar ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) [The Organization of Islamic Cooperation (OIC)] veya Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği [Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)] gibi bölgesel kuruluşlar da ekosistemin bileşenlerini oluşturmaktadır (Dijkzeul ve Sandvik, 2019, s.94). Ayrıca insani alan ekosistemi gelişmiş teknolojilerin, internet ve sosyal medyanın kullanımıyla çok renkli bir görünüm vermektedir. Ekosistem düşüncesinin nasıl çalıştığını inceleyen bir rapor (USAID, 2014), insani yardım politikalarının belirli özelliklerine odaklanarak İngilizce kavramlarla 5R şeklinde bir çerçeve belirlemiştir: *kaynaklar* [resources], *roller* [roles], *ilişkiler* [relationships], *kurallar* [rules] ve *çıktılar* [results]. İnsani yardım ekosisteminin bileşenlerini ve karmaşık ilişkiler ağını

rinden ekosistem dinamikleri hakkında bir öğrenme aracı içermesi gerektiği ifade edilmektedir (Olsson vd., 2004, s.86).

Ekosistemin sağlıklı şekilde devamında birçok unsurun ve vasfın rolü ve öneminden bahsedilebilir. Bunlardan belki de en önemlisi aktörlerin karşılıklı güven duygularıdır. Güven, ekosistem yönetimine yönelik kendini organize eden süreçlerin temel bir özelliğidir. İnsanlar arasındaki güven eksikliği, kolektif yönetim sistemlerinde karşılıklı faydaya dayalı sürdürülebilir ilişkilerin oluşumunu engeller.

Ekosistemlerde belirleyici ve müdahale gücü olan aktörlerin verdikleri karar ve izledikleri politikaların uzun vadeli projeksiyonlarını tahmin edebilmek ehemmiyet arz eder. Bu bağlamda farklı aktör ve kurumlarca tasarlanan yardım hizmetlerinin yardım alan muhtaç durumdaki topluluklar üzerinde uzun vadede bıraktığı dönüştürücü etkinin ölçüsü araştırmaya değerdir (Obaze, 2019). Toplumsal dönüşümden maksat muhtaç durumdaki insanların uzun vadede refah

haritalandırarak açıklamak önemlidir (Obaze, 2019, s.411). Aktörlerin ekosistem içinde hangi kurallarla, nasıl ve ne şekilde ilişki kurduğunu bilmek gerekir. Bir grup insani yardım uzmanı tarafından 1997’de başlatılan Sphere Hareketi, afet müdahaleleri esnasındaki insani yardım çalışmalarının kabul edilmiş standartlar üzerinden yürütülmesini ve kalitesinin iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Hareketin öncüleri bu amaç doğrultusunda düzenledikleri İnsani Yardım Sözleşmesi’yle [Humanitarian Charter] insani müdahaleye ilişkin bir dizi insani standart belirledi. Başlangıçta Kızılhaç ve Kızılay Hareketi ile birlikte ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilen Sphere Standartları [Sphere Standards]; ulusal ve uluslararası STK’lar, gönüllüler, BM kuruluşları, hükûmetler, bağışçılar, özel sektör ve diğer insani yardım ve müdahale paydaşları için birincil referans hâline geldi. Bugün Sphere, salt standartlar seti olmanın ötesine geçerek insani yardımın kalitesini ve hesap verebilirliğini geliştirmek için uygulayıcıları bir araya getiren ve güçlendiren dünya çapında bir topluluk mahiyeti kazanmıştır. 2020 Sphere Standartları, kişi başına minimum beslenme ve temiz su gereksinimlerinden barınak inşaatı standartlarına kadar çeşitli göstergeleri sayısal

düzeyini arttırma, kolektif değer yaratma ve beceri kazandırma çabalarıdır. Toplumsal dönüşümün amacı, sadece insanların acil ve temel ihtiyaçlarını karşılamak değil uzun vadede sürdürülebilir bir döngü oluşturabilmek ve insanların hayatını iyi yönde değiştirebilecek kapasite geliştirici bir sonuca ulaşmaktır. Bu dönüşümü yaratmak için iyi bir planlama ve yönetim mekanizmaları gerekmektedir.

Son dönemlerde araştırmalar Yemen, Sudan ve Suriye gibi çok fazla mağdurun aynı bölge veya ülkede bulunduğu yerlerde insani yardım dağıtımında ortalamanın çok daha altında yetersiz hizmet alan toplulukların keşfedilmesinin önemini vurgulamaktadır (Obaze, 2019, s.412). Bu eksiklikler pek çok noktada, insani yardım çalışmalarının doğasından kaynaklanır. Yardım görevlileri, genellikle bir topluluğun hayatta kalma ve iyileşme yeteneğini belirleyebilecek olan toprağın durumu, yerel gelenekler ve kültürel özellikler hakkında pek bir şey bilmedikleri için acele eder (Barnett ve Walker, 2015, s.134). İnsan-

222 İnsani yardım alanının birincil amacı hayat kurtarma ve gıda, barınma, ısınma gibi acil ihtiyaçların giderilmesiyken süreç içinde insan hakları ve demokrasi, ekonomik ve sosyal kalkınma ile devlet inşası yoluyla çatışmaların kök nedenlerine karşı mücadeleyi de kapsayan politik veçhenin belirginleşmesiyle giderek genişleyen ve boyut kazanan bir alan hâline geldi.

olarak belirterek her bir büyük alt sektör için asgari gereklilikleri saptar.

İnsani yardım kurumları yaptıkları yardım hizmetlerinin belli bir yaklaşımla yapılandırılmış, uzun vadeli ve sürdürülebilir olduğundan emin olmalıdır. Söz konusu yardım hizmetleri geniş bir ekosistem içinde konuşlanmıştır ve yardım alan toplumdan temsilciler de yardım faaliyetlerinin yönetim ve planlama süreçlerine yerel paydaşlar olarak dâhil edilmelidir. Zira yerel paydaşların katılımı sağlandığında kendileri ekosistemin bir parçası olarak değer yaratabildiklerini ve toplum-

ni yardım faaliyet alanlarında bölgenin kendine özgü sosyal dokusu, kültürel kodlar, etnik ve mezhepsel vb. sosyal kimlikler hakkında bilgi eksikliğinin olması hâlinde yardım operasyonları sürecinde hatalı algılamaların doğurduğu olumsuz düşüncelerle darılma, gücenme gibi bazı istenmeyen tavır ve davranışlar da söz konusu olabilir (Kınık ve Aslan, 2020, s.369).

Yerel bilgi, yiyecek ve su kadar hayati olabilir ve bunu sağlayabilecek genellikle yegâne kesimi küçük mahallî gruplar oluşturur. Mesela Batı Afrika'da 2014'te patlak veren Ebola Salgını karşısında yapılan yerinde müdahalenin başarısında yerel toplum sağlığı çalışanlarının, köyün yaşlılarının/ ileri gelenlerinin ve öğretmenlerin virüsten dolayı vefat eden kişilerin ailelerini, hastalığın yayılmasını kontrol altına almak için geleneksel cenaze törenlerinden vazgeçirmeye yönelik destekleri ve hatta etkin ikna çalışmalarının ciddi bir payı vardır. 2015 yılının Nisan ayında Nepal'de gerçekleşen depremlerin ardından,

sal dönüşümün bir çarkı olduklarını idrak edecek ve bu takdirde başarı kaydedilecektir (Obaze, 2019, s.411). Örneğin İstanbul'da Suriyeli yardıma muhtaç ailelere sağlanan yardım hizmetlerinde hem yardım dağıtan kurumların senkronize olması hem yardım planlarının ana gaye olan muhtaç grupların beş on yıl içinde kendi ayaklarının üzerinde durabilecekleri şekilde uzun vadeli yapılması, yardım alan gruplarda hiç ihtiyaç duyulmayan malzemelerin gönderilmemesi, farklı ihtiyaç düzeyleri gibi pek çok detaya belli bir ekosistem dâhilinde ve belli bir değer yaratma mantığıyla yaklaşılması hâlinde etkili çözümler bulunabilecektir.

İnsani yardım sisteminin 2000'li yılların başına kadarki eğilimi afetzedelerin genelde şehirlerin dışında kurulan kamplarda hayatlarını sürdürmesi yönündeydi ve bu dönemin insani yardım sisteminde mültecilerin barınma ihtiyacı kısa zaman dilimlerinde konaklamaları için tasarlanmıştı. Oysa bugün dünya genelindeki mültecilerin yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır (Betts ve Bloom, 2014, s.6). Şehirlerin kendine özgü sorunları içinde kalan mülteciler, temel ihtiyaçları haricindeki birçok durumda ağlara ve bilgiye erişim konusunda zorluk yaşamaktadır. Daha-

kurtarma işlemlerinin çoğunu yerel halkın gerçekleştirmesi ve yerel göçebe toplum (Sherpa) ve kamyon şoförlerinin büyük risklerle tehlikeli patika yollardan uzak köylere yardım taşınması konuya dair bir diğer örnektir (Barnett ve Walker, 2015, s.134).

Afetlerde Risk Azaltma (ARA) [Disaster Risk Reduction (DRR)] girişimlerinde en önemli unsurlardan biri erken uyarı mesajlarıdır. Ancak çoğu zaman sahadaki durum farklı tezahür eder. Afet riskleriyle ilgili bilimsel çalışmalardaki aşırı pozitivist yaklaşımlar saha gerçekleriyle örtüşmemektedir. Riskle ilgili rasyonellikler farklılaşır ve insanların kararları başka birçok etmenin yanı sıra sosyal ağlar ve sosyokültürel normlardan etkilenir (Ayebe-Karlsson vd., 2019). Pandemi sürecinde gözlemlediğimiz COVID-19 aşı karşıtlarının geniş sayılabilecek kitlelerde yarattıkları tereddüt bu konuda iyi bir örnek sayılır.

İnsanların afetlerin nedenlerine ilişkin algıları, dünyaya ilişkin kültürel, dinî ve sosyal anlayışlarıyla güçlü şekilde bağlantılıdır. Söz

sı UNHCR 2014'te ortalama yerinden edilme süresinin 17 yıl olduğunu bildirmiştir. Tüm bu yeni durum ve ihtiyaçlar, insani yardım ekosisteminin her alanında ve tüm süreçlerinde daimî bir yenileşimi ve süreç yönetimini gerektirmektedir.

İnsanietçi yaklaşımlar önemli dönüşümler geçirmiştir. İnsani yardımlar rejimi, birincil amacı olan hayat kurtarma ve acil destek gereken gıda, barınma, ısınma gibi işlevlerin ötesinde insan hakları ve demokrasi, ekonomik ve sosyal kalkınma ile devlet inşası yoluyla çatışmaların kök nedenlerine karşı mücadeleyi de kapsayan politik veçhesi belirgin daha geniş bir alan hâline geldi (Barnett, 2005, s.725). İnsani dramlar sonucunda sığınmacı veya mülteci konumuyla yıllarca hatta nesiller boyunca belli kamplarda veya yaşam alanlarında kısıtlı hâlde günlerini geçiren insanlar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle insani yardıma muhtaç durumdaki topluluklar oldukça uzun süre gösterilmesi gereken alakanın yanı sıra yönetim/ yönetişim ihtiyacı içinde olabilmektedir. O hâlde insani yardım kuruluşları, asgari günlük yaşamsal ihtiyaçların sağlanmasının çok daha ötesine geçerek uzun vadeli bakım, eğitim, geçim kaynakları ve haklara erişim konusunda tedarik kanalları oluşturma zaruretine ilişkin farkındalık kazanmalıydı/ kazanmalıdır. Bundan dolayıdır ki yardım kuruluşlarının rutin faaliyetlerine *hak temelli* yeni birtakım görev

gelimi Myanmar'da 2008'de gerçekleşen ve 80 binden fazla ölümlere sonuçlanan Nergiz Kasırgası sonrasında başarılı insani müdahaleler gerçekleştiren komşu ülkeler ile bölgesel örgütlerin -özellikle Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliğinin (ASEAN)- afetten etkilenen bölge ve devletlerle muvafık şekilde ilişki kurmasında sahip oldukları mevcut ağ ve bağlantılarıyla birlikte kültürel yakınlığın etkili olduğu görülmüştü (Betts ve Bloom, 2014, s.25). Keza Filipinler'i 8 Kasım 2013'te vuran Haiyan Tayfunu okyanustan karaya ulaştığında erken uyarı mesajları yerel halka gönderilmişti ancak toplumsal eşitsizlikler, sosyal gruplar arasındaki güvensizlik ve yanlış iletişim sonucu erken uyarı sistemi beklenen başarıyı gösterememişti. Zira yerel yönetim meteoroloji uzmanlarından aldığı bilgilere, halk da yerel yönetimin bilgisine güvenmiyordu. Güvensizliği arttıran bir diğer önemli faktör de kavramsal ve teknik dile aşinalıktaki eksiklikti. Belirli meteoro-

alanları eklenmeye başlanmıştır (Barnett, 2018, s.327). Özetle küresel sistemde hayatın realiteleri ve değişimler çerçevesinde insani yardım alanını genel bir ekosistem mantığıyla değerlendirmek isabetli olacaktır. Söz konusu insani yardım alanı dâhilinde herhangi bir unsura dair karar ve reform sürecinde yapılan her bir müdahalenin ekosistem bütününe olumlu ve olumsuz yan etkileri olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda bir ekosistemin kendi kendini yenileyebilen doğası gereği insani yardım alanının bütününde sürdürülebilir ve dirençlilik bazlı dönüşümlerin yolunu açacak siyasi müdahaleler makbul olacaktır.

İnsani Diplomasi Aktörleri ve Aktörler Arası İlişkiler

Küresel insani yardım ekosistemi içinde yer alan aktörlerin kimlikleri ve dünya görüşleri ile beraber bu aktörlerin sürece ne şekilde katıldığına dair bir çerçeve sunmak faydalı olacaktır. İnsani diplomasi ekosisteminin aktörlerini (i) insani diplomasi yürütücüleri/ insani diplomatlar, (ii) insani diplomaside muhatap olunan aktörler, (iii) insani diplomasiye ihtiyaç duyanlar/ yararlanıcılar şeklinde üç kategoride ele almak mümkündür. Bu başlıklar altında yer alan aktör türlerini daha ayrıntılı biçimde şöyle zikredebiliriz: *insani diplomasi yürütücüleri/ insani diplomatlar* (devletler, ulusal bürokrasi birimleri, askerî unsurlar, hükûmetler arası kurumlar,

lojik veya teknik terimler hakkındaki bilgisizlik nedeniyle insanlar birbirleriyle iletişim kuramıyordu (Ayebe-Karlsson vd., 2019, s.759). 1 Ağustos 2015'te Saipan'daki Soudelor Kasırgası'nın yarattığı yıkım bir diğer örnek vakadır. Başlangıçta fırtınanın ciddi bir hasar vermesi beklenmiyordu. Karaya inmeden sadece birkaç saat önce tayfun derecesine yükselmiş ve son değerlendirmelerle Saipan'ı yaklaşık 30 yıl içinde vuran en büyük fırtınalardan biri olduğu anlaşılmıştı. İnsanlar, neden barınaklara gitmedikleri sorulduğunda şu şekilde yanıt veriyorlardı: *Bu bizim kültürümüz. Büyüklerimizle birlikte yaşıyoruz. Fırtınalar geldiğinde acele etmeyiz. Birlikte kalırız.* Bölgede yapılan vaka çalışmaları sonucunda birçok insanın zamanında uyarı aldıkları hâlde kültürel yaklaşımlar ve dinî inançları nedeniyle evde kaldığı anlaşılmıştı (Ayebe-Karlsson vd., 2019, s.760).

sivil toplum kuruluşları, kanaat önderleri, temsilci şahsiyetler, iş dünyası aktörleri); *insani diplomaside muhatap olunan aktörler* (devletler, askerî unsurlar, devlet dışı silahlı gruplar, sivil toplum kuruluşları, hükümetler arası kurumlar, şahıslar, iş dünyası aktörleri, kanaat önderleri, vb.); *insani diplomasiye ihtiyaç duyanlar/ yararlanıcılar* (yardıma muhtaç durumda olanlar, göçmenler, mülteciler, sığınmacılar, diaspora grupları, vatansız bireyler/ haymatlos, afetzedeler, mağdurlar, madunlar vb.).

Spesifik olarak insani yardımlar alanında ünlenmiş olmasının yanı sıra insani diplomasiye katkı sunmada öne çıkan bazı önemli aktörler şunlardır: (i) Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi [International Red Cross and Red Crescent Movement] bileşenleri: Uluslararası Kızılhaç Komitesi [International Committee of the Red Cross (ICRC)], Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu [International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC)], Ulusal Dernekler [National Societies (NSs)]; (ii) uluslararası insani yardım kuruluşları: Sınır Tanımayan Doktorlar [Médecins Sans Frontières (MSF)]; İHH İnsani Yardım Vakfı [IHH Humanitarian Relief Foundation], Yeryüzü Doktorları (YYD) [Doctors Worldwide (DW)] vb.; (iii) insan hakları alanında çalışan STK'lar: İnsan Hakları İzleme Örgütü [Human Rights Watch (HRW)], Uluslararası Af Örgütü [Amnesty International (AI)] vb.; (iv) Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) [International Criminal Court (ICC)], (v) ve uluslararası BM Örgütleri: BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi [United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UN OCHA)], Dünya Gıda Programı [World Food Programme (WFP)]; Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) [World Health Organization (WHO)]; BM Mülteciler Yüksek Komiserliği [UN Refugee Agency (UNHCR)], BM Çocuklara Yardım Fonu [United Nations Children's Funds (UNICEF)] vb.; (vi) uluslararası kişilikler:

sanat ve spor gibi alanlardaki ünlüler, iyi niyet elçileri, özel temsilciler; (vii) yerel, ulusal seviyede etkili olan, farklı alanlardan sorumluluk sahibi insanlar (Kınık ve Aslan, 2020, s.365-366).

İnsani diplomasi faaliyetlerinde incelemek durumunda olduğumuz ekosistemi, insani yardım alanını ve tüm bu çerçeve içinde aktif olan ve yukarıda bahsedilen tüm aktörleri resmî bürokratik yapılar (uluslararası örgütler, devletler ve bürokratik yapılar) ve uluslararası sivil toplum kuruluşları olarak iki alt başlık altında daha detaylı şekilde ele alabiliriz.

Uluslararası Örgütler, Devletler ve Bürokratik Yapıların İnsani Diplomasi Faaliyetleri

Küresel anlamda insani yardımlar rejimine yönelik ilk kurumsallaşma ivmesi 1950’lerde başlamıştır. BM ve diğer etkili platformlarda zengin ülkelerden fakir ülkelere sistematik yardımların ne şekilde ve hangi kriterlerle yapılacağına dair tartışmalar 1960’lı yıllar boyunca gündemde yer almıştır. Kalkınma Yardımları Grubu [Development Assistance Group (DAG)] geliştirmekte olan ülkelere sağlanan yardımlar konusunda bağışçı (donör) ülkeler arasında istişareye yönelik bir platform olarak 23 Temmuz 1960’ta kurulmuştur. Dünya insani yardım sektöründe başta BM sistemi altındaki pek çok uzman kuruluş (Dünya Bankası, UNICEF vb.), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü [The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)] bünyesindeki Kalkınma Yardımları Komitesi (KYK) [Development Assistance Committee (DAC)] ile beraber ABD, AB üyeleri ve Çin, Hindistan, Türkiye, Brezilya ve Suudi Arabistan gibi yeni aktörlerin öncülüğünde alternatif yardım örgütlenmeleri göze çarpmaktadır. Dünya insani yardım sisteminin bu mühim aktörleri insani diplomasi alanında da etkili aktörler olarak öne çıkmaktadır.

BM, insani diplomasi alanında önemli roller oynamış ve bu alandaki normatif yapının oluşumunda belirleyici tasarruflarda bulunmuştur. Diğer bir deyişle BM ve bağlı kuruluşlar, insani diplomasi için öncelikle bir norm belirleme platformu mahiyetindedir. BM ayrıca doğa veya insan kaynaklı afet durumlarında acil yardım ve insani yardımın başlıca sağlayıcısı olup afetlere iki cepheden müdahale etmektedir. İlk cephede mağdurlara acil yardım sağlamak için kolaylaştırıcı nitelikte hareket etmekte ve çoğunlukla ilgili uzman kurumlarını kullanmaktadır. İkinci

cephede acil durumların ortaya çıkmasını önlemeye yönelik etkili stratejiler bulma amaçlı faaliyetler yürütmektedir. BM sistemine dâhil dokuz uzman kuruluş 2020 yılında küresel yardım havuzunda biriken 3,3 milyar dolarlık belli bir alana tahsis edilmeyen fonu kullanmak üzere yetkilendirilmiş; hızlı ve etkili bir müdahale kabiliyeti sağlamak üzere BM kurumlarına harcama imtiyazı sağlanmıştır (D.I., 2021).

BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi [UN OCHA] ve OECD Kalkınma Yardımları Komitesi [OECD-DAC] küresel insani yardımlar sisteminin başta gelen iki kuruluşudur. Bu iki yapı, ülkelerin kalkınma ve insani yardım ajanslarının, uluslararası yardım örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının yardım müdahalelerini raporladığı iki koordinasyon merkezidir. Diğer bir deyişle bu iki kuruluş farklı aktörlerin dünya genelinde yaptıkları insani yardım faaliyetlerinin bilgisini depolayıp koordine eden merkez konumundadır. OECD-DAC ağı -2022 Ocak ayı itibarıyla AB ile beraber 30 üyeye sahip bir oluşumdur- 2018-2022 dönemindeki stratejik amacını şu şekilde açıklamıştır: “DAC’nin 2018-2022 dönemi için genel amacı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve iyileştirme dâhil olmak üzere 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi’nin uygulanmasına katkıda bulunmak için kalkınma iş birliğini ve diğer ilgili politikaları teşvik etmektir” (OECD DAC, 2022).

DAC ile beraber BM, insani yardım sisteminde toplanan fonları genelde kurumsal aktörler vasıtasıyla dağıtmayı tercih etmektedir. İnsani yardımlar havuzuna kamu (devlet veya uluslararası örgütler) aktörlerinden transfer edilen fonların çoğu (%66, 15,8 milyar ABD doları) yine BM kuruluşları gibi kamusal aktörler eliyle nihai alıcılara dağıtılmaktadır. 2016-2020 arasında dokuz BM kuruluşundan toplanan veriler, tahsis edilmemiş fonların 535 milyon ABD doları artarak 2020’de rekor 3,3 milyar ABD dolarına ulaştığını göstermektedir. Pandemi nedeniyle Dünya Sağlık Örgütüne yapılan fon transferlerinin yedi kat artarak 2019’da 98 milyon ABD dolarından 2020’de 699 milyon ABD dolarına yükseldiğini; BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNHCR) 2020’de aslan payını -1,3 milyar ABD doları- aldığını; yine küresel fon dağıtımı hakkında bir fikir vermek üzere 2019’da Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi’ne (RCRC) aktarılan fonların çoğunluğunun (%85, 1,7 milyar ABD doları) DAC bağışçı hükümetleri tarafından sağlandığını not edebiliriz (D.I., 2021).

DAC'nin vizyonu, gelişmekte olan ülkelerdeki yaşam standartlarını yükseltmek suretiyle hiçbir ülkenin bir daha yardıma muhtaç olmayacağı bir geleceğe ulaşmaktır. UN OCHA ve OECD-DAC insani yardım müdahalelerinin tanımı ve kapsamını birtakım ilkeler, kısıtlamalar ve standardizasyon bağlamında daraltabilmektedir. İnsani yardımların kapsam ve içeriği ile bunlarla bağlantılı ölçüm yöntem ve göstergeleri de küresel çapta yaşanan krizlere, donör ülkelerin içinde bulunduğu sınıflandırmaya ve müdahalelerine göre değişkenlik göstermektedir (TİKA, 2017). Yine önemli bir not bağlamında küresel fon dağıtım süreçlerinde 2016 Dünya İnsani Zirvesinde belirlenen Büyük Uzlaşma hedeflerine uygun hareket edildiğinin altını çizmek gerekir. İlaveten Büyük Uzlaşma metninde belirlendiği üzere Uluslararası Yardım Şeffaflığı Girişimi (IATI) Standardına göre insani yardım faaliyetlerine ilişkin veriler de giderek daha fazla miktarda ve daha doyurucu içeriklerle yayınlanmaktadır (D.I., 2021).

OCHA, acil durumlara tutarlı bir müdahale sağlamak için insani yardım aktörlerini bir araya getirmekten sorumlu BM Sekreterliğinin bir parçasıdır. OCHA, krizden etkilenen kişilerin ihtiyaç duydukları yardım ve korumayı almalarını temin edebilmek maksadıyla insani yardım eylemlerini koordine eder. İnsani yardımın krizlerden etkilenen kişilere ulaşmasının önündeki engelleri aşmaya çalışır ve insani yardım sistemi adına yardım ve kaynak seferberliğinin liderliğini üstlenir.

İnsani yardım sektörünün küresel düzlemdeki raporlama, analiz ve değerlendirme konularında çok daha profesyonel hâle geldiğini görüyoruz. Yeni veri toplama teknikleri, neyin doğru neyin yanlış gittiğinin daha iyi takip edilmesine ve geçmişteki hatalardan ders alınmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca gelişmiş raporlama yöntemleri, yardım kuruluşlarının şeffaflığını da arttırmaktadır. Küresel insani yardımların sistematik biçimde kayıtlanması, mükerrerliğin önlenmesi, yardımların ihtiyaç düzeyine göre belli bir standart dâhilinde dağıtılabilmesi maksadına binaen UN OCHA tarafından kurulan Mali Takip Sistemi (MTS) [(Financial Tracking Service (FTS))] önemli bir işlev görür. OCHA tarafından yönetilen MTS web sitesi, farklı coğrafyalarda ve birbirinden bağımsız aktörlerin insani yardımlarını bilgi ve bilişim sistemleri destekli şekilde yönetim imkânı sağlamakta ve her kriz için eksiksiz bir finansal tablo sunmaktadır (UN OCHA, FTS).

OCHA insani yardım programlarının sunulmasıyla doğrudan ilgilenen operasyonel bir kurum değildir fakat insani yardım sistemine destek sağlayan dürüst bir aracı, kolaylaştırıcı, düşünce lideri ve küresel bir savunucu kimlikleriyle katma değer sağlamaktadır. OCHA, hızlı, etkili ve ilkeli bir müdahalenin gerekliliğini insani yardım kuruluşlarından oluşan topluluğa duyurmak amacıyla bilgi yönetimi işlevi ve hizmetlerini üstlenir. Detaylı veri ve gerekli yorumsal bilgileri derler, paylaşır ve kullanır; koordinasyon, karar verme ve savunuculuğun temelini oluşturur. Dünya çapındaki saha operasyonlarının yapılandırılmasını belirlemek üzere OCHA, operasyonların ne zaman kurulacağını, büyütüleceğini, küçültüleceğini veya kapatılacağını belirlemeye yönelik bir dizi standart kritere göre sahadaki varlığını düzenli gözden geçirir. Bu kriterler arasında krizin ölçeği ve yoğunluğu, ihtiyaç sahibi insanların sayısı ve konumları, ülkenin büyüklüğü ve erişim kısıtlamaları, insani yardım aktörlerinin sayısı ve varlığı, insani yardım çağrısının boyutu ve ulusal aktörlerin kapasitesi yer almaktadır. Bölge ve ülke ofisleri aracılığıyla çalışan OCHA, aynı zamanda daha geniş insani yardım topluluğunun afetlere ve çatışmalara hızla yanıt vermesini sağlayan çeşitli kapasite artışı mekanizmalarını ve ağlarını da destekler.

OCHA, Kuruluşlar Arası Daimî Komite [Inter Agency Standing Committee (IASC)], Birleşmiş Milletler Afet Değerlendirme ve Koordinasyon [UN Disaster Assessment and Coordination (UNDAC)] sistemi gibi hızlı müdahale araçları ve Uluslararası Arama ve Kurtarma Danışma Grubu [International Search and Rescue Advisory Group (INSARAG)] gibi kritik birçok kurum arasında koordinasyon işlevi görür. OCHA bünyesinde tasarlanan İnsani Yardım Programı Döngüsü [Humanitarian Programme Cycle (HPC)], çok iyi hazırlanmış bir eylem planıdır. Söz konusu eylem planı iyi koordine edilmiş birbirini izleyen beş ögeden oluşur: (i) ihtiyaç değerlendirmesi ve analizi, (ii) stratejik müdahale planlaması, (iii) kaynak seferberliği, (iv) uygulama ve izleme, (v) operasyonel inceleme ve değerlendirme. İnsani yardım programı döngüsünün başarılı şekilde uygulanması etkin acil durum hazırlıklılığı, ulusal/ yerel makamlar ve insani yardım aktörleri ile etkin koordinasyon ve bilgi yönetimine bağlıdır (Tunç, 2021).

Michael Barnett, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Batılı yardım örgütlerini elit bir kulüp yapısına benzeterek bu elit yapının insani yar-

dımlar sektöründeki bazı yapısal sorunların bizatihi kaynağı olabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte yardım sektörünün doğal karakteri gereği mutsuz ve derin sorunlarla çevrili milyonlarca insanı en uygun düzeyde ve hızla normalleştirmek de bir hayli zordur. Barnett ve Walker (2015) tarafından resmedildiği üzere Batılı insani yardım sektörünün üst yönetiminin oluşturduğu *insani yardım kulübü* son derece özeldir. Hükûmet temelinde kulübün en önemli üyesi ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı [United States Agency for International Development (USAID)] tarafından temsil edilen Washington'dur. Diğer güçlü kulüp üyeleri arasında Uluslararası Kalkınma Departmanı [Department for International Development (DFID)] tarafından temsil edilen İngiliz hükûmeti ve Avrupa Komisyonunun Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Genel Müdürlüğü [European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (ECHO)] bulunmaktadır. Kulüp üyeliği faydalı ayrıcalıklar sunmaktadır; planlama masasında bir koltuk, saha koordinasyon toplantılarına davet ve BM kimliği gibi dünyanın pek çok yerinde etkili kaynakların kullanımı bu elit kulübün üyelerine tahsislidir. Kulübün sadece İngilizce kullanması kriz bölgelerindeki küçük topluluklar ve yerel dernekler için sıklıkla bir erişim engeli oluşturmaktadır (Barnett ve Walker, 2015, s.137).

BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UN OCHA) tarafından sürdürülen Mali Takip Sistemi'ne (MTS) göre OECD-DAC üyesi olmayan sekiz bağışçı ülke 2000-2008 arasında küresel insani yardımın ortalama %6'sına katkıda bulunmuştur (Binder vd., 2010, s.7). 2007-2012 arasında küresel insani yardım havuzuna yapılan hükûmet katkılarının yaklaşık %90'ını OECD üyeleri sağlamış; biriken fonların çoğu BM kurumlarına ve büyük uluslararası STK'lar kanalıyla muhtaç durumdaki bölgelere gönderilmiştir (Barnett ve Walker, 2015, s.136). Bununla birlikte yeni bağışçı ülkelerin son yıllarda toplam yardımlar içindeki payı ciddi biçimde artmıştır (Kınık ve Aslan, 2020, s.374). OECD-DAC grubu haricindeki yeni bağışçıların 2010 yılına gelindiğinde yıllık yardım akışlarının 11 milyar dolar ile 41,7 milyar dolar arasında değişen bir tutara eriştiğine dair literatürde farklı hesaplamalar yer almaktadır ki bu tutarlar küresel brüt *resmî kalkınma yardımlarının* %8 ila %31'ine tekabül etmektedir (Walz ve Ramachandran, 2011, s.1). Son 12 yılda bu meblağ ve oranların artmış olma ihtimali yüksektir; zira bir zamanlar yardım alan birçok ülke artık bağışçı konumuna gelmiştir. Bununla

birlikte Hindistan, Güney Kore, Brezilya, Çin, Körfez ülkeleri, İran ve Rusya başta olmak üzere Doğu Avrupa ülkeleri gibi *yeni bağışçı devletlerin* birçoğunun yardımlar konusunda farklı amaç ve hedefleri vardır ve U-STK'lar (uluslararası STK'lar) da dâhil bu yeni aktörlerin, yardım dağıtma süreçlerinde bazı yeni yöntemler uyguladıklarına şahit olunmaktadır (Oloruntoba ve Kovács, 2015, s.709).

Söz konusu yeni bağışçı aktörlerin insani yardımlar alanındaki varlıkları ve finansal katkıları geleneksel bağışçıların katkılarına kıyasla yıldan yıla artmaktadır. Birçok Batı ülkesinin son yıllarda karşı karşıya kaldığı durgunluk ve ekonomik yavaşlama nedeniyle bu artış eğilimi kuvvetle muhtemel gelecekte de devam edecektir (Barnett ve Walker, 2015, s.138). BM Genel Sekreteri'nin ECOSOC'a sunduğu 2013 Raporu'nda belirtildiği üzere "Yeni aktörler ortaya çıktığında mevcut sistem yeni gerçekleri karşılayacak kadar hızlı ve esnek şekilde adapte olmadı. Küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde daha güçlü ilişkilere sahip daha kapsayıcı bir küresel insani yardım sistemi inşa etme ihtiyacı mevcut"tur (Betts ve Bloom, 2014, s.6). Olumsuz taraftan bakıldığında yeni aktörlerin insani yardımı politize etmeye klasik bağışçı ülkelere nazaran daha fazla eğilim gösterme ihtimali öne çıkıyor. Zira insani yardımın jeopolitik bir araç hâline geldiğini söyleyen eleştirmenleri haklı çıkaracak davranış ve tutumlar gözlemlenebilmektedir (Barnett ve Walker, 2015, s.138).

Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsani Diplomasi Faaliyetleri

Dünya siyaseti ve küresel güncel sorunlar giderek karmaşık bir hâle gelirken çatışma ve sorunlar daha önce hiç karşılaşılmayan durumları göstermektedir. Bundan dolayıdır ki devletlerin sadece klasik diplomasi veya klasik yardım (insani yardım) kanalıyla sorunlara tek başına çözüm bulması mümkün değildir. İnsani diplomasi; doğal yahut beşerî afetler nedeniyle yardıma muhtaç duruma düşmüş insanların ihtiyacını gidermek üzere devletler, devlet dışı aktörler ve sivil toplum alanında çalışan politika yapımcılar/ uygulayıcılar ve kamuoyunu harekete geçirmeyi hedefleyen, devletler arası geleneksel diplomasi araçlarının dışında insan hakları, insancıl hukuk ve insani yardım etik kuralları çerçevesinde birey ve örgütlerin özgür iradeleriyle yürüttükleri barışçıl diplomasi veya koruyucu/ önleyici diplomasi uygulama stratejilerinin bütünüdür (Kınık ve Aslan, 2020, s.357). Bir STK bakışıyla insani diplomasi (*i*) hayat kur-

tarma, (ii) hakların savunulması, (iii) insan onurunu koruma ve ayağa kaldırma, (iv) kanal açma (opening channel) gibi gayeler güderek asıl hedeflenen insani dramların bir nebze olsun dindirilmesi için atılan tüm adımları ifade etmektedir (İHH, 2018).

İnsani yardım alanı (humanitarian space) tabiri, ilk olarak Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) isimli STK'nın eski başkanı Rony Brauman tarafından kullanılmıştır (Çalışkan Cığır, 2016, s.22). Brauman *insani yardım alanını*, ihtiyaçları değerlendirmekte bağımsız olunan, yardım malzemelerinin dağıtım ve kullanımını izlemekte ve yararlanıcılarla diyalog kurmakta serbest olunan bir özgürlük alanı olarak görüp tanımlamaktadır (Çalışkan Cığır, 2016, s.22). Diğer bir deyişle özgürlük, STK'lar insani yardım dağıtırken bağışçılar ve alıcılar için siyasi bir müdahale olmadığı anlamına gelir. Esasen yardım faaliyetleri yürütenlerin sahada bulunma amacı bellidir ve bu amacı gerçekleştirirken özgür olmaları son derece önemlidir. Eğer bir siyasi müdahale altında kalırlarsa yardımın temel felsefesi ve insani olma vasfında zafiyet olduğu algısı ortaya çıkacaktır. O hâlde insani diplomasiyi tanımlarken insani yardım kuruluşlarının siyasi ve askerî otoritelerden sivil aktörlerin denetimindeki alanlar lehine ilave hisse elde etmek yolunda yürüttüğü tüm faaliyetler göz önünde bulundurulabilir. Bu faaliyetler, belirli bir ülkede bulunan insani yardım örgütlerinin kuruluş şartlarını düzenlemek, yardıma ve korumaya muhtaç sivil nüfusa erişimini müzakere etmek, yardım programlarını izlemek, uluslararası hukuk ve normlara saygıyı teşvik etmek, yerli birey ve kurumları desteklemek, insani hedeflerin ikame ve idamesini temin için çeşitli düzeylerde savunuculuk yapmak gibi çabaları içermektedir (İHH, 2018). Örneğin İHH'nın son yıllarda Suriye kriz alanında yürüttüğü iki hayati insani diplomasi girişimi, rejim veya diğer unsurlarca kapatılan ve insani yardımların girişine izin verilmeyen beldelere ulaşmak ile hayli sık görülen insan kaçırma ve alıkoyma durumlarında söz konusu mağduriyeti gidermek adına devreye girmek şeklinde tezahür etmiştir (İHH, 8 Mayıs 2018).

Devlet destek ve fonlarına bağımlı kurum ve kuruluşlar için özerklikten bahsetmek zordur. Diğer yandan faaliyetlerini bizzat finanse eden sivil toplum kuruluşları, karar alma süreçlerinde devlet müdahalesi olmadığı için tamamen olmasa da büyük ölçüde bağımsız kalabilir. İnsani yardım alanının otonom bir kimlik kazanmasında sivil toplumun rolü önemlidir:

“Sivil toplum örgütleri, devletten bağımsız hareket edebilme yeteneğine sahip olmakla devletin yapmadığı yahut kanuni kısıtlamalardan dolayı yapamadığı yardımları yapabilir” (Kınık ve Aslan, 2020, s.362). Bu sebeple denebilir ki insani yardım alanında sivil yardım kuruluşlarının üstlendiği işlev hayati bir önem arz eder. Bir STK görevlisinin ifadesiyle “İHH olarak diyalog kurmanın çok önemli olduğunu düşünürüz; bizim hem devlet yetkilileri ile hem de devlet dışı tüm aktörlerle sağlıklı diyalog kurma arayışımız vardır. Sorunları çözebilmek için güçlü bir ağ kurmanız ve iletişimi hep canlı tutmanız gerekir. Örneğin Suriye krizinde muhatabınız Rusya devleti veya Suriye rejimi ise iletişim çok zordur ancak bir STK olarak oldukça esneklik ve manevra kabiliyeti olan İHH bir şekilde bu iki kesim ile diyalog kurma yollarını bulur.” (İHH, 8 Mayıs 2018).

Dünya siyasetinde çatışmalar daha karmaşık ve çetrefil hâle gelirken klasik yardım usulleri ve araçlarıyla istenen sonuçları almak giderek zorlaşmakta ve klasik diplomasi ve aktörler (devletler ve formel küresel örgütler) bu sorunların çözümünde yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayıdır ki sivil toplum kuruluşları dünya siyasetinde günden güne güç kazanmakta ve etki alanını büyötmektedir. Joseph Nye (2011) tarafından kavramsallaştırılan iki *dev dönüşüm* [megatrends] bağlamında *güç kayması* [power transition] ve *güç yayılımı* [power diffusion] olguları insani yardımlar alanı için de önem arz etmektedir. Nye tarafından tasvir edilen birinci dönüşüm dünya ekonomik sıklet merkezinin Asya Pasifik bölgesine meyiletmesidir; ikinci önemli dönüşüm ise devlet haricinde kalan siyasi ve sosyal yapıların ve özellikle de sosyal ağların artan derecelerde güç devşirmesidir. Bu bağlamda sivil örgütlenmeler dikkat çekicidir (McClory ve Harvey, 2016). Bilindiği üzere STK’lar hükümetler tarafından kontrol edilmez, ticari amaç veya kâr güdüsü olmaksızın faaliyette bulunan bağımsız vatandaş inisiyatifleri olarak tanımlanır (Lewis vd., 2021).

Diaspora grupları, işletmeler ve yerel ilk müdahale ekipleri de dâhil bir dizi sivil aktör uluslararası insani yardım sistemine benzersiz bir kapasite sunmaktadır. Örneğin emek göçü veya diğer amaçlarla ülkesi dışında örgütlenen diaspora gruplarının anavatanlarına yolladıkları her türlü maddi ve manevi destek önemli dönüşüm kapasitesine sahiptir. Dünya genelinde yurt dışında çalışan işçilerin kendi memleketlerine gönderdikleri havale tutarı resmî kalkınma yardımlarının üç katını aşmakta ve bu fonların bir kısmıyla yerel insani yardım faaliyetlerinin fonlandığı

bilinmektedir (Barnett ve Walker, 2015, s.139). Uluslararası Göç Örgütünün (IOM) güncel istatistiklerine göre yurt dışındaki iş imkânlarını değerlendiren emekçi göçmenlerin sayısı yaklaşık 169 milyondur ve bunların kendi ülkelerine gönderdikleri havale tutarı küresel ölçekte 702 milyar dolar olarak hesaplanmıştır; bu rakamlara informal kanallardan gönderilen paralar veya ayni transferler dâhil edilmemiştir (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2021; Aslan, 2022).

İnsani yardımlar alanında ulusal sivil toplum kuruluşları haricinde BM ile birlikte hareket eden birçok dev bütçeli uluslararası sivil toplum kuruluşu (U-STK/ INGO) bulunur. Son yıllarda insani yardım ve kalkınma alanlarında çalışan STK'ların yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde profillerini yükselttiği fark edilmektedir. Eskiden bir deprem sonrası yardım faaliyetinde sadece çadır ve yemek tedariki yapılırken artık insani yardım kuruluşlarının ekonomik kalkınma, kriz sonrası yeniden yapılandırma gibi epeyce geniş bir faaliyet alanına doğru yöneldiği gözlemlenmektedir. Daha açık bir söyleyişle insani yardım alanında çalışan STK'lar acil durum müdahalesi, demokrasi inşası, çatışma çözümü, insan hakları çalışmaları, kültürel koruma, çevresel aktivizm, politika analizi, araştırma ve bilgi sağlama gibi farklı rollerle insani diplomasinin alanının da etkin unsurları hâline gelmektedir.

STK'ların bir kısmı yüksek düzeyde devlet finansmanı alır ve büyük kamu bürokrasilerinin örgütsel özelliklerinin çoğuna sahiptir. Bazıları ise informal, küçük ölçekli ve amatör faaliyetler gerçekleştirir. İlk gruptakiler son derece profesyonelleşmiş, kâr amaçlı özel işletmelere benzer ve güçlü kurumsal kimliklere sahiptir (Lewis vd., 2021, s.4). Finansman bakımından birçoğu dışarıdan desteklenirken diğerleri yerelde seferber edilen kaynaklarla faaliyet gösterir. Bazı STK'lar son derece profesyonel personele sahip olduğu hâlde bazıları faaliyetlerini büyük ölçüde gönüllüler, üyeler ve destekçilerle yürütür. İnsani yardımlar alanında dünya geneline yönelik faaliyet gösteren dev STK'ların binlerce çalışanı ve milyonlarca dolarlık bütçeleri bulunmaktadır (Lewis vd., 2021, s.4).

U-STK'lar odaklandıkları işlevlere göre (ör. sağlık alanında Sınır Tanımayan Doktorlar) veya faaliyet yürüttükleri bölgelere göre (ör. Pasifik, Asya veya Afrika) sınıflandırılabilir. Bazıları uzun vadeli kalıcı hizmetler sunarken (ör. Oxford Committee for Famine Relief/ OXFAM [Kıtlık Yardımı Komitesi]) bazıları yalnızca belirli bir acil durum süresince bir

yardım bölgesinde varlık gösteriyor olabilir. Değerler açısından seküler STK'ların yanı sıra artan sayıda *dini* veya *inanç temelli* kuruluşlar mevcuttur (Lewis vd., 2021, s.4). U-STK'ların bir kısmı BM yetkilendirme- siyle yürütülen insani müdahaleleri doğru bulup desteklerken bir kısmı da uluslararası yardımlar ekosisteminin zaman içinde oluşmuş prensip ve normlarından taraf tutmama [impartiality] ve tarafsız kalma [neutra- lity] ilkeleri gereğince askerî bağlamdaki etkinliklere katılmanın yanlış olduğunu savunur (Oloruntoba ve Kovács, 2015, s.709).

Uluslararası Dernekler Birliği [Union of International Associations (UIA)] tarafından yayımlanan güncel *Uluslararası Örgütler Yıllığı* veri- lerine göre 2021 itibarıyla dünya genelinde 41 binin üzerinde aktif ve 32 binin üzerinde pasif durumda dernek bulunmakta ve her yıl 1.200 civa- rında yeni dernek, kütüğe eklenmektedir. Uluslararası derneklerin yıllar içindeki artışına bakıldığında -1990'da 6 bin olan uluslararası dernek sayısı 2006'da 50 bini aşmış, günümüzde ise yaklaşık 73 bine ulaşmıştır- gelinen nokta çok daha iyi görülecektir (UIA, 2021).

Michael Barnett'in OECD-DAC merkezli Batılı insani yardım siste- mini bir *elit kulüp* sistemine benzettiğine yukarıda değinmiştik. İnsani yardım STK'ları bağlamında, giriş için önemli engeller bulunan *oli- gopolistik piyasa* benzeri bir faaliyet sahası bulunmaktadır (Barnett ve Walker, 2015, s.136-137; Lewis vd., 2021). Bu sistemin yörüngesinde büyük Batılı bağışçılar tarafından dağıtılan fonların çoğunu alan Ulus- larakası Her Yere Yardım ve Destek Kooperatifi [CARE International], Sınır Tanımayan Doktorlar [Medecins Sans Frontières (MSF)], Caritas Uluslararası Katolik Yardım Hizmetleri [Caritas Internationalis], Ço- cukları Kurtarın [Save the Children] ve Oxford Uluslararası Kıtık Yar- dım Komitesi [OXFAM International] ve Uluslararası Dünya Vizyonu [World Vision International] dâhil olmak üzere bir düzine kadar STK vardır (Barnett ve Walker, 2015, s.136).

STK'lar; insani yardımlar bağlamında da afet ve yoksulluk bölgelerin- deki yerel örgütlerin insani yardım projelerini finanse ederek daha di- rençli toplumsal dönüşümlere katkıda bulunmayı ummaktadır (Heyse, 2016, s.19). STK'lar, daha yerel köklere sahip kuruluşlar oldukları ve bu nedenle uçlardaki mağdur ve mazlum halk kesimlerine çoğu yetkiliden daha yakın durdukları için katılımı teşvik etmektedir. Esasen acil kriz- lerde ifası gereken gerçek işlerin çoğu yerel STK'ların sırtındadır.

STK'lar bazen kendi çıkarlarını gözeten kuruluşlar hâline geldikleri için eleştirilir. Söz gelimi özellikle yoksul ülkelerde görev yapan STK çalışanlarının, ortalamanın üzerinde ve kolayca cömert olarak algılabilecek maaş ve yaşam tarzlarından yararlandıkları zannedilebilir. Dahası kimi akademisyenler, bazı STK'ların faaliyetlerini değerlendirirken örneğin Afrika'daki yeni sömürge ilişkilerinin genişletilmesi ve sürdürülmesi bağlamında rol oynadıklarına işaret etmektedir. Bu kritik eleştiri noktalarına STK sektöründeki artan kaynak akışlarıyla birlikte bakıldığında daha önce hiç olmadığı kadar yüksek düzeyde şeffaf ve denetlenabilir olma gerekliliğinin ortaya çıktığı görülür.

STK'lar, devlet ve piyasa kuruluşlarından daha iyi performans gösterdiğine veya devlet ve piyasa faaliyetlerini tamamladıklarına inanıldığı için vardır (Heyse, 2016, s.20). Bilindiği gibi 1980'ler ve 1990'larda küresel politik ekonomide baskın ideoloji olan neoliberalizm rüzgârları, verimsiz kamu kurumları yerine özel sektörün ve sivil alanda da STK girişimlerinin önünü açmıştır. O zamanlarda hantal, aşırı devletçi modele ağır eleştiriler sıklıkla dile getirilmiştir. Batılı bağışçılar nezdinde STK'lar, yerel düzeyde uygulama ve taban katılımı sağlama potansiyellerinin daha yüksek olduğu ve daha esnek bir alternatif finansman kanalı sundukları için revaçtaydı. Nitekim bugün de STK'ların genellikle devlet veya piyasa örgütlerini tamamlayabilecekleri, ikame edebilecekleri yahut onları dengeleyebilecekleri ve böylece piyasa veyahut devlet başarısızlığını telafi edebilecekleri kanaati mevcuttur.

Son yıllarda insani yardım ekosisteminde etkinliği arttırmaya yönelik alternatif bir ağ biçimi addedilen kamu-özel sektör iş birliği modeli önem kazanmıştır. Bu bağlamda OCHA ve Dünya Ekonomik Forumu [World Economic Forum] tarafından yayımlanan 2008 "Kargaşa içinde bir dünya: Riski yönetmek, insani krizlerde düzeni sağlamak" [A world in turmoil: governing risk, establishing order in humanitarian crises] bir dönüm noktası olmuştur (Dijkzeul ve Sandvik, 2019, s.97-98). Özel sektör uzun zamandır insani yardım faaliyetlerine ciddi oranlarda katkı sağlamakta olup büyük ulusal, bölgesel ve çok uluslu firmalar da insani yardım hedeflerini desteklemektedir. Son on yıldır da her türden özel sektör temsilcisi insani yardım eylemlerinin çeşitli cephelerinde gitgide daha etkili olan bir paydaş sıfatıyla yer edinmektedir.

Mayıs 2016'daki Dünya İnsani Zirvesinde kamu-özel sektör iş birliğine yönelik somut bir adım atılarak İşletmelerle Bağ Kurma Girişimi [Connecting Business Initiative (CBI)] başlatıldı. OCHA ve UNDP ortak girişimi olan CBI; insani yardım, kalkınma ve barış gündemlerinin kesişim noktasında özel sektörün devreye alınmasını öngörmektedir. CBI, dünya çapında özel sektör ağlarını desteklemek ve birlikte çalışmak yoluyla afet riskinin azaltılması, acil duruma hazırlıklılık, toplumsal, sektörel ve şirket düzeyinde müdahale ve iyileştirme konularında özel sektörün stratejik katılımını güçlendirmeyi ve özel sektörü ulusal, bölgesel ve uluslararası insani koordinasyon yapıları içinde etkili bir paydaş hâline getirmeyi amaçlamaktadır (UN OCHA, 2022).

Küresel insani yardımlar raporuna (D.I., 2021) göre özel şirket veya vakıflar 2020 yılında 6,7 milyar dolar gibi büyük bir fonu insani yardımlara tahsis etmiştir. 2019'da özel sektörden ikinci en büyük insani yardım bağışçısı olan IKEA Vakfı, 56 milyon ABD doları katkıda bulunmuştur. Bu kuruluşlar, insani yardım fonlarının çoğunu doğal afet hazırlık programlarına ayırmakta olup uzun süreli siyasi kriz ve çatışma ortamlarına dâhil olmaktan imtina etmektedir.

Sivil Toplum Alanı ve Siyasi Yapıların İlişkileri

İnsani ekosistem içinde tüm aktörlerin birbirleriyle ilişkileri, birbirlerine yönelik tutum ve davranışları insani diplomasi faaliyetlerini derinden etkiler. Mesela devletlerin ve BM gibi yapıların resmî/ yarı resmî yasa ve düzenlemeleri insani kuruluşlar üzerine bir şekilde tesir etmektedir. Hükûmetin sadece hükmetme değil devlet dışı aktörleri harekete geçirebilme kapasitesinin önemi takdir edilecektir. Sivil toplum alanından pek çok kişinin, uzmanların ve ağların, daha sağlıklı çalışabilmeleri hükûmetin elinde bulundurduğu bir hayli aracı dikkate almalarını gerektirir. Herhangi bir devlet veya BM bir grubu terör listesine aldığı anda sahada bulunan yardım kuruluşu tarafsızlık ve benzeri insani prensiplere riayet edemez. O hâlde somut dünyanın gerçekliğinin sahada etki yarattığı söylenebilir (İHH, 8 Mayıs 2018). Terörist kabul edilen silahlı grupların kontrolü altındaki alanlar, sınırlı insani yardıma erişimle karşı karşıyadır; hatta bazen hiçbir şekilde erişim sağlanamamaktadır. Sağlık hizmeti sunan insani yardım kuruluşları, muhripleri de tedavi etme gayretleri dolayısıyla muhriplerden müteşekkil grupları terör listelerine

alan devletlerin uzun zamandır hedefi hâlinedir (İHH, 2018). Özellikle Suriye’de 2015-2020 arasında Rusya ve rejim güçlerinin hastane ve tıbbi destek unsurlarını hedef aldıklarına dair uluslararası ajans ve kanallarda yer verilen haberler bu durumun açık göstergeleridir.

İnsani alanda birçok uygulama sorunu mevcuttur. Bu bağlamda insani yardımlarda verimlilik ve etkinlik zafiyeti, paydaşlar arasında koordinasyonun sağlanamaması, insani yardım alanına yönelik kapsamlı politikaların olmayışı, devlet-sivil toplum-asker iş birliği gerektiren bazı durumların insani yardım ilkelerinden taviz vermeye zorlaması gibi grift sorunlar öne çıkar. Nitekim *zarar verme* [do no harm] ilkesi sektöre yöneltilen eleştirilerden çıkartılan derslerle gündeme gelen bir kavramdır. Eleştirilerin odağında insani yardım faaliyetlerinin yardıma muhtaç insanlara her zaman fayda getirmediği hatta bazı durumlarda yarardan çok zarar verdiği bulunmaktadır. Çünkü son zamanlarda insani yardım kendi amacından saparak ilkelerinden ödün vermeye başlamış; bu doğrultuda insani yardım kurumlarında görevli insanlar kimi çatışma ve savaş ortamlarında kendi taraflarını desteklemiş ve diğer tarafı zayıflatmak için yardım kaynaklarını kontrol etmeye çalışmıştır. Bazı insani yardım kurumları ise yardım için gittikleri ülkelerde o ülkeleri muhtaç hâle düşüren ve savaşı gerçekleştiren devletlerden fon almaktadır. Bu hareket insani yardım kurumlarının bütün inanç ve ilkelerine terstir. Aynı zamanda bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını bitiren bir harekettir. Afganistan’daki savaşın birincil sebebi olan ABD’nin bir devlet olarak Hava Kuvvetleri marifetiyle bir yandan ülkeye bomba yağdırırken bir yandan da başka bir kuruluş (USAID) vasıtasıyla gıda yardımı paketleri dağıtması yukarıda anlatılan ironinin bariz bir temsidir (Özerdem, 2016, s.134).

Dış politika disiplinde etraflıca tartışılan bir konu olan karar verme süreçleri insani yardımlar alanında da göz önünde bulundurulabilir. İnsani yardım rejiminde bir aktör ve karar verici unsur vasfıyla bürokrasi ve bürokratik siyaset kavramı da önemlidir (Rosati, 1981). Giderek zorlaşan küresel sorunlarla birlikte insani krizlerin de değişen çehresi uluslararası örgütleri ve insani yardım örgütlerini bürokratikleşmeye, rasyonelleşmeye ve profesyonelleşmeye yöneltmektedir (Barnett, 2005, s.725). İnsani yardımlar dünyasında altyapı, standartlar, davranış kuralı, *en iyi/ örnek uygulamalar ve kanıta dayalı* program tasarımı ile etkinliği ölçmeye yönelik daha gelişmiş ölçütlerin ivmelenmesi son

çeyrek asırda görülen rasyonelleşme ve bürokratikleşme sürecinin dışavurumudur (Barnett, 2018, s.328). Aslında merkezileşmeyle “verenler” ve “alanlar” arasındaki mesafenin açılmış olduğu söylenebilir. Nitekim afetzedelere uygulanan anketlerde yardım kuruluşlarının kendilerinden ve ihtiyaçlarından bihaber oldukları vurgulanmaktadır (Barnett ve Walker, 2015, s.134). Barnett’in anlatımıyla insani yardım örgütleri bir afet anında sahada müdahale ederken kendi sponsorlarının talep ettiği belgeleme ve raporlama vazifelerini ön planda tutmak zorunda kalır. Örneğin bir sel afeti için anlık bir ihtiyaç olarak sürat motoru gerekiyorsa yardım örgütünün saha personeli finansal bağışçıların bu konuda bir yasaqlama getirip getirmediğine kafa yormaktadır. Diğer bir deyişle insani yardımın daha fazla koordinasyon ve düzenleme gerektirdiği inancıyla yapılan reformlar sistemi olumsuz sonuçlara neden olacak boyutta merkezileştirmiş ve hiyerarşiyi arttırmıştır. Zira bu önlemler kurumları standartlarını güçlendirmeye zorlasa da yardım çalışanlarını, kararlarından doğrudan etkilenen yararlanıcılardan ziyade büyük bağışçı devletlere karşı çok daha dikkatli olmaya sevk etmiştir (Barnett ve Walker, 2015, s.137). İnsani yardıma muhtaç kolu kanadı kırılmış nüfus, üzerini örtecek bir battaniyenin ötesinde insanlık ailesinin merhametiyle sarılıp sarmalanmayı beklemektedir. İnsani örgütler -kuşkusuz- formel yapılardır, bununla beraber faaliyetlerinin odağında bizatihi insani kavramına içkin sevgi, merhamet, ahlak gibi değerler olduğunu yardım bekleyen kişilere de göstermelidir.

İnsani yardımlar dünyasının önemli gereklilikleri arasında beşerî sermaye unsurlarının eğitim ve beceri donatımı bulunmaktadır; sahada amatörler yarardan çok zarar verebilmektedir. En makro düzeyden (küresel yönetim) en mikro düzeye (küçük bir köyde yaşanan nispeten az hasarlı bir afet) her seviyede iyi eğitilmiş uzman ve profesyonel insan kaynaklarına gereksinim duyulmaktadır. Yine eğitim konusunun bir parçası olarak insani yardım sektöründe sertifikasyon talebinin giderek arttığı görülmektedir. Nitekim Batılı ülkeler lojistikçiler, proje yöneticileri, koordinatörler, değerlendiriciler ve güvenlik uzmanları da dâhil olmak üzere pek çok farklı uzmanlık için lisansüstü programlar geliştirmekte ve faaliyete geçirmektedir. Özetle insani yardımların pratik/ saha gerekliliklerini karşılamak, etkinlik ve verimliliğini arttıracak teknikleri geliştirmek günden güne daha fazla önem kazanmaktadır (Barnett ve Walker, 2015).

Sonuç

Son elli yılda yaşanan doğa ve insan kaynaklı afetlerin etkileri karşısında ülkelerin kırılğanlığının boyutu ile uluslararası yardım ve iş birliği olmaksızın afetzedelerin ihtiyaçlarının en uygun seviyede giderilemeyeceği ayan beyan ortaya çıktığı gibi insani yardım alanı da öz eleştiri ve dönüşümle yüzleşmek durumunda kaldı. Aynı zamanda ulusal insani yardım kabiliyet ve kapasitesini büyük afetleri yanıtlayabilecek seviyeye çıkarabilmenin küresel düzeyde reform ve yeniden yapılan(dır)madan ayrı düşünülemeyeceği de açıkça anlaşıldı. Bu bağlamda bireyden topluma yerelden küresele hayatın değişen gerçekleri ve gereklerini karşılayabilecek bir insani yardım sisteminin ikame ve idame edilmesi mecburidir. Bunun için insani yardım sahasının kendi hayatıyetine bizatihi kaynaklık edecek bir ekosistem gibi ele alınması isabetli bir yaklaşım olacaktır. Nitekim insani yardım sahasında etkili uluslararası yapılar, ulusüstü ve ulusal sivil toplum kuruluşları ve bağışçıların talebi salt eş güdüme yönelik geleneksel düzenlemeler değil yönetim esasıyla paydaşların iş birliğine dayanan verimli ve etkili bir yapılanmadır. Ayrıca yerel unsurlarla yakın bağlar ve sürdürülebilir gerçek ortaklıklar kurma, hesap verebilirlik, kötü planlama, standartların olmaması, çok sayıda aktöre ait farklı amaç ve çalışma usullerinin kriz bölgelerinde yarattığı sorunlar, sektördeki hantallık, BM'nin insani yardım çalışmalarına mali kaynak sağlama sürecine dair açmazlar gibi meseleler istenen bütüncül iyileşme için göz ardı edilmemelidir.

Devlet dışı aktörlerin ve özellikle de ağların giderek artan önemi son yılların büyük dönüşümlerinden birini teşkil eder. Sosyal medya, mobil iletişim, spor ve gençlik ağları, dinî ve felsefi sosyal gruplara ait etkileşim ağlarının farklı zaviyelerdeki işlevselliğini diplomasi alanına taşımanın mevcut ve muhtemel sorunların çözümüne katkı sağlayabileceği düşünülebilir. Keza farklı sektörlerin deneyim ve bilgi birikimlerinden iletişim ve müzakere usulleri ile yenileşim ortamlarının geliştirilip çeşitlendirilmesi bağlamında yararlanılabilir. İnsani yardım aktörlerinin sorunlara yönelik etkili bir kavrayış ve çözüm geliştirmesine olanak tanıyacak sistemsel düzenlemeler, yeni teknolojilerin kullanımı, ulusal ve uluslararası paydaşların katılımı, ortak kavram seti vb. unsurlar da bu noktada dikkate alınmalıdır. İlaveten insani yardım kuruluşlarının sistemik uyarlama ve iyileşme için ekosistem, sistem yönetimi ve özel sektör

çalışma usullerinden yararlanan insani yenileşim kavramını bütüncül bir yaklaşımla odak alması önerilebilir (Betts ve Bloom, 2014, s.5).

Küresel düzeyde aktörler ve bu aktörlerin konumları, işlev ve etkinlikleri ile değer yargılarının değiştiği; özel sektör ve sivil toplum yapılanmalarının insani yardım faaliyetlerinde günden güne artan önemi, başka bir deyişle devlet dışı aktörlerin insani yardımların organizasyon, dağıtım ve daha mühimi karar süreçlerinde giderek artan etkinliği ve birer insani diplomasi aktörü vasfıyla görev alabilmelerinin gündeme geldiği gözlenmektedir. Bu itibarla yardım kuruluşlarının bünye ve zihniyetlerini yeni ödev ve sorumlulukları bağlamında gerekli düzeltme, düzenleme ve güncellemelerle dönüştürmeleri, alanın tüm paydaşlarıyla mütakabil deneyim ve bilgi birikimi paylaşımından beslenen yenileşimci yaklaşımı içselleştirmekle yetinmeyip tavsiye ve teşvik etmelerinin daha kapsayıcı ve daha etkili bir insani yardım sistemi tesisi için hayati olduğu öngörülebilir.

Yönetişimin benimsenip geliştirilmesi bağlamında öncelenecek meselelerin ilki insani faaliyetlerin araçsallaştırılmasıyla mücadele olmalı, ardı sıra insani ilkelerin uygunluğu ve uygulanabilirliği sorunsalı gelmelidir. Nihayet insani alanda etik, hayati önemi haiz olup alanın tüm paydaşlarının üzerinde uzlaşa sağladığı bir etik değerler manzumesinin yol gösterici olacağı muhakkaktır.

Yumuşak Güç ve Akıllı Güç Dengesinde Kamu Diplomasisi için Yeni Bir Yol: İnsani Diploması

Murat Çemrek, Fatma Zehra Atıcı

Günümüzde hızla artan iletişim ve ulaşım ile etkileşim, dünyanın herhangi bir yerinde vuku bulan iyi veya kötü bütün gelişmeleri yerel, ulusal, bölgesel hatta uluslararası olmaktan çıkarıp tüm dünyayı etkileyen küresel bir keyfiyet meydana getirmiştir. Böylece gezegendeki herhangi bir sorun doğrudan veya dolaylı şekilde hemen herkesi tehdit eder olmuştur. Bu sorunları çözüme kavuşturmanın ve tehditleri aşmanın en temel yöntemi ise uluslararası sistemdeki tüm aktörleri kapsayan ve insan merkezli bir yaklaşımı önceleyen çok boyutlu diyalog içerisinde olmaktır. Bu cihetten devletlerin sıklıkla başvurduğu bir diplomatik faaliyet türü niteliğindeki insani diploması, yumuşak güç ve akıllı güç için bir uygulama alanı mahiyetindedir.

Anahtar Kelimeler:

akıllı güç
insani diploması
kamu diplomasisi
yumuşak güç

Bu bölüm devletlerin dış politikalarında geleneksel diplomatik teamüllerden doğan boşlukları tamamlayıcı bir araç hüviyetiyle günden güne önem kazanan kamu diplomasisini yumuşak güç ve akıllı güç bağlamında ele almakta, kamu diplomasisi için yeni bir yol olan insani diplomasinin analizine odaklanmaktadır. Öncelikle kavramsal çerçeveyi oluşturmak adına uluslararası ilişkilerde yumuşak güç ve akıllı güç kavramları derinlemesine incelenmiş, ardından yumuşak ve akıllı güç için uygulama aracı niteliğindeki kamu diplomasisi tarihi seyri içerisinde açıklanmaya çalışılmış ve devamında kamu diplomasisinin yeni bir yolu olan insani diplomasinin kavramsal çerçevesi oluşturularak faaliyetleri, araçları ve aktörleri değerlendirilmiştir. Son kısımda ilk pratiklerine istinaden apolitik addedilmesine rağmen günümüzde siyaset gündeminin belli bir kısmını işgal eden insani diplomasinin yumuşak güç ve akıllı güç için uygulama aracı niteliğiyle kamu diplomasisi açısından nasıl bir işlev gördüğüne yer verilmiştir.

Küreselleşme; bir iletişim ve ulaşım devrimi olmak vasfıyla herhangi bir olgunun yerel, ulusal, bölgesel hatta uluslararası bile kalamadığı, etki ve sonuçlarının doğrudan veya dolaylı şekilde dünya geneline sirayet ettiği bir dönüşüm yaratmıştır. Yerel meselelerin uluslararası kamuoyunu etkilediği, şekillendirdiği ve hatta yön verdiği yeni bir çağda bireyler, topluluklar, devletler, uluslararası toplum ve örgütler gitgide artan, yoğunlaşan ve karmaşıklaşan ilişkilerin içindedir artık. Bu çağ, dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir sebepten kaynaklanan herhangi bir sorunun çözümünde karar vericiler bir yana sorundan doğrudan etkilenebilenleri bile çözüm ortağı olmaya mecbur kılan küresel paydaşlık olgusunu ortaya çıkarmıştır. Ezcümle ekonomik, siyasal ve sosyal ağların bütün insanlığı çepeçevre kuşattığı ve insanların giderek artan bir etkileşim içinde olduğu bir dünyada artık hiç kimsenin hiçbir konuda “Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın.” deme ayrıcalığı kalmamıştır. Bilakis geçmişten ders alarak yeni insanlık trajedilerinin önüne geçmek için sorumluluk üstlenen sivil ve/veya resmî aktörlerin politikalarında insanı önceleyen yaklaşımları benimseyip hayata geçirmesi gereklilikten öte zorunluluk hâlini almıştır. Günümüzde bireyler ve bireylerin oluşturduğu *vakaya özgü* (ad hoc) veya *düzenli/ sistemli* (formal) gönüllü örgütlenmelerin kamuoyu belirleme ve yönlendirme bakımından bazen devletleri bile aşan etkililikleri küresel bir potansiyeli açığa çıkarmıştır. Vâkıâ, eylemlerini meşru bir zeminde gerçekleştirmek isteyen devletlerin de bu potansiyeli göz ardı etmesi mümkün değildir.

Kitle iletişim araçlarının bir iktidar aracı olan bilgiyi [information] sıradan insanlar için ulaşılabilir kılması, devletleri -sadece kendi vatandaşlarının taleplerine daha duyarlı olmak zorunda bırakmamış- diğer devletlerin kamuoylarını etkileme becerisi kazanmaya da yöneltmiştir. Diplomasi alanında yaşanan bu dönüşüm, diplomasinin kapalı kapılar arkasında yürütülen formundan ziyade açık diplomasi formunu daha tercih edilir kılmıştır. Bir diğer ifadeyle XX. yüzyılın ortalarından itibaren devletler kamuoyunu daha çok dikkate alan, yabancı halklarla daha yoğun etkileşim içeren bir iletişim yaklaşımı benimseyerek geleneksel *devlet-devlet* ilişkilerinin yanında *iktidar-halk* iletişim ve etkileşimine geçmişlerdir. Uluslararası ilişkiler literatüründe *kamu diplomasisi* terimiyle karşılanan bu olgu, yumuşak güç ve/veya akıllı güç şeklinde tanımlanan dış politika uygulamaları çerçevesinde mütalaa edilmektedir.

Devletlerin dış politikalarında ulaşmak istedikleri amaç ve hedefler ile diğer devletlerle ilişki ve etkileşimleri doğrultusunda ve duruma göre belirledikleri tutum ve uygulamalar *sert güç* (hard power), *yumuşak güç* (soft power), *akıllı güç* (smart power) veya *keskin güç* (sharp power) biçimlerinde ortaya çıkmaktadır. Genel itibarıyla barışçıl, insan haklarına saygılı, ulusal çıkarlarına koşut şekilde vatandaşlarının refahını gözetten bir imaj çizen devletlerin tercih ettiği dış politika yumuşak güç ve akıllı güç kaynakları doğrultusunda şekillenmektedir. Saygı ve hayranlık uyandıran değerler vasfına sahip yumuşak güç ve akıllı güç kaynaklarının dış politikada araç olarak kullanılması diplomatik faaliyetlere yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bu boyutlardan kamu diplomasisi, iktidar-halk ilişkileri çerçevesinde uygulanmaya başladığı 1960'lardan beri sürekli çeşitlenmekte ve giriftleşmektedir. Kamu diplomasisindeki çeşitlenmenin bir tezahürü olarak kendine yer edinen *insani diplomasi* ise devletlerin yumuşak güç ve akıllı güç kaynaklarını belirledikleri hedefler doğrultusunda kullanabilecekleri bir diplomatik faaliyet alanı konumuyla belirmektedir. Bu çalışmanın amacı, yumuşak güç ve akıllı güç bağlamında genelde kamu diplomasisinin özelde insani diplomasisinin analiz edilmesidir.

Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Güç ve Akıllı Güç

Devletlerin uluslararası sistemde meydana gelen olaylar karşısında gösterecekleri tutum ve uygulamalar -ittifaklar çerçevesinde gerçekleşen etkileşimler, ulusal çıkarın nasıl yorumlanacağı gibi- bir süreç içerisinde şekillenmektedir. Bu süreç, devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda diğer devletlerin tutumlarını değiştirmek veya kendi tutumlarını diğer ülkeler ve uluslararası sistem nezdinde meşrulaştırmak üzere izledikleri hareketlerin bütünüdür. Karar alma ve uygulama sürecinde rolleri olan siyasilerin ve bürokratların dış politika yapımında izleyecekleri yol ve yöntemleri belirleyen temel unsurlar -geçirmiş oldukları sosyal ve siyasal süreçler, formel ve informal eğitim süreçleri, yönetim geleneğine ilişkin yargıları, benimsedikleri değer ve normlar, ideolojik tutumları ve hatta önyargıları vs.- genel itibarıyla *dış politika kültürü* diye ifade edilir. Siyasetçi ve bürokratların her birinin edindiği kültürün yekdiğerine aktarılıp aktarılabileceğiyle oluşan devletlerin dış politika kültürleri, eşyanın tabiatı gereği nasıl bir yol izleyerek uluslararası

sistemde var olmaya çalıştıklarını da yansıtır. Söz gelimi ülkeler, başta askerî ve ekonomik kaynaklar olmak üzere klasik güç kaynaklarını kullanarak zora dayalı bir dış politika tesis edebilecekleri gibi toplumsal güçler, ideolojik yargılar, evrensel değerler, refah seviyesi ve benzeri kaynakları kullanarak rıza ve iknaya dayalı bir dış politika da tesis edebilirler. Nasıl ki sert gücü besleyen silahlar üretilebiliyor, yumuşak gücü besleyen rıza da üretilebilir. Nihayet siyaset kaynakların nasıl kullanılacağına, neyin diğerlerinden daha öncelikli olduğuna karar verme tasarrufudur.

Uluslararası ilişkiler literatüründe devletlerin dış politikada uygulayacakları güç kaynakları, gücün karakteristiğine göre sert güç, yumuşak güç, akıllı güç ve keskin güç diye adlandırılmaktadır. Buna göre klasik güç kaynaklarının kullanımı *sert gücü* [hard power], diğer kaynakların kullanımı *yumuşak gücü* [soft power] ve her ikisinin bir arada kullanılması ise *akıllı gücü* [smart power] ifade etmektedir. *Keskin güç* [sharp power] daha çok otoriter ve baskıcı yönetimlerin uyguladığı yumuşak güç stratejilerinin hem yumuşak diye tanımlanamayacak kadar agresif hem de zora dayalı denemeyecek kadar ılımlı yöntemlerden oluşmasından doğan yeni bir kavramsallaştırmadır (Walker ve Ludwig, 2017, s.13).

Nye'e göre sert güç, bir ülkenin askerî ve ekonomik güç kaynaklarına dayanan zorlama kabiliyetini niteler. Yumuşak güç ise en geniş anlamda diğerlerinin fikirlerini, inançlarını, değerlerini ve tercihlerini şekillendirme kabiliyeti üzerinden tanımlanmaktadır. Nye'nin literatüre kazandırdığı yumuşak güç, zorlama veya ödeme yerine cazibeyle istediğini elde etme kabiliyetine atıf yapmaktadır (2017, s.24). Nye, bir devletin uluslararası siyasette hedefine üç şekilde ulaşabileceğini söylemektedir. Buna göre bir devlet, ilk olarak zorlayıcı diplomasi yollarını kullanma yoluyla istediği sonucu elde edebilir. İkinci olarak maddi güç kullanma yoluyla hedefinin karşılığını ödeyerek amacına ulaşabilir ve son olarak bir devletin ve/veya devletlerin onun sistemini beğenmesi, onun değerlerine hayran olması ve onun peşinden gitmek istemesi doğrultusunda ortaya çıkan cazibe sonucunda istediğini alabilecektir (2017, s.15-16). Nye, üç stratejiden sonuncusunun yumuşak gücü ifade ettiğini söyleyerek yumuşak gücü gündem oluşturma, ikna etme ve cazibe yaratacak araçların kullanılmasıyla diğerlerini etkileme ve yönlendirme kabiliyeti diye tanımlamıştır (2011, s.20-21).

Yumuşak güç, cezbetme kabiliyeti bağlamında mütalaa edildiğinde bu kabiliyeti ortaya çıkaran kaynaklar dört ana başlık altında toplanabilir. Yumuşak güç kaynaklarının tasnifinde ilk başlık bir ülkenin sahip olduğu kültürü, ikinci başlık siyasi değerlerini, üçüncü başlık meşru ve ahlaki otorite uygulamaları doğrultusunda izlenen dış politikayı (Nye, 2017, s.32) ve son başlık devlete bağlı kurumların gerçekleştirdiği faaliyetleri kapsamaktadır. Bir ülkenin sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarını kullanarak yapılandırdığı dış politika ancak evrensel değerler yaratıyor ve başkalarının da paylaştığı çıkar ve değerlere hizmet ediyorsa etkileme ve yönlendirme kabiliyetinin başarısından söz etmek kabildir. Buradan bir devletin yumuşak güç kaynaklarına malikiyetinin ulaşmak istediği hedefler için tek başına yeterli olmadığı, aynı zamanda diğer devletler veya topluluklar tarafından kabul görmesi gerektiği çıkarsanabilir. Belirtilen gereklilik, büyük ölçüde bir hükûmetin yurt içi politikaları ile dış politikalarında savunduğu değerlerin ortak ve tutarlı bir tutum oluşturmaya bağlıdır. Öte yandan günümüzde salt sert gücün sürdürülebilirliğinden -kendine özgü yöntem ve stratejileri nedeniyle- bahsetmek de mümkün değildir (Nossel, 2004, s.142). Zaten tek başına sert güç meşru bir iktidarı otoriterleştirir hatta totaliterleştirir. Dolayısıyla stratejik bakımdan sert gücün tek başına kifayet etmediği durumlarda yumuşak güç araçlarına başvurmak, diğer devletlerin tercihlerini ve tutumlarını önemli ölçüde etkileyecektir. Bu doğrultuda yumuşak güç stratejilerinin yanında sert güç unsurlarının kullanılması *akıllı güç* türünü ortaya çıkarmaktadır.

Bir ülkenin sahip olduğu kültür, siyasi değerler, meşru ve ahlaki otorite uygulamaları doğrultusunda izlenen dış politika ve devlete bağlı kurumların gerçekleştirdiği faaliyetler diplomaside yumuşak gücün öne çıkan imkân ve kaynaklarıdır.

Akıllı güç, esas itibarıyla *askeri ve ekonomik kaynaklara dayanan sert güç* ile *hayranlıktan doğan rızayı temel alan yumuşak gücün* bir arada kullanılmasına işaret etmektedir. Bir diğer tanımda akıllı güç, aktörün amaçlarının etkili ve verimli şekilde sonuca ulaşması için sert güç ve yumuşak güç unsurlarını, karşılıklı güçlendirerek birleştirme kabiliyeti ifadesiyle

açıklanmıştır (Wilson, 2008, s.115). Bu tanımdan hareketle akıllı gücün hem her iki güç türünden oluştuğu hem de her ikisinin birlikte kullanımını gerekli kıldığı söylenebilir. Her iki gücün birlikteliğini öngören bütünlük bir stratejide akıllı güç, askerî ve ekonomik kaynaklara gereksinimi göz ardı etmeden bir ülkenin eylemlerine meşruiyet kazandırma, rıza üretme ve kamuoylarıyla etkileşim kurmanın yollarını bulmak için hem düşman hem de dost ülkelere yönelik politikalarla ortak bir zemin geliştirme kabiliyetidir (Wilson, 2008, s.112).

Dış politika yapılandırmasındaki her güç türünün kendine özgü yöntem ve teknikleri söz konusudur. Bu yöntem ve teknikler doğrultusunda güç türlerinin sonuç elde etme süre ve süreçleri de birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bir diğer deyişle güç türlerinin sonuç üretmesi sadece gücün evsafına değil gücün uygulandığı alana ve uygulama tarzına da bağlıdır. Örneğin sert güç, askerî ve ekonomik kaynakları kullanma hesabıyla çok kısa bir zaman diliminde istenen hedefe ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Buna karşılık yumuşak gücün istenen sonucu üretebilmesi daha uzun vadede gerçekleşir. Akıllı güç uygulamalarında, yumuşak güç kullanımını ağır basmakla birlikte sert güç kullanımına da yer verilmesi, akıllı gücün yumuşak güce kıyasla daha kısa zamanda sonuç üretmesini temine matuftur. Sert güce nazaran yumuşak güç ile akıllı gücün en önemli üstünlükleri ise meşruiyetlerinin daha sağlam bir zemine oturmasıdır. Hükûmetlerin gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde kamuoyu kabulüne ulaşmaları bu meşruiyete bağlıdır. Kitlelerin daha talepkâr ve sorgulayıcı olduğu günümüzde hükûmetler, varlıklarının devamlılığı için kamuoylarını da dikkate alarak meşru bir zemin hazırlamaları gerektiğinin farkındalığıyla dış politikalarında yumuşak güç ve/veya akıllı güç uygulamalarına daha çok ağırlık vermeye başlamışlardır. Nye'in kalpleri ve zihinleri kazanmanın bir aracı diye tanımlandığı kamu diplomasisi, yumuşak güç ve akıllı gücün temel uygulama aracı mahiyetindedir (2008, s.101).

Yumuşak Güç ve Akıllı Gücün Uygulama Aracı Mahiyetiyle Kamu Diplomasisi

Kadim bir tarihe sahip olan diplomasinin ilk örnekleri İlk Çağ hükümdarları arasındaki ilişkilerde görülebilir. Bununla birlikte günümüzdeki anlamıyla diplomasinin XIII. ve XIV. yüzyılda Kuzey İtalya şehir dev-

letleri arasındaki ilişkilerde geliştiğini söylemek mümkündür (Nicolson, 1942, s.29). Devam eden dönemde giderek yaygınlaşan diplomatik faaliyetler, I. ve II. Dünya Savaşlarına kadar geleneksel diplomasi çerçevesinde telakki edilir. Dünya Savaşlarının ardından daha kapsamlı diplomatik iletişime duyulan ihtiyacın geleneksel diplomasi kapsamı ve usulü üzerinde bir dönüşüm başlattığı anlaşılmaktadır. Geleneksel diplomasi özünü oluşturan gizli ve kapalı kapılar ardında yürütülen görüşmelerin yerini açık ve şeffaf bir iletişim biçimine bırakmasının yanı sıra diplomasi tarafları arasında kitlelerin de yer almaya başlaması gibi değişimler, kamu diplomasisi adı verilen farklı bir diplomasi türünü ortaya çıkarmıştır. *Kamu diplomasisi* kavramı 1856'da London Times gazetesinde yayımlanan ve dönemin ABD Başkanı Franklin Pierce'i eleştiren yazıyla literatüre girmiştir. Yazıda "nezaket hâli içerisinde politika yürütme" kavram ve eylemlerine atıfta bulunan Cull, kamu diplomasisinden eskiden de faydalandığı fakat bu kullanımların kavrayış yönünden bugünkü hâliyle örtüşmediği düşüncesindedir (2009, s.19). Modern yaklaşımlar istikametinde yürütülen kamu diplomasisi çalışmalarının başlangıcını ise 1965'de Edward Murrow tarafından kurulan Kamu Diplomasisi Merkezi teşkil etmektedir.

Kamu diplomasisi, en yalın ifadesiyle dış politikanın oluşturulmasında ve yönetilmesinde halkın tutumlarının etkisiyle/ etkilenmesiyle ilgilidir. Bu ilgi doğrultusunda halkların fikirleri ve kanaatleri karar vericiler nezdinde oldukça önemli hâle gelmiştir. Bununla birlikte diplomasi ile ilgilendiği alanların politika ve ekonominin yanı sıra çeşitlenmesi gerektiği fikri, II. Dünya Savaşı sonrasında tartışılmaya başlanmıştır. Zira bu dönemde yalnızca ekonomi politik anlamda üstünlüğün yeterli olmadığı görülmüş, diğer alanlarda da aynı üstünlüğün elde edilmesi lüzumu ortaya çıkmıştır. Esasen insan doğası yalnızca ekonomi politik ve değerlerinden ibaret değildir. Beşerî ve sosyal boyutlar da bizatihi mevzu bahis çerçeveyi anlamlandırmaktadır. O hâlde devletlerin kültürel çalışmalara, insanı önceleyen ve insanlığın devamlılığını sağlayacak çalışmalara diplomasi dâhil tüm ilişki kurma araçlarında yer vermesi icap etmektedir. Bu noktada kamu diplomasisi altında yürütülen çalışmaların, geleneksel diplomasi ile farklı olarak uluslararası ilişkilerin farklı boyutlarını, diğer ülke kamuoylarının etkilenmesini, bilgi ve fikir akışını, ülkedeki çıkar gruplarının etkileşimini kapsadığını ve Kuhncu anlamda *paradigma de-*

İnsanı öncelemek ve insanlığın devamlılığını sağlamak üzere mümkün ve muhtemel tüm ilişki kurma araçlarını kullanarak farklı ülkelerin vatandaşları arasında birbirini anlama, birbirlerinin bakış açılarını gözetererek iletişim kurma, birbirleri hakkında olumlu imaj ve karşılıklı anlayış geliştirme günümüzde kamu diplomasisinin odağı olmalıdır.

ğişikliği [paradigm shift] içerisinde olduğunu söylemek lazımdır (Köksoy, 2019, s.14). Öte yandan kamu diplomasisi, diğer ülkelerin kültürleri ile insanların anlama ve onların bakış açıları üzerinden iletişim kurma ve bu ülkelerde olumlu imaj yaratma çabası şeklinde de tanımlanmaktadır (Leonard vd. 2002, s.8-9).

Uluslararası ilişkilerin, kamuoyunun ve diğer devlet dışı aktörlerin hükûmetlerin karar alma ve politika yapma formülasyonunu etkilemek üzere -özellikle teknolojik ilerlemeler nedeniyle- alana dâhil olduğu ölçüde geliştiği açıktır. Bu durum kamu diplomasisine, dev-

letlerin politikalarını geliştirmek ve kamuoyuna güvence sağlayabilmek için uygun bir araç vasfı kazandırmaktadır. Bu yönüyle amaç, hedef ve uygulama alanları bağlamında karakteristik bir kavram addedilen kamu diplomasisinde hedeflenen en temel amaçlar uluslararası arenada etkili bir imajın yaratılması, risk durumlarında en düşük maliyetle krizin izalesine çalışılması ve son olarak yabancı halkların algılarının istenen yöne çevrilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Leonard vd. 2002, s.10). Yumuşak güç ve akıllı gücün kullanımıyla ulaşılmak istenen sonuca paralel bu amaçlar doğrultusunda kamu diplomasisinin bunları gerçekleştirecek bir uygulama aracı olduğunu söylemek mümkündür.

Kamu diplomasisinde kalpleri ve zihinleri kazanarak olumlu imaj yaratma hedefi için gerektiğinde yumuşak güç araçları gerektiğinde ise sert güç araçlarının kullanılması, kamu diplomasisini yumuşak gücün ve/veya akıllı gücün bir aracı hâline getirmektedir (Sancak, 2016, s.119). Bir diğer deyişle yumuşak güç ve/veya akıllı güç bağlamında rıza üretimi amacı, kamu diplomasisinin cezbedici ve zorlayıcı faaliyetleriyle ulaşılabilir olmaktadır. Aslına bakılırsa kamu diplomasisi kapsamındaki zorlayıcı faaliyetlerle sert güç dendiğinde ilk akla gelen askerî uygulamalar

değil ekonomik destek, yardım ve iş birliği programları gibi politikalar kastedilmektedir. Görüldüğü üzere geleneksel diplomatik teamüllerden birçok noktada farklılaşan kamu diplomasisi, iletişim kanallarının çeşitlenmesi ve gelişmesiyle uygulayıcı ve hedef kitlenin karşılıklı etkileşimini mümkün kılacak şekilde değişmiştir. Kamu diplomasisinin iletilecek mesajların hedef kitlesine yabancı ülkelerin hükümetlerinin yanı sıra kamuoylarının da dâhil olduğu düşünülürse ilişkideki tüm taraflara olabilecek en yüksek kazancı sağlamayı vaat ettiği yönde gelişimini sürdürdüğü söylenebilir (McDovell, 2008, s.8). Güçlü bir iletişim ve aktarım kanalı vasfındaki kamu diplomasisinin sahip olduğu bu çok boyutluluk, hükümetleri sadece kısa ve/veya uzun vadeli çıkarlarına ulaştırmada değil, çevre felaketleri gibi insanlığa küresel riskler doğurmaya başlamış sorunların uzlaşmacı yollarla çözümünde de alternatifler sunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde kamu diplomasisinin, kısa sürede yaşanan değişim ve dönüşümlere bağlı olarak birçok alt alanını doğurduğunu görmekteyiz. Bu alt alanlardan biri olan *insani diplomasi*, hem anlık sorunlara çözüm üretmeyi hem de gelecekte sorun yaratabilecek alanlara ilişkin hükümetler, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), uluslararası aktörler ve bireylerin katılımını/ katkısını öngören bütünlük stratejilerle evrensel bir refah anlayışını ikame etmeyi amaçlamaktadır.

Kamu Diplomasisi İçin Yeni Bir Yol: İnsani Diplomasi

Kavramsal Çerçeve

XXI. yüzyıl küresel siyasetinde bilgiye ulaşmanın giderek kolaylaştığı ve aktörler arasındaki etkileşimin yerelden küresele her düzeyde siyaseti belirlediği görülmektedir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle daha da belirgin hâle gelen bu durum, geleneksel kamu diplomasisinde yer alan tek yönlü asimetrik ilişki biçiminin yerini çift yönlü asimetrik veya simetrik ilişki biçimine bıraktığını ortaya koymaktadır. Bu yeni ilişki biçimi devletler ve diğer aktörlerin yürüttüğü iletişim ve etkileşim türlerinde birtakım farklılıklar meydana getirmiştir. Bu farklılıklar ise her şeyden önce rıza ve meşruiyet temelinde yükselen politika ve stratejiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim kitlelerin uluslararası siyasette giderek daha önemli bir aktör konumuna gelmesi, diğer aktörlerin yumuşak güce dayalı bir ikna stratejisi üretmelerini ka-

çınılmaz kılmaştır. Keza bu dönemde uluslararası politikaya yön vermek, uluslararası arenada söz sahibi olmak isteyen aktörlerin etkileşim hedeflerinde ikna ve rızaya dayalı meşruiyet olduğu görülmektedir. Aktörler ihtiyaç duydukları bu meşruiyet kaynağını elde etmek için sahip oldukları yumuşak güç kaynaklarına göre farklı kamu diplomasisi uygulamalarına yönelmişlerdir.

Kamu diplomasisi uygulamalarından insani diplomasi, adından da anlaşılacağı üzere temel insani ilkeleri ve insanı önceleyen aktörlerin meşruiyet sağlama ihtiyacını karşılamada işlevsel bir yumuşak güç tezahürüdür (Yıldırım, 2019, s.2564). Dolayısıyla gerek devletler gerekse diğer aktörler, itibar tesisi bağlamındaki insani diplomasi faaliyetlerine son dönemde bir hayli önem vermektedir. Nitekim günümüzde olanca şiddetiyle varlığını sürdüren sosyal, kültürel, ekonomik, politik, çevresel meselelerin ve güvenlik problemlerinin çözüme kavuşturulmasında insani diplomasi faaliyetlerini uygulayan aktörlerin uluslararası itibarlarının yükseldiği gözlenmektedir. Bu sebeptendir ki insani diplomasi faaliyetleri uluslararası arenada olumlu bir imaj edinme arzusundaki aktörler için vazgeçilemez niteliktedir.

İnsani diplomasi kimi zaman sırf insani örgütlerin alanı gibi algılanmaktadır. Söz gelimi birçok ülke insani diplomasiyi dış politika ve güvenlik çerçeveleriyle bütünleştirmek üzere adımlar atmıştır (O'Hagan, 2016). Almanya, Norveç, Türkiye, Fransa, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve diğer ülkeler politika ve stratejilerine insani diplomasiyi dâhil etmiştir. Örneğin Almanya, insani alanın idamesi maksadıyla insani diplomasiye değinmektedir. Fransa, Almanya'ya kıyasla daha az operasyon odaklı gördüğü insani diplomasiyi uluslararası insancıl hukuka bağlılığı teşvik eden ve güçlendiren bir araç suretinde kullanır (France, Ministry for Europe and Foreign Affairs: France's Humanitarian Strategy, 2018). Daha farklı bir yaklaşımı olan Norveç, insani diplomasiyi insani çabaları siyaset alanından çıkarma çabaları mesabesinde görmektedir.

Özellikle BM sistemi dâhilinde çeşitli çatışma ve krizler için insani diplomasiyi teşvik eden seçkin bir aktör hâline gelen Türkiye, kendi çeşitli belgelerinde de insani diplomasiye yer vermiştir. Türkiye in-

Günümüzde giderek ağırlığını arttıran insani diplomasinin kökenleri XIX. yüzyıla kadar gitmektedir. Fakat bu dönemde gerçekleştirilen *insani eylemler* [humanitarian acts] daha çok *insani felaket diplomasisi* [humanitarian disaster diplomacy] ve *müdahale/ geçiş diplomasisi* [intervention diplomacy] kapsamında ele alındığından bugünkü işlevini tam anlamıyla yansıtmamaktadır (Barston, 2013, s.231; Kelman, 2012). Esasen insani diplomasi kavramının bugünkü karşılığıyla kullanılması yeni binyılla başlamış, günden güne artan kuramsal çalışmalar, kavramın farklı bakış açılarından yapılmış birçok tanımını literatüre kazandırmıştır (Régnier, 2011, s.1212). İnsani diplomasiyle ilgili en kapsamlı çalışmalardan Larry Minear ve Hazel Smith'in 2007'de yayımladığı *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft* [İnsani Diplomasi: Uygulayıcıları ve Becerileri] adlı eserde insani diplomasi şu şekilde açıklanmıştır: İnsani diplomasi, temel insan haklarının korunması amacıyla kriz, savaş ve doğal afet gibi durumlarda mağdur insanlara acil yardım sağlanması faaliyetlerini ifade etmektedir (Minear ve Smith, 2007, s.1). İnsani diplomasiye dair kavramsallaştırma çalışması yapılan bu eserde, geleneksel diplomasinin ontolojisinden farklı olarak insani faaliyetleri desteklemek için yürütülen çalışmaların insani diplomasinin ana ko-

sani politikayı, her birine insaniyetperverlik bağlamından yaklaşılan pek çok farklı konuyu muhtevi bir çatı terim suretinde kullanmaktadır. Cemalettin Haşimi (2014), Türkiye'nin insani diplomasisini şu şekilde vurgulamaktadır:

“Türkiye'nin insani diplomasisi ilk olarak vize serbestisi politikasından yeni büyükelçiliklerin açılmasına, insani yardımlara dâhil olmaya, olumlu sivil-devlet ilişkilerinin idamesine, kriz zamanlarında ön almaya ve BM gibi uluslararası örgütlerde sorumluluk yüklenmeye kadar esas itibarıyla dış politikadaki tüm faaliyetleri açıklamaya yönelik bir model biçiminde sunulmaktadır. İkincisi, Vestfalya ulus-devlet modelinin oluşturduğu diplomatik taslak ve insani görüşlerin ötesine geçmek üzere Türkiye tarafından geliştirilen bir çerçeve mahiyetinde tanımlanmaktadır”.

Birleşik Arap Emirlikleri, insani diplomasiyi kamu diplomasisinin altı temel dayanağından biri olarak sınıflandırmıştır. Katar, insani diplomasiyi dış politikasında henüz resmîleştirmemişse de dünya çapında gerçekleştirdiği insani girişimlerle küresel insani diplomaside önemli bir rol oynamaktadır.

nusu olduğu belirtilmiştir (Minear ve Smith, 2007, s.2). Aynı eserde, insani diploması kavramının uygulamadaki karşılıklarından ötürü tartışmalı bir kavram olduğundan bahisle insani diplomasıyı geleneksel diplomasiden ayıran temel noktanın “insani yardım faaliyetleri” olduğu vurgulanmıştır (2007, s.38).

İnsani diploması çalışmalarının en etkili aktörlerinden biri olan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu [The International Federation of Red Cross Red Crescent Societies (IFRC)] insani diplomasıyı kendi anlayış ve faaliyetleri çerçevesinde tanımlamaktadır. IFRC’nin insani diploması uygulayıcıları tarafından da yaygın kabul gören insani diploması tanımı 2009’da açıkladığı insani diploması politikasında şu şekilde yer alır: “İnsani diploması, karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmektir” (IFRC, 2009, s.2). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere insani diploması uygulayıcılarının hedefinde insani değer ve sorumluluk üretimi yer almaktadır. Bunun beraberinde insani diploması uygulayıcıları, özellikle IFRC, küresel bir sorumluluk bilinci yaratmayı da hedeflemektedir.

Birçok uluslararası örgüt ve devlet, insani diplomasıyı ya politika ve stratejilerinde tanımlamış ya da onlarla bütünleştirmiştir. Yeri gelmişken insani diploması uygulamalarına birkaç örnek vermek isabetli olacaktır. Devlet aktörünün insani faaliyetlere katılımı çok katmanlı ve yönlüdür. Yardım ve mali kaynak sağlanması devletlerin insani yardım faaliyetlerine katılımının yalnızca bir boyutudur. Ne var ki çoğu zaman devlet teşkilatları insani diplomasıyı sadece ve sadece belirli bir insani meselede kullanılacak bir araç olarak görmektedir. Keza devlet liderliğindeki insani diplomasının genelde bir dereceye kadar da olsa örtülü siyasi menfaat ve amaçları içerdiğini belirtmekte fayda vardır.

Devletler insani diplomasilerini büyük ölçüde kalkınma ajansları -ör. Uluslararası Kalkınma Dairesi [Department for International Development (DIFID)], Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı [Unites States Agency for International Develop-

İnsani diplomasi alanının önde gelen aktörlerinden Uluslararası Kızılhaç Komitesine [The International Committee of the Red Cross (ICRC)] göre insani diplomasi; silahlı çatışma durumlarında savunmasız kişilere yönelik insani yardım faaliyeti yürütmek, ayrıca mağdur bireylere yönelik farkındalığı güçlendirmek amacıyla silahlı çatışma ve karışıklıklar içerisinde yer alan taraflarla, diğer devletler ve devlet dışı aktörlerle ikili veya çok taraflı, resmî veya gayriresmî ilişki ağları geliştirmektir (Tavel, 2005, s.5). Görüldüğü üzere ICRC'nin tanımı Minear ve Smith ile IFRC'nin tanımlarından uygulama alanları bakımından daha sınırlı bir kapsama işaret etmektedir. Bir diğer deyişle ICRC'nin insani diplomasisi yalnızca kriz durumlarında uygulanan yardım faaliyetlerinden ve ilişki tesisinden ibarettir (Tavel, 2005, s.5-6; Veuthey, 2012, s.196).

İlgili literatür incelendiğinde insani diplomasi kavramına dair çok sayıda tanım bulunduğu ancak üzerinde ittifak sağlanmış tek bir tanıma henüz ulaşılamadığı görülecektir. Literatürdeki tanım çeşitliliğinin genel itibarıyla kavramın kendi içerisinde barındırdığı çelişkiden ileri geldiği düşünülebilir (De Lauri, 2020, s.45). Şöyle ki terimin iki parçasından biri olan *diplomasi* kelimesi, geleneksel anlamda bir devletin baş-

ment (USAID)], Katar Fonu [Qatar Fund], Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı [Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA)]- aracılığıyla yürütmektedir. Devletler, bu gibi mekanizmalar sayesinde çabalarını belirli insani davalara yönlendirir (Acuto, 2012). Mesela Avrupa Birliği (AB) çabalarını ve mali kaynaklarını çeşitli kuruluşları aracılığıyla Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere odaklamıştır. Elbette bu durum, Suriye'den Türkiye yoluyla AB ülkelerine göç eden insan akınından AB'nin doğrudan etkilenmesiyle yakından ilgilidir. Türkiye ve AB'nin bu müzakereler sırasındaki etkileşim ve çabaları, bir devlet ile ulusüstü örgüt arası insani diplomasi uygulaması ve devletlerarası insani diplomasi örneğidir.

-Kaan Namlı

ka bir devlet karşısında temsil edilmesine atıfta bulunmaktadır. Terimi oluşturan diğer kelime ise *insanidir* ki bu kelime ihtiyaç sahibi insanları savunmak ve onlara yardım etmekle ilgilidir. Aslına bakılırsa diploması çıkar temelli uzlaşma ve pragmatik ilişkilerle karakterize edilirken insani eylemin ahlaki/ moral sorumluluk boyutu bunun tam tersi bir duruşla önümüzde belirmektedir (De Lauri, 2020, s.45). İnsani diploması kavramındaki bu paradoks, insani diploması faaliyetlerinin zorluklarından birine de işaret etmektedir. Gerçekte insani diploması yürütücülerinin çoğunlukla sivil aktörlerden oluşması, faaliyet gösterilen bölgede aktörlerle hükümetleri karşı karşıya getirebilmektedir. Dolayısıyla insani diploması dendiğinde çoğunlukla apolitik bir görünüm akla gelmektedir. Öte yandan devletlerin aktör kimliklerine binaen insani diplomasıye daha fazla önem vermesi, bu görünümü apolitikten politığe taşımaktadır (Turunen, 2020, s.461).

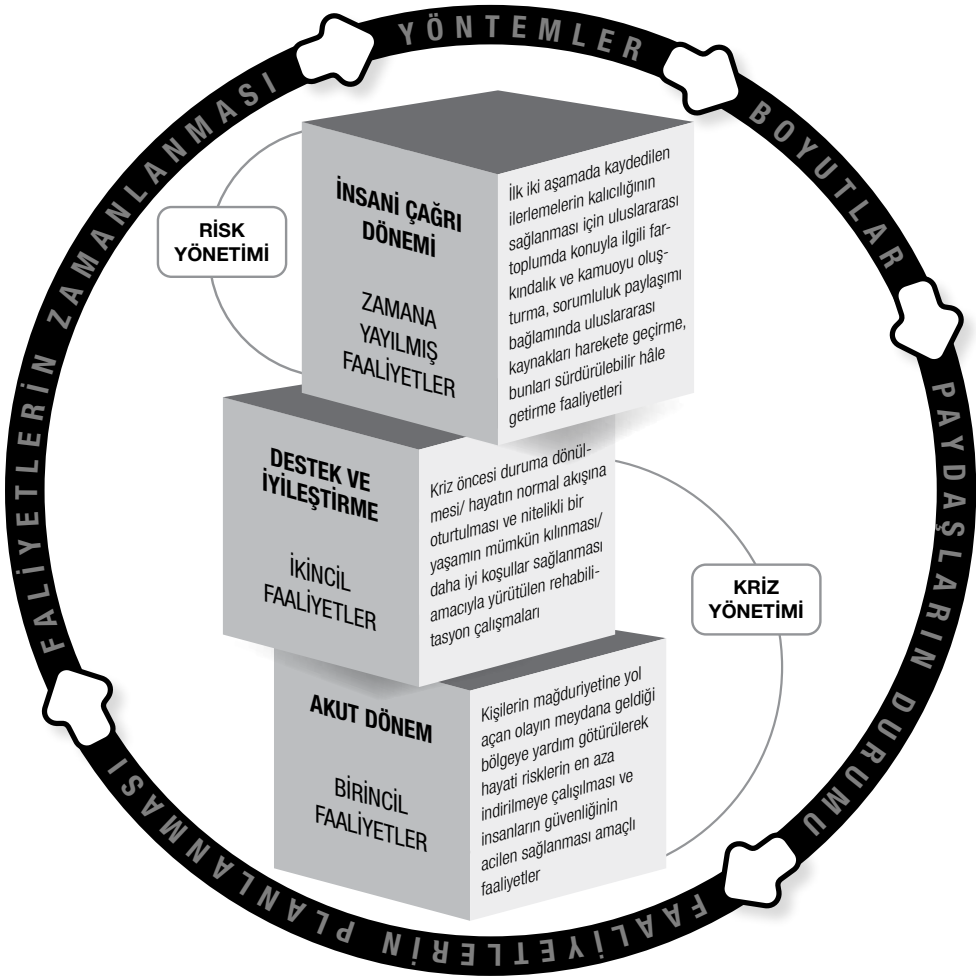
İnsani diplomasideki bu çift yönlülüğün yanı sıra uygulamaya ilişkin bir kılavuzun olmaması sonucunda her bir insani diploması aktörü insani diploması kavramını kendi anlayış ve uygulamaları doğrultusunda tanımlamakta ve tabiatıyla kavram üzerinde uzlaşa sağlanamamaktadır. Nitekim insani diploması tanımlarında öne çıkan temel öge, kavramı kullanan aktörlerin sayısı ve bunların yürüttükleri insani yardım operasyonları çerçevesinde farklı dinamiklere dikkat çekerek çeşitli tanımlar yapabilmeleridir. Ancak insani diploması tanımlarının savaş, çatışma, kriz ve doğal afet gibi durumlardaki mağdur insanlara insani yardım ve kalkınma yardımı götürme olgularında ortaklık sağladığı göz ardı edilmemelidir (Tavel, 2005, s.77; IFRC, 2009, s.2; Turunen, 2020, s.473). Bu doğrultuda mevcut insani diploması literatürünün bugün gelinen noktayı açıklamada yetersiz kaldığı fark edilmektedir. Nitekim bir yanda ilgili literatürün bir kısmı insani diplomasıye kriz, savaş ve doğal afet durumlarında insani ihtiyaçlara yanıt olarak gelişen yardım faaliyetleri olarak ele almakta; diğer yanda insani diploması uygulayıcıları daha geniş bir perspektifle insan onuruna yakışacak bir hayatı mümkün kılma yaklaşımıyla hareket etmekte ve kavramı bu şekilde anlamlandırmaktadır (Egeland, 2013, s.1-2). İnsan onurunu referans alan bu vizyoner anlayışta, insani gelişim odaklı bir bakış açısı söz konusudur. Velhasıl bugün insani diplomasıye geçmişteki anlamlarıyla -afet diplomasisi- değerlendirilmek eksik kalacaktır.

İnsani diplomaside gerçekleştirilen faaliyetlerin nihai hedefi, insani gelişmişliğin üzerinde yükselen yeni bir refah anlayışı yaratmaktır. Bu amaçla insani diplomasi uygulayıcıları -özellikle STK'lar- karar vericilere sorumluluklarını hatırlatan bir görev üstlenmektedir. Nitekim bugün dünyanın birçok yerinde yaşanan dramlar, büyük ölçüde karar verici mercilerde bulunanların verdikleri yanlış kararlar ve uyguladıkları yanlış politikalardan kaynaklanmaktadır. Buna karşın insani diplomasi, insan refahını tehdit eden ve insanı hak ettiği özne konumundan uzaklaştıran bu karar ve politikaların önüne geçmek için tüm dünyayı sorumluluk paylaşımına davet etmektedir. Ancak uygulamaya bakıldığında bazı insani diplomasi aktörlerinin daha çok yardım ve kalkınma faaliyetleriyle iktifa ettikleri, insani diplomasinin insan onurunu önceleyen zihni serüvenini ve etik çerçevesini göz ardı ettikleri görülmektedir. Oysa insani diplomasi faaliyetleri dikkate alındığında insani diplomaside esas amaç olan küresel refahın tesisi doğrultusunda insanın özgürleşmesinin teorik çerçevesi öne çıkmaktadır. Bu itibarla insani diplomasi faaliyetlerini sürdüren aktörlerin ve araçlarının analizi icap etmektedir.

İnsani Diplomasi Faaliyetleri, Araçları ve Aktörleri

İnsani diplomasi faaliyetleri yöntemleri, boyutları, paydaşların durumu, faaliyetin planlanması ve zamanlanması gibi bağlamlar üzerinden üç aşamada gerçekleşmektedir. Battır, bu faaliyetlerin önem ve önceliğine göre peş peşelik arz ettiğini belirtir (2017, s.54). Akut dönem diye adlandırılan birincil faaliyetler aşaması, kişilerin mağduriyetine yol açan olayın meydana geldiği bölgeye yardım götürülerek hayati risklerin en aza indirilmeye çalışılması ve insanların güvenliğinin sağlanması gibi ivedilikle icra edilmesi gereken hayati faaliyetlere atıfta bulunur (Yıldırım, 2019a, s.19). Afet diplomasisiyle benzerlik taşıyan bu aşama doğal afet, savaş ve kriz gibi durumlarda ilk anda yapılması gereken faaliyetleri içerir. Fakat bu aşamanın sadece ilk an eylemleriyle sınırlanamayacağı unutulmamalıdır. İnsani diplomasinin bu ayağı, bazı durumlarda uzun vadeli iş birliklerini ve iletişimi beraberinde getirmekte ve bu yönüyle mağdur ülkenin vatandaşları ve hükûmetiyle insani diplomasi uygulayıcıları arasında bir etkileşim yaratmaktadır (Battır, 2017, s.54-55).

Süreç ve İlişkileriyle İnsani Diplomasi Faaliyetleri

Destek ve iyileştirme faaliyetlerini içeren ikinci aşama insani yardım ve kurtarma faaliyetlerinin ardından kriz öncesi duruma dönmek ve/veya daha iyi koşullar sağlamak amacıyla yürütülen rehabilitasyon çalışmalarını kapsar. İkincil faaliyetler aşamasındaki destek ve iyileştirme çabalarının temelini insan onurunu korumak oluşturur (Yıldırım, 2019a, s.20). İlâveten ikincil faaliyetlerle hayatın normal akışına dönmesi ve nitelikli bir yaşamın mümkün kılınması amaçlanmaktadır.

İnsani diplomasi faaliyetlerinin üçüncü aşamasında akut dönem ve rehabilitasyon döneminde kaydedilen ilerlemelerin kalıcı olması ve devam-

lılığının sağlanması için uluslararası toplumda konuya dikkat çekme, konuyla ilgili farkındalık yaratma ve sorumluluk paylaşımı için çağrıda bulunma gibi faaliyetler yer alır. Bu aşamada dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir sorun veya yetersizlikten mağdur olan bireyler adına çözüm faaliyetleri yürütülmeye çalışılmaktadır. İnsani çağrı olarak da adlandırılabilir bu aşamada sorunların çözümü için kamuoyu yaratma, uluslararası kaynakları harekete geçirme ve bunları sürdürülebilir hâle getirme gibi faaliyetlere önem verilmektedir (Battır, 2017, s.59-60; Yılmaz, 2020, s.73).

İnsani diplomasi faaliyetleri, yukarıda anlatıldığı üzere insani diplomasi'nin ana hedefinin insan hayatı, hakları, sağlığı, yaşam kalitesi, onuru ve refahı olduğunu açıkça göstermektedir. Lakin insani diplomasiyle hedeflenen bu evrensel amaç için risk ve kriz yönetimi doğrultusunda katedilmesi gereken daha çok yol vardır (Yılmaz, 2020, s.73). Zira nihayete ermesi beklenen evrensel amacın gerçekleştirilmesi için ilk adım, insani diplomasi faaliyetlerinin başarılı şekilde yönetişiminin sağlanmasıdır. Bu bağlamda öncelikle risk yönetimi açısından değerlendirildiğinde gerekli önlemlerin sağlanması için karar vericileri ortak bir zeminde bir araya getirme ve küresel kamuoyu çalışmaları yapma gibi faaliyetlere önem verilmelidir. Kriz yönetimi açısından ise ani olaylara acil müdahale hazırlığının olması, en kısa zamanda acil yardımın gerçekleştirilmesi ve iyi yönetişimi eş zamanlı yürütebilmek öne çıkmaktadır. İnsani diplomasi kapsamında yürütülen akut dönem ve rehabilitasyon faaliyetlerini içeren ilk iki aşama kriz yönetimi, kalıcılık ve süreklilik istikametindeki faaliyetleri içeren üçüncü aşama ise risk yönetimi bağlamında değerlendirilmelidir (Yılmaz, 2020, s.73). Buna göre insani diplomasi faaliyetlerinin adım adım ve planlı şekilde insani kalkınma odaklı daha üst bir refah anlayışından doğduğu ve dahi beslendiği ifade edilebilir. Zira insani diplomasi, üç aşamalı süreçte gerçekleşen bu faaliyetlerle sorunların çözümüne anlık katkı sağlamanın yanı sıra nihai olarak barış ve huzurun hâkim kılındığı, insanlığın her türlü yoksulluktan arındığı ve nitelikli bir hayatın herkes için kabil olduğu bir dünyayı hedeflemektedir.

İnsani diplomasi faaliyetleri, uygulayıcıların farklı hedefleri uyarınca farklı araç ve stratejilerin kullanılmasıyla icra edilmektedir. Uygulamadaki tüm ayrışmalara rağmen insani diplomasi araçlarını üç temel başlık altında toplamak mümkündür: barış inşası, insani yardım ve kalkınma yardımı

(Yıldırım, 2019a, s.25). *Barış* dar anlamda savaşın olmaması, geniş anlamda ise şiddetin yokluğu üzerinden tanımlanabilir. Şiddet ise bugün yaşanan açlık, yoksulluk, yoksunluk, cehalet, eğitim ve sağlık gibi alanlarda insani ihtiyaçların karşılanmaması sorunları, doğal afetlerde etkilerinin dindirilmesi konusunda sorumluluk ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve baskıcı yönetimlerin uygulamaları gibi dinamiklerden kaynaklanan bir dizi sorunu içermektedir. Dolayısıyla insani diplomasinin üstlendiği *barış inşası*; geleneksel diplomaside yer alan savaşın sonlandırılması, çatışmanın bitirilmesi ve gerilimin azaltılması gibi hedeflere kıyasla hayli kapsamlı barışçıl bir kalkınma stratejisine atıfta bulunmaktadır. Özetle *insani diplomaside barış inşası*, yürütülen faaliyetlerin merkezine mağdur durumdaki kişilerin acil müdahale gerektiren sorunlarını çözmenin yanı sıra onların normal bir hayat -insanlığın temel hak ve özgürlükleri çerçevesinde- sürmesini sağlamayı da yerleştirmektedir.

İnsani diplomasi faaliyetlerinin hayata geçirilmesindeki bir diğer önemli araç ise insani yardım başlığı altında toplanmıştır. İnsani yardım, duruma ve zamana bağlı şekilde doğal veya yapısal krizlerden ötürü zarara uğrayan insanların hayatını kurtarmak ve onların yaşam koşullarını iyileştirmek için yürütülen gıda, barınak ve tıbbi destek sağlama faaliyetleri şeklinde tanımlanmaktadır (Margesson, 2015, s.2-3). Bu yardımlar genel itibarıyla akut dönem faaliyetlerini kapsamaktadır; doğal sorunlar kısa sürede çözüme kavuşturulurken yapısal sorunlar, bunlara yönelik çözüm stratejileri mucibince daha uzun erimli faaliyetler gerektirmektedir. Ancak 2003-2006 arasında BM Acil Yardım Koordinatörlüğünde görev yapan J. Egeland'ın bu husustaki görüşü insani diplomaside yardım faaliyetlerinin acil ihtiyaçların karşılanmasına önemli katkılar sağladığı fakat asıl sorunun çözümünde yetersiz kaldığı yönündedir (2013, s.291). Bununla birlikte insani yardımın yetersiz kaldığı noktada kalkınma yardımı aracı devreye alınabilir. *Kalkınma yardımı*, acil insani yardım gerektiren durumların sonrasında normal sürece tekrar dönüşebilmesi için yürütülen faaliyetleri içermektedir (Yılmaz, 2020, s.87). Buna göre mevcut durumda zarar gören kimselerin acil ihtiyaçlarının karşılanmasından sonra tekrar aynı durumun yaşanmaması için gereken her türlü tedbirin alınması kalkınma yardımı kapsamına girmektedir. Şu hâlde genelde dış yardım veya resmî yardım olarak adlandırılan *kalkınma yardımı* uygulamalarının yapısal sorunların çözümündeki cari

eksikliği kapatacağı düşünülebilir. Esasen dış yardım kavramı, herhangi bir nedenle ihtiyaç duyan ülkelere ekseriyetle bir ülke veya uluslararası kuruluş tarafından kaynak aktarımı sağlamak şeklinde ifade edilmektedir (Battır, 2017, s.89). Bu yardımların ve stratejilerin süreklilik arz etmesi, kalkınma yardımlarının acil ihtiyaçlar dışında sorunun kökenine inen bir çözüm alternatifi sunması anlamına da gelmektedir.

İnsani diplomasi faaliyetleri gerçekleştirilirken kullanılan araçlar, insani diplomasinin salt acil müdahale uygulamalarından oluşmadığını göstermektedir. Ancak görünür uygulamaların, genellikle savaş, kriz ve doğal afet gibi durumlarda gerçekleşiyor olması birçok araştırmacıyı aynı yanılgıya düşürmektedir. Bu yanılgının üstesinden gelmek için ise insani diplomasi yürütücüleri, insani diplomasi politika ve uygulamalarının çerçevesini iyi belirlemeli ve hedeflerinin sınırlarını iyi çizmelidir. Bu noktada insani diplomasinin ne için ve kimin için olduğunun iyi anlaşılması, uygulayıcılarının faaliyetlerinin ne olduğuna ve bu faaliyetlerden neler beklendiğine bakmakla mümkün olacaktır. İnsani diplomasi, geleneksel diplomasinin aksine çok geniş bir fail listesine sahiptir. Bunun temel sebebi, bu alanda faaliyet gösterip insani diplomasi uygulayıcısı kabul edilebilecek herkesin birer aktör/ fail kimliğiyle değerlendirilebilmesidir. Bununla birlikte çok sayıda çalışmanın insani diplomasiyi sivil inisiyatifin yürüttüğü bir diplomasi türü olarak gördüğü söylenebilir (Dülger, 2017, s.3). Hakikaten de insani diplomasi uygulamalarına bakıldığında mevcut faaliyetlerin büyük ölçüde devlet ve/veya diğer resmi kurumlardan bağımsız STK'larca ifa edildiği görülmektedir. Beri yandan bugün devletler ve bağlı resmî kurumların da insani diplomasi faaliyetlerine katkı sağladığı, özellikle bölgesel ve/veya yükselen güçler arasındaki devletlerin politikalarında insani diplomasi faaliyetlerine önemli bir alan açtığı da fark edilmektedir.

İnsani diplomasi aktörlerini, resmî ve sivil aktörler olmak üzere iki grupta değerlendirmek mümkündür. Bu gruplarda yer alan aktörlerin hem uyguladıkları insani diplomasi faaliyetleri hem de bu faaliyetlerden beklentileri bariz farklılık arz etmektedir. Söz gelimi sivil aktörlerin insani diplomasi faaliyetlerinde belirleyici olan gaye herkes için insan onuruna yakışır ideal bir yaşam tesis etmedir. Ayrıca sivil aktörler, kamusal sorumluluk üstlenerek insanlık sorunlarını küresel düzlemde duyurma çabasını tüm dünya için ortak kamusal vicdan yaratma gayretiyle takviye

etmektedir. Devletlerin insani diplomasiden beklentileri ise -bu politikalara kaynak ve zaman ayırmaları sonucunda- uluslararası sistemde olumlu bir imaj yaratımı gerçekleştirmedir. Devletlerin bir diğer hedefi yumuşak güç ve akıllı güç stratejileri doğrultusunda rıza ve meşruiyet üreterek uluslararası politikada söz sahibi olmaktır. Bu ise yumuşak güç ve akıllı güç dengesinde insani diplomasinin nerede konumlandığını detaylı şekilde ele almayı gerektirmektedir.

Yumuşak Güç ve Akıllı Güç Dengesinde İnsani Diplomasi

Devletler, eşyanın tabiatı gereği farklı rejim veya idare biçimleriyle iç ve dış politikalarında farklı stratejiler izlemektedir. Öte yandan yönetim bakımından aynı siyasal kültürden geliyor olsalar bile aldıkları kararlarda farklı yol ve yöntemler tercih ettikleri de ortadadır. Devletlerin benzer ve/veya farklı davranış biçimi sergilemelerinde dış politika kültürlerinin önemli bir etkisinin olmasıyla birlikte ulaşmak istedikleri hedefler ve gücün kullanım biçimi de bu tercihlerin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sert güç eğilimli bir dış politika kültürünün hâkim olduğu

yönetimler dış politika kararlarını realist paradigma temelinde şekillendirmektedir. Bu politika anlayışının yansıması ulusal çıkar ve güvenliği merkeze alan, yaptırım endeksli ve saldırgan fikirler ve eylemlerdir. Yumuşak güç temelli dış politika kültürü ise idealist paradigma çerçevesinde ele alınan, müzakereci, arabulucu rolü olan, uzlaşmacı, saldırganlıktan uzak, insan odaklı ve insan haklarına saygı temelinde üretilen politikalar doğrultusunda şekillenmektedir. Sert gücün ve yumuşak gücün bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan dış politika ise -daha önce açıklandığı üzere- akıllı güç kavramıyla karşılanmaktadır.

İnsani diplomasi bağlamı faaliyetler bir ülkeyi diğer ülkeler nezdinde cezbedici hâle getirmekte, özellikle yararlanıcı konumdaki ülkelerde uygulayıcı konumdaki ülke hakkında hem siyasal hem de toplumsal açıdan olumlu bir görüş ve etkileyici bir imaj geliştirmektedir. Bu durum insani diplomasi aktörü ülkenin uluslararası itibarına katkı sağlamakta ve uluslararası kamuoyundaki etkinliğini arttırmaktadır.

Devletlerin ve resmî kurumların dış politikalarında insani diplomasi faaliyetlerine yer vermesini, yumuşak güç ve akıllı güç kullanımı üzerinden açıklamak mümkündür. Nitekim devletler için insani diplomasi faaliyetleri, özellikle yumuşak güç kullanımıyla hedeflenen özendirici ve etkileyici bir imaj yaratımı konusunda oldukça yüksek bir kapasiteye sahiptir. Yumuşak güç, Nye'in ifade ettiği üzere bir ülkenin değerleri, refah seviyesi ile maddi ve/veya manevi imkânları gibi nitelikleri nedeniyle ona hayranlık duyan ülkelerin, o ülkeyi takip etmesi ve izlemesine dayalı politikalar (2017, s.24). Yumuşak gücün uygulama aracı konumundaki insani diplomasi bağlamı faaliyetler ise bir ülkeyi diğer ülkeler nezdinde cezbedici hâle getirmektedir. İnsani diplomasi için özellikle yararlanıcı konumdaki ülkelere uygulayıcı konumdaki ülke hakkında hem siyasal hem de toplumsal açıdan olumlu bir görüş gelişmektedir. Bu durum insani diplomasi aktörü ülkenin uluslararası itibarına katkı sağlamak ve uluslararası kamuoyundaki etkinliğini arttırmaktadır.

Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi tarafından belirlenen yedi temel ilke insanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik şeklinde sıralanmaktadır (IFRC, 2009, s.3). IFRC'ye göre insani diplomasi faaliyetlerini gerçekleştiren aktörlerin amaçlarını yerine getirebilmeleri için bu ilkelere bağlı şekilde hareket etmeleri gerekmektedir (F. Köksoy, 2017, s.104). Bu ilkeler uyarınca insan odaklı, herkese eşit şekilde ve gönüllülük esaslı uygulamaları içeren insani diplomasi faaliyetleri, uygulayıcı devletlerin ve/veya resmî kurumların yumuşak güç ve akıllı güç stratejilerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla devletlerin yumuşak güç ve akıllı güç çerçevesindeki insani diplomasi faaliyetlerinde Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi [The International Red Cross and Red Crescent Movement] tarafından belirlenen ilkelere riayet etmelerinin uluslararası kamuoyundaki imajlarına olumlu yansımaları ve kendi vatandaşlarına yönelik birleştirici rolü de insani diplomasi kazanımları içinde ele alınabilir. İnsani yardım, resmî kalkınma yardımları, dış yardımlar, uluslararası organizasyonlara aktif katılım, fark gözetmeksizin herkese ulaşma, yardımların yanı sıra süreklilik arz eden çözüm üretme, kamuoyu oluşturma ve insan onurunu referans alarak hareket etme gibi insani diplomasi faaliyetlerine dikkatli bakıldığında bu faaliyetlerin hedefindeki ülkelerin vatandaşlarının kalplerini ve zihinlerini kazanmaya yönelik olduğu görülecektir (Yılmaz, 2020, s.73-81).

Bir diğer deyişle insani diplomasi faaliyetleri uygulandığı ülkelerin kamuoyunda aktör ülke hakkında olumlu görüş birliği yaratacak kapasiteye sahiptir. Aktör ülkeler insani diplomasi faaliyetleriyle uluslararası alandaki saygınlıklarını güçlendirmekte, toplumsal ve siyasal güvenilirlik kazanımı sağlayabilmektedir. Kısacası insani diplomasi, uygulayıcıları için salt mağdur ülkede değil uluslararası alanda da olumlu bir algı üretmekte ve aktör ülkenin küresel siyasetteki etkinliğine katkıda bulunmaktadır.

Uluslararası sistemde yumuşak güç ve akıllı güç uygulayan devletlerin, uzun erimli etkileşim aldığı ortadadır. Bu etkileşimin ortaya çıkmasındaki temel faktör ise yumuşak güç ve akıllı güç için belirlenen kaynakların iyi düşünülmüş bütüncül bir strateji çerçevesinde uygulanmasıdır. Kültür, siyasi değerler, meşru otorite ve resmî kurumlardan oluşan yumuşak güç kaynakları ve insani diplomasi açısından ekseriyetle ekonomik unsurları kapsayan akıllı güç kaynaklarının vizyoner yaklaşımla bir arada kullanımı, ülkelerin etkinliğini takviye etmektedir. Bu bağlamda insani diplomasi faaliyetleri, yumuşak güç ve akıllı güç kaynaklarını en üst düzeyde ortaya çıkaran bir uygulama aracı olarak değerlendirilebilir.

İnsani diplomasi faaliyetlerinin somut katkıları beş boyutta ele alınabilir. İlki, insani diplomasi faaliyetlerinin vicdani yönüyle ülkelerin kültürlerinin başka devletler, topluluklar veya bireyler tarafından çekici bulunmasına katkı sağlamaktadır. İkincisi, insani diplomasi ülkelerin siyasi değerlerinde hem iç politika hem de dış politika bakımından tutarlı bir görünüm sergilemesini temin etmektedir. Bir ülkenin güvenilirlik kazanmasının en önemli yollarından biri öncelediği siyasi değerlere riayette istikrar göstererek bunları kendine mâledebilmesidir. Üçüncüsü, insani diplomasi barışçıl, uzlaşmacı ve sorun çözücü yönüyle ülkelerin meşru ve ahlaki yönetim uygulamalarına uygun bir dış politika yürütüklerinin göstergesidir ve devletlerin uluslararası alandaki saygınlığını güçlendirmektedir. Dördüncüsü, insani diplomasi, ekonomi veya eğitim programları gibi yumuşak tarafı daha ağır basan sert güç kaynaklarından da faydalanan yönüyle akıllı güç dengesinde bir faaliyet türü olarak ele alınmaktadır. Zira yardıma muhtaç bireylerin sorunlarının çözümünde ekonomi kuşkusuz belirleyicidir. Dolayısıyla devletler veya resmî kurumları insani diplomasi faaliyetlerinde akıllı gücün ekonomik unsurlarından sıklıkla yararlanmaktadır. Yumuşak güç ve akıllı güç kaynakları-

nın kullanımını maksimize eden insani diplomasinin beşinci katkısı ise devletlerden daha esnek hareket kabiliyetine sahip olan STK'ların insani sorunların çözümünde etkin rol alabilmesidir.

Nihayet insani diploması, bilgi çağında yumuşak güç ve akıllı güç sahibi olmak isteyen devletlerde

bulunması gereken özellikleri kazandıran veya daha da belirginleştiren bir kapasite sunmaktadır. Ancak bu talep, talep eden devletin öncelikle evrensel insani değerlerle örülü bir kimliğe, uluslararası sistemde gündem oluşturacak iletişim kanallarına, hem iç politikada sağlam bir meşruiyete hem de uluslararası zeminde hükümferma bir saygınlığa sahip olmasını gerektirir. İşin özü kamu diplomasisinin alt alanlarından insani diploması, ülkelerin yumuşak güç ve akıllı güç stratejilerini kendi hedefleri doğrultusunda uygulayacakları önemli bir diplomatik faaliyet alanıdır.

İnsani diploması, ülkelerin yumuşak güç ve akıllı güç stratejilerini kendi hedefleri doğrultusunda uygulayacakları önemli bir diplomatik faaliyet alanıdır.

Sonuç

Doğal afetler, savaşlar, küresel krizler, ekonomik yetersizlik ve eşitsizlikler, baskıcı ve otoriter yönetimler, farklılıklara saygı duymamaktan kaynaklanan çatışmalar ve terör gibi sorunlar insan hayatını her anlamda tehdit etmektedir. Söz konusu zorluk ve felaketlerin yaklaşık %80'i insan kaynaklı afetlerden oluşmaktadır. Özellikle karar verici mercilerdekilerin uyguladıkları yanlış politikaların kaynaklık ettiği bu zorluk ve felaketlerin üstesinden gelmek ise tüm insanlığa düşmektedir. Bu doğrultuda harekete geçen insanlar veya topluluklar, çeşitli yollarla bu amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Günümüzde giderek daha çok rağbet gören insani diploması de insanı önceleyen ve merkeze alan tutumuyla insana yaratılışında verilen asli değeri iade edecek önemli bir imkân sunmaktadır. Bu bağlamda insani diploması, öncelikle insanların neden/ nasıl muhtaç hâle getirildiklerini, nelere muhtaç olduklarını ve bu muhtaçlığa neden olan saiklerin bertarafı için neler yapılabileceğini sorgulamaktadır. Bu sorgulama doğrultusunda insani diploması temel insani ilkelerin tüm savunmasızlar için sağlanması adına savunuculuk, ikna ve müzakere yoluyla harekete geçme eğilimindedir. Bu yönüyle ev-

rensel bir amaca hizmet eden insani diplomasi, her şeyden önce insan hayatını korumaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Yaşama hakkıyla ilgili hiçbir risk veya tehlike kalmadığı durumda ise yaşanan hayatın insan onuruna yaraşır kalite ve nitelikte olması için çaba sarf etmektedir. Bu hedef mucibince insan haklarının korunması ve garanti altına alınması insani diplomasinin birincil faaliyet alanını oluşturmaktadır. Bu noktada dikkat çekmek gerekir ki insan haklarının korunmasının insani boyutu olduğu kadar siyasi boyutunun da olması, insani diplomasinin net bir şekilde anlaşılmasında birtakım zorluklara ve sınırlılıklara neden olmaktadır. Zorluk ve sınırlılıkların kaynağını, büyük ölçüde devletlerin de birer insani diplomasi aktörü olarak faaliyetlerde bulunması oluşturmaktadır. Nihayetinde geleneksel diplomaside devletler, çıkar temelli politikaları önceleyen bir hareket tarzı benimsemektedir. İnsani diplomasi faaliyetlerinde ise çıkar sağlama hedefi yerine etik ve ahlaki bir sorumluluktan doğan hareket tarzı söz konusudur. Bu bağlamda insani diplomasi uygulamalarının, siyasilerin uyguladıkları çıkar temelli politikalardan ayrılan bir yönü olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde insani diplomasi literatürünün geldiği noktayı bu çalışmanın ana konusu olan yumuşak güç ve akıllı güç bağlamında değerlendirdiğimizde bu ayrılan yönün büyük ölçüde geride kaldığı görülmektedir. Nitekim günden güne devlet politikalarında yer verilmeye başlanan insani diplomasi -hâlâ büyük ölçüde sivil inisiyatif içeriyor olsa da- yapılan faaliyetler doğrultusunda devletlerin dış politikada hedefledikleri çıkar temelli politikalarla giderek uyum sağlayan bir yapıya bürünmektedir. Bugün insani diplomasi uygulamaları hem insanlığın karşı karşıya kaldığı sorunların çözümüne insancıl bir katkı sağlarken hem de devletlerin ulusal çıkar temelli politikalarını gerçekleştirmeye uygun bir zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle insani diplomasi, devletlerin ve bağlı resmî kurumların aktör olarak faaliyet göstermesi ve insani diplomasinin gelişen ve çeşitlenen misyonu sonucunda, uluslararası siyasette devletler açısından yumuşak ve akıllı güç unsuru olma boyutunu elde etmiştir. Böylelikle insani diplomasi, devletlerin yumuşak ve akıllı güç uygulamaları neticesinde hedefledikleri çıkarları elde etmesini sağlayan bir araç olarak değerlendirildiği gibi insanlığın küresel refaha ulaşma hedefinde devletlere üstlenmeleri gereken sorumlulukları yerine getirme olanağı da sunmaktadır.

İnsani Diplomasi Alanında ICRC

Tore Svenning

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), uluslararası insancıl hukuka riayet konusunda askerî ve/veya sivil temsilcilerle yakın çalışarak hükûmetleri ve hükûmet dışı oluşumları askerî harekâtları nasıl yürüteceklerine dair taahhütlerine sadık kalmaya ikna eder. Bu makalede, ICRC'nin insani diplomasi yaklaşım, uygulama ve çalışmalarına dair genel bir bakış sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

ICRC

ICRC insani diplomasi çalışmaları

insancıl hukuk

insani diplomasi çerçevesinde faal uluslararası, hükûmetler arası ve sivil kurumlar

Bu bölümde öncelikle ICRC'nin benimsediği insani diplomasi tanımlaması aktarılmış, bizzat kendi kuruluşu da insani diplomasi dâhilinde değerlendirilebilecek ICRC'nin insani diplomasi uygulama alanlarına değinilmiştir. Bu bağlamda Cenevre'deki merkezin, sahadaki heyetlerin veya ilgili uluslararası örgütlerin temsilcilik bürolarının yanı sıra önemli ülkelerin başkentlerinde görevli ICRC personelinin yürüttüğü faaliyetlere odaklanılmıştır. Kırılgan veya muhtaç insanların bulunduğu yerlerde mevcudiyet gösterilmesi bağlamındaki saha faaliyetleri, silahlı kuvvetler ile ICRC ilişkileri ICRC insani diplomasi çalışmaları kapsamında arz ettikleri önem dolayısıyla açılmıştır; keza Pekin, Londra, Moskova, Paris, Vaşington başkent ofisleri ve buralarda yapılan çalışmalar da ele alınmıştır. Ayrıca küresel alanda insani diplomasi çerçevesinde Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve bağlı yapılar, BM Güvenlik Konseyi ve ilişkili diğer yapılar, mahkemeler ve askerî ittifaklara değinilmiş, ICRC tarafından başlatılan kampanyalara dikkat çekilmiştir.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi [International Committee of the Red Cross (ICRC)], aslı temeli insani diplomasiye dayanan bir örgüttür. ICRC'nin ana görev tanımı "silahlı çatışma ve diğer şiddet durumlarının mağdurlarına insani koruma ve yardım temini"dir. Acil durumlara müdahale için harekete geçer ve aynı zamanda uluslararası insancıl hukuka (UIH) [international humanitarian law (IHL)] saygı gösterilmesini ve onun ulusal hukukta uygulanmasını teşvik eder. Bu, örgütün askerî veya sivil ilgili hükûmet temsilcileriyle yakın çalışmasını gerekli kılar. Bu görevleri yerine getirmenin önemli bir bileşeni, hükûmetleri ve diğer silahlı oluşumları askerî harekâtları nasıl yürüteceklerine dair taahhütlerine sadık kalmaya ikna etmektir. Belirtilen insani diplomasi yaklaşımı; "karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek" şeklinde betimleyen Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun [International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC)] tanımına oldukça yakındır (IFRC, 2017). Başka bir deyişle insani diplomasi -birçok farklı etiket ve benzer tanımlamalar altında- ICRC'nin çalışmalarının merkezindedir.

Bu makale, her başlık altında tasvir edici bazı örneklerle ICRC'nin insani diplomasisine dair genel bir bakış sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak sürekli değişen dünyada insani diplomasiye ait her veçheyi kapsamak elbette mümkün değildir. Daha analitik eğilimli olanlar için Marion Harrof-Tavel'in *The Humanitarian Diplomacy of the International Committee of the Red Cross* [Uluslararası Kızılhaç Komitesinin İnsani Diplomasisi] isimli makalesi oldukça iyi bir başlangıç olacaktır (Tavel, s.72-89).

"İnsani Diplomasi" Terimi

İnsani Diplomasi birkaç on yıldır çeşitli anlamlarda -ironik dâhil- kullanılan nispeten yeni bir terimdir. Dolayısıyla evrensel mahiyette üzerinde uzlaşılmış bir tanımı yoktur. Ancak IFRC'nin alan politikasının kabulü ve ardı sıra resmî ve akademik eğitim programının ortaya çıkması, diğer kurumların da IFRC'nin tanımını kullanması yorum alanının daralmasını beraberinde getirmiştir (Diplo Vakfı, 2021). Bunun bir örneği Norveç kökenli Christian Michelsen Enstitüsünün *Humanitarian Diplomacy: A New Research Agenda* [İnsani Diplomasi: Yeni Bir Araştırma Gündemi] içindeki bir makalede kaynak vermeksizin bu terimden

bahsetmesidir (Lauri, 2018, s.4). Belki de bu, tanımın *yerleşik/ müesses* hâle geldiğinin bir işaretidir.

Solferino’da Henri Dunant - İnsani Eylemi Takiben İnsani Diploması

Hikâye, bizzat Henri Dunant tarafından yazılan eserde -1862’de yayımlanan *Bir Solferino Hatırası*- etraflıca anlatılmıştır (Dunant, 1862). Dunant kitabında Cezayir’de kendisine tahsis edilen arazilerin bazı su ve emlak hakları konusunda Fransız İmparatoru III. Napolyon’a müracaat etmek için iş adamı kimliğiyle Solferino’ya nasıl seyahat ettiğini nakleder. O günlerde Fransa, Avusturya ile savaş hâlinindedir; ordu Lombardiya’dadır ve III. Napolyon da karargâhını Solferino’ya kurmuştur. Savaştan hemen sonra 24 Haziran 1859 akşamı Dunant’ın bulunduğu yer de yine burasıdır.

Dunant, Solferino’da binlerce yaralı, can çekişen ve ölmüş kişi ve bunlara bakım sağlamaya yönelik birtakım cılız teşebbüslere şahit olur. Buna mukabil bir yandan sivil halkı, özellikle genç kızları ve kadınları örgütler bir yandan da yardım için gereken malzemeleri ve sahra hastanelerini temin eder. İlk *insani diplomasi* eylemlerinden biri işte bu bağlamda meydana gelir; Fransızları, esir aldıkları Avusturyalı doktorları yardım çabalarında becerileri ve bilgilerinin kullanılabilmesi için serbest bırakmaya ikna eder. Üç yıl sonra Dunant masraflarını bizzat karşılayarak *Bir Solferino Hatırası* adlı kitabını yayımlar ve onu kendisinin yaralı askerlerin bakımını üstlenecek tarafsız bir örgüt fikriyle ilgilenebileceğine hükmettiği önde gelen siyasi ve askerî şahsiyetlere gönderir. Dunant’ın siyasi ve askerî şahsiyetleri, kırılgan insanların yararına harekete geçmeye ikna etme çabası ve akabinde Cenevre platformunun toplanması, insaniyetperverlik tarihinin en önemli dönüm noktalarındandır ve aynı zamanda insani diplomasinin en çarpıcı örneklerinden birini oluşturur.

Dunant’ın siyasi ve askerî şahsiyetleri, kırılgan insanların yararına harekete geçmeye ikna etme çabası ve akabinde Cenevre platformunu toplaması insani diplomasinin ilk ve en çarpıcı örneklerindendir.

Dunant'ın yukarıda belirtilen çaba ve çağrıları sonucunda Cenevre merkezli bir örgüt olan Cenevre Kamu Refahı Derneği [Geneva Society for Public Welfare] yaralı askerler için tarafsız bir örgüt kurma fikrini benimser ve uygulanması için bir komite oluşturur. Bu komite gelecekte ICRC'nin kuruluş tarihi olarak da kabul edilecek 17 Şubat 1863'te toplanır. Komite dikkate değer bir hızla çalışarak on dört ayrı devlet temsilcisiyle aynı yılın Ekim ayında bir toplantı düzenlemeye muvaffak olur ve ertesi yıl İsviçre hükûmeti I. Cenevre Sözleşmesi'nin kabul edildiği bir diplomatik konferans düzenler. Bundan dolayıdır ki ICRC ve daha geniş hâliyle Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin mevzubahis insani diplomasi eyleminden doğduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan ICRC'nin internet sitesindeki ilginç bir makale insani diplomasiyi daha da evvelki bir tarihe götürmekte ve Katolik bir rahip olan Vincent de Paul'un XVII. yüzyılın ortalarındaki faaliyetlerini betimlemektedir. Bu şahsiyete çok yer ayırmak bu makalenin kapsamı dışında kalsa da sınırlı bir alıntı tasviren yararlı olabilir.

“İnsani Diplomasi

İdeolojik ihtilaflar ve dinî savaşlarla bilinen bir zaman diliminde büyük siyasi olaylar Vincent de Paul'un çalıştığı ortamı şekillendirmiştir. Zayıflamış siyasi erkin parçalanma süreci, kutuplaşmış bir hükümdar maiyeti ve sefalet içindeki kural tanımaz bir toplumla karşı karşıya kalan Vincent de Paul, alta yatan 'askeri işgalin etkilerini yumuşatma ve Fransa'yı kurtarıcı hüviyetiyle konumlandırıp halkın sevgisini ve güvenini kazanma' siyasi hedefiyle kendini hayır işlerine vakfetti.

İnsanîyetperverlik görüşü, hüküm süren çatışmayı sınırlandırmaya yönelik arabuluculuk rolü ve yapıcı tartışmalar için zemin oluşturmakla yakından ilişkilidir. Örneğin 1640'da Fransa'da barışın tesisine dair ihtiyacın zaruretine ikna etmek üzere Kardinal Richelieu'yle görüşme talebinde bulunmuştur. 1649'da Avusturya Kraliçesi Anne (XIII. Louis'in eşi) ve Kardinal Jules Mazarin'den de (Kral'ın başdanışmanı) benzer taleplerde bulunmuştur. Protestanlara muamelede daima ılımlılık çağrısı yapmış ve çabalarını tarafsızlık ve uzlaşma arzusuyla yönlendirmiştir” (İrbah, 2019).

Vincent de Paul örneğiyle de açıklandığı gibi insani diplomasi temayülü tarihe uzanır, yeni olan kısmı ise bu olgunun kavramsallaştırılmasıdır.

İnsani Diplomatlar: Uzmanlar ve Müzakereciler

İnsani diplomasi alanındaki faaliyetlerinin ortaya çıkışına ve bu alandaki mevcudiyetine yukarıda yer verdiğimiz ICRC'nin çalışmaları, sadece coğrafi ve zamansal bakımdan değil içerik ve ilgili teknik uzmanlıklar bakımından da epeyce geniş kapsamlıdır. ICRC, II. Dünya Savaşı sonrası-

daki neredeyse tüm çatışmalarda ihtiyaca binaen gerek kısa gerekse uzun vadeli müdahale ve önlemlerle rol almıştır. Çabaları eğitim malzemeleri tedarikinden ileri uzmanlık gerektiren tıbbi yardıma; su, sanitasyon ve bireysel yaşam alanları koşullarıyla ilgilenmekten savaş kurbanlarının kimliklerinin tespit edilmesine kadar her şeyi içermektedir. Hukuki meseleler -hem silahlı çatışma durumlarında geçerli hükümler hem de bu hükümlerin nasıl anlaşılması gerektiği- veya duruma göre mevzuatın nasıl yapılandırılacağı hususunda danışmanlık yapmaktadır.

ICRC tüm bu alanlarda faaliyet göstermek için çeşitli sahalarda teknik uzmanlar istihdam eder. Bu uzmanların, zamanlarının çoğunu teknik görevlerde geçirmekle beraber bazen yetkililer ve diğer otorite sahipleriyle etkileşimde bulunmaları sebebiyle insani diplomasinin asgari formlarını yürütmeye hazırlıklı olmaları gereklidir. Bununla birlikte *açık insani diplomasi* [explicit humanitarian diplomacy], genellikle Cenevre'deki merkezin, sahadaki heyetlerin veya ilgili uluslararası örgütlerin temsilcilik bürolarının yanı sıra önemli ülkelerin başkentlerinde görevli müzakereciler tarafından yürütülür. Açıkçası ilgili personel konumlarına bağlı olarak çok farklı mesai günlerine sahiptir ancak ICRC bağlamında *delege* tanımı -istihdama dair- dikkatle incelenirse dünyanın çeşitli yerlerinde çalışan, kurumun görev tanımına ve hedeflerine katkıda bulunan ve özellikle silahlı çatışma ile şiddet mağdurlarına koruma ve yardım temin eden kişilere atıf yapar. Delegelerin sorumlulukları, görev yerleri doğrultusunda değişir ve sahadaki operasyonel/işlemsel ihtiyaçlar zorunlu kıldığında hızla evrilebilir (ICRC, 2017). Bu bakımdan bir delegenin yerine getirmesi beklenen işlevler üzerine odaklanmak yararlı olacaktır: Öncelikle bir delege sahadaki genel durumun ve insani ihtiyaçların analizine katkıda bulunur. Ekonomik güvenlik, sağlık ve koruma gibi ilgili ICRC bölümleriyle yakın eş güdüm ve iş birliği içerisinde kendi alanındaki ICRC projelerinin tanımlanması, planlanması ve uygulanmasında yer alır. Buna ilaveten delegeler, heyetin gözaltı/ tutuklama paydaşlarıyla temaslarının ve ağının genişletilmesinde mühim gö-

İnsani diplomasinin tanımına ve örgüt içindeki işlevine bağlı olarak izledikleri müzakerelere nazaran sahadaki ICRC delegelerinin insani diplomat görevi yaptıkları söylenebilir.

revlere sahiptir, gizliliğe zorunlu riayet içinde gözüaltına/ tutuklamaya dair malumat yönetimine katkıda bulunur. Delegeler, yukarıda bahsolunan ve ICRC'nin resmî belgelerinde belirtilen birçok ilave rollerin sayesinde ICRC'nin görev tanımı ve faaliyetlerini temsil eder ve tanıtır. Delegenin ne olduğuna dair daha kapsamlı bir bakış için ICRC'nin internet sitesindeki bir makale (Troyon ve Palmieri, 2007) ve bir röportaj (ICRC, Oi) aydınlatıcı olacaktır. Sahadaki ICRC delegeleri, insani diplomasinin tanımına ve örgüt içindeki işlevinin konumuna bağlı olarak takip ettikleri müzakereler ölçüsünde *insani diplomat* addedilebilir.

ICRC'nin İnsani Diplomasi Uygulama Alanları

Uygulamada her temas ve iletişimin ikna ögesi vardır ki bu sebeple insani diplomasi her yerde yürütülebilir. Ancak buradaki konu açıkça tanımlanmış konumlarda meydana gelen nüfuzun kasıtlı kullanımıdır. Müteakip liste geniş kapsamlı ve ayrıntılı olmayıp tasvir mahiyetinde seçilmiş konu ve yöntemlerle birlikte örnek olarak verilmiştir.

Sahada ICRC

Tüm Kızılhaç ve Kızılay birimleri kırılğan veya muhtaç insanların bulunduğu yerlerde mevcudiyet ve faaliyet göstermeleri bağlamında *sahada*dır. Bu, onların varlık sebebidir. ICRC'nin görev tanımına istinaden bu, çatışma alanlarında -genellikle düşmanlıkların devam ettiği yerlerde veya en azından bu yerlerin yakınlarında- çalışmak anlamına gelir. Çatışmalar ihtiyaçların doğrudan artışına sebebiyet verir, ilgilenilmesi gereken yaralı insanlar vardır. Lakin daha da geniş bir çerçevede çatışmalar savaşıyan tarafların arasında mahsur kalmış sivillerin sıkıntı çekmelerine sebep olur; çiftçiler tarlalarına ulaşamaz, köye veya pazara giden yol çok risklidir veya hastanelere erişim çok zordur. ICRC bu durumdaki insanlara ulaşmak için hatırı sayılır derecede enerji sarf eder. Kuşkusuz bu durum akla ziyandır. Ne var ki güçlü insanlarla beraber gelen sorunlardan biri savaş mağdurlarına yardım ulaştırma gücünü de ellerinde bulundurmalarıdır. Bu sebeple ICRC savaş mağdurlarına yardım sağlamak için silahlı insanların -en azından zımnen- iznine ihtiyaç duyar. Bu da ICRC'nin savaşıyan taraflarla temas hâlinde olmak, iletişim kurmak, müzakere etmek ve onları ICRC'nin yetki alanları hakkında eğitmek zorunda olduğu anlamına gelir. Bazen bu, epey uzman personelin müdahil

olması anlamı taşır, genellikle bu tür müzakereler -küçük bir yardım konvoyu liderinin bir yerel kontrol noktasından geçmek için izin istemesi gibi- oldukça düşük seviyede gerçekleşir. Böylesi müzakereler bilgi, tecrübe, eğitim ve uygun tavra -temsili ettikleri her şey menfur olsa bile muhatap olunanlara karşı görgülü ve saygılı- sahip personel ihtiyacını beraberinde getirir. Bu tür insanlar örgüte öyle hasbelkader katılmazlar; eğitim, kültür, rehberlik ve tecrübeyle yetişirler.

Silahlı Kuvvetler ile ICRC

ICRC'nin -ve birçok ulusal derneğin- silahlı kuvvetlerle ve diğer silahlı gruplarla yürüttüğü insani diplomasi çeşidine ilişkin özel bir terim vardır: *sirayet/ neşretme/ yaygınlaştırma* [UİH'nin yaygınlaştırılması (dissemination)]. Hiçbir şey savaşı güvenli ve iç açıcı bir tecrübe hâline getiremez ancak ICRC'nin ve diğerlerinin de bildiği gibi düşmanlıkların nasıl yürütülebileceğine dair kurallar vardır ve bu kurallara uymanın ilk adımı onların farkında olmaktır. Bu sebeple ICRC dünyadaki silahlı kuvvetlerle subay ve erlerin temel ilkelere -en azından uluslararası insancıl hukuk (UİH) konusunda- yönelik eğitimine yardım etmek amacıyla fiilen temas hâlinde olmaya çalışır. İdeal bir dünyada yukarıda bahsedilen kontrol noktasına konuşlanan askerler hâlihazırda savaş hukukunun varlığının farkında, ICRC ile onun rolünden haberdar ve yardım konvoyunun engelsiz geçişine izin verme fikrine açık olacaktır. Çoğumuzun yaşadığı kusursuz olmayan dünyada ise durum genellikle böyle değildir. Bununla birlikte evvelki sirayet neticesinde komuta zincirinden birileri UİH'nin farkında, kırılğan insanların menfaati/ yararı doğrultusunda yardım konvoyunun geçişine izin vermek için ikna edilmeye hazır ve Temel İlkelere uyulacağından emin olacaktır.

Başkentlerde

ICRC varlık gösterdiği bazı ülkelerde sahada sınırlı operasyonel faaliyetlerde bulunmakta ancak o ülkelerin dünya sahnesindeki konumuna ve önemine bağlı olarak ülke başkentlerinde mühim insani diplomasi süreçleri yürütmektedir. Bu başkentlerin nispeten öne çıkanları Pekin, Londra, Moskova, Paris ve Vaşington'dur, ilaveten ICRC burada yer sınıktısı nedeniyle zikredilmeyecek diğer önemli ülkelerde benzer nedenlerle varlık göstermektedir.

ICRC'nin nüfuz sahiplerine doğrudan erişime sahip olması tarafsız, bağımsız ve ayırım gözetmeyen insani eylem için desteğin temininde hayati işlevi haizdir.

Pekin

Çin Halk Cumhuriyeti'nin başkenti Pekin, Çin'in yanı sıra Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni (Kuzey Kore/ KDHC), Kore Cumhuriyeti'ni (Güney Kore) ve Moğolistan'ı kapsayan ICRC Doğu Asya Bölge Temsilciliğine [ICRC's Regional Delegation for East Asia] ev sahipliği yapmaktadır.

ICRC Temsilciliğinin insani meselelere odaklanması, hedefi ve yaklaşımı, insani diplomasiye ilişkin taşıdığı rolü açıkça ortaya koymaktadır. Temsilcilik, uluslararası insancıl hukuka dair farkındalığın teşvikini ve onun uygulanmasını destekleyerek savaşın yol açtığı insan ızdırabını asgariye indirmek amacıyla hukuki bir çerçeve idamesini hedeflemektedir. Temsilciliğin insani diplomasiye teması; ICRC'nin dünya çapındaki insani çalışmalarını ve acil durum müdahalelerini hükûmetler, uzmanlar, ulusal Kızılhaç Kızılay dernekleri ve sivil topluma tanıtmaya çalıştığı faaliyetlerinden de izlenmektedir. İlaveten bu coğrafyadaki Çin ve Kuzey Kore'de ICRC ve ulusal Kızılhaç Kızılay dernekleri, kırılgan gruplar için ortak fiziksel rehabilitasyon/ ıslah-onarım projeleri de yürütmektedir (ICRC, 2018).

Temsilcilik, ayrıca bir broşürde altı grupta özetlenebilecek ana faaliyet alanlarını belirlemiştir:

1. Devletlerle diyalog yoluyla UIH'nin yurt içinde uygulanması
2. Silahlı kuvvetlerin UIH ile bütünleşmesi; askerî doktrin, eğitim, öğretim, silah incelemesi ve yaptırım sistemlerinde UIH'nin desteklenmesi
3. Üniversitelerde UIH'ye yönelik öğretim ve araştırma
4. 13-18 yaş aralığındaki gençlere odaklanan ve Çin Kızılhaçı ile Eğitim Bakanlığının iş birliğinde yürütülen bir *İnsani Eğitim Programı*
5. Yönetim ve sivil/ askerî düşünce kuruluşlarıyla insani meselelerde diyalog

Temsilcilik, burada çok sayıda düşünce kuruluşu ve diğer ilgili kurumlarla

temas hâlinededir. Kırılgan kişilerin korunmasına ve onlara yardıma özel bir önem veren ICRC Temsilciliği, bu tür evrilen çatışma ortamlarında paydaşlarla gerçekleştirilen danışma ve fikir alışverişlerinde fiilen yer almaktadır.

6. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi ortaklarıyla iş birliği

ICRC, insaniyetperver sesi ve ortak bir vizyonu güçlendirmek için ulusal derneklerle -özellikle insani eylem ilkelerini teşvik etmek için- iş birliği yapar, kapasite inşasına yardımcı olur (ICRC, 2018).

Her ne kadar ICRC burada belirtilenlerden daha fazlasını ve diğer görevleri yapıyor olsa da Pekin'deki temsilcilik her ögesi özel bir insani diploması türü mahiyetinde -bu makalede kullanılan tanım dâhilinde- görülebilecek bir program ortaya koymaktadır. Betimlenen faaliyetlere ilaveten Pekin'deki çok önemli uluslararası örgütler ve Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) [Shanghai Cooperation Organization (SCO)] gibi Çin merkezli diğerlerinin mevcudiyeti de belirtilmelidir. Şehirde bulunan çok sayıda devlet temsilciliğiyle birlikte Pekin, insaniyetperver olanlar da dâhil diplomatik faaliyetler için çok çeşitli fırsatlar sunmaktadır.

Londra

“Uluslararası Kızılhaç Komitesinin neden Londra’da bir büroya ihtiyacı var?” sorusuna ICRC 2013’te mümkün olan en yüksek seviyeden bir cevap vermiştir; ICRC Başkanı Dr. Peter Maurer’in bu soruya ilişkin açıklamasına bakılabilir (Maurer, 2013). Ayrıca başka bir soru-cevap belgesinde ICRC, faaliyetlerinin kısa betimlemeleriyle birlikte Londra’da bulunmalarının esbabı mucibesini ortaya koymaktadır (Sturdy, 2018). Belgede, ICRC mevcudiyeti için ana sebebin Birleşik Krallık’ın özellikle BM Güvenlik Konseyindeki daimî üyeliği hasebiyle uluslararası ilişkilerdeki güçlü sesi olduğu belirtilmektedir.

ICRC’nin tarafsız, bağımsız ve ayırım gözetmeyen insani eyleme yönelik destek inşası için nüfuz sahiplerine doğrudan erişime sahip olması hayatidir. Dolayısıyla Londra’da bulunmanın iki ek sebebi daha belirtilmiştir: Şehir, dünya çapında bilgi sağlama yeteneğine sahip örgütlere ulaşmanın mümkün olduğu kayda değer bir medya merkezidir. Ayrıca Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti’nde kriz ve çatışmanın değişen doğasından kaynaklanan insani ihtiyaçlar konusundaki tartışmaları zenginleştirebilecek çok çeşitli örgüt, düşünce kuruluşu ve uluslararası odaklı akademik kurum bulunmaktadır.

Londra, Birleşik Krallık hükûmetiyle temasları idame etmeyi kolaylaştırmanın yanı sıra orada temsilciliği veya merkezi bulunan diğer uluslararası örgütlere ulaşmak için de iyi bir yerdir: Bunlardan üçü -Uluslararası Af Örgütü [Amnesty International], Uluslararası Denizcilik Örgütü [International Maritime Organization] ve İngiliz Uluslar Topluluğu [Commonwealth of Nations]- özellikle dikkat çekicidir. İngiliz Uluslar Topluluğu, gerekli olduğu takdirde dünya çapında hatırı sayılır sayıda ülkeyle diyalog kurma fırsatı sunar. Uluslararası Af Örgütü kendi insani faaliyetlerini yürütmektedir. Bir BM kuruluşu olan Uluslararası Denizcilik Örgütü, aslında bir insani yardım kuruluşu değildir ancak dünya genelinde göçmen akışları giderek daha fazla deniz yoluyla gerçekleştiğinden ticari gemilerin insani yardım eylemlerinde bulunma sıklığı artmaktadır. Son olarak Londra'daki mevcudiyeti sayesinde ICRC, İngiliz ve İrlanda Kızılhaç Dernekleriyle yakından ve sürekli diyalogu idame edebilecek bir konumdadır ki bu diyalog tüm ilgili taraflar için kıymetli bir imkândır.

Moskova

ICRC Moskova Temsilciliği, kısaca, insani meselelerde ve uluslararası insancıl hukuk (UİH) alanında Rus hükûmetiyle diyalogu idame ettirmenin yanı sıra Rusya Federasyonu, Belarus ve Moldova Kızılhaç derneklerini desteklemekle ilgilenmektedir. ICRC, 1992'den beri Moskova'da faaliyet göstermekle beraber ICRC faaliyetlerinin doğası ve gelişiminin koşullara göre -bölge, ülke ve şehrin tanık olduğu dramatik tarihsel değişimler göz önüne alındığında- değiştiği çıkarsanabilir. Yani tarihsel değişimler meydana geldikçe ICRC faaliyetlerinin doğası ve gelişiminin de değiştiği söylenebilir.

Birkaç yıl önce yapılmış bir betimleme, hâlen ana endişeleri ve öncelikleri makul şekilde resmetmektedir. Mevzubahis betimlemede, Rusya'nın insani ilişkilerdeki ve uluslararası insancıl hukukun gerek bölgesel gerekse uluslararası açıdan uygulanmasındaki temel rolünün altı çizilmiştir. Bu coğrafyada ICRC dışişleri, adalet ve acil durumlar bakanlıkları gibi insani ilişkilerdeki çeşitli paydaşlarla ve ayrıca Bağımsız Devletler Topluluğu [Commonwealth of Independent States (CIS)], CIS'nin Parlamentolar Arası Meclisi [Inter-Parliamentary Assembly (IPA)] ve Savunma Bakanları Konseyi Sekreterliği [Secretariat of the Council of Defence Ministers] ile Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü [Collective Security Treaty Organization] gibi bölgesel örgütlerle iş birliği

yapmaktadır. Bu paydaşlara ilaveten ICRC, UIH ile ilgili konular üzerine tartışmalar geliştirmeye ve uluslararası hukukun teşvik edilmesine yönelik Rus akademik camiasıyla da ilişkiler yürütmektedir.

Moskova, Rusya odaklı çalışmalara ilaveten eski Sovyetler Birliği sınırları boyunca tavsiye yardımı sağlamak veya diyalog oluşturmak ile halef devletlerin ulusal derneklerinden bazılarını desteklemek için bir sıçrama tahtasıdır. Moskova siyasi bir aktör olarak çok sayıda devletle ilişki hâlinindedir ve bunun sonucunda başkent, BM örgütlerini ve diğer insaniyetperver kuruluş temsilcilerini de içeren zengin bir diplomatik hayata sahiptir. Ayrıca Moskova'da -ve aslında tüm Rusya'da- ICRC'yi ve daha geniş insaniyetperver camiayı ilgilendiren meselelerde iş birliği ve fikir alışverişine yönelik fırsatlar sunan çok sayıda akademik kurum, üniversite, düşünce kuruluşu ve araştırma enstitüleri bulunmaktadır.

ICRC her düzeyde -ICRC Başkanı Dr. Peter Maurer'in Kasım 2020'de Moskova'yı ziyaret ederek Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile görüşmesi örneğindeki gibi en üst düzey de dâhil- Rus makamlarıyla ilişki içindedir (ICRC, 2020). Gerek Rusya içerisindeki insani meseleler gerekse diğer yerlerdeki silahlı çatışma durumları ile COVID-19 ve UIH'nin ehemmiyeti hakkında bu iki yetkilinin bir araya gelip görüştüğü böylesi bir toplantı öncesindeki hazırlıklar; Moskova, Cenevre ve başka yerlerde hatırı sayılır sayıda ICRC personelinin müdahil olmasını lüzumlu kılan büyük bir diplomatik girişimdir.

Paris

Londra ve Moskova gibi Paris de BM Güvenlik Konseyinde daimî sandalyesi olan bir ülkenin başkentidir ve bu nedenle ICRC ve görev tanımı için önemlidir. Fransa'daki ICRC Temsilciliği, insani diplomasinin asli bir aktörü kimliğiyle UIH'nin teşviki ve ICRC'nin insani operasyonlarının mümkün kılınmasına yönelik hükûmet, askeriye ve diplomasi yetkilileriyle diyalog geliştirir. BM Güvenlik Konseyi daimî üyesi ve uluslararası ilişkilerin önemli bir figürü olan Fransa, insani yardım işlerinin teşvik edilmesi için önemli bir sahne konumundadır. Bu anlamıyla ICRC'nin Paris'teki temsilciliği insani ilişkiler bağlamında epeyce önemlidir (ICRC, 2021).

Kuşkusuz büyük bir güç olan Fransa, ICRC ve daha geniş kapsamda Hareket'in olduğu gibi insani eylem için önemli mevzularda hatırı sayılır bir

nüfuza sahiptir. Fransa'nın BM'de oynadığı rolün yanı sıra Paris, ICRC'yi ilgilendiren birçok uluslararası örgüte ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan biri, 2016'da ICRC ile silahlı çatışma durumunda kültürel mirasın korunmasını güçlendirmeye yönelik müşterek projeler üstlenmelerinin önünü açacak bir ortaklık anlaşması imzalayan BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüdür [UN Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)] (UNESCO, 2016). Benzer hedeflere sahip bir diğer sivil toplum örgütü Blue Shield [Mavi Kalkan] ile de benzer bir anlaşma imzalanmıştır (ICRC, 2020). UNESCO ile imzalanan 2016 Anlaşması da dâhil olmak üzere silahlı çatışmalarda kültürel varlıkların korunmasına ilişkin ICRC web sayfasına atıfta bulunmaktadır (ICRC, 2021). Kültürel miras her zaman insaniyetperverlerin önceliği olmasa da bu anlaşmalar, ICRC tarafından müzakere ve ikna süreci içermesi boyutuyla başarılı örnekler olarak insani diplomasinin bir ifadesidir (ICRC, 2016).

Vaşington

ICRC uzun zamandır -90'ların ortalarından beri- Vaşington'da mevcuttur. Ofisin birkaç yıl öncesine ait ancak hâlen ICRC internet sitesinde aynen yer alan betimlemesi aşağıdaki bilgileri içermektedir:

“1995'te kurulan Vaşington Bölgesel Temsilciliği, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hükümet yetkilileri ve organları, akademik kurumlar ve diğer ilgili gruplarla UİH ve insani kaygılara ilişkin meselelerde düzenli bir diyalog içinde bulunmaktadır. Temsilcilik, Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) içerisinde ICRC'nin yetki ve öncelikleri konusunda farkındalığı arttırmaktadır.

Temsilcilik, ICRC'nin faaliyetleri için siyasi ve mali desteği seferber etmenin yanı sıra UİH'nin uygulaması için destek temini sağlar. Küba'daki ABD Guantanamo Körfezi Deniz Üssü Toplama Kampı'nda tutulan insanları ziyaret eder. Amerika ve Kanada Kızılhaç dernekleriyle yakından çalışır.” (ICRC, 2015b).

Vaşington'daki ICRC faaliyetlerinin bağlamı, örgütün Amerikan siyaset, yargı ve askerî kurumlarına yönelik erişim ihtiyacı ile büyükelçilikler ve örgütlere bağlı geniş diplomatik camia bu şehri, Amerika kıtası ve ötesi için gerek operasyonel/ işlemsel gerekse diplomatik bakımdan önemli bir merkez hâline getirmektedir. *ICRC's Annual Report for the Americas* [2020 ICRC Yıllık Amerika Kıtası Raporu] birkaç mühim faaliyet alanından bahsetmektedir (ICRC, 2020). Bunlardan biri Guantanamo Körfezi'ndeki tutukluların takibidir. ICRC, silahlı çatışmaya karışmış kişilerin gözetiminde tutulduğu diğer pek çok başka yere de yaptığı gibi (bazen pandemi durumu nedeniyle o yıl görüntülü görüşmeye dönüştürülen) ziyaretler gerçekleştirir ve ilgili makamlarla birçok farklı düzeyde

sürekli bir diyalog sürdürür.¹ Temsilcilik ayrıca çatışmayla ilişkili -özellikle Amerika ve Kanada'nın askerî personelinin dâhil olduğu durumlara dair- insani konularda bu ülkelerin yetkilileriyle daha geniş kapsamlı bir diyalog sürdürmektedir.

2020 yılında göç hakkındaki sorunları ele almaya yönelik çabalar, yetkilileri kısmen sahada yapılan gözlemlere ilişkin bilgilendirerek göçmenlerin korunma ihtiyaçlarını da dikkate alan pandemi müdahaleleri tasarlamaya ikna etme amacıyla sürdürüldü. ICRC kayıp göçmenler konusundaki çalışmaları iyileştirmeye çalıştı ve göçmen gözaltı tesislerine erişim olasılığını tartıştı. Diğer faaliyet alanları iki ulusal dernekle iş birliği ve UİH farkındalığının genişletilmesi ve Hareket'in faaliyetleri için mali kaynak toplanması amaçlı bazı etkinlikler düzenlemektir. ICRC, Daha Güvenli Erişim Çerçevesi'nin [Safer Access Framework] uygulanmasında Amerikan Kızılhaçı'na danışmanlık yaptı. Bu iki örgüt, bağış toplama, dijital yenilik ve Tehlike İçinde Sağlık Hizmeti [Health Care in Danger] girişimi gibi iş birliği alanlarını keşfetmeye devam etti. Kanada Kızılhaçı ve ICRC, çatışmalardan etkilenen bağlamlarda sağlık hizmeti tedarikini iyileştirmek için ortak çabalarını sürdürdü.

Küresel Alanda İnsani Diplomasi

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansları

Dört yılda bir düzenlenen Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansları, dünyanın en önemli forumu olma noktasında rekabete sahip olabilir ancak Kızılhaç Kızılay Hareketi için ehemmiyeti bakımından rakipsizdir. Hareket'in Tüzüğü, Uluslararası Konferansı şu şekilde tanımlar:

“BÖLÜM III: YASAL ORGANLAR

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı

Madde 8

Tanım

Uluslararası Konferans, Hareket'in en yüksek karar organıdır. Uluslararası Konferansta, Hareket'i oluşturan bölümlerin temsilcileri, Cenevre Sözleşmele-

1 Hukuksuz bir şekilde gözaltına alınan, tutuklanan, işkenceye maruz kalan, temel insani hakları engellenen nice mağdurun hakkını teslim etmek adına metinde ifade edilen “silahlı çatışmaya karışmış kişiler” ifadesi tasrih gerektirmektedir. Gerek örnek verilen Guanatanamo Körfezi'nde gerekse dünyanın diğer farklı bölgelerindeki gözaltı merkezlerinde ve hapisanelerde şahıslar “silahlı çatışmaya karışıklarına” dair bir delil sunulmadan uluslararası insancıl hukuka aykırı bir şekilde tutulmuştur.-ed.

rine Taraf Devletlerin temsilcileriyle bu devletlerin Sözleşmeler kapsamındaki yükümlülüklerine binaen Hareket'in II. maddede belirtilen bütün faaliyetlerini desteklemek amacıyla bir araya gelir. Birlikte ortak çıkarlara dair insani ve diğer ilgili konuları ele alır ve karar verirler." (25. Uluslararası Kızılhaç Konferansı, 1986, s.13).

Burada IFRC'nin işaret ettiği "insani diplomasi" tanımının tüm unsurları görülmektedir: Karar vericiler veya onların yetkili temsilcileri mevcuttur; gündeme getirilen konular insani bağlamda en savunmasızların çıkarlarıyla ilgilidir; Tasarı Komitesinin yanında Genel Kurulda, kafelerde veya karanlık köşelerde bir ikna süreci devam etmektedir ve tüm bunların çerçevesi Temel İlkeler [insanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik, evrensellik] bağlılık üzerine kuruludur.

Bu yazı Uluslararası Konferansın kapsamlı bir incelemesini sunmanın yeri olmasa da ilk yıllarda alınan kararların incelenmesi, ana insani ve fiili meselelerin ICRC tarafından nasıl takip edildiğini gösterecektir. Bu nedenle şu değinilerin kaydedilmesi yerinde olacaktır: 1869'da Berlin'deki Konferans, aynı bağışların savaş zamanlarında Ulusal Dernekler için faydalarını belirlemek amacıyla sıkı bir incelemeye tabi tutulması gerektiği "arzusunu" dile getirdi; 1889'da Cenevre'de yapılan Konferans, kadınların iş birliğinin Kızılhaç faaliyetleri için vazgeçilmez olduğunu beyan etti; 1887'de Karlsruhe'deki Konferans UIH/ Cenevre Sözleşmelerinin yaygınlaştırılmasıyla ilgilendi. Beş yıl sonra, 1892'de Roma'da Cenevre Sözleşmesi'nin faydalarının deniz çatışmalarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi meselesi tartışıldı ve on yıl sonra St. Petersburg'da süregelen sorun -Uluslararası Konferans Kararlarının Uygulanması- tartışıldı.

Lig'in ve ardından IFRC'nin kurulmasına kadar tüzükler, madalyalar, operasyonel/ işlemsel konular, hukuk, ilkeler ve ulusal dernekler arasındaki ilişkilerin tartışıldığı Konferansta başat aktör olan ICRC, daha sonraları da gündemin ekseriyetini ve tonunu belirledi.

2019'da düzenlenen en son Cenevre Konferansı da istisna değildi ve bir dizi karar alındı: UIH'nin ulusal uygulaması; silahlı çatışma, afet veya diğer acil durumlardan etkilenen insanların ruh sağlığı; epidemi ve pandemilere karşı eylem; aile bağlarının yeniden kurulması; Hareket'te kadın ve liderlik; "Kimse Geride Kalmasın" Afet Yasası (33. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı, 2019). Bu kararların her biri, Hareket'in hizmet etmek için var olduğu kişilere fayda sağlayacağı düşünülen kararları almak amacıyla devletlerle yapılan çalışmaların sonucudur.

Bir sonraki konferansın 2023'te yapılması planlanmaktadır. Her hâlde ICRC daha şimdiden bağlantılarıyla görüşmekte, araştırmalarını yapmakta ve bu bağlamda insani diplomasi taktiklerini geliştirmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Bağlı Organlar

Birleşmiş Milletler'in çekirdeğini oluşturanlar, BM Genel Kurulunu dünyanın en yüksek karar mercii olarak tasavvur ettiler ve bu, büyük ölçüde böyledir. Tüm devletlerin bu kadar çeşitli meseleyi tartışmak üzere onca zamanda fiilen bir araya geldiği çok az başka forum vardır. Bu nedenle Genel Kurul ve onun altındakilerdeki -örneğin Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) veya çeşitli komiteler- tartışmaları ve kararları takip etmek ve onları etkilemeye çalışmak önemlidir. Bunlarda yapılan tartışmalar ve alınan kararlar, Hareket'in bileşenleri ve özellikle ICRC için büyük önem arz etmektedir. Genel Kurulun kendisine önem verilmesini gerektiren başka veçheleri de mevcuttur. Özellikle birçok devlet veya hükûmet başkanının New York'a geldiği üst düzey bölüm olarak adlandırılan her oturumun başlangıcı sırasında onlarla gayriresmî bir ortamda görüşmek mümkün hâle gelmektedir. Dolayısıyla insani diplomasi, Genel Kurul ile ilişkilerde (ve benzer diğer küresel forumlarda) birkaç farklı biçim alır:

- Mevcudiyet ve diğer katılımcılara görünür olma
- Diğer katılımcılara önceden danışarak alınacak kararların şekillendirilmesine katılım sağlama
- Önemli görülen meselelerin tartışılması sırasında müdahil olma
- Malumat paylaşma ve derleme
- Takip ve rapor etme
- Bir sonraki turu bekleme

ICRC'nin 83. maddeye -1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokollerin durumu ve silahlı çatışma mağdurlarının korunmasına ilişkin- dair 6. Komitedeki açıklaması BM'deki resmî tartışmalara katkılarına örnek mahiyetinde verilebilir (ICRC, 2020). Açıklama, gündem maddesini pandemiye ve bunun yol açtığı artan ihtiyaçlara -silahlı çatışmaya maruz kalan insanların ihtiyaçları da dâhil- bağlamaktadır. Açıklamanın devamında ICRC, bir önceki yılın Uluslararası Konferansının birinci kararı

olan “UİH’yi Eve Getirme”ye atıfta bulunmadan önce sözü edilen araçları uygulama ve onlara verilen desteği genişletmek adına neler yaptığı hakkında bilgi vermektedir. Sonrasında ICRC, ulusal UİH komitelerini kurmaları dolayısıyla bazı devletler ile ayrıca “Nükleer Silahların Yasaklanmasına İlişkin Antlaşma’yı onaylayan ve böylece gelecek yıl 22 Ocak’ta yürürlüğe girmesi için gerekli sayıda onaya ulaşan elli devleti tebrik etmektedir. ICRC, devletlerin antlaşmaya mümkün olan en geniş ölçüde bağlı kalmasına yönelik çalışmasına devam edecektir.” (ICRC, 2020). Nihayet ICRC, 1949 Sözleşmeleri Yorumunu güncellemeye devam ettiğinin bilgisini paylaştıktan sonra herkese UİH danışmanlık hizmetinin mevcudiyetini hatırlatarak açıklamasını tamamlamaktadır.

BM Güvenlik Konseyi

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, diğer tüm BM organlarından farklıdır. Daimî üyelere sahiptir ve üye devletler üzerinde bağlayıcı kararlar alabilen tek organdır. (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2021).

Diğerleri

ICRC insani diplomasisi, yalnızca küresel forumlarda değil aynı zamanda uzman kurumlarda, bölgesel kuruluşlarda, uluslararası hukuk kurumlarında ve askeri ittifakların karargâhları dâhil -burada listelenmesi imkânsız- birçok forumda gerçekleşir. İnsani diplomasinin konuları ve hedefleri bir ortamdan diğerine çeşitlilik gösterse de yukarıda önerilen yöntem ve yaklaşımlar -elbette bunlar da ortama, çevrenin kültürüne ve söz konusu kurumun doğasına bağlı şekilde değişebilir- benzerdir.

BM ailesi içindeki örgütlere en sık kullanılan nitelemelerden biri olan *uzman kurumlar*, çoğu insanın önceden varsaydığından çok daha fazla sayıdadır: BM’nin kendisi altı *fon ve program*, on beş *uzman kurum*, dokuz *diğer kurum ve organlar* ve yedi *ilgili örgüt* listeler. Bu durum BM’nin bir tasarım sonucu olmaktan ziyade bir araya getirilmiş bir oluşum olduğuna dair yeterli kanıttır. Örneğin Uluslararası Posta Birliği ve BM Kadın’ın doğal ortaklar olduğunu -kadın pul koleksiyoncuları dışında- hiç kimse tahmin etmeyecektir.

“Bölgesel örgüt” teriminin evrensel kabul edilmiş bir tanımı yoktur ancak çoğu insan bunun ne olduğu hakkında sezgisel bir anlayışa sahiptir.

Wikipedia'nın, toplam nüfusu 615.000 olan Doğu Karayip Devletleri Birliği'nden 4,5 milyarlık Asya İşbirliği Diyalogu'na (Nüfusa göre bölgesel kuruluşların listesi, 2021) kadar uzanan kırk beş kuruluşun listesini tutabilmesinin nedeni muhtemelen budur. ICRC'nin kapsamlı iş birliği yaptığı bölgesel bir organizasyon örneği -diğer ilgili kuruluşlarla birlikte- Addis Ababa'da bulunan Afrika Birliğidir (AU). Ülkenin tam resmî adıyla Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin başkenti, ICRC'yi ilgilendiren çeşitli kurumlara ev sahipliği yapmaktadır. ICRC dâhil olmak üzere orada bulunan uluslararası kuruluşların yararlı bir listesi "Etiyopya Ticaret Kataloğu"nda bulunabilir (Nüfusa göre bölgesel kuruluşların listesi, 2021). Bu uluslararası örgüt ve kuruluşlardan en önemlisi -ve diğerlerinin orada olma nedeni- Afrika Birliği'dir [African Union (AU)]. 2002'de kurulan Afrika Birliği, selevi olan Afrika Birliği Örgütü'nün yapısı üzerine kurulmuş ve onu ilga etmiştir. Birliğin Kuruluş Yasası, herhangi bir örgütün etkili şekilde çalışması için gerekli amaç, yapı, faaliyet ilkeleri ve diğer hususları belirler (Afrika Birliği Kuruluş Yasası, 2000). 3. maddede Afrika Birliği'nin biri "(f) kıtada barışı, güvenliği ve istikrarı teşvik etmek" olan hedeflerini on dört başlıkta ortaya koymaktadır (Afrika Birliği Kuruluş Yasası, 2000). Afrika hükûmetlerinin çoğunu içeren bir kurum, diğer sebeplerin yanı sıra bir aktör ve bir forum olması hasebiyle elbette ICRC'nin ilgisini çekecek kadar önemlidir ancak bu durum Afrika Birliği'ni münhasıran ICRC'nin temel endişelerinin odağına yakın şekilde konumlandırmaktadır. ICRC bu nedenle Etiyopya'da operasyonel faaliyetler düzenleyen ofisinden ayrı olarak yıllardır Addis Ababa'da Afrika Birliği Temsilciliği bulundurmakta ve bizzat bu temsilciliği şu şekilde tanımlamaktadır:

"Addis Ababa merkezli ICRC Afrika Birliği (AU) Temsilciliği, insani meselelere dikkat çekmek, Afrika genelinde uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını teşvik etmek ve ICRC'nin kıtadaki rolü ve faaliyetlerine ilişkin farkındalığı arttırmak için AU ile birlikte çalışmaktadır. ICRC ile Afrika Birliği'nin selevi olan Afrika Birliği Örgütü arasında 1992'de imzalanan iş birliği anlaşması uyarınca ICRC'nin AU'daki temsilciliği, çatışma kaynaklı insani sonuçlara ilişkin deneyimlerini ve görüşlerini paylaşarak AU Komisyonu ve üye ülkeleriyle yakın şekilde çalışmaktadır. AU ICRC Temsilciliği gözlemci statüsüne sahiptir" (ICRC, 2020).

Afrika Birliği ile etkileşim birçok seviyede gerçekleşmektedir. Bu nitelikteki diğer kurumlarda olduğu gibi ilgilenilen meseleler, malumat paylaşımı ve edinimi üzerine Sekreterlikle günlük temas kurulmaktadır. Temsilcilik, Afrika Birliği üye devletlerinin temsilcileriyle temaslarını

sürdürmekte ve onların kurum dâhilinde ve kendi aralarındaki resmi toplantılardaki müdahalelerini takip etmektedir. ICRC bir yandan Afrika Birliği ile en üst seviyede etkileşimde bulunurken -örneğin 2020 başında ICRC Başkanı Dr. Peter Maurer Afrika Birliği liderlerinin yanı sıra Etiyopya liderlerini ziyaret etmiştir- diğer yandan da Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi (AUPSC) ile Afrika Birliği Ortakları Grubuna (AUPG) hitap etmektedir.

Dr. Maurer bu ziyareti şahsen şu şekilde özetlemektedir:

“Bu ziyaret Etiyopya’daki ve kıtadaki [Afrika] insani meydan okumalara daha iyi nasıl müdahale edilebileceğine ve uluslararası insancıl hukuka (UİH) saygıyı güçlendirmeye ilişkin Etiyopya yetkililerinin yanı sıra Afrika Birliği, uzman organları ve ortaklarıyla diyalogumuzu sürdürme yönünde bir fırsattı. ... UİH uyumluluğu ve desteği Afrika Birliği’nin dâhil olduğu küresel yönetişimin temel taşları arasındadır. UİH sadece istikrara katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda kalkınmaya da katkıda bulunabilir. Uzun süreli insani tecrübesi ve UİH’deki uzmanlığıyla ICRC, AU’nun bölgesel ve küresel yönetim çabalarına benzersiz bir katkı sağlayabilir” (ICRC, 2020).

ICRC Afrika Birliği Temsilciliğinin (ADO) daha gündelik seviyedeki asli rolü, Temsilcilik Başkanı Bruce Mokaya ile 2020’nin sonlarında yapılan bir röportajda açıkça görülmektedir. Mokaya’nın belirttiği üzere ICRC muhtaç toplulukları izler, yardım eder, korur ve üye devletleri göçmenler, tutuklular ve ülke içi yerinden edilmiş kişiler (IDP’ler) dâhil olmak üzere kırılgan gruplar için daha fazlasını yapmaları için etkilemeye çalışır. İlaveten Mokaya’nın da belirttiği gibi ADO, Afrika Birliği üyelerinin dikkatini insani meselelere ve uluslararası insancıl hukukun uygulanmasına çekmektedir. Öte yandan röportaj, ADO’nun Afrika topluluklarının şiddet ve çatışma nedeniyle karşı karşıya kaldığı tehlike konusunda karar vericilerin dikkatini çekme rolünün de altını çizmektedir. ICRC’nin Afrika Birliği ile teması ve ilişkisi, ADO’nun insani amaçlar için paydaşları ikna etmesi, onlarla müzakerelerde bulunması ve iş birliği yapması sebebiyle insani diplomasının canlı bir örneğini oluşturmaktadır (ICRC, 2020).

Mahkemeler ve Askerî İttifaklar

Birçoğu ticaret ve diğer anlaşmazlık alanlarına odaklanan ve insani ilişkiler dünyasıyla bağlantıları nispeten zayıf olan bir dizi uluslararası mahkeme mevcuttur. Ancak bu mahkemelerden bazıları, ICRC de dâhil olmak üzere insaniyetperverleri doğrudan ilgilendirmektedir. Ör-

nekler arasında Uluslararası Ceza Mahkemesi, Sierra Leone ve Lübnan Özel Mahkemeleri vb. sayılabilir (Uluslararası mahkeme, 2021). Mahkemeler, normalde insani veya diğer diplomatlar tarafından *ikna* için uygun hedefler değildir. Ancak onların çalışmaları, ICRC ve diğerlerinin mevzuat geliştirmek hedefli insani diplomasisini de içine alan başka bağlamlardaki etkileşimlerini besleyen kaidelerin/ düsturların oluşturulmasına katkı sunmaktadır.

Askerî ittifaklar insanların normalde tahmin ettiğinden çok daha fazladır. Kapsamları birbirinden farklıdır: “Yeni Zelanda Hükûmeti ile Samoa Hükûmeti Arasındaki Dostluk Antlaşması”ndan, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü yahut daha bilinen adıyla NATO’ya kadar. Askerî ittifaklar ICRC’nin müstakil silahlı kuvvetlerle çalışmasıyla aynı sebepten -UİH’yi askerî kararları alıcıların ve bunları uygulayanların bilincine yerleştirmek amacıyla- Örgütün insani diplomasisi için mümkün “hedef”tir.

Kampanyalar

Bazen insani diplomasi ve *savunuyu* birbirinden açıkça ayırt etmek zor olabilmektedir ki diğer örgütler gibi ICRC de kimi zaman diplomasi yoluyla sessizce takip ettiği konularda kamu kampanyaları başlatmaktadır. ICRC tarafından başlatılan kampanyalara, çatışmalar arasında kalmış annelere yardım etme amacıyla 2021 Anneler Günü’nde başlatılan kampanya, sağlık çalışanları ve kurumlarının korunmasını iyileştirme amacıyla *Hedef Değil* kampanyası, kara mayınlarına vb. karşı düzenlenen kampanyalar örnek verilebilir (ICRC, 2021).

Sonuç

İnsani diplomasi, terim olarak ortaya çıkmasının öncesinden bugüne kadar olduğu gibi gelecekte de ICRC ve faaliyetlerinin merkezinde yer alacaktır. ICRC, temel değerlerine ve fikirlerine sıkı sıkıya bağlı kalması nedeniyle hükûmetler ve temas hâlinde olduğu diğer kişiler için öngörülebilir ve güvenilir bir ortaktır. ICRC ve aldığı konumlar tahmin edilebilir: Bu durum akıcılığın ve değişkenliğin kaideye dönüştüğü bir dünyada organizasyonu en mağdur ve kırılgan insanların iyiliği için büyük bir güç hâline getirmektedir.

Nasıl İyi İnsani Diplomat Olunur?

Hugo Slim

İyi insani diplomatın sahip olması gereken yumuşak becerilerin incelendiği, yazarının eleştirel düşünen bir pratisyen kimliğiyle öne çıktığı bu bölümde insani diplomasi sanatı için esas olan tutum, davranış, teamül ve temayüller ile kişisel beceriler vurgulanmaktadır. Bu çerçevede öncelikle siyasi gerçekçiliğin önemine vurgu yapılmış, kişiler arası ilişki ve iletişimi inşa edip geliştirecek şahısları çok iyi dinlemeye ilişkin niteliklerin yanı sıra algılama, konuşma, bakış açısı edinme, ağ oluşturma, ilişki inşası ve toplantı yönetimi hususları irdelenmiştir. Zira etkili ve etkin bir dinlemeyle kurulacak bir iletişim iklimi bir diplomatın gerçeklik algısına ilham verir ve siyaseten mümkün stratejik seçenekleri şekillendirmesini sağlar. Keza bir diplomatik mesele etrafında sürdürülen geniş politika görüşmelerinde esas olan hedef seçimi, çerçeveleme, anlatı inşası, kanıt, denetim ve uzmanlık kullanma gibi kavramsal becerilere değinilmiştir. Bunun ardından kişisel ilişki inşası incelenmiş; insanlarla etkileşirken vicdan ve aklın, insani endişeleri aktarırken samimiyet ile katı mantığın; münferit politika yapımcılar ve halklarıyla irtibatın önemi vurgulanmıştır. Kişisel ilişki inşası, genelde şahsi bağlantılara ilaveten kanıt, deneyim ve uzmanlığın (KDU) kişisel karşılaşmalara dikkatlice dâhil edilmesiyle kuvvetlenir. Devamında insani diplomatın üretken ilişkileri idamesini, geniş örgütlerde iyi çalışmasını ve insani sonuçlara ulaşmasını mümkün kılan altı kişisel erdem ele alınmıştır. Nihayetinde hızla büyüyen insani diplomasi alanına ilişkin bazı görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

etkili ve etkin dinleme

ilişki inşası

insani diplomasi sanatı

insani diplomat

insani diplomatın sahip olması gereken yeterlilik ve kişisel beceriler

kişisel erdemler

siyasi müzakere

Son on yılın en önemli insani gelişmelerinden biri Türk insanîyetperverliğinin yayılması olmuştur. Benim gibi İngiliz insanîyetperverleri, Türklerin deprem yardımları bakımından dünyaya liderlik ettiğini her zaman biliyordu. 2011'den beri devam eden Suriye Savaşı, Türk insanîyetperverliğinin yüzyılın şu ana kadarki en büyük çatışma imtihanının üstesinden gelmesine şahitlik etmektedir. Türkiye'nin komşu ülke vasfıyla gösterdiği cömertlik ve uzmanlık, Türk insanîyetperverlerinin şiddetli savaş ve yerinden edilme krizi durumlarında da fevkalade iyi olduğunu ispatlamaktadır. 2016'da Türk hükûmeti, diplomatları ve Türk Kızılay, Dünya İnsani Zirvesine (DİZ) [2016 World Humanitarian Summit (WHS)] ev sahipliği yaptı. Bu muazzam zirvede Türk insani diplomasisi, insani yardım üzerine dünyanın bugüne kadarki en büyük çok paydaşlı konferansına nezaret etti. Sonuç itibarıyla Türkiye; afet müdahalesi, acil savaş durumu ve insani diplomasi konularında yeni standartlar oluşturarak insani hettrik [*bat trick*] yapmıştır.

Bu makaledeki amacım yetkin insani diplomaside kullanılan yumuşak becerilere -iyi insani diplomatta¹ olması gereken tutum, davranış ve kişisel beceriler- odaklanmaktır. Siyasi gerçekçilik tutumunu tüm insani diplomasi için temel ön şart kabul ederek başladıktan sonra kişiler arası iletişimi -dinleme, algılama, konuşma, bakış açısı edinme, ağ oluşturma, ilişki inşası ve toplantı yönetimi gibi- vurguladım. Daha sonra hedef seçimi, çerçeveleme, anlatı inşası, kanıt, denetim ve uzmanlık kullanma yeteneği gibi daha kavramsal becerilere yöneldim. Tüm bunlarda diplomaside duygu ile mantığın birleştirilmesinin önemi ile güven ve kuşkunun asli rolünü inceledim. Akabinde insani diplomatlar için gündelik yaşantılarına ilişkin kişisel zaruret bağlamında geliştirilmesinin özellikle önemli olduğunu düşündüğüm altı ayrı kişisel erdemi ortaya koydum. Tartıştığım vasıfların ekserisi tüm diplomasi şekilleri ve birçok diğer meslekte yaygın olduğu hâlde bir iki tanesi insani diplomasi icrasına özgü kabul edilebilir. Tüm bu yumuşak beceriler, ister hızla işleyen bir insani müdahalenin içinde veya çevresinde operasyonel diplomasi yü-

1 Bu makalenin odağını oluşturan insani diplomat [humanitarian diplomat/ HDiplomat] tabiri Batı'da karar mercilerini ve kanaat önderlerini insani meselelerin çözümü için ikna etmek üzere harekete geçen, insani diplomasi faaliyetini yürüten kişileri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu insani diplomasi yürütücülerini genellikle insani organizasyonların temsilcileri olmakla beraber diğer STK temsilcileri, akademisyenler, gazeteciler, bürokratlar ve siyasiler, kamu kurumu veya düşünce kuruluşu mensupları vb. de olabilmektedir. Türkiye ölçeğinde ise "insani diplomat" tabiri insani diplomasi yürütücülerinin ve akademinin farkında oldukları bir tanımlama olsa da alanda çalışan kişilere işaret eden bir unvan (profesyon) makamında kullanılmamaktadır.-ed.

rütüyor olunsun ister daha çok Dünya İnsani Zirvesi gibi düzenlenmiş diplomatik toplantıların öncesinde ve sırasında insani politika üzerine çalışıyor olunsun, geçerli olacaktır.

Öncelikle bu makaleyi eleştirel düşünen bir pratisyen kimliğiyle yazdığımı açıkça belirtmek zorundayım. Ne diplomaside herhangi bir akademik uzmanlığa sahibim ne de tavsiye ettiklerime dair bir ustalık iddiasındayım. Gerçekçi olmak gerekirse çok az insan bu makalede özendirilen beceri ve erdemlerin tümü üzerinde ustalaşabilecek, bazılarındaysa kaçınılmaz şekilde diğerlerine nazaran daha iyi olacaktır. Bireyler arasındaki bu doğal çeşitlilik, insani diplomasinin en iyi ekip faaliyetiyle icra edileceği anlamına gelmektedir. Bir dışişleri bakanlığı, insani yardım kuruluşu, sosyal hareket, etkilenen topluluk grubu veya işletme ancak değişik bakış açılarını ve yetenekleri harmanlayan hakiki çeşitliliğe sahip bir ekipte en uygun diplomatik etkiye ulaşır. Tüm diplomasi türleri gibi insani diplomasi de en iyi ekip çalışmasıyla yürütülür.

Bir Sanat ve Zanaat Olarak Diplomasi

Diplomasi, yumuşak beceriler üzerine odaklanması dolayısıyla deneysel bir bilimden ziyade bir sanat ve zanaat addedilir. Sahiden kadim bir siyasi sanat olan diplomasi, çağdaş devletlerin birbirleriyle ikili ve çoklu, gizli/ kapalı ve açık şekilde etkileştikleri büyükelçiler, büyükelçilikler, protokoller, prosedürler, anlaşmazlık alanları ve toplantılarla modern tezahüründe resmîleşmesinden çok önce de genişçe uygulanırdı. İnsani diplomasi teamülünün resmî cihette devlet temsilcileri, gayriresmî cihette ise vatandaşlar, dinî teşkilatlar ve sivil toplum örgütleri tarafından üstlenilmesi, her ne kadar terimin yaygın kullanımı son zamanlarda başladıysa da ilk ve orta çağlardan modern tarihe kadar uzanmaktadır.

Savaşlar, katliamlar, vebalar ve afetler etkilenen halkların temsilcilerinden, hükûmetlerden veya onlar adına hareket eden üçüncü şahıslardan acil merhamet ve yardım taleplerini her zaman içermiştir. Savaş tarihinde ulakların ve envaiçeşit temsilcinin bir kuşatmanın kaldırılması, belirli grupların güvenli geçişi, tutsakların serbest bırakılması veya geçici barış ricası veya müzakeresi için gönderilmesi olağandır (Benham, 2017). Modern zamanlarda insani diplomasi, insani amaçlar için diplomasiyi kullanan birkaç seçkin şahısta çok daha aşikâr hâle gelmiştir. XIX. yüzyılda meşhur özgürlük savaşçısı Emir Abdülkadir el-Cezâiri düşman Fransız

işgalcilere ne şekilde muamele edileceğine dair insani kuralları net bir şekilde belirlemiş ve daha sonra sürgünde bulunduğu dönemde Suriye’de gerçekleşen mezhepsel kıyımlar esnasında insani arabuluculuk ve kurtarma faaliyetleriyle binlerce hayatı kurtarmaya devam etmişti. Aynı dönemde Henry Dunant, Kızılhaç Kızılay Hareketi Kurucusu, yaralıları koruma amaçlı yeni bir hukukun kabulü için birçok Avrupa devletinin temsilcilerini Cenevre’de harekete geçirmişti. Rus Çarı II. Nicholas 1899’da, devletleri ve sivil toplum örgütlerini savaş kuralları ve silahlarına yönelik insani sınırlamaları müzakere etmeleri için Lahey’de toplamıştı. Britanya’nın Güney Afrika’da Boer Savaşı’ndaki askerî mezalimi ile kadın ve çocukların tutulduğu toplama kampları, İngiliz aktivist Emily Hobhouse’un yürüttüğü -Birleşik Krallık Parlamentosundan David Lloyd-George ve diğerlerinin daha geniş siyasi çabalarını harekete geçiren- kamuoyu desteğine yönelik vatandaş merkezli yoğun insani diplomasinin hedefi olmuştu (Hall, 2008, s.64-117). Birinci Dünya Savaşı’nda daha sonra ABD Başkanı olan meşhur Amerikalı insanıyetperver Herbert Hoover, 1914’te Londra’da hâlâ maden yöneticisiyken büyük endüstriyel ölçekte gıda yardımı operasyonları başlattı. Hoover, bu istikrarlı insani diplomasinde işgal altındaki Belçika’da muhtaçlara yönelik devasa bir gıda yardım programı yürütmüş ve insanların bu yardımlara erişimini güvence altına almak üzere Londra, Berlin, Paris ve Brüksel arasında ivedilikle mekik dokumuş ve Rus İç Savaşı’nda da aynısını tekrarlamıştı (Whyte, 2017). İstanbul’daki bazı yabancı misyonlar, Ermeni nüfusunun yaşadığı trajik olayları hafifletmek için Osmanlı Devleti nezdinde insani diplomasi girişiminde bulunurken bazı Osmanlı kamu görevlileri de kilise ağları, sivil vatandaşlar ve Hilâl-i Ahmer Cemiyetiyle birlikte acı çeken nüfusu korumak için çalışmıştı. Bu kişilerin her biri sert güçten yararlanmaya çalışırken yumuşak becerileri de kullanmıştı.

Bu resmî ve gayriresmî geleneklerdeki çağdaş insani diplomasi günümüze kadar sürmüştür. İnsani diplomasi haddizatında yeni olmamasına rağmen bugünlerde devletler ve insani yardım kuruluşları arasında yeni bir yükselme yaşamaktadır. Peki, günümüzde hangi seçme yumuşak beceriler insani diplomasi teamülüne ilham vermelidir? Tecrübelerime göre günümüzde insani diplomasi için esas olan tutumlar, davranışlar ve becerilerin kapsamı beş alanda toplanıp incelenebilir: *siyasi gerçeklik algısı, kişiler arası iletişim, güven, kavramsal beceriler ve belirli kişisel erdemler.*

Gerçeklik Algısı

İnsani diplomat için en asli tutum güçlü bir siyasi gerçeklik algısıdır. Bir insani diplomat, haklı olarak acil insani değişim meydana getirme ve yeni insani düsturları [humanitarian norms] şekillendirmeye kararlı bir insani idealist olabilir ancak etrafındaki siyasi duruma vâkıf olma ve sahadaki güçlü aktörleri tanıma bakımından gerçeklikten uzaksa ideallerine ulaşma şansı hiç yoktur. İnsani diplomasi etik ideallerle yürütülebilir fakat daima ferasetli siyasi gerçekçilikten ilham alınması ve onunla yönlendirilmesi zaruridir. İnsani diplomatların duru bir gerçeklik algısına ulaşmak için şu iki hususu çok ciddiye almaları gerekir: (i) etkilenen insanların gerçek hayat durumları ve ihtiyaçları, (ii) çevrelerindeki siyasi aktörlerin fikirleri, çıkarları, ihtiyaçları, kişilikleri ve manevra alanları.

İnsan ızdırabının gerçekçi algısı -insan ızdırabının realistik bir bakışla anlaşılması- ilk adımdır. İnsani diplomatlar hayatlarını kurtarmayı ve iyileştirmeyi hedefledikleri insanların ızdıraplarını ve gerçek hayat koşullarını anlamalıdır. İnsani diplomatların ikna edici olmaları ve diplomatik çabalarına doğru yerden başlamaları için insanların hakikatte ne yaşadıklarını ve hangi belirli eylemlerin hemen ve orta vadede hayatlarını iyi yönde değiştireceğini kavrayabilmeleri lazım gelir. İnsanların içinde bulundukları koşulların gerçekliğinin bilgisi olguların ve ideal olarak durumun ilk elden takdirini gerektirir. Bunun da üzerine gerçekçilik duygusal dürüstlüğü icap eder. İnsan ızdırabıyla yüzleşildiğinde onu inkâr etmek veya abartmak her zaman caziptir. Kriz durumunda -kendimize ve başkalarına *o kadar da kötü olamaz* diyerek korkunç hakikate direndiğimiz- inkârın duygusal izleminde gerçeği hafife almak yaygın bir insan tepkisidir. Ahlaki paniğe kapılma ve nüfusun tamamını felakete sürükleyecek veya bütün bir grubu şeytanlaştıracak şekilde gerçekliği abartma da eşit derecede yaygındır. Bir şeyleri iyileştirmek isteyen insani diplomat için inkâr ve abartı -hakikati saptırdığından- kendini baltalamak demektir. Zira hakikati saptırma diplomatik sermayeyi hem an itibarıyla hem de zaman içinde aşındırır ve politika oluşturmak için kötü bir başlangıçtır. Oysa durumu gerçekten bilme ve gösterme, ızdırap çeken insanların lehlerine isabetli diplomatik talepler üretmeyi sağlar. Bunun yanı sıra titizlikle yapılmış bir sunum, muhtemelen diplomatik elçiye daha çok güvenilmesini ve saygı duyulmasını da beraberinde getirecektir.

Doğası sebebiyle idealist, dramatik, acil ve uç bir uluslararası ilişkiler alanı addedilen insanîyetperverlikte [humanitarianism] gerçekçiliğe bu diplo-

Etkilenen insanların yaşadıkları gerçeklik ve ihtiyaçları ile çevrelerindeki siyasi aktörlerin fikirleri, çıkarları, ihtiyaçları, kişilikleri ve manevra alanları insani diplomatların duru bir gerçeklik algısına ulaşmak için ciddiylet üzerinde durmaları gereken iki önemli husustur.

matik bağıllık yanlış muhakeme edilmiş gibi gelebilir. Herhangi biri hakikaten biraz panik yaratıp abartılmadığında hiçbir yere varılamayacağını düşünebilir. Zira *istediğinin yarısını aldığından emin olmak için iki kat daha yüksek sesle bağırman gerekir* şiarı herkesin bildiği bir halkla iletişim kuralıdır. Ama bu, ızdırabı abartma ile onu kelimenin tam anlamıyla *hissedilir hâle getirmeyi* karıştırmaktır. İyi insani diplomatlar her zaman ızdırabı diğer insanların ahlaki ve duygusal algılarına kuvvetli bir şekilde bağlayarak hissedilir hâle getirmeli

ancak itibar ve güven kaybetmelerine yol açabileceğinden abartıdan uzak durmalıdır. İnsani diplomatlar insanların başkalarının ızdırabını hissetmesini sağlamak üzere duygulara hitap ettikleri kadar akla da hitap etmelidir; böylece hem muhataplarının hem de onların ötesinde geniş halk kitlelerinin sempati ve empatisini kazanmak adına o ızdırabın hissiyatını da nakletmiş olacaktırlar (Smith, 2010). Bu süreçte kendi davalarını baltalamak istemiyorlarsa hakikati tahrif ederek ızdırabı yanlış yansıtmaktan kaçınmaları elzemdir.

İnsan ızdırabı, insani diplomatlar için algılamanın ve anlamamanın zorunlu olduğu siyasi gerçekliğin bir kısmıdır. Diğer kısmı ise siyasetin ve bahsi geçen ızdırabın üzerinde etki sahibi siyasilerin layıkıyla değerlendirilmesidir. İnsani diplomat bir beşerî facianın gerçekleşmesinde etkisi olan ve aynı anda onu teskin etme kudretine de malik siyasi güçlerin ideolojisine, çıkarlarına, hedeflerine ve ihtiyaçlarına dair duru bir siyasi kavrayışa gereksinmektedir. İnsani diplomatlar açısından bu kavrayış siyaseten mümkün olanı, hangi aktörlerin politikalarında sabit olduklarını ve nedenlerini, davranışlarını nerede değiştirebileceklerini ve saiklerini, kimin kendi partisi içinde ve müttefikleri arasında gerçek insani nüfuza

sahip olduğunu tespit edebilmeleri için esastır. İnsani diplomatlar ancak iyi bir sezgiye -belirli bir duruma ait siyasi alandaki tutumlara, teşviklere, hedeflere ve karar vericilere dair- sahip olurlarsa doğru muhatapları, giriş mecralarını, müşterek menfaatleri, hassas noktaları ve fiilî ilerleme sağlayabilecek diplomatik istekleri saptayabilirler.

Izdırap çekenler ve onların ızdırabı üzerinde [ızdırabı derinleştirme, hafifletme vb. şekillerde] etkisi olanlara ilişkin gerçeklik algısı iyi bir insanı diplomata gereken ilk yumuşak beceridir. Siyasi analizdeki sert beceri diplomatlara etraflarındakilerin hedeflerini ve çıkarlarını haritalama, yorumlama ve değerlendirme esnasında söz konusu siyasi gerçekçiliğin sağlanmasında biraz yardım eder. Ancak en iyi insani diplomatlar bunun ötesine geçerek kişilerin inançlarını, çıkarlarının ne kadar derine indiğini, mevcut stratejilerinden ne kadar kımıldayabileceklerini veya kımıldatılabileceklerini gerçekten *sezerler*. Analizle siyasi çevre tarif edilebilir lakin aynı çevrede nerede değişim imkânı olduğu duygusal kavrayışla daha keskin şekilde sezinlenebilir. Bu gerçeklik algısı belirli bir durumda neyin siyaseten mümkün olduğunun, diplomasinin nasıl ve nerede en iyi surette yürütülebileceğinin takdirini sağlar. Siyasi muhakeme konusundaki ünlü makalesinde İsaiah Berlin, mevzubahis gerçeklik algısını ve buna ilişkin kavrayışları parmakları arasında hareket eden çamuru hissedenden ve işledikçe ona sezgisel olarak şekil veren bir çömlekçinin yaratıcı dokunuşlarına benzeterek betimlemiştir (Berlin, 2010, s.50-67). İnsani diplomat da bir krizin siyaseti ve kişilikleri arasında yolunu bulurken bu gerçeklik algısını bir çömlekçi gibi sanatkar edasıyla kullanmalıdır. Bu siyasi algının büyük kısmı siyasi oyuncular ve temsilcileriyle bireysel karşılaşmalarda ortaya çıkar, bu sebeple iyi insani diplomatın sahip olması gereken bir sonraki önemli yumuşak beceri kişiler arası iletişimdir.

Kişiler Arası İletişim

İnsani diplomasi, diğer diplomasi türleri gibi sıklıkla *belirli grupların ihtiyaçlarını temsil ve yüksek sesle müdafaa faaliyeti* bağlamında nitelenir. Bu tanım, diplomasinin konuşmaktan ibaret ve başlıca işinin konu başlıkları tanzim etmek, güçlü açıklamalar yapmak, gizli ve açık toplantılarda ana fikirlerin anlaşılmasını sağlamak olduğu gibi tehlikeli bir intiba bırakır. Bu, kuşkusuz iyi insani diplomasi kadar diğer diplomasi türleri için de hayli hatalı bir tanımlamadır. Dinleme, empati kurma, tasavvur

etme, ağ oluşturma ve ilişki inşa etme iletişiminde konuşma ve hitabetten çok daha merkezidir. Eğer insani diplomatlar konuşmadan evvel çok iyi dinlemezlerse ana mesajları kuvvetle muhtemel yerine ulaşılamayacak, açıklamaları kayıplara karışacak veya sadece hâlihazırda onlarla hemfikir olanlar tarafından desteklenecektir. Buna ilaveten diplomatlar samimi ilişkiler kurmaya da zaman ayırmazlarsa birlikte çalışacak kimseyi bulamayacaklardır.

İnsani diplomatlar için kişiler arası iletişimin ilk kuralı, yukarıda zikredilen sebeplerden ötürü gerçeklik algılarını geliştirmek ve mümkünü ayırt etmek için dinlemek, hem de çok iyi dinlemektir. Bu, ızdırap çekenler ile güçlü elinde tutanları dikkatlice dinleme anlamına gelir. Çok iyi dinleme, Deborah Tannen'ın meşhur *erkek gibi dinleme* davranışı diye betimlediği salt *konuşma sırasını beklemeyi* değil hakikaten etkin dinlemeyi gerektirir (Tannen, 1992). Etkin dinleme söylenenler ve söylenmeyenler, meselelerin çerçevelenme ve aktarılma şekli, kimin diğerlerinden evvel konuştuğu, insanların nasıl dinlendiği ve saygı gördüğü, kullanılan kelimelere eşlik eden beden dili gibi ayrıntıları pürdikkat takip etmeyi içerir. Örneğin beden dili sıklıkla kullanılan kelimelerin tam aksini söyler. Ağzıyla insani erişim sözü veren insanıyetperver bir bakan, aynı zamanda dikkatle muhafaza ettiği beden diliyle aslında karşı çıkıyor olabilir. Söyledikleriyle hükûmetinin askerî stratejisini değiştirmeyi

reddeden bir savunma bakanı aynı anda gözleriyle de gelecekteki ihtimallerin bazı işaretlerini verebilir.

Dinlemede en iyi yol notlar almak değil daha sonra yazılı veya sözlü aktarımla başkalarını layıkıyla bilgilendirebilmek için müsait her duyu aracılığıyla tüm deneyimi içselleştirmek ve mümkün olduğu kadarını tutmaktır. Notlar almak hayati göz ve beden temasının kopmasına sebep olur, tüm duyumsal deneyimi mantık ve kelimelerle sınırlandırır. Not almak

Diplomatik iletişim hitap etmek ve konuşmak ile konu başlıkları tanzim etmek, güçlü açıklamalar yapmak, gizli ve açık toplantılarda ana fikirlerin anlaşılmasını sağlamak gibi işlerin yanı sıra şüphesiz dinleme, empati kurma, tasavvur etme, ağ oluşturma, ilişki inşa etme ve samimi ilişkiler geliştirmeyi de kapsar.

kaçınılmaz şekilde onların nasıl düzenleneceğini düşünmeyle aklın bir kısmını meşgul eder ve neticede kişiyi bulunduğu etkileşime bütünüyle kendini vermekten alıkoyar. Nihayet not almak, o kişi defterine karalama yaptıkça muhatabı tarafından âdeta bilgece sözlerini itaatkârane kayda alan bir çırak gibi görünmesi nedeniyle diplomatın itibarını sarsar.

Geniş bir hayal gücü gerektiren etkin dinleme, muhatabının bakış açısını alarak *başkasının noktainazarından* (BNN) [*point of view of the other* (POVO)] onun çıkış noktasını, neye inandığını, o anda çıkarının ne olduğunu, davranışlarının icap sebeplerini ve belirli politikalarda neden ısrarcı olduğunu sahiden duymayı içerir. Diplomatik bakımdan bu tür bir dinleme gerek müttefiklerle ve gerekse muhaliflerle yapılan görüşmelerde esastır. Ancak etkin dinleme özellikle noktainazarları muğlak, akla ve mantığa sığmaz veya insanlık dışı bulunabilecek muhaliflerle yapılan görüşmelerde bilhassa zahmetlidir. Derin dinleme çok güç olabilir. Farklı kültürden gelenlerle veya tercümanlar aracılığıyla çalışma derin dinlemeyi fiilen çok zorlaştırır ve özellikle muhatabının görüşleri kişi açısından tel'in edilesi [anathema] olduğunda ahlaken ve siyaseten çok can sıkıcı olabilir. Yine de dinlemek ve anlamak bir zarurettir. Kimse-nin hemfikir olması lazım değildir ancak diplomasiye kendi başarısının dayandığı kişilerin görüşlerinden imtina etmeden, onları abartmadan, küçümsemekten veya yok saymadan özellikle çok iyi dinleyerek ulaşılabilecek bir anlayıştan başlaması elzemdir. Karşıdakiler güçlüyse onların konumundan başlamak dışında hiçbir ihtimal yoktur.

Belirli görüşmelerdeki kişileri çok iyi dinlemenin ötesinde insaniyetper-verler çalıştıkları meselenin etrafında dönen tüm görüşmeleri derinle-mesine dinlemeye de ihtiyaç duyarlar. Bir konu etrafındaki siyasi söylem ve buna dair çeşitli fikirler genellikle karmaşık bir görüşme manzarası oluşturur. Her siyasi manzarada er geç ideolojik ve politik farklılıklar -diplomasi zeminini yol bulmanın bazen kolay bazen zor olduğu alanlara bölen- belirecektir. Farklı devletlerin köklü görüş ayrılıkları-na sahip olması birlikte çalışmalarını engeller ve onları rekabet hâlinde birbirinden ayırır. Sahel Bölgesi çatışmalarında Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu [Economic Community of West African States (ECOWAS)] veya Myanmar meselesinde Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği [The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)] gibi birlikte çalışan bir grup devlet bazı konularda hemfikirken diğer bir

kısmında ayrılabilir. Siyasi manzaranın yeterince ayrıntılı şekilde anlaşılması, insani diplomatın ortak zemin alanlarını ve ayrık fikirler arası köprü kurmayı öncelemesi ve ihtilaf uçurumlarından veya mevcut zamanda aşılması imkânsız dağ gibi engellerden kaçınmasıyla takip edilebilecek en iyi güzergâhı görmesini mümkün kılar.

Siyasi manzaraya ilişkin bir gerçeklik algısı geliştirmenin en iyi yolu ağ [network] kurmaktır. Sadece tek bir devlet veya müttefik devletler grubuyla -müstakilen insani hedeflere ulaştırabilecek yeterli sert güce sahip değillerse- görüşmek başarılı bir diplomatik strateji geliştirmeye yardımcı olmaz. Bahsedilen durum nadir olduğundan ağ kurma; iyi bir siyasi anlayışı, diplomatik ortaklar grubunu, dinlemeye ve yaratıcı sonuçlara katkı yapmaya hazır güvenilir bir diplomat olarak iyi bir ünü bir arada buluşturmak için asli yöntemdir. Ağ inşası insanlar, isimler, karakterler ve yüzler üzerine istisnai bir hafızaya ilaveten temas hâlinde kalma becerisi ve belirli bir anda kimin önemli olduğuna ilişkin keskin bir feraset gerektirir. İyi ağ kurucular, ekseriyetle en rahat oldukları kişilerle bağlantı kurmanın cazibesine kapılmaz. Aksine çok yönlü bir ağ kurarak insanlarla daha mülayim veya daha nazik oldukları için değil sürecin faydasına oldukları için çalışırlar.

En iyi ağ kurma sadece araçsal ve çıkara dönük değildir. Bir ağdan sadece malumat edinmek veya bağlantılarını kullanmak -kendi çıkarlarına ulaşmada- amacıyla yararlanan diplomatlar çok geçmeden kapıların birer birer yüzlerine kapandığını görecektirler. Etkili ağ kullanımı kaçınılmaz ve dahi anlaşılabilir şekilde bir şeyleri bir çeşit takas içinde paylaşma anlamına gelir. Bu yüzden insani diplomatlar teklif edecek bir şeylere ihtiyaç duyarlar. Sadece özde insaniyetperver olmak ve ızdırap çekenler adına gücü elinde tutanlara hakikati söylemek yeterli değildir. Siyasi gerçeklik meşgul, dar zamanlı ve kendilerine öğüt verilmesinden hoşlanmayan insanları bilfiil şahsi çıkar ve hedeflerini kovalamaya sevk eder. İnsani diplomatlar ağ inşa ederken de bu ağda saygınlık kazanmaya çalışırken de faydalı olabilecekleri yollar bulmalıdır.

İyi bir ağın inşa ve idamesinin altın kuralı ağ içindeki insanlarla samimi ilişkiler kurmak ve ağa katma değer sağlamaktır. Birçok ağ gibi diplomatik ağlar da bir tür mütekabiliyet üzerine inşa edilir ve insani diplomatlar aldıkları kadar vermelidirler de... Bir ağın en iyi şekilde işlemesi insanların bir sebeple değer kattığını düşündükleri için diplomatla görüşmek istemeleriyle mümkündür. Bu katma değer; malumat, analiz,

siyaset, maddiyat veya üne dair olabilir. Hükûmet yetkilileri, silahlı grup temsilcileri, dinî liderler, insaniyetperverler veya sivil toplum aktivistleri, bir insani diplomat onlara analizleri için malumat veya yeni fikirler sunarsa yahut onları kendi sahip olduklarından daha geniş bir ağa daha etkili bir şekilde bağlayabilecek siyasi temaslara ve nüfuza sahipse o insani diplomatla bir araya gelmekten istifade edeceklerdir. Diplomat maddi, manevi veya duygusal destek sağlayabileceği için bir ağda değerli olabilir. Bunun yanında onunla görüşmek, mevkisi hasebiyle tanıştığı kişi için itibar ve saygınlığını arttıracığından iyi olabildiği gibi reddedildiğinde o kişinin alenen ayıplanması riskini de taşır.

Çoğu kez diplomasi; ana koltuklarda karşılıklı oturan toplantının baş aktörleri yani üst düzey ana oyuncular ile onlara refakat ederek odanın kenarlarına dizilmiş, gözlemleyen, not alan veya sırası geldiğinde bir soruna dair teknik bilgileriyle katkıda bulunan yardımcılarına ait hiyerarşik şekilde sıralanmış sandalyelerin, koltukların ve minderlerin sabit düzenlemeleyle oldukça kalıplaşmış resmi toplantılarda yürütülür. Birçok toplantıda yardımcılardan hiç konuşmaması diplomatik gelenektir. Roller öncelikle toplantılar arasında kendileri gibi sessiz muhataplarını tanımaktır ki böylece görüşmenin sürekliliği ve kendi üstleri tarafından kararlaştırılan eylemlerin takibine yönelik etkili çalışma düzeyi kanalları oluşturabilirler. Günümüz diplomasi normunun bu son derece ritüelleşmiş diplomatik toplantı biçimine meyiletmesi, iyi toplantı yönetimini insani diplomatlar için [sahip olunması gereken] temel bir beceri hâline getirmektedir.

Toplantı sanatı; hazırlığı, münasebeti, tempoyu, içeriği, talebi ve eylemi yönetmektir. Bir toplantı için iyi hazırlık esastır. Gücüne, rolüne, kişiliğine, siyasi görüşüne ve konu üzerindeki çalışmaları ile kendi örgütü ve diğer örgütlerle etkileşimlerinin geçmişine dair iyi bir algıya sahip olmak adına kişi kiminle görüştüğünü müttekâmlen bilmelidir. Bunun yanında kişi her toplantıya amaçları, hedefleri ve beklenen sonuçları net bir şekilde belirlemiş olarak girmelidir. Amaç istikşafı, bilgisel veya yeni bir ilişki kurmak olabildiği gibi belirli bir sorunu beraber çözmek yahut önemli veyahut önemsiz bir şey için açık bir talep iletmek de olabilir. Kaide her toplantının -en kısa olanlar dâhil- bir fırsat gibi değerlendirilmesi ve herhangi bir sonuç temelinde başarılı veya başarısız diye ölçülebilecek bir amaca sahip olunmasıdır. Aynı zamanda her toplantı iyi bir mizah anlayışı, merak ve empatiyle muhatabına şahsı, etrafında olup bitenler, iş ve aile

durumuna ilişkin hâl hatır sorma imkânı vererek şahsi münasebet oluşturur; bu bakımdan ilişkileri geliştirmek ve derinleştirmek için önemli bir fırsattır. Bir toplantı, olumlu bir münasebet mümkün değilse anlaşmazlıkları aydınlığa kavuşturma ile zaruri veya kaçınılmaz olduğu yerlerde diplomatik husumetin teyidi amacıyla kullanılmalıdır. Her toplantı iyi veya dostane değildir. Ancak zor ve hasmane toplantılardan da öğrenilebilecek ve kazanılabilecek şeyler her zaman vardır.

Bir toplantının temposunu yönetmek kritiktir ve hedeflere ulaşmak bakımından ne kadar zaman gerektiğine bağlıdır. Bazı toplantılar uzundur ve acele etmeksizin -aradaki ilk soğukluğu gidermeye, derinlikli ve kapsamlı tartışmalara daha fazla zaman ayırarak- yapılabilir. Bazıları ise sadece yarım saat, on beş dakika ve hatta bir konferans veya bir zirvede meşgul kişiler arası düzenlenmiş iki dakikalık *rastlaşmalar* şeklinde bile olabilir. Diğerleri bir ofiste, otelde veya konferans merkezinde dolanırken kelimenin asıl anlamıyla bazı “toplantılar” asansörlerde gerçekleşebilir. Bir toplantının sürati ne kadar vaktinizin olduğuna ve muhatabınızın ne kadar hızlı veya yavaş davrandığına bağlıdır. Yine de her toplantıda amaç ve zaman eşleştirilmelidir, böylece yapılması gereken eldeki vakitte hallolabilir. Bu, farklı toplantılarda farklı hızlarda çalışmak -yani iyi uzun mesafe koşucusu olmak kadar sürat koşucusu da olmak- demektir.

İçerik, istek ve eylem, toplantı yönetiminin diğer üç ana bileşenidir. İnsani diplomat, var olan vakitte muhatabının görüşme tavrı ve toplantı taktiklerine rağmen tartışmayı aklındaki içerik ve istekler çerçevesi içinde tutmalı ve toplantı sonrası yerine getirilecek kilit eylem noktaları üzerinde uzlaşma sağlamalıdır. Bu, onun kendisine ait mahirane bir görüşme üslubu -dikkatli ve saygılı bir şekilde dinleme ile fırsat çıktığında içerik üzerinde kontrolü ele alıp isteklerini açıkça öne sürmeyi içeren- olmasını zorunlu kılar. Söz konusu üslup ise kesin amaç, etkin dinleme, net söylem, ihlale sebebiyet vermeden görüşmeyi duraklatma, seyrini değiştirme, yatıştırma ve yeniden yönlendirme becerisi gerektirir. İnsani diplomat muhataplarını dinleyerek yeni şeyler öğrenmeli, bilmelerini istediklerini onlara söylemeli ve ihtiyacı olanları onlardan istemelidir. Nihayet ileride atılacak adımlar ve hemfikir olunan eylemler üzerinde nasıl ilerleneceği hakkında mutabakat sağlanıp toplantı bitirilmelidir. İkili toplantıların idaresi ile çok taraflı bir toplantıya başkanlık etmede kullanılan beceriler farklıdır. Tüm diplomatlar her ikisinde de aynı düzeyde iyi değildir. Bazı insanlar ikili

görüşmelerde şeytana pabucunu ters giydirirken çoklu görüşmelere başkanlık etme konusunda o kadar da iyi olmayabilir ve bittabi bu durumun tam tersi de mümkündür. Bu, solo kemancı ve orkestra şefi arasındaki farka benzer. Zor toplantılarda başkanlık ve eş başkanlık icrası, bir süreçte liderlik eden kıdemli insani diplomat için aslı bir beceridir.

İyi diplomatlar muhataplarıyla samimi kişisel ilişkiler kurma eğilimindedir, onları tanımaya zaman ayırırlar ve kendilerinin tanınmasına izin verirler. Resmî diplomasi, protokol ve formalitenin kalın sıyrıyla kaplanmıştır. Bu kasıtlı tasarım, diplomasiinin siyasetçilerin elinde *elçiye zeval olmaz* düsturunu yok sayabilecek derecede şahsileşmesini önleme amaçlıdır. Bilakis bayraklar, ritüel, hitabet ve etiket vasıtasıyla diplomatların kendi adlarına değil devletleri adına hareket etmesini pekiştirir. Yine de birçok yetenekli diplomat, resmî veya kurumsal kimliklerinin yanında şahsi kimliklerini de kasten açığaurmaktadır. Bu tutum, kıyıda köşede -zor meseleleri devletlerinin çeşitli seçeneklerini ve tavizlerini alenen teşhir etmeden yaratıcı şekilde tartışarak çözümleyebilecekleri gözlerden uzak- samimi beşerî etkileşimlere sahip olmaları için temeldir. Ünsiyet kurmaya bilinçli bağlılık -kendi hükümetleri siyasi düzeyde iyi ilişkilere sahip olmasalar dahi- birçok diplomatın meslektaş olmalarının yanı sıra arkadaş da olmaları anlamına gelir. Söz konusu diplomatlar birbirlerine devlet temsilcileri vasfıyla saygı gösterirken kendi aralarında şahsen tanışır ve iyi anlaşır. Beraber yiyip içer, görev yapar ve hatta eğlenirler; böylece kendilerini resmî toplantıların ritüel mekânı dışında oldukları kişi gibi açığa vurur, meslek arkadaşları olarak da birlikte çalışırlar.

Kıyıda köşede gerçekleşen program dışı toplantılar, insani diplomasi açısından ziyadesiyle önemlidir ve genellikle siyasetçilerin bir bahçede birlikte yürüyüş yapmaları veya bir akşam yemeği sonrası istirahat etmeleri şeklinde medyaya yansımaktadır. İnsani diplomaside teklifsizlik, diplomatların bir sofrayı paylaştıkları ve böylece siyasi muhataplıktan yakın *ahbap*lığa geçmeye başladıkları yemeklerde ortaya çıkar.² İnsani-yetperver muhitlerde benzeri ünsiyet oluşumu, bir yerden bir yere tek araba içine doluşup yolculuk ederken de sıklıkla meydana gelir. Teklifsiz hatta senli benli insani temasa olan bu bağlılık çok önemlidir ve diplomatların muhataplarıyla çabucak iletişim kurmalarına, kolayca yardım

2 “Ahbap” (companion), “ekmek ile” anlamındaki Latince “cum panis” kelimelerinden türemiştir ve birlikte sofraya paylaşarak kazanılan arkadaşlığı tarif eder.

istemelerine ve sorunları birlikte çözmelerine katkıda bulunur. Üstüne üstlük insani diplomaside diğer bir hayati yumuşak beceri olan karşılıklı güven tesisine yardımcı olur.

Güven

İnsanlara güvenmek kısmen hissî kısmen de hesabıdır (Wheeler, 2018, s.25-75). Öncelikle bir kişinin güvene layık olup olmadığını hissederiz. Akabinde kişiye herhangi bir iş konusunda güvenip güvenemeyeceğimizi hesaplarken kendisinin eminliğini doğrulayabilecek önceki performanslarını temel alırız. Buna ilaveten insanların söylediklerini yapma ihtimalini onları aynı işi ifaya yöneltten teşviklerin düzeyine göre hesaplarız.

İnsanlara ve kurumlara güvenmek günlük hayatta her zaman zaruri olarak yapılmaktadır ve insani diplomasi de bunun istisnası değildir. İnsani diplomatlar da bir şey hakkında tamamen emin olamadıkları ve sonuç garantisi bulunmadığı zaman muhataplarına itimat etme mecburiyetinde kalırlar. Kanunlar ve mukaveleler yerine kişisel anlaşmalara dayandığı için doğası gereği belirsiz olan diplomatik süreçlerde siyasetçilere, askerî liderlere ve diğer diplomatlara mütemadiyen güvenmek zorundadırlar. Buna mukabil mevzu bahis gruplar ve halk da aynı şekilde insani diplomatlara güvenmeye mecburdur.

Hız. Muhammed'in *el-Emin* olması hayat ve muvaffakiyetlerinin önemli bir niteliği ve belirleyicisi olmuştur. Güvenilirlik/ eminlik bir çatışmanın tarafları arasında gidip gelmesi gereken ve geniş mağdur gruplarını temsil etmek üzere belli malumatlara bel bağlayan insani diplomatlar için de katiyetle doğrudur. Eğer insani diplomatın davranışları şüphe uyandırıcıysa veya bir diplomat asılsız veyahut abartılı malumat kullanıyorsa güvenilirliği ve itibarı çabucak buhar olup uçabilir. Öyleyse güven kazanımı ve bunun idamesi insani diplomaside hayati bir yumuşak beceridir. Peki, bu nasıl başılır?

Kişilik ve performans, anahtardır. İnsani diplomat güvenilir olmak için başkalarınca dürüst, tarafsız, ketum, etkili ve emin bir kişi olarak tanınmalıdır. Dürüstlük esastır; bununla tüm muhataplar bir kişinin bildiği kadarıyla gerçeği, yalan katmadan ve abartmadan söylediğini hisseder. Tarafsızlık da hayati olup tüm taraflara insani diplomatın herkese adilane davrandığını ve diplomasisinin salt insani ihtiyaçlarca yönlendirildiğini

sezdirir. Ketumluk da eşit derecede önem taşır. Muhatapları, insani diplomatın aralarındaki tartışmaları yaymayacağından veya şahısları hakkında dedikodu yapmayacağından emin olmalıdır. Özellikle gizlilik içeren çalışmalarda ketumluk insani diplomat için mutlak bir taahhüt ve kişisel disipline dönüşür. Gizlilik; kimden kime alıntı yapmanın uygun olduğunu, bir grup insanın önünde bilinmesi gerekenleri hatırlamayı aynı zamanda başka bir gruptaki tartışmaları unutmayı ve ilk grubun görüşmelerinde onların ihmalini içeren sürekli bir teyakkuz hâli ile hiç de azımsanmayacak bir zihinsel bölümleme gerektirir.

İnsanlara ve kurumlara güvenmek günlük hayatta her zaman zaruri olarak yapılmaktadır ve insani diplomasi de bunun istisnası değildir. İnsani diplomatlar diplomatik süreçlerde siyasetçiler, askerî liderler ve diğer diplomatlar gibi muhataplarına itimat etme mecburiyetinde kalır; buna mukabil mevzubahis muhataplar da aynı şekilde insani diplomatlara güvenmek zorundadır.

Nihayet iyi bir insani diplomat, etkili ve güven telkin eden bir kişi olmalıdır yani yapacağını söylediklerinin ifasına muktedir olmaya ve sonrasında sözünü tutmaya mecburdur. Bu, bazen değil verilen her taahhüt için gereklidir. Eğer insani diplomat bahsedilen şartların hepsini her zaman yerine getirebilirse kişiliğinin ve performansının tutarlılığı, güvenilmeye layık algılanmasına muazzam bir katkıda bulunur. Diplomatlar zamanlarını ve siyasi sermayelerini, müteakiben kişilik ve performanslarına güvenebildikleriyle etkileşimlerine yatıracak ve böyle kişilerle çalışmayı göze alacaklardır. Ancak diplomaside güven tek taraflı değildir. İnsani diplomatlar, sürekli muhataplarının güvenilirliğini tartmalı ve onlara -güvenilmeye layık olduklarını ispatlayıncaya kadar- şüpheyle yaklaşmalıdır. Bunu yapmak için bir kişi veya tarafın güvenilirliğini duygusal anlamda sezmek gereklidir. Özellikle bir pazarlığın ilk ve son aşamalarında önsezi kullanmaktan kaçınılamaz. Karşı taraftakilerin ilk adımı atmalarına ve nihayetinde işin sonunu -her zaman pazarlığın en zor kısmı olan ve daha insani bir politikaya direnenlerden en çok bası gördükleri noktada- getirebileceklerine güvenilebilir mi? Siyasetçiler bakımından erken safhalarda *evet* demek ve başlangıçta, değişim plan-

ları açık ve oldu olacak noktada değil de henüz kurgusal ve gizliyen makul olmak nispeten kolaydır.

Önsezinin ötesinde muhataplarının dürüstlüklerinin, eminliklerinin ve etkililiklerinin geçmiş performanslarından bulunabildiği kadar fazla kanıt kullanılarak hesaba katılması zaruridir. Bu hem onların güvenilirlik geçmişlerine dair malumat hem de erken güven artırıcı önlemler (GAÖ) [*confidence-building measures* (CBM)] sürecindeki ufak testler -şüphesiz diplomatın kendisine de muhatapları tarafından yapılacaktır- son derece kıymetlidir. Bunlar insani diplomatın ve muhataplarının büyük adımlardan evvel atabilecekleri küçük adımlardır. İnsani diplomaside güven artırıcı önlemler (GAÖ), muhatabının diplomata ihtilafı bir alan için bir çeşit erişim vermesi taahhüdünü veya diplomatın daha geniş bir diplomatik süreci başlatmak adına çeşitli taraflar arası mesajları gizlilik içinde iletme taahhüdünü içerebilir. Ne olursa olsun karşılıklı güven imtihanı insani diplomasi boyunca sürecekle diplomatı devamlı muhataplarını tartmak, riske girmek ve kendini ispatlamak zorunda bırakacaktır.

Kavramsal Beceri ve Strateji Yeteneği

İnsani diplomaside bazı yumuşak beceriler kişiler arası olmaktan ziyade kavramsalıdır. Diplomatik mesaisinin büyük bir kısmı insanlarla iyi geçinmek olan diplomatın zanaatının diğer kısmını etkili bir diplomatik strateji geliştirmek maksadıyla değişik açılar ve seçenekler üzerine derinlemesine kafa yormak oluşturur. Diplomatın sanatının stratejik yönü başarıyı tanımlamadaki hassasiyeti ve uzmanlığı, hedef belirlemeyi ve herhangi bir sorun etrafında bilgece bir anlatı çerçevesi inşa etmeyi içerir. Buna ilaveten *kanıt*, *deneyim* ve *uzmanlıktan* (KDU) [*evidence, experience and expertise* (the 3Es)] ne zaman ve nasıl yararlanılacağına ilişkin muhakemede belirgin bir zihin çabukluğunu ve gizli ve açık iletişimde akıl ve duygu kullanımı arasında doğru dengeyi bulmayı kapsar. Diplomatik zanaatın kavramsal alanı bir strateji yeteneği -siyasi durum, kilit şahıslar ve uygun politika seçeneklerinin gerçekçi algısı zemininde hedeflere ulaşmak üzere en iyi yolu yaratıcı şekilde tasarlama- gerektirir.

Başarının net bir tanımını yapmak ve ona ulaşmak için gereken hedefleri belirleme insani diplomaside esastır. İnsani diplomatlar mağduriyet ve kriz durumunda değiştirmek istedikleri şeylere ilişkin keskin ferasete sahip olmalıdır. Başarı, duruma bağlı şekilde pek çok farklı şeye teka-

bül edebilir. Söz gelimi kuytuda/ gözlerden uzak kalan bir krize dikkat çekmek ve mali destek sağlamak amacıyla farkındalık yaratmak olabilir. Başarının odağında erişim ve bir kuşatmanın kaldırılması veya bir yolun açılması ihtiyacı da bulunabilir. Daha düşük aciliyet ve operasyonellik seviyesindeki başarı ve ona bağlı diplomatik hedeflerin odağını ise yapay zekâ temelli silahlara ilişkin yeni politika ve kanun yapmak amacıyla devletleri toplantıya çağırarak gibi küresel politika değişimleri oluşturabilir. Aynı şekilde odağın çatışma ve iklim değişikliğinin insan hayatı üzerindeki korkunç etkilerinin derinlemesine bütünleştiği Afganistan ve Sahel Bölgesi gibi yerlerde iklim değişikliğine ilişkin çalışmaların finansmanı ve insani yardım faaliyetlerinin birbiriyle ilişkilendirilmesinin çetrefilli zorluğu olması da mümkündür. Başarı ve değişim adına gereken hedefler netleştğinde onlara ulaşmak için en iyi yol, genellikle *bağlayıcı [connective]*, *dolaysal [ambient]*, *kuralsal [normative]* ve *işlemsel [operational]* olmak üzere dört faaliyet ve etki alanını içeren bir diplomatik stratejiyle detaylandırılmalıdır.

Diplomatın sanatının stratejik yönü başarıyı tanımlamadaki hassasiyeti ve uzmanlığı, hedef belirlemeyi ve herhangi bir sorun etrafında bilgece bir anlatı çerçevesi inşa etmeyi içerir.

Bağlayıcı Etki

Bağlayıcı [Connective] etki, tamamen, yapılmak istenen değişimi getirebilecek yahut doğru yönde etkileyebilecek güce sahip insanlar ile örgütleri belirleme ve onlarla bağlantıya geçmeye dairdir. Ve bu ağ belirli bir diplomatik meydan okumanın etrafında inşa edilmelidir. Burada beceri siyaseten altın değerinde olan insanları bir krizde meşgul görünüp önemli olduklarını iddia eden alelade kişilerden ayırt etmektir. Durumu iyileştirme konusunda hakiki güce, enerjiye, nüfuza ve hatta isteğe sahip insanlar ve kurumlar hangileridir? İşte, bu sorunun cevabı değişim yapma kabiliyetine sahip olup bağlantıya geçilmesi ve birlikte çalışılması hedeflenecek insanlar ve taraflardır. Bu insanlar her zaman en görünür ve gürültücü aktörler olacak değildir, bilakis bir krizin etrafında nispeten gölgede kalmış, gözden uzak veya ön saflardan birkaç adım geride duran bir tür finansör, müttefik, ideolog ve kukla oynatıcı olabilirler. Söz konusu altın değerindeki insanlar, resmî ve üst düzey siyasetçilerden ziyade sıklıkla insan kalabalıkları arasında sosyal

hareketlerin bir parçası hâlinde faaliyet gösteren kişiler olacaktır. İyi insani diploması birinci, ikinci ve üçüncü kulvarı kaplayan çok kulvarlı ağ ve etkileşime dayanır. Bu, özellikle önemlidir çünkü bir krizdeki mağduriyetler ve çözümleri genellikle ulusal liderleri olduğu kadar yerel topluluklar ve liderleri de harekete geçirir.

Diplomatik zaman ve enerji sınırlı olup bu kaynakların sarf edileceği kilit kişilere dair muhakemeyi iyi yapmak hayatidir. Zamanın çoğunu bilhassa -amiyâne tabirle- *tufeyli* ve *dalkavuk* denilen yanlış insanlarla konuşarak harcamak işten bile değildir. Bu yetkililer, çok faydalı ve ilgili görünüp diplomatın zamanını ve enerjisinin çoğunu harcamak için tuzak olarak özellikle görevlendirilmiş kasten etkisiz araçlardır. Sözcüler ve uluslararası irtibat memurları, sıklıkla diplomatları güçlü insanlardan uzak tutup zamanlarını harcamak için görevlendirilir. Altın hedefler belirlendikten sonra bunlara gerçekten uygun olanlarla tanışmanın ve şahsen bağlantı kurmanın yolları tasarlanmalıdır. Doğru insanlara erişim sağlamak çok zorlu ve zaman alan bir süreçtir. İyi diplomatlar mevzubahis kilit kişilerle karşılaşmak veya bir şekilde yanlarında görünmek uğrunda hem bizzat fırsat yaratır hem de önlerine gelen her fırsatı değerlendirir.

Dolaysal Etki

Dolaysal [ambient] etki -bir sonraki meydan okuma- siyasi bir krizi çevreleyen atmosferi değiştirecek ve insani bir etki üretecek şekilde onu âdeta bir sanatçı edasıyla çerçeveleme ve aktarma becerisini içerir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi [International Committee of the Red Cross (ICRC)] bu diplomatik sanatı betimleyen *insani endişelerin ikna edici siyasi terimlere dönüştürülerek ifade edilmesi* şeklinde güzel bir ifadeye sahiptir. İnsani diplomat değişim hedeflerini ne yapıp edip siyaseten önemli ve hatta cazip hâle getirmelidir. Bu sıklıkla bir krizi çevreleyen siyasi havayı, onun hikâyesini siyasetçilerde yepyeni bir yankı oluşturacak ve çözümüne dâhil olmaları için kendilerine iyi gerekçeler verecek biçimde anlatarak değiştirmek anlamına gelir. İşin sırrı, krizin basitçe kimsenin kontrol edemediği bir diğer kaçınılmaz insani facia olmadığını, bilakis herkes için ne kadar önemli etkisi olduğunu göstermektir. Bu; çerçeveleme, anlatı inşası ve kilit kişileri harekete geçmeye teşvik etme sanattır.

İnsani diplomasının kullanma eğiliminde olduğu birçok siyasi çerçeve vardır. Ahlak bunlardan biridir; *iyi bir insan bu sorunun çözümünü isteme-*

lidir. Ahlak kaynaklı utanç da kullanılabilir; bu davranış insanlık dışı ve yüz kızartıcıdır ki kişiyi dünya toplumunun dışına sürer. Bir diğeri müte-kabiliyettir; eğer bir taraf diğerinin sivillerine yardıma izin verirse onlar da aynıyla mukabele edeceklerdir. Bir başkası şahsi siyasi çıkardır; bu, insani anlaşma üzerine çalışma kazanmanın bir yoludur veya siyasetçiyi bir üst düzeydeki masaya taşıyacaktır yahut eğer taraflar tüm şehri ve limanını yok ederse bu savaşta kazanacak hiçbir şey kalmayacaktır. Hukuk da kullanılabilir; bu insanlar kanunen korunma hakkına sahiptir, hükümet veya silahlı grupların iş birliği yapmaları kanuni zorunluluktur, aksi hâlde kendilerini mahkemede bulabilirler. Son olarak imaj ve saygınlık çerçevesi kullanılabilir; siyasetçi canavar gibi mi yoksa cesurca davranan bir lider gibi mi görünmeyi tercih eder? Siyasetçilere gözden düşeceklerini veya aşağılanacaklarını hissettirdiğinden ötürü müdahil olmaktan kaçınmalarına yol açan çerçevelerin tersine onları sorunu çözme sürecine yaklaştıranlar her zaman en iyi tercihtir. İyi bir çerçeve aynı zamanda Cenevre veya New York'taki uzak çıkarlara veya kınamalara yönelik olmaktan çok bilfiil çatışma seviyesinde işlevsel olmalı, insani iş birliğinin sahadaki olgular açısından avantaj ve dezavantajlarını göstermelidir. Örneğin insanları düşmanlarının COVID-19'a karşı aşılınmalarına izin vermeye ikna etmek en iyi şahsi çıkar çerçevesinde savunulabilir. Sivillerin aşılınması, evet bir yandan düşmanınızın silahlı güçlerinin hastalığın yayılmasıyla ciddi şekilde zayıflamasını engelleyecektir. Ancak diğer yandan bu aşılınma kendi vatandaşlarınıza uygulanan mevcut aşılardan etkisiz olabileceği yeni varyantların ortaya çıkmasını engelleyecektir.

Kanıt, deneyim ve uzmanlık (KDU); iyi çerçeveleme ve etkili anlatıya itinayla zerk edilmelidir. Diplomasi sadece düzgün konuşmaktan ibaret değildir. Hakiki ikna; rakamlar, eğilimler ve mağduriyet mahalline dair su götürmez olgular içeren bir çerçeve gerektirir. Bu çerçeve, sorunun sebeplerinin açık bir analizini ve önerilen çözümlerin etkisini gösteren iyi temellendirilmiş iddiaları içermelidir. Bundan dolayı bir vakanın olgularının toplanması ve onlara vâkıf olunması bir diplomatın zanaatının önemli bir parçasıdır. Açlık, göç veya vahşetlerden bahsediyorsa duruma ilişkin kanıtlar getirmeli ve bahsettiği durumda kendi şahit olduklarını ve benzer durumlardan bildiklerini betimlerken kişisel deneyimlerinden faydalanabilmelidir. Bir diplomat dosya inşa etmek ve insanları makul şekilde bu dosyaya ikna etmek amacıyla konunun uzmanlarıyla da birlikte mesai yapmalıdır. Kanıt, deneyim ve uzmanlıkta (KDU) püf nok-

tası sunumun her kitleye özel uyarlanmasıdır. Ayrıntılardan çok büyük resme önem veren siyasetçilerle yapılan görüşmelerde dikkatlerini cezbedip zihinlerini odaklayacak bir iki *can alıcı olgu* kullanılmalıdır. Daha akılcı ve bilimsel düşünenler için ise daha detaylı bir bilgilendirme tercih edilmelidir.

Tartışmalarda kanıt, deneyim ve uzmanlık (KDU) kullanımı akıl ve mantığa hitap ediyor olmakla beraber genellikle duygulara da yer vardır. Diplomatın kilit kişilerle özel görüşmelerinde ve medya önündeki kritik anlarda duygusal davranması ve krizi şahsen hissettiği gerçeğini aktarması davasına yardımcı olabilir. İzdırap çekenlerin hissiyatını nakletmek diplomatın kendi insanlığını göstermesi ve onların duygularını güç sahiplerine ileterek krizi iyi anlamda hissedilir hâle getirmek noktasında önemlidir. İnsani diplomat -durumun gereksinimlerine göre- kendini bazen duygusallıkla bazen de katı mantıkla ifade etme kabiliyetine sahip olmak zorundadır.

Kuralsal Etki

Kuralsal [normative] etki genellikle insani diplomatın ulaşması gereken üçüncü etki alanıdır. Diplomasi ve siyaset bürokratiktir ve her şey -geneli itibarıyla- yazılı olmalıdır. Anlaşmaların, kararların, askerî emirlerin ve hükûmet düzenlemelerinin kelime seçimleri insani diplomatlara bir kriz hakkındaki insani düsturları sağlamlaştırma fırsatı verir. Bundan dolayıdır ki insani değişim için ton belirleyen, mevcut kanun ve kaidelere açık atıflar yapan, kısa zamanda tümüyle kâğıda dökülen ve nihai belgenin imzalanmasını, yayımlanmasını ve geniş çapta anlaşılmasını temin eden bir metin için doğru kelimeleri bulmak mühim bir diplomatik sanattır. Stres altında yapılan bu *söz sarraflığı* insani diplomasi nezdinde bir diğer önemli yumuşak beceridir. Öte yandan daha çok siyasete ve kişilere odaklanan önder diplomatın özel bir zihin yapısı gerektiren bu beceriye sahip olması zaruri değildir. Aksine insani diplomasinin neden farklı becerilere sahip bireylerden oluşan bir ekip gerektirdiğine iyi bir temsildir.

İşlemsel Etki

Normlar insan hayatına uygulanıncaya kadar yalnızca soyut ilkelerdir. Normatif/ kuralsal bir tür belgenin kabul edilme süreci insani diplomasinin kayda değer bir parçası olmasına rağmen sonrasında yapıcı faali-

yetler sağlamıyorsa o belgenin pek de bir anlamı yoktur. Bu da *işlemsel [operational] etkiyi* insani diplomatların nihai başarı alanı hâline getirir. İnsani diplomatlar muhataplarıyla hemfikir oldukları konularda -ızdırıp çekenlerin hayatlarında gerçeklik kazanması uğruna- üzerlerine düşenlerin ifasını temin etme becerisine sahip olmalıdır. İnsani diplomaside başarı tanımı her zaman insanların hayatlarındaki fiilî ve olumlu değişimlere ilişkin olacaktır; yani insani diplomatlar, bir anlaşmaya vardıklarında değil sadece ve sadece o anlaşma ızdırıp çeken toplulukların yaşantılarına fiilen uygulandığında başarılı sayılacaktır. Tekrar etmek gerekirse yapılan anlaşmaların devamlı denetiminin sağlanması ve tamamina erdirilmesi, kararlı, sabırlı ve azimle çalışan özel bir diplomat gerektirir. İletişim becerilerinde ve dolaysal becerilerde yetenekli, doğru ağ inşa eden, sorunu iyi çerçeveleyen, nihayetinde anlaşma sağlayan diplomat, muhtemelen sonraki birkaç ayını insani koşullardaki fiilî değişimleri izlemek, onların peşini bırakmamak, onları dürtmek, denetlemek ve raporlamayla geçirmek için uygun kişi değildir. Fakat bu görev insanların çektiği ızdırapların kâğıt üzerinde tanınmasından öte fiilen kaldırılması noktasında epey mühimdir.

Kişisel Erdemler

İnsani diplomatın ihtiyacı olan becerilerin -diplomasinin belirli anlarında buraya kadar anlatılan süreçlere ilişkin- yanında insanları kendileriyle çalışmaya ikna etmek ile bu tür kriz diplomasisindeki kaçınılmaz zorluklara, aksiliklere ve başarısızlıklara dayanmak için sürekli başvuracağı bazı şahsi hasletlere yani erdemlere de sahip olması gerekir.

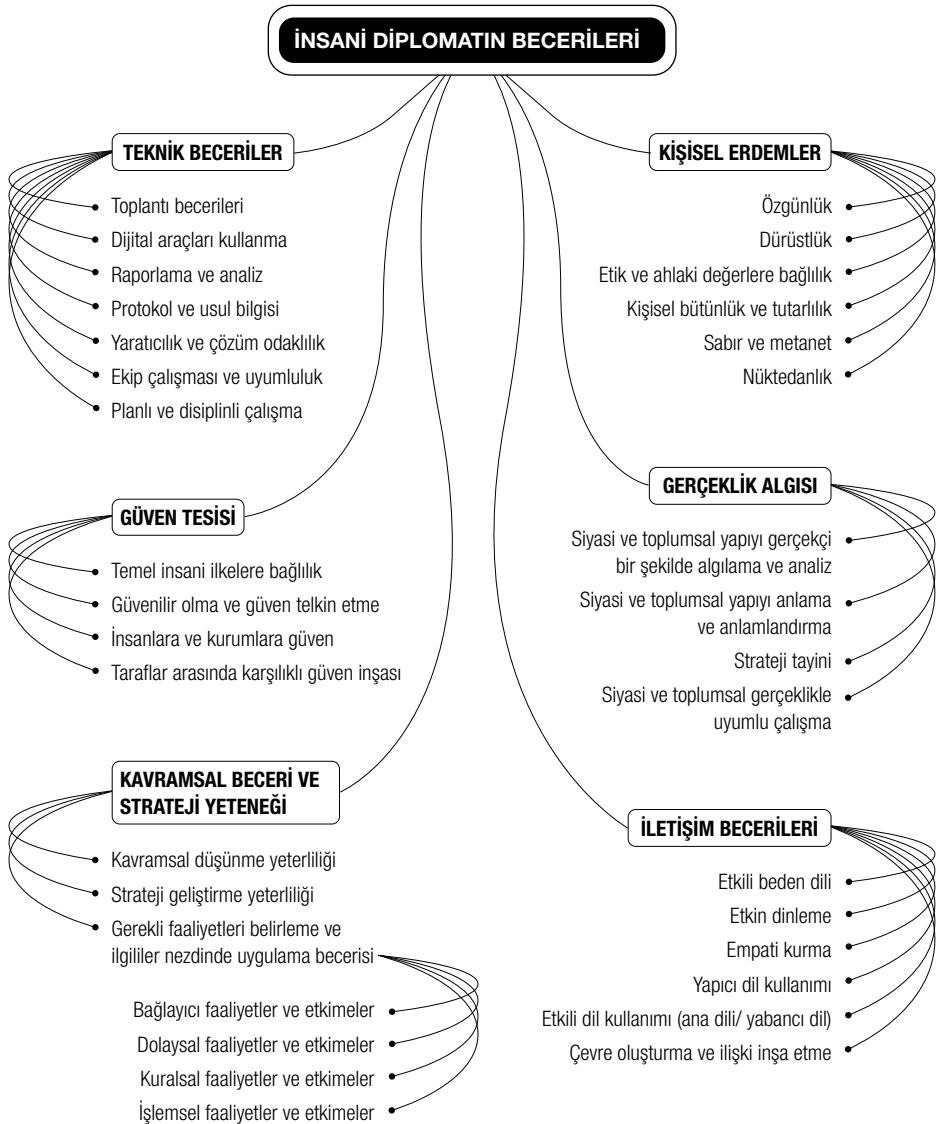
İlk erdem özgünlüktür. İnsani diplomatlar, genellikle Birleşmiş Milletler, müstakil devletler, Kızılhaç veya Kızılay, sivil toplum örgütleri, dinî cemaatler veya özel vakıflar gibi kurumları temsil ettiklerinden insanlarla olan etkileşimlerinde kurumsal bir kimlik taşırlar. Bu sebeple diplomatlar kurumları adına konuşmak, onların değer ve hedeflerini ifade etmek mecburiyetindedir. Fakat aynı zamanda diplomatların kendileri olmaları da oldukça önemlidir. Kötü insani diplomatlar çok yavandır. Bir komite tarafından belirlenmiş konulardan hiçbir şekilde ayrılmadan sürekli kurumlarının dilini konuşan ve aynı jargonu tekrarlayan bu tür diplomatlar çok sıkıcı ve bürokratiktir. Örgütünün tüm kural ve yönetmeliklerini bilen ancak parlak zırhının içinde yeller esen İtalo

Calvino'nun ünlü eserindeki şövalye gibi içleri boş, dışları soğuktur ve yürüyen üniforma olarak bilinirler (Calvino, 1992). Oysa diplomatlar kendilerini şahsen göstermeli, kendi özgünlüklerini ve kişiliklerini görevlerine taşımalıdır.

Diplomatların kendilerine ait kişiliklerinin olması ve insanlarla bu şekilde bağlantı kurmaları önemlidir. İyi bir diplomatın hem kendisi hem de kurumu adına hiç pürüzsüz faaliyet göstermesi, insanların sadece onu gönderen kurumu değil kiminle çalıştıklarını şahsen tanımaları için de esastır. *Kişisel bütünlük*, özgünlüğün önemli bir parçasıdır. Muhatablar onlara gönderilen kişinin iyi mi yoksa kötü mü olduğunu bilmek isterler. İnsani diplomatların kişisel davranışları her daim izleneceği için her daim kusursuz olmaları gerekir. Yozlaşmış, dürüst olmayan veya insanlara kötü davranan bir kişinin gönderilmesi birçok kültürde hakaret sayılır. Dürüst ve saygılı olduğu bilinen bir diplomat ise güven kazanmanın temel şartıdır. Bu tabii ki tüm etkili insani diplomatların kolay ve nazik insanlar olduğu veya olması gerektiği anlamına gelmez. Görüşmelerde sıklıkla dalgın dalgın ayakkabılarına bakan, albeniden hoşlanmayan ve aykırılığıyla ünlü bir kişi olan I. Dünya Savaşı'nın büyük insanıyetperveri Herbert Hoover, ayrıntılar konusunda bir dâhiydi, son derece ısrarcıydı ve daima uygulanmaya hazır kullanışlı bir plana sahipti. İngiltere'nin Boer Savaşı'ndaki toplama kamplarına karşı ciddi bir diplomatik kampanya yürüten, cana yakın olabildiği gibi haşin de davranabilen Emily Hobhouse'un çok iyi bağlantıları vardı, kendinden emin hâliyle gösterdiği ısrarcılık insanları çılgına çevirirdi. Genelde kot ve tişört giyen, 1980'lerde Etiyopya'daki kıtlık esnasında düzenlenen *Band Aid*'in itici gücü Bob Geldof ağzı bozuk, kaba ve kolayca sinirlenen bir insan olmasına rağmen zeki, siyaseten ferasetli, işini derinden önemseyen ve zamanında oldukça güçlü bir diplomattı. Bu isimlerin her biri gecesini gündüzüne katarak çalışıyordu.

Yaratıcılık, insani diplomaside bütünüyle mahirane çerçeveleme ve zorlu sorunları çözmeye dayanan asli bir erdemdir. Diplomatların çok azı bir sorun çözmek amacıyla sert güç kullanabilirken çoğu genelde yumuşak güç ve akıllı güçle çalışmaktadır. Diplomatların farklı açılardan düşünmeleri, yeni bağlantılar keşfetmeleri, olaylardan, fırsatlardan ve aksiliklerden olabildiğince istifade etmeleri için son derece yaratıcı olmaları zorunludur. Bu yaklaşım, insani diplomaside kolay ve çabuk

çözüm olmaması nedeniyle *engin sabır ve metanet* de gerektirir. İnsani diplomatlar başarıdan çok başarısızlıkla karşılaşacakları için bu durumla baş etmeyi ve uzun süreler boyunca hiç ilerleme sağlanmayan durumlarda dayanmayı bilmelidir. Buna ilaveten övülmekten daha fazla eleştirilmeye, özellikle de günümüzde sosyal medyadan gayet aleni şekilde eleştirilmeye hazır olmalıdır. Bu seviyede kişisel saldırı hatırı sayılır bir mukavemeti mecbur kılar.

İnsani diplomasi ziyadesiyle sosyal bir meşgaledir ve dolayısıyla diplomatlar çok iyi birer *ekip oyuncusu* olmalıdır. Kendi ekipleriyle ve bir soruna çözüm bulmak üzere inşa ettikleri sıklıkla birbirleriyle çelişen ağ bağlantılarıyla uyum içerisinde çalışmaları gerekir. Bir diplomatın ağı, aynı zamanda onun ekibidir ve bu ekip doğası gereği yerel, ulusal, bölgesel ve küresel ağlara kadar uzanır. İlgili ülkeyi, onun içinde olduğu bölgeyi ve o bölgenin ötesindeki önemli başkentleri de kapsayan karmaşık ve uyumsuz bir ekibi seferber etmek ve yönetmek kayda değer bir sanattır. Bu sanat birçok kişisel telefon görüşmesini, düzenli e-posta bilgilendirmelerini ve sürekli erişilebilir olmayı zaruri kılar. Bu tür geniş ağı ekiplerde insanlar dışlandıklarını düşündüklerinde kolayca gücenebilirler. Yakın çevreyi sınırlı tutmak ekseriyetle iyi fikirdir lakin her zaman bunu yapmak ne kolaydır ne de belli bir noktadaki en iyi harekettir. Her şeyin ötesinde insani diplomatların birlikte iyi çalışılabilecek insanlar olmaları başkalarının da onlarla çalışmak ve ekip kurmak istemesi için şarttır.

Yukarıda anlatılanların tümü insani diplomatların, şahsen günlük hedefler, öncelikler ve yapılacak işler listesinin duru bir algısıyla son derece *tertipli* olmalarını gerektirir. Bunun yanında iyi bir ekip oluşturmaları, ona liderlik etmeleri ve görev dağılımını iyi yapmaları ofislerinin son derece düzgün işleyebilmesi ve faaliyetlerinin verimli olabilmesi bakımından vazgeçilmezdir. Bu, ağı iyileştirmek için mütemediyen ön keşif yapan, yeni malumat sağlayan ve ilave bağlantılar kuran insanların yanı sıra günlük tutmada, seyahat ayarlamada, protokolde, toplantı hazırlığı ve not almada yetkin insanlara da yer vermeleri anlamına gelir.

Sanal Diplomasinin Kişiler Arası Zorluğu

Hayattaki diğer her şey gibi insani diplomasi de giderek artan şekilde fiziksel olduğu kadar *sanal* olarak da yürütülmektedir. Bu durumun kişiler arası ilişkilere kayda değer etkileri vardır. Dijital diplomasi, insani diplomatları dijital ortamda gitgide daha fazla faaliyet göstermeye zorlamaktadır (Bjola ve Holmes, 2015, s.252). İnsani diplomatların Twitter, Facebook, LinkedIn ve Instagram gibi sosyal medya platformlarında kendi seslerini bulmaları, özgün bir kişilik yansıtmaları, kitlelerle ilişkiler inşa etmeleri ve diplomatik etki yaratmaları gerekir. Dijital ortam, insani diplomatların muhatapları ve rakipleriyle yüz yüze tanışmaksızın yakinen bağlantı kurmalarını ve onların ötesinde temsil ettikleri milyonlarca

seçmene çok daha geniş kamu diplomasisiyle ulaşmalarını mümkün kılması itibarıyla diplomasislerinin oldukça önemli bir aracıdır. Bunun önceliği sosyal medyada umursayan, gerçekçi, yapıcı ve şahsen işin içindeki bir kişi hüviyetiyle anında ve duygusal anlamda insanlarda iyi etki bırakan hakiki bir insan olmaktır. Bu yeni ortamda bazı insanların diğerlerinden daha iyi olması, onlara binlerce hatta milyonlarca insanla köprü kurma avantajını verir ve böylece geniş bir seçmen tabanına ulaşmalarını ve nüfuz etmelerini sağlar. Bu, diplomatların zorunlu olduklarında sert güç niteliğinde kullanabilecekleri de bir araçtır. Ne var ki birçok diplomat sanal ortamda çok da iyi değildir. *Kullanıcı hesaplarını* iletişim ekiplerine devreder ve sıklıkla özgün dijital karakterden yoksun, yavan ve gayrişahsi algılanırlar. Dijital diplomasi -diplomat ister iyi ister kötü olsun- riskler barındırır. Büyük bir tökezleme veya muhakeme hatası birkaç saniyede diplomatın itibarını tüm dünyada zedeleyen zincirleme bir zehirli reaksiyon başlatabilir. Dijital diplomaside iyi olmak özgünlük ve dikkat ister; “Alkollüyken tweet atma ve göndermeden önce dur ve düşün!” veya “Tedbiri elden bırakma!” ve “Bir kimseye alenen yüzüne söylemeyeceğin hiçbir şeyi sanal ortamda da söyleme!” gibi akliselim kurallarını kılavuz edinmek esastır.

COVID-19 Pandemisi kısıtlamaları insani diplomasiyi sosyal medyanın da ötesinde *Zoom diplomasisi* çağına taşıdı. Günümüzde birçok ikili ve çoklu toplantı sanal ortamda veya bazı insanların aynı mekânda olduğu, diğer bazılarınınınsa çevrim içi bağlandığı *hibrit ortamda* gerçekleştirilmektedir. Bu, sadece müzakereler çevresindeki iletişimin değil diplomasi işi ve müzakerelerinin de fiilen dijital ortamda yürütüldüğü anlamına gelmektedir. Zoom diplomasisi, insani diplomatlara hava ulaşımıyla yürütülen fiili diplomaside mümkün olmayan aynı gün içinde farklı kıtalarda ve başkentlerdeki muhataplarıyla *toplantı* imkânı gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Ancak coğrafya ve hızdaki kazanımlara [yüz yüze ilişkinin sağladığı] samimiyetteki kayıplar eşlik etmektedir. Diplomatlar konferans yahut toplantı salonlarına -informel ortamlarda kimin kiminle konuştuğunu, kimin dikkatle dinlediğini ve belirli cümlelere beden diliyle kimin ne tepki verdiğini kolayca görebildikleri- nazaran bir Zoom toplantısında *odayı okumayı* ne kadar zor bulduklarını ifade edeceklerdir. Dahası diplomatlar insanlarla rastlaşabilecekleri, ayaküstü sohbet edebilecekleri ve kahve veya yemek eşliğinde ilişkilerini derinleştirebilecekleri fiili diplomasi koridor-

larını özlemektedir. Zoom diplomasisi, kişiler arası ilişkilere yeni zorluklar getirmektedir ve bu zorluklar kalıcıdır. İnsani diplomatların, sanal diplomasiyle adamakıllı yapılabilenler ve yüz yüze yapılması gerekenleri ayırt etmeleri gerekecektir. Günümüzde fiili ve sanal etkileşimler arasında doğru dengeyi kurabilecek bir diplomatik strateji tasarlamak insani diplomatlar ve ekipleri için ehemmiyet arz eder.

Sonuç: İnsani Diplomasinin İyileştirilmesi

Son otuz yılda insani yardım sahası muazzam şekilde genişlemiş ve profesyonelleşmiştir. İnsani diplomasi bu sahanın daha fazla itina gösterilmek için ayrılmış en son alanıdır. Çağdaş insani diplomasinin akademik analizi hâlâ yetersiz olsa da bu alanın eğitim ve öğretiminde yeni bir kararlılık fark edilmektedir. Lahey'deki Clingendael Enstitüsü diplomatlara ve insani yardım örgütlerine insani diplomasi üzerine kısa eğitimler sunmakta, Oslo'daki Chr. Michelsen Enstitüsü (CMI) insani diplomasiye yönelik araştırmalar yaparak sahayı iyileştirmek adına kaynak toplamaktadır. Bunların yanı sıra Küresel Yönetici Liderlik Girişimi (GELİ) de üst düzey insanîyetperverler için insani diplomasi eğitimi tasarlamakta ve vermektedir. Ayrıca insani diplomasinin iyileştirilmesine dair bu yeni ilginin 2000'lerin başından beri birkaç örgüt tarafından yürütülen insani müzakerelere duyulan alakayı pekiştirdiği de açıktır.

İnsani diplomasi alanı geliştikçe teori ve eğitimin Avrupa ve Kuzey Amerika'daki Batılı kurumlarla sınırlı kalmaması esastır. Bu uzmanlık ve eğitimin Asya, Pasifik Bölgesi, Afrika ve Latin Amerika'da da geliştirilmesi şarttır. Bu durum, iklim krizine girdiğimiz ve insani diplomasinin çatışmalara olduğu kadar -belki de daha çok- iklime odaklandığı günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Öyle ki önümüzdeki on yıllarda birçok iklim faaliyeti, iklim değişikliği sebebiyle yerinden olmuş ve yoksullaşmış insanların çıkarları için insani diplomasiyi gerektirecektir.

XXI. yüzyılda insani diplomasinin tüm diplomasi akademilerinin bir parçası olması şarttır. Bu makalede insani diplomasi bağlamında ihtiyaç duyulan birtakım temel yumuşak beceriler tanımlanmaya çalışılmıştır. Şüphesiz bu beceriler, iklim krizinin ve alışılmadık güvenlik tehditlerinin tüm dünya çapındaki diplomatların ana odak noktası hâline geleceği önümüzdeki yıllarda hatırı sayılır derecede detaylandırılacaktır.

İnsani Diplomaside Kültürün Gücünden İstifade

Cihat Battaloğlu, Fadi Farasin

Günümüze gelinceye değin diplomaside kültürel diplomasiden savunma diplomasisine,  evre diplomasisinden konferans diplomasisine birçok dala ayrılmış, farklı uzmanlıklar belirmiş durumdadır. Diplomasinin bu farklı alanlarının ve tezah rl rinin her biri kendi i  karmaşası, dinamikleri ve süreçleriyle önemli farklılıklara sahiptir. Diplomaside hayatına hazırlık evresinde doğal olarak genel diplomaside şemsiyesinin gerekli kıldığı ortak yeterlilik ve yetkinlikler kazandırılır. Dolayısıyla bir diplomat bu genel hazırlığının yanı sıra birbirinden farklı özelliklere sahip alt alanlardan hangisinde yol alacaksa yolun gerekliliklerine uygun nitelikleri de edinmelidir. Diplomatik ilişki kurulan muhatap tarafın kültürüne dair farkındalık duyarlılığı diğer diplomatik kulvarlar için de önemlidir ancak kültürel diplomasideki önemi daha aşıkardır. Bu sebeptendir ki bu bölümde insani diplomatların alet edavat çantası elden geçirilmekte, insani diplomasinin çeşitli araçları kültür parantezinde irdelenmektedir. Bölüm kapsamında öncelikle insani diplomaside kültürün önemi incelenmiş ve “Kültüre nasıl yaklaşılmalı?” sorusuna cevap aranmıştır. Takiben kültürü dikkate almanın insani diplomatlar için önemi üzerinde durulmuş, onların mevcut alet çantalarını zenginleştirmek ve kuvvetlendirmek için nasıl etkili bir imkân olabileceği değerlendirilmiştir. Bölümün    nc  ana başlığı altında insani diplomatların beceri ve yaklaşımlarının, kültürel bağlamda tanımlanmış insani diplomaside araçları ve stratejileriyle te hiz ve takviyesinin sadece insani krizleri anlamak için değil aynı zamanda destek ve çözüm sağlamak için de zorunlu olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda insani diplomatın kişisel yetkinlikleri yanı sıra insani diplomatik münasebet sürecinde dil, taraf toplumların d hillerinden yararlanma, kültürel tarafsızlık ve kapsayıcılık gibi ilişkili konulara odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

hâriçler ve dâhiller
insani diplomatların beceri ve yetkinlikleri
kapsayıcılık
kültüre duyarlı yaklaşım
kültürel tarafsızlık

Diplomasinin ana temeli çok değişmemekle birlikte XXI. yüzyıldaki devletler arası ilişkiler ve çatışma ortamındaki kaymalar, *diplomasi* terimine yeni *sıfatlar* eklenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu, belirli krizleri veya bağlamları ele almaya yahut tasrih ve tavzih etmeye yönelik daha girift yöntemler geliştirmek amacıyla yapılmıştır. Diplomatik eylemlerin tanım ve kapsamı da -yeni alanlara doğru- genişlemiş ve derinleşmiştir. Uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, insani yardım kuruluşları ve hatta ehemmiyeti haiz bireyler de dâhil olmak üzere yeni aktörlere diplomaside ayrıcalıklı konumlar verilmiştir. Bu sayede merkezî aktörlerin devlet kurumları olduğu geleneksel devletler arası diplomasi daha kapsayıcı olmaya evrilmiştir. Diplomasi literatüründeki son çalışmalara dair yapılacak bir tarama diplomasi terimine tayin edilen birçok sıfatı gösterecektir: konferans diplomasisi, kültürel diplomasi, savunma diplomasisi, insani diplomasi, çevre diplomasisi ve diğerleriyle liste uzayıp gitmektedir.

Her diplomasi çabası ve odağının kendi iç karmaşası, dinamikleri ve süreçleriyle eşsiz olduğunun altı çizilmelidir. Bundan dolayı insani itki ve dinamiklerle harekete geçen aktörlerin beklentilerine göre küçük değişiklikler gösteren insani diplomasiyi tanımlamak kolay bir iş değildir. Bununla birlikte Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu [International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC)] genel bir tanımla insani diplomasiyi “karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek”¹ şeklinde açıklamaktadır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi [The International Committee of the Red Cross (ICRC)] ise insani diplomasiye girift bir tanım önermektedir; onlara göre “insani diplomasi, silahlı çatışma taraflarını ve diğerlerini -devletler, devlet dışı aktörler ve sivil toplum üyeleri- etkileme stratejisi”dir (Harroff-Tavel, 2005, s.1). Amacı salt insanidir; ikili ve çoklu, resmî ve gayriresmî sürdürülebilir ilişkiler ağı aracılığıyla yürütülmektedir.

İnsani diplomasinin, tanımındaki farklılıklar bir yana insani diplomatların tüm çabalarının kendilerinin çatışmanın taraflarınca kabul edilmesini ve tanınmasını sağlayacak bir gayret içermesi gerektiği yönünde

1 İnsanlık, Ayrım Gözetmemek, Tarafsızlık, Bağımsızlık, Gönüllü Hizmet, Birlik ve Evrensellik IFRC'nin temel insani ilkeleridir. Detaylar için: <https://www.ifrc.org/fundamental-principles>.

müşterek bir telakki vardır. Böylesi bir yaklaşım “yerel topluluklar, bir çatışmanın tarafları ve ilgili diğer paydaşlarla güvenlik yönetimi stratejisinin bir parçası hâlinde bilfiil iyi ilişkilerle rıza inşa etme ve bunu geliştirme ile insani yardım kuruluşunun varlığı ve çalışması için sayılan unsurların tasdik ve rızalarını kazanma” ibaresiyle tanımlanmaktadır (Egeland, Harmer ve Stoddard, 2011, s.18). Dolayısıyla insani diplomatların kültürel bağlamlarla uyumlu ve iletişim, malumat toplama ve müzakere gibi ana diplomatik faaliyetleri içeren etkili bir beceri toplamına sahip olması gerekir.

Kültür Konusuna Nasıl Yaklaşılmalı?

Kültür, tanımlanması güç bir kavramdır ve literatürde çok sayıda tartışmalı kültür tanımı bulunmaktadır. Bunun yanında kültürün, geniş anlamda bir gruba ait dil, din, sosyal alışkanlıklar, tarih ve sanatı içeren hususiyetler ve bilgi birikimini kapsadığına dair genel bir fikir birliği vardır. Buna ilaveten kültürün neyi nasıl gördüğümüzü veya görmediğimizi etkileyen bir dizi mercekle dünyayı nasıl algıladığımızı ve yorumladığımızı şekillendirdiğine dair bir kabul de vardır. Dahası kültür derinden gider; dinamik, tepkisel ve akıcıdır. Genellikle zaman içinde doğal olarak meydana gelen dönüşümlere ve geçişlere açıktır.

İnsani diplomasi alanında ihtiyaç duyulan, bir kültür tanımından ziyade arabuluculuk ve müzakere gibi diplomatik süreçlerde uygulanabilecek bir kültür yaklaşımıdır. Bu konuda üç çerçeve oldukça kullanışlıdır: (i) bireyci (indivüalist) ve kolektivist kültür ayrımı, (ii) geleneksel karşısında modern toplum tanımlaması, (iii)

İnsani diplomasi alanındaki özneler, arabuluculuk ve müzakere gibi diplomatik süreçlerde kullanabilecekleri, tarafların kültürünü anlamalarına yardımcı olacak kültüre duyarlı bir yaklaşım geliştirmeyi önemsemelidir.

yüksek ve düşük bağlamlı kültür kıyası. Bu çerçevelerin her biri kültür kümeleri hakkında genel bir bakış sağlamayı hedeflemektedir. Ancak bu genellemelerin her birinin kendine özgü sınırlamaları ve etkinliği olduğunu da ifade etmek gerekir (LeBaron, 1998).

Kültür konusuna yaklaşmanın bir yolu bireyci ve kolektivist ikilemidir (Kağıtçıbaşı, 1994). Birey merkezli kültürler özgürlük, açık sözlülük, sosyal takdir, hazcılık (hedonizm), hakkaniyet ve öz güvene daha büyük önem verme eğilimindedir. Kolektivist kültürler ise ahenk, itibar koruma, büyüklere saygı, tevazu, itidal, tutumluluk, ödül eşitliği ve başkalarının ihtiyaçlarının karşılanmasına değer verme eğilimindedir. Kolektivist kültürden olanlar dikey hiyerarşilere yatkındır ve burada iyi işlev gösterirler. Onlar daha geniş ve belirgin güç farklılıkları ile üst mevkilerdekilere hürmet konusunda daha rahat olabilirler. Bunun aksine bireyci kültürden olanlar yatay ilişkilere öncelik verir yani eşitlik ve tanınma beklerler (LeBaron, 1998).

Bireyci ve kolektivist değerlerin karşıt oldukları düşünülmemelidir. Örneğin itibar koruma sadece kolektivist kültürlerle özgü değildir, bireyci toplumlarda da farklı algılayış ve dinamiklerle bulunabilir. Meşruiyet atfedilen algı ve yaklaşımlar bir toplumdan diğerine değişebilir ancak bazı değerler kültürel sınırları aşmaktadır. Misal dürüstlük, ahenk ve nezaketin yanı sıra cesarete -ki bunlar evrensel düzeyde değerli normlardır- verilen önem kültürel kısıtlamaların ötesindedir.

Bireyci kolektivist yaklaşımın kültürleri anlamada ve arabuluculukta birçok faydası vardır. Bu yaklaşımın sağladığı genel çerçeve ve bilgi, kültürel normlara ve farklılıklara duyarlı bir arabuluculuk süreci meydana getirebilir. Bu genel çerçeve ve bilgi -çatışan taraflara nasıl yaklaşılacağının vukufiyeti vasıtasıyla- arabuluculuk öncesi hazırlıkları kuvvetlendirebilir. Söz gelimi her iki taraf da bireyci toplumlardan ise özel bir arabuluculuk stratejisine ihtiyaç duyulacaktır. Keza taraflardan biri kolektivist, diğeri bireyci toplumdan ise arabuluculuk sürecinin başarısını arttıracak önceden belirlenmiş bazı özel düzenlemeler yapılabilir. Sonuç itibarıyla kültüre böylesi bir yaklaşım, bireyci veya kolektivist toplumlar, topluluklar veya gruplara uygulanabilir bir değerler şemsiyesi sağlamaktadır. Ancak bir kültür kümesine değer tayin edilmesi uygun şekilde yönlendirilmezse diplomatik çabaları çıkmaza sokabilir. Öyleyse kültüre bu yaklaşım her daim ihtiyatlı kullanılmalıdır çünkü bir grupta mevcut olan değerler diğer grupta da olabilir velakin değişen kavramsallaşma, anlamlar ve kaideler eklenmiş hâldedir (LeBaron, 1998).

Kültüre ikinci yaklaşım geleneksel ve modern toplumların birbirinden ayrılmasıdır. Bu yaklaşımın geleneksel ve modern kültürlerle atfedilen

yan anlamdan ötürü bir tarafgirliği içkin olduğu iddia edilebilir. Geleneksel kültür yaygın şekilde *geriye dönük, kabileci, az gelişmiş* veya *kökü geçmişte* görülmektedir. Bunun aksine modern kültür *ilerici, uygar, sanayileşmiş* ve üstün olarak kutsanmaktadır. Oysa unutulmamalıdır ki “moderniteyi gelenekle karşı karşıya getirmek ve ilkinin ikincisinin yerini alacağını varsaymak” nedeniyle moderniteye yöneltilmiş eleştiriler de söz konusudur (Kağıtçıbaşı, 1994, s.59).

Modern toplumlar şu hususiyetlere sahip olarak betimlenmektedir: özerk/ bireyci, gayrişahsi/ profesyonel, akılcı/ formel ve teknik/ uzmanlaşmış. Diğer yandan geleneksel kültürler aile/ grup bağımlılığı, şahsi/ ailevi öncelikler, duygusal/ farazi etkileşimler, informal/ bütüncül yaklaşımlar ve doğuştan gelen/ kişisel ağları öne çıkarma eğilimindedir (Lederach,1991). Ayrıca iki toplumun geleneksel ve modern kavramlarıyla nitelendirilmesinden doğan eşitsizlik, bu yaklaşımın cazibesini çatışma çözümü literatüründe daha düşük hâle getirmiştir. Çünkü bu yaklaşım çatışmayı kötüleştirebilir, derinleştirebilir ancak yine de değerlendirilmesi kullanışlı önemli kavrayışlar sağlayabilir.

Geleneksel ve modern kültürel yaklaşımlar arasındaki farklılık, çatışmalar/ insani krizlerde -görev yönelimine karşı sürece ve ilişkilerin gelişimine vurgu üzerinden- kendini gösterebilir. Geleneksel yaklaşımlar diplomaside kişisel ilişki inşası, duygu ifadesi ile kültür ve normlara daha yüksek kıymet verme üzerinde dururken modern yaklaşımlar diplomasie sistemli ve görev yönelimli bir bakış açısından yaklaşma eğilimindedir. Bu bakımdan bir modern ve geleneksel aktör arasında gerçekleşen arabuluculukta çözüme ulaşmada zorluklara yol açan yanlış anlaşılmalara olabilir. Örneğin modern kültürler en çok *işin hallolması* ile ilgilenirken daha geleneksel odaklı muhatapı tarafından gayrişahsi, sükse ve başarıya fazlaca düşkün gibi algılanabilir. Diğer taraftan gelenekselciler de daha modern kültürel bağlamdan bir kişiye ilişki önceliklerine aşırı düşkün ve epey gayriresmî görünebilir (LeBaron, 1998). Tam da burası arabulucunun beceri ve kültürel farkındalığının son derece bariz hâle geldiği yerdir. Arabulucu, arabuluculuğu kültürel kördüğümünden çıkaracak doğru becerilere, bilgi ve uzmanlığa sahip olmalı, her iki taraf için kabul edilebilir ve yararlı bir orta nokta sunabilmelidir.

Kültüre üçüncü yaklaşım yüksek ve düşük bağlamlı kültürler ayrımıdır. Önceki ikisi gibi bu yaklaşım da ihtilafların analizi ve etkili diplomasi

yaklaşım tasarımı için mühim kavrayışlar sağlamaktadır. Düşük bağlamlı kültürler bireysellik, açık iletişim ve ayrışıklıkla (heterojenlikle) nitelendirilmektedir. Düşük bağlamlı kültürel ortamlarda iletişim, daha çok yazılan/ söylenen kelimelere odaklanma ve mesajları doğrudan alma eğilimindedir. Yüksek bağlamlı kültürler ise kolektif kimlik odağı, örtülü iletişim ve bağdaşıklıkla (homojenliğe) sahiptir ve yüksek bağlamlı kültürlerde iletişim çağrışımlı olma eğilimindedir. Bu, iletişimin bağlamına -davranış ve çevre, hatip ve muhatap arasındaki ilişki, hatibin aile geçmişi ve mevkisinin yanı sıra yaş, cinsiyet ve gücü de içeren- daha fazla itina gösterildiği anlamına gelmektedir (Cohen, 1991).

Düşük/ yüksek kültürel bağlam yaklaşımlarının kullanımının insani diplomatlar için birçok getirisi vardır. Örneğin bir ihtilafın taraflarının farklı iletişim beklentileri olabilir. Düşük bağlamlı iletişim beklentileri yüksek bağlamlı olanlarla karşı karşıya kalabilir. Bu durum arabuluculuk çabalarını bozabilecek ve sonlandırabilecek yanlış anlamalara, yanlış isnatlara, yanlış iletişime yol açabilir. Bireyci/ kolektivist bakış açısında olduğu gibi bu yaklaşım da çoğu toplumun hem düşük hem de yüksek bağlamlı kültürlerden öğelere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Söz gelimi çoğu kültür, hâriçler (*outsider*) tarafından fark edilemeyen ancak dâhillerce (*insider*)² zımnen kabullenilmiş bazı yüksek bağlamlı örüntülere sahiptir. Bu çerçevenin oluşturduğu yeterlilikler; kültürler arası sözsüz davranış ipuçlarının fark edilebilmesini, sorgulama ve ilişki kurmada yaratıcılığı, kültürel bilgi kaynaklarının ve iletişim analiz becerilerinin uygun kullanımını içermektedir (LeBaron, 1998).

İnsani diplomatların yukarıda altı çizilen üç yaklaşımı etkili kullanmaları için çeşitli tema ve değişken dizilerinin karmaşık ve bağlaşıp doğasının farkındalığıyla kültürel farklılıklara dair derin bir kavrayış edinmesi zaruridir. Bu kavrayış, mevzubahis üç yaklaşımda belirlenen farklılıkların yanı sıra dâhilî ayrımlar ve bağlamsal keyfiyetlerin mülahazasını da içermektedir. Üstelik insani diplomatlar, grup içi farklılıkların da en az gruplar arası farklılıklar kadar derin olabileceğini daima takdir edebilmelidir (LeBaron, 1998).

2 İngilizce literatürde insider ve outsider olarak kullanılan kavramlar için bu makalede “dâhiller” ve “hâriçler” karşılıkları tercih edilmiştir. Dâhiller, yerel toplumdan olan paydaşları; hâriçler dışarıdan gelen kişi ve kurumları ifade etmektedir.-ed.

Başarılı diplomasi için kültüre duyarlı bir yaklaşım mecburidir. Bahsedilen üç kültürel yaklaşım ve insani diplomasiyle olan ilişkileri, çatışan tarafların kültürlerini anlamaya yönelik hayati bilgi sağlamakta ve dolayısıyla anlaşmaya varmaları için zemin oluşturmaktadır. Kültüre yönelik bu yaklaşım, onun her bir öz niteliğini tanımlamaya ilişkin değil kültürel farklılıkları, tarihi ve bağlamları anlamakla alakalıdır. Nihayetinde

Başarılı diplomasi için kültüre duyarlı yaklaşım zaruridir. Zira etkili diplomasi nihayetinde hem kendi kültürüne hem de başkalarının kültürüne dair derin bir farkındalığın yanı sıra esneklik, yaratıcılık ve yeniliğe ilişkin kapasite geliştirmeye dayanmaktadır.

etkili diplomasi, hem kendi kültürüne hem de başkalarının kültürüne dair derin bir farkındalığın yanı sıra esneklik, yaratıcılık ve yeniliğe ilişkin kapasite geliştirmeye dayanmaktadır.

Kültür İnsani Diplomatlar için Niye Önemlidir?

Kültür, topluluklara aynı kültürel vasıfları paylaştıkları kişilerle bağlılık hissedecekleri bir konfor alanı sağlar. Bu, güç ve belirsizliğin hüküm sürdüğü bir dünyada güvenlik ve istikrar hissiyatını beraberinde getirir. Bu hissiyat içinde kültür, tarafların doğasında -gerek çatışmaya ve gerekse arabuluculuk gibi çatışma çözüm süreçlerine ilişkin tüm davranışlar bir dereceye kadar kültürel bir bileşene sahiptir- kuşatıcı ve her daim mevcut bir etki gösterir (Foulkes, 2004). Çatışmalar kültürel farklılıklardan kaynaklandığında bu meselelerin diplomatik görüşmeler sırasında tartışma masasında olması kuvvetle muhtemeldir ve diplomatik sürecin başarısına yahut başarısızlığına güçlü bir etkisi vardır.

Alışlagelmiş arabuluculuk veya müzakere yaklaşımları, karar alma gücü olmayan nötr üçüncü tarafların açık iletişim, yapılandırılmış yüzleşme ve müdahalesiyle nitelenme eğilimindedir. Belirtilen yaklaşımlar, çatışmaların devletler arası savaşımlardan iç çatışmalara dönüşen doğasından ötürü yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştır. Bu yüzden diplomasi-deki kültürel mülahazaların yükselişi birçok ihtilaf bölgesinde günden güne daha önemli hâle gelmektedir. Tabiatıyla çatışmaların önlenmesi ve çözümünün kültürel boyutuna dair ilgi de yükselişe geçmiştir.

Çatışmalardaki mevcut kültürel öğeler, çatışma çözümünün insani diplomatların göz önüne alması gereken -zorlu arabuluculuk ve barış inşası görevine ilave bir kesit ve bir derece duyarlılık katmaktadır- mühim bir vechesidir (Leeds, 1997). Zorluk, kültür ve gerçeklik arasındaki karşılıklı ilişkiden husule gelmektedir. Kültürler; kaideler, sınırlar ve inançlar aracılığıyla gerçekliği inşa ederler. Dünya üzerinde sayılamayacak kadar çok kültürün olması, sayısız gerçeklik inşası vücuda getirir (Duffey, 2000). Binaenaleyh kültür, müdahil tarafların çatışmaya bakış açısına nüfuz eder. Kültür ayrıca aktörlerin algı, davranış ve dünya görüşünü de etkiler; örneğin tehdit ve şiddet içeren davranışlara karşı daha hoşgörülü bazı kültürler -bu şekilde davranmak kültürel anlamda makbul hâle geldiği için- nispeten büyük çatışmalara yol açabilir. Bir başka deyişle çatışmalar insan ilişkileri sırasında ortaya çıktığından kültür her zaman onun içkin bir parçasıdır. Kültürler; çatışmaları isimlendirme, çerçeveleme, suçlama ve yatıştırma teşebbüs şeklimizi etkiler (LeBaron, 2003).

Arabuluculuk veya müzakere süreçlerinde fiili rol alırlarken birçok farklı değişken insani diplomatlarca hesaba katılmalıdır. Öncelikle insani diplomatlar tarafından yürütülen müzakere veya arabuluculuğun ilk safhasında sürecin işleyişi ve insani diplomatların sahip oldukları rol(ler) dair tarafların algılamaları, kaçınılmaz şekilde o süreçteki davranışlarını etkileyecektir. Bu sebeple ilgili tarafların kültürel hususiyetlerinin farkında olan insani diplomatlar, tarafların diplomatik sürece ve başlatılmasına yönelik davranışları, çıkarları ve bakış açıları hakkında daha iyi bir anlayışa sahip olacaklardır.

Kültür ile çevrenin birbirine derinden bağlı olmasına nazaran insani diplomatlar çatışma yönetimini dış baskılardan, seçmenlerin ve medyanın etkisinden bağımsız nötr bir çevrede yürüttüklerinde en yüksek başarıya ulaşacaklardır (Bercovitch ve Houston, 1996, s.29). İnsani diplomatlar arabuluculuk veya müzakere sırasında hangi stratejiyi uygulayacaklarına karar verirken kültürel normlar, kaideler ve mirasın yanı sıra tarihe de güçlü bir özen göstermelidir. Başarılı sonuçlar için insani diplomatların kültürel farklılıkları destekleyen ve takdir eden stratejileri dikkate alınmalıdır.

Kültür, aynı zamanda insani diplomatlar tarafından icra edilen çabaların sonuçları üzerinde de kayda değer bir etkiye sahiptir. Kültür ve kültürel farklılıklar, tarafların meselelerin çözümünü nasıl algıladıkları bakımından sonuçların değerlendirilmesini bir hayli etkiler. İnsani dip-

lomatlar sürdürülebilir çözümlere ulaşmak için uyuşmazlıkla ilgili tarafların bakış açısını etkileyen kültürel öğelerin bilincinde olmalıdır. Sürece dâhil olan farklı aktörlerin adil bir çözümü nelerin teşkil ettiğine dair farklı algıları olabilir. Dolayısıyla insani diplomatlar ilgili tarafların algılayışları içerisinde mevcut meselelerin çözümüne dair tüm tarafları tatmin

Bir insani diplomat, çok katmanlı kültürel çatışmaların düğümünü çözmek ve yönetmek için kültürel zekâ, kültürel yetkinlik ve kültürel aşinalık çerçevelerine ilişkin güçlü bir farkındalık geliştirmiş olmalıdır.

edecek bir ortak zemin bulma kapasitesi olup olmadığını göz önünde tutmalıdır. İnsani diplomatlar, böylesi bir görevi yerine getirebilmek için kendilerini ilgili taraflar, tarafların kültürel davranış kodları, yine tarafların taşıdıkları kültürün sonuç değerlendirmeleri üzerindeki tesiri gibi hususlarda kapsamlı bilgi ve anlayışla donatmalıdır (Foulkes, 2004).

Bazı durumlarda farklı kültürlerin bir araya gelmesinin hızlı ve kalıcı bir sonuca ulaşmak için gerekli ortamı olanaklı kılabilceği ve nihayetinde insani diplomatların görevini nispeten kolay ve pürüzsüz hâle getireceğinin vurgulanması önem arz etmektedir (Lucke ve Rigaut, 2002). Bir çatışmadaki değişen çıkarlar ve kültürel arka planlar, insani diplomatlara çözüme veya dönüşüme ulaşmaya yönelik fırsat sağlayabilir. Ancak bunun mümkün olabilmesi için insani diplomatların tarafların hedeflerini değerlendirebilmesi gerekir ki bu da yine kültürel anlayış gerektirir. Çok katmanlı kültürel çatışmaların düğümünü çözmek ve yönetmek için insani diplomatlar, bu karmaşık ve çok renkli manzaranın anlaşılması ve arabulucuya yol göstermesi bakımından kullanışlı araçlar sağlayan, şu üç çağdaş referans çerçevesini idrak etmelidir: *kültürel zekâ*, *kültürel yetkinlik* ve *kültürel aşinalık* (Whatling, 2016).

Kültürel zekâ kişinin etkileştiği insanların kültür bazlı değer ve tutumlarına göre uygun şekilde ayarlanmış becerileri (dil veya kişiler arası beceriler) ve mahiyetleri (belirsizliğe müsamaha, esneklik) kullanan bir dizi davranış gösterme yeteneğidir (Peterson, 2004, s.89).

Kültürel yetkinlik dört bileşenden oluşur; (i) kişinin kendi kültürel dünya görüşünün farkındalığı, (ii) kültürel farklılıklara karşı tutum, (iii) farklı kültürel uygulamalar ve dünya görüşlerine dair bilgi, (iv) kültürler arası

beceriler. Kültürel yetkinlik geliştirmek; farklı kültürlerden insanları anlama, onlarla iletişim kurma ve etkili şekilde etkileşime girme yeteneği kazanımıdır. Kültürel yetkinlik geniş bir süre boyunca evrilen gelişimsel bir süreçtir (Martin ve Vaughn, 2007, s.31).

Kültürel aşinalık içinden baktığımız mercekler hakkında bir şeyler bilmekten ve sonrasında başkalarının merceğinden dünya gözümüze iliştiğinde karşılaştığımız sürprizler aracılığıyla da bir şeyler öğrenmeyle gerçekleşir. Böylece aşına olmadığımız sistemleri öngörmeye, içselleştirmeye, onlara göre davranmaya ve onların içinde yönümüzü bulmaya başlarız (LeBaron ve Pillay, 2006, s.187).

İnsani diplomatların, kendinde içkin kültürel öğeleri olmayan beceriler geliştirmesi şüphesiz diplomatik çabaların işlevsiz kalmasına yol açacaktır. Bu sebeple insaniyetperverler, insani diplomatlar olarak vazifelerini yaparken kültürün farklı öğelerini göz önünde tutmalıdır. Bu, insani diplomatlar için farklı kültürel yetkinlik becerileri gerektirir. Bu beceriler ve kültürlerin arabuluculuktaki rolüne ait bilgiyle çatışma çözümleri ve müzakerelerinin daha uygulanabilir, sürdürülebilir ve adil olması, en nihayet beklenen maksadı hâsıl etmesi mümkündür.

İnsani Diplomatların Beceri ve Yaklaşımlarının Kültürel Mülahazalarla Pekiştirilmesi

Kurumlar ve bireyler yıllardır insani diplomasi yürütmektedir. Bununla birlikte insaniyetperverlerin etkili diplomatik süreçler yürütmek için hangi becerilere sahip olmaları gerektiğini tek bir reçeteyle göstermek mümkün değildir. Yine de etkili insani diplomasi için ihtiyaç duyulan uluslararası insancıl hukuk anlayışı, geçmiş çabalara aşinalık ve keskin bir zamanlama algısı da dâhil birçok kilit personel yetkinliği mevcuttur (Minear ve Smith, 2007). Daha da önemlisi tarafsızlık, kapsayıcılık, dâhillerin rolünün mülahazası, dil ve iletişimin gücü gibi bazı yaklaşımlar, etkili insani diplomasi için beceri geliştirirken son derece mühimdir.

Personel Yetkinlikleri

İnsani krizler ve çatışmalar sıklıkla aktörlerin çeşitliliğini bizzat etkileyen karmaşık ve birbirine geçmiş etmenler içerir. Dolayısıyla müzakereler ve arabuluculuk çabaları birden çok paydaşın sürece katılımını ge-

rektirir. Bazı paydaş grupların çatışmaya dair farklı bakış açılarına sahip kimi bireyleri içermesi, durumu daha da karmaşıkleştıran bir olgudur. İnsaniyetperverlerin kendi başlarına insani krizleri veya çatışmaları kapsamlı şekilde anlama ve çözüm sunma yetenekleri sınırlıdır. Bu yüzden dikkatli hazırlık, net görev ayrımı/ paylaşımı ve sahada çalışan insaniyetperverler arası güven gibi bazı asli beceriler gerektiren bir ekip çalışmasına ihtiyaç duyulur. İnsani diplomatların tayininden evvel dikkatli bir mütalaa yapılması icap eder. Beceriler, tecrübe, sicil, bilgi, muhakeme, ön yargılar ve kişisel hususiyetler gibi çeşitli etmenler, krizlerin veya çatışmanın kültürel bağlamıyla birlikte ciddiyetle göz önüne alınmalı, değerlendirilmelidir.

İnsaniyetperverlerin kişisel haslet ve becerilerinin başarılı diplomasinin önemli bir veçhesi olduğu yadsınamaz. Süreçlerin yapıcı, uygulanabilir ve analitik yönetimi için kişiler arası pek çok yetenek ve kapasite gereklidir. Bu vasıflara diğerlerinin yanı sıra empati, analitik anlayış, mükemmel siyasi muhakeme, eleştiriye açık olma, stres altında çalışma, yüksek iletişim becerisi ve gergin zamanlarda işi kolaylaştırma yetenekleri de dâhildir (Nathan, 2012).

Empati, insaniyetperverlerin ihtiyaç duyduğu önemli bir vasıftır ki çatışan taraflarla empati kurmaya zaman ayırmaları lazım gelecektir. Empati kurma, insani diplomatların kendi dünya görüşlerini, tarafgirliklerini ve algılarını bir kenara bırakabilmelerini ve durumu müzakereci merceğinden anlamayı derinleştirmelerini gerektirir. Empati kadar göze çarpan bir diğer yetenek ise çatışmanın bağlamını, kültürel nüanslarını ve bütüncül resmini analitik tarzda anlama yeteneğidir. İnsani diplomatlar analitik beceriler vasıtasıyla müzakereye giden yolda nispeten bilgiye dayanan kararlar almaya yönelik malumat derleyebilir ve analiz edebilirler.

İnsani krizlerde görev yapmak eleştiriye açık olma ile stres ve gerginlik altında çalışabilme yeteneği gerektirir. Bu sebeple insaniyetperverler eleştiriye yapıcı mahiyette yaklaşabilmeli ve oldukça gergin zamanlarda stres seviyelerini düşürecek yollar bulabilmelidir. Nihayet insaniyetperverlerin sahip olması gereken diğer esas beceriler iletişim ve kolaylaştırma yeteneği ile muhakemedir. İnsaniyetperverlerin çatışan tarafların bir veya daha fazlasının güvenini kaybetmemeleri yahut tarafgir ve adaletsiz oldukları izlenimi vermemeleri için nasıl iletişim kuracaklarını bilmeleri kritiktir. Diğer önemli beceriler ise sabır, sebat, yaratıcılık ve girişkenliği içerir.

İnsani diplomatlar, görünürdeki ve bilinçaltındaki saiklerini ve endişelerini anlamak amacıyla tarafları pürdikkat dinleyebilmelidir. Bu, çatışmayı tüm veçheleriyle anlayabilmek için vazgeçilmez bir beceridir. İnsaniyetperverler, tarafları dinleme ve çatışmayı anlamak için ciddi şekilde yatırım yaparak güvene layık, tarafsız ve göreve adanmış hâle gelebilecektir. Daha da önemlisi insaniyetperverler bağımsız, tarafgirlikten uzak, herkes için tatminkâr bir çözüme ulaşmaya kendilerini vakfetmiş olmalıdır. İnsaniyetperverlerin vazifesi yargılamak, çözüm sunmak veya öğüt vermek değildir. Bilakis tartışmaları yönlendirerek çatışan taraflara genellikle uyuşmazlığın bulanık ve açıkça ifade edilmemiş kilit meselelerini belirlemede yardımcı olma rolü üstlenmelidirler.

Etkili insani diplomasi için ihtiyaç duyulan bir diğer kritik personel yetkinliği sicil ve tecrübe seviyesidir. İnsaniyetperverin onanmış muvaffakiyet sicili, taraflarda güvenlerini durumun altından kalkabilecek deneyimli bir üçüncü tarafa bağladıklarına dair itimat geliştirir. Belki de bu -taraflarla arabulucu arasında müteakip diplomatik çabalar boyunca inşa edilen münasebetin yanı sıra tarafların insani diplomatların rollerini yerine getirebilme yeteneklerine verdikleri güven derecesi, itibar ve meşruluğa atfedilebilir- insaniyetperverlerin süreci etkili olarak yönetmesini mümkün kılar (Bercovitch ve Houston, 2000).

Dil, Duygusal Zekâ ve İletişim

İnsani krizlerde çalışan insanların dil becerileri de diplomatik sürecin başarısına katkıda bulunan önemli bir etmendir. Genellikle dünyayı algılama tarzımızı şekillendiren dil çatışan tarafların birbirlerini anlamalarında bir engel hâline gelebilir. Dil, birçok araştırmacının işaret ettiği üzere açık ve gizil anlamlara sahiptir. Dolayısıyla insaniyetperverler yerel diller, âdetler ve kültüre aşina olmalıdır çünkü her tercüme sırasında anlamın bir kısmı kaybedilir. Bir başka deyişle etkili iletişimi engelleyebileceği için müzakereleri veya herhangi bir ilişkiyi salt tercüman vasıtasıyla yürütmek kötü bir tercihtir (Nathan, 2012).

Uyuşmazlık çözümü arayışındaki insani diplomatların başarısında duygular da esaslı bir rol oynar. Dil örneğinde görüldüğü gibi duygular da genelde diplomatik sürecin dışında bırakılır; duygular diplomatlar tarafından ya anlaşılmaz ya da uygun şekilde kontrol edilmez ve yönetilmez. Etkili bir insani diplomasi sürecinde krizlerin/ çatışmaların, ilgili taraf-

ların duygusal durumunu da içeren tüm veçheleri dikkate alınmalıdır. O hâlde insaniyetperverlerin duygusal zekâlarını kullanmaları müzakere veya arabuluculuk süreçlerinde mecburidir. İnsaniyetperverlerin, müzakere ve arabuluculuk sürecine zarar vermemeleri için kendi duygularının farkında olma, kontrol etme ve uygun şekilde yönetme kapasitesine sahip olmaları lazımdır. Bu, aynı zamanda insani diplomatların kişiler arası ilişkileri empati ve adaletle ele almaları gerektiği anlamına da gelmektedir. Netice itibarıyla duyguları anlama, kontrol etme ve olumlu bir şekilde kullanmanın başarılı bir süreci beraberinde getireceği açıktır.

Dil ve duyguların bilincini içeren iletişim, insani diplomatlar için vazgeçilmezdir. Zayıf iletişim her zaman yanlış anlaşılmalara sonuçlanır ve nihayetinde müzakere veya arabuluculuk sürecinin bozulmasına yol açar. İnsani diplomasi sırasındaki iletişim, sadece ne söylendiğini değil nasıl söylendiğini de hesaba katmayı gerektirir. Farklı kültürel bağlamlar birçok farklı iletişim yoluna sahip olabilir. Bir bağlamda *normal* kabul edilen iletişim yol ve yordamları diğer ortamlarda *anormal* veya *rencide edici* olabilir.

İçinde bulunduğumuz bu teknoloji çağında sadece müzakere masasında değil halkla ilişkilerde de iletişim stratejilerine daha fazla itina gösterilmelidir. Sosyal medya kendini ifade için önemli bir kürsü hâline gelmiştir ve bu sebeple sosyal medya organlarındaki algı insani diplomatlarca dikkate alınmalıdır. İnsani operasyonlar hakkında sosyal medyada yayımlanan haberler, sürecin tamamı üzerinde olumlu yahut olumsuz bir tesire sahip olabilir. İnsani diplomatlar başarılı bir çözümün mümkün olması için plan yaparken iletişim stratejilerine sosyal medyayı da -onu etkili ve yapıcı mahiyette kullanmaya yönelik- dâhil etmelidir.

İnsaniyetperverler katıldıkları diplomatik süreçlerde kendilerinin taraflarla iletişimlerine olduğu kadar tarafların birbiriyle iletişimlerine de dikkat ve özen göstermelidir. Konuşma sırası, kısa ve uzun sessizlikler, gülümsemenin ve kahkahanın iması, ses tonu, beden dili, yüz ifadeleri ve diğerlerinin yanı sıra jestleri de içeren kültürler arası iletişim örüntülerini anlamak oldukça mühimdir. Bu yüzden iletişim stratejilerinde, iletişimin gerçekleştiği kültürel ekosistem göz önünde bulundurulmalıdır. Yaygın şekilde iletişim, genel kültür normları ve bu normların getirdiği sınırlar tarafından dikte edilir. Buna binaen müzakere veya arabuluculukta başarılı iletişim, kültürel kaidelerin anlayışı, karışımı ve birlikteliği ile dil becerileri ve duygusal zekâyı ihtiva eder.

Kültürel Tarafsızlık

Çatışan taraflar tanımadıkları bir kişiye güvenmeyeceklerinden insaniyetperverler ilgili taraflarla yakınlık kurmalı ve güven inşa etmelidir. Lakin güven inşası zaman alır. Kişisel ilişkilerde bile güven kazanımı bazen on yıllar sürebilir. İnsaniyetperver aktörlerin de çatışmalarda bir gecede veya kısa zaman içinde güven geliştireceğini farz etmemeleri gerekir. İnsaniyetperverler bir noktaya varıldığında güven unsurunun bütünüyle sağlandığını da varsaymamalıdır çünkü güven inşası sürekli ve süregelen bir iştir.

Taraflar insani diplomatın güvene layık olmadığı yönünde bir sezgi edindiye başarılı bir uyuşmazlık çözümüne ulaşmak ihtimal dâhilinde bile değildir. Kişinin adilliğine ve güvenilirliğine halel getirecek durumlar varsa daha en başında o kişiyi görüşmelere/ müzakerelere atamamak zaruridir. Buna ilaveten insani personelin itibarı temsil ettiği örgütün namına, ulusal ve uluslararası destek dâhil farklı etmenlere bağlı olabilir. Bazı durumlarda tarafların adil bir sonuç görme beklentisi insani diplomatın talepleriyle çelişebilir. Bu gibi durumlarda insaniyetperverler, tüm temel insani ilkelere sadık kalsalar dahi güvenilmez olduklarına dair suçlamalarla kaçınılmaz şekilde yüzleşecektir. Çoğu zaman diyalog yani müzakere ve arabuluculuk çatışmanın sözlü şekilde devamıdır ve bu yüzden çözümsüzlükle sonuçlanır. Yine de çatışan tarafların güvenini kazanmak insani diplomatın elindedir.

İnsani diplomatlar tarafsızlıklarını göstermek ve çatışan tarafların güvenini kazanmak için kültürel basmakalıp söylem ve tavırlardan kesinlikle uzak durmalı ve tüm tarafların değer, kimlik, hak ve haysiyetine lazım gelen saygıyı göstermelidir. Ayrıca insaniyetperverler genellemeler yapmamalı, daha görüşmeden çatışan tarafları tanıdığını düşünmemeli yani kültürü bir kutuya kapatıp karikatürleştirmemelidir. İnsani diplomatların kültürel tarafsızlığının çatışan tarafların birbirlerine denk muhataplar olarak müzakerede bulundukları inancını uyandırması beklenir ki böylece bir kültürün diğerinden üstün tutulduğuna dair şüpheler müteakiben bertaraf edilmiş olur.

İnsani diplomatlar nötr ve tarafsız bir biçimde davranmalıdır. Tarafların hiçbirini kayırmamalı, hepsine eşit yaklaşmalıdır. Hiçbir taraftan maddi karşılık kabul etmemelidir. Buna ilaveten insani diplomatlar kati surette değer muhakemelerini ifade etmemeli, taraflardan birini eleştirmemeli

veya şaşkınlık göstermemelidir çünkü tüm bunlar onun nötrlüğüne ve tarafsızlığına gölge düşürecektir. Nötrlük, tarafsızlık ve çatışmanın tüm taraflar için tatmin edici şekilde çözümüne derinden bağlılık onun kendi itibarını inşa ve idame çabalarına muhakkak katkıda bulunacaktır.

İnsani diplomatlar bilinçsiz tarafgirlik hakkında düşünmek üzere eğitilmelidir. Kendi kültürel arka planlarının etkisiyle şekillenen davranışları, kişisel görüş ve fikirleri konusunda bilinçli olmalı ve bunların, tercihlerini nasıl şekillendirdiğini nazariyeye almalıdır. İnsaniyetperverler, insani operasyonların ve diplomasinin her safhasında, çatışan tarafların kendilerinininkilerden farklı değer, tutum ve fikirlere sahip olma haklarını tanımalıdır. Buradaki anahtar sözcük *saygı*dır; insani diplomatlar hem-fikir olmasalar da insanların fikirlerine saygı göstermelidir.

İnsani diplomat yerel bakış açısından durumu anlamasını mümkün kılan bir yaklaşım benimsemelidir. Kendi fikirlerini dayatmamalı veya mutlak doğru olarak almamalıdır. İnsani diplomatların rolü, bağlayıcı kararlar vermek veya hangi tarafın haklı yahut haksız olduğunu belirlemek değil taraflar arasında güven ve itimat telkin etmek ve onlar için kabullenilebilir çözümler aramaktır.

İnsani diplomatlar, çatışan taraflarla iyi ilişkiler inşa etmeye ilaveten onların kırılğanlıklarını ve başat çıkar noktaları dâhil bakış açılarını anlamalıdır. Çatışan tarafların henüz birbirleriyle paylaşmaya hazır olmadıkları gizli malumatı izhar etme noktasında en azından sürecin başlangıcında insani diplomatlara güvenebilmeleri zaruridir.

İnsani Diplomaside Dâhillerin Rolünün Anlaşılması

Çatışmalar, sıklıkla tarafların kültürel ve yerel hususiyetlerine itina göstermeyi gerektiren tarihî, yöresel, dilsel veya yerel uyumsuzlıklardan kaynaklanır. Sahadaki dâhiller ve yerel halkla çalışmak diplomatik sürece getirebilecekleri kavrayışa binaen yararlıdır. İnsani operasyonlarda dâhillerle iş birliği yapmak ve yerel halktan yararlanmak, hâriçlerin tamamen kavrayamayacağı çatışmanın bilinçaltı ve gizli öğelerini anlama yönünden avantajlıdır. Bu sebepten dâhillerin gücünü anlamak çoğunlukla insani diplomatların başarı veya başarısızlığını belirler.

Dâhillerin rolü ve yerel halkla çalışmak, kendileri de etkilenen toplumların bir parçası oldukları için önemlidir. Yerel topluluktan veya yerel

halkla yakından çalışan insani diplomatlar, uyumsuzlukların temel sebeplerini anlamada ekseriyetle daha donanımlıdır, bu da onların müzakere ve arabuluculuk süreçlerinde fiili bir rol oynamalarını mümkün kılar. Bunun yanında dâhillerin sınırlılıkları ve yetersizlikleri olduğunu da vurgulamak gerekir. Çatışmada şahsen çıkar sahibi olmaları ve çatışan toplumlardan gelmeleri hasebiyle nötr ve nesnel kalabilme yetenekleri bir mesele hâline gelir. Dâhil arabulucuların; sosyal konumları, siyasi güç sahiplerine erişimleri, onlara bahsedilen meşruiyet ve saygı itibarıyla değişimi yönlendirme potansiyeli mevcuttur. Eğer dâhil arabulucuların bu potansiyeli sistemli şekilde beslenir ve desteklenirse onlar değişime yönelik güçlü bir araç vasfı kazanabilirler.

İnsaniyetperverler tarafından yürütülen diplomatik çabaların ilk safhalarından itibaren dâhillerle çalışmak yerel bağlam hakkındaki kapsamlı bilgilerinden ötürü oldukça kıymetlidir. İhtilaf çözümü ve kalıcı krizlere dair dâhilî araçları ve kaynakları belirleyebilirler. Kültüre dair bilgileri de çatışan taraflarla empati kurabilmelerine ve onları çözüme ulaştırmaya sevk etmelerine imkân tanır.

Dâhiller ve yerel halkın, tarafların haletiruhiyesinin değişimleri, konumları ve grupların dâhilî siyasetleri hakkında nispeten geniş farkındalığa sahip olması daha iyi müzakere süreci yönetimine olanak sağlar. Dâhiller ortak bağlantıların gelişimini ve olumlu hafızanın karşılıklı noktalarını besler ve destekler. Devletler, devlet dışı ve uluslararası aktörlerle yatay ve dikey yönlü tesire sahiptir. Bu çok seviyeli erişim, onların kendi desteklerini seferber etmelerini mümkün kılar ve karar vericiler üzerinde bir çözüm bulmaları yönünde sosyopolitik baskı oluşturur. Geniş bir çevreye ve ilişki ağına sahip olan dâhillerin bu bağlantıları, ilişki ağlarının kültürel ortamlarda ehemmiyetli bir rol oynaması sebebiyle müzakere ve arabuluculuk süreci sırasında önemli bir araç olarak hizmet eder (Mubashir vd., 2016).

Dâhillere destek sağlamak hâriçler için gereken destekten temelde farklıdır. Dâhilin arabuluculuğunu desteklemenin ilk adımı, meydan okumaları ve ihtiyaçları dinlemek, süreçteki yerleşik sınırlamalara işaret etmek, destek boşluklarını soruşturmak, fırsatlar için gözünü açık tutmak ve kurumsal, usule yönelik, lojistik ve istişari destek sağlamaktır. Tüm bu çabaları gösterirken dâhilin süreci yerel ayrıntılar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak desteklenmelidir.

Çoğu insani krizlerde hem dâhiller hem de hâriçler faaldir. O hâlde dâhiller ve hâriçler arasındaki destek ağı insani sürecin sonucu için hayatidir. Hâriçler ve dâhiller birbirlerini birçok şekilde destekleyebilir. Dâhillere en iyi destek müşterek öğrenme, bilgi inşası ve sorun çözme kabiliyetini besleyen karşılıklı diyalog yoluyla verilir (ör. dâhiller ve hâriçler arasındaki görüşme ve etkileşime dayanan destek). Çatışmada taraflı ve çıkara sahip dâhil ile tarafsız ve nötr hâricin metodolojik bilgi alışverişinde geniş bir potansiyel mevcuttur. Diğer çatışma bağlamlarından aktörlerin, akranlar arası [peer to peer] desteği dâhillerin açık olduğu bir şeydir. Hâricin de müzakere ve arabuluculuk destek vasıtalarıyla dolu çantasıyla aynı seviyede akranlar arası desteğe açık olması ideal bir senaryo olacaktır. Bu yetki kapsamında değilse hâriçler, dâhillerin fikirlerini ve arabuluculuk stratejilerini tartışarak onların uygulanabilir ve mantıklı olup olmadığını görmek için bir akis tahtası görevi görebilir (UNDP, 2014).

Dâhiller yüksek seviyeli kamplaşma nedeniyle muteber ulusal kapasite yoks veya aşınmışsa yapıcı rol oynamak ve değişimi hızlandırmak için hâriçlerin dikkatli ve *hafif başlangıç desteği ve refakatini* kullanabilir (UNDP, 2014, s.12). Dâhiller emniyetli zeminin olmadığı veya uzun süreli çatışma durumlarında da önemlidir. Lakin bu destek, ulusal ve yerel kapasitenin kendine yeterli ve özerk kalmasını temin etmek amacıyla dâhillere danışılarak uyarlanmalıdır. İşin sırrı bağımlılık sarmalına hapsedilmiş hâlde gelmemektir (United Nations, 2012, s.114).

Dâhillerin, insani diplomasiye dair çabalara tarafgirliklerinin yanı sıra şahsi inançları ve görüşlerini de beraberlerinde getirdiklerinin farkında olmaları mühimdir. Misal dâhillerin şahsi tecrübeleri müzakere veya arabuluculuk sürecinde onların nötr bir rol oynamalarını zorlaştırabilir. Ancak bu durum, insani diplomasi çabalarına getirdikleri götürdüklerinden fazla olabilecek dâhillerle çalışmamanın tek sebebi olmamalıdır. Devlet ve toplum arasında yüksek seviyede gerilim mevcut olduğu, devletin dâhilleri otoritesine bir tehdit olarak algıladığı durumlarda yahut dâhiller toplum üzerine dışlayıcı değerler dayattığında mevzubahis dâhillerle sürece olumsuz tesir etmeyecek bir çalışma stratejisini dikkatle tasarlamak önemlidir. Buna ilaveten dâhilin şiddete karışması, nefret söylemi yayması, şiddeti teşvik etmesi veya kitleleri şiddete yönlendirmesi durumuna karşı net bir kırmızı çizgi çizilmesi zaruridir.

İnsani Diplomaside Kapsayıcılık

İnsani diplomatların mümkün olduğu kadar kapsayıcı olması önemlidir. Kapsayıcılık iki açıdan değerlendirilebilir. İlki aktörlerin katılım seviyesidir. İkincisi ise meseleler ve kapsam ile diplomatik süreç boyunca bunların dâhil edilme şekliyle alakalıdır.

Kapsayıcı bir süreç birçok yarar getirir. Her insani kriz birden çok etmene sahip karmaşık bir fenomen olduğundan kapsayıcı bir yaklaşım, temel sebepleri belirleme ve ele alma konusunda daha elverişlidir. Kapsayıcılık aynı zamanda insani diplomatın gerçekleştirdiği çabaların meşruiyetini sağlar ve sahiplenme duygusunu artırır. Dahası dışlanmış aktörlerin süreci baltalama ihtimalini azaltır. Kapsayıcı bir süreç tüm paydaşların resmî müzakerelere fiilen katılımı anlamına gelmez ancak taraflar ve diğer paydaşların etkileşimini mümkün kılar ve tüm bakış açılarının sürece dâhil edildiği mekanizmalar yaratır.

Kapsayıcılık insani diplomaside önemli bir ögedir lakin kapsayıcılığın sınırlarına karar verirken dikkatli olmak esastır. Bu sınırlarda diğer paydaşların kimler ve hangi kategoriye ait oldukları netlik göstermelidir. Örneğin silahlı grupların dâhil edildiği insani diplomasi çabaları şiddetin ödüllendirildiği şeklinde bir yanlış mesaj algısıyla sonuçlanabilir. Bu durum müzakere masasında yer bulmak için başkalarını da silahlanmaya teşvik edebilir. Dolayısıyla sadece kapsayıcı olmak adına çatışan taraflar, toplum ve uluslararası aktörler gözünde sürece zarar vermemek için ihtiyatlı olunmalıdır (UN, 2012). Sivil toplum aktörleri, insani diplomasi çabalarının etkililiğini arttırmada kritik bir rol oynayabilir. Ancak sivil toplum her zaman hakikaten sivil değildir; bu, özellikle sivil toplumun çatışan tarafların yanında ve onlardan bağımsız şekilde mevcudiyet bulabilecekleri zeminin genellikle hayli sınırlı olduğu çatışma bağlamlarındaki toplumlar için geçerlidir. Sivil toplum aktörleri muharip tarafın bir uzantısı hâlinde davranabilir, bu da çatışma durumlarında onların bir grubun çıkarlarını temsil edebilecekleri anlamına gelir. Ayrıca sivil toplum aktörleri yaygın şekilde önemli gördükleri meselelerde ayrışır. Nihayetinde insani diplomaside sivil toplumun önem arz ettiği yadsınamaz fakat onların süreçlere anlamlı ve faydalı şekilde dahil epey zahmetlidir (World Bank, 2006).

Çok çeşitli aktörlerin sürece dâhil edilmesi insani diplomatların çabalarının sağlıklı işlemlerini tehlikeye atmamalıdır. Aynı zamanda aktörlerin

dahlini sadece uygun becerilere sahip olanlarla sınırlamak insani krizlerde çıkarı olan çeşitli aktörleri dışlayan elit merkezli çabalar riskini ortaya çıkarır. Tüm bu teşebbüslerde aktörlerin dahlinin -eğer hesaplanarak uygulanmaz ve genel strateji içinde yerleşik olmazsa- sürece ve paydaşlara faydasından çok zararının dokunacağını unutmamak gerekir (Shamir ve Kutner, 2003).

İnsani müzakere veya arabuluculuğa yönelik kapsayıcı süreçlerin tasarlanmasıyla alakalı birkaç meydan okuma vardır. Bazı durumlarda çatışan tarafların müzakere yürütmeyi reddetmesi veya birbiriyle müzakere edecek yeterli insicama sahip olmaması sürecin yarım kalması ihtimaliyle sonuçlanır. Taraflar müzakere veya arabuluculuk faaliyetlerini tamamen kabul etmediğinde en temel aktörleri dahi sürece dâhil etmek imkânsızdır. Bu yüzden insani diplomatlar, süreçte ilgili hukuki sınırlara saygı gösterilmesini ve onların gözetilmesini temin ederken çok çeşitli aktörlerle çalışmalarını mümkün kılan manevra zeminlerini de her daim korumalıdır. Çatışan tarafların rahatlık seviyelerini ölçmeli ve katılımı genişletmenin değerine ikna etmelidir. Ayrıca şeffaf bir süreç yürütme ile görüşmelerin gizliliğini korumayı dengelemelidir. Kapsayıcı tasarım süreci tarafların güvenini tehlikeye atmamalı, müzakere veya arabuluculuk sürecini kuvvetlendirecek şekilde yürütülmelidir (Shamir ve Kutner, 2003).

Kapsayıcı tasarım, kapsayıcılık ve verimlilik arasındaki potansiyel gerilimi göz önünde bulundurmalıdır. İnsani diplomatlar tarafından yürütülen süreç, istişare zemini genişledikçe daha karmaşık ve zor hâle gelebilir. Bu, farklı seviyelerde çeşitli aktörleri içeren birden çok platformun ortaya çıkmasına sebebiyet verir. İlaveten sosyal hareketler ve gençlik grupları gibi kolayca tanımlanamayan veya net bir liderliğe sahip olmayan çıkar gruplarıyla çalışmak zor olabilir. Bu gibi meseleler süreci düzenleyen, planlayan ve yöneten paydaşın kıymetini arttırır (UN, 2012).

Kapsayıcılık daima uygulanabilir bir araç gibi düşünülmemelidir. Bunun yerine kapsayıcılık belirli bir durumun bağlamını muhakeme ederek insani diplomatlar tarafından yürütülen sürecin farklı safhalarına uyarlanmalıdır. İlkine ilişkin kapsayıcılık, büyük ölçüde tartışılan meselelere bağımlıdır. Örneğin başlıca siyasi aktörler dışındaki diğer paydaşların insani müzakerelere katılımlarına, genellikle devlet yapılanmasının ne şekilde tasarlanacağı hakkındaki tartışmalardan daha az önem atfedilir.

Sürecin farklı safhalarına ilişkin kapsayıcılık sorularına nispeten geniş bir zaman aralığında bakmak elzemdir. Söz gelimi diplomatik sürecin başlangıcında kapsayıcılık uygun olmayabilir ancak sürecin olgunlaşması hâlinde ve taraflar daha geniş kapsayıcılığa hazır oldukları takdirde başka aktörlerin katılımı sağlanabilir. Kapsayıcılığın bir başka ögesi ise karar alma süreciyle alakalıdır. Aktörler ve meseleler bakımından müzakere safhası çok kapsayıcı olabilirken bir insani diplomasi sürecinin karar alma safhası aynı seviyede kapsayıcı olmayabilir. Bu da kısmi veya hut eksik bir anlaşmayla sonuçlanır. Bir diğer örnek ise tüm sürecin gizli tutulduğu ancak anlaşma taslağı oluşturma sürecine gelindiğinde geniş ve kapsayıcı bir tarzın tercih edildiği durumlardır. Sonuç itibarıyla bazı safhaların kapsayıcı olmasından tüm sürecin ve hatta tüm barış sürecinin kapsayıcı olmasına kadar farklı yöntemler uygulanması mümkündür (Paffenholz ve Ross, 2015). Bu tartışmalar sırasında aktörler, meseleler ve zamanlamaya ilişkin kapsayıcılık kararının büyük ölçüde başlıca tarafların rızasına bağlı olduğu ve onların istek ve ihtiyaçları ile insani operasyonların yapıldığı ortama göre gerçekleşeceği takdir edilmelidir.

Uygun şekilde yönetilen insani süreç, geniş kapsamlı aktörler ve meselelerin dahilinden kaynaklanacak zorlukları ve engelleri sınırlayabilir. Kapsayıcılık, süreç dikkatle yönetilirse başarılı insani müzakere veya arabuluculuk için bir avantaj olabilirken süreçle bütünleştirilmeden kötü yönetilirse ciddi bir mania hâline gelebilir. Nihayetinde kapsayıcı insani diplomasiye yönelik yukarıda tartışılan seçenekler, insani sürecin çok boyutlu ve karmaşık bir meşgale olduğu anlayışına götürür. Bu sebeple insani diplomasi için ihtiyatlı, süreci engellemeyen iyi planlanmış bir kapsayıcılık çerçevesi gereklidir.

İnsani Diplomaside Kültür Kaynaklı Sorunların Çözümüne Dair Stratejiler

Her diplomatik süreçte anlaşmaya varmanın önünde kültürle alakalı engeller bulunabilir ve müteakiben bunlar sürecin durmasına ve hatta sonlanmasına yol açabilir. Bu yüzden kültürel duyarlılığı olan ve diplomatik sürecin tamamına liderlik etme ve onu yönetme konusunda lüzumlu becerilere sahip bir insani diplomat, olumlu ve başarılı sonuçlara varmada daha iyi konumdadır.

Kültür; müzakere hedeflerini, müzakere sürecine yönelik tutumları, müzakerecilerin kişisel tarzlarını, iletişim stillerini, zaman duyarlılığını, duygusallığı, anlaşma şeklini, anlaşma inşa sürecini, müzakere ekibi yapısını, risk alma eğilimini vs. etkileyebilir (Salacuse, 1998). Buna binaen bir insani diplomat çatışmanın kültürel bağlamına aşina olmalıdır. İnsani diplomasinin kültürel açıdan tanımlanmış araçları ve stratejileri, uyumsuzlukların sadece anlaşılmasında değil destek ve çözüm faaliyetlerinde de zaruridir. Bu sebepten insani diplomatlar vakaya hazırlanırken çatışan tarafların kültürlerine mümkün olduğunca aşinalık geliştirmelidir. İnsani diplomatlara bu konuda şu tavsiyeler verilebilir:

- Müzakerenin/ arabuluculuğun ön hazırlık safhasında müzakere edilebilirlik, ödün verme ve etkililik gibi sonuçları etkileyen yerel normlar, mevki yapıları, gelenekler, hiyerarşiler ve konumlar araştırılmalıdır.
- Çatışan taraflar için neyin önemli olduğu haritalanmalıdır. Zahirin ötesine gitmeye zaman ayrılmalı ve önemli günler, semboller, مراسمler ve anıtlar gibi doğrudan görünür olmayan yollarla neyin önemli olduğu soruşturulmalıdır. İnsanların aklına gelebilecek ancak aşikâr da olmayabilecek meseleler belirlenmeye çalışılmalıdır.
- Çatışma analizi veya kültürel bileşenlere sahip insani krizlerin köklerinin tespiti, tek bir formülün her çatışmaya uyarlanmadan uygulanabilirliği fikrini reddeden bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Bu, her bağlamın eşsiz olmasından dolayıdır ve çözüm arayışı kültür, değerler, normlar ve geleneklerin analizini ve anlaşılmasını gerektirir. Aynı ülke içinde bile çeşitli kültürel bağlamlar bulunabileceğinden bir toplulukta işlevsel olan diğerinde işe yaramayabilir. Kültüre duyarlı çatışma analizi, insani diplomatların çatışmanın sebepleri, aktörleri ve dinamiklerini daha sistematik şekilde anlamalarına, içinde çalışacakları kültürel bağlama dair nispeten iyi bir anlayış kazanmalarına ve o bağlamda kendi rollerini daha iyi idrak etmelerine yardımcı olacaktır. Dahası kültüre duyarlı çatışma analizi insani diplomatlara gerçekte neyin önemli olduğunu açıkça anlamaları ile tarafların saiklerini ve belirli davranış şekillerinin sebeplerini kavramaları konusunda da hizmet edecektir.
- Müzakere/ arabuluculuk sürecinin kültürel boyutları üzerine malumat derlenmesi konusunda danışılmak üzere ortaklar belirlenmelidir. Buna ilaveten diplomatik süreç tasarımına çatışan tarafların kültürel algısına

uygun ortaklar dâhil edilmeli ve hangi faaliyetlerin kimin tarafından nasıl yürütüleceği kültürel etmenlere de odaklanarak araştırılmalıdır. Bu, tüm ilgililerce yüksek seviyede bağlılık ve usule yönelik tatminle sonuçlanacaktır.

- Çatışan taraflara özgün kimliklerini veren kültürel değerler anlaşılmalı ve onlara saygı gösterilmelidir. Eşyanın değerini belirleyen kültürel farklılıklar, iletişimin özgüllüğü ve çatışan tarafların yekdiğeriyle nasıl etkileştikleri belirlenmelidir. Tarafların bahane ve davranışlarının arkasına gizlenmiş bazı istisnai anlamları idrak etmek, genellikle çatışmanın tırmanmasını önlemeye yardımcı olur. İletişim ve davranışın kültürel boyutlarını idrakte kültürel bilgi kaynaklarından faydalanılmalıdır.
- Diplomatik görüşmeler yürütülürken şahsi hedef ve değerlerin farkında olunmalı, şahsi kimlik ve kültürel bakış açılarının üçüncü taraf etkililiğini arttıracak mı yoksa azaltacak mı olduğu sorgulanmalıdır. Şahsi inançları, değerleri, tarafgirlikleri ve peşin hükümlerine yönelik farkındalık insani diplomatlara değişik kültür ve fikirlere açıklık noktasında yardımcı olur.
- Önemli meseleler hakkında tarafların ne bildiği ve uyuşmazlığın sebepleri, evrimi ve ona dair potansiyel çözümleri hakkında ne kadar malumata sahip oldukları belirlenmelidir.

Buna ilaveten insani diplomatlar çatışan tarafların kültürel vasıflarını dikkatle mütalaa etmeli ve akabinde başarılı bir sonuca ulaşmak için uygun kültürel sınırlar dâhilinde dil, duygusal zekâ ve iletişimi kullanmalıdır. İnsani diplomatlar tarafından etkili bir süreci başlatma, sürdürme ve ona ulaşmaya yönelik kullanılabilecek belirli genel beceri ve uygulamalar mevcuttur.

1. *Kültüre duyarlı dil: Potansiyel dil engellerinin belirlenmesi*

Dil iletişimin önemli bir vasıtasıdır. Ancak diller ağırlıklı kültürel bağlamlarla şekillendirilir. Bu sebeple insaniyetperverler arabuluculuk sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya çıkabilecek muhtemel dil engellerini belirlemelidir. Planlı ve etkili bir çözüm sonucuna sahip olmak için teknik ve göze çarpmayan dil engelleri arabuluculuk sürecinden önce belirlenmelidir. Tarafların, kendi veya insaniyetperverlerle aralarındaki dil engeli sürecin bozulmasına yol açabilir. Bu sebeple insani operasyonların başarısını engelleyebilecek teknik ve dolaylı meydan okumaları aşmak için yerel dillere ilişkin bilgi edinmek önemlidir.

2. Duygusal zekâya ve kültüre duyarlı yaklaşım

İnsani diplomatlar kültürün yerleşik çetrefil duygusal davranışları, tepkileri ve normlarını anlamak için beceriler geliştirmelidir. İnsani operasyonlar sırasında bir şeylerin duygusal bakımdan bozulduğunu saptamak ve uygun şekilde düzeltmek için duygusal zekâyla hareket etmelidir. Bundan dolayı insaniyetperverler arabuluculuk sırasında duygusal ve gizil hissedişleri okuyabilmek ve bu hassasiyetleri mantıklı ve yapıcı mahiyette yönlendirebilmek için doğru duygusal zekâ becerilerine sahip olmalıdır.

3. Kültüre duyarlı iletişim stratejisi

İletişim olmadan (sözlü ve/veya sözsüz) hiçbir müzakere veya arabuluculuk süreci gerçekleşemez. İletişim insani sonuçların kalbinde yatar. Ancak kullanılan iletişim stratejileri iletişimin kültürel bağlamını göz önünde bulundurmalıdır. İnsani diplomatlar kültürel iletişim kaidelerine ve normlarına duyarlı olmalıdır. Örneğin iletişim kurarken ilgili taraflar rıza ve bağlılık ifadesi için farklı anlayışları haiz olabilir. Bir taraf “Peki, peki!” diyebilir fakat rıza veya fiilî bağlılık ifadesi vermeyi kastetmez. Bu sebeple insani diplomatlar kendilerini ilgili tarafların kültürel sınırları ve çerçeveleri hakkında bilgilendirmeli ve iletişim sırasındaki stratejilerini ona göre inşa etmelidir.

Sonuç

Genellikle kültür, maddi öğelerde daha fazla yoğunlaşmış diplomasi bağlamlarında ön kabul olarak alınır. Bununla birlikte günümüzde kültürün hayati değeri genel itibarıyla diplomaside, özellikle insani diplomaside daha aşikâr ve net hâle gelmiştir. Bu makale kültürler arası ortamlarda uygulanabilecek yaklaşım ve becerilerin bir özetini sağlamakta, kültürü anlamak ve insani diplomasiye bir engel olmaktan çıkarmak için ona bir yaklaşım yolu ve mekanizması sunmaktadır.

Dil, duygusal zekâ ve iletişimin başarılı insani operasyonlardaki önemi yadsınmaz. Hatırlanması bir o kadar önemli olan, her üçünün de kültürel bağlam içerisinde konumlanmasıdır ve kültüre duyarlı bir yaklaşım olmaksızın insani operasyon başarısızlığa mahkûmdur. Bu sebeple insani diplomatlar lisanlarını, duygusal zekâlarını ve iletişim becerilerini, kültürleri duyarlı bir şekilde okuma ve onlara yaklaşma yetenekleriyle birlikte geliştirmelidir. Bahsi geçen diğer becerilerle kültürel bilgi ve derinliğin birlikteliği çatışan tarafların anlaşmış, kabullenilmiş ve rahat hissetmeleri için zaruridir.

İnsani Diplomasi ve İş Dünyası

Aygün Karakaş

Uluslararası ilişkilerde etkinliği ve etkililiği günden güne artan özel sektör, doğasından gelen ekonomik güç, ilişkiler ağı, itibar, iş tecrübesi, sahada bulunma, bölgeyi tanıma ve bölgede tanınma gibi sahip olduğu fırsatlarla insani alanda önemli roller üstlenebilecek bir aktör niteliğindedir. Özel sektörün insani alandaki varlık ve katkısı insani yardım operasyonlarına finansal destek sağlama, yardımların ulaştırılması, dağıtılması ve benzeri işlemler için lojistik destek sunma, saha raporları ile insani yardıma ilişkin ihtiyaç analizlerini gerçekleştirme; nüfuzları vasıtasıyla ihtilaf ve çatışma bölgelerinde karar mercilerini etkileme ve müzakerelerde görev alma şeklinde tezahür edebilmektedir. Bu bölümde özel sektörün mevcut ve olası faaliyetlerinin gerekçe ve dayanakları anlaşılmaya çalışılmış, yapılan faaliyetlerin insani alandaki etkinliği ve yapılması mümkün ve muhtemel faaliyetlerin de etki potansiyeli insani diplomasi merceğinden incelenmiştir.

İş dünyasının, insani diplomasi ve insani yardımın çeşitli alanlarında aktif rol alması ve hüsnüniyetle varlık gösterebildiği, farklı coğrafyalardaki muhtelif sorunların çözümüne insani ilkeler doğrultusunda katkı sunabildiği birçok örnekle görülmüş ve bu örneklerin bir kısmı bölüm kapsamında zikredilmiştir. Ayrıca dünyadaki kriz coğrafyaları göz önünde bulundurularak çok daha geniş çaplı bir katılımın gerekliliğine işaret edilmiş; katılımı ve katkı sağlayıcı faaliyetleri arttırmaya yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Afrika'ya yönelik insani yardım çalışmaları

iş dünyası

özel sektörün insani diplomasi kapsamındaki faaliyetleri

Türk iş insanları

Gerek ülkemizde gerek dünyanın farklı bölgelerinde gıdadan tekstile, inşaattan sanayiye muhtelif alanlarda yatırım ve girişimlerde bulunan özel sektörün faaliyet gösterdiği coğrafyanın siyasi, sosyal ve ekonomik atmosferinden bağımsız olması gayrikabildir. Bir diğer ifadeyle iş dünyası, yerküre üzerindeki krizlerin bizatihi tanıdığı hatta kimi zaman muhatabı, kimi zaman da mağduru durumundadır. Bilhassa faaliyette bulunduğu coğrafyada belirli bir geçmişi ve tecrübesi olan, sahanın resmî ve sivil aktörleriyle ilişki içindeki özel sektör kuruluşlarının muhatap ve maruz kaldığı krizlerde kamuoyu oluşturma, acil dönemde insani yardım desteği sunma, akut dönemde coğrafyanın istikrar ve kalkınmasına hizmet edecek projeleri destekleme bağlamında üstlenebileceği roller büyük önemi haizdir.

İş Dünyasının İnsani Diplomasiye Dâhil Olmasının Yolları

İş dünyasının insani alandaki varlığının iki vechesi olduğu söylenebilir. Özel sektör, öncelikle kriz mağdurlarının temel insani ilkeler doğrultusunda insan onuruna yakışır bir hayat sürebilmeleri için insani yardıma erişimlerinin sağlanmasına katkılarıyla varlık göstermektedir. İş dünyasının insani alandaki ikinci vechesi ise krizin çözümüne yönelik olarak sahadaki izlenimlerini paylaşma, kamuoyu oluşturma ve karar mercileriyle insani ilkeler temelinde müzakerelerde bulunma gibi insani diplomasi bağlamlarında ortaya çıkmaktadır.

Özellikle son dönemde nam kazanmış olan insani diplomasi alanında şirketlerin dinamik rol üstlenebilmesi, gerekli destek ve yardımı sağlamada *daha hızlı* ve *daha az bürokratik* olmalarına bağlanabilir. İster büyük ölçekli uluslararası şirket isterse küçük ölçekli ulusal şirket olsun küreselleşen dünyada özel işletmeler de kendilerini sorumlu hissetmekte, bu sorumluluk şirketlerin insani yükümlülüklerinin olduğu kadar halkla ilişkiler faaliyetlerinin bir unsuru olarak da tecessüm edebilmektedir.

İnsani diplomasi alanında sivil ve resmî tüm yapılar, kurum ve şahıslar ortak hareket ettiğinde daha etkili sonuçlar alınabilmektedir. XXI. yüzyıl diplomasisinde klasik diplomasi aktörlerinin yanında toplumun farklı bileşenlerinin de rol aldığı diplomasi uygulamalarının öne çıktığı görülmektedir. Burada belirtilmesi gereken husus insani krizlerin çözümüne yönelik *insan odaklı* yaklaşım noktasında tüm aktörlerin ortak bir kabule/ anlayışa ulaşmış olmasıdır. “Karar vericileri ve kana-

at önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek” (The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies / IFRC, 2009) ibaresiyle tanımlanan insani diplomasinin üzerinde yükseldiği insan odaklı yaklaşım ve temel insani ilkeler, iş dünyasının insani alandaki girişim ve faaliyetlerine de kayıtsız şartsız esas teşkil etmelidir. Bu husustaki farkındalıkla özel sektörün insani diplomasi süreçlerine katkısının daha bilinçli ve etkili hâle gelebileceğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla insani diplomasi aktörlerinin ilgili özel sektör yöneticilerine ve personeline insani ilkelerle nasıl hareket etmeyi içselleştirip melemeğe dönüştürebilecekleri, bu ilkeleri nasıl işlevselleştirip uygulamaya yansıtabilecekleri ve daha önemlisi belki farkında bile olmadıkları imkânlarını bu yolda nasıl seferber edebilecekleri yönünde sunacakları rehberliğin faydalı olacağı öngörülebilir. Bu minvalde önceliği ve varlık sebebi *kâr/fayda* üretmek olan bu yapılar ile insani yardım ve diplomasi kuruluşları arasında özellikle çatışma bölgelerindeki insanlara yardımcı olunması ve insan ızdırabının dindirilmesi noktasında net ahlaki değerler çerçevesinde iş birlikleri geliştirilmesinin önemi aşîkârdır. Stratejik iş birlikleri tesis etme iradesinin ise başta Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) olmak üzere insani yardım ve diplomasi aktörleri tarafından izhar edilmesi beklenir. Tam da bu noktada Kızılhaç Komitesi kurucularının hemen çoğunun ülkelerinin özel sektör ileri gelenlerinden oluştuğu hatırlanmalıdır.

İş Dünyasının İnsani Diplomasi Bağlamında Değerlendirilebilecek Faaliyetleri

İş dünyasının insani yardımları ve insancıl koşulların oluşturulması yönündeki katkı ve destekleri bilhassa ve doğal olarak ekonomik boyutta öne çıkmaktadır. Bu yardım, katkı ve destekler; nakdî veya aynî bağışlar, sponsorluklar, teknik destek, ekip ve ekipman desteği, pazarlama gibi muhtelif hususlarda gerçekleşmektedir. Özel sektör kurumları yardım, katkı ve desteklerini yararlanıcılara doğrudan ulaştırabildikleri gibi insani yardım kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, muhatap ülkenin kamu kuruluşları yahut kendi ülkelerinin kamusal mecraları üzerinden de sunabilmektedir. İlgili ülkeye doğrudan parasal yardımda bulunmak, ihtiyaç duyulan malzemeleri tedarik edip o ülkeye ulaştırmak, o ülkede

gerçekleştirilecek bir insani yardım projesine doğrudan sponsor olmak, sağlık başta olmak üzere insani ihtiyaçla ilgili alanlarda teknik destek sağlamak vb. yöntemlerle eylem sahasına çıkan özel sektör, aynı zamanda ülkesinin insani diplomasi politikalarının önemli bir bileşeni hâline de gelmektedir. Öte yandan ihtilaf ve çatışma bölgelerinde bazı devletler etkilerini kaybettiği hâlde ülkenin özel sektörü bu bölgelerdeki varlığını sürdürebilmekte, ilgili ülkeler nezdindeki nüfuzlarını koruyabilmekte ve dolayısıyla sorunun insani çözüme kavuşturulmasında etkin ve etkili olabilmektedir. Özel sektörün bir ülkedeki varlığı ve buna bağlı nüfuzu, devletler arası ilişkilerin kesilmesi durumunda da insani boyut açısından güçlü bir katkı sağlayabilmektedir.

Küreselleşmenin hüküm sürdüğü günümüzde özel sektör uluslararası siyasi ilişkilerde artan bir rol üstlenmektedir. İş dünyası, hem kendi hükûmetlerinin hem de ulusal yahut uluslararası yardım kuruluşlarının insani yardım ve insani diplomasi girişimleri bağlamında hedef bölgeye/ ülkeye intikalleri için katkı sağlayabilmektedir. Bazı ülkelerdeki sorunların çözümünde taraflara yönelik arabuluculuk rolünü üstlenmek isteyen örgütler için şirketler aracılık yapabilmektedir. Ayrıca iki ülke arasındaki sorunların çözümünde, özel sektör bir nevi katalizör işlevi görebilmekte yani faaliyet gösterdiği diğer ülkede kendi ülkesinden insani diplomasi aktörlerinin ilgili faaliyetleri yürütebilmeleri için kolaylaştırıcı bir etkide bulunabilmektedir.

İş Dünyası Niçin İnsani Diplomasi Faaliyetlerine Dâhil Oluyor?

Önceliği kâr/ fayda üretmek olan şirketlerin insani yardım ve insani diplomasi amaçlı katkı ve desteklerinin arka planında işletmenin ahlaki/ insani yükümlülükleri yatmaktadır. İşletmenin insani alana yönelik katkı ve destek maksatlı karar ve eylemleri, Kant'ın ifade ettiği *kategorik buyruk* (*kategorik emperatif*) kavramının bir gereğidir. Ahlaki eylem rasyonel, dolayısıyla mutlak ve koşulsuz görev olması sebebiyle sonuçlarından veya diğer faktörlerden bağımsız olarak emredilmiş ve yapılması zorunlu olan -öyle olması gerektiği için öyle olmuş/ gerçekleşmiş- eylemlerdir. Özcesi kategorik buyruk, koşulsuz ve kesin olduğu için işletmece uyulmuş, karar verilip eyleme geçilmiştir. Ancak aynı zamanda özel sektör -işletmeler, şirketler- şunu da bilmektedir; ihtilafı ve istikrarsız ülke ve bölgelerde kâr -elde edecekleri fayda- amaçları kuvvetle

muhtemel sekteye uğrayacak, belki de büsbütün boşa düşecektir. Şu bir gerçektir ki çatışma, savaş, kargaşa gibi olaylar sırasında başta silah endüstrisi olmak üzere belirli sektörler büyük kazançlar sağlar. Lakin hem bu kazançların sürdürülebilirliği yahut kazançların etkili/ verimli olarak ele geçirilmesi hem de diğer -çatışan tarafların silah ve mühimmat tedarikçileri dışındaki- iş dünyası taraflarının kazançları her zaman bir şüpheyi/ belirsizliği de içkindir, “kasaya girmeden” berhava olabilir. Ayrıca özel sektör şunu da bilmektedir ki savaş sonrasında -özellikle yıkım içindeki ülkelerin yeniden inşasında- savaş döneminde iş birliği yapılan ülke ve şirketler tabiatıyla önceliğe sahip olacaktır. Bu sebeple özel sektör kategorik buyruğun tersi olan *hipotetik buyruğun* bir tezahürü olarak da insani yardım ve insani diplomasi çalışmalarına katkı ve destek sunabilir ve nitekim sunmaktadır. Her ne kadar hipotetik buyruk koşullu ve amaçlı ise de -zira hipotetik buyruk çerçevesinde oluşan karar ve eylemin sonuçlarıdır bu buyruğa uyulmasının esbabı mucibesi- özel sektör tarafından insani birtakım sonuçlara bu çerçevede de vesile olunabilir. Başka bir deyişle sunulacak insani vasıflı katkı ve destek mevcut işi ve kârı korumak, ilerideki muhtemel işleri almak ve kârı erişmek amaçlı olabilir ve bu yönüyle ahlaki olmayabilir ancak yine de insani çıktılara ulaşılmasını temin edebilir. Bu sayede insan hayatının ve onurunun korunması, can güvenliği ve beden bütünlüğünün muhafazası, insani saygılığa uygun sağlık, beslenme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması ve ötesi temin olunabilir.

İş Dünyasının İnsani Faaliyetlerde Gözetmesi Gereken İlkeler

İş dünyası mensupları insani bir eylemde bulunduklarında tarafların güvenini zedelememek için tarafsızlıklarını ve taraflara eşit mesafede durduklarını göstermekle mükelleftir. Bununla birlikte insani değerler hilafına, özellikle toplumun zayıf ve kırılgan katmanlarına -yaşlı, çocuk, kadın, engelli vb.- yönelik yıkıcı karar ve eylemler içindeki taraflarla zarar görmüş insanların yararına sonuçlar elde etmek için salt temel insani ilkeleri gözetenek yürütülecek müzakereler, sürdürülecek temaslar ve yapılacak çalışmalar esnasındaki iş birliklerinin tarafsızlık ve eşitlik umdelerini zedelemeyeceği izahtan varestedir. Bu noktada *iş birliği* diye tanımlanabilecek eylemlerin gerekçesinin ve hedefinin *insani* olduğu unutulmamalı, tüm taraflara -*dünya âleme*- gösterilmelidir.

ICRC, IFRC ve ulusal dernekler başta olmak üzere insani diplomasi yürüten kişi ve kurumlar ihtilaflarda ikircikli bir tutum sergileyen, insani değerlere riayet etmeyen ve şirket çıkarlarını insani ilkelerin üstünde tutan kuruluşlarla ilkesel olarak iş birliği yapmazlar. Aynı şekilde faaliyet alanları insani ilkelerle çatışan şirketlerle de iş birliği yapılmamaktadır. Keza ilgili şirketin kamu imajı ve itibarı da belirleyici bir önemi haizdir. Bu çerçevede IFRC şirketlerle iş birliklerini belirli kıstaslarla sınırlamıştır:

- Doğrudan silah imalatı ve ticaretinde bulunan, bunlarla iş birliği içindeki şirketler devre dışıdır.
- Uluslararası insan haklarını ihlal eden eylemlerde bulunan şirketlerle iş birliği mevzubahis değildir.
- Belirli çalışma kriterlerine, uluslararası insan haklarına ve Uluslararası Çalışma Teşkilatının [International Labour Organization (ILO)] deklarasyonuna riayet etmeyen kuruluşlarla iş birliği yapılmaz.
- Ürünleri sağlığa ve kabul edilmiş kurallara uymayan şirketler, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) [World Health Organization (WHO)] kriterlerine uymayan teşkilatlarla iş birliğine girilmez.
- Şirketlerin etik olarak kamu ihtilaflarına maruz kalmamış olması koşulu mevcuttur (ICRC, 2018).

Buna mukabil sürdürülebilir kalkınmaya, tabii kaynakların sağlıklı kullanımına ve çevreye duyarlı şirketler bizatihi öncelik sahibidir.

Konunun şirketlerle ilgili sorumluluklar ve kriterler kısmına ilaveten insani diplomasi ve yardım kuruluşları yönüne de eğilmek gerekir. Uluslararası ihtilaflarda katkı sağlamak isteyen ve sahada olan şirketlere insani diplomasi ve yardım kuruluşları tarafından temel insani ilkeler başta olmak üzere öncelikli hususlarda bilgi verilmelidir. Keza bu kuruluşlarca bölgede faaliyet gösteren şirketlerin insani boyuttaki hassasiyetlerini harekete geçirecek girişim ve temaslarda bulunulmalıdır. Ayrıca şirketlerin ihtilaf bölgesinde çalışan personelinin insani değer ve ilkeler ile uluslararası insan hakları noktalarına bilgilendirilmesi de insani diplomasi ve yardım kuruluşlarının hedefleri arasında olmalıdır.

İş Dünyasının İnsani Faaliyetlerine Kaydıhtiraziler

BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisine (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs/ OCHA) göre şirketlerle insani yardım topluluğu arasındaki ilişkilerde bir şüphe iklimi hüküm sürmektedir (The New Humanitarian, 2014). Bu, aslında onlarca yıllık karşılıklı güvensizliğin bir sonucudur. İnsani yardım ekosistemi bileşenleri, ticari olması hasebiyle kâr/ yarar odaklı gördüğü için *vicdansız* diye değerlendirdikleri özel sektör/ şirketler hakkında basmakalıp yahut ön yargıya dayalı bir kanaate sahiptir. Diğer yandan özel sektör/ şirketler de özellikle uluslararası insani yardım örgütlerini personel itibarıyla aşırı şişkin ve etkisiz görebilmektedir. Kızılhaç'ın ilk kuruluşunda özel sektörün önemli katkıları bulunması dolayısıyla ICRC özel sektörle ortaklığın kendileri için faydalı olacağını prensipte kabul etse de iki taraf arasında yapıcı bir iş birliği tesisi umumiyetle zordur.

Denizaşırı Kalkınma Enstitüsünün İnsani Yardım Politikaları Çalışma Grubu [Humanitarian Policy Group at the Overseas Development Institute] tarafından yürütülen bir dizi araştırma, tarafların ekserisinde nasıl iletişim kuracakları veya temasa geçecekleri konusunda yeterli bilgi bulunmadığını göstermiştir (The New Humanitarian, 2014). Diyalog için taraflar arasında çok az bir ortak alan ve örüntüleri oluşmamış bir dil, dolayısıyla da iletişim ve etkileşim boşluğu sorunu vardır.

Denizaşırı Kalkınma Enstitüsünün (ODI) projesi kapsamında Suriye krizinden etkilenen kişilere yönelik Ürdün'de yürütülen insani yardım çalışmalarına katılan Steven Zyck'e göre özel sektör aslında acil insani müdahaleye derinden dâhil olmaktadır:

“İşletmeler genellikle bir felaket olduğunda ilk müdahale edenler arasındadır. Yolları temizlemek ve etkilenen bölgelere yardım göndermek için mağaza ve depolarını açar; kamyon, ekipmanlarını ve makinelerini ücretsiz olarak kullanıma sunar...”

Bu bir moda değil. İnsani yardım faaliyetlerinde işletmelerle ortaklıklar kurma olanakları zamanla artmaya devam edecektir. Gitgide daha fazla karşı karşıya olduğumuz iklim değişikliği, pandemiler ve teknik sıkıntılar gibi birçok soruna karşı özel sektör daha hazırlıklı ve tecrübelidir.” (The New Humanitarian, 2014).

Türk Özel Sektörü

Türk özel sektörü, özellikle son yıllarda devlet eliyle gerçekleştirilen insani diplomasi politikaları çerçevesinde ihtilaf ve çatışma içindeki bölgelerin yanı sıra ihtiyaç altındaki ülkelere sağlanan insani yardımlara gerek insani hedeflerle bir araya geldiği sivil toplum kuruluşlarıyla müştereken gerekse de faal olduğu ülke ve bölgelerde müstakilen katkı sunmaktadır. Her ne kadar Türk özel sektörünün insani yardım alanındaki katkıları günden güne artıyorsa da dünya ölçeğindeki ihtiyaca nispetle hâlihazırdaki katkıların miktar bakımından çok daha fazla beslenmesi gerektiği söylenebilir.

Türk ekonomik teşkilatlarının faaliyetleri bağlamında MÜSİAD ve 22 sivil toplum kuruluşunun Lübnan'da yaşayan Filistinli mültecilerin bulunduğu kamplara yönelik gerçekleştirdiği iyileştirme ve kalkınma projesi örnek mahiyetinde ele alınabilir.

Türk iş dünyasından örnek bir insani adım (MÜSİAD, 2020)

MÜSİAD Genel Merkez binasında bir araya gelen 22 STK temsilcisi, yayınladıkları ortak mesaj ile İsrail işgali nedeniyle topraklarından koparılan ve 72 yıldır Lübnan'daki kamplarda yaşam mücadelesi veren Filistinliler için acil yardım kampanyası başlattı.

Bu toplantıda, Lübnan'daki mültecilerin durumuna ilişkin bilgiler paylaşılrken Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı (UNRWA) rakamlarına göre ülkede kayıtlı toplam 475 bin 75 Filistinli mülteci bulunduğu belirtildi.

Konuya ilişkin yapılan açıklamada bölgedeki insanların yüzde 75'inin aşırı kalabalıkta, işsizlik ve yoksulluk seviyesinin son derece yüksek olduğu, barınma şartlarının ise giderek kötüleştiği 12 mülteci kampında yaşam savaşı verdiği ifade edildi.

Topraklarından edilen Filistinli sığınmacılar kamunun sağlık hizmetlerinden faydalanamadığı için uluslararası sivil toplum örgütlerinin yardımlarına muhtaç durumda. Bu nedenle ciddi sağlık problemleriyle karşılaşıyor.

Kamplarda yapılması planlanan bazı projeler

Kampanya ile bölgede sağlık polikliniklerinin açılması, eğitim ve uzaktan eğitim projeleri, gelir temini projeleri, çevre düzenlemesi, çöp toplanması ve dönüşümü, evlerin elektrik aydınlatma

projesi, ev tadilatları projesi, su temini, arıtma ve su şebekelerinin tadilatı, elektrik şebekelerinin tadilatı ve düzenlenmesi, gıda dağıtımları, koronavirüs hijyen paketleri ve sağlık ekipmanları dağıtımları, uyuşturucu ile mücadele projeleri, din görevlilerinin desteklenmesi projesi, Kur'an-ı Kerim öğretimi ve hafızlık programları projesi, Filistinli öğrencilere burs ve yurt dışında yükseköğretim projelerinin yapılması planlanıyor.

Kampanyaya 22 STK destek veriyor

Kampanyaya MÜSİAD, Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Hak-İş), İHH İnsani Yardım Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Sadakataşı Derneği, Teknik Elemanlar Derneği (TEKDER), Cihannüma Derneği, Deniz Feneri, Hayrat İnsani Yardım Derneği, Fetih Der, Umut Ol Derneği, Uluslararası Doktorlar Birliği (AID), Yetim Vakfı, Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, Sağlık ve Medeniyet Derneği, Darüleytam Derneği, Verenel Derneği, Hayat Yolu Derneği, Uluslararası Su Kuyusu Derneği ve Uluslararası Öğrenci Derneği Federasyonu'nun (UDEP) destek veriyor.

Türk iş adamlarının Lübnan'daki mülteci kamplarına yönelik girişimi önemli bir insani diplomasi faaliyeti olarak okunmalıdır. Zira bu girişim, Filistinli mültecilerin hâlihazırdaki durumlarına dikkat çeken yönüyle insani diplomasinin savunuculuk ve kamuoyu oluşturma saikini mündemiçtir. Aynı zamanda kamplardaki iyileştirme, çöplerin toplanması, eğitime destek, öğrenci değişimi, hastaların tedavi edilmesi ve gelir temini gibi insani yardım projeleri de mültecilerin temel insani değerlere uygun bir yaşam sürmesini hedeflemesi bakımından mühim faaliyetlerdir.

İş Dünyası ve İnsani Diplomasi İlişkisine Sivil Bakış

İş dünyası zaviyesinden insani diplomasi, insanın desteklenmesi, bilhassa mağdurdur ve madunlar lehine insanîyetperver ve dahi insanperver bir duruşla insanlık onurunun ayağa kaldırılması, kayıtsız şartsız her insan için insan haklarına ve onuruna yaraşır bir yaşamın tesis edilmesi hedefleri doğrultusunda inisiyatif alınması, vesair insani ödevlerin yerine getirilmesi maksadıyla ülkeler nezdinde yürütülen çalışmalar toplamıdır. İnsani diplomasinin en önemli boyutu olan karar vericilerle müzakere ve onları ikna sürecinin kamuoyu oluşturma ve savunuculuk, arabuluculuk gibi usul ve araçları uluslararası iş dünyası birlikteliklerinin insani ilkeler istikametine kullandığı ekonomik icbar nevinden yaklaşım yahut uygulamalarla tahkim ve takviye olunabilmektedir. Bu bağlamda bu satırların yazarınca Gambiya özelinde ifa edilmiş ve zikredilen çalışmalara örnek teşkil edebilecek bazı faaliyetlerin kaydedilmesinde fayda görülmektedir:

- 2018 yılında Türkiye-Gambiya arasında imzalanan anlaşmayla eğitimlerini sürdürmek isteyen Gambiyalı öğrencilerin burslu olarak Türk üniversitelerinde eğitim almaları sağlanmış, bu çerçevede yüzden fazla öğrenciye öğrenim bursu verilmiştir.
- Maarif Vakfı ve Boğaziçi Üniversiteler Derneği (BURA) arasında sağlanan anlaşma ile Türk öğrenci ve eğitimciler Gambiya üniversitelerinde eğitim öğretim süreçlerine katkıda bulunmaktadır.
- Gambiya'nın en önemli geçim kaynaklarından olan deniz ürünlerinin daha etkin şekilde değerlendirilmesi için Karadeniz Teknik Üniversitesiyle anlaşma sağlanmıştır.
- Gambiya'nın bir diğer önemli ürünü olan moringa çayının yerel kadın üreticiler, TİKA, üniversiteler ve diğer bileşenler arasındaki iş birliğiyle daha verimli ve bilinçli üretimi, bu kapsamda yeni iş kaynakları yaratılması ve uluslararası düzeyde pazarlanması için çalışmalar yapılmıştır.
- Gambiya'dan Türkiye'ye gelen hastaların ücretsiz tedavisi sağlanmış, böylece ülkenin yetersiz sağlık sistemi bir nebze de olsa desteklenmeye çalışılmıştır.

Sonuç

İş dünyasının insani diplomasi ve insani yardım alanlarında varlık gösterebildiği, farklı coğrafyalardaki -burada sunulan örnekleriyle Afrika'daki- çeşitli sorunların çözümüne insani ilkeler doğrultusunda katkı sağlayabildiği somut şekilde görülmektedir. Ancak Türk şirketlerinin uluslararası insani yardıma katkıları ve insani diplomasi girişimlerine katılımları konularında duyarlılıklarının arttırılması için belirli girişimlerde bulunulması da gerekmektedir. Bu çerçevede, dönemsel olarak iş dünyası temsilcileri, başta Türk Kızılay olmak üzere Türkiye'nin resmî ve sivil insani diplomasi aktörleri tarafından kendilerine geniş kapsamlı bilgilendirme bulunulabilir, yol gösterilebilir ve hatta ortak çalışmalar yürütülebilir. Zira yapılanlar son derece önemli ve değerli olmakla birlikte dünyadaki kriz coğrafyaları göz önünde bulundurulduğunda daha yapılacak çok iş olduğu, dolayısıyla çok daha geniş çaplı bir katılımın gerektiği aşikârdır.

İnsani Yardım Çalışanlarının ve İnsani Yardımların Korunmasında İnsani Diplomasi Kullanımı

Kaan Namli

Çatışma, acil durum, kriz ve afetlerin giderek fazlalaşması ve yaygınlık kazanması, dünya genelinde kırılgan ve zarar görebilir nüfusun önemli ölçüde artmasına yol açmaktadır. Tabiatıyla bu durum güvenliksiz, istikrarsız ve gergin ortamlara konuşlanmak zorunda olan insani aktörlerin sayısında artışı ve insani yardım malzemesi miktarının büyümesini de beraberinde getirmektedir.

90’lardan bu yana genelde tüm insani aktörlere özelde de insani yardım çalışanlarına yönelik saldırıların sıklığı mevcut malumatla sabittir. İnsani yardım çalışanları sıklıkla hedef alınmakta; kaçırma, alıkoyma, darp, silahlı yahut silahsız saldırı vb. cürümlerin kurbanı olmakta, can kaybı dâhil ciddi zararlara uğramaktadır. İnsani yardım malzemeleri de imha ve gasptan yersiz kullanım ve yolsuzluğa kadar değişen bir yelpazede sorunlara maruz kalmaktadır.

Bu makalede insani diplomasinin ayrıntılanmış yeni yapısı ve insani aktörlerin çeşitlenmiş profili betimlenmiş, ardından insani diplomasinin merceği altına giren görece yeni bir konu olan insani yardım çalışanlarının ve insani yardım malzemelerinin güvenliği konusu incelenerek “İnsani diplomasi; insani yardım çalışanlarının ve insani yardım malzemelerinin daha iyi korunmasının temini yönünde nasıl kullanılabilir?” sorusuna yanıt aranmıştır. “Nasıl”ı anlamak için öncelikle farklı aktörlerin muhtelif yükümlülükleriyle tanımlanan insani diplomasi kavram-sallaştırmaları insani yardım çalışanları ve insani yardım malzemeleri bağlamında vaz edilen sorunla bağlantılı olarak anlaşılmaya çalışılmış, ardından insani ideal ve ilkeleri diplomasi sınırları içinde genişletmeye başlayan çok sayıda ve çeşitteki insani aktör incelenmiş, bölümün son kısmında insani diplomasinin insani yardım çalışanları ile insani yardım malzemelerini korumak üzere sunabileceği imkânlarla odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

erişim

insani yardım çalışanı

insani yardım malzemeleri

insani yardım öznelerinin ve nesnelerinin güvenliği

koruma

Diplomasiden İnsani Diplomasiye Doğru

Diplomasi tarihi, tarihsel olaylar kadar diplomasi kavramı, disiplini ve teorileri açısından da muhtelif evrim ve dönüşümlere tanıklık etmiştir. Şüphesiz diplomasiğin tanımlanması noktasındaki dönüşüm ve çeşitlilik de bundan nasibini almıştır. Geleneksel diplomasi normalde devlet tekeli altındaki bir alana atıfta bulunur. Devletlerin güçlü diplomatik aktörler olmaya devam etmesi dolayısıyla birçok tanım; devletler arası ilişki, iletişim ve etkileşim etrafında toplanmaktadır. Ernest Satow, diplomasi teamülünü tartışırken “bağımsız devletlerin hükümetleri arasındaki ilişkilerin yürütülmesine zekâ ve zarafetin uygulanması” ifadesini kullanır (Satow, 1974). Uluslararası ilişkilerde İngiliz Okulu’nun önde gelen düşünürlerinden Hedley Bull, diplomasiyi uluslararası toplumun gelişimini mümkün kılan devletler arası iletişim süreci şeklinde betimler (1995). Adam Watson (2013) diplomasiğin izini kadim zamanlardan günümüze kadar sürerken onu basitçe “devletler arası diyalog” suretinde tanımlar. Literatürde diplomasiyi anlamının merkezine devletlerin dış ilişkilerini yerleştiren birçok benzer tanım akla gelecektir. Uzun bir süre egemen olan bu düşünce silsilesi isabetli lakin noksandır. Bunun nedeni devlete yapılan vurgu değildir, aksine eleştirilen husus devletin yegâne diplomatik aktör olarak tanınması, saltık ve kati surette devletin merkeze alınmasından kaynaklanmaktadır.

Diplomatik alandaki aktörlerin çeşitlenmesinin önünü açan bağlaşıklık ve içkin unsur, devletin tek başına üstesinden gelemeyeceği, kendi yetenek ve kapasitesini aşan yeni meydan okumaların ortaya çıkması olmuştur. Devletlerin diplomasi alanındaki geleneksel hâkimiyeti ve koyduğu sınırlar, küresel meydan okumaların büyüyen karmaşıklığı ve giriftliğiyle birlikte yıkılmaya değilse bile açılmaya, gevşemeye ve yumuşamaya başlamıştır. Diplomasiğin sürücü koltuğunda geleneksel olarak dış politika ve devlet menfaatleri yer alırken bunlar iklim değişimi, kadınların güçlendirilmesi, azınlık hakları, çocukların refahı, göç ve savaş karşılığı gibi bir dizi yeni meseleyi de kapsayacak şekilde evrilmiştir. Dolayısıyla diplomasiğin devletlerin münhasır alanına indirgenemeyeceği kanaati gitgide yaygınlaşmaya başlamış (Turunen, 2020), diplomasiye dair tanımlar devletlerin güçlü diplomatik aktörler olmayı sürdürmeleri konusunda somut bir gerçekliği yansıtsa da değişim ve dönüşümler birden fazla diplomatik oyuncunun meydana çıkmasına öncülük etmiştir. Ör-

neğin insani aktörler; siviller, insani yardım çalışanları ile insani yardım malzemelerine yönelik erişim, kolaylaştırıcılık ve korumayı güvence altına almak üzere genellikle siyasi kökenli insani acil durumları kapsayan olağan dışı koşullarda diplomasiyi kullanmıştır. Bir diğer deyişle 2000'lerin başında adı konan insani diplomasi, diplomasi alanını geniş bir yelpazedeki meseleleri -insani yardım çalışanlarının ve insani yardım malzemelerinin korunması dâhil- içerecek şekilde genişletmiştir.

Zamanla ulusüstü örgütler, Birleşmiş Milletler (BM), uluslararası sivil toplum kuruluşları (U-STK'lar), Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), ulusal Kızılhaç ve Kızılay dernekleri, ulusötesi aktörler, önde gelen şahsiyetler ve/veya kanaat önderleri, nüfuz sahipleri, kendi alanlarında başarılı ünlü simalar ve özel sektör aktörlerini içeren yeni diplomasi aktörleri oyuna girmiştir. Burada sayılan ve sayılmayan tüm aktörler uygulamaları üzerinden -yani kendi çıkar ve hedefleri lehinde politika ve sonuçları tartışarak, etkileyerek ve rekabet ederek- diplomatik gerçekliği özneler arası şekilde oluşturmaya başlamıştır (Cooper ve Cornut, 2019). Diplomasi ekosisteminde faaliyet kapsamı genişleyen ve çeşitlenen aktörler betimlenirken diplomasi ve onun çeşitli veçhelerini devlet diplomatlarının alanıyla sınırlamak yerine farklı mesleklerde de diplomatik teamüllerin mevcut olduğunu ifade etmek üzere “meslek ötesi diplomasi” terimi ileri sürülmüştür (Constantinou, Cornago ve McConnell, 2016).

Meslek ötesi diplomasi terimi; diplomasi ve onun çeşitli veçhelerini devlet diplomatlarının alanıyla sınırlamak yerine farklı mesleklerde de diplomatik yaklaşım, süreç ve becerilerin mevcut olduğuna işaret etmektedir.

Dönüşen Diplomasi ve İnsani İdeallerin Savunuculuğunda Yeni Aktörler

Gerek kavramsallaştırmada gerekse uygulamadaki gelişmelerle birlikte diplomasi devlet merkezli olmaktan aktör, sorun ve ideallerin çeşitlenmesi noktasına kaymıştır. Kaynak ve çabaların birbirine eklenmesini elzem kılan meydan okumalarla dolu günümüzün çağı, devlet ve devlet

harici aktörlerin diplomatik teamüllerine dair ağlar ve aralarındaki ilişkilerle nitelendirilmektedir (Hocking, 2006). Bu genişleyen ağ ve aktörler arası etkileşimler, diplomasinin birden fazla sektör ve meseleyle eş zamanlı kesiştiği bir evrime öncülük etmiştir.

Genişleyen diplomatik alanın bu çerçevesi içinde insani ideal, amaç ve görev tanımları, geleneksel olan ve olmayan diplomasi sınıflamalarından ayrık şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Alt bölümlerin teşekkülüne ve insani ideallerin ince ayrımlarına koşut olarak insani diplomasi temsilcileri, paydaşları, tarafları ve meslek gruplarında da bir çeşitlenme gerçekleşmiştir.

Diplomasinin genişlemesi; dijital diplomasi, kamu diplomasisi, ünlü diplomasisi, askerî diplomasi, küçük devlet diplomasisi ve ticari diplomasi gibi çeşitli diplomatik teamülleri isimlendirmeye yönelik yeni betimleyici terimlere ön ayak olmuştur (Turunen, 2020). İnsani diplomasiyi nevi şahsına münhasır yapan özellik temel odağının *insaniyetperverlik ve insani dava* olmasıdır. Bu, insan ızdırabını teskin etmek ve insan onurunu korumak amacıyla tarafsızlık, ayırım gözetmeme ve bağımsızlık gibi insani ilkelere bağlılığı içermektedir. Elbette böylesi hedefler mutlaka devletlerle ve siyasi alanla etkileşim yoluyla gerçekleştirilebilir. İnsaniyetperverler ve siyaset arasındaki etkileşim ve birliktelik ihtiyacı, bu ilişkinin diplomasi kavramıyla buluştuğu yerdir (De Lauri, 2017). Bununla birlikte mevcut hâliyle insani diplomasi, içeriden bir bakışla okunmalıdır çünkü insani diplomasi, resmî olsun veya olmasın -kurumsal, resmî ve gayriresmî aktörlerin hepsi insani diplomasiyle iştigal eder- farklı aktörler tarafından kullanılması dolayısıyla çok işlevlidir (Régnier, 2012, s.73).

Tarihin kısa bir incelemesi; yeni meydan okumalar ve olaylar neticesinde diplomatik alan genişledikçe devlet diplomasisi hâkimiyetinin yeni aktör ve meseleleri de içerecek şekilde gevşediğini göstermektedir. İnsani aktörler diplomasinin genişleme sürecinde insani ideal, ilke ve amaçları diplomatik ekosisteme taşımaya başlamıştır. Bu durum günümüzde insani sektörün dışındaki aktörler tarafından dahi kullanılan insani diplomasinin ortaya çıkışıyla taçlanmış. İnsani diplomasi eksiksiz biçimde tanımlanmamış olsa da en azından insanlık ve insanlar için olumlu sonuçlar elde etme gayesi üzerinden rahatlıkla nitelenebilir. Kavramsal açıdan insani diplomasinin nasıl ortaya çıktığını ele alabili-

yor olmamıza rağmen eylemsel açıdan insani diplomasiyi anlamak çoğu zaman karmaşıktır.

İnsani Diplomasi Teamülü ve Aktörleri

İnsani diplomasi, devletin en üst kademelerinde uygulanabileceği gibi hedeflediği sonuçlara ulaşmak için aynı zamanda diğer aktörlerin desteğine bağlı da olabilir. Yerel topluluk liderleri, gönüllüler, Kızılhaç veya Kızılay derneklerinin yanı sıra diğer halk tabanlı diplomatik faaliyetler muhtemelen zaruri olacaktır. İnsani diplomasi sıklıkla acil durum, afet, çatışma, salgın hastalık, iç karışıklıklar gibi insani alanın mahdut kaldığı bağlamlarda uygulanmak durumundadır. Yapılan bir nicel metin analizinin de ortaya koyduğu üzere insani diplomasi en yaygın şekilde silahlı çatışma bağlamında kullanılmaktadır (David, 2018).

Bosna, Afganistan, Irak, Yemen, Suriye ve Afrika ülkelerindeki devasa insani krizler, insani eylemlerin esas itibarıyla sağlamayı amaçladığı güvenli bölgelerin de siyasi şiddet hedefi hâline gelebileceğini göstermiştir. Dünya çapında artan çatışmalarla birlikte insaniyetperverlerin karşı karşıya kaldığı risk ve tehlikeler çoğunlukla sivililerin hedef alındığı, uzak bölgelere erişimin zor olduğu ve insani yardım çalışanlarının tehdit konumunda algılandığı müzmin çatışmalar ve uzun süreli krizlerin bir sonucudur. İnsani diplomasinin çatışma koşulları dışında kullanıldığı başka bağlamların ortaya çıktığını da vurgulamak önemlidir. Çatışma veya krizden farklı olmakla birlikte bu ortamlar da insani diplomasi işlevlerinin çözümlemeye çalışabileceği benzer kısıt ve koşullara tabidir (Egeland, 2013).

Ukrayna'da süren savaşta devletler ve devlet dışı aktörler; erişim, ateşkes, insani koridor ve diğerlerinin yanı sıra uluslararası insancıl hukuka sıkı sıkıya bağlılık çağrısında bulunarak muazzam bir insani diplomasi trafiğini üstlenmektedir. Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nin çekilmesiyle açığa çıkan vahim tabloda görülmüştür ki Afganistan'da milyonlar insani yardıma muhtaç durumdadır. Ülkede faaliyet gösteren çeşitli aktörler Taliban'la etkileşimlerinde insani diplomasiyi uzak bölgelere erişim ve insani yardım faaliyetlerini yürütürken emniyet sağlanması için kullanmıştır.

Her daim siyasi yükü olan devletlerle karşılaştırıldığında devlet dışı aktörler, daha dikkatli ve beklendiği üzere daha yüksek ölçüde siyaset dışı insani diplomasi uygulayabilmektedir. Lakin devlet dışı aktörlerin insani diplomatik eylem ve yaklaşımları, kurulu yapıya uymamasının yanı sıra çok çeşitli ve dağınıktır. Örneğin insani sektörde kayda değer diplomatik rol üstlenen BM'nin bu konuya yaklaşımı, önde gelen devlet dışı aktör olmasına rağmen hâlâ tutarlı ve sistemli değildir. Her ne kadar BM kuruluşlarının bir kısmı insani diplomasiyi plan ve eylem belgelerine almış olsa da BM'ye özgü ortak bir insani diplomasi stratejisi, yaklaşımı, hedefi henüz ortaya konmamıştır. Bu durum farklı BM kuruluşlarının farklı sorumluluk alanlarına sahip olmalarına bağlanabilir. Ne var ki BM sistemine ait çerçeve bir insani diplomasi yaklaşımının mevcut olmaması tutarlılık açısından zafiyeti de beraberinde getirmektedir (Smith ve Minear, 2007, s.19-27). ICRC insani davalara dair çok taraflı, ikili, resmî ve gayriresmî ilişkiler kurarak daha kurumsal bir yaklaşımla insani diplomasi uygulamaktadır. Bu bağlamda ICRC'nin diplomatik çabaları, devletler ve bir dereceye kadar BM'ye kıyasla faaliyet kapsamı yönünden daha sınırlıdır. IFRC'nin faaliyet kapsamı ise ICRC'ye nazaran daha geniş olup kırılgan insanların menfaatleri doğrultusunda karar vericileri etkilemeye ve sonuçları yönlendirmek üzere daha nüfuzlu hâle gelmeleri için ulusal Kızılhaç ve Kızılay derneklerini desteklemeye odaklanır.

Son yıllarda yerel ve uluslararası STK'lar giderek daha yoğun şekilde insani diplomasiye dâhil olmaktadır. STK'lar topluluk sorunları, kalkınma, insan hakları ve sosyal eşitlik meseleleri ve diğerlerinin yanı sıra sağlıkla ilgili acil durumları insani diplomasi yoluyla kendi devletleri ve uluslararası toplumun dikkatine sunan önemli aktörler olarak hizmet vermektedir. Söz gelimi uluslararası ve yerel ortaklarla birlikte Türk Kızılay, geçici koruma altındaki Suriyelilere belirli hak ve desteklerin verilmesini temin etmek üzere Avrupa Birliği ile Türk hükûmeti arasında önemli insani diplomasi işlevi üstlenmiştir. İklim değişikliği, daha iyi çevre politikaları elde etme amacıyla hükûmetlerine yönelik diplomatik çabalar gösteren yerel STK'lar için ilgi gösterilecek mühim bir meseledir. Diğer STK'lar kadın ve çocuk hakları, uyuşturucu karşıtlığı gibi meselelerin yanı sıra seks ticaretinin engellenmesine odaklanmaktadır. Bu kuruluşların tümü bir topluluk, bir mesele yahut toplumsal sorunu olumlu yönde etkileyecek bir değişimi tetiklemek üzere insani diplomasi uygulamaktadır.

İnsani diplomaside genelde gözden kaçan ama son derece önem arz eden aktörler, topluluklar ve tabandan/ halktan savunuculardır. Topluluklar, seçmenler ve kamuoyu, karar vericilerin teşkilinde ve onları etkilemede kritik önemdedir. Bu idrak dolayısıyla insani sonuçları etkileme noktasında tabandan gelen güçten bahsetmeden insani diplomasıyı tartışmak kusurlu olacaktır. Toplulukları etkileyen belirli meseleler, ya herkesçe bilinir olması ya da topluluk tarafından sahiplenilmesiyle karar vericilerin odağı hâline gelebilir. Genel başarısı tartışmalı olsa da Kanada'da topluluklardan gelen yerli halk/ aborjin hakları talepleri karar vericiler üzerinde hatırı sayılır bir etkiye sahip olmuştur. Daha da önemlisi, taban hareketlerinin çabalarını STK'lar, uluslararası örgütler veya Kızılhaç Kızılay Dernekleriyle birleştirdikleri takdirde insani sonuçların elde edilmesinde etkili olmaları daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Yukarıdaki tartışma birkaç can alıcı noktayı vurgulamaktadır. Diplomatik işlevin insani ilişkilerde her zaman güçlü bir rolü olduğu aşîkârdır. Çeşitli aktörler insani diplomasıyı kendi işlev ve çalışma alanlarına göre tanımlamakta ve bu da yürüttükleri insani diplomasi uygulamalarını şekillendirmektedir. Bu insani diplomasi uygulamalarının en yaygın kullanımı kriz, acil durum veya çatışmalara yöneliktir ve mağdurlara erişim, insani koridorlar, kırılğan kişilere erişim ve destek sağlama amacıyla yürütölmektedir. Bununla birlikte dünyada çoğalıp duran iklimsel, ekonomik, sosyal ve siyasi meydan okumalar dolayısıyla insani diplomasi, farklı aktörlerce bilinçli veya bilinçsiz birçok bağlam ve meselede kullanılmaktadır. Farklı sözleşmelerde belirtilmesine ve insanîyetperverlerin görev tanımları çerçevesinde özel bir rolü olduğu yaygın şekilde bilinmesine rağmen insani yardım çalışanları ve insani yardımlar değışen decelerde adli, sosyal, siyasi ve ekonomik saldırılara hedef olmaya devam etmektedir. Buna rağmen insani diplomasi bu meselenin ele alınmasında merkezi bir rol üstlenememektedir.

İnsani Yardım Çalışanları ve İnsani Yardımları Koruma Amaçlı İnsani Diplomasi

İnsani yardım çalışanlarını etkileyen büyük saldırı ve vakaların daha çok çatışma yaşanan ülkelerde meydana gelmesi, tabiatıyla dünyanın başka bölgelerinin bu sorundan beri olduğu anlamı taşımamaktadır. İnsaniyetperverler ve insani yardım malzemeleri herhangi bir bağlamda farklı derece ve şiddette hedef olabilmektedir. İnsani yardım çalışanlarının hedef alınması, vuku bulmasıyla daha geniş ölçüde bilinir ve tartışılır hâle gelen şiddet içerikli saldırıların dışında farklı yöntemlerle de gerçekleştirilmektedir. Bunlar acımasız saldırılar, siyasi propaganda ve tutukluluk, sosyal ve ekonomik dışlanma, kişilik suikastı ve diğerlerinin yanı sıra cebren işsiz bırakma şeklinde olabilmektedir. İnsaniyetperverlere yönelik böylesi saldırılar muhtaçlara yardım ulaştırma önünde engel teşkil etmekte, daha kötüsü insani faaliyetlerin askıya alınmasına yol açabilmektedir.

İnsani Yardım Çalışanlarının Maruz Kaldığı Olaylar (1997-2021)

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Olay sayısı	268	283	276	229	160	163	150	193	265
Saldırıya uğrayan insani yardım görevlisi	461	484	481	409	315	295	290	333	474
Öldürülen insani yardım görevlisi	141	117	125	131	140	109	111	123	159
Yaralanan insani yardım görevlisi	203	242	234	147	103	99	110	89	179
Kaçırılan insani yardım görevlisi	117	125	122	131	72	87	69	121	136
Uluslararası insani yardım personeli	23	25	27	29	28	43	30	33	60
Ulusal insani yardım personeli	438	459	454	380	287	252	260	300	414
BM personeli	55	58	37	70	48	71	44	64	115
Uluslararası STK personeli	198	228	260	186	109	161	173	152	142
ICRC personeli	5	8	2	5	14	10	3	16	14
Ulusal dernek veya IFRC personeli	6	20	14	20	60	11	28	27	44
STK personeli	187	168	154	128	84	40	39	71	145

2020 Eylül'ünde Suriye'nin kuzeyinde yer alan Çobanbey ile el-Bab arasındaki bölgede seyir hâlinde bulunan, üzerinde ve tavanında belirgin şekilde Kızılay amblemi taşıyan araca, plakasız iki araçtan yüzleri maskeli ve kamuflaj kıyafetli kişiler çapraz ateş açtı. Saldırıda Kızılay personeli Mehmet Arif Kızıman (40) hayatını kaybederken iki Kızılay personeli de ağır yaralandı. Mehmet Arif Kızıman el-Bab'da bulunan Sevgi Mağazasında görev yapmaktaydı.

2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997
170	152	131	155	165	124	107	74	63	63	46	29	42	32	26	35
277	309	251	295	278	221	240	172	125	143	85	90	91	68	68	75
71	86	73	108	127	91	88	53	56	87	38	27	57	33	35	39
115	127	85	94	91	87	87	96	46	49	23	20	23	15	15	6
91	96	93	93	60	43	65	23	23	7	24	43	11	20	18	30
49	29	41	74	51	35	26	14	24	26	17	28	21	25	22	30
228	280	210	221	227	186	214	158	101	117	68	62	70	43	46	45
48	92	44	103	65	39	61	27	11	31	18	28	31	17	21	23
97	135	151	128	158	133	111	108	69	69	49	48	46	31	11	32
3	5	10	8	5	4	10	3	1	8	7	11	9	7	26	9
24	10	1	25	2	8	17	5	11	20	5	3	0	7	7	10
92	67	45	31	43	27	37	27	32	15	5	0	4	6	3	0

Yardım Çalışanları Güvenlik Veri Tabanı [Aid Worker Security Database (AWSO)]

AWSO, insani yardım görevlilerini etkileyen kasıtlı şiddet eylemlerini içeren büyük güvenlik olaylarıyla ilgili raporlara dair küresel bir veri tabanıdır. Olay verileri, bir veri kazıyıcı aracı kullanılarak sistematik medya filtreleme yoluyla hem aleniyet kazanmış kaynaklardan hem de insani yardım kuruluşları ve operasyonel güvenlik birimleri tarafından projeye doğrudan sağlanan bilgilerden temin edilir. Proje ayrıca doğrudan bilgi paylaşımının sağlanması ve olayların doğrulanması için bir dizi bölgesel ve saha düzeyinde güvenlik konsorsiyumuyla anlaşmalar yürütmekte, bu yolla da veri toplamaktadır. Olay raporları her yıl ilgili kurumlarla çapraz kontrolden geçirilerek tahkik edilmektedir. En güncel -tahkik öncesi doğrulanmamış olması dolayısıyla geçici ve değişebilir nitelikli- olaylar ve ilişkili sayısal veriler çevrim içi veri tabanında sunulur.

AWSO'de ciddi yaralanmalarla sonuçlanan saldırılar, adam kaçırmalar vb. olaylar (*büyük olaylar*) ile insani yardım bağlamında ulusal veya uluslararası maddi ve teknik yardım sağlayan kâr amacı gütmeyen insani yardım kuruluşlarının bu olaylardan etkilenen çalışanları ve ilgili personeline (*yardım çalışanları*) ilişkin veriler veri tabanında kayıt altına alınır. Her olay için veri tabanına şunlar kaydedilir: Olayın gerçekleştiği tarih, olayın -coğrafi kodlar dâhil- vuku bulunduğu ülke ve olabildiğince net konumu, olaydan etkilenen insani yardım çalışanlarının sayısı ve cinsiyeti, olay mağdurlarının kurumsal bağlantıları (BM, Kızılhaç, STK, diğer), personel tipi (ulusal veya uluslararası), olayın sonucu (öldürölme, yaralanma, kaçırılma), olayda kullanılan şiddet araçları (ör. ateş açma, EYP (el yapımı bomba), bombardıman), olayın oluş şekli (pusu, silahlı saldırı vb.) ve kamuya açık ayrıntılarıyla olayın özeti.

AWSO'deki veriler veri tabanından seçilen değişkenler bağlamında düzenlenebilir, ayrıca AWSO verilerin tahkiklerini tamamladıktan sonra yıllık olarak raporlar yayımlar.

Yardım Çalışanı Güvenlik Raporu

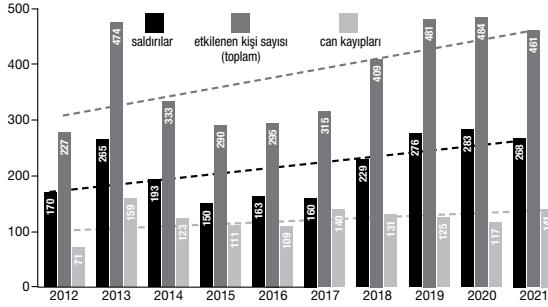
2022

2021'de **461** yardım çalışanı büyük saldırılara hedef oldu.

141 ölü **203** yaralı **117** kaçırılma

Önceki iki yıla göre büyük olayların sayısı daha az olmasına rağmen 2021'de yardım çalışanlarına yönelik saldırılar daha ölümcül oldu. Rapor edilen 268 saldırıda 203 yardım çalışanı ciddi şekilde yaralandı, 117'si kaçırıldı ve 141'i hayatını kaybetti. Bu, 2013'ten bu yana kaydedilen en yüksek ölüm vakası oldu.

2012-2022'de Yardım Çalışanlarını Etkileyen Toplam Saldırı, Mağdur ve Ölüm Sayısı

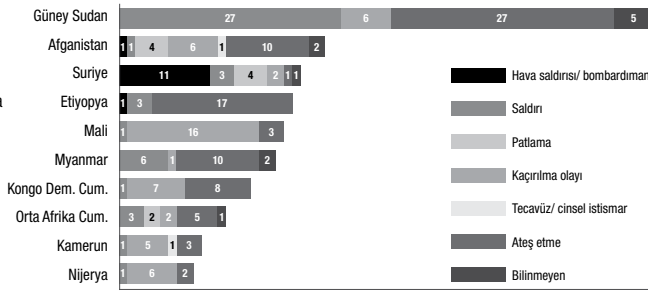

Yardım çalışanları için en şiddetli ortam Güney Sudan olmaya devam ederken toplam saldırı, mağdur ve ölüm sayısı sıralamasında Güney Sudan'ı Afganistan ve Suriye izledi.

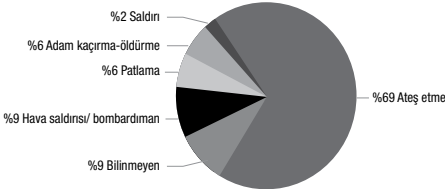
Etiyopya'nın acımasız iç savaşı, ülkeyi 24 yılın ardından ilk kez AWSO'nin en şiddetli beş olay listesine taşıdı.

En Şiddetli 10 Olay Bağlamında Saldırıların Sayıları ve Türleri

Ölen yardım çalışanlarının %98'i yerel, %2'si yabancı personeldi. Yarısından fazlası (%53) ulusal STK'ların personeliydi. Çoğu vurulma vakası küçük silahlarla meydana geldi ve ölümlerin %21'i bir organizasyon ofisinde veya proje sahasında gerçekleşti. Bilinen en büyük ikinci ölüm vakası, Suriye tarafından yapılan hava saldırıları ve bombardımanlar nedeniyle gerçekleşti. 2022'de Ukrayna'daki savaş dolayısıyla yapılan roket saldırıları ve bombardımanların sivilleri ve yardım sağlayıcıları eşit derecede tehdit ettiği yerlerde bu tür can kayıplarının önemli ölçüde artması bekleniyor.

2021 Ölümleri ve Nedenleri

Yakında çıkacak olan Yardım Çalışanı Güvenlik Raporu; hava saldırıları, bombardıman, kara mayınları ve patlamamış mühimmat (PM) gibi rastgele ikincil şiddet tehdidinin risk yönetimini zorlaştırdığı sıcak çatışma koşullarında faaliyet gösterme konusunu ele alacaktır. Hâlihazırda Suriye ve Yemen'de önemli bir risk faktörü olan ayrım gözetmeyen askerî saldırıların, Rusya Federasyonu ordusuyla başarılı bir çatışma çözümü umudunun pek olmadığı Ukrayna'da insani yanıtın önünde giderek daha büyük bir engel hâline geleceği fark edilmektedir.

Humanitarian Outcomes

Teyit edilen güncel yardım görevlisi zayılat istatistiklerine ilişkin bu genel bakış, Yardım Çalışanı Güvenlik Veri Tabanı'ndan (AWSO) alınan verilere dayanmaktadır. AWSO, USAID'in fon desteğiyle çalışan ve www.aidworkersecurity.org adresinde çevrim içi sunulan bir Humanitarian Outcomes [İnsani Sonuçlar] projesidir.

Kaynak: AWSO. (2022). *Aid worker security report figures at a glance.*

https://www.humanitarianoutcomes.org/sites/default/files/publications/awsd_figures_2022.pdf

Kriz bölgelerinde ve zorlu koşullarda görev yapan insani yardım çalışanları, kırılğan nüfusun menfaatlerini korurken başvurdukları insani diplomasiye, kendilerinin ve insani yardım malzemelerinin emniyetini sağlama konusunda da müracaat edebilir. İnsani diplomasinin “karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılğan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etme” yaklaşımı, insani yardım çalışanlarının ve kırılğan insanlara ulaştırılacak yardımların korunması konularında da kolaylaştırıcı olacaktır. Zira insani yardım malzemelerinin korunması insani diplomasinin işlevsel kullanılabileceği bir alandır. Çatışma, kriz yahut ambargo bölgesine veya erişimin sair sebeplerle kısıtlı olduğu başka bir alana yardımları güvenli şekilde ulaştırmak, yetkili mercileri ikna ederek insani yardım malzemelerinin güvenli geçişini sağlamak insani diplomasi araç ve süreçleri kullanılarak mümkün olabilmektedir.

Bilindiği üzere insani yardım çalışanları afetlerden etkilenen bölgelerin yanı sıra çatışma ve krizlerin yoğun şekilde sürdüğü, devlet otoritesinin zayıfladığı, yasa dışı silahlı grupların etkili olduğu vb. koşulların görüldüğü bölgelerde de çalışabilmektedir. İnsani diplomasi bu bölgelerde insani yardım çalışanlarının güvenliği konusunda da başvurulacak önemli bir yöntemdir. İnsani yardım çalışanlarının sahadaki güvenliğinin sağlanması ve korunmaları konusunda, sivil ve resmî aktörlerle yürütülecek müzakereler vasıtasıyla kendilerine emniyet şemsiyesi/ kalkını sağlanabilir. Zira sivil insani yardım çalışanından sağlık görevlisine, arama kurtarma personelinin sosyal tespit uzmanına, resmî diplomatlardan diplomat olmayan devlet görevlilerine kadar geniş bir yelpazede insani yardım sahasından çeşitli aktörlerin güvenliğinin sağlanması ve çalışmalarını emniyet içinde yürütebilmeleri hizmet götördükleri insani yardım gereksinimi içindeki insanlarınki kadar mühimdir. Bu bağlamda insani yardım çalışanlarına diplomatik dokunulmazlık verilmesi, silahlı koruma verilmesi, hareket serbestisi sağlanması, kaçırma ve fidye talebi gibi hususlarda sigorta benzeri sistemler geliştirilmesi, “kürsü dokunulmazlığı” benzeri siyasi tefrih mekanizmaları oluşturulması/ geliştirilmesi vb. tedbir ve uygulamalar insani diplomasi ekosistemi içindeki aktörlerin kendi özlerine uygun olarak gündeme getirebileceği konular arasındadır.

İnsani diplomasinin bu çerçevede katkı sağlayabileceği bir diğer konu da insani yardım çalışanlarının kariyer gelişimlerinin desteklenmesi ve iş güvenliklerinin sağlanmasıdır.

Sahadaki ihtiyaçları gören, sahanın ihtiyaç duyduğu vasıf dokusunun/ kalifikasyonların farkında olan insani diplomasi aktörleri; karar vericileri, insani yardım çalışanlarının ihtiyaç duyacağı beceri ve yetkinliklere uygun eğitim ve tecrübe kazandırılması konusunda ikna edebilir. Böylelikle kaynak ve personelin etkili kullanılması ve kırılğan nüfusa sunulacak hizmetin verimliliğinin artırılması mümkün olacaktır. Diğer yandan insani diplomasi, bizzat insani yardım felsefesinin sorgulanması ve olgunlaştırılması konusunda da önemli imkânlar sunmaktadır.

İnsani diplomasinin gizli veya açık, resmî veya gayriresmî kanallar aracılığıyla sürdürülen savunuculuk yöntemi; insanilik anlayışının, insani ilkelerin ve insani yardım yaklaşımının uluslararası teamül- lere ve insancıl hukuka uygun bir çerçevede yürütülmesi ve geliştirilmesi konusunda önemli imkânlar sunar. Savunuculuk, insani aktörlerin insani değerlere uygun bir çerçevede hizmet sunması, doğru zamanda doğru ihtiyaç sahibine yardım ulaştırması konusunda bir teamül ve standart oluşmasında önemli bir araç olabilir.

İnsani yardım çalışanlarının ve insani yardımların korunmasını temin etmek üzere birçok etken, girift düşünce ve işleyiş silsilesinin birlikte harekete geçirilmesi gerekliliği yadsınamaz. Günümüzde bunlar, insani yardım çalışanlarına yönelik riskleri asgariye indirecek araçlar sağlamak amacıyla teknik ve teknolojik uzmanlıkla birleştirilmiş ayrıntılı standart operasyonel prosedürleri kapsamaktadır. Bölge ve acil durum şartlarının analizi, ulaşım, lojistik, güvenlik vb. alanlardaki koşulların gelişmesi, koruma hukuku açısından ulaşılan teamül vb. imkânlara rağmen saldırı vakaları yaşanmaya devam etmektedir. İnsani yardım çalışanları ve insa-

19 Ağustos Dünya İnsani Yardım Günü

19 Ağustos 2003'te Bağdat'ta düzenlenen bir silahlı saldırı sonucunda 22 insani yardım çalışanı hayatını kaybetmiştir. Dünya İnsani Yardım Günü, bu elim olaya atıfla BM Genel Kurulu kararı ile ilan edilmiştir. Dünya İnsani Yardım Günü'nde, krizden etkilenen insanlara destek sunulması ve insani yardım çalışanlarının emniyet ve güvenliği konularında farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır.

ni yardımları korumanın önemli bir bileşeni, emniyet temininin mecbur kıldığı bağlam ölçüsünde yerel, ulusal ve uluslararası makamlarla ilişki kurmaktır. Bu itibarla insani yardım çalışanlarının ve insani yardımların korunması konusunda daha etkili bir koruma sağlamaya yönelik bir araç olabilecek insani diplomasi, önemine rağmen bazen göz ardı edilebilmektedir. Nitekim yaptığımız literatür taraması sonucunda hâlihazırda insani diplomasi üzerine yapılan çalışmaların sayısı arttığı hâlde insani diplomasinin insani yardım çalışanlarının korunması ve güvenliklerinin sağlanması sürecinin bir parçası mahiyetinde kullanılmasına ilişkin özgül araştırmaların bulunmadığı, sadece bazı nadir araştırmaların konuya sınırlı bir yer verdiği görülmektedir.

31 Mayıs 2010'da Gazze Özgürlük Filosu ve filonun yolcu gemisi Mavi Marmara açık denizde İsrail güçlerinin saldırısına uğramış; 10 insani yardım gönüllüsü hayatını kaybetmiş ve filonun taşıdığı insani yardım malzemelerine el konmuştur.

İnsani yardım çalışanlarını ve insani yardımları korumaya yönelik insani diplomasi, doğası gereği acil durum, kriz veya bağlamın kendi koşullarına bağlıdır. Dolayısıyla devlet dışı aktörlerle, saldırgan devletlerle ve aynı bölgedeki diğer aktörlerle muhatap olunacaksa insani dava doğrultusunda etkileşim kurmak bazen zor olabilir. Bu durumlarda insani diplomasi, insani yardım çalışanları ve insani yardımla ilgili öğeleri içermesini temin amacıyla dikkatli şekilde planlanmalı ve başlatılmalıdır. Çoğu zaman bu planlar; hükûmet, silahlı grup ve yerel liderlerle olan ilişkileri kapsar. Bu çerçevede insani yardımların ve çalışanlarının güvenliği meselesinin esas insani sorunun çözümünün tamamlayıcısı olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bir diğer ifadeyle bu meselenin her zaman insani ihtiyaca dair başka bir konuyla bağlantılı şekilde tartışılması gerekecektir. Güvenlik ve erişim için gerektiği gibi etkileşim, anlaşma ve izinler olmazsa yalnızca insaniyetperverlerin yaşamları riske girmekle kalmayacak, aynı zamanda bu durum destek bekleyen toplulukları da etkileyecektir. Bu bağlamda insani yardım çalışanları ve insani yardımları korumaya yönelik insani diplomasi uygulama ve etkileşimleri, insaniyetperverler yahut etkilenen nüfusların riskini arttırmayacak şekilde hassasiyetle kotarılmalıdır. Bu bağlamda insani meselelerin çözümünde etkili olan geçmişteki insani diplomasi uygulamalarından alınacak dersler bulunmaktadır (Minear ve Smith, 2007).

Özellikle insani yardım çalışanları ve diğer ilgili meslek mensupları göz önüne alındığında çeşitli ulusal ve uluslararası yasa, ilke, anlaşma ve sözleşmelerin insani yardım çalışanları için özel koşullar sağladığını vurgulamak gerekir. Örneğin uluslararası insancıl hukuk, insani yardım çalışanlarına özel koruma sağlar ve insani yardım malzemelerinin yerine ulaştırılmasında çalışanların güvenlik ve emniyetini mutlak koşul kabul eder (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 1296). Cenevre Sözleşmeleri de ana hatlarıyla belirtilen yaralılara yardım eden veya insani yardım sağlayanların hedef alınmayacağına dair genel kabul gören kurallar ve yaklaşımlar içermektedir. Ancak rapor edilen 268 saldırıda 203 yardım görevlisinin ciddi şekilde yaralanmasına, 117'sinin kaçırılmasına ve 141 kişinin ölümüne neden olan ve 2013'ten bu yana kaydedilen en fazla ölüm vakasının olduğu 2021 verileri bile tek başına çabaların yoğunlaştırılması zaruretinin açıkça göstermektedir (Humanitarian Outcomes, 2022). Bu bağlamda insani diplomasi eylemlerinin daha çok toplulukların destek ve güvenini harekete geçirme, belli bir hedef etrafında açık ve gizli savunuculuk yapma ve ilgili taraflardan erişim ve güvenli hareket özgürlüğü teminatı alma konularına odaklanması elzemdir.

Evvelce belirtildiği gibi insani yardım malzemeleri ve onların muhtaçlara ulaştırılması konusu tabiatıyla insani yardım çalışanlarının emniyet ve güvenliğiyle ilişkilidir. İnsani yardımın korunması, insani yardım çalışanlarının korunmasını temine ilaveten ek bir öge daha içermektedir. Bu da ulaştırılan yardımın amacı dâhilinde kullanılması ve hedeflenen nüfusa sağlıklı bir şekilde ulaştırılmasını temin etmektir. İnsani diplomasi bu iki gayeye ulaşmaya yönelik önemli bir araçtır. Çoğunlukla insani yardıma muhtaç bölgelerin kontrolü devlet veya başka bir grubun kontrolü altındadır. Hem insani çalışmalar meslek mensuplarının yardıma erişebilmesi ve ulaştırabilmesini hem de insani yardımın amacı dâhilinde yerine teslimi ve kullanımını temin için bu gruplarla insani diplomasi çabaları yürütmek mühimdir.

Makalede değinildiği üzere insani diplomasinin ekseri tanım ve eylemleri erişim, insani ihtiyaçlar, insancıl hukuk ve kırılgan nüfus meseleleri etrafında toplanmaktadır. Bu, kuşkusuz insaniyetperverliğin ve insani eylemin özünü oluşturmaktadır ve şükür ki olumlu sonuçlar vermektedir. Ancak gerek insani yardım çalışanlarının ve insani yardımın korunmasında insani diplomasiden yararlanmanın gerekse insani diplomasi literatüründe bu konuya eğilmenin ehemmiyeti de aşıkardır.

Avustralya Myanmar Enstitüsü Başkanı, IFRC ile Diplo Vakfının ortaklaşa düzenlediği İnsani Diplomasi Eğitimi'nin yöneticisi ve eğitmeni Christopher Lamb

Avustralya Myanmar Enstitüsü Başkanı Christopher Lamb ile İnsani Diplomasi Üzerine Mülakat

Hafize Zehra Kavak

Christopher Lamb, literatürde sıklıkla referans gösterilen The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies'in (IFRC) insani diplomasi tanımını belirleyen ekiptendir. Kendisi 2008-2009 arasında yaklaşık kırk ülkede siyaset, sivil toplum, akademi, medya gibi sektörlerden kişilerle insani diplomasi kavramı üzerine mülakatlar gerçekleştirmiş; IFRC'nin insani diplomasi kavramı bu çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır.

IFRC'nin insani diplomatların rolüne odaklanan tanımında karar vericileri ve kanaat önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek öngörülmektedir.

Bu mülakat 09 Haziran 2021 ve 16 Haziran 2021'de iki ayrı oturumda Hafize Zehra Kavak ve Eren Paykal'ın katılımıyla çevrim içi gerçekleştirilmiş; Hafize Zehra Kavak'ın düzenlediği mülakat metni Christopher Lamb tarafından gözden geçirilmiştir.

Sayın Lamb, söyleşimize insani diplomasinin tanımıyla başlamak faydalı olacaktır. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun (IFRC) insani diplomasi tanımını oluşturan kişilerden biri olarak insani diplomasi kavramının nasıl ortaya çıktığını bize anlatabilir misiniz?

Bildiğiniz gibi ben devlet diplomasisinden gelmekteyim. Çeşitli yerlerde büyükelçilik yaptım, BM ortamlarında çalıştım, ayrıca Dışişleri Bakanlığına hukuk danışmanlığı yaptım. Tüm bu süreçte, hukuk danışmanı kimliğiyle yaptığım faaliyetlerden biri, dünyanın farklı yerlerindeki yardım projelerinde ne yapılması gerektiğine dair Avustralya Yardım Bürosuna (AusAid) tavsiyelerde bulunmaktı. Zira muvaffak olabilmek için bir yere göndermeden evvel AusAid'in çalışanlarına eğitim vermesi zaruridi.

İnsani diplomasi (İD) hakkındaki ilk düşüncelerim daha bu tabiri kullanmaya başlamadan evvel oluşmaya başladı. Bu insanları diplomatik ortamlarda çalışabilmeleri için nasıl donatacaktık? Bazen Avustralya hükûmeti için -yani bir hükûmet projesi için- bazen de Avustralya hükûmetiyle

sözleşmeli bir şirket için sahadaydılar. Peki, ne şekilde çalışmaları gerekiyordu ve birbirleriyle ilişkilerini nasıl tanımlayacaktık? Elbette bir kısmı diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahipken diğerleri olmayacaktı. Aynı projede yan yana çalışması muhtemel ancak Avustralya'da farklı pozisyonlarda görev yapan kişilerin aynı muameleye tabi olmak istediklerini ev sahibi hükûmete nasıl anlatabilirdik? Böylelikle bu kişilerin insani çalışmalarını layıkıyla yapabilmeleri için herkesi kuşatan bir tanımlamaya nasıl ulaşabileceğimizi düşünmeye başladım.

Yardım, ticaret inşası için değildir; bilakis o ülkedeki kırılgan insanlar adına insani eylem inşa etmek içindir.

Her zaman bir insani programın ne olduğu üzerine düşünmüşümdür. Devlet için çalışırken yardımın sebeplerinden birinin ticareti geliştirmek, ticari ilişkiler inşa etmek olduğunu söyleyenlere daima karşı çıktım. Yardım, ticaret inşası için değildir; bilakis o ülkedeki kırılgan insanlar adına insani eylem inşa etmek içindir ve bulunduğum ülkelerde,

büyükelçilik yaptığım zamanlar dâhil, devletle çalıştığım sürece çalışmalarım hep bu yöneydi. Yardım programının, o ülkedeki kırılğan insanlar için bir şeyler yapmak veya ülkeyi imar etmeyi desteklemek hedefiyle mümkün olduğunca geniş kapsamlı olmasını istedim. Bu, yardım yapılan ülkeler için bir kapasite inşası çalışmasıdır. Üzerinde ısrarla durduğum hususlardan biri yardım programının daima bir hedefe ihtiyaç duymasıdır. Hedefle ne kadar örtüştüğünü değerlendirmiyorsanız sadece ihtiyaç malzemesi taşıyarak yardım etmiş olmazsınız. Bana bir proje geldiğinde hedefleri belli değilse geri çevirir, paranın çarçur edilmesine izin vermezdim.

İnsani diplomasi tanımı yapılmadan önce bu sorularla meşgul düm. Başkent Kanberra'da Dışişleri'nden emekli olduktan sonra 2000'de Cenevre'ye geldim ve Kızılhaç'a katıldım. Daha önceden 1999'da Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı için Cenevre'de bulunmuştum. Avustralya Dışişleri'nde hukuk danışmanıyken benim de bir parçası olduğum süreçte, İsrail ulusal yardım derneğini, bir başka deyişle Kızılkalkan'ı (Magen David Adom) ve Filistin Kızılayı'nı Uluslararası Kızılhaç

Kızılay Hareketi'nin içine taşıyabilme yönündeki çalışmada görev almıştım. O zamanın kurallarına göre ikisinin de Hareket'e katılması teknik olarak mümkün değildi. Ulusal yardım derneğine sahip olabilecek resmî bir Filistin devleti tanınmadığı için Filistinliler, simgelerinden dolayı da İsraililer kabul edilmiyordu.

2005'te uluslararası toplum -Türkiye'nin de desteklediği- Cenevre Sözleşmesi'nin Üçüncü Ek Protokol'ünü kabul etti ki bu iyi bir şeydi. Protokol'ün kabulü öncesinde Ankara'ya gidip konuyla ilgili görüşmelerde bulunmuştuk. 2006 Protokolü'nde ise Hareket'in tadil edilmiş Tüzük'üyle Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı'nı düzenleyebildik ve bu konferansa ilk defa ulusal dernekleri de dâhil ettik. Epeyce uzun bir açıklama fakat bildiğiniz gibi bağlam bu.

Sürecin İsrail dosyası kısmında çalışmak bana Avustralya hükûmetiyle çalışırken hiç sahip olmadığım bir anlayış kazandırdı. *Paydaş* kelimesinin ne anlama geldiğini öğrendim. Paydaş analizi yapmazsan işini doğru dürüst yapamazsın. Bunu İsrail ve Filistin konusundaki tecrübelerime istinaden söylüyorum. Paydaşlar kimdi? Kimler İsrailileri dışarıda

tutmak, kimler dâhil etmek istiyordu? Hangi farklı gerekçelere sahiptiler? Bu paydaşları ortak bir paydada nasıl buluşturabilirdik? Muhalif tarafların birlikte karar vereceği ve iki tarafın da karar vermekten kaçındığı meseleleri nasıl tespit edebilirdik? Ki bu ve benzeri sorulara yanıt verilmesi önemliydi.

Bu olayda herkesin Filistin Kızılayı'nın Hareket'in bir üyesi olması gerektiği üzerinde hemfikir olacağına kaniydim. Nihayet ayrı ayrı tartışmalarda her iki taraf da Filistinlilerin katılımını kabul-lendi. Ve bu, iyi bir sonuçtu. Filistinlilerle birçok kez görüş-tüm. Birçok defa Ramallah'ta bulundum, Gazze'ye gittim ve Yaser Arafat'la görüş-tüm. Farklı seviyelerden herkesle çalıştık. Arafat'la ve İsrailiilerle... Hükümet üstü seviyelerde kişilerle olduğu kadar doktorlarla, hemşirelerle, ambulans şoförleriyle de görüş-tüm. Evet, tüm bu insanlarla bir araya geldim. En nihayet herkesin katılımını sağladık. Herkesi nasıl dâhil ederiz; devletin, dâhili ve harici aktörlerin katılımını sağlamak için dini liderlerin hepsiyle -hahamlarla, imamlarla ve pis-koposlarla- görüş-tüm. Sonunda herkes katılım sağlama konusunda hemfikir oldu.

2006'daki Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Konferansı, bir toplantı odasında ulusal derneklerden birinin isim plakasında "Filistin" kelimesinin kullanıldığı bu minvaldeki hükümetler arası konferansların ilkiydi. Filistin adı bu şekilde ilk kez kullanılmıştı. Filistin Yönetimi, ilk defa katıldığı bir toplantıda Filistin olarak isimlendirilmişti. Bu başarıdan oldukça gururluydum. Hareket'i-mizde herkes eşit ve birbirine karşı tarafsızdır. Diplomat kimliğimle dünyanın çeşitli yerlerinde çalışırken edindiğim bu tip deneyimlerin kullanılması ve bunların insanların istifadesine sunulması gerekiyordu.

Bunlar önemli insani diplomasi süreçleriydi, peki bu süreçlerin akabinde tanım nasıl ortaya çıktı?

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) süreçte birlikte çalıştığımız iki mühim aktördü. IFRC'ye kıyasla daha dar bir faaliyet alanı bulunan ICRC, insani diplomasi yaklaşımını Federasyonla aynı anda tasarladı. Federasyon, temelde çatışma dışı durumlara odaklanan bir yapı. ICRC ise silahlı çatışma hukuku,

Cenevre Sözleşmeleri vb. alanlarla ilgilenir, tüm insani yanıtını savaş hukuku çerçevesinde konumlandırır, savaş ve çatışma bölgelerinde çalışır.

2009'da Nairobi'de Hareket'in Temsilciler Konseyi Genel Toplantısı yapılacaktı. 2008'de, toplantı öncesinde insani diplomasi kavramı üzerine dünyaca ünlü insanlarla mülakatlar yapmaya başladık. Dönemin Mülteciler Yüksek Komiseri Sadako Ogata ve yine dönemin ICRC Başkanı Jakob Kellenberg görüştüğümüz şahıslar arasındaydı. Yine Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) [World Health Organization (WHO)] Genel Direktörü'yle, Federasyonun birlikte çalıştığı örgütlerle, hükûmet temsilcileriyle, akademisyenlerle ve CNN, BBC gibi medya temsilcileriyle görüştük. Toplamda bu düzeylerde kırk ila elli kişiyle mülakat yaptık.

Bu mülakatları IFRC olarak mı gerçekleştirdiğiniz?

Evet, IFRC ekibi olarak yapıyorduk. Ayrıca ulusal yardım dernekleri de bizimle birlikteydi. Neticede Federasyon ulusal yardım derneklerinin toplamıdır, kendi başına pek bir şey ifade etmez. Federasyonu federasyon ya-

pan ulusal derneklerdir. Esasında ulaşabildiğimiz tüm kültürlerden ulusal dernekleri dâhil etmemiz gerekiyordu. 2008 ve 2009'da dünyanın farklı bölgelerinde bulunan kişilerle, muhtemelen otuz ila kırk ülkede görüşmeler yaptık. Zoom çağı öncesinde işler böyle yürütülüyordu yani pek kolay değildi.

Bu ekleme "karar vericiler ve kanaat önderleri" ifadesiydi. Yani kanaat önderleri bu politikanın bir parçası olmalıydı. Halkın ne yaptığımızı anlaması ve takdir etmesi için halk üzerinde etkili olan kişiler sürece dâhil edilmeliydi.

Yani bu ülkelere yaptığınız ziyaretlerin amacı insani diplomasi kavramını öne çıkarmak ve bu politikayı belirlemektir diyebilir miyiz?

Evet, kavramı düşündüğümüz şekliyle öne çıkaracak ve kabul edilip edilmediğini görecektik. Uzun olmayan anlaşılabilir bir metin hâline getirecektik, sonuçta bu metin insanlar tarafından kolayca anlaşılabilirdi. Karmaşık bir belge olamazdı, elli altmış pro-

tokole ve Cenevre Sözleşmelerine atıfta bulunmayacaktı. Akla yatkın bir ifade olacaktı. Medya temsilcileriyle yaptığımız özel görüşmeler yayımlandığında medyanın kullanabileceği bir metin elde edilmeliydi. Ve onları da görüşmelere dâhil etmemiz sayesinde kavrama ve politikanın tanımına bu tür belgelerin içinde şimdiye kadar hiç bulunmamış bir şey ekledik. Bildiğiniz gibi bu ekleme “karar vericiler ve kanaat önderleri” ifadesiydi. Yani kanaat önderleri bu politikanın bir parçası olmalıydı. Halkın ne yaptığımızı anlaması ve takdir etmesi için halk üzerinde etkili olan kişiler sürece dâhil edilmeliydi. Böylece süreç düzgün şekilde ilerleyebilirdi.¹

İnsani diplomasi belgesini tamamladığımızda ICRC “Bu insani diplomasi bizim çalışmalarımızla ilgili değil. Bize göre insani diplomasi tamamen savaş durumuyla ilgili.” dedi. Ben de kendilerine “Sizin için savaşla alakalı olması normal. Çünkü sizin işiniz bu. Ancak hastalıkların da göz önünde bulundu-

IFRC İnsani Diplomasi Yol İşaretleri

1. İkna etme sorumluluğu
2. Uygun diplomatik araç ve eylemlerle ikna etme
3. Bilgi ve uzmanlık alanlarına odaklanma
4. Uygun zamanlarda Hareket dışındaki paydaşlarla çalışma

rulması gerek. I. Dünya Savaşı zamanında savaş meydanında ölenlerin iki veya üç katı gripten öldü.” dedim. Bu, tamamen insani afetlere dairdir. Böylece insani diplomasi tanımını inşa ettik. Münhasıran politika belgesinde tasarladığımız yoldan ilerledik ve açıklama bildirgesini ortaya çıkardık. Sonrasında kelimeler hakkında birtakım görüşmeler yaptık. Tanıma tekrar bakarsanız her müstakil kelimenin bir anlamı ve amacı olduğunu göreceksiniz.² Örneğin temel insani ilkeler daima her karar alma sürecinin bir parçası olmalıdır. Bunu yapmanız için yani ne kasettiğimizi anlamamız için daha

1 Karar vericiler ve kanaat önderleri, insani diplomatların kırılğan insanların yararına ilişkin politikaların geliştirilmesi konusunda iknaya yöneldikleri kişi ve gruplardır. -ed.

2 “İnsani Diplomasi Politikası” ve “Açıklama Bildirgesi” 2009 yılında Christopher Lamb liderliğinde hazırlanmıştır. İD’nin tanımı, hedefleri ve yol işaretlerini öne çıkaran IFRC’nin bu iki belgesi, insani diplomasi literatürünün ana referansları arasındadır. bk. IFRC, Humanitarian Diplomacy Policy, https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf; IFRC, Humanitarian Diplomacy Policy / Explanatory Memorandum. Her iki belge de elinizdeki kitap kapsamında Türkçeye tercüme edilmiş ve Türk okurunun istifadesine sunulmuştur. -ed.

önce anlattığım *paydaş analizini* kullanmalısınız.³

Bu noktada İD sürecinin can alıcı bir parçası olan paydaşlar ve paydaş analizi meselesini biraz daha izah edebilir misiniz?

Tabii, bugünlerde zamanımın çoğunu vakfettiğim ve şahsen dâhil olduğum Myanmar örneğini verebilirim. Orada paydaşlar kimdir? Paydaşlardan biri halktır. Yaptığımız, halk kimi istiyor diye sormak. Fikirlerini kim yönlendiriyor? Tartışmanın diğer tarafı ise ordu. Onlar ne yapıyor? O insanlarla da bir araya gelip çalıştık. Paydaş analizi neye ihtiyaç duyduğunuzu görmeyi sağlar ve böylece yapılması gerekenler planlanabilir.

İfadelerinizden ve Diplo kursundaki vurgulardan anladığımız üzere kırılgan nüfuslar için insani ilkelerin yerine getirilmesi hazırlıksız

ve gelişigüzel yapılmamalı. İnsani diplomasi ihtiyaçların ve hedeflerin belirlenmesi, paydaş analizi vb. hususlar göz önüne alınarak tasarlanmalı, planlı şekilde yürütülmelidir. Paydaş analizinden az önce bahsettik. Şimdi, biraz da ihtiyaç ve hedeflerin değerlendirilmesi hakkında konuşabilir miyiz?⁴

Tabii ki bir kampa gidip insanlara yardım etmeniz gerekiyorsa değerlendirme yapmadan nasıl yardımcı olacağınızı bilemezsiniz. Kampa gitmeniz ve oradaki insanları görmeyi gerek. Çünkü bir İDiplomat olarak diplomatik becerilerinizi kullanıp hükûmeti [karar mercilerini] gördüğünüz ihtiyaçlar konusunda ikna etmeniz gerekecek.⁵

Diplo kursundaki derslerde sıklıkla insani ihtiyaçların ve hedeflerin belirlenmesinden bahsedilirken insan haklarından konuşulur. Ben neredeyse diplomatik hayatımın

3 IFRC'nin İnsani Diplomasi Politikası insani diplomatlar için iyi düzenlenmiş bir yol haritası oluşturur. Paydaş analizi bu yol haritasının sahadaki paydaşların çıkarlarını, konumlarını ve ihtiyaçlarını araştıran ana unsurlarındandır. IFRC'ye göre etkili bir İD politikası ancak ihtiyaçlar, hedefler ve paydaş analizi değerlendirmesi bitirildikten sonra tasarlanabilir. Paydaş Analizi, Diplo Vakfının ilgili kurs materyallerinde ayrıntılı şekilde tarif edilmektedir: bk. "Stakeholder Mapping", Advocacy Within Persuasion in Humanitarian Diplomacy: Practical Guidance, Humanitarian Diplomacy Course 2021. Malta: Diplo Foundation.-ed.

4 Christopher Lamb aynı zamanda IFRC ile Diplo Vakfının ortaklaşa düzenlediği İnsani Diplomasi Eğitimi'nin yöneticisi ve eğitmenidir. Röportajda atfı yapılan dersler/ kurslar bu eğitim kapsamındadır.-ed.

5 İDiplomat, insani diplomat teriminin kısaltmasıdır. İnsani diplomat kırılgan insanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla insani diplomasi sürecini yürüten, karar vericiler ve kanaat önderleriyle müzakereler yapan kişidir.-ed.

tamamında insan hakları üzerine çalıştım. Ancak insani hedefler insan haklarıyla ilgili değildir, insani ihtiyaçlarla ilgilidir. Günümüzde insan hakları, maalesef hakiki insani ihtiyaç hedeflerinden ziyade siyasi hedeflere yöneliktir. Çocukların ihtiyaçlarından bahsediyorsak o ihtiyaçların değerlendirilmesi hakkında yani Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden yana bilgi sahibi olmalıyız. O hâlde insan hakları antlaşmaları ve diğer araçlar, ihtiyacı belirlemek için temel teşkil eder. Lakin ille de onların peşinde olmak zorunda değiliz. Tüm bunlar birlikte epey iyi işliyor. Cenevre Sözleşmeleri de işin bir parçası. Yani burası ICRC'nin ilgilendiği kısım. Diplo kursuna ilk başladığımızda ICRC bir süre küçümsemiş olsa da şimdilerde kursun verimli olduğunu düşünüyor ve her dönemde ICRC'den kişiler de katılıyor ki bu iyi bir şey.

Sayın Lamb, diplomasi kavramının insani alana girişi ve iki kavramın bir araya gelişi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Öncelikle şunu söylemeliyim, insani diplomasi kavramını geliştirirken insanlar bana “Diplomasiyi nasıl tanımlarsın?” diye sordular. Mesela ICRC'nin kafası

diplomasi meselesinde biraz karışıkta oysa insani diplomasi alanına giren işler yapıyorlardı, bu minvalde diplomatik eylemleri vardı. Cenevre'deki toplantılarda ve diğer yerlerde sıklıkla odadaki insanlara göz gezdirirken birine bakıp bir soru sorardım. Misal; “Eren bir yere tatile gittin mi?” Eren, bu soruyu sana soruyorum.

- *Evet, tabii!*

Gittin. Sen ve ailen tatile gittiniz. Nereye gideceğinize kim karar verdi? Peki, buna cevap vermen gerekmiyor. Lakin bu soru, tatile gitme kararı akabinde nereye gidileceği konusunda muhtemelen müzakere yapmanın lüzumunu da gösteriyor. Sonrasında oraya nasıl gidileceğine ve nerede kalınacağına karar verilecek. Bu sorunun sonuçlarını ve cevabını inşa eden diğer her şey müzakereyi oluşturur. Nihayetinde bir anlayışa ulaşırsın yani anlaşmaya. Kâğıda dökmen gerekmez elbette; yapılacaklar üzerinde hemfikir olursunuz. Anlaşmanın seviyesini yükseltirsen kâğıda dökmen de gerekebilir. Tabii bunu yapmak için bazı becerileri kullanabilmen lazım. Diplomasi, aynı zamanda *nezaket* demektir. Sadece hükümetler arası ilişkiler değildir, diplomasi hükümetler işin içine çekilmeden evvel birçok paydaşla çalışmaktır.

Üç yüz yıldır hükûmetlerle ilgili kullanılmasına karşın diplomasi terimi epey uzun bir süredir hayatımızdadır. Bu bakımdan insani diplomasi, insani hedeflere yönelmiş diplomasidir. ICRC'ye dönecek olursak savaşı önlemenin iyi ve güçlü bir insani hedef olduğunu memnuniyetle kabul etsem de bu, yegâne hedef değildir. Diploması nereye istersen oraya genişler.

Üç yüz yıldır hükûmetlerle ilgili kullanılmasına karşın diplomasi terimi epey uzun bir süredir hayatımızdadır. Diplomasinin bir türü olan insani diplomasi, “insani hedeflere yönelmiş diploması”yı ifade eder.

Öyleyse buradan ICRC'nin ve IFRC'nin insani diplomasi anlayışları arasında bir fark olup olmadığı konusuna girebiliriz. Belirttiğiniz gibi ICRC savaş ve çatışmalara odaklanan sınırlı bir faaliyet alanına sahip. Bu iki kurumun arasında İD algısı bakımından bir fark var mı?

İnsani diplomasinin ana tanımını ortaya koyduktan sonra ICRC ilk başta bu tanıma mesafeli durdu ve insani diplomasinin savaşları

durdurmakla alakalı olduğunu ifade etti. Ben onlara dedim ki “Sizin ana göreviniz, yetki alanınız savaşı durdurmak değil, onu medenileştirmek. Savaş meydana geldiğinde yaralılara bakarsınız, hayatlarını kurtarırsınız, esirleri hastaneye ziyaret edersiniz. Sizin barış yapma göreviniz yok, her zaman dediğiniz gibi siz bir *barış gücü* değilsiniz.”

ICRC'nin tek farkı, çatışma hukuku kapsamında tutukluları ve savaş esirlerini ziyaret edebilme yetenekleri vs. üzerine yoğunlaşıyor olması, Cenevre Sözleşmelerine ilişkin öncü rol oynamakla ilgilenmesidir. Ve bu rolü savaşın genel alanına dair diğer antlaşmalara -biyolojik silahlar, nükleer silahlar vb.- genişletme gayretindedir.

Sayın Lamb, biliyoruz ki saha görevlerinizde paydaşların, örneğin ulusal yardım derneklerinin ve halkın içinden gelen kişilerin, insani diplomasi süreçlerine katılımlarında öncü rol oynadınız. Bu meseleyi biraz açabilir miyiz?

Ulusal dernekler Birleşmiş Milletler'de (BM) veya herhangi bir yerde ne yaptığımızı bilmeli ve bir katkıda bulunmak, bir şey

söylemek istiyorlarsa kendilerine danışılmalıdır. Elimizden gelenin en iyisini yapıp ulusal derneklere Federasyonun bölgesel ofisleri üzerinden temasa geçebilecekleri veya doğrudan bizimle irtibat kurabilecekleri bir mekanizma oluşturduk. Bunun bir örneğini hatırlıyorum. 2007’de New York’ta Uluslararası Daimî Komite [International Standing Committee] toplantısı veya onun gibi bir şey vardı, biz de Federasyon olarak bu toplantıya katılmıştık. Ülkelerinde gerçekleşen hortumlar hakkında görüşmek için Bangladeş Kızılayı Genel Sekreteri’nin o toplantıya konuşmacı olarak katılmasını sağlamam gerekiyordu. Bazıları, “Bu adamın burada ne işi var?” diye sordu. “Bizim üye derneklerimiz var, o da üyelere biri, sözcü, bu kadar.” dedim. Ve bu kadardı. Bangladeş Kızılayı Genel Sekreteri’ne önceden gerekli bilgileri verdim. Fakat dedim ki “Bu toplantı biraz karmaşık olacak çünkü daha önce dışarıdan hiç kimse burada konuşma yapmadı. Eğer bu kurumlar arası toplantılara üzerinde IFRC armasıyla ulusal yardım derneklerinden biri katılırsa kendi halkı adına ve kendi deneyimleri hakkında konuşuyor olacak.” O da “Tamam.” dedi ve konuşma gerçekleşti. Ve çok da güzel oldu.

Tabii, bu da insani diplomasinin bir parçasıydı. Paydaşların bir şey ortaya koyduklarını düşünmelerini sağlamak...

Zehra, senin de kurstan bilip şahit olduğun gibi halkın içinden kişilerin katılımını görmek istediğimizi elimizden geldiğince vurguluyoruz. Halkın içinden gelenleri öne çıkarmak, özellikle o seviyede bir toplantıda çok zor. Ve bazen bunu bile yaptık. Zoom gibi araçları geçmişte de kullanabilmek için neler vermezdim. Artık dünyanın öbür ucundaki birinden sel ne demek, hastalık ne demek yahut ayrımcılık nedir gibi konularda tanımlar almak veya gıda ulaşımı ve bulunduğu yerdeki anlık durum hakkında bilgi edinmek için Zoom’u ve benzeri imkânları kullanabiliyoruz.

Evet, bu gerçekten büyük kolaylık. Peki, insani diplomasinin gündemindeki alanlara gelecek olursak insani diplomasinin diğerlerine nispetle öncelik verdiği meseleler neler, biraz da bundan bahsedelim.

Burada muhtemelen her yere uyacak bir cevap veremeyiz. Dünyanın farklı yerlerinde farklı konular öne çıkıyor. Bildiğiniz gibi Avrupa

şu anda ve birkaç yıldır göç meselesine odaklanmış durumda. Türkiye de aynı şekilde. Suriye'yle ilgili olarak Türkiye'de kaç kişinin çadırlarda yaşadığını ve onların durumunu bir düşün. Bu insanların -mültecilerin- hükûmetinizin Türkiye'nin kalkınma stratejisi istikameti ve kendi milleti için karar alma yeteneği üzerindeki etkisini bir düşün. Doğu Asya'da, mesela şu anda Myanmar'da olsun, endişeleneceğin tek şey ordunun yönetime el koyması olurdu. Latin Amerika'da Pan Amerikan Sağlık Örgütü [Pan American Health Organization (PAHO)], Amerika

Dünyanın farklı yerlerinde farklı konular öne çıkıyor. Yani gündem nerede olduğuna göre değişir. Mesela sular altında kalacak Pasifik adalarında endişe odağı iklim değişikliğidir. Avrupa ve Türkiye'de göçmen meselesi öne çıkar.

nezdinde önemli konular için çalışıyor. Orada sık sık deprem veya hortumun yol açtığı hastalıklar vs. önemli bölgesel meseleler hâline gelir. Yahut hızlı kolera salgını gibi bir şey ortaya çıkar, o meseleye odaklanırlar. Bunun yanında

göçler gibi epeyce büyük bir sorunları daha var. Yani gündem nerede olduğuna göre değişir. Sular altında kalacak Pasifik adalarında olan kişiler için endişe odağı iklim değişikliğidir. Misal Afrika'dan olanlar -ki oradan Diplo'ya katılan birçok kişi var- çoğu el-Şebab ve devlet dışı silahlı gruplar hakkında konuşuyor. Zira bu gruplar toplumda epey tahribat ve yıkıma sebebiyet veriyor.

Buraya kadar ihtiyaçların ve hedeflerin tanımlanması, paydaş analizi üzerine konuştuk. Peki, insani diplomasi sürecinin bir ürünü olarak sonunda bir anlaşmaya varmak sorunun çözüldüğü anlamına geliyor mu?

Çoğu insan diyor ki bir insani diplomasi müzakeresi yapacaksan gider müzakere edersin, anlaşmaya varırsın, sonra iş biter. Bir anlaşmayı müzakere edip imzalanmasını sağlamak, aslında her zaman işin kolay kısmıdır. Zor olan uygulama ve kaynaklardır. Orta Doğu'yu bir düşünün. Orta Doğu krizini çözmek için İsrailliler ve Yaser Arafat 1990'da Oslo'da bir anlaşma imzaladı. Orta Doğu gibi bir coğrafyada Oslo imzaları ulaşabileceğin en son noktadır. Ancak anlaşmaya bağlılık ve uy-

gulama lazım. Yani uygulama ve sonuçları güvenceye alma İDiplomat için -şaka gibi ama- önemsiz görülüyor. Ancak anlaşmanın hal-ka anlatılması, kabul ettirilmesi ve uygulanması boyunca insani diplomasının görevi devam edecektir.

Önemli olanın bu anlaşmalara bağlı kalmak ve uygulamak olduğunu vurguladınız. Şunu sormak istiyorum; sahadaki İDiplomatların karşılaştığı birincil zorluklar nelerdir?

Fiziksel risklerden bahsedecek olursak öncelikle şunu görmek lazım; çatışma yaşanan veya huzuru bozulmuş bir nüfusun mevcut olduğu coğrafyalarda çalışıyorsunuz. Suriye sınırı boyunca çalışan Türk Kızılay'ı bir düşünün. Durumu yakından takip ettiğim için gözüme çarptı, sınır boyunca Kızılay, Türk hükûmeti ve diğer herkes her daim teyakkuz hâlinde. Tabiatıyla bu durum tehlikeli, bu tür bir ortamda çalışmanın fiziksel riski var. Pandemi gibi hastalığın kol gezdiği bir alanda çalışmanın da riski vardır, tehdit altındasınızdır. Yolsuzluk ve diğer birçok şey tarafından tehdit riski de olabilir. Diğer yandan temel insani ilkeler gibi sağlam ve kesin dayanaklara tabiyseniz, bu çerçevede çalışıyorsanız, er ya da geç hasımlarınız da olacaktır.

Sayın Lamb, sizin hem klasik hem de insani diplomasi konularında tecrübeniz oldu. Bu iki alanı kıyaslarsak bir araya geldikleri ve birbirinden ayrıştıkları noktalar nelerdir?

Bir devlet diplomatisanız talimatlarınızı hükûmetten alırsınız. Bugünün hükûmetinden ki o, dünün yahut yarının hükûmetiyle aynı değildir. Hükûmetler değişir. Yeni başkanlar, yeni başbakanlar. Klasik diplomatlar ait oldukları devletin bayrak yetkisiyle faaliyet gösterirler. Lakin İDiplomatlar aynı şekilde yönetilmez/ yönlendirilmez. İnsani diplomatlar insani ilkeler ışığında en kırılgan insanların ihtiyaçlarını gidermek için çalışır. Buna karşın devlet diplomatları arkalarında devlet erki olduğu mülahazasına sahiptir.

Klasik diplomatlar ait oldukları devletin bayrak yetkisiyle faaliyet gösterir ve devlet menfaatleri doğrultusunda hareket eder. İnsani diplomatlar ise insani ilkeler ışığında en kırılgan insanların ihtiyaçlarını gidermek için çalışır.

Devlet diplomatları, bazı maddi avantajların yanında diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahiptir. Büyük evleri, güzel arabaları vardır. Çocuklarını en iyi okullara gönderirler. Eskiden devlet diplomatlarının Avrupa'daki en iyi ailelerden geldikleri yönünde bir anlayış vardı. Golf oynarlar; üst seviyeden, üst rütbeli insanlardır. Fiilî programlar ve destekler için çalışan insani diplomatların ise diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıkları, ödenekleri veya imtiyazları yoktur. ICRC hariç çünkü onlar bulundukları ülkede temsilciliklerinin, ofis kadrolarının olup olmadığıyla bağlantılı şekilde itibarlarını kullanarak ev sahibi ülkeyi anlaşılmaya razı edebiliyorlar.

İDiplomat, devlet diplomatlarıyla insani hedeflere ulaşma noktasında birlikte çalışabilir. IFRC'ye de imtiyaz tanındığı bazı durumlar olmuştur. Türkiye'de Federasyon nasıl çalışıyor bilmiyorum.⁶ ICRC Ankara'daki temsilciliğinde diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahip. Bazı ülkelerde -mesela Çin'de- Federasyon diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahiptir çünkü Pe-

kin'deki ofis, Bölge Temsilciliği olarak konumlandırıldı.

İnsani diplomasi çalışmalarında bulunan kişilere insani diplomat deniyor. Ancak bu tabir kullanıldığı her bağlamda biliniyor ve bizim anladığımız gibi, olması gerektiği gibi anlaşılıyor mu?

Böyle olduğunu söyleyemeyiz. İnsanlar kastın ne olduğunu görüşmelerde biz tanımlı kullanınca anlamaya başladılarsa da kolayca kavrayamadılar. Bu tür bir işle yakından bağlantılı değilse zihinlerinde oturmuyor. Kızılhaç Kızılay şemsiyeleri altındaki insanlar genelde anlama eğiliminde. Bu, biraz ulusal derneklere biraz da yapılmak istenenin amacına bağlı olarak değişir. Söylediğim gibi kafa karışıklığı mevcut; ICRC kendini çatışma durumlarıyla sınırlandırdığı ve ulusal derneklerin büyük çoğunluğu da ICRC onları dâhil etmediği müddetçe bu tür durumlarda çalışmadıkları için... Genel itibarıyla söylemek gerekirse Kızılhaç-Kızılay'daki kişiler "İDiplomatın, amacı insani gündem tarafından belirlenen, temel insani ilkeler doğrultusunda

6 Kızılhaç Kızılay çalışanları insani yardım çalışanı kimliğiyle 1949 Cenevre Sözleşmesi'nde belirlenmiş haklara sahiptir. Ayrıca bazı durumlarda yani ilgili faaliyetlerinin doğasına bağlı olarak ulusal derneklerin çalışanlarına diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlık tanınmaktadır ancak bu bağlamda genel bir uygulamadan söz etmek mümkün değildir.-ed.

İDiplomat, hedefi temel insani ilkeler tarafından belirlenen kişidir. Ve ilk başta da insanlık ilkesi gelir. Tarafsızlık ve yansızlık gibi diğer ilkeler insanlık ilkesini besler.

çalışan biri” olduğunu bilir. Diğer bir açıdan bakarsak Diplo eğitimlerinde sıklıkla ulusal derneklerin hükûmetlere yardımcı rolünden bahsediyoruz. Ulusal derneklerin bu yardımcı statüsü 2007 uluslararası konferansında iyiden iyiye tanımlanmıştı. Yapabilecekleri, yapamayacakları belirlenmişti. Bu doğrultuda hükûmetler, ulusal derneklerden insani ilkelere aykırı bir şey talep edemezler. İDiplomat, hedefi temel insani ilkeler tarafından belirlenen kişidir. Ve ilk başta da *insanlık* ilkesi gelir. *Tarafsızlık* ve *yansızlık* gibi diğer ilkeler insanlık ilkesini besler.

Altını çizmek gerekirse insani diplomat her zaman temel insani ilkeler ışığında hareket eden kişidir, diyoruz.

Evet, her zaman! İDiplomat sahada bulunan, bu işlerden anlayan, insani hedefi güvenceye almak için diğer insanları yönlendiren kişidir.

Lakin nasıl hareket edeceklerini bilmeli ve akliselim sahibi olmaları gereklidir. Bu yüzden *Protokol El Kitabı*’nda bunu vurguladık.⁷

İDiplomatın insani hedeflere sahip kişi olduğunu ifade ettiniz. Devlet diplomatları da insani hedeflere sahiptir. Onlar da insani ilkeler ışığında hareket ediyorlar. Bu durumu nasıl değerlendirirsiniz?

İnsani ilkelere göre hareket edebilirlerse de büyük sıklıkla hükûmetlerinden insani ilkelerle hiç alakası dahi olmayan talimatlar da alırlar. Veya insani hedef maske arkasına saklanırlar. Mesela Avustralya’dan bir örnek verelim, diyelim ki Avustralya hükûmeti bir başka ülkeyle ticaret ilişkisi inşa etmeye karar verdi. Elçiliğe diyorlar ki “Ticaretimizi arttırmak istiyoruz, sizce ne gibi adımlar atmalıyız?”. Örneğin 1980’lerde Bangkok’ta Avustralya Elçiliğinde görevliyken Tayland’la ticareti arttırmak istiyorduk. Bir şeyler yapacak gerekli profildeki doğru insanlara erişmek için neler yapmalıydık? Kendi kendime dedim ki “Tayland’daki Narkotik Kontrol Kurulu Başkanı, Tayland siyasetinde hâlâ çok güçlü olan

7 IFRC, Humanitarian Diplomacy Protocol Hand Book, A manual to facilitate the IFRC’s work in diplomacy and the international field, 2010.–ed.

eski bir diktatörün kayınbiraderi. Narkotik Kurulunun açık haşhaş ekilen alanlara yönelik kahve bitkisi ekim projesiyle yakından ilgili görünmeliyiz. Bunu yaparsak hem hakkımızda iyi bir tanıtım olur hem de eski diktatör ve hâlen siyasette etkili olan insanlar nezdinde güç kazanırız.” Herkes kahve projesine yardım etmenin harikulade bir fikir olduğunu düşündü. Bu, sahadaki çiftçilerle ilgili bir projeydi. Böylece tarlalara kahve ekimi yapıldı. Daha sonra Avustralyalı Bakan bölgeye gitti ve “Eskiden haşhaş yetişen yerlerin yerini artık kahvenin alacağı Kuzey Tayland’da olmaktan çok heyecanlıyım.” dedi. Benim bu işteki hedefim insani türdendi. Avustralya hükûmetinin hedefi ise kendini ticaret alanında öne çıkarmaktı; haşhaşla, kahveyle hiç de ilgilenmiyorlardı. Onlar sanayinin o kısmında Avustralya’nın itibarının yükseldiğini görmek istediler. Böylece herkes kendi farklı hedefine ulaştı ve düşündüm ki ben günümüzde insani diplomasi addedilen bir iş yapıyordum ancak Avustralya hükûmetindeki diğer kişiler aynı zamanda bir diktatörün dileğini yerine getirmek de demek olan ticari kaygılar için çalışıyorlardı.

Kahve örneği ilginçti. İnsani diplomasiden bahsederken daha çok insani ihtiyaçlardan, afetlerden, depremlerden ve savaşlardan konuşuyoruz. Kahve örneğine nazaran insani diplomasi alanını savaşlardan ve afetlerden daha geniş bir bağlama taşımak mümkündür diyebilir miyiz?

Derste kırılğanlığı nasıl tanımladığımız hakkındaki soruyu hatırlıyor musun? Bunun birçok cevabı var, insani diplomasi sadece savaş, hastalıklar ve depremlerle ilgili değil, bunların tümü ve hatta daha fazlasıyla ilgilidir. Kırılğanlık bakımından düşünersek o bakidir, sürgit devam edecek ve hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmayacaktır.

Doğrudan diplomatik ilişkileri olmayan ülkeler arasındaki insani yardım faaliyetleriyle ilgili bir soru sormak istiyorum. Örneğin Türkiye’nin Suriye’yle doğrudan diplomatik ilişkisi yok. Fakat sınırda bazı insani yardım faaliyetleri yürütüyor. Bazı bölgelerde Suriye fiilen sınırı kontrol etmiyor ve Türkiye ızdırap çeken insanlara insani yardım ulaştırmak istiyor. Keza Afrika’da da örnekler var, bir ülke doğrudan teması olduğu başka bir

ülke aracılığıyla üçüncü bir ülkeye ona danışmadan ve onayını almadan insani yardım götürebiliyor. Bu örnek durumları insani diplomasi tanımlamanız ve bakış açınızla nasıl değerlendiriyorsunuz?

Doğrusu Suriye’de yapılanları takdir ediyorum. Kızılay’ın Gazze’deki çalışmalarını da gördüm, oraya giden malzemeler İsrail üzerinden gitmek zorunda. Kızılay’ın Gazze’deki yönetim tarafından kullanılan malzeme ve donanımı sürekli sahada bulunarak izlemesi mümkün değil. Kızılay gibi bir kırımızı grubu kurumuysan ihtiyaçları karşıladığına gerçekten nasıl emin olabilirsin? Bütün bunlar güven inşasında kişisel temasa bağlıdır ve bu yüzden kişiler önemlidir. Bir kere kişiler değiştiğinde her şeyin değişmesi de kaçınılmazdır. İnsanlar eğitilir, eğitilir ve tekrar eğitilir. Suriye konusu, Myanmar’da şu anda karşılaştığımız durumu hatırlattı. Orada hükûmeti ele geçiren bir askerî yönetim var. Dünyada kimse tarafından tanınmamasına rağmen bazı taraflarla görüşebiliyor ve özellikle Çin ve Rusya gibi Asya ülkeleriyle birlikte iş yapabiliyor. Ayrıca gölge hükûmet şeklinde, *Ulusal Birlik Hükûmeti* denen bir erk var, aslında sürgündeki hükûmet değil

çünkü Myanmar sınırları içinde askerî yönetimin henüz nüfuz ve kontrolü altında olmayan bölgelerde faaller. Biz, burada tüm bunlarla askerî darbe ve COVID-19’un eş zamanlı etkileri yüzünden çöküş içindeki bir devletin sağlık sisteminin nasıl destekleneceğini bulabilmek için görüşmeliyiz. Korkunç bir durumla yüz yüzeler ve kimse bunun hakkında bir şey bilmiyor çünkü artık hiçbir istatistik, hiçbir şey yok. Ülkenin en iyi 430 doktoru tutuklanıp cezaevine kondu, gölge hükûmetle çalıştıkları için bazıları isyan veya ihanetle suçlanıyor. Biz Avustralya Myanmar Enstitüsü olarak halkı desteklemek ve eğitimde bir şeyler yapmak istiyoruz. Askerî rejime bağlılıklarını ifade etmedikleri gerekçesiyle işlerinden çıkarılan 125.000 öğretmen var. Bazıları gölge hükûmetle görüştükleri için ordu tarafından ihanetle suçlanıyor. Avustralya Myanmar Enstitüsü olarak ülkeyi eğitim ve sağlık alanında desteklemek istedik. İnsanlar bana dönüp dedi ki “Bunu nasıl yapacağız?”. Ben de dedim ki “İlk adımda ne yapmak istediğimizle ilgili kim kontroldeyse onunla görüşeceğiz.” Hükûmetin kontrolü altındaki insanlara eğitim götürmek istiyorsak bunu Ulusal Birlik Hükûmeti aracılığıyla yapabiliriz. Hükûmet yapısı ve kontrolü içindeki kurum-

larla bir şeyler yapacaksak çok dikkatli olmamız gerekir. Çünkü bu insanların çoğu ya yarı zamanlı çalışıyor ya da hiç işe gitmeden maaş alıp gerçekte hiç eğitim vermiyor. Yani eğitim programına nasıl destek vereceğimiz henüz kararlaştırılmış değil. Fakat ülkenin çocuklarının eğitimini destekleyecek ilkeleri belirlemeye çalışıyoruz. Yapılacak işlerden biri hükûmetleri ikna etmektir. Myanmar'ın kendi kendine yapamadığı işleri, eğitim ve sağlık işlerini desteklemek istiyoruz. Bizim kurumumuz olan Avustralya Myanmar Enstitüsü; üniversiteler, işletmeler, STK'lar, halk vesaire ile çalışarak dünyada bu işi yapabilen kendi türünde tek örnektir. Suriye'de de benzer şeyler gördüm. Bir işi yapmak için çabalamak lazım. Suriye'de Kızılhaç ve Kızıllaylar için durum görece kolay. Myanmar'a nazaran Suriye'de işleri kolaylaştıran Suriye Kızıllayı'nın Osmanlı İmparatorluğu eyalet yapısına göre kurulmuş olması. Tüm Osmanlı eyaletleri hâlâ varlığını bir şekilde sürdürüyor. Suriye Kızıllayı merkezî olmayan bir modelle idare ediliyor ve bu da eyalet topluluklarına nasıl çalışacaklarını belirleme üzerine geniş yetkiler veriyor. Eğer bir eyalet tamamen hükûmet kontrolü dışındaysa Kızılhaç ve Kızıllaylar o insanlarla birlikte çalışabiliyor. Suriye'de

diğer güçlerin kontrolü altındaki eyaletlere ise aşamalı ulaştırma süreci var. Maalesef vefat etmiş çok iyi bir arkadaşım, bir önceki Suriye Kızıllay temsilcisiydi, onlar için ilerlemenin yolu gördüğü eyalet kurumlarının gücünün inşası amacıyla çok çalışmıştı.

İDiplomatları tanıyan ve onların ifade ettiğiniz yeterliliklerini arttırmaya destek veren herhangi bir hükûmetten/yapıdan bahsedebilir miyiz?

Genel bir kabulden bahsedemeyiz ancak ICRC son yüzyıla yakın bir zamandan beri bir ülkedeki personelinin, misal Türkiye'deki temsilciliğinin, uluslararası örgüt görevlisi unvanıyla tanınmasını sağlamak için çalışıyor. Yani diplomatik vize alıyorlar. Teknik anlamda yasal olmasa da özel diplomatik pasaport taşıyorlar. İsviçre Hukuku'na tabi, hükûmet tarafından kabul edilen özel bir kurum olan ICRC'nin görevlileri bu pasaportları taşıyabiliyor ve diplomatik vize alabiliyorlar.

Pek çok insani diplomasi girişiminde yer aldınız. Parçası olduğunuz ve sonuç aldığınız bir insani diplomasi girişimini hedefleri, paydaşları ve sonuçları itibarıyla dinlemek isteriz.

Yol güvenliği meselesi, insani diplomasi kullanılarak çözülmesi gereken önemli bir meseleydi ve biz bu konunun uluslararası düzeyde tanınmasını ve desteklenmesini sağladık. İnsanların ölümünden sorumlu yol/ trafik meselelerine hükümetler tarafından gereken özen gösterilmelidir, insani diplomasi burada devreye girer. Çünkü yol/ trafik meseleleri, insanların ölmesinden silahlardan daha çok sorumludur ve hükümetler tarafından da bu şekilde anlaşılmalı ve gereken hassasiyet gösterilmelidir.

Bu, uluslararası bir meseleydi, çoğu ülke Avustralya gibi değil, bizim diğer ülkeler gibi sınırlara ihtiyacımız yok. Komşu ülkelerden farklı trafik koşullarına sahip olabiliyorsunuz. Yunanistan'dan Bulgaristan'a veya Romanya'ya, Rusya'ya, Kafkasya'ya gitseniz bile bu farklılığı görebilirsiniz. Yolların haricinde sürüş kalitesi, araçlar, denetimler, emisyon kontrolleri, iklim değişikliği konularında hükümetler iş birliği yapmalı ve yol güvenliğine, İzmir'in şehir merkezinde bir yayaya arabanın çarpması gibi sınırlı bakmamalıdır. Bu, dünya çapında bir meseleydi

ve yaptığımız şey Federasyonla koşturulan ancak müdahil bir parçası olmayan bir STK'yla çalışmaktı. Federasyonun küresel yol güvenlik ortaklığı çağrısında çalıştım.⁸ İnanılmaz başarılı oldu. Yaptığımız şey, Federasyonun sahip olduğu gözlemci statüsüyle diğer uluslararası örgütlerle çalışma yeteneğini kullanarak GRSP'yi (Küresel Yol Güvenlik Ortaklığı), DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) gibi kuruluşlara dâhil etmek, onları yol güvenliğine bir derece odaklanmaya yöneltmek, dünya afet raporlarında bu konuya bir sayı ayrılmasını sağlamak, hükümetleri bu mesele etrafında seferber etmek ve bölgesel Kızılhaç ve Kızılay konferanslarında özel bir sorun mahiyetinde ele alınmasını sağlamaktı.

Johannesburg'taki Afrika yol güvenliğine ilişkin Bölgesel Kızılhaç ve Kızılay Konferansına katıldım; hükümetler, uluslararası örgütler, BM, bağışçılar ve UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) hepsi bu yol güvenliği toplantısında bir araya gelerek ne yapabileceklerine baktılar. Sponsorlarımızdan Toyota mali kaynak sağladı. Shell bir diğer sponsor-

8 Küresel Yol Güvenliği Ortaklığı [Global Road Safety Partnership (GRSP)] 1999'da IFRC girişimiyle oluşturuldu. Trafik kazalarında ölüm ve yaralanmaların olmadığı bir dünya misyonu ile hareket eden yapı, düşük ve orta gelirli ülkelerde trafik kazalarına bağlı ölüm ve yaralanmaların daimi ve kalıcı şekilde azaltılmasını hedeflemektedir. bk. <https://www.devex.com/organizations/global-road-safety-partnership-grsp-73719>.-ed.

du. Birçok paydaşla müzakereler gerçekleştirildi. Bu konuda yol güvenliğiyle ilgili faaliyetleri üzerine Kanada hükûmetiyle görüş-tüğümü hatırlıyorum mesela. “İs-tatistikleriniz burada.” dediğimde “Bunları nereden aldın, bunlar yanlış.” dediler. “Bunlar sizin ista-tistik büronuzun Kanada’daki yol kazalarından derledikleri...” diye cevap verince “Niye Kızılhaç’la çalışalım bu konuda, onların yol kazalarıyla ne alakaları var?” dedi-ler. Bu sefer kendilerine “Yol kaza-larının ağır yükünü aileler dışında kim taşıyor, biliyor musunuz; Kızılhaç!” dedim. Bu ölümlerin ge-tirdiği travma ve stresle uğraşmak, yaralanmalarla uğraşmak kadar kötü. Yaralanmış veya bacaklarını kaybetmiş ve sakatlanmış bir kişi varsa onu Kızılhaç taşıyor. Ve Ka-nada’da ulusal Kızılhaç’la görüş-tüm, bu konuda çalıştı ve yaptığı çalışmalar hükûmet tarafından da kabul edildi.

Sayın Lamb sona doğru gelirken şunu sormak istiyorum. Şu ana kadar bulduğunuz tüm bu 85 ülkedeki çalışmalarınız arasında hem klasik diplomasi görevlerinde hem de insani diplomasi görevlerinde sizi en çok tatmin eden vakalar hangileridir?

Bu soruya cevap vermek çok zor. Takdir edersiniz ki hayatın farklı aşamalarında farklı konular etki-lidir. 1977’de BM Genel Kuru-lunda yaptığımız çalışmalar çok kıymetliydi. Bir komitede insan hakları ve insani sorunlar üzeri-ne çalışıyorduk. “İnsan haklarına alternatif yaklaşımlar, yollar ve araçlar” gibi bir başlığı vardı çalış-mamızın. Bir yanda insan hakları alanındaki çalışmalarımıza Rus-ların engel olmasını aşmaya çalışırken diğer yanda yaptığımızdan Amerikalıların da hoşlanmaya-cağını biliyorduk. Nitekim öyle oldu. Amerikalıların hoşuna git-mese de karşı çıkamayacakları bir karar aldık. Çünkü karşı çıkmak Başkan Carter’ın gözünde korkunç olacaktı. Amerika Birleşik Devletleri’nin yeni başkanı bu yolla çıkan bir insan hakları kara-rına karşı gelemezdi.

Sonrasında bazı şeyleri [karar-ları] ödünç almamız gerektiğine karar verdim, düşündüklerimden biri bu kararda bazı yerlerde dört Cenevre Sözleşmesi’nden kav-ramsal alıntılar yapılması oldu. Bildiğiniz gibi dört Cenevre Söz-leşmesi, ortak 1, 2 ve 3. madde-lerle başlar, bu ortak maddeler en fazla ehemmiyete sahip olanlar-dır çünkü herkes tarafından dört Savaş Sözleşmesi’nde onaylanmış

ve uygulamaya konmuştur. Biz 1. ortak madde etrafında düşünerek bir söylem geliştirdik ve bunun yanında birçok konuşmamda 1. ortak maddeye insan hakları üzerine kutsal kitapmış gibi atıf yaptım. Şimdilerde herkes bunu yapıyor, ben o zaman kullandım ve o işi halletmiş olmaktan oldukça memnunum. 2007’de Federasyon ile Cenevre’deyken o ilkelerin birçoğunu tüm toplumun Konferansı onaylaması gerektiği hedefine yönelik yayımladığımız beyannamede kullandık. Beyanname, “Etkilenen tüm mültecilere statülerine bakmaksızın muamele edilmelidir.” gibi ibareler içeriyordu. Hükûmetler çok beğenmedi ancak ulusal dernekler beğendi. Bir diğer konu İsrail-Filistin meselesiydi ve örneğin Kıbrıs meselesi de oldukça tatmin ediciydi. Kıbrıs Kızılhaç Başkanı’nı Kuzey Kıbrıs Türk Kızılay Başkanı’yla görüşmek için benimle kuzeye, Değirmenlik’e getirmek de oldukça memnun ediciydi. Resmî bir görüşme değildi ama Güney’den birinin Kuzey’e gelip görüşme yapmasını sağladım.

BM kuruluşları şimdilerde neyin yanlış gittiğine dair sorulara rasyonel bir anlayışla yaklaşıyor. Avustralya 1948’de Uluslararası Ceza Mahkemesinin (UCM) kurulmasını önermiş, Cenevre Sözleşmelerinin yeniden yapıldığı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulduğu zamanlarda pozisyon almış, ısrarcı olmuş ülkelerdendi. Dünya insani cephede muazzam çaba gösterdi. İnsani anlamda başardıklarımıza ulaşıldığından emin olmak için yapmamız gereken çok şey var ve bu insani diplomasi için motive olduğumu hissetmemin nedenlerinden biri.

Sayın Lamb bu faydalı söyleşi için teşekkür ediyoruz. Son olarak eklemek veya paylaşmak istediğiniz bir şey var mı?

Dr. Kerem Kınık, Türk Kızılay Genel Başkanı

Kızılay ve İnsani Diplomasi Çalışmaları Üzerine Genel Başkan Dr. Kerem Kınık ile Mülakat

Hafize Zehra Kavak

Dr. Kerem Kınık üniversite yıllarından itibaren çeşitli organizasyonların insani yardım çalışmalarında görev aldı. Kosova Savaşı ve Marmara Depremi sırasında gönüllü hekim kimliğiyle sahada hizmet verdi. Çok sayıda çatışma veya afet bölgesinde insani yardım faaliyetlerini ve ilgili projeleri yönetti. İnsani yardım, göç politikaları, kalkınma, insancıl hukuk ve insani diplomasi konularında birçok makale kaleme aldı. Türk Kızılay, Dr. Kerem Kınık'ın genel başkanlığı döneminde yeniden yapılanma ve kurumsal gelişim, hacim, etkinlik ve verimliliğin artırılması ile uluslararasılaşma bağlamlarında büyük bir ilerleme kaydetti. Türk Kızılay Genel Başkanı Dr. Kerem Kınık, aynı zamanda Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü Afet Tıbbı Ana Bilim Dalı başkanlığı ile Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü başkanlığı görevlerini sürdürmektedir.

Dr. Kerem Kınık ile yapılan bu mülakat, 17 Kasım 2021'de Zahide Ekmekci, Hafize Zehra Kavak, Eren Paykal, Meryem Esra Varol ve Fatma Sena Yasan'ın katılımıyla çevrim içi gerçekleştirilmiştir. Zahide Ekmekci ve Meryem Esra Varol'un ses kayıt çözümlemesini yaptığı mülakat metni Hafize Zehra Kavak tarafından düzenlenmiş, metnin nihai hâli Dr. Kerem Kınık tarafından gözden geçirilip ikmal edilmiştir.

Başkanım, dilerseniz Türkiye Kızılay Derneğinin insani diplomasi kavramına bakışıyla başlayalım. Türk Kızılay için insani diplomasi kavramı ne ifade etmektedir?

Öncelikle bu çalışma hem saha pratiğini hem de meselenin kavramsal, bilimsel çerçevesini birlikte ele alması hasebiyle oldukça önemli. Bunu belirttikten sonra şunu söylemeliyiz ki Türkiye’de *insani* veya *insancıl* kavramının karşılığı daha tam oturmuş değil, hangisini kullanacağımız konusunda henüz bir mutabakat yok. 2016’daki Dünya İnsani Zirvesinde (DİZ) [World Humanitarian Summit (WHS)] bu meseleyi biraz tartıştık. Mesela orada *humanitarian* kavramı mukabilinde

insani kelimesi kullanıldı; *Dünya İnsani Zirvesi* dendi. Diğer yandan *humanitarian* kavramı Türkiye’deki sektörel muhataplarında *insani yardım* kapsamında ele alınıyor ve *humanitarian activity* dendiğinde de *insani yardım aktiviteleri*, faaliyetleri anlaşıyor. *Humanitarian*, aslında *insan için*, *insancıl*, *insaniyete adanmış*, *insanı ve insaniyeti odağına almış olan yani insanperver ve dahi insaniyetperver* anlamlarını içeren bir kavramdır. İnsancıl diplomasi, *insani diplomasi* [*humanitarian diplomacy*] meselesine Kızılay nasıl bakıyor konusuna geçmeden görüşmemiz boyunca sizin kitabınızda tercih ettiğiniz kullanıma sadık kalarak benim de bu kavramı insani diplomasi diye kullanacağımı belirteyim.

İnsani diplomasinin Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin kuruluş gerekçesi olduğunu görüyoruz. Hareket'in kuruluş gerekçesinde askerlerin ve sivillerin savaşın olumsuz etkilerinden korunması gibi bir amaç bulunuyor. Nitekim İsviçreli iş adamı Henry Dunant Cenevre Konvansiyonunu bu amaçla topluyor. İşin aslı kendisi Cezayir'de bulunduğu dönemde Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın komutanı ve modern Cezayir'in kurucusu Emir Abdülkadir'in savaş esirlerine yönelik uygulamalarını görmüş, İslam savaş hukuku prensiplerini takip etmiş ve bu yaklaşımdan ilham almıştır.

Henry Dunant'ın Solferino Savaşı'nda gördüğü insan ızdırabı karşısında sessiz kalamayan, haykırarak bir yönü var. Dunant, daha sonra *Un Souvenir de Solferino* [*Bir Solferino Hatırası*] adıyla yayımlanan kitabında savaş meyda-

nı ile havalisinde gördüğü vahşeti tüm açıklığıyla kaleme almıştır. Fransa-Sardinya ittifakı ile Avusturya arasında gerçekleşen, binlerce askerin öldüğü ve sivillerin de katledildiği bu savaşta tanıklıkları Dunant'ı insancıl bir duruş başlatmaya yöneltiyor. Aslında Fransa kontrolündeki Cezayir'de bir değirmen ve un fabrikası açma isteğini III. Napolyon'la görüşmek üzere cepheye giden Dunant, savaş meydanında olanlara tesadüfen şahit oluyor. Gördüklerine dayanamıyor; sonrasında ki süreci, Cenevre Konvansiyonunun toplanışını biliyorsunuz. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yani Kızılayımız da Cenevre Konvansiyonuna dayanan bu Hareket'in bir mensubu olarak doğuyor. Hülasa, bu başlangıç perspektifinden bakıldığında insani diplomasi ve savunuculuk bizim asli görevimiz. Peki, bunu niçin yapıyoruz?

Artık dünya değişti, politika yapma süreçleri, devletler arası ilişkiler, uluslararası mekanizmaların etkinlikleri veya motivasyonları/yönelimleri farklılaştı.

Devletlerin kendi çıkarlarını korumak için yürüttüğü klasik konvansiyonel diplomasi insan hak ve hukuku ile insan onurunu korumaya yetmiyor. Hatta zaman zaman bir tehdit unsuruna dahi

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
yani Kızılayımız da Cenevre
Konvansiyonuna dayanan
bu Hareket'in bir mensubu
olarak doğuyor. Hülasa, bu
başlangıç perspektifinden
bakıldığında insani diplomasi
ve savunuculuk bizim asli
görevimiz.

Devletlerin kendi çıkarlarını korumak için yürüttüğü klasik konvansiyonel diplomasi insan hak ve hukuku ile insan onurunu korumaya yetmiyor. Hatta zaman zaman bir tehdit unsuruna dahi dönüşebiliyor. Bu açıdan bireyi ve insanlığı, insanlığın kıymetini ve onurunu korumak için hususi bir mekanizma geliştirip işletmenin gerekliliği açıkça görülüyor.

dönüşebiliyor. Bu açıdan bireyi ve insanlığı, insanlığın kıymetini ve onurunu korumak için hususi bir mekanizma geliştirip işletmenin gerekliliği açıkça görülüyor. Bu mekanizma yer yer devletler arası

konvansiyonel diplomaside tamamlayıcı yahut yardımcı bir rol oynamayı zaman zaman da bunu dengeleyici bir rol üstlenmeyi içeriyor. Dolayısıyla bugün diplomasi ekosistemi dediğimizde aslında çok geniş bir çeşitlilikten söz ediyoruz. Dijital diplomasi, kültürel diplomasi gibi pek çok boyutlarda kendini gösteren ve bu boyutlara has mekanizmalarıyla işleyen bir diplomasi ekosistemi mevzubahis. İnsani diplomasi de bu ekosistem içerisinde anlamlı bir parça. Diğer yandan Türkiye'nin diplomasi faaliyetlerindeki ajandasında ön plana çıkarmış olduğu ve sıkça tartışılan bir başka kavram da oluştu. Klasik hariciye mekanizmalarının da insani diplomasi yaptığı ve yapabileceği konusu gündeme geldi. İnsani dip-

lomasinin sadece insani aktörler veya devlet dışı aktörler tarafından değil devletler eliyle de yapılabileceğini savunan bir yaklaşım oluştu. Demek ki devletin kendi çıkarlarını ön plana alma yerine insanın ve insanlığın çıkarlarını önemsediği bir diplomasi yaklaşımı burada söz konusu olan.

Daha önce yayımlanmış, ortak yazarı olduğum bir çalışmada bir insani diplomasi çerçevesi çizmiş ve insani diplomasiyi şöyle tanımlamıştık:

“... Bizim yaklaşımımız ise daha çok insani yardım penceresinden bir bakışla olmuştur. Bu bağlamda insani diplomasi, doğa yahut insan kaynaklı afetler, geniş toplumları etkileyen terör, siyasi veya ekonomik krizler gibi nedenlerle yardıma muhtaç hâle gelmiş, kendi devleti ve/veya uluslararası kurum ve kuruluşlardan koruma ve bakım hizmetini yeterince alamayan savunmasız insanların ihtiyacını giderecek adımların atılmasını sağlamak amacıyla devletler, devlet dışı aktörler ve sivil toplum alanında çalışan politika yapıcı uygulayıcıları ve kamuoyunu harekete geçirmeyi hedefleyen devletler arası, geleneksel diplomasi araçlarının dışında insan hakları, insancıl hukuk ve insani yardım etik kuralları çerçevesinde bireyler ve örgütlerin özgür inisiyatifleriyle yürütülen barışçıl sorun çözme diplomasisi veya hut sorunların oluşmaması için koruyucu (önleyici) diplomasi uygulama stratejisidir.” (Kınık ve Aslan, 2020, s.359).

Kızılay kimliğiyle biz, insani diplomasiyi XXI. yüzyıl diplomasisinin mütemmim bir cüzü addediyor; devlet politikalarında, devletler arası veya ulusal diplomasi faaliyetlerinde stratejik anlamda yer alması gereken mutlak bir unsur mahiyetinde görüyoruz.

Kızılay kimliğiyle biz, insani diplomasiyi XXI. yüzyıl diplomasisinin mütemmim bir cüzü addediyor; devlet politikalarında, devletler arası veya ulusal diplomasi faaliyetlerinde stratejik anlamda yer alması gereken mutlak bir unsur mahiyetinde görüyoruz. Çünkü özellikle de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ni kabul eden, savaş suçları mahkemelelerini kabul eden, Cenevre Sözleşmelerini kabul eden, uluslararası düzeyde insani meselelerin çözümüne yönelik kararların altına imza atan devletlerin, bir bakıma dünyaya insaniyetperverlik taahhüdünde bulunan devletlerin diplomalarını insani telakkilerle düzenlemesi ve salt insani kaygılarla faaliyet gösteren yapılara kol kanat girmesi ahde vefalarının icabıdır.

Devletlerin insani diploması yaklaşımından bahsettiniz, devletler de insani amaçlarla politika yürütür dediniz. Peki, devletlerin insani diploması anlayışı ile sivil toplumun insani diploması anlayış ve uygulamalarının farklılaştığı hususlar var mı sizce?

Sivil toplum kuruluşlarından ve devlet dışı organizasyonlardan bahsederken kuruluş gayeleri ve temalarını göz önünde bulundurmak icap eder. Gerek hak temelli kurulmuş STK'ların gerek insani yardım alanında çalışan STK'ların hedefleri bellidir. Devletler bahis konusu olduğunda tabiatıyla kendi çıkarlarını önceleyen bir yapı aklı gelir. Ve o yapının yönetim modeli de bu noktada güçlü bir belirleyicidir. Bir monarşi ve diktatörlükte farklı, demokratik bir yönetimde farklı gayeler öne çıkacaktır. Yani devlet yapısıyla insancıl hukuk ve insani diploması aktörlerinin ilişkisi bu saiklere göre farklılaşacaktır. Öte yandan yapısı ne olursa olsun devlet dediğimiz yapı gücü kendi elinde

Sivil alanın insani diploması noktasındaki görev ve sorumlulukları çok daha fazladır.

toplayıp tutan, meşru şiddet uygulama hakkı olan, insan doğasıyla düşünmeyen ve hareket etmeyen bir organizasyondur. Dolayısıyla devletlerin, ideal olan aksi olsa da insanın doğuştan gelen haklarının ve onurunun korunması konusunda samimi STK'lar gibi hareket etmesi beklenemez. Burada yöneten yahut kural koyan, yönlendiren veyahut güç uygulayabilen mekanizma ile yönetilen mekanizma arasında bir denge kurulmasına ihtiyaç var. Hizmet alan hizmet veren dengesinin olması lazım. Realiteye bakıldığında ise devlet daha çok itaat edilen, varlığı için can feda edilen bir yapı vasfıyla beliriyor. Bu durum farklı dillerde ve farklı kültürlerde de benzer şekilde karşımıza çıkıyor. İngiltere Kraliçesi için kendisinin bulunduğu ana karadan binlerce kilometre ötede ölen farklı etnik ve dinî kökenlere sahip insanlar örneğindeki gibi... Öyleyse sivil olanın dengeleyici, insanı koruyucu bir rol üstlenmesi gerekiyor. Aslında bu hem devlet için hem de onun vatandaşları için bir sigorta hükmünde. Nasıl ki sendikalar emeği örgütleyip emekçinin haklarını, çıkarlarını gözetiyor; insanı esirgeyen, savunuculuğunu yapan, haklarını muhafaza etmeye çalışan bir yapı da bütünlük anlamda daha üst bir değer taşıma-

lı ve çatı işlevi görmelidir. Daha açık bir ifadeyle sivil alanın insani diplomasi noktasındaki görev ve sorumlulukları çok daha fazladır diyebiliriz. Devletler ise belki aynı mekanizmaları kullanamaz ve aynı önceliklerle hareket edemez ancak onlar da insani politikaları hedef ve taahhütler bağlamında önceleyip uygulayabilir.

Daha radikal düşünelim. Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle yapmış olduğu anlaşma çerçevesinde resmî ilişkiler kilitlenmiş olsa da kalan tek bir kanal var. O da Kızılay aracılığıyla yürütülen sosyal uyum programları, işte mültecilere yönelik Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu destekler. Öyleyse insani aktörlerin yürütmüş olduğu faaliyet bir devletle Avrupa

Birliği'nin arasındaki ilişkiyi canlı tutabiliyor. Suriye Arap Kızılay Başkanı'yla veya Suudi Arabistan'la biz görüşüyoruz. Bu ülkelerle resmî düzeyde gerilimler yaşansa da insani aktörler olarak iş birliği yapabiliyoruz. Bu anlamda insancıl perspektiften baktığımızda bunun bir gücünün olduğunu ifade edebilirim.

İnsani diplomasinin tanımından bahsederken insani korumaya matuf çabalar şeklinde bir ifade kullandınız. Burada size, insani diplomasi ve insani yardımın birleştiği ve ayrıştığı hususlar konusunda bir soru yöneltmek isteriz. Örneğin Yunanistan'a geçiş için Yunanistan-Türkiye sınırında, Pazarkule'de bekleyen mültecilere yardım götürmek

insani yardım diye görülürken o mültecilerin durumu hakkında tarafları, yerel ve uluslararası aktörleri, sivil toplum örgütlerini bilgilendirmek ve kamuoyu oluşturmak insani diplomasi kapsamında değerlendiriliyor.

İnsani diplomasi ve insani yardımı ayırtırmak veya birini diğerrinin üzerinde konumlandırmak, bir üst çerçeve gibi değerlendirmek mümkün mü? Zira insani diplomasi, IFRC'nin de dâhil olduğu kesim tarafından mealen karar mercilerini bir insani sorunun çözümü yönünde harekete geçirmek ibaresiyle tanımlanıyor. Diğer yandan insani yardım da insani korumaya matuf bir çaba. Sözün özü bu iki alan için net bir ayırım yapılabilir mi? "İkna, müzakere, kamuoyu oluşturma faaliyetleri söz konusu olduğunda yaptığımız iş insani diplomasidir, diğeri insani yardımdır." yahut "İnsani yardım, insani diplomasinin bir alt dalıdır." veyahüt "İnsani diplomasi, insani yardımın çeşitlenmesiyle oluşmuş özgün bir boyuttur." şeklindeki farklı yaklaşımlar konusunda ne düşünürsünüz? Bu konuda görüşlerinizi almak isteriz.

Öncelikle şunu belirtelim; klasik diplomasi bir kısmı yazılı hukuktan, bir kısmı teamül hukukundan gelen kurallara sahiptir. Devletler bu kurallar çerçevesinde birbirleriyle anlaşır, savaşır veya müzakere yürütür. Fakat insani diplomasinin böyle belirli bir yapısı, yazılı kuralları vs. olmadığı için şurada başlar, burada biter; burasıdır, şurası değildir falan demek çok kolay değil. Mesela benim hayattaki mottom Kartaca'nın komutanı Hannibal'ın mottosudur: "Ya bir yol buluruz ya bir yol yaparız." Diyelim ki insan hayatı söz konusu, o zaman salt ve saf insaniyete dayanan her türlü koruyucu mekanizma harekete geçirilebilir. Tabii burada bahsettiğimiz gayrimeşru yollar ve suç unsuru ihtiva eden birtakım araçlar değil kesinlikle. Ancak insan hayatı ve onuru için meşru sınırlar zorlanır, zorlanmalıdır, meşru sınırlar içinde olmakla beraber daha önce açılmamış yollar açılmalıdır.

Yunanistan-Türkiye sınırında yaşanan kitlesel ve düzensiz göçmen hareketliliği bağlamında elbette koruma sağlamak, o insanlara yardım götürmek, canlarını korumak, temel insani desteği sağlamak çok çok önemli. Üstelik bir AB ülkesine ayak basmış göçmenlerin uluslararası haklarının ihlal edilmesi

İnsani diplomasi olmaksızın insani yardımın etkinliğinin düşebileceğini hatta o durumda insani yardım aktörlerinin bile hayati risklere maruz kalabileceğini söyleyebiliriz.

durumuyla da karşı karşıyayız. Sizden sığınma isteyerek topraklarınıza varmış, ayağını basmış bir insanı üçüncü ülkeye gönderemez, *geri göndermeme [non-refoulement]* ilkesine aykırı davranamazsınız. O dönemde, maalesef çok sert ve insanlık dışı muamelelere maruz kalanları gördük. Bugün aynı Belarus-Polonya sınırında yaşanıyor. Bir AB ülkesi toprağına ayak basmış olan düzensiz göçmenlere yardım götürmek engelleniyor. Soğukta çaresiz bekleyen insanlara barınma imkânı sağlamak, sağlık hizmeti sunmak lüzumu var. Fakat taraf devletlere oradaki mağdurlara insani yardım ulaştırmak için başvurduğunuzda bunun politik bir olay olduğu, insani bir olay olmadığı şeklinde argümanlar ileri sürülüyor, bu göçmenler geri gönderilmeye çalışılıyor. Şimdi burada sadece gıda kolisi taşımak, çadır götürmek yeterli olamaz.

Aktif 56 çatışmanın yaşandığı, her gün yaklaşık 20-25 bin kişi-

nin silah zoruyla evini, ülkesini terk etmek durumunda kaldığı, zorla yerinden edilen kişi sayısının 80 milyonu aştığı günümüz dünyasında sadece insani yardım götürme çabalarıyla bir yere varılamayacağı ortada... Burada insani diplomasinin ihmal edilemeyecek kadar mühim bir unsur olduğunu düşünüyoruz. Tersten bir okuma yapacak olursak insani diplomasi olmaksızın insani yardımın etkinliğinin düşebileceğini hatta o durumda insani yardım aktörlerinin bile hayati risklere maruz kalabileceğini söyleyebiliriz.

Dünya İnsani Zirvesinde de bu husus vurgulanmış, Nexus [Üçlü Bağ] kapsamında insani yardım, kalkınma ve barış üçlüsünün birlikte yürütülmesi gerektiği konusunda fikir birliği oluşmuştu. Sizin de altını çizdiğiniz bu hususa vurgu yaptıktan sonra Türk Kızılay'ın sahadaki insani diplomasi uygulamalarından örnekler üzerine konuşabilir miyiz?

Son dönemde yani benim dönemimde tanıklık ettiğimiz vakalardan, bizzat içerisinde yer aldığımız vakalardan bahsedecek olursak Halep muhasarası güçlü bir örnek. Muhasara altında yaklaşık 30 kilometrekarelik bir alanda her gün

bombardıman devam ediyor, günde 100-150 kişi varil bombaları yüzünden hayatını kaybediyordu. Biz bu bölgeden yaklaşık 30 bin kişiyi çıkardık. Hama kırsalında Waer bölgesinde de benzer bir muhasara vardı. Orada da yaklaşık 15 bin kişinin tahliyesi için benzer bir diplomasi ve kurtarma çalışması yürüttük. Keza Doğu Guta'dan 150 bin kişiyi tahliye ettik. Doğu Guta'da ve Suriye'nin diğer bölgelerinde muhtelif alanlarda insani diplomasi çalışması yürüttük, bu çalışmalara daha yakından da bakabiliriz.

Suriye insani diplomasi çalışmaları. İdlib'de çatışmasızlık bölgesi [*de-escalation zone*] kararının alınması için çabalarımız oldu. Ayrıca uluslararası topluma çatışmasızlık bölgesinde insani yardımın ulaştırılmasına dair güvence veren bir konuma sahiptik. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Suriye içe-

risinde yapmış olduğu üç farklı operasyon -Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı- sırasında insani yardım koridorunun açık tutulması, sivillerin çatışmanın etkilerinden uzaklaştırılması noktasında çalışmalar gerçekleştirdik.

Türkiye'den Suriye içerisine yapılan sınır ötesi yardımlar konusunda Birleşmiş Milletler'le birlikte yürütmüş olduğumuz ciddi bir insani diplomasi trafiğinden söz edebiliriz. 2011'de Suriye krizinin başlamasından hemen sonra 911 kilometrelik sınır hatında yaklaşık 12 kapı üzerinden sınır ötesi yardım organizasyonu yürüttük. Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin art arda aldığı birtakım kararlarla Suriye'ye insani yardımın girişi sınırlandırıldı ve tek kapıya -Cilvegözü Sınır Kapısı- indirildi. Reyhanlı'da Cilvegözü sınır

yardımları protokolünün süresi her dolduğunda BM ajansları ve diğer insani aktörlerle birlikte sürenin uzatılması hususunda ilgili taraflarla görüşmeler yaptık. Biz, burada yine bir BM organına, Güvenlik Konseyinin olumsuz olabilecek kararına karşı lobicilik faaliyetleri yürütmeye çalıştık. Sözün kısası bu vakada Dünya İnsani Zirvesindeki Nexus kavramının ne kadar ihtiyaç duyulan bir şey olduğunu tekrar anladık. BM'nin kalkınma, güvenlik ve insani yardım perspektifli politikalarının birbirlerinden tamamen bağımsız oluşu nedeniyle BM yapılarının zaman zaman birbirini tehdit eden mekanizmalara nasıl dönüştüğüne bizzat şahit olduk.

Suriye'de sahada Birleşmiş Milletler, Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi bileşenleri ve uluslararası insani yardım cemiyetleri gibi çok sayıda aktörün bir arada bulunduğu bir insani kriz ve müdahale ekosistemi görüyoruz. Tabii Suriye krizi, karmaşık, çok taraflı ve müzmin bir krize dönüşmüş, politik süreçler büyük oranda işlevsiz kalmış durumda. Yapılan ihlaller müeyyidesiz olduğu veya cezasız kaldığı için üst üste insan hakları ihlalleri yaşanıyor. Apaçık görünen karşınızda uluslararası hukuka veya insan haklarına saygılı bir rejim

bulunmadığı... Suriye rejimi ve Suriye Millî Ordusunun yanı sıra İran, Rusya, ABD ülkeleri ile DEAŞ, PKK, PYD, HTŞ vb. örgüt de soruna bir şekilde dâhil olmuş durumda. ICRC sahadaki bu aktörlerin taksonomisini çıkarıyor. Uluslararası insancıl hukuk açısından bunu yapmak önemli. Hülâsa sahada inanılmaz kaotik ve öngörülemez bir durum yaşanıyor. Böyle bir ortamda insanları korumaya ve insani yardım ulaştırmaya çalışıyoruz.

Halep tahliyesi. Suriye çalışmalarımızla bağlantılı olarak evvela Halep tahliyesine değinmek ve saha gözlemlerimi aktarmak isterim. Sahada özellikle Halep'in kuzey hattında çok büyük bir insanlık dramı yaşanıyor. Suriye Arap Kızılay'ı burada çalışmıyor, Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi yok. O dönemde Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) diye

adlandırılan günümüzün Suriye Millî Ordusunun kontrolü altındaki bu bölgede Kızılhaç Kızılay Hareketi'nden sadece biz varız; Türk Kızılay var. Sahada ayrıca İHH ve Suriyeli bazı STK'lar da tahliye sürecine destek olmak üzere konuşlanmış durumda. Muhasara altındaki bölge de bir cephe hattı. İdlib-Halep yolunun kestiği bir hat var. Bu cephe hattının bir tarafında ÖSO silahlı unsurları diğer tarafında rejim yanlısı milisler bulunuyor. Bir diğer tarafta Rus askerleri, bir başka kesimde de Suriye rejim güçleri bulunuyor. Dört tarafı dört farklı unsurla çevrilmiş bir bölgenin, hattın içerisinde yaşayan sivilin kurtarılması, tahliye edilmesi söz konusu. Suriye rejimi ile muhaliflerin vardığı anlaşma gereği böyle bir muhasaradan 30 bin kişi çıkarılacaktı.

Sahada doğrudan ÖSO'nun kontrolündeki Kuzey Halep tarafında, Suriye rejim askerlerinin ve rejim yanlısı milislerin mevzilen-diği hatta yaklaşık iki kilometre uzaklıkta bir mevkide, tahliye süreçlerini takip ediyoruz. Bu arada Dışişleri Bakanlığımız Tahran ve Moskova arasında mekik diplomasisi yürütüyor. Nihayet bir anlaşma zemini yakalandı. Anlaşmaya göre silahların doğrultulduğu bu iki kilometrelik kordondan, mayınlı hattan insanları çıkaracaktık.

Anlaşma gereği önce bizim bulduğumuz taraftan bir grup iş makinesi gönderildi. Ortada içerisinde el yapımı patlayıcıların olduğu bir toprak yığını mevcut. İş makineleri bu yığını temizleyip yolu açacak ki Halep'ten sivilin taşıyacak olan o yeşil otobüsler bizim tarafa gelebilsin, biz de

insanları alıp güvenli bölgelere nakledelim. Fakat bizim taraftan gönderilen ilk ekskavatör daha çalışmaya başlarken Suriye tarafından ateş açıldı, ekskavatörün operatörü öldürüldü ve gelinen aşama bir anda kilitlendi. Herkes gerisin geri kendi hattına çekildi. O noktada Suriye Arap Kızılai, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, diğeri uluslararası taraflar ve Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı gibi pek çok tarafla tekrar temas kuruldu ve yeniden anlaşma sağlanıp başlanılan noktaya geri dönülebilmesi ancak dört saat sonra mümkün olabildi.

Mayınlı bölgeye yine bir iş makinesi gönderildi ve otobüslerin geçişi için yol açıldı. Karşı tarafa da ilk otobüslerin yola çıkabileceğine dair haber iletildi. Biz kendi bulunduğumuz tarafta muhasaradan kurtarılan insanların nakledilmesi için otobüsleri hazırlamış bekliyorduk. Sivilleri taşıyan otobüsler sıcak hatta yani aradaki

bölgeye girdikleri anda üzerlerine Suriye tarafından ateş açıldı. Maalesef o otobüste bulunan altı kişi yaylım ateşinde hayatını kaybetti. Böyle olunca arkadaki otobüsler yine geri çekilmek durumunda kaldı. Evet, biz bütün bu hengâme içindeyken rejimin yeni bir şart öne sürdüğünü öğrendik. Fua ve Keferya bölgelerinde muhalifler tarafından muhasara altına alınmış dokuz bin civarında sivilin serbest bölgeden çıkarılması şart koşuldu. Sonuç itibarıyla Fua ve Keferya'da bulunan dokuz bin kişinin tahliyesi de eş zamanlı planlandı ve daha önceki planlamadan yaklaşık yirmi saatlik bir gecikmeyle tahliyeler gerçekleşti. Bu aşamadan sonra siviller daha önceden getirilip hazır tutulan otobüslere yerleştirildi; kamplara ve kalabilecekleri diğeri güvenli bölgelere nakledildi. Sivillerin Halep'ten çıkarıldığı o yeşil otobüsleri hatırlarsınız. Ne acıdır ki bu tahliye sürecinde sivilleri hedef alan bir saldırı daha yapıl-

dı. Otobüsler nakliye noktasına ulaştığında bir bomba düzeneği patlatıldı ve bu saldırıda da maalesef 50-60 civarında kişi hayatını kaybetti. Yine de -çok şükür- 30 bin kişinin tahliyesini sağ salim gerçekleştirdik ve bu insanları her gün 100-150 kişinin hava saldırılarında öldürüldüğü o korkunç muhasaradan kurtarmış olduk.

Doğu Guta. Suriye’de bir diğer insanlık dramı da Doğu Guta’da yaşanıyordu. Zira bölgede kimyasal silahlar dâhil olmak üzere çok sayıda yasa dışı silah ve mühimmat kullanılıyordu. Biz Türk Kızılay olarak Guta’da aşevleriyle muhasara altındaki insanlara sıcak yemek dağıtıyor, gıda ve ilaç yardımları yapıyorduk. Guta’nın simgesi hâline gelmiş bazı bebekler vardı, hatırlarsınız. Kerim bebek, Nur ve Âlâ kardeşler gibi. Bu çocukların kurtarılması, tedavi edilmesi gibi sair meselelerde özel gayretlerimiz oldu. Kerim bebek daha beş aylıkken kendisini emzirdiği esnada düşen bir bomba sonucu annesini kaybetmiş, yüzünün ve beyninin yarısı parçalanmıştı; ameliyat olması zorunluluğu mevcuttu. Kerim bebeği içeriden çıkartmak istedik, bunun için silahlı unsurlarca rüşvet istendi, farklı şartlar öne sürüldü. Baktık ki Kerim bebeğin ailesi ve yakınları zarar görece,

Guta’da tedavisine destek olmaya çalıştık. Hekim ve ilaç gönderdik. Maalesef Kerim bebeğin yaşadığı mahal bir saldırıya daha maruz kaldı, talihsiz bebek bu saldırıda da bazı yakınlarını kaybetti, kendisi de tekrar yaralandı. Guta tahliyesinden sonra ailesini, tedavi için Türkiye’ye getirmek üzere bağlantı kurduk ama farklı bir grup tarafından tekrar kaçırıldıklarını öğrendik. Kızılaycı bir arkadaşımızın İdlib-Halep yolunda -ister tevafuk diyelim ister Allah korudu diyelim- Kerim bebeğin karşıdan gelen bir minibüsün içerisinde olduğunu fark etmesiyle peşlerine düştük ve yerel personellerimizle bebeği ve ailesini kurtarıp Türkiye’ye getirdik.

Yine seslerini dünyaya duyurmaya çalışan Nur ve Âlâ kardeşleri bilirsiniz. Annelerinden öğrendikleri İngilizceyle sosyal medyadan yazıyorlardı. Biz o sıralarda Guta tahliyesiyle meşguldük ve çocukları da bizzat takip ediyorduk. Lakin çocukların bu paylaşımlarından bazı unsurlar rahatsız oluyordu. Biz kendileriyle sosyal medyadan yazışıyoruz. Sürekli bize konum atıyorlardı. Biz de konuma göre durumlarını öğrenmeye çalışıyorduk. Bir ara kayboldular. Sonradan öğrendik ki İdlib kırsalında alıkonmuşlar.

Gece vaktiydi, saat yarım yahut bir civarıydı. Reyhanlı'dan, Dar-kuş'tan, dağlardan çocukların bulunduğu konuma yakın bir yere indik. Silahlı bir grubun gözetimi altında bir evdelerdi. Devreye girdik, müzakerelerde bulunduk ve nihayetinde Nur ve Âlâ ile anne ve babasını kurtardık.

Guta'dan sivillerin tahliyesi sürecinde yaklaşık 150 bin kişi Guta'dan Hama-İdlib kırsalına getirildi. 150 bin sivilin tamamını Suriye Kızılayı'ndan teslim aldık ve otobüslerle İdlib'te kurduğumuz kamplara naklettik. Ancak bütün bu organizasyonlar sürerken sivil aktör niteliğinde sahadayız, bir korumamız yok. Normal şartlarda bu operasyonları devletler yapar, uluslararası barış güçleri vb. mekanizmalar yürütür. Heyhat! Bugüne kadar bir milyon civarında kişinin öldürüldüğü, sayısız travmanın, işkencenin ve muhtelif hak ihlallerinin yaşandığı bu kirli savaşta denizyıldızlarını birer birer, elimizden geldiğince kurtarmaya çalışıyoruz.

Arakan. Myanmar'daki Rohingya Müslümanları için sahada yürüttüğümüz insani diplomasi bu mecrada öne çıkan çalışmalarımız arasındadır. Malum, 2012 ve 2017 yıllarında Myanmar içerisindeki ekstremistlerin/ aşırı grupların

baskılarından kaçan Rohingya Müslümanları Bangladeş'in Cox Bazaar bölgesine sığınıyor, Bangladeş ise mültecilerin akınını karşılamada zorlanıyordu. Bu vakada bizim hem Dışişleri Bakanlığı ve ilgili kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşlarıyla bölgeye yaptığımız ziyaretler ve kamuoyu oluşturma çalışmaları çok önemli ve etkili oldu. Bölgeye yaptığımız ziyaretlerde Bangladeş Kızılayı ve yetkililerle görüşerek kendilerine mültecilere yapacakları in-

sani yardımlar konusunda destek olacağımız taahhüdünü ilettik ve mültecilere ev sahipliği yapmaları konusunda onları cesaretlendirdik.

Avrupa göçmen meselesi. Avrupa'ya yönelen düzensiz göç hareketleri müdahil olduğumuz mühim insani meselelerden biri. Avrupa'da özellikle Bosna Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan bölgesinde arada kalmış, gerçekten çok zor durumlarda hayata tutunmaya çalışan, kış şartlarından ötürü sıkıntıda olan insanlar için yürüttüğümüz savunuculuk ve insani diplomasi faaliyetlerinden bahsedebiliriz. Bu vakada öncelikle Bihaç bölgesinde bulunan ve gayriinsani koşulların görüldüğü Vucjak Kampı'nın kapatılmasını ve kampta yaşayan kişilerin daha iyi şartlardaki bir başka yere taşınmasını sağladık. Hırvatistan, Bosna ve Sırbistan tarafıyla

görüşmeler yaptık, göçmenlerin durumlarının iyileştirilmesi konusunda Kızılay olarak kolaylaştırıcı rol üstlendik. İnsani destek sağladık, kamplar kurduk, parçalanmış ailelerin birleştirilmesi bağlamında çalışmalar yaptık.

Yaralı tahliyesi. Mavi Marmara saldırısında yaralanan Türk vatandaşlarının Tel Aviv'den tahliyesi de özellikli bir vakaydı. Magen David Adom/ Kızılkalkan ile yürüttüğümüz diplomasi faaliyetleri neticesinde yaralıların Türkiye'ye getirilmesini sağladık. Bir taraftan devlet mekanizması işlerken bir taraftan sahada Kızılay ve Kızılkalkan eş güdümlü ince ince dokunmuş bir insani diplomasi yürüttü. Yine sair zamanlarda da İsrail'in saldırıları neticesinde yaralanan Gazzelilerin tahliyesini gerçekleştirdik.

Karabağ. İnsani diplomasi faaliyetlerimiz kapsamında Karabağ meselesine ilişkin deneyimlerimizi de paylaşabiliriz. Ermenistan-Azerbaycan arasında mekik diplomasisi yürütülmesi, Karabağ'da yaşayan Ermenilerin güvenceye alınması, savaş sırasında Azerbaycanlı kardeşlerimize insani yardım sunulması noktasında çalışmalarımız oldu.

Donbass-Donetsk. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu Avrupa ve Orta Asya'dan sorumlu Başkan Yardımcısı olmam sıfatıyla zaman zaman farklı rollerim de, farklı sorumluluklar yüklenme durumum da oluyor. Bizatihi içinde bulunduğum vakalardan bir diğeri Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan Donbass-Luhansk/ Donetsk kriziyle ilgiliydi. Bölgedeki insani durumla ilgili savunuculuk yapılması, Rusya'ya geçmiş Donbasslılara insani destek sunulması, içeride kalan ve aile üyeleriyle irtibatı kopmuş kişiler için aile birleştirmelerinin gerçekleşmesi gibi konularda 2019 yılında Moskova'da Rusya Kızılhaçı ve Rusya Dışişleriyle görüşmeler yaptık. Ukrayna tarafında da aynı şekilde Ukrayna Kızılhaçı ve Donbass'tan sorumlu devlet yetkilileriyle görüştük. Diğer yandan Uluslararası Kızılhaç

Komitesiyle de temaslar yürüttük. Görüldüğü gibi ciddi bir insani diplomasi trafiğimiz var. Yine göçmen krizi henüz tırmanmaya başlarken Minsk'i ziyaret ettik ve kendilerine "Yardıma ihtiyacınız olursa destek olmaya hazırız, bu konuda dünyanın en uzman kuruluşlarından biriyiz, Aynelarap olayları sırasında üç gün içerisinde ülkemize sığınan 180 bin kişiyle ilgili sorunları yönetebildik." diyerek kendilerine insani destek sunduk. "Biz size destek oluruz." dedik. Yine bu konuda Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı Parlamenterler Asamblesi Başkanı'yla görüştüm. Onlara da Avrupa Birliği perspektifinden bahsettik. Şu an Belarus'ta da Avrupa Birliği'nin yaşamış olduğu bir sorun var. Belarus, hava sahasını kapatmış, diplomatik ilişkilerini durdurmuş, bazı kişileri *istenmeyen kişi* (*persona non grata*) ilan etmiş durumda. Sizin anlayacağınız derin bir krizden bahsediyoruz. Birbirleriyle konuşamayan, iletişim kuramayan iki yapı söz konusu. Biz burada arabuluculuk yapabiliriz. İnsani çerçevede olaya müdahil olabiliriz. İki taraftan da benzer destek talepleri alıyoruz. Tabii bu olayın siyasi yönü oldukça baskın ancak biz burada devletlerin kilitlendiği bir noktada Kızılay kimliğimizle insani aktör rolüyle bulunuyoruz.

İnsani aktörlerin özellikle uluslararası koruma altında faaliyet göstermesi gerektiğini belirtmek istiyorum. Çünkü silah taşımayan, kendisini bir anda çatışmaların ortasında bulan insani aktörler de bizatihi tehlikelere açıktır.

Kuzey Kıbrıs. Kuzey Kıbrıs Türk Kızılay Dostları diye bir grup kurup ulusal dernekleri Girne’de toplantıya çağırdık. Bu toplantıya Kuzey Kıbrıs Türk Kızılayı’na destek olmak için yaklaşık elli ülkenin Kızılhaç ve Kızılay başkanları geldi. Bu, Kuzey Kıbrıs’ın şimdiye değin gördüğü en muhteşem, en geniş katılımlı uluslararası toplantıydı. Dolayısıyla insancıl aktörlerin bu gücünün, devletlerin klasik diplomasi düzeyinde çatışma veya gerilim yaşadığı ülkelerle yeniden iletişim kurmasına yardımcı olduğunu, çatışma çözümüne veya barış inşasına katkı sunabildiğini ifade edebiliriz.

Bu tecrübelerden hareketle yeri gelmişken insani aktörlerin özellikle uluslararası koruma altında faaliyet göstermesi gerektiğini belirtmek istiyorum. Çünkü silah taşımayan, kendisini bir anda çatışmaların ortasında bulan insani

aktörler de bizatihi tehlikelere açıktır. Her hâlükârda sahada bulunmak durumundayız. Somali, Yemen veya Güney Sudan gibi çatışma bölgelerinde insan ızdırabını dindirmeye çalışıyoruz. İnsani aktörlerin tamamının, hem profesyonellerin hem de gönüllülerin korunması hayati önem taşıyor. Yemen’de başından vurulan bir arkadaşımız çok şükür kurtuldu. Suriye’de bir arkadaşımız şehit oldu. Somali’de bir arkadaşımız ensesinden vuruldu ve şehit oldu. Tüm bunlar sahada yaşadığımız acılar. Yaptığımız işin doğası bu riskleri barındırıyor ancak insani diplomasi yürüten insani aktörle-

Her zaman “İnsancıl zorunluluk önceliklidir. [Humanitarian imperative comes first.]” diyoruz; insanlık ölüyor, insanlar ölüyor ve biz insanları, insanlığı kurtarmaya çalışıyoruz. Asli görevimiz bu. Bu amaca hizmet etmek için insani yardım koridorlarını açık tutmakla, kırılgan nüfusları çatışma alanlarında korumakla sorumluyuz. Fakat tüm bunları yaparken insani yardım çalışanlarının güvenliğini de sağlamak zorundayız.

rin bir şekilde uluslararası koruma altına alındığı bir düzenleme sağlamak zorundayız. Elbette ki biz sahada kiminle görüşmek icap ediyorsa onunla görüşmek durumundayız. Örneğin İdlib’de yardım dağıtırken çatışan taraflarla görüşmemek gibi bir seçeneğimiz yok. Ama uluslararası mekanizma bu görüşmeye işaretle “Siz falanca terör örgütüyle temas hâlindesiniz.” diyebilir. Hâlbuki devletler de bu taraflarla görüşüyorlar lakin aynı riskler onlar için söz konusu değil. Doğrudan söyleyelim: Amaçları, araçları ve aktörleri düşünüldüğünde insani diplomasi uygulayıcılarının koruma altında olması gerekliliğin ötesine geçerek bir zorunluluk hâlini almıştır.

Burada uluslararası korumayla askerî koruma mı, hukuki bir çerçeve mi yoksa her ikisini mi kastediyoruz?

Her zaman “İnsancıl zorunluluk önceliklidir. [Humanitarian imperative comes first.]” diyoruz. İnsanlık ölüyor, insanlar ölüyor ve biz insanları, insanlığı kurtarmaya çalışıyoruz. Asli görevimiz bu. Bu amaca hizmet etmek için insani yardım koridorlarını açık tutmakla, faydalanıcı gördüğümüz kırılğan nüfusları çatışma

alanlarında korumakla sorumluyuz. Fakat bunları yaparken insani yardım çalışanlarının güvenliğini de sağlamak durumundayız. Bu konuda önlemler alınması, hukuki çerçevenin tanımlanması, ilgili aktörlerin belki akredite edilmesi lazım. Daha da önemlisi insani diplomasi, ekseriyetle *beşerî afet* yahut *insan kaynaklı afet* dediğimiz çatışmalarda, çatışmalara bağlı toplumsal krizlerde veya doğa kaynaklı afetler sonrası oluşan kriz ortamlarında ihtiyaç duyulan bir araç. Mesela Venezuela, Kolombiya vb. ülkelerde yaşanan insani sorunlara, Meksika-ABD arasındaki göçmen krizine, ABD’nin Afganistan’ı terk etmesinden sonra yaşanan durumlara ve dünyanın diğer pek çok bölgesindeki en-vaiçeşit krize bakıldığında insani aktörlere hayati düzeyde ihtiyaç duyulduğu anlaşılıyor. Nitekim bu insani ihtiyaca binaen 2005 itibarıyla BM sisteminde bir reforma gidildi. Bir koordinasyon mekanizması getirildi. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UN OCHA) bünyesinde *küme [cluster]* yaklaşımına geçildi. İnsani yardımlarda sürdürülebilir adil bir finansman için *apel [yardım çağırısı]* sistemi uygulanmaya başlandı ve fonların dağıtımıyla ilgili mekanizmalar

kuruldu. Kuruluşlar Arası Daimî Komite [Inter Agency Steering Committee (IASC)] gibi mekanizmalar bünyesinde BM kuruluşları yanında Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi paydaşları ve insani yardım sisteminin diğer aktörleri de yer alma imkânı buldu. Tüm bu yeniliklere rağmen BM sisteminde devletleri ve kendi delegasyonlarını devreye sokan bir yapı mevcut. Ayrıca BM'nin sınırları, sınırlılıkları söz konusu. Yetkisi dışındaki alanlara giremiyor, "Çık!" dendiğinde çıkması gerekiyor.

Peki, tüm bunları göz önüne aldığımızda nasıl bir çözüm önerebiliriz?

İnsani aktörlerin sahada yürüttükleri süreçler, yükümlendikleri işlevler ve dahi kendilerinden beklenen görevlerin mecbur kıldığı çeviklik ve esneklik kabiliyetlerini daha etkin hâle getirilebilecek bir mekanizma belki BM tarafından tanımlanabilir. Daha açık bir ifadeyle BM insani yardım sisteminin mutlaka insani diplomasi, savunuculuk, insancıl hukuk, insani politika ve bunların sahada uygulanmasıyla ilgili bir koruma şemsiyesi sağlamasının elzem olduğunu düşünüyoruz.

Evvela şunu açığa kavuşturalım; biz öyle sürekli cepheden cepheye falan koşmuyoruz. Bütün insani diplomasi faaliyetlerimizi böyle yürütmüyoruz. Takım elbiselerimizi giyip insani diplomasi yürüttüğümüz mecralar da var. Mesela Brüksel ve Cenevre'deki görüşmelerimiz bu bağlamda değerlendirilebilir.

Biraz önce insani diplomatların, insani yardım görevlilerinin sahada karşılaştığı zorluklardan, en başta da can güvenliği ve hayati tehlikeden bahsettiniz. Buna ilaveten sahada insani yardımların engellenmesi, manipüle edilmesi, erişimin engellenmesi vb. zorluklar yaşıyor musunuz?

Evvela şunu açığa kavuşturalım; biz öyle sürekli cepheden cepheye falan koşmuyoruz. Bütün insani diplomasi faaliyetlerimizi böyle yürütmüyoruz. Takım elbiselerimizi giyip insani diplomasi yürüttüğümüz mecralar da var. Mesela Brüksel ve Cenevre'deki görüşmelerimiz bu bağlamda değerlendirilebilir. Daha da somutlaştırıp örnek verecek olursak; bi-

liyorsunuz, Afrika'dan Avrupa'ya geçmeye çalışan ve Akdeniz'de türlü zorluklar yaşayan göçmenler var. Bu göçmenlere kurtarma hizmeti sağlayan gemiler Avrupa Birliği ülkeleri tarafından cezalandırılabilir ya da sorumlular tutuklanabiliyordu. Bu konuda daha çok bu mecralar üzerinden insani diplomasi yürüttük. SOS Akdeniz [SOS Mediterranean], Sınır Tanımayan Doktorlar [Médecins Sans Frontières (MSF)], Dünya Doktorları [Médécins du Monde (MDM)] tarafından yürütülen kurtarma faaliyetlerinde kullanılan gemilere İspanya ve İtalya başta olmak üzere farklı ülkelerin el koyması, orijin ülkelelerin, mesela Komorlar'ın veya Panama'nın gemilerin bandırlarını iptal etmeye zorlanması, o ülkelere baskı kurularak bayraklarının

çektirilmemesi, gemiler bayraksız kaldıkları için sefere çıkamaması gibi durumlar yaşandı ki böylece yardım faaliyetleri durdurulmuş oldu. Bu sebeple yaklaşık otuz bin insanın Akdeniz'in ortasında boğulduğu trajediler silsilesine insanlık maruz bırakıldı. Akdeniz'den geçmeye çalışan gemilerdeki mağdur göçmenlere yönelik insani kurtarma çalışmalarının yasaklandığını, İtalya limanlarına varan göçmen gemilerine göçmenlerin çevreyi kirlettikleri ileri sürülerek ceza kesildiğini de gördük. Âdeta "Size çevreyi kirletme cezası kesiyoruz çünkü buraya pis, kirli insanlar getiriyorsunuz." anlamında uygulamalardı bunlar. Biz Brüksel'de, Cenevre'de, ilgili devletler nezdinde ve ilgili ulusal dernekler aracılığıyla girişimlerde bulunduk. Mesela Uluslararası

Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun ve bazı ulusal derneklerin katkı verdiği bir kurtarma gemisini destekliyoruz. Bu gemi hâlihazırda Akdeniz’de hayat kurtarmaya devam ediyor, çok sayıda paydaşı olduğu için bir sıkıntıyla karşılaşınca hep birlikte ayağa kalkıyoruz.

Ulusal dernekler hükûmetlere, kamu otoritelerine yardımcı statüsüyle faaliyet gösteren yapılardır. Ama temel hedefleri de insani amaçları gerçekleştirmek, insan ızdırabını dindirmektir. Bu ulusal derneğin yardımcı rolü ile insani amaçları gerçekleştirme rolünün çeliştiği, çakiştiği durumlar oluyor mu?

Zaman zaman kamu otoritele-riyle insan hakları temelli çalışan veya insani yardım temelli çalışan organizasyonların karşı karşıya geldiğini gözlemliyoruz. Mesela Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF), Avrupa Birliği’nden almış olduğu fonları iade etti ve tekrar Avrupa Birliği’nden fon almayacağını açıkladı. Avrupa Birliği’nin göçmen politikalarının insan haklarına aykırı olduğunu ifade etti. Şimdi burada bir duruş, bir tavır var, insani bir duruş sergiliyor, niye? Çünkü bugün

geçici koruma, sığınmacı, vatansız, mülteci, göçmen gibi pek çok farklı uluslararası statünün olduğu gerçekten karmaşık bir çerçeveden bahsediyoruz. Herkes olaya kendi zaviyesinden yaklaşıyor. BM’nin mülteci statüsü tanıdığı insan sayısını, AB’nin karşı karşıya kaldığı göç dalgasına ilişkin kararları birlikte düşününce bunu anlıyoruz. Kenya’daki Dadaab Mülteci Kampı’nda 900 bin Somalili yaşıyor. Etiyopya’daki kamplarda da durum böyle. Bu meselelerin küresel bir konsensüsle ele alınması gerekiyor. Yalnız şu var, BM mekanizmalarının etkinliğinin tartışıldığı bir dönemde uluslararası taahhütlerin gerçekleşmesini beklemek çok gerçekçi değil.

Şimdi bu sorunsallık içinden bakıp Türk Kızılay ile Türkiye Cumhuriyeti devleti de çatışır gibi algılamayın. Ulusal cemiyetlerle veya insani aktörlerle devletlerin pozisyonundan bahsediyorum. Zihniniz sakın Kızılay ve Türkiye Cumhuriyeti’ne gitmesin, biz belki de en konforlu ulusal cemiyetiz. Şunu açıklıkla söyleyebilirim; biz çok rahatız, devletimizle aynı vizyona sahibiz, aynı perspektiften görüyoruz insanı ve insanlığı... Mesela bugün Minsk’te Kızılay’ın Belarus tarafına yardım ederek pozisyon alması belki

Türkiye Cumhuriyeti devletinde klasik diplomasi açısından riskli görülebilirdi. “Ne işin var senin Minsk’teki göçmenlerle?” denebilirdi ama öyle demiyor Hariciyemiz. Orada insani bir mesele var ve biz, sadece insana yardım ediyoruz. Bu açıdan ele alıyor Hariciyemiz ve devletimiz. Bu, bizim için çok konforlu bir durum.

Klasik diplomasi aktörlerinin de insani diplomasiye temayülü söz konusu. Günümüz uluslararası sisteminde hem sivil hem de klasik aktörler bazında insani diplomasi alanına kayış niye var sizce?

Klasik diplomasi, İran-İrak meselesi, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz meselesi gibi klasik sorunlarda pozisyonlar alıyor. Ancak klasik diplomaside yol almak her zaman çok mümkün olmuyor. Bu yüzden kolaylaştırıcı, yumuşatıcı yahut hafifletici veyahut ilerletici bir parametre olarak insani bir

meseleye yöneldiğinizde bu faaliyet, klasik diplomaside de ciddi hızlandırıcı bir etki gösteriyor.

Mesela COVID-19 sürecinde Türkiye’nin kişisel koruyucu donanım, oksijen tüpü veya solunum cihazı yardımlarını düşünün. Klasik diplomasi cephesinde sorunlu, gerilimli olduğumuz ülkeler de dâhil olmak üzere Türkiye çoğuna el uzattı. Belki iki uçak insani yardım malzemesi gönderdi ve klasik diplomasiyle alınamayacak bir hayli mesafe orada alındı. Yahut Türkiye’de havaalanı saldırısında yaralanmış İsrail vatandaşlarına yönelik Kızılay’ın yapmış olduğu koruma ve bakım faaliyetleri, bizim için olağan yükümlülüğümüzü yerine getirmekten ibaret olsa da İsrail devleti veya İsrail emniyeti cihetinden önemli bir meseleydi. Haddizatında bu, safi insani duruştur; Kızılay nezdinde muhatabın insan olmaklığı kâfidir kendisine koruma sağlanması, tedavi sunulması için... Konu-

muza dönersek klasik diplomasi-deki araçlar artık değişiyor. Şahsi gözlemlerime dayanarak klasik mecralardaki akışın günden güne insani diplomasi, kültürel diplomasi, spor diplomasisi gibi alanlara kaydığını söyleyebilirim.

Türk Kızılay sahada insani diplomasi çalışmaları yürütürken hangi aktörlerle iş birliği hâlinde? İş birliği yapılan resmî veya sivil aktörlere dair bir çerçeve alabilir miyiz?

Bir ulusal dernek olmamız sebebiyle öncelikle devletimizle ilişki içerisinde hareket etmemiz gerekiyor. Aynı zamanda ulusla-

rarası bir hareketin, Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin bir parçasıyız; bu sebeple ikincil ilişki düzeyimizi Hareket'in kendi iç çalışma kuralları ve koşulları çerçevesinde Hareket bileşenleriyle -Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve ulusal dernekler- kurduğumuz münasebetler oluşturuyor. Sonra insani yardım ekosistemi içerisinde yer alan BM mekanizmaları ve diğer STK'larla iş birliği yapıyoruz. Operasyonun tarafı olan devletler, devletler arası kuruluşlar veya uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri yürütüyoruz. İslam İşbirliği Teşkilatı gibi, Uluslararası Göç

Örgütü (IOM) gibi hükûmetler arası kuruluşlarla, BM ve AB gibi uluslararası şemsiye kuruluşlarla temaslarımız var. Diğer yandan özel sektörle de çalışıyoruz. Özel sektörün ciddi katkısı oluyor; özel sektörün desteğiyle pek çok yerdeki diplomasi süreçlerimizin kaynağını geliştirdik. Sözün özü çalışılan vaka neyi gerektiriyorsa ilgili tüm aktörleri işin içine katmaya, kendilerinden destek almaya gayret ediyoruz.

Türk Kızılay'ın çatışma çözümü, barış inşası gibi süreçlerde müzakere yürütme ve benzeri bir rolü var mı? Diğer yandan etik ve hukuki çerçeveden bakacak olursak ulusal derneklerin böyle bir rolü olması uygun mu?

Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin tarihsel bir arka planı ve köklü bir geleneği var. Bu çerçevede görev paylaşımı yapılmış, 1864'ten bu yana bu görev paylaşımı çerçevesinde hareket edilmiştir. Bir yerde silah patladığı zaman orada aktif rol alacak örgüt Hareket bileşenlerinden Uluslararası Kızılhaç Komitesidir (ICRC). ICRC'nin birincil görevi hayat kurtarmaktır, çatışma çözümü değil. Demek ki ICRC'nin temel rolü insanı korumak ve

savaştan/ çatışmadan etkilenen kişilere insani yardım sunmaktır. Vâkıâ insani yardımların çatışma çözümünü destekleyici bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Çatışma çözümüne bu anlamda bir katkı sağlayabilmektedir. Buna mukabil insani yardımların çatışmayı körüklediği durumlar da söz konusu olabilir. Orta Afrika Cumhuriyeti vakasını örnek gösterebiliriz: Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 2013'te hükûmetin, Selaka ve anti-Balaka grupları arasında yaşanan çatışmalarda yardımları adil bir şekilde dağıtmadığı, uluslararası toplumun taraf tuttuğu düşüncesi hasıl olmuş ve böylelikle yardımlar, çatışmanın bizatihi sebeplerinden biri hâline gelmişti.

İnsani yardım aktörü olarak bizlerin bizzat çatışma çözümü müzakerecisi, barış inşacısı olması çok da mümkün değil. Fakat insani aktörlerin sahadaki tecrübelerinden faydalanmayan, insani aktörler ile iletişim kurmayan ve onların bilgisini dâhil etmeyen bir çatışma çözümleme süreci de başarısızlığa mahkûmdur.

Sahadaki kendi bireysel deneyimimden yola çıkarak şunu söyleyebilirim: İnsani yardım aktörü olarak bizlerin bizzat çatışma çözümü müzakerecisi, barış inşacısı olması çok da mümkün değil. Fakat insani aktörlerin sahadaki tecrübelerinden faydalanmayan, insani aktörler ile iletişim kurmayan ve onların bilgisini dâhil etmeyen bir çatışma çözümleme süreci de başarısızlığa mahkûmdur. Beri yandan bazı kriz bölgelerinde devletler ve devletler arası mekanizmalar yeterince güçlü olmayabilir. Buralarda STK'lar olarak kolları sıvayıp "Hadi çatışmayı durduralım!" diyerek kahramanlığa kalkışmak pek akıllı kârı sayılmaz. Pozisyonumuz "Devletler ve devletler arası mekanizmalar nasıl güçlendirilir? Bizim bu konuda desteğimiz olabilir mi?" yaklaşımı doğrultusunda belirlenmelidir. Aksi takdirde olay "bizzat ihkak-ı hakk"a kadar gider yani herkesin kendi hakkını kendisinin korumaya çalıştığı, kendini savunmaya kalktığı bir noktaya doğru gider ki bunun var olanlardan beter sıkıntılara yol açması işten bile değildir. O sebeple kanaatim klasik diplomasinin ve klasik uluslararası mekanizmaların güçlendirilmesi ve insani diplomasi ile insani yardım aktörlerince desteklenmesi üzerinedir.

Savunuculuk konusunda da görüşlerinizi almak isteriz. Aslında sizin şahsi sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların dahi birer savunuculuk faaliyeti olduğunu düşünüyoruz. Üç bin kişi öldü, beş bin kişi yaralandı şeklindeki soğuk istatistiklerin ötesine geçip bir ailenin evine misafir olmanız, sahadaki insani yönü göstermeniz boyutuyla o coğrafyaları, oradaki gerçekliği tanıtmak da önemli bir savunuculuk faaliyeti. Keza Türk Kızılay'ın resmî hesabından paylaşılan gözlemler, anlık bildirimler, raporlar, insan hikâyeleri vs. de savunuculuk adına ciddi bir etkiye sahip olmalı. Ancak bunların ötesinde Kızılay'ın planlı ve programlı bir savunuculuk politikası var mı? Yahut dünyadaki belli kriz alanları, öncelik verdiği alanlar ve bunlarla ilgili takip ettiği bir politikası var mı?

Savunuculuğu da tıpkı diplomasi ve politika gibi bir ana süreç olarak kurumun içinde tanımladık; bu süreçlerin prosedürleri, politikaları, kuralları, yönetmelikleri, departmanları var. Uluslararası Programlar şemsiyesi altında yürütülüyor, belli bir bütçeye ve kaynağa sahip. Dolayısıyla sa-

Şu hâlde savunuculuğun birçok farklı boyutu mevcut: insan hakları, insan onurunun korunması, insani sorunların tespiti ve çözümü, çözümden sorumlu mekanizmaların harekete geçirilmesi, kamuoyu baskısı oluşturulması vb. Bu hususların tamamı bizim görev alanımıza giriyor.

vunuculuk bizim aslen üzerine yatırım yaptığımız, odaklandığımız; Kızılay Akademi cephesinde araştırma, bilgi birikimi ve eğitim alanında yoğunlaştığımız; Uluslararası Programlar şemsiyesi altında da operasyonel şekilde götürmeye çalıştığımız bir alan. Şu hâlde savunuculuğun birçok fark-

lı boyutu mevcut: insan hakları, insan onurunun korunması, insani sorunların tespiti ve çözümü, çözümden sorumlu mekanizmaların harekete geçirilmesi, kamuoyu baskısı oluşturulması vb. Bu hususların tamamı bizim görev alanımıza giriyor. Bu çerçevede biraz önce bahsettiğim hukuki çerçeveyi ve geleneği zinhar aşmadan sessiz yığınların sesi olup sorunlarını dünyaya aktarmaya çalışıyoruz. Raporlar kaleme alıyoruz. Bu noktada tanıklıkların çok değerli ve bir o kadar da işlevsel olduğunun altını çizelim. Zira tanıklık meselesi artık raporların önüne geçti; acılara, sıkıntılara tanık olan insanların hikâyelerinin dünyaya kendi ağızlarından duyurulması önem kazandı. Bün-yemizde bulunan Kızılay Kültür

ve Sanat da tamı tamına bunu yapıyor. Yakın zamanda (Aralık 2021) *Kızılay Dostluk Film Festivali* olacağız. Bu festivale 120 ülkeden yaklaşık 400 film katılıyor. İşte, bu faaliyetlerin büyük bir kısmı savunuculuk kapsamında değerlendirilebilir.

Paylaştığınız bu faydalı bilgiler için teşekkürlerimi tekrar ifade ederek şunu sormak istiyorum: İnsani diplomasiyi önemsemeniz, bu kitabı ve insani diplomasi alanındaki çalışmalarını desteklemeniz de oldukça önemli. Son olarak bu konuda bize neler söylemek istersiniz?

Temel rolümüz insanı korumak, savaştan yahut çatışmadan etkilenen kişilere insani yardım sunmak; bunda herhangi bir şüphemiz veya konumumuzda bir

sürçmemiz, kaymamız yok. Diplomatların alanına girmemiz, o alanı kendimiz için kapatmamız söz konusu değil. Ama “Ben insandan tarafım, insani olan hiçbir şeye bigâne kalamam.” şuuruyla dünyanın hemen her yerine koşan insanperverlerin, insaniyetperverlerin sahadaki tecrübelerinden faydalanılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü o zaman insani sorunların çözümüne doğru daha hızlı yol alınacak, daha fazla insanın ızdırabı son bulacak. Bunun için de yaptığınız çalışmayı kamuoyunu bilgilendirici ve yönlendirici boyutuyla önemsiyorum. Diliyorum yararı, yararlanacak çok olur.

Sayın Başkanım katkılarınızdan ötürü çok teşekkür ederiz.

Başarılı İnsani Diplomasi Uygulamaları ve Örnek Vakalar

İzzet Şahin

Bu bölümde insani diplomasinin tanımı, faaliyet alanları, yöntemleri ve sahada karşılaşılan zorluklar, İHH İnsani Yardım Vakfının yaklaşım ve tecrübesi üzerinden kavramsal düzeyde tartışılmakta, ardından Suriye esir takası, kameraman Hamit Coşkun ve gazeteci Adem Özköse ile Başar Kadumi ve Cüneyt Ünal'ın serbest bırakılmaları için

yürütülen insani diplomasi girişimleri, Suriye krizinin çözümüne matuf müzakereler, Suriye insani yardım faaliyetleri bağlamında insani diplomasi çalışmaları, Suriyeli tutsak kadınlar özelindeki insani diplomasi çalışmaları ve Vicdan Hareketi ile Misrata-Zintan Barışı örnek vakalarıyla uygulama düzeyinde ele alınmaktadır.

Türkiye'nin önde gelen uluslararası sivil toplum kuruluşlarından biri olan İHH İnsani Yardım Vakfı, Bosna Savaşı'ndan bu yana insani yardım ve insan hakları savunuculuğu alanlarında varlık göstermektedir. Din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun yaşanan insani krizler için sahip olduğu operasyonel kabiliyeti yılların birikimiyle şekillendirerek ivedilikle harekete geçmekte, acil yardımların gerçekleştirildiği sıcak günlerden barış ve güvenliğin tesis edildiği görece istikrarlı günlere kadar kriz bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bir diğer deyişle İHH dünyanın pek çok kriz bölgesinde Üçlü Bağ'ın üç ayağını da kapsayacak şekilde yani insani yardım, kalkınma ve barış inşası alanlarında çalışmalar yürütmektedir. Sunulan örnek olaylar bir taraftan insan hakları ve insani yardımları birbirinden ayrı konumlandırmayan bağımsız bir sivil toplum kuruluşunun temel insani ihtiyaçların karşılanması kadar insan onurunun korunması ve temel insan haklarının garanti altına alınması çabalarını temsil etmekte, diğer taraftan insani çalışmalarda rol alan aktörlerin kriz bölgelerindeki paydaşlar nezdinde edindiği güven ile insani yardım alanındaki tecrübe ve ilişki ağının insani sorunların çözümünde yarattığı etki gücünü açığa vurmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

barış inşası

esir takası

İHH

insani diplomasi

insani yardım

tahliye

2016 yılında İstanbul'da düzenlenen Dünya İnsani Zirvesinde (DİZ) [World Humanitarian Summit (WHS)] gündemi belirleyen ana konulardan biri *insani yardım (humanitarian aid)* ile *kalkınma (development)* kavramlarının birbirinden ayrı mülahaza edilemeyeceği ve bu iki alandaki faaliyetlerin beraber yürütülmesi gerektiği üzerineydi. Daha sonra insani yardım ve kalkınma ikilisine *barış* da eklenmiş, nihayet bu üç kavramı içeren *Üçlü Bağ (Triple Nexus)* kavramının tanımlanmasıyla birlikte insani yardım sisteminin ana unsurları ortaya çıkmıştı.

Kalkınma projeleriyle desteklenmeyen yardım sistemlerinin sürdürülebilir olması mümkün değildir. Lakin kalkınmaya odaklanıp insani yardım faaliyetlerini gereksiz görmek de doğru değildir. Barışın olmadığı bir yerde kalkınma ve insani yardım projelerinin ikame edilmesi ise çok güç hatta bazen imkânsızdır.

Dünya genelinde yoksulluğun ve geri kalmışlığın sebebinin tahminen %80 oranında savaş, siyasi kriz, yönetim sorunları gibi nedenlere ve insan eliyle oluşan afetlere bağlı gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda bir bölgede barışı ikame etmenin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Önlenmesi mümkün olmayan deprem, sel, tsunami vb. doğa kaynaklı afetlerin risklerinin azaltılması için ortaya konan *Afet Risk Azaltma* [Disaster Risk Reduction (DRR)] çabaları, çoğu zaman çok daha kötü sonuçlar doğuran insan kaynaklı afetler için gösterilmemektedir. Oysa doğa kaynaklı afetlerden farklı olarak insan kaynaklı afetlerin vuku bulmadan önlenmesi yahut sonlandırılması ve/veya etkilerinin azaltılması mümkündür.

Çıkış nedeni daha çok siyasi ve ekonomik olan; dinî, mezhebî, etnik ve ideolojik saiklerle beslenen savaş ve krizler sebebiyle her yıl binlerce insan ölmekte, hapse düşmekte ve göçe zorlanmaktadır. Bu krizler yerel de olsa etkileri küresel düzeyde hissedilmektedir. Avrupa Birliği gibi uluslararası sistemin örnek topluluklarından olduğu varsayılan siyaset üstü bir birliği dahi dağılmanın eşiğine getiren mültecî krizi bunun en bariz örneklerinden biridir.

Günümüzde krizlerin neredeyse tamamı İslam ülkelerinde veya Müslümanların azınlık hâlinde yaşadığı coğrafyalarda meydana gelmekte ancak çözümler güçlü devletlerin nüfuzu sebebiyle dışarıda aranmakta-

dır. Krizden etkilenen tarafların söz sahibi olmadıkları çözüm arayışları krizleri daha karmaşık hâle getirmekte, vekâlet savaşları mağdur üretmeyi sürdürmektedir.

Kendisini dünya barışından sorumlu gören BM Güvenlik Konseyinin veto hakkı gibi sistemsal problemleri; İslam İşbirliği Teşkilatı [The Organization of Islamic Cooperation (OIC)], Arap Birliği [The Arap League] ve Afrika Birliği [The African Union (AU)] gibi teşkilatların çoğunlukla yetersiz kalan tutumları; devletlerin çıkar merkezli yaklaşımları ve siyasi iktidarların bekası için insan hayatının feda edilebileceği anlayışı günümüzdeki krizlerin artarak devam etmesinin altındaki asli etmenlerdir. Böyle bir uluslararası atmosferde ulus devleti yegâne başat aktör gören realist yaklaşımın aksine artık sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve sosyal medya gibi devlet dışı aktörler de krizlerin çözümünde etkili olabilmektedir. İnsani diplomasi, bahsi geçen devlet dışı aktörlerin de insani krizlerin çözümünde rol alabildiği mühim bir alan olarak belirmektedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı ve İnsani Diplomasi

İnsani yardım ve insan hakları alanındaki çalışmalarına yakın tarihimizin en büyük insan kaynaklı afetlerinden olan Bosna Savaşı (1992) döneminde başlayan İHH İnsani Yardım Vakfı da yukarıda sözü edilen devlet dışı aktörlerin içinde yer alır. İHH İnsani Yardım Vakfının çalışma alanları BM'nin 2016'da benimsediği Üçlü Bağ yaklaşımıyla paralellik arz eder. Vakfın acil yardım ve kalkınma yardımları çerçevesinde hayata geçirdiği projeler Üçlü Bağ'ın insani yardım ile kalkınma alanına, savunuculuk (insan hakları) ile insani diplomasi alanındaki faaliyetleri de barış alanına giren çalışmalardır.

İHH İnsani Diplomasi Birimi bünyesinde yürütülen çalışmalar Vakfın bizzat en üst düzey yöneticileri tarafından takip edilmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı günümüze kadar sahada çok sayıda insani diplomasi misyonu tamamlamış, hâlihazırda da çözüm bekleyen kritik vakaların süreçlerini yürütmektedir. Sahada yürüttüğü bu yoğun mesainin ötesinde insani diplomasi alanının teorik ve akademik gelişimine dair çalışmalara duyulan ihtiyacın farkında olan İHH, insani diplomasi alanında eğitim, bilinçlendirme ve yayın faaliyetlerinde de bulunmaktadır.

İHH İnsani Yardım Vakfının insani diplomasi alanındaki mevcudiyetine bakmadan önce kavramın tanımı, faaliyet alanları ve yöntemlerini ele almak faydalı olacaktır. Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri Federasyonu [The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC)] insani diplomasiyi “karar vericileri ve kanaat önderlerini, temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etme” şeklinde tanımlamaktadır.¹ İHH İnsani Yardım Vakfının da benimsediği bu tanımın vurguladığı dört temel unsur bulunmaktadır:

- karar vericiler ve kanaat önderleri
- savunmasız insanlar
- insani prensipler
- ikna

Tanımda belirtildiği gibi insani diplomasının hedefinde uluslararası insani prensipler uyarınca savunmasız insanların hayat ve haklarının korunması, özgürlüklerinin sağlanması ve onurlu bir hayat yaşamaları için karar mercilerini ikna etmek bulunur. Bu hedefleri gerçekleştirmek için yapılan başlıca insani diplomasi faaliyetleriyse şu şekilde sınıflandırılabilir:

- barış çabaları (arabuluculuk, gözlemcilik vb.)
- insani geçiş koridorları oluşturma ve insani yardıma erişim
- esir/ rehine özgürleştirme
- aile birleştirme
- abluka altındaki sivillerin güvenli bölgelere tahliyesi
- koruma (kadınlar, çocuklar, mülteciler vb. savunmasız ve kırılgan kişi ve gruplar)

İnsani diplomasi çalışmalarında kilit unsur karar mercilerini ikna etmedir. İkna çabaları, krizlerin tarafları olan asıl/ birincil aktörlerin ikna edilmesine müteveccih olabildiği gibi bu aktörler üzerinde nüfuz sahibi olan devlet adamları, dinî liderler, kanaat önderleri ve kitle gücünün ikna edilmesi yoluyla da gerçekleştirilebilir. Her birinin iknası farklı bilgi, tecrübe ve beceriyi gerektirmektedir.

1 IFRC, Humanitarian Diplomacy Policy, https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf (Erişim tarihi: 25.12.2021).

İnsani diplomasi çalışmaları yürütülürken kullanılan yöntemler arasında ikna, arabuluculuk, savunuculuk ve aynı alanda çalışan kurumlarla iş birliği öne çıkmaktadır. Bu yöntemler yerine göre kullanıldığında hayli etkili olabilmektedir. Örneğin İHH'nın Moro'da uyguladığı insani diplomasi yöntemleri ile Lübnan, Irak, Filistin veya Suriye'de uyguladığı yöntemler birbirlerinden farklılık göstermektedir.

İnsani krizlerin çözümü için yürütülecek girişimler bağlamında devletler gibi sivil toplum kuruluşları da kendi aralarında iş birliği yapmaktadır. Nitekim İHH da bu kapsamda çok sayıda kuruluşla iş birliği içerisindedir. BM organları, Uluslararası Kızılhaç Komitesi [The International Committee of Red Cross (ICRC)], Cenevre Çağrısı [Geneva Call], Avrupa Barış Enstitüsü [European Institute for Peace], İnsani Diyalog Merkezi [HD Centre for Humanitarian Dialogue], Cephe Müzakereleri [Frontline Negotiations] ve Kurtuba Barış Enstitüsü [Cordoba Peace Institute] bu bağlamda zikredilebilir.

İnsani diplomasi faaliyetini yürüten İHH çalışanları kapasitelerini arttırmak için başta Diplo Vakfı [Diplo Foundation] ve Cephe Müzakereleri [Frontline Negotiations] olmak üzere birçok kurum tarafından verilen kurslara ve seminerlere, yine Cenevre Barış İnşası Platformu [Geneva Peacebuilding Platform] tarafından düzenlenen Cenevre Barış Haftası [Geneva Peace Week] gibi etkinliklere de katılım sağlamış, bu kurslardan ve sahadan aldığı bilgi ve tecrübeyi başta kendi personeli olmak üzere farklı ülkelerden gelen STK temsilcilerine de aktarmıştır.

Yukarıda belirtilen çerçevede insani diplomasi faaliyetleri yürüten İHH İnsani Yardım Vakfının bu görevlerin ifası esnasında edindiği saha tecrübelerine değinmek, ilgili aktörlerin insani diplomasi süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar açısından fikir verici olacaktır. İnsani diplomasi faaliyetleri yürütülürken karşılaşılan zorluklardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Klasik diplomaside olduğu gibi uluslararası kurallar mevcut değildir ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen diplomasi faaliyetlerinin yasal zemini müphemiyetler içermektedir.
- Çalışmalar kriz bölgelerinde yürütülmeleri sebebiyle can ve mal güvenliği bakımından ciddi riskler barındırmaktadır. Söz konusu riskler hem insani diplomasi çalışması yürüten sivil aktörler için hem de kurtarılmaya veya özgürleştirilmeye çalışılan insanlar için geçerlidir.

- Bazen klasik ve sivil diplomasi aktörleri arasında oluşan rekabet sivil aktörlerin çalışma alanlarını daraltmakta ve faaliyetlerini engellemektedir.
- Sivil aktörler çatışan, özellikle de devlet dışı silahlı gruplarla ilişkilendirilebilmektedir. Oysa insani diplomasi faaliyetleri hiçbir silahlı gruba meşruiyet kazandırmaya yönelik değildir. Bununla birlikte sonuç alabilmek için -bugün devam eden ve neredeyse bütün silahlı çatışmaların tarafı olan- devlet dışı örgütlerin de ikna edilmesi zaruridir. İnsani diplomasi faaliyeti yürütmek için devlet dışı silahlı gruplarla görüşmek zorunda kalan sivil aktörlerin ve kurumların korunması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- İnsani diplomasi faaliyetlerinde görev alacak bilgi ve tecrübe sahibi çalışan sayısı -krizlerin çokluğuna kıyasla- oldukça azdır.

Son maddede ifade edilen açığı Batılı kuruluşlar klasik diplomasiden emekli olmuş diplomatlarla telafi ederken ülkemizde bu alanda yetişmiş insan unsurunun eksikliği daha yoğun hissedilmektedir. Bu noktadan da faaliyetleri değer kazanan İHH'nın sahada yürüttüğü ve muvaffak olduğu insani diplomasi vakalarından örnekler aşağıda ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

Vaka Anlatıları

Suriye Esir Takası

Savaşın olduğu yerde yıkım, katliam, zorunlu göç başta olmak üzere derin acılar yaşanmaktadır. Son yılların en şiddetli insani krizlerinden birinin meydana geldiği Suriye'de bir milyon kişinin öldürüldüğü, 200 binden fazla kişinin ise tutuklandığı tahmin edilmektedir. Muhafızlar tarafından alıkonan kişiler çoğunlukla muharip askerler ve hükümet yanlısı milisler olurken Suriye güvenlik güçleri tarafından yakalanıp hapsedilen kişiler, çoğunlukla muhaliflerin akrabaları olan -aralarında binlerce kadın ve çocuğun da bulunduğu- sivillerden oluşmaktadır. İHH İnsani Diplomasi Birimi, 2012'de muhaliflerce rehin alınan İranlı 48 kişi ile rejimin elinde tutulan yüzlerce sivilin takas edilmesi operasyonunu yürütmüştür.

Esir Takasının Seyri

İHH, 5 Ağustos 2012’de İran uyruklu 48 kişinin Suriye’nin Doğu Guta bölgesindeki muhalif gruplarca kaçırıldığı haberinin İnsani Diplomasi Birimine ulaşması üzerine taraflara arabulucu olmak için teklif sundu. Muhalif grup tarafından kabul edilen teklif İran tarafından da kabul edilince çalışmalara başlandı. Bu konuda tarafların İHH arabuluculuğunu kabul etmelerinin başlıca saikleri arasında şunlar bulunmaktaydı:

- Krizin başından beri sahada olması
- Bağımsız olması ve insani gayeleri gerçekleştirme dışında bir ajandasının olmaması
- Farklı kriz bölgelerindeki tecrübelerinin biliniyor olması
- İnsan hayatı ve özgürlüğü söz konusu olduğunda İHH’nın ne kadar risk alacağını ve cesur davranacağını biliniyor olması
- Bu dosyadan önce farklı ülke vatandaşlarının İHH aracılığıyla kurtarılmış olması

Esir takası sürecinde öncelikle rehin alınan kişilerin kimlikleri üzerine yapılan tartışmanın iyi yönetilmesi gerekiyordu. Zira İran’a göre rehin alınan kişilerin tamamı, Seyyide Zeynep Türbesi’ni ziyarete giden sivillerdi. Muhalifler ise bu kişilerin her birinin Suriye rejimi saflarında savaşmak için bölgeye gelen askerler olduğunu iddia ediyordu. Nitekim kendileriyle yapılan görüşmelerde muhalifler, İran hükûmetinden “özür veya boş vaat” kabul etmeyeceklerini belirterek ellerindeki 48 İranlı rehinenin serbest bırakılması mukabilinde Suriye rejiminin elinde tutsak olan çok sayıda kişinin serbest bırakılmasını istiyordu. Buna karşın İran tarafı Suriye rejiminin elindeki kişilere ilişkin bağlayıcı sözler vermekten çekiniyordu.

Suriye esir takasına yönelik aylarca devam eden müzakere sürecinde İHH İnsani Diplomasi Birimi; Suriyeli muhalifler, İran, Suriye rejimi ve Katar’ın aralarında bulunduğu taraflarla çok yönlü ve girift bir görüşme trafiği yürüttü. Katar’ın müzakere sürecine dâhil olması, İran’da tutuklu bulunan dört Katar vatandaşını bu vesileyle kurtarmak istemesinden kaynaklanıyordu. Müzakerelerin bir kısmının Suriye’de sıcak savaşın devam ettiği bölgelerde gerçekleşmesi hem süreci uzatmış hem de riski arttırmıştı. Süreç boyunca başta İstanbul olmak üzere Tahran, Şam, Duma ve Doha gibi şehirlerde onlarca toplantı yapılmış ve günlerce sonuç beklenmişti.

İHH arabulucu kimliğiyle tarafların her biriyle ayrı ayrı görüşmekteydi. Bazen de taraflardan ikisinin (İran-Suriye, İran-Katar, Katar-muhalifler) bir araya getirildiği toplantıları düzenlemekteydi. Sürecin en ağır zorluklarından biri tarafların doğrudan bir araya gelmekten kaçınmalarıydı. Bu yüzden Suriye rejimi, muhaliflerle ve Katar'la, İran ise muhaliflerle aynı masaya oturmamış, müzakereler İHH tarafından yürütülmüştü. Ayrıca bütün görüşmelerde muhataplar karar verme yetkisine sahip kişiler olmalarına rağmen çoğunlukla süre isteyip kendi içlerinde tartışmışlardı.

Muhalif gruplar ve Katar ile İran ve Suriye rejimi arasında yürütülen tut-sak/ rehine takası müzakerelerinde İHH inisiyatif olarak -tarafların esir takası kapsamına almadıkları- diğer sivil esirlerin salıverilmesinin yanı sıra Suriye krizine ilişkin farklı insani meseleleri de gündeme getirdi. Bu bağlamda esir durumdaki Türk vatandaşları, Filistinliler veya Suriyelilerin serbest bırakılması, Suriye krizinin daha fazla kan akmadan çözülmesi, insani yardıma erişim vb. ile başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinin Suriye krizindeki rolleri ve ilişkileri gibi konular müzakere edildi.

İnsani diplomasi çalışmalarında arabuluculuk yapan kuruluşun güven telkini başlı başına bir ehemmiyet arz eder. Nitekim esir takası müzakerelerinde arabuluculuk rolüne talip olan İHH'ya ne kadar güvenilebileceklerini kestiremeyen muhalifler, İHH'nın müzakere becerisinden emin olabilmek için takas pazarlıklarına hiç girmeden bir ön şartın yerine getirilmesini istemişti. Suriye rejiminin Duma'da tutukladığı iki çift, bir imam ve iki kızdan oluşan yedi kişinin özgürleştirilmesini şart koşmuştu. Muhalifler bu yedi kişi serbest bırakıldığı takdirde İran uyruklu 48 rehinenin hayatta olduklarının ispatı için fotoğraf paylaşmayı kabul etmişti. İHH görevlileri muhaliflerin serbest bırakılmasını talep ettikleri yedi kişiyle rejim hapishanelerinde görüşme sağlamış, fotoğraf ve video görüntülerini alıp muhaliflere ulaştırmıştı. İHH ön şart sürecini başarıyla yürüterek konuya ilişkin ehliyetini kanıtlamış, bir diğer deyişle kuruluşun arabuluculuk becerileri sınavdan geçmişti.

İHH müzakere ekibinin Dumalı yedi tutuklu ile görüşme anı Suriye'de ne kadar kirli bir savaşın yaşandığını bir defa daha gözler önüne sermişti. Evli olan iki kadının üzerinde -Suriyeli kadınların dışarıda giydikleri abayeler yerine- o hâlde asla dışarı çıkmak istemeyecekleri giysiler vardı. Buluşma noktasına gözleri kapalı getirilmişlerdi. Vücutlarındaki işken-ce ve kelepçe izlerini ilk bakışta görmek mümkündü. Evli iki kadında

olduğu gibi rehin tutulan diğer iki kızın ve imam olduğu öğrenilen orta yaşlı erkeğin yüzünden de yaşadıkları acıları okumak mümkündü. Bu kişiler silahlı veya siyasi bir eylemde bulundukları için değil muhalif silahlı gruplara katılmış akrabaları üzerinde baskı kurmak ve teslim olmalarını sağlamak için rehin alınmışlardı.

İHH Başkanı Bülent Yıldırım ve müzakereler sonucunda özgürlüğüne kavuşan Dumalı yedi tutuklu

İHH'nın yürüttüğü haftalar süren müzakereler sonucunda varılan karara göre yedi esir minibüsle alınıp Şam'ın dışındaki bir mekânda muhaliflerin bölgesinde yaşayan ailelerine teslim edilecek; yolculuk esnasında İran'ın ve rejimin görevlendirdiği yetkililer, İHH yetkilileri ile rehinele-re Cisreyn isimli son teftiş noktasına kadar refakat edecekti. Belirlenen güzergâhta ve Doğu Guta bölgesindeki saldırılar 24 saat süresince durdurulacaktı. Ancak ne refakat sağlandı ne de saldırılar durduruldu. Beş teftiş noktasından ilkinde varıldığında İran ve rejim tarafından görevlendirilen refakatçiler buradan sonrasının kendileri için çok riskli olduğunu ve daha ileri gidemeyeceklerini söyleyip gerisin geri dönünce İHH Başkanı Bülent Yıldırım rehinelere taşındığı minibüsün direksiyonuna bizzat geçerek yola devam etti. Son teftiş noktasına kadar götürmesi gereken güvenlik görevlileri ayrılınca ekip planlanan yol güzergâhını kaybetti. Arabadaki ailelerin tavsiye ettiği yol üzerinden muhaliflerin kont-

rolündeki bir mahalleye varıldı. Ne var ki burada araç camındaki Suriye istihbaratına ait amblemi fark eden motosikletler üzerindeki silahlı bir grup muhalif aracın etrafını çevirdi. Gruba kimin kim olduğunu anlatıp yanlış anlamaları aşana değin bir hayli çaba harcanması gerekti. Zira bir an önce hedef nokta Duma'ya gidebilmek için tekrar rejim kontrolündeki bölgeye dönülmesi, bunun için de muhalif grubun ikna edilmesi gerekiyordu. Muhalifler araçtaki sivillerin de şahitliğiyle kendilerine yönelik bir tehlike bulunmadığına kani olunca İHH'nın sorumluluğundaki grup giriş yapılacak Cisreyn noktasının yakınlarına kadar bu muhalif silahlılar refakatinde götürüldü. Rejimin teftiş noktasına varıldığında minibüsün etrafı bu kez uzun namlulu silahlarla sarıldı. İHH yetkilileri böylesi bir tehdit ve risk altında lazım gelen izahatı vermeye çalışırken nöbetçilerden "Esir anlaşmasından haberimiz yok, size inanmıyoruz, arabadaki aileleri tekrar tutuklayacağız." sesleri yükseldi. Bunun üzerine Bülent Yıldırım gereken açıklamaları yaparak yetkili komutanla görüşmek istediğini söyledi. Bir süre sonra yaşlıca denebilecek komutan gelip bazı yerlere telefon etti ancak gelen teyidin ardından yolu açtı. Böylece hepi topu yirmi dakika olan yolu dört saatte alarak muhaliflerin bölgesine geçiş sağlandı ve rehineler ailelerine teslim edildi. Muhaliflerin rejim hapishanelerindeki yedi kişinin serbest bırakılması ön şartı başarıyla tamamlanmıştı. Şimdi sırada muhalif grubun lideriyle görüşme ve 48 İran uyruklu rehine üzerinden gerçekleştirecek esir takası pazarlıklarının başlatılması vardı.

İnsani diplomasinin zorlu saha koşulları altında esir takası sürecinin ikinci merhalesi başladı. İHH ekibi muhaliflerin lideriyle görüşmek üzere -daha sonra buranın karargâh olarak kullanıldığını öğrendikleri- elektriği olmayan izole bir binaya götürüldüler. Bu ilk görüşmede hedef güven vererek müzakere ekibinin takası gerçekleştirebileceği konusunda muhatabın ikna edilmesiydi. Müzakere ekibi görevin çetinliğiyle yüzleşirken sahada çalışmanın başka bir zorluğu daha ortaya çıkmıştı. Zira müzakereler bir çatışma bölgesinde gerçekleşiyor, çatışmalar hız kesmeden devam ediyordu. Bu koşullarda muhaliflerin liderleriyle görüşmeye başlayan İHH ekibi, giderek yaklaşan çatışma seslerine rağmen müzakereleri yarıda kesmekten imtina ettiği için ardı ardına yer değiştirip farklı binalara geçmeye mecbur kalmıştı. Lakin müzakere ekibi çok geçmeden bulundukları mevkinin de atış menziline girdiğini, atılan bombaların çıkardığı gümbürtünün kendi binalarının veya hemen yanındakilerin isa-

bet aldığı hissini verecek kadar güçlü olmasından anlamışlardı. Aslında tasarlanan programa göre müzakere ekibi Duma'daki ilk görüşmeleri kısa sürede tamamlayacak ve vakit kaybetmeden yine Şam'a dönecekti. Ne var ki sahada koşullar anbean değişiyordu; dolayısıyla müzakere ekibi geceyi Duma'da geçirmeye karar verdi ancak ne Şam'daki ekibe ne de İstanbul'daki merkeze vaziyeti bildirecek imkân mevcuttu. Bu şartlar altında nasıl biteceği meçhul bir geceye girilmişti. Çünkü verdikleri söze rağmen rejim güçleri İHH ekibinin bulunduğu bölgeleri bombalamayı gece boyunca sürdürecekti. Bomba seslerinin hâkim olduğu gecenin sabahında muhaliflerin komutanlarıyla tüm şartlarını görüşüp değerlendirmek ve rejim tarafına iletmek üzere tekrar yola çıkıldı.

Bombaların gecenin karanlığına bıraktıkları günün ağarmasıyla ayan beyandı artık şehirde. Hedef alınmayan neredeyse hiçbir bina yoktu, çoğu tamamen yıkılmış, enkaza dönüşmüştü; bombalara direnebilenlerdeyse cam pencere namına bir şey kalmamıştı.

Müzakerelere başlamanın ön koşulu olan yedi sivilin serbest bırakılması ve ailelerine ulaştırılması görevini bu şartlar altında tamamlayan müzakere ekibi, muhalif liderlerle ilk görüşmelerinin ardından yine sıkıntılı bir yolculukla Şam'a vardı. Muhalifler, ellerindeki İran uyruklu 48 rehineye mukabil bazı sembol isimlerin yanı sıra yüzlerce kadın ve erkek tutsağın bırakılmasını, bu taleplerine iki gün içinde cevap verilmemesi hâlinde müzakereleri başarısız addedeceklerini peşinen bildirmişlerdi. Bu talep ve şartlar müzakerelerin ne kadar zorlu geçeceğini de habercisiydi. Hakikaten de bu tarihten (25.10.2012) takasın gerçekleştiği güne kadar (09.01.2013) geçen yaklaşık iki buçuk aylık zaman zarfında İHH'nın gayet incelikli bir mekik diplomasisi yürütmesi icap ediyordu.

2012'nin Aralık'ına gelindiğinde müzakere trafiği daha da hızlandı. Şam görüşmelerinden sonra Tahran, İstanbul ve Doha merkezli onlarca görüşme yapıldı. Bir hayli gelgitin ardından muhaliflerin İran uyruklu 48 rehineyi bırakması mukabilinde Şam rejiminin aşağıda belirtilen şartları kabul etmesiyle anlaşma sağlandı:

- Rejim hapishanelerindeki bütün kadınlar çıkarılacak
- İsimsiz olarak devrim sonrasında tutuklanan 2.054 erkek serbest bırakılacak²
- Eş zamanlı şekilde İran'da tutuklanan dört Katar vatandaşı ülkelere teslim edilecek

Katarlı bakan ve yetkililerin katılımlarıyla İstanbul'da gerçekleşen toplantılar Doha müzakerelerinin devamı niteliğindeydi. Ancak İstanbul müzakerelerinin gündeminin odağında takas şartlarından ziyade takas işleminin uygulama ve organizasyon aşaması bulunuyordu.

İstanbul müzakerelerinde öngörüldüğü üzere 5 Ocak 2013'te İHH'dan dokuz kişilik bir ekip Lübnan üzerinden Şam'a giderek bir hafta kadar esir takasının organizasyon hazırlıklarıyla ilgilendi. Müzakerelerde mutabık kalınan plana göre takas eş zamanlı gerçekleşecek, 48 İranlı rehine Duma'dan Şam'a getirildiği esnada Suriye'nin 12 farklı şehrinde hapis bulunan -yarıdan fazlası Şam merkezde olmak üzere- 76'sı kadın 2.130 Suriyeli serbest bırakılacak, aynı anda Tahran'a giden bir özel uçak da Katarlıları teslim alacaktı.³

2 Metinde geçen isimsiz ifadeyle isimleri belirtilerek özellikle serbest bırakılmaları istenenlerin dışında isim zikredilmeksizin sadece sayı verilerek özgürlükleri talep edilen kişiler kast edilmektedir.

3 Takas antlaşmasında Suriye rejimi hapishanelerindeki tüm kadın tutukluların serbest bırakılması şartını kabul etmiş ancak takasın gerçekleşeceği tarihte ellerinde sadece 76 kadının bulunduğu belirtmişti. Bu nedenle bu takasta 76 kadının serbest kalması sağlanabilmişti.

Takasın gerçekleşeceği tarihlerde İranlıların teslim alınacağı Doğu Guta bölgesine rejim tarafından yapılan saldırıların durdurulması takas sürecinin sıhhati için hayati bir önemdeydi. Hemen her beş dakikada bir bombanın patladığı bölgede ateşkesin sağlanması başlı başına bir sorundu. Rejimin bu konudaki teklifi şöyleydi: “Müzakere ekibi bir gün öncesinden muhalif bölgeye geçsin. Onlar geçerken biz bir iki saat saldırıları durduralım, gece de kendilerine güvenli bir yer bulsunlar, sabah İranlıları teslim alıp gelirken yine birkaç saat bombalamayı durduralım.” İHH, bu akıl izan zorlayan teklifi tabiatıyla kabul etmedi. Netice itibarıyla 9 Ocak’ta gerçekleşecek takas işlemleri boyunca ateşkes yapılması konusunda anlaşma sağlandı. Vâkıâ rejim bu defa da sözünde durmadı, müzakere ekibi bölgede olduğu hâlde bölgeye bomba yağdırmayı aralıksız sürdürdü.

9 Ocak sabahı dört kişilik ekip 48 İran vatandaşını almak için Duma’ya hareket ederken kalan beş kişi de Şam polis merkezinde özgürlüklerine kavuşacak Suriyelileri teslim almak üzere çalışmalara başladı. Sahada çalışmanın doğasından gelen sıkıntılar bir yana gerek rejimin gerekse muhaliflerin esir takasında görev alan ekibe yönelik rahatsız edici tutumları işi daha da meşakkatli hâle getiriyordu.

Duma’ya giden dört kişilik İHH ekibi, öncelikle muhaliflerin elindeki rehinelere ziyaret ederek müzakere ekibinin kimlik ve rolü ile sürecin ne şekilde işletileceğine dair malumat verdi. Bu ilk görüşmede rehinelere serbest bırakılma aşamasına gelindiği, ekibin onları almak üzere Duma’da olduğu ifade edilmedi. Zira rejim, her defasında sözünde durmak yerine bölgeyi bombalayıp durduğu için rehine/ tutsak takası için yola çıkmak mümkün değildi. Şam’la doğrudan iletişim kurmak riskli olduğundan durum İstanbul’daki İHH merkezine iletiliyor, merkezdeki yetkililer de saldırıları durdurması yönünde Şam’a baskı yapmaya çalışıyordu. Saldırıları kısa bir süre kesilince Duma ekibi İran uyruklu rehinelere teslim almak için alıkonuldukları mekâna tekrar giderek hazırlıkları başlattı.

“Kurtulacaklarını anlayan rehinelere bir yandan sevinç diğer yandan minnettarlık duygularıyla hem birbirlerine hem de kendilerini rehin alan kişilere sarılıyordu. İlk anda şaşkıncı gelen bu görüntü aslında gayet doğaldı, muhalifler rehinelere iyi davrandığı için aralarında böyle duygusal bir bağ oluşmuştu. Şam tarafında ise rejim hapishanelerinden çıkan tutsaklara yönelik uygulamalar, takasın gerçekleşeceği anda da değişmemişti. Rejim serbest bıraktığı insanları son dakikada bile aşağılamaya devam ederek ‘Canımız ve kanımız sana feda olsun ey Esed!’ sloganları attırmıştı.”

Şam tarafında ise polis merkezinden bırakılacak binden fazla insanın teslim alınması bizzat İHH Başkanı Bülent Yıldırım’ın uhdesinde gerçekleştirildi. Hapishanelerden çıkanları merkezin kapısında bekleyen akrabaları karşıladı. Rehinelere üzerindeki işkence izlerine ve sağlık durumlarına bakıldığında bu insani diplomasi girişiminin kıymeti açıkça görülüyordu. Kadınlardan birinin İHH Genel Başkanı Bülent Yıldırım’a “Benim içeride 12 yaşında çocuğum var ya onu da çıkarın ya beni de bırakın.” demesi bir annenin çaresizliğini ortaya koyan acı bir şahitlikti. Tüm tesellileri bir anda sunabilmek kabil değildi kuşkusuz ancak 76’sı kadın 2.130 kişinin özgürleşmesi Suriye’deki insan ızdırabını dindirme yolunda çok önemli bir kazanımdı.

Duma ekibi muhaliflerin kontrolündeki bölgede takas işlemlerini son derece hassasiyetle sürdürüyordu. İranlıları otobüse aldıktan sonra yaptıkları sayımda -bir kişinin bile eksik olması bütün süreci olumsuz etkileyeceğinden azami bir dikkat gösteriyorlardı- bir kişinin fazla olduğunu fark eden ekip, bu beklenmedik durumu yetkililerden sordu. Bu kişinin rehin alınan İran uyruklu 48 kişinin otobüsünü kullanan Afgan

rehber olduğu anlaşıldı. O da bir Şii'ydi ve diğerleriyle aynı kaderi paylaşmıştı ama müzakere sürecinde İranlı yetkililer bir defa olsun kendisinden bahsetmemiş ve onun için talepte bulunmamıştı.

İstanbul üzerinden son kez iletişim kurulup rejim hapishanelerinde bulunan tutukluların serbest kalıp kalmadığı teyit edildikten ve İran'da tutuklanan Katarlıların da teslim alınıp uçakla dönüş yoluna geçtiklerinden emin olunduktan sonra rehinelere Şam'a götürmek için bir engel kalmamıştı. Böylece Duma'da teslim alınan İranlı esirlerle birlikte Şam istikametinde harekete geçildi. Silah sesleri otobüsün yakınlarında yankılansa da herhangi bir sorun yaşanmadan rejim tarafına ulaşmak mümkün oldu.

Suriye rejimi kontrolündeki Hareste bölgesine varıldığında rejim yanlılarından ve İranlılardan oluşan büyük bir kalabalık İHH ekibini ve rehinelere bekliyordu. Rehinerler hızlıca otobüslerden tahliye edilip farklı araçlarla bölgeden uzaklaştırıldı. Nihayet otele ulaşıldığında 48 İranlı rehine çok daha büyük bir programla karşılandı. İran büyükelçisi, resmî heyetler, askerî erkân ve medya ordusunun hazır bulunduğu programda rehinerler çiçeklerle karşılandıktan sonra basın toplantısı yapıldı. Toplantıda takas işleminin başarıyla tamamlandığı dile getirildi ve İHH ekibine teşekkür edildi.

Adem Özköse ve Hamit Coşkun'un Özgürleştirilmesi

5 Mart 2012'de Türk gazeteci Adem Özköse ve kameraman Hamit Coşkun savaştan etkilenen çocukları konu alan bir belgesel çekimi için Suriye'ye gitmişlerdi. Suriye'ye girişlerinin ardından kendilerinden haber alamayan yakınları 13 Mart'ta İHH'ya başvurdu. Bütün tahminler mezkûr gazetecilerin Suriye güvenlik güçleri tarafından kaçırılmış olduğu istikametindeydi, buna karşın Suriye hükûmeti gazetecilerin ellerinde olduğunu reddediyordu.

Gazetecilerin Suriye'de kayboldukları haberinin geldiği sırada İHH Başkanı Bülent Yıldırım, İran yetkilileriyle Suriye'de daha önce kaçırılan 11 İran vatandaşının kurtarılması konusunu müzakere ediyordu. Dolayısıyla İHH bu müzakerelere Adem Özköse ve Hamit Coşkun'un kurtarılmaları koşulunu da ekledi.

Suriye rejimi, yapılan çok sayıda görüşme neticesinde gazetecilerin ellerinde olduğunu kabul etti ve İHH'nın Şam'a gelmesi durumunda gazetecileri kendilerine teslim edeceğini bildirdi. Bülent Yıldırım, 5 Mayıs

2012’de İran yetkilileri ve rejimin üst düzey görevlileriyle Şam’da bir araya geldi. Toplantıda gazeteciler gündeminden önce diğer birçok mesele görüşüldü. Konu Adem Özköse ve Hamit Coşkun’un meselesine geldiğinde rejim adına toplantıda bulunanlar daha önceki taahhütlerine rağmen gazetecileri bir sonraki görüşmede teslim edeceklerini söylediler. Bu beklenmedik tavırla artan gerilim müzakerelerde ipleri kopma noktasına getirdi. İHH ekibinin rahatsızlığını gören Suriye tarafı ortamı yumuşatmak için ekibe gazetecilerle görüşme izni verme yoluna gitti.

“Gazetecileri ziyaret etmeyi kabul ettiğimizde aslında uzakta bir yerde olmadıklarını, görüşmeyi yaptığımız merkezin altındaki yer altı hapishanelerinde tutulduklarını da öğrenmiş olduk.”

Adem Özköse ve Hamit Coşkun’la o güne kadar dışarıdan hiç kimse görüşmemiş, onlar da ailelerini ve/veya devlet temsilcilerini durumdan haberdar edememişlerdi. Özgürlüklerine kavuşacaklarına dair bütün umutlarını yitirdikleri bir anda İHH yetkililerini karşılarında gördüler. Yaşadıkları şok yüzünden duruma bir anda intibak edemeyen gazetecilerle bir süre sohbet edildi, ardından aileleriyle telefonla görüşmeleri sağlandı. Suriye’de olduklarının yine inkâr edilmemesi için fotoğraf ve video kayıtları alındı. Görüntülerin Türkiye’de medyaya paylaşılması hem ailelerini hem de kamuoyunu kısmen de olsa rahatlatmıştı. Bu görüşmeden bir hafta sonra 13 Mayıs 2012’de iki gazeteci, Şam’dan nakledildikleri Tahran’da İHH’ya teslim edildi ve Türk hükûmetinin gönderdiği özel uçakla İstanbul’a ulaşmaları sağlandı.

Başar Kadumi ve Cüneyt Ünal Dosyası

İHH'nın Şam'daki insani diplomasi ekibi bir yandan İran uyruklu rehine-lerle ilgili süreci yürütürken bir yandan da diğer dosyaları takip ediyordu. Bu dosyaların başında Türk gazeteci Cüneyt Ünal ve Türkiye'den evli Filistinli gazeteci Başar Kadumi gelmekteydi. 21 Ağustos 2012'de yukarıda adı zikredilen iki gazeteci ile Japon gazeteci Mika Yamamoto'nun saldırıya uğradıkları, Mika'nın olay yerinde hayatını kaybettiği, diğer gazetecilerin rejim askerleri tarafından alıkonulup götürüldüğü haberleri alınmıştı.

İHH'nın çok yönlü bir diplomasi trafiği yürüterek takip ettiği Başar Kadumi ve Cüneyt Ünal dosyası, İran ve Suriye rejimi ile yaptığı görüşmelerin de olmazsa olmaz gündemiydi. Bu hususta Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas gibi çok sayıda etkili siyasi lider ve kanaat önderinden de destek talebinde bulunuldu.

Cüneyt Ünal ve Başar Kadumi'nin alıkonuldukları yerdeki çatışmalar-da muhaliflere esir düşen Suriyeli askerlerin beyanları delil mahiyetinde muhataplara sunuldu. Uzun çabalar sonunda Suriye rejimi, Cüneyt Ünal'ın ellerinde olduğunu ispat eden güncel fotoğrafı İHH ile paylaşırken Başar Kadumi'nin ellerinde olmadığını bildirdi. Cüneyt Ünal'ın Suriye rejiminin hapishanelerinde tutulduğu inkâr edilemeyecek şekilde doğrulanarak fotoğrafı Adem Özköse ve Hamit Coşkun örneklerindeki gibi ailesiyle ve çalıştığı kurumla paylaşıldı. 18 Kasım 2012'de Cüneyt Ünal Türkiye'ye teslim edildi. Fakat Başar Kadumi'nin akıbetiyle ilgili sır perdesi maalesef hâlen aralanabilmiş değildir.

Esir Takası Sürecinde Gündeme Gelen Diğer İnsani Diplomasi Çalışmaları

Suriye Krizi için Barış Arayışları

İHH İnsani Yardım Vakfı bir sivil toplum örgütü hüviyetiyle gerek silahların konuşmaya başladığı dönemde gerekse akabinde sükûnet çağrılarını aralıksız sürdürmektedir. Nitekim takas sürecinde gerçekleştirilen müzakerelerde de taraflara aşağıdaki hususlarda tavsiyelerde bulunmuştur:

- Ülke genelinde ateşkes uygulansın.
- Ağır silahlar şehir merkezlerinden çıkarılsın.

- Şiddet içermeyen gösterilerin serbest olacağı ilan edilsin.
- Geniş çaplı af ilan edilsin.
- İşkence suçu işleyenler adalet önüne çıkarılsın ve suçlu bulunanlar cezalandırılsın.
- İhvan üyeliği ve sempatizanlığının idam cezasıyla yargılanacağına dair 49. madde kaldırılınsın.
- Halkın idarecilerine ulaşabilecekleri kanallar açılsın. Halktan kimin talebi, tavsiyesi, şikâyeti varsa bunları yöneticilere iletebilsin. Halkla yöneticiler arasında köprü işlevi yapacak insanlar seçilsin. Türkiye’de uygulanan beyaz masa türü bir uygulama başlatılsın.
- Suriye hükûmetinin krizi barışçıl şekilde çözme niyeti dünyaya sarıh olarak anlatılsın ve muhtemel dış müdahalelerin önü kesilsin.
- Olayların geri dönüşü olmayan bir noktaya varmaması için acele edilsin ve şiddet dışındaki bütün yollar denensin.
- Suriye hükûmeti muhaliflerle masaya otursun ve diyalog sürecini başlatsın.
- İhtiyaç duyulursa Türkiye, İran ve Suriye birlikte hareket etsin ve krizi sonlandırsın.

Suriye’de İnsani Yardıma Yönelik İnsani Diplomasi Çabaları

İHH İnsani Diplomasi Birimi, muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde sürdürülen yardımların Suriye geneline yayılabilmesi için rejim ve İran’la pek çok görüşme gerçekleştirdi. Görüşmeler sırasında bu yardımların sadece insanların hayatını kurtarmakla kalmayacağı aynı zamanda ülkede barışın tesisi için önemli bir vasıta olacağı da vurgulandı. Bu noktada gündeme getirilen belli başlı tavsiyeler şöyleydi:

- İnsani yardım çalışmaları ülkenin tamamına yönelik olmalıdır.
- Suriye içinde yardım çalışmaları yapan gruplara STK statüsü verilmesi, çalışmaları kolaylaştırılmalıdır.
- İnsani yardımlar, merkezi Şam’da olan ve bütün şehirlerde şube ve temsilcilerinin bulunduğu bir ofisten yürütülmelidir.
- İHH görevlileri yardım dağıtılan her noktada çalışabilmelidir.

- Şehir temsilciliklerinde Suriyeli ve Filistinli görevlilerin çalışmasına müsaade edilmelidir.
- İnsani yardım konusunda Filistinli mültecilerin fiili katkısı sağlanmalıdır. İslam âleminde Suriye'nin Filistin direnişine desteği hep takdir edilmiştir. Bu dönemde hem Filistinli mültecilere yardım edilmeli hem de onların insani yardım tecrübelerinden istifade edilmeli, Suriye genelinde yapılacak yardımlarda rol almaları temin edilmelidir.
- Şiddet olaylarında yaralananlar kim/ kimden olduğuna bakılmaksızın tedavi edilmeli, gerekiyorsa tedavileri için ülke dışına çıkma izni alabilmelidir.
- İnsani yardım çalışmaları için lojistik merkezler/ mekânlar tespit ve temin edilmelidir.
- İnsani yardım çalışmaları için gereken araçların (araba, kamyon, ambulans vs.) Türkiye'den getirilmesine kolaylık sağlanmalıdır.
- İnsani yardım kapsamında vergi, gümrük ve diğer bürokratik işlemler kolaylaştırılmalıdır.
- Limanlarda insani yardım için lojistik destek sağlanmalıdır.
- Para transferi kolaylaştırılmalıdır. Burada hedef, insani yardım malzemelerini içeriden alarak ekonomiye katkı sağlamaktır.

Kadın Tutsaklar ve Vicdan Hareketi

İHH yaptığı bütün arabuluculuk çalışmalarında bağımsız ve tarafsız olmayı azami derecede önemsemektedir. Bu vasıf savaş bölgelerinde kadın ve çocukların hapsedilmesi, tutsak alınması konusundaki hassasiyetinde tümünden müşahhas bir mahiyet alır. Çünkü İHH bir taraftan alıkonan/ hapsedilen kadınların kayıtsız şartsız serbest bırakılmasını bütün taraflardan isterken diğer taraftan da kadınların savaşlarda koz olarak kullanılmamaları için önleyici koruma diyebileceğimiz bir mücadele vermektedir.

Esir takası müzakereleri yürütülürken muhalifler ellerindeki 48 İran vatanına mukabil rejim hapishanelerindeki bütün kadınların bırakılması talebinde bulundu. Suriye rejimi bu talebe razı olmuş görünüyordu. Görünüyordu diyoruz çünkü ellerinde sadece 76 kadın olduğunu bildirmişler, takas sırasında da yine sadece bu sayıda kadını serbest bırakmışlardı.

Oysa İHH İnsani Diplomasi Biriminin bulgularına göre o günlerde binlerce kadın tutuklu bulunmaktaydı. İşin vahim tarafı bu binlerce kadın, erkeklerde olduğu gibi kimsenin bilmediği, çoğunlukla yer altında olan hapisanelerde tutulmaktaydı ve hiçbir hakka sahip değillerdi. Tutuklamalar, bir mahkeme kararı olmaksızın hukuka mugayir şekilde yapılmıştı. Esirlerin ailelerine bilgi vermelerine, ailelerinden bilgi almalarına, avukat tutmalarına ve kendilerini savunmalarına müsaade edilmiyordu. Aleyhlerinde bir delil ibraz edilemediği gibi işkenceyle yapmadıkları suçları itirafa zorlanıyor, kendilerine yargılanma hakkı verilmiyor ve hâkim karşısına da çıkarılmıyorlardı. Bu durum sonraki yıllarda da devam etti ve çok sayıda kadın tutuklandı.

İHH, Suriye'deki kadınların ızdırabına dikkat çekmek için çok yönlü bir insani diplomasi faaliyeti yürütmektedir. Vakfın öncülüğünde geniş çaplı uluslararası katılımı ile teşkili sağlanan Vicdan Hareketi, 2018'in 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde *Vicdan Konvoyu* adıyla Suriye sınırına kitlesel bir yürüyüş gerçekleştirdi. Burada yapılan oturma eylemi ve basın açıklamasıyla Suriye hapishanelerindeki kadınlara dikkat çekildi. Vicdan Hareketi 2019'un Kadınlar Günü'nde ise yine uluslararası üst düzey katılımcılarla İstanbul'da bir basın toplantısı yaptı. Aynı yıl Cenevre'deki BM merkezinde "Suriye'deki tutsak kadınlar" başlığıyla bir yan etkinlik de düzenlendi.

Yukarıda bazıları zikredilen *duyarlılık* ve *savunuculuk* kampanyalarına ilaveten farklı birçok faaliyet de gerçekleştirildi. Dünya liderlerine ve kanaat önderlerine mektuplar gönderildi; aralarında İran, Kuveyt, Katar, Ukrayna, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin de olduğu birçok ülkede başkanlar, milletvekilleri ve parlamento başkanları nezdinde görüşmeler yapıldı. Yakın bir geçmişte (21 Haziran 2021) İHH Başkanı Bülent Yıldırım da konuyu görüşmek üzere Hizbullah ve Suriye Büyükelçisi ile Lübnan'da bir araya geldi. Bütün bu çalışmalar sonuç verdi ve Vicdan Hareketi'nin ilk günlerinde on dört bin civarında olan tutuklu kadın sayısı Aralık 2021 itibarıyla iki binlere kadar düştü. Bu kadınların da çıkarılması için çalışmalar devam etmektedir.

Misrata-Zintan Barışı

Arka Plan

2010 Aralık'ında Tunus'ta başlayan Arap Baharı, kısa bir süre sonra 2011 Şubat'ında Libya'ya ulaşmış; 42 yıllık iktidarını bırakmak istemeyen Muammer Kaddafi ile muhalifler arasında iç savaş patlak vermişti. Muhaliflerin yoğun bulunduğu Bingazi şehrinin etrafı Kaddafi güçleri tarafından sarılmış, Libya'nın batısındaki Misrata/ Misurata ve Zintan şehirleri de Bingazi'deki muhaliflerin yanında yer alarak Bingazi'ye müdahaleye hazırlanan rejime karşı ayaklanmaya katılmışlardı.

Arap Baharı'nın ilk kıvılcımlarından kısa bir süre sonra 2011'in Ekim ayında Kaddafi iktidarının düşmesiyle ülkede yeni bir dönem başlamıştı. Bir yandan Trablus merkezli bir yönetim oluşturulmuş, diğer yandan

Kaddafi yönetimi karşısında birbiriyle dayanışma hâlindeki birçok etnik unsur ve kabile iktidar paylaşımında anlaşmazlığa düşmüştü. Muhalif güçlerin anlaşmazlığa düşmesinin ardında gerek tarihten gelen sorunlar gerek bazı bireylerin kişisel hırsları gerekse sınır komşusu Mısır'daki askerî darbenin (2013) etkileri bulunmaktaydı. Kaddafi döneminde rejime karşı birlikte hareket eden Zintan ve Misrata güçleri de devrim sonrasında birbirleriyle çatışan iki taraf hâlini almıştı.

Libya tarih boyunca üç bölgeye ayrılmıştır: doğuda Barka, batıda Trablus, güneyde Fizan. Her üç bölgenin toplumsal yapısı ve şartları farklılık göstermekte, bu bölgeler içerisinde de şehirden şehire kabileler değişmekte, ilişkiler farklılaşmaktadır. Kaddafi rejiminin düşmesinin ardından bu bölgelerde oluşan yönetimlerin ilk iki yıllık süre boyunca sergiledikleri kötü uygulamalar -farklı etmenlerden kaynaklanan- halkın sıkıntılarını ve şikâyetlerini arttırmıştı. 2013'te Mısır'da askerî darbe olunca Libya'da da şehir ve kabileler kendilerini yeniden konumlandırmaya başladılar. Bu durumu kendi lehine kullanmak isteyen eski general Halife Haftar, devrim döneminde sürgünde bulunduğu ABD'den ülkeye dönmüş, bazı dış güçlerin desteğini de alarak 2014 Mayıs'ında Trablus hükûmetine karşı ülkeyi yeni bir çatışma sürecine sokmuştu.

Halife Haftar, “Kerame Operasyonu” adını verdiği askerî darbe girişiminin fitilini doğudaki Bingazi şehrinde yakmıştı. Bunun üzerine Trablus yönetimi başkentte benzer çatışmaların olmaması için görüşmelere başladı. O sırada BM tarafından tanınan meşru hükûmetin denetimindeki Trablus şehrinde yer alan havalimanının güvenliği ve idaresi Zintanlı grupların elindeydi. Zintan güçleriyle sürdürülen görüşmelerde havalimanı güvenliğinin Trablus yönetimiyle müştereken sağlanması ve Zintan güçlerinin Haftar’ın gerçekleştireceği muhtemel darbe girişimine destek olmamaları istenmişti. Buna rağmen Zintanlı grupların darbeci Haftar güçleriyle anlaşıp uçaklarla asker ve mühimmat taşıdığı fark edildi. Havalimanında yaşanan uzun çatışmalardan sonra Zintan güçleri, Zintan’a kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Bu çatışmalar sonucunda Trablus’ta bulunan havalimanı kullanılamaz hâle geldi.

Havalimanının kurtarılmasında büyük rol oynayan *Fecr Libya/ Libya Şafağı* isimli milis güçleri -bu grup içerisindeki en güçlü askerî yapıyı Misratalılar oluşturmaktadır- Zintan’ı ele geçirmek üzere kuşatma başlattıysa da coğrafi konumundan dolayı başarısız oldu. Bunun üzerine şehre temel ihtiyaç malzemelerinin girişi engellendi. Misrata ve Zintan güçleri arasındaki çatışma aylarca devam etti.

Taraflarla Bir Araya Gelme ve İnsani Müzakereler

Libya devriminin ilk günlerinden itibaren (Mart 2015) ülkede insani çalışmalar yürüten İHH İnsani Yardım Vakfı, özellikle Bingazi, Beyda ve Misrata şehirlerindeki çalışmalarını yoğun tutuyordu. İHH Bingazi ofisinin devrimin en sıcak günlerinde dahi bir hayli aktif yürüttüğü insani yardım çalışmaları, bölge halkının İHH’yi tanımasını ve İHH’ya güven duymasını sağlamıştı. Aynı şekilde Misrata’da da gerek devrim döneminde gerekse Kerame operasyonları akabinde gerçekleştirilen insani yardım faaliyetleri nedeniyle halk İHH’ya aşinaydı. 2014 yılında yaşanan çatışmalardan dolayı bölgedeki Türk firmaları büyük ticari kayba uğramıştı. Libya’da faaliyet gösteren bu Türk şirketlerinden bazıları bölgenin durumu ve oluşan ticari zarar hakkında istişarelerde bulunmak üzere 2015’in başlarında Ankara’da bir araya geldi. Bu toplantıda Misrata ve Zintan güçlerinin barışı konusunda bir girişimde bulunulması meselesi gündeme alındı ve konu hakkında müşavere bulunmak üzere o günlerde İHH Yönetim Kurulu üyesi olan (merhum) Ahmet Sarıkurt ile irtibat kuruldu.

Daha sonra Zintan tarafı ile çevrim içi bir görüşme yapıldı. İHH'nın yaptığı görüşmelerde Zintan'ın talepleri şehre temel gıda maddelerinin girişine izin verilmesi ve kuşatmanın kaldırılmasıydı. Buna karşılık Zintan da Misrata'nın su ve elektriğini kesmeyecekti. Bilindiği gibi Kaddafi her şehri birbirine bağlayan bir alt yapı sistemi kurmuştu.

2015 yılının Nisan ayında İHH İnsani Diplomasi Biriminde yapılan toplantının ardından bölgedeki insani krizin “insani diplomasi” yöntemleriyle çözümü noktasında şöyle bir yol haritası çıkarıldı:

- Zintan şehriyle daha önce temasa geçilmediğinden Zintanlılarla diyalog kurulması ve barış görüşmelerinde İHH'nın arabulucu kabul edilmesi için güvenlerinin kazanılması
- İki tarafın şahinler kanadının bir araya getirilmesi (Çünkü iki tarafta da çatışmaların sürmesinin nedeni bu gruplardı. Kendilerini ikna ettikten sonra geri kalan grupları anlaşmaya razı etmek daha kolay olacaktı.)
- İki taraf arasında bir güven ortamı oluşturulması
- İki tarafın onuruna zarar verecek bir durumdan kaçınılması (Her iki taraf da belirli konularda kazanım elde ettikleri bir anlaşmayla masadan kalktıklarında kazanmış olduğuna ikna olacaktı. Bir tarafın kazanıp diğerinin kaybettiği bir anlaşmanın barış arayışına zarar vereceği hususunun göz önünde tutulması zaruriydi.)
- Varılacak mutabakatta önceliğin siyasi çıkarların korunmasına değil insani durumun iyileştirilmesine verilmesi

Bu yol haritasını hayata geçirmek için ilk adım olarak Zintan bölgesinin önde gelen isimlerinden (merhum) Ahmet Tayyip, Zintan heyeti adına ön görüşme için İHH tarafından Türkiye'ye davet edildi. Kendisiyle çizilen yol haritası ve bu haritanın uygulanmasında karşılaşılabilecek sorunlar hakkında istişarelerde bulunuldu.

Zintan tarafıyla istişareler sürerken -aynı zamanda Fecr Libya birliği içerisinde en güçlü askerî yapı olan- sorunun diğer muhatabı Misrata'nın da ikna edilmesi gerekliydi. O dönemde Misrata'da iki yapı bulunmaktaydı: Misrata Belediye Meclisi ve şahinler kanadı olan *Meclisu'l-Ayan ve'l-Hukema*. Meclis, yeni seçilmesine rağmen barış görüşmeleri için Bingazi dâhil birçok yere heyet yollamıştı. Şahinler kanadı ise sivil olduğu hâlde âdetâ Fecr Libya'nın motor gücü mahiyetindeydi. Dönemin başbakanı Halife

Guveyl'in hükûmeti de bu yapıya yakındı. Benzer şekilde Ulusal Kongre Başkanı Nuri Ebu Sehmen ile Fecr Libya komutanlarından Salah Badi de çok yakın ilişki içerisindeydi. Bu sebeple bütün bu yapıların anlaşma için ikna edilmesi gerekiyordu. Nitekim 2015 Nisan'ında müzakerelerde bulunacak İHH heyetinin Libya'ya ziyaretleri başladı. İHH müzakere ekibi bölgede Meclisü'l-Ayan ve'l-Hukema grubundan barış için çaba harcayan bir milletvekili, Fecr Libya grubundan ılımlı komutanlar, Libya Müftülüğü ve bazı siyasilerle görüşmeler yaptı. Görüşmelerde, sivillerin içinde bulunduğu insani durumun iyileştirilmesi gerektiği ve bu doğrultuda barış sağlamanın ehemmiyeti üzerinde duruluyor, taraflar bu yönde ikna edilmeye çalışılıyor ancak süreç seri ilerlemiyordu. Misrata tarafında görüşülen tüm muhatapların dilinden barış sözcüğü düşmese de tarafların Zintan'a güvenlerinin kalmamış olması açıkça müşahade edilen bir husustu. Geçmişten bugüne rakip aşiretlerle yaşanan sıkıntılar ve nihayet Zintan güçlerinin Halife Haftar'a destek vermiş olması güven tesisinin önünde büyük bir engel teşkil ediyordu.

Misrata tarafıyla yapılan görüşmelerin ardından Türkiye'ye dönen İHH heyetinin ilk çalışmalarından biri müzakerelerde Zintan tarafını temsil eden barış heyetini Türkiye'ye davet etmek olmuştu. Kendileriyle Türkiye'de yapılan görüşmeler ve ziyaretler sırasında İHH'nın bu konudaki samimiyetini gören Zintan heyeti ile İHH arasında bir güven oluşmuştu.

İHH'nın Zintan ve Misrata taraflarıyla görüşmeleri sürerken İsviçre'den bir sivil toplum kuruluşu olan İnsani Müzakereler için Diyalog Merkezi de [HD Center for Humanitarian Dialogue] İstanbul'da Libya'nın önemli siyasilerini ve liderlerini bir araya getirmek üzere hazırlık içerisindeydi. İHH, HD'nin düzenlediği ve Libya'dan birçok siyasi ve askerî figürün katıldığı bu toplantılarda çok sayıda aktör ile insani diplomasi adına birtakım görüşmeler yapma fırsatı buldu ve bu görüşmeler sürmekte olan barış çabalarının güçlenmesinde teşvik edici bir rol oynadı.

İstanbul görüşmeleri, görüşmelere katılan tüm Libyalı aktörlerin barışın tesisi bağlamında arabuluculuk faaliyetlerine fırsat verilmesinin ne kadar elzem olduğunu kabul etmelerinde önemli bir işlev gösterdi. Nitekim taraflar İstanbul dönüşünde kolaylıkla bir araya gelerek sorunlarının çözümüne yönelik adımlar atmaya başladı.

İstanbul'dan dönen Misrata Meclisü'l-Ayan ve'l-Hukema'sının daveti üzerine İHH heyeti Misrata'ya geçti. Görüşmeye katılacaklarını beyan

etmeleri üzerine bir temsilci belirlenmiş ve 2015 Haziran'ının ilk haftasında Zintan tarafı ile görüşme konusunda mutabakat sağlanmıştı. Görüşme tarihi üzerinde mutabakat sağlandıktan sonra İstanbul'daki İHH merkezinde, İHH Yönetim Kurulu üyesi Ahmet Sarıkurt, İHH Mütevelli Heyeti Başkan Vekili Hüseyin Oruç ve İHH Mütevelli Heyeti üyesi Ömer Faruk Korkmaz'ın uhdesinde Libyalı taraflarla yapılacak görüşmelerin organizasyonu konusunda bir çalışma yürütüldü. Hüseyin Oruç gelecek heyetlerin nasıl karşılanacağı, aynı otelde mi yoksa farklı otelde mi kalacakları, görüşmelerde yaşanabilecek sorunlar ve çözüm yolları konularında görüşlerini bildirdi. Zintan heyeti ile daha önce görüştüğü için toplantıya Ömer Faruk Korkmaz başkanlık yapacaktı. Görüşme tarihi yaklaştığında Zintan tarafı katılacak kişilerin isimlerini bildirdiği hâlde Misrata tarafı ağırdan almaya devam etmişti. Zintan tarafı doğal olarak Misrata tarafını temsilen katılacak kişilerin isimlerini öğrenmek istiyordu fakat beklenen isimler son ana kadar bildirilmedi.

Belirlenen görüşme günü (3 Haziran 2015) geldiğinde İHH'nın insani diplomasi ekibi, bir yandan yekdiğerine karşı bunca soğukluk içindeki iki grubu aynı otelde misafir etme kararını yeniden gözden geçirirken bir yandan da hâlâ daha görüşmelere katılacak kişilerin isimlerini bile göndermemiş olan Misrata delegasyonunun durumunu netleştirmeye çalışıyordu. Misrata tarafıyla gün içerisinde yapılan görüşmeler ve yoğun telefon diplomasisi sonucunda bekleme kararı alındı. Misrata heyeti 4 Haziran sabahı görüşmelere katılmayacağını bildirince İHH insani diplomasi ekibi yeniden Libya'daki diğer arabulucu kanaat önderleriyle görüşme trafiğine başladı. Gece yarısına kadar süren görüşmelerin ardından Misrata Belediyesi Meclisi dört kişilik meclis üyesinin Türkiye'ye geleceği netleşmiş oldu ve teknik hazırlıklar yeniden hızlandırıldı. Otellerinde beklemekte olan Zintan heyetinin sürekli gidişat hakkında bilgilendirilmesi ve barışa bir şans tanınmasına yönelik ikna çabalarından da beklenen sonuçlar alındı. Bu süreçte, Misrata'nın öldürülen Belediye Başkanı Muhammed Şitevi'nin de büyük desteği oldu.

Tarafların İstanbul'a ulaşmasının ardından görüşmelere hemen başlanmayıp iki günlük bir program kapsamında heyetlerin birlikte vakit geçirmeleri ve birbirlerini yakından tanımaları sağlandı. Bu iki günlük program kapsamında Zintanlılar ile Misratalıları temsilen iki heyetin bir araya gelmesi ilk defa İstanbul'da İHH Genel Merkezi'nde gerçek-

leşti. 6 Haziran Cumartesi günü (2015) İHH Genel Merkezi'nde ilk oturum yapıldı. İHH İnsani Diplomasi Koordinatörü Hüseyin Oruç, oturum açılışında Libya'daki aktörlerin kendi barışlarını ancak kendilerinin inşa edebileceğini ve İHH'nın bu konuda yanlarında olduğunu vurgulayan bir konuşma yaptı. İHH Mütevelli Heyeti üyesi Ömer Faruk Korkmaz'ın moderatörlüğünde gerçekleşen toplantıda, sert tartışmaların yaşandığı sık sık kesilen görüşmeler, araya giren kısa molalarla birlikte sabahtan akşama değin sürdü. İki günlük yoğun ve gergin görüşmelerin ardından 7 Haziran günü müzakereler olumlu sonuç verdi ve temel insani konularda uzlaşma sağlandı.

Uzlaşmaya varılan temel konular şunlardı:

- Misrata güçleri Zintan kuşatmasını kaldıracak, her türlü gıda ve temel ihtiyaç malzemelerinin girişine izin verecek
- Zintan tarafı Trablus'a yönelik silahlı eylem içerisinde olmayacak
- Her iki taraf basın üzerinden birbirlerine yönelik kötü söylemlerinden vazgeçecek
- Ticari araçların geçişine izin verilecek
- Her iki şehre rahatlıkla seyahat edilebilecek
- Görüşmelerin devamı Libya içerisinde iki taraf arasında yürütülecek
- Güvenlik gerekçesiyle bu anlaşma (şimdilik) gizli kalacak, Libya içinde duyurulmayacak

Tarafların bu maddeler üzerine ittifak edip imzalamalarıyla Libya İç Savaşı'ndaki önemli bir insani krizde çözüm sağlanmış oldu. Bu anlaşma sayesinde iki şehir arasında yakınlaşma başlarken var olan kuşatma derhâl kaldırılarak insani geçişler rahatça yapılmaya başlandı. Sadece o gün için değil, 2015 yılından günümüze (2021 yılı sonu) kadar iki şehir arasında çatışma görülmediği gibi taraflar birçok problemin çözümünde beraber hareket etmeye başlamıştır. 7 Haziran 2015'te İstanbul'da yapılan anlaşmada görüşülmemiş olsa da iki taraf arasındaki yakınlaşmanın olumlu sonuçlarından biri de tarafların ellerindeki esirleri sonraki haftalarda serbest bırakmaları olmuştur. Belki de hepsinden önemlisi çok zor koşullar altında yapılan bu anlaşmanın benzer çatışmalar yaşayan diğer gruplar için emsal teşkil etmesidir.

İnsaniyetperver Olmak Diplomat Olmaktır

Michael David Clark

Her gün insaniyetperverler diplomatik işlev uygular çünkü bu yardım etkililiği için kritiktir. İnsani diplomasinin sorumluluğu paylaşıldığından her diplomatik faaliyet, ilk bakışta benzersiz ve bağlantısız görünse de dinamik ve birbirine bağlı bir sistem içinde gerçekleşir. Bu sistem ise en iyi şekilde çok kulvarlı insani diplomasi ifadesiyle kavramlaştırılabilir.

Anahtar Kelimeler:

çok kulvarlı insani diplomasi
insani etkililik
insani yanıt
insaniyetperverlikte
diplomatik işlev
yardım etkililiği

Bu bölüm insani diplomasiye dair üç kısa örnekle başlamaktadır. İlk örnekte bir sürücünün kontrol noktasında erişimi yeniden müzakere etmesi, ikincide bir uluslararası STK'nın ilk müdahale ekiplerinin yerel bir STK ile müşterek bir afet müdahalesini tartışması, son örnekte ise yardımın nihai aşamasında bir gönüllünün, bir hastalık salgını sırasında çocukların korunmasını temin için yerel köylülerle görüşmesi aktarılmaktadır. Örneklerin ve yazarın Groningen Üniversitesinde insani diplomasi konusunda 2014-2018'de yürüttüğü boyamsal çok uluslu bir doktora araştırma projesinin özet sonuçları üzerine insaniyetperver yardımların etkili şekilde yerine ulaşmasını temin için diplomatik işlevin yerine getirilmesi gerektiği “İnsaniyetperver olmak diplomat olmaktır.” savıyla inşa edilmektedir.

Bir araç konvoyu uçsuz bucaksız bir çöl yolu üzerinde güneş doğarken silahlı bir grup tarafından yönetilen bir kontrol noktasında durdu. Öndeki sürücü camını indirdi ve derin bir nefes alıp kendini öngörülemez bir müzakereye hazırladı. Üç gün öncesinde, birkaç bin kilometre ötede Cenevre’de bir insani koridor açılması müzakere edilmişti. Bu uzun süreli çatışma için ufukta bir son görünmediğinden birkaç devlet, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), sivil toplum örgütleri bu insani operasyonu hayata geçirmek üzere çatışma taraflarıyla doğrudan ve dolaylı görüşmeler yapmıştı. Yine de burada, insani operasyonun en son merhalesinde bu ayrılıkçı grubu İsviçre’de aracılık edilen anlaşmaya saygılı davranmaya ikna etmek sürücüye kalmıştı.

Çatışma ve deprem bölgesi arasında kalan bir saat dilimindeki bir yerde bir yerel gönüllü, köyün su kuyusunda bir grup anneyle görüşüyordu. Gayesi, tehlikeli bir hastalığı önlemek amacıyla çocuklarını aşılatmaya ikna etmektir. İnsani camia tarafından düzenlenen savunuculuk kampanyaları aşı seferberliğine başlamak için mali kaynak temin etmişti. Devlet aktörleri, STK’lar ve BM’nin oluşturduğu bir çalışma grubu, bağışıklık kazandırma kampanyasının şartlarını ev sahibi ülkenin Sağlık Bakanlığıyla başarılı surette müzakere etmişti. Artık operasyonun nihai başarısı veya başarısızlığı gönüllünün ellerindeydi.

Yirmi beş milyar dolarlık insani sektörde çalışan 450 bin yardım çalışanı ortak bir şeye sahiptir: *İnsaniyetperver olmak bir diplomat olmaktır*. Roller ve çalışmalarının bağlamı ne olursa olsun etkili yardım ulaştırmak amacıyla diplomasi yürütürler. Resmî görevli diplomatların küresel ve dijital çağda zanaatlarının geçerliliğini sorguladığı son yıllarda insani aktörlerin çalışmalarına yerelleştirme vurgusuyla diplomatik işlevleri dâhil etmesi, insani diplomasiyi insani eylemlerin yerel seviyede *yardım etkililiğine* ulaşmasında kritik bir bileşen hâline getirmiştir.

Bu bölümde, yazarın Groningen Üniversitesinde insani diplomasi konusunda yürüttüğü boylamsal, çok uluslu bir doktora araştırma projesinin sonuçları kısaca takdim edilecektir (2014-2018). Bu araştırma insani diplomasi literatüründeki (2018 yılına kadar oluşan literatür) en geniş sistemli incelemeyi içermektedir. Bu sistemli incelemeden elde edilen deneysel kanıtlar, insani diplomasi ve *insani etkililik* arasındaki ilişkide diplomasinin özel bir türünün yönlendirici olduğunu ileri sürmektedir. Bu gözlem şu araştırma sorusuna öncülük etmiştir:

İnsani eylemlerde diplomasi teamülü çok kulvarlı insani diplomasi olarak kavramlaştırılıp işlevselleştirildiğinde insani etkililik ne ölçüde iyileştirilebilir?

Bu araştırma sorusunun nasıl cevaplanacağına üç hipotez yön vermiştir.

1. İnsani aktörler, insani etkililiğe ulaşmak amacıyla insani yanıt sırasındaki görev sorumluluklarına diplomatik işlevleri dâhil etmektedir.
2. İnsani aktörler diplomatik stratejilerini muhataplarıyla aralarındaki belirleyici etkenlerin yakınlığına göre ayarlamaktadır.
3. İnsani aktörlerin uzlaşma temelli diplomatik strateji uygulama tercihi, insani etkililik üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Bu makalenin dayandığı vaka çalışmasında, 2010 Haiti Depremi'nin ardından *Convoy of Hope* [Umut Konvoyu] isimli bir uluslararası sivil toplum kuruluşu ile *Mission of Hope* [Umut Elçisi] adlı yerel bir sivil toplum kuruluşunun afet müdahaleleri kapsamında diplomasinin rolü incelendi. Bu iki muhatabın ortaklık müzakereleri sırasında nasıl bir diplomasi yürüttüğünü anlamak amacıyla her iki örgütten temsilcilerle derinlemesine mülakatlar yapıldı. Mevzubahis vaka çalışmasına Convoy of Hope'tan on yedi, Mission of Hope'tan altı katılımcı dâhil edildi.

Araştırmacı, vaka çalışması sırasında her iki örgüt başkanının yanı sıra merkez ve saha seviyesindeki diğer karar vericiler, yöneticiler ve uygulayıcılara sınırsız erişime sahipti. Vaka çalışması için veri toplama, öz bildirim uygulamaları (ör. mülakatlar) ve örtülü ölçümler (ör. dâhili bilgi notları ve planlar, haber röportajları, sosyal medya gönderileri ve e-posta kampanyaları üzerinden yapılan basın açıklamaları) yoluyla gerçekleştirildi. Odak noktası, *insani yanıt*a katılan ve ona ilişkin bilgiye sahip kişilerin algı, karar ve davranışlarını incelemektir.

Bu araştırma sonuç itibarıyla yardım etkililiği ile diplomatik işlevler arasındaki kritik bağı izah etmektedir. Araştırma; insani diplomasinin, *çok kulvarlı insani diplomasi* tamlamasıyla en iyi surette kavramlaştırılıp işlevselleştirildiği ve *diyalog, savunma, müzakere ve ikna yoluyla insani amaçlara ulaşmaya yönelik çok boyutlu bir yaklaşım* ibaresiyle en güzel şekilde tanımlandığı sonucuna varmıştır. Elinizdeki kitabın konusuyla en alakalı bulgusu ise insanîyetperverlerin diplomatik işlevleri görev sorumluluklarına dâhil etmelerinin diplomasinin yardım etkililiği için kritik önemi haiz olmasıdır.

Diplomatik işlev, kabul ve koruma gibi büyük zorlukların yanı sıra yardım ulaştırmada ve yerel topluluklarla iletişimdeki küçük operasyonel meselelere de cevap vermektedir.

Bu araştırma insani diplomasinin, insaniyetperverlik kimliğinin bir parçası olduğunu ve insaniyetperverler onu devamlı ve yaygın şekilde uyguladıkları için insani eylemlerde aşikâre görüldüğünü ortaya koymuştur. Vaka çalışmasında mülakat yapılan kişilerin yüzde yüzü yardım operasyonu sırasında diplomasinin insani etkililiğe ulaşma yönünden kritik

olduğu noktasında hemfikirdir. Bu araştırmadan sonra, insani diplomasi teamülüne atfen sıklıkla ve özellikle “diplomatik işlev” terimi kullanılmıştır. Araştırmacının ilk kez kullanma iddiası taşımadığı bu terim, diplomasi yürütme noktasında hiçbir yetki verilmediği hâlde insaniyetperverlerin kendilerini diplomat olarak görmelerinden kaynaklı gerginliği veciz şekilde özetlemektedir. Maksatlarına ulaşmak için mecbur olduklarından diplomasi yürütüyorlar. Diplomasi uygulaması bu bağlamda “belirli bir roldeki kişinin yahut şeyin doğal eylemi veyahut kullanım amacı” (Collins English Dictionary Online, 2017) şeklinde tanımlanan bir “işlev” meselesidir.¹

İnsani diplomasi; teşrifata değil uygulamaya yöneliktir, uzun soluklu değil hızlı ve verimlidir ve çoğunlukla kısa vadeli amaçlara ulaşmak üzerine odaklanır. Bu sebeple insani diplomasi, devlet aktörlerinin büyük galalarda veya bir büyükelçiliğin haşmetli konferans odalarında yürüttükleri resmî diplomasinin “Hollywood” vâri manzarasıyla ilişkilendirilemez. İnsaniyetperverler, insani acil durumlarda diplomatik işlevin tozlu yollarda, duman dolu kafelerde, aşırı kalabalık devlet dairelerinde ve kana bulanmış derme çatma ameliyathanelerde nasıl gerçekleştiğine dair örnekler verebilir. Çok kulvarlı insani diplomasiye dair gerek literatürdeki çalışmalar gerekse bu vaka çalışması göstermiştir ki insani aktörler insani yanıt esnasında insani etkililiği arttırmak için kendi görev sorumluluklarına diplomatik işlevi dâhil ettikleri zaman ortaya çıkan uygulamanın mahiyeti gayet nettir: aşikâr, özel ve kritik.

1 İş tanımlarının sadece %29’u diplomatik uygulama gerektirmekte veya betimlemekteydi. Katılımcıların %89’u “İnsaniyetperver olmak diplomat olmaktır.” ifadesine “kesinlikle katılıyorum” veya “katılıyorum” cevabı vermiştir.

1. *Aşıkârdır* çünkü insaniyetperverler diplomasiyi gündelik görev işlevleri içerisine dâhil etmiştir.
2. *Kritiktir* çünkü mülakata katılan insaniyetperverler diplomasiyle alakalarını, örgütlerinin hedefine yani etkili insani yanıtı ulaşma noktasında esas kabul etmektedir.
3. *Özeldir* çünkü insaniyetperverler diplomasının geleneksel olandan oldukça farklı bir türünü uygulamaktadır.²

Basitçe söylemek gerekirse çok kulvarlı insani diplomasi insani eylemlerde aşikâre mevcuttur ve herkes bunun neden böyle olduğunu anlayabilir. Çok kulvarlı insani diplomasi kuramının öğeleri aynı anda gerek literatürde gerekse vaka çalışmaları mülakatlarında bulunur. Diplomatik işlev, genel merkezdeki başkandan sahadaki gönüllülere kadar tüm uluslararası STK'ların hiyerarşik ve coğrafi alanlarında vardır. Kesin kanıtlar, insani sistemdeki diplomatik işleve atıfta bulunurken sadece "aşikâr" teriminin koşulsuz kullanımını müştereken haklı göstermektedir.

Vaka çalışması, katılımcılarının her biri sadece diplomasiyle olağan bir ilişkiyi değil müdahaleler sırasında vazifelerini yerine getirmek için diplomasının özellikle önem taşıdığı belirli durumlar üzerine mütalaalarda bulunma ve onlardan ders çıkarma arzusunu da ortaya koydu. İnsani eylem alanına girdiklerinde insani görevliler ve gönüllülerin, durum gerektirdiği zaman diplomat rolüne sorunsuz şekilde uyum sağlayabileceklerine dair bir anlayış mevcuttur. Elbette, mülakat yapılanların birçoğu kendilerinin veya meslektaşlarının neleri daha farklı yapabileceğini mütalaa etti. Söz gelimi diplomatik olmayan eylemlerin gerçekleştirildiği birkaç vaka vardı ancak bunlar bile sıklıkla belirli bir durumu tırmandırmak veya birinin blöfünü yüzüne vurmak için hesaplanmış kararlar gibi görülebilir. İnsani eylemlerin gerçek dünyasında yeniden bir araya gelmek nadiren mümkünse de insaniyetperverler genellikle diplomasi uygulamalarının istenen sonuçlara ulaşılmasını sağladığına kanidir. Bu insanların fiziksel ve duygusal anlamda son derece zorlayıcı koşullar altında bilinçli ve itidalli meslek ahlakı gösteriyor olmaları da kayda değerdir.

Bu araştırmanın kanıtları, her türlü hayat geçmişi, deneyim düzeyi ve belki de en önemlisi görev işlevlerinden insaniyetperverlerin diplomasi

2 Örneğin hem çok taraflı hem de sistem, coğrafi ve hiyerarşik alanlar boyunca müşterek olup amacı bakımından salt insanidir.

Literatürdeki çalışmalar çoğu insaniyetperverin kendisini diplomat olarak görmeyeceğini öne sürse de bu vaka çalışmasına katılanların çoğunluğu (%90) diplomat rolüyle güçlü şekilde ilişki kurmaktadır. Özcesi insaniyetperverler kendilerinin aynı zamanda diplomat da oldukları fikrini benimsemiştir.

teamülüne hayli aşına olduğu bir sistemi yansıtmaktadır. Konuyla ilgili önceki akademik çalışmalar, çoğu insaniyetperverin kendisini diplomat olarak görmeyeceğini öne sürse de bu vaka çalışmasına katılanların ezici çoğunluğu (%90) diplomat rolüyle güçlü şekilde alaka kurmaktadır. Bir diğer deyişle insaniyetperverler, kendilerinin aynı zamanda diplomat da oldukları fikrini rahatlıkla benimsemiştir. 2015 yılında Nepal'deki depreme ve devam eden Orta Doğu mülteci krizine müdahale

eden yardım görevlilerinden oluşan bir karşılaştırma grubu ile vaka çalışması mülakatı yapıldığında yanıtların neredeyse aynı olduğu da belirtilmelidir (%78 kesinlikle katılıyorum, %22 katılıyorum).

Genel itibarıyla örgütler, insani diplomasinin kendileri için ne anlama geldiğini ve örgütleri dâhilinde nasıl yorumlandığını açıkça ifade etmez. Bu görev tanımı eksikliği, şaşırtıcı şekilde diplomatik işlevin fiiliyata döktüğü -en alt düzeyde- bireysel uygulayıcıyı etkilemiyor gibi görünmektedir. Vaka çalışmasında on iş tanımının sadece üçünde diplomatik işlevden gereklilik mahiyetinde bahsedildiği saptanmakla beraber tüm insaniyetperverler tarafından devamlı surette uygulanmaktadır. Bu insaniyetperverler, diplomasi kavramı ve teamülüyle rahatça bağdaşıp diplomasi fikri ile kendi rutinlerindeki diplomasi uygulamaları arasında bağlantı kurdular. Kendi deneyimlerinin ötesine geçerek daha genel bir bakış açısıyla diplomasinin kendi örgütleri dâhilinde oynadığı rolü görebildiler. İnsaniyetperverlerin diplomasiyle ilişkileri önemli bir soruyu öne çıkartmaktadır: Görev tanımı eksikliğine rağmen işinin düzeyi, türü ve mevki-sine bakılmaksızın insaniyetperverler neden diplomasi uygulamaktadır? Cevap şudur: Çünkü diplomasiyi hedefleri için hayati önemde görüyorlar.

Diplomatik işlev ve insani etkililik arasında bağ olduğuna dair kanıtlar kesindir. Vaka çalışması katılımcıları kendi kişisel diplomasi uygulamalarına insani etkililik açısından asli önem atfetmektedir. Bu, insani

sektörün benzersiz gerçekleri ve zorluklarının diplomasiyi “vazgeçilmez bir hüner” olarak gerektirdiğine ilişkin literatürde yer alan diğer iddiaları da doğrulamaktadır. Diplomasi vazgeçilmez olduğu için diplomatik işlev bir seçim değil bilakis sorumluluktur. Diplomasi, insani etkililik noktasında “X” faktörü anahtar bileşen mahiyetinde ortaya çıkmaktadır. İnsani etkililiğe tehditlerin olduğu yerde diplomasi mevcuttur. Diplomatik işlev, kabul ve koruma gibi büyük zorlukların yanı sıra yardım ulaştırma ve yerel topluluklarla iletişimdeki küçük operasyonel meselelere de cevap vermektedir.

Tehdit türü ne olursa olsun katılımcılar bu zorluklar karşısında olumlu sonuç alabilmek için diplomasiinin kritik bir rol oynadığı kanısındadır.

Bir amaca ulaşmak üzere dört ana diplomasi aracı yani *diyalog*, *müzakere*, *savunuculuk* ve *ikna* uygulamada muntazaman kullanılmaktadır. Bu araçlar istişarelerin başlaması ve istihbarat toplanmasına yönelik vasıtalardır. *Diyalog*, iletişim kanallarını açmakta ve müzakereler sırasında fikir birliği olmadığında görüşmeleri ilerletmektedir. *Müzakere*, geniş kapsamlı bir araç niteliğinde olup programların nasıl uygulanacağı ve değerlendirileceği konusunda anlaşmaya varmak için kullanılmaktadır. *Savunuculuk*, karar vericilerin perde arkasından etkilenmesi gerektiğinde gizli ağlar aracılığıyla farkındalığı arttırmaktadır. Normların veya anlaşmaların açık ihlali olduğunda, insaniyetperverler son çare olarak *ikna* aracını kullanıp söz konusu muhatap üzerinde kamuoyu baskısı oluşturabilirler. Tüm bu uygulamalarda, diplomatik işlev, bireysel hedeflere ulaşılmasına yardım ederek yekûnde şunu meydana getirir: *insani etkililik*. Yine de bu ve diğer insaniyetperverlerin çalışmalarına dâhil ettikleri diplomasi, herhangi bir diplomasi türü değildir. İnsani diplomasi teamülünün uygulamadaki aşıkârlığı ve insani etkililik açısından kritikliği kadar türü de özeldir.

Diplomasi vazgeçilmez olduğu için diplomatik işlev bir seçim değil bilakis sorumluluktur. Nitekim diplomatik işlev ve insani etkililik arasında bağ olduğuna dair kanıtlar kesindir. Bu, insani sektörün benzersiz gerçekleri ve zorluklarının diplomasiyi “vazgeçilmez bir hüner” olarak gerektirdiğine ilişkin literatürde yer alan diğer iddiaları da doğrulamaktadır.

Moro Barış Süreci'nde İHH İnsani Yardım Vakfının İnsani Diplomasi Aktörlüğü

Hüseyin Oruç

Moro Müslümanları, İspanyol ve ardından ABD sömürge yönetimleri altında ağır insani ızdıraplara düşürülürken, II. Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlık talepleri görmezden gelinerek Bangsomoro Bölgesi Filipin devletine terk edilmiştir. Temel insan hak ve özgürlüklerinden mahrum şekilde geldikleri 1970'ler itibarıyla başlattıkları direniş döneminin gerilim ve çatışma ortamında da yine büyük insani dramlar yaşayarak bugünle-

re varmışlardır. Geçmişteki bağımsız günlere dönme gayesiyle başlayan Moro Direnişi, silahlı mücadeleden ateşkes dönemlerine ve siyasi müzakerelere kadar farklı aşamalardan geçmiştir. Hâlihazırda devam eden barış inşa sürecinde çatışmanın tarafları olan Filipinler hükûmeti ve Moro İslami Kurtuluş Cephesinin yanı sıra uluslararası resmî aktörler ve sivil toplum kuruluşları da rol almıştır. 2012'de imzalanan Çerçeve Antlaşması'nı müteakiben 2013'te oluşturulan sivil unsurlardan müteşekkil Bağımsız İzleme Heyeti de Müslüman Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin kuruluşunu içeren barış sürecinde üstlendiği hayati görevi hâlen sürdürmektedir.

Bağımsız İzleme Heyeti'nde yer alan İHH'ya bu görevin tevdi edilmesinde Vakfın bölge Müslümanları ile 1984'e dayanan tanışıklığı, bölgede hayata geçirdiği sosyal projeler, güvenilir ve ehil bir insani diplomasi aktörü kimliğiyle dünyanın farklı kriz bölgelerinde edindiği tecrübe ve operasyon kabiliyeti etkili olmuştur. TPMT heyetinin bir üyesi olma sıfatıyla iki ayda bir Filipinler'de bir araya gelen ve sürecin başarıyla yürütülmesinde mühim bir rol oynayan İHH'nın uhdesine aldığı bu önemli görev, sivil toplum kuruluşlarının insani krizlerin çözümündeki insani diplomasi aktörlüğü bağlamında mühim bir örneklik teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler:

barış inşası

Filipinler

İHH İnsani Yardım Vakfı

insani diplomasi ve sivil toplum kuruluşları

Moro Barış Süreci

Moro Krizinin Tarihî Kökenleri

Coğrafi bakımdan ülkemize oldukça uzak bir mevkide bulunan Müslüman Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi [Bangsamoro Autonomous Region in Muslim Mindanao (BARMM)], Filistin ve Suriye gibi pek de Türkiye kamuoyunun yakından tanıdığı kriz bölgelerinden biri değildir. Moro Müslümanlarının XVI. yüzyılda İspanyol işgaliyle başlayan ızdırabı, XIX. yüzyıl sonunda ABD güçlerinin bölgeye girmesinin ardından muhtelif hak ihlalleri ve katliamlarla devam etmiştir. XX. yüzyıl başında %90'lar seviyesindeki Müslüman nüfus oranı kasıtlı iskân politikaları ve katliamlar nedeniyle yüzyıl sonlarında %40'lara kadar düşmüştür. ABD sömürge yönetiminin 1946'da bölgeden çekilirken Müslüman Mindanao'nun idaresini Filipinler devletine bırakmış olması Moro Müslümanlarının durumunu değiştirmemiş, aksine daha ağırlaştırmıştır. Moro Müslümanları bağımsızlıklarını kaybettikten sonra siyasi, askerî, ekonomik vb. alanlarda ciddi güç kayıpları yaşamış olmakla birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Birleşmiş Milletlere (BM) bağımsızlık taleplerini iletmekten geri durmamıştır. Ancak ABD ve BM bu talebi görmezden gelmiş, Müslümanların yaşadığı bölgeleri de kapsayacak şekilde sadece Filipinler devletinin bağımsızlığı tanımıştır. Filipinler devletinin yönetimi altında yaşamaya mecbur bırakılan Moro Müslümanlarının mücadelesi böyle bir tarihî arka plana dayanmaktadır. Moro halkı öncelikle siyasi müzakere yollarına başvurmuş fakat bu yolla sonuç alınamaması ve Müslüman halka yönelik saldırıların artması nedeniyle 70'li yıllarda silahlı mücadele seçeneğine başvurmak zorunda kalmıştır. Yaklaşık yarım asırdır devam eden mücadelede Filipinler devletine göre 120 binden, Moro Müslümanlarına göreyse 300 binden fazla Morolunun hayatını kaybettiği ve yine iki milyon kişinin mülteci konumuna düştüğü bilinmektedir. Bu sıcak dönemin ardından ilkin 1973'de başlayan ve 2000'li yıllarda ivme kazanan barış görüşmeleri sonuç vermiş, Müslüman Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin (BARMM) temelleri atılmıştır (Söylemez ve Kavak, 2014, s.3., s.18.). Barış sürecinde Malezya, Bruney, Endonezya, Japonya, Libya, Norveç ve Türkiye gibi ülkeler uluslararası resmî aktörler olarak rol almıştır. Sivil aktörlerin de paydaşı olduğu bu süreci yakinen takip eden İHH İnsani Yardım Vakfı, Filipinler devleti ile Moro Müslümanları arasındaki barış görüşmelerine Bağımsız İzleme Heyeti'nin [Third Party Monitoring Team (TPMT)] bir üyesi vasfıyla ciddi katkı sunmaktadır.

Bağımsızlık Mücadelesi ve İlk Dönem Barış Görüşmeleri

1967 yılında üç yüzden fazla Müslüman gencin öldürüldüğü Cabide Katliamı, tarihteki bağımsızlığını kaybeden, İspanyol ve ABD dönemlerini geride bırakan ve nihayetinde Filipinler idaresi altında yaşamaya başlayan Moro Müslümanlarının bir anlamda yeniden uyanışına vesile olmuştur. Bu tarihten sonra Moro Müslümanlarına yönelik baskı, şiddet ve muhtelif insan hakkı ihlallerini içeren uygulamalara karşı tepkiler oluşmaya başlamıştır. Büyük çoğunluğunu eğitilmiş Müslüman gençlerin oluşturduğu kitle pek çok noktada gösteriler başlatmıştır. Bu gösterilere liderlik eden Filipinler Üniversitesi öğretim üyesi Nur Misuari vücuda gelen direnişi örgütlü bir harekete dönüştürerek 1970'de Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni [Moro National Liberation Front (MNLF)] kurmuştur.

Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi kısa bir süre içinde güçlenmiş ve Müslümanların yaşadıkları toprakların önemli bir kısmında etkili olmaya başlamıştır. Silahlı mücadele için gerekli olan ilk destekler dönemin Li-

bya lideri Muammer Kaddafi tarafından sağlanmıştır. Filipinler direnişine destek olan bir diğer ülke olan Malezya yönetimi ise silah taşıyan uçakların ülke sınırları içerisindeki Saba adasına inmesine müsaade etmiştir. Gönderilen silahlar ve bunlara ait mühimmat Malezya üzerinden Mindanao'ya aktarılmış ve silahlı mücadele başlatılmıştır. Mücadeleyi yürüten ekibin komuta kademesinin askerî eğitimleri de yine Saba adasında yapılmıştır. Önceleri küçük bir gruba yönelik gerçekleştirilen bu eğitimler zamanla çok sayıda kişiye verilerek büyük çaplı eğitimlere dönüşmüştür.

Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF) kurucusu
Nur Misuari (d. 3 Mart 1939)

Moro direnişine destek veren Kaddafi, Filipinler yönetimini bir yandan petrol ambargosuyla tehdit ederken öte yandan da İslam Konferansı Teşkilatının (İKT) [The Organisation of Islamic Cooperation (OIC)] gücünü de kullanarak yönetime siyasi baskı uygulamış ve dönemin Devlet Başkanı Ferdinand Marcos'u Moro Müslümanları ile barış masasına oturmaya ikna etmiştir. 1973'te Libya'nın Trablus kentinde sağlanan ilk mutabakatla barış adına önemli bir adım atılmıştır. Bölgenin iç işlerinde bağımsız, dış

işlerinde Filipinlere bağlı özerk bir şekilde yapılandırılması konusunda uzlaşmaya yaklaşıldıysa da Filipinler yönetimi zaman kazanmaya çalıştığı için çatışmalar sona ermemiştir.

Libya desteğiyle Nur Misuari liderliğinde yürütülen Moro direnişi ve pazarlık sürecinin uzaması, birtakım tartışmaları ortaya çıkarmıştır. MNLF lideri Nur Misuari ile MNLF Dış İlişkilerinden Sorumlu Yardımcısı Selamet Haşimi arasında görüş ayrılıkları belirginleşmiştir. Fikirselsel ve yönetselsel ihtilaflar bir süre sonra ayrılık getirmiş ve 1977'de Selamet Haşimi MNLF'den resmen ayrılarak Moro İslami Kurtuluş Cephesi'ni [Moro Islamic Liberation Front] kurmuştur. Hareket içerisinde bu bölünme yaşanırken Filipinler devleti ile Misuari arasındaki görüşmeler farklı düzeylerde devam etmiştir. Nihayetinde Devlet Başkanı Corazon Aquino döneminde taraflar arasında yeni bir anlaşma imzalanmıştır. 1 Ağustos 1989'da Meclisten geçen 6734 sayılı Yasa'yla Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi [Autonomus Region Muslim Mindanao (ARMM)] adıyla merkezî hükûmete fazlasıyla bağımlı bir özerk bölge kurulması kararı alınmıştır. Ancak bu tek yanlı karar ne Misuari ne de Haşimi tarafından kabul edilmiştir.

Moro İslami Kurtuluş Cephesi kurucusu
Selamet Haşimi
(7 Temmuz 1942-13 Temmuz 2003)

Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi'nin (ARMM) kurulmasına dair Yasa 1989-1996 arasında yürürlükte kalmış ve ARMM bu yıllar arasında bölge halkının seçtiği vali tarafından yönetilmiştir. Misuari ile hükûmet 1996'da bir anlaşmaya vararak ateşkes ilan etmiş ve Misuari, ARMM genel valisi olmuştur. Ancak yerel yönetimin zayıf bırakıldığı ve gücün merkezî hükûmette olduğu bu yönetim başarısız olunca Misuari bir dönemi dahi tamamlayamadan görevden ayrılmak zorunda kalmıştır. Akabinde Misuari'nin liderliğindeki

MNLF hem askeri hem de toplumsal açıdan giderek güç kaybetmiş ve 13 fraksiyona bölünmüştür.

Barışta Yeni Aktörler ve Özerklik Süreci Anlaşmaları

Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (MNLF) güç kaybettiği zaman zarfında Selamet Haşimi liderliğindeki Moro İslami Kurtuluş Cephesi ise giderek güç kazanmıştır. Moro İslami Kurtuluş Cephesinin kuruluş manifestosunda toplumda İslami bilincin arttırılması ve toplumsal dönüşümün de direnişle eş zamanlı gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu manifestonun yol haritasına göre gerçekleştirilen çalışmalar meyve vermeye başlamış, Müslümanlar arasında yükselen siyasi ve dinî bilince paralel şekilde Moro İslami Kurtuluş Cephesinin gücü de katlanmıştır. Müslüman Mindanao bölgesinin tam bağımsızlığı üzerinde duran Haşimi, bu bağımsızlığın kalıcı barışla desteklenmesi gerektiği düşüncesindeydi. Kendisine atfedilen "Hedefinde barış olmayan tüm savaşlar katilliktir." sözü fehvasınca çatışmaların sürdüğü dönemde dahi barış için çaba göstermekten geri durmamış, bilakis ilgili müzakere ve görüşmeleri devam ettirmiştir. O kadar ki 1996'da Nur Misuari ile merkezî hükûmet arasında imzalanan anlaşmayı kabul etmediği hâlde anlaşmaya zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunmamıştır. Kendisine gelen MNLF temsilcisi Muslimin Sema'ya teminat vermiş ve sözüne sadık kalmıştır. Selamet Haşimi 2003 yılındaki vefatına kadar Moro

İslami Kurtuluş Cephesinin bu barış yanlısı tutumunu sürdürmüştür. Hareket içinde kurumsallaşmayı çok iyi gerçekleştirmiş karizmatik lider Selamet Haşimi, isminin hareketi gölgelemesine müsaade etmemiş, bu sayede Moro İslami Kurtuluş Cephesi, Haşimi'den sonra lider değişikliğine bağlı bir bo-calama veya aksaklık yaşamamıştır.

Hedefinde barış olmayan tüm savaşlar katilliktir.

-Selamet Haşimi

Haşimi'nin halefi Hacı Murat İbrahim mevcut siyasi kararların idamesinden yana olmuş, onun bıraktığı yerden bayrağı alarak yola devam etmiştir. Nitekim Moro İslami Kurtuluş Cephesinin Filipinler hükûmeti ile 2004'te imzaladığı

ateşkes antlaşması selevi devrindeki barış çabalarının devamı niteliğindedir. Bu antlaşma akabinde barış sürecini gözlemek üzere Uluslararası Gözlem Heyeti [International Monitoring Team (IMT)] oluşturulmuştur. Liderliğini Malezya'nın yürüttüğü heyet Brunei, Endonezya, Japonya, Libya, Norveç ve Avrupa Birliği'nden temsilcilerden müteşekkildir. IMT ateşkese denetleme görevini 2008'e kadar ifa etmiştir. Bu tarihte Moro İslami Kurtuluş Cephesi ile Filipinler hükûmeti arasında Anayurt Antlaşması [Memorandum of Agreement on Ancestral Domain (MOA)] adıyla bir özerklik antlaşması imzalanmış olmakla birlikte Anayasa Mahkemesi'nin bu antlaşmayı iptal etmesiyle çatışmalar yeniden başlamıştır.

Moro direnişinin başından itibaren Filipinler hükûmetinin genel stratejisi, süreci zamana yayarak direnişi yormak ve böylece talepleri budamak şeklinde kendini göstermiştir. Bununla birlikte 2010'da Manila'da devlet başkanlığı koltuğuna oturan yeni lider Benigno Aquino, barış sürecini yeniden başlatma yönünde karar alarak Japonya'nın başkenti Tokyo'da Moro İslami Kurtuluş Cephesi lideri Hacı Murat İbrahim ile bir araya gelmiştir. İlerleyen zamanda Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da gerçekleşen arabuluculuk görüşmeleriyle barış sürecinde iki önemli kazanım elde edilmiştir. Filipinler hükûmeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasında 2012'de Bangsamoro Çerçeve Antlaşması [Framework Agreement on the Bangsamoro (FAB)], 2014'te ise Bangsamoro Kapsamlı Antlaşması [Comprehensive Agreement on Bangsamoro (CAB)] imzalanmıştır. Bu arada 2013'te kurulan Bağımsız İzleme Heyeti (TPMT) de barış sürecini gözlemek üzere faaliyete geçmiştir.

Bangsamoro'nun özerkliği hakkındaki 2012 ve 2014 tarihli Antlaşmaların Filipinler Meclisinde onanıp kanunlaşması sürecinde, 2015'te ABD ve Filipin güçlerinin bir terör şüphelisini arama amacıyla ortaklaşa gerçekleştirdikleri operasyon kapsamında 44 Filipin özel kuvvetleri askeri, 20 Moro İslami Kurtuluş Cephesi üyesi ve 10 sivilin hayatını kaybettiği olay barış sürecinin akamete uğramasına ve birkaç yıl daha kaybedilmesine sebep olmuştur.

2016 seçimleri Mindanao adasındaki Davao şehrinin belediye başkanlığı görevini yürütmüş olan Rodrigo Duterte'yi iktidara taşımış; Duterte'nin Müslüman toplumla ilişkilerinin iyi olması da bölgede barışın tesisi yönünde önemli bir fırsat sağlamıştır. Nitekim Duterte iktidara gelir gelmez tıkanarak askıya alınan barış sürecini yeniden başlatmıştır. Ne var ki bu kez de DEAS'ın bölgedeki faaliyetlerini gerekçe göstererek sürece müdahil olmaya çalışan ABD'nin baskıları sonucunda Müslüman nüfusun yoğun olduğu Marawi şehrine büyük bir operasyon düzenlenmiştir. Marawi'nin büyük bölümü yerle bir olurken 300 binden fazla kişi yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalmış ve mülteci durumuna düşmüştür. Bütün bu olanlara rağmen Duterte, geçmiş iktidarlara aynı hataya -Moro İslami Kurtuluş Cephesi ile DEAS'ı bir tutma- düşmeden hareket etmiş ve barış sürecini tehlikeye atmamıştır. Keza Hacı Murat liderliğindeki Moro İslami Kurtuluş Cephesi de bu süreci iyi yöneterek sivillerin şehirlerden çıkarılması konusunda ciddi bir hassasiyet göstermiştir.

Barış süreci, bir yandan kaynağı veya bahanesi terör olan gerilimlerle uzarken diğer yandan çok farklı siyasi grupları bünyesinde toplayan Filipinler Meclisindeki müdahaleler sebebiyle de risk altına girmiştir. Bangsamoro Kapsamlı Antlaşması'nın (CAB) bazı maddeleri, yeni özerk bölgenin kuruluş kanunu olan BOL'nin [Bangsamoro Organic Law] Meclis görüşmelerinde kabul edilmemiş, bu maddeler daha sonra geçirilmek üzere kanun tasarısından çıkarılmıştır. Bu maddelerin başında coğrafi sınırlar konusu gelmektedir. CAB'de Müslüman nüfus için daha büyük bir alan öngörülmüş, ayrıca Müslüman Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi'ne (BARMM) katılmak isteyecek yeni bölgelerin her beş yılda bir yapılacak referandumla BARMM'ye katılımına izin verilmişti. Yine CAB'ye göre Moro İslami Kurtuluş Cephesi unsurlarının silahsızlandırılması karşılığında Filipin ordu birlikleri de bölgeden çe-

kilecek, oluşturulacak Bangsamoro polis gücü güvenlikten sorumlu olacaktı. Bu iki madde Filipin Meclisinden onay alamayınca Moro'daki liderlerin bir bölümü hoşnutsuzluklarını dile getirirse de müzakerecilerden Moro İslami Kurtuluş Cephesini temsil eden Gazali Cafer, orta yollu bir çözüm bularak ileride Meclisten geçirilmesi şartıyla Bangsamoro Organik Yasası'nı [Bangsamoro Organic Law (BOL)] Bangsamoro Kapsamlı Antlaşması'nın (CAB) parçalı bir uygulaması mahiyetinde önermiştir. Bu önerinin kabul edilmesiyle Bangsamoro Müslümanlarına kapsamlı özerklik sağlayan, hukuki ve ekonomik kazanımların artırılmasını öngören Bangsamoro Organik Yasası (BOL), bölge halkının onayına sunulmuş, referandumun müspet sonuçlanmasıyla 2019'da yürürlüğe girmiştir. BOL'nin referandumla kabulünden sonra bölgede geçiş yönetimi başlamıştır. Daha sonra Hacı Murat İbrahim liderliğinde 41'i Moro İslami Kurtuluş Cephesi mensuplarından, 39'u ise merkezî hükûmetin belirlemiş olduğu yerel isimlerden mürekkep 80 kişilik bir yerel kabine kurulmuştur.

2022'de tamamlanması beklenen geçiş dönemi içerisinde yapılacak seçimlerde yeni bir yerel meclisin oluşturulmasıyla yeni bir dönemin başlaması öngörülmekteydi. Ancak COVID-19 salgını nedeniyle geçiş döneminde yapılması gereken birçok şey ertelenmiş ve geçiş süreci 2025'e kadar uzatılmıştır. Tüm eksiklerine rağmen yeni kurulan BARMIM hükûmeti bölge Müslümanları için siyasal birtakım kazanımları müjdelemenin yanı sıra ekonomik anlamda da bazı fırsatlar sunmuştur. Bölgenin birçok yerel kaynağı özerk yönetime geçerken Filipinler devletinin topladığı tüm vergilerin %5'i blok fon hâlinde Bangsamoro hükûmetine verilmeye başlanmıştır. Buna ilaveten Filipinler hükûmeti tarafından her yıl 10 milyar peso tutarındaki ekonomik yardım bölgenin kalkınması amacıyla Bangsamoro hükûmetine aktarılacaktır. Moro İslami Kurtuluş Cephesi, bölgede idareyi ele aldığı anda bölgenin bütçesi 35 milyar peso iken bu bütçe 2020'de 65 milyar pesoya yükselmiştir. Bölgede sosyoekonomik iyileşmenin işaretleri görülmektedir.

BOL kapsamında Müslüman Mindanao'da çift hukuklu sisteme geçilmiştir. Bu sisteme göre Müslümanlar aile hukukunu ilgilendiren hususlarda ve bazı toplumsal meselelerde kendi dinî mahkemelerine başvurabilecekler. Bangsamoro polis gücü henüz teşekkül aşamasında olup çok sayıda Moro İslami Kurtuluş Cephesi üyesinin yerel polis gücüne katıl-

ması süreci devam etmektedir. Hepsinden daha önemlisi bu toprakların Moro Müslümanlarına ait olduğu teyit edilmiştir ve bağımsız kimliğin kabul edilmiş olması çok önemli bir kazanımdır.

İnsani Diplomasi Tecrübesi

Tarihî geçmişine ve bağımsızlık mücadelesine yukarıda yer verilen Moro İslami Kurtuluş Cephesi ile Türkiye arasındaki ilk temas 1984'te Selamet Haşimi ve Hacı Murat İbrahim'in ülkemizi ziyaretleriyle başlamıştır. Kendileri o dönem siyasi yasaklı olan Necmettin Erbakan'ın Balgat'taki evinde bir ay kadar misafir edilmiş ve böylece Türkiye ile bölge Müslümanları arasındaki ilk diyalog başlamıştır. Ancak mesafelerin uzak olması ve bölgede devam eden siyasi ve askerî sıkıntılar sebebiyle bu tanışıklık derinleştirilememiştir. Daha sonraki yıllarda Türkiye'de yapılan dünya Müslüman liderler toplantılarına Moro'dan temsilciler de katılmışlardır.

İHH İnsani Yardım Vakfının Müslüman Mindanao'ya ilk ziyareti 1997'nin Kurban Bayramı vesilesiyle olmuştur. İHH bölgede -özellikle Moro İslami Kurtuluş Cephesine yakın kuruluşların ev sahipliğinde- insani yardım çalışmaları yürütmüştür. Aynı zamanda İHH, Filipinler hükûmeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasında ilk ateşkes müzakerelerinin başladığı dönemden itibaren Selamet Haşimi ve Hacı Murat İbrahim ile diyalog içinde olup barış tesisinin önemini vurgulamıştır. Bu tarihlerde Vakfın bölgeye gerçekleştirilecek sonraki ziyaretleri ve barış sürecinde alacağı sorumluluk için de ilk adımlar atılmıştır.

Manila'da devlet başkanının değiştiği, yeni lider Benigno Aquino'nun Moro İslami Kurtuluş Cephesi ile bir araya gelerek barış sürecini başlattığı 2010 itibarıyla bölgeye göreceli bir ateşkes atmosferi hâkim olmuştur. İHH İnsani Yardım Vakfının bölgedeki ilk yetimhanesi de yine bu yılda faaliyete geçmişti. Dünyanın pek çok farklı bölgesinde insani yardım çalışmaları yürüten İHH İnsani Yardım Vakfı 2010 yılında Mavi Marmara ile özdeşleşen Özgürlük Filosu'nu da organize etmişti. Ancak Mavi Marmara olayı akabinde yürütülen İsrail propagandası Filipin hükûmetini de etkilemişti. Dolayısıyla bölgeyle ilişkilerin canlı ve sıcak tutulması çok daha önem kazanmış ve bir ekip yılda birkaç kere Moro'ya gönderilmiştir. Böylece bir STK'nın herhangi bir barış sürecinde rol alabilmesi için iki temel şart olan "tanışıklık" ve "güven" ön koşulları sağlanmıştır.

İHH adı Moro Barış Süreci'nin paydaşlarından biri vasfıyla ilk defa Uluslararası Denetim Ekibi'nin [International Monitoring Team (IMT)] kurulduğu 2004'te geçmiş, İHH bu ekibin içinde bir sosyal destek birimi olarak görev yapmıştır. İHH'nin Moro Barış Süreci'nde başat rol almasıysa esas itibarıyla Bağımsız İzleme Heyeti'nin (TPMT) kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Moro müzakerecisi Muhacir İkbâl, barış için bir denetleme heyeti kurulmasını teklif etmiş ve 2013 Şubat'ında Bağımsız İzleme Heyeti (TPMT) kurulmuştur. Moro İslami Kurtuluş Cephesi lideri Hacı Murat İbrahim heyetin kuruluş aşamasında İHH'nin da gözlemci taraflardan biri olması hasebiyle etkin rol alması gerektiğini belirtmiştir. İHH ancak Moro İslami Kurtuluş Cephesinin hükûmet ile yaptığı görüşmelerdeki ısrarlı talepleri üzerine Moro Barış Süreci'ne dâhil olabilmış ve TPMT üyesi kabul edilerek Temmuz 2013'te gerçekleşen ilk toplantıyla birlikte çalışmalara başlamıştır.

TPMT, beş üyeden oluşmaktadır. Başkanlığını Avrupa Birliği Eski Büyükelçisi Alistair McDonalds'ın yaptığı Heyet'in diğer üyeleri şöyledir: Asya Vakfı [The Asia Foundation, ABD], İHH İnsani Yardım Vakfı [IHH Humanitarian Relief Foundation, Türkiye], Gaston Z Ortigas Barış Enstitüsü [Gaston Z Ortigas Peace Institute, Filipinler] ve Barış ve Kalkınma için Gençlik Birliği [United Youth for Peace and Development (UNPYAD), Filipinler].

TPMT'nin başlıca sorumluluğu, 1997'den itibaren iki taraf arasında yapılmış antlaşmaların gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini denetlemek ve bunlara dair raporlar hazırlamaktır. Aynı zamanda bu raporları uygun biçimde kamuoyuyla paylaşmak ve sürecin gizli tutulması gereken yönlerini sadece ilgili taraflarla görüşerek istişareler yürütmektir. Ağustos 2021 itibarıyla 41. toplantısını gerçekleştiren TPMT, iki ayda bir Filipinler'de bir araya gelmekte ve sürecin başarıyla yürütülmesinde mühim bir rol oynamaktadır. TPMT üyesi olması hasebiyle her iki ayda bir bölgeye ziyaretlerde bulunan İHH, özerklik yolunda bir ara dönem olan ve 2025'te sonuçlanması beklenen geçiş döneminde taraflar arasında imzalanan antlaşmalardaki şartların sağlanıp sağlanmadığını denetlemekte, raporlamakta, bu raporları uygun şekilde kamuoyuyla paylaşmakta, istişare edilmesi gereken hususları taraflarla müzakere etmektedir.

Bağımsız İzleme Heyeti (TPMT) her toplantı sonrasında bölgede ilerleme kaydedilen/ kaydedilmeyen hususlara dair tespitlerini raporlayarak

tarafra sunmaktadır. Yıllık düzenlediği basına açık toplantılarla da barış sürecinin gelmiş olduğı noktayı kamuoyuyla paylaşmaktadır. Zira barış karşıtları tarafından toplumun zihninde sorular oluşturulmasını ve toplumun barış süreci hakkında şüpheye kapılmalarını önlemek için sürecin şeffaf şekilde paylaşılması önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda sürecin başından bu yana altı genel rapor hazırlanarak kamuoyuna sunulmuştur.

Süreci yakından takip edenlerin belirttiği gibi TPMT içinde İHH'nın varlığı hep bir denge unsuru olmuştur. İHH bir yandan kendi kurumsal tecrübesini derinleştirirken diğer yandan her iki tarafa sunduğı önerilerle sürecin ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Örneğin barış süreci dengelerinin son derece hassas şekilde gözetilerek yürütölmeye çalışıldığı bir dönemde, 2015 Ocak'ındaki Mamasapano Operasyonu'nda 44 Filipin askerinin hayatını kaybetmesi sonrasında ölkede barış sürecine yönelik çok ciddi bir karşı koyuş dönemine girilmiştir. Bu dönemde Bağışsız İzleme Heyeti (TPMT) Filipinler Meclisine bizzat giderek siyasilere görüşmüş, bu türden yol kazalarının olabileceği fakat barışın her ne olursa olsun kararlılıkla sürdürölmesi gerektiği yönünde kritik kulis çalışmaları yapmıştır. Nitekim bu çalışmalar meyvesini vermiş ve birçok milletvekili barış karşıtı kanaatlerini değiştirmiştir.

DEAŞ'ın 2017'de Marawi kentinde çıkardığı şiddet olayları barış süreci ve insani diplomasi aktörleri için ciddi bir sınaama mesabesindeir. İHH gerek Morolu aktörlere gerekse Filipinli müzakerecilere bu örgüte karşı nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunmuş, Suriye tecrübesi ve bu tecrübeden çıkarılacak dersleri büyük bir kırılma yaşanmadan taraflarla paylaşmıştır. Gerçekten bu hassas dönemde atılacak yanlış bir adım barış sürecini tekrar inşa edilemeyecek şekilde yıkabilir, aşırı uçlardaki bir örgütün varlığı bölge Müslümanlarının bütün geleceğini karrartacak sonuçlar doğurabilirdi. Nitekim Moro İslami Kurtuluş Cephesi, merkez komite içinde DEAŞ'a karşı dinî, askerî ve toplumsal boyutlarda kapsamlı bir mücadele yürütmek üzere üç alt birim oluşturmuş, rasyonel davranarak bu örgütün barış sürecini sabote etmesinin önünü almıştır.

Bütün barış süreçleri birbirini etkilemekte ve birbirinin tecrübelerinden yararlanmaktadır. İHH'nın insani yardım, afetlere müdahale, acil yardımlar vb. alanlarda Türkiye'de edindiği tecrübe, birikim ve çözüm kapasitesi Moro Barış Süreci'ne aktarılabilmiştir. Sürecin başlarında Moro İslami Kurtuluş Cephesi içindeki bazı yöneticiler dahi Türkiye'deki

Kürt meselesine dair kafa karışıklığı içerisindeydiler ve meseleyi Batıların yaydığı klişeler üzerinden okuyorlardı. Buna mukabil Moro Müslümanlarının tarihsel süreçleri ile Kürt meselesinin farklı dinamiklere sahip olduğu açık biçimde anlatılınca Moro'daki Türkiye imajı tamamen değişmiş oldu. Ayrıca Filipinler baş müzakerecisi Prof. Miriam Ferrer başkanlığındaki bir grup üst düzey Filipinler devlet yetkilisi İHH'nın davetiyle Türkiye'yi ziyaret etmiş, Vakfın ev sahipliğinde gerçekleşen bu ziyaret sonucunda Türkiye'de yaşanan Kürt sorunu hakkında zihinlerde kalan son soru işaretleri de bütünüyle giderilmiştir.

İnsani diplomasi yürütme sorumluluğu üstlenen sivil toplum kuruluşlarının mensubu oldukları devletlerin ajandalarından bağımsız insani ajandalarının olması gerekir. Ancak bu durum ilgili STK ile uyruğu olduğu devlet arasında kavramsal ve/veya olgusal bir zıtlığın varlığına işaret etmemektedir.

İnsani diplomasi yürüten STK'ların mensubu oldukları devletlerin ajandalarından bağımsız insani ajandalarının olması, insani ilkelelerin ve hedeflerin devletlerin siyasi gündemlerinin gölgesi altında kalmaması gerekir. Ancak bu durum STK ve devlet arasında kavramsal ve/veya olgusal bir zıtlık olduğu, çatışma yaşanacağı anlamına da gelmemektedir. İnsani meselelerin çözümünde her tarafın kendi açısından çözüme katkı sağlayabileceği bir boyut bulunmakta, sivil ve resmî aktörler birlikte hareket

ettikleri takdirde sorunların çözümü mümkün olmaktadır. İHH uluslararası bir aktör vasfıyla Bağımsız İzleme Heyeti (TPMT) üyeliği sorumluluğunu aldıktan sonra dönemin Dışişleri Bakanı, Güney Doğu Asya Genel Müdürü ve Filipinler Büyükelçimizle düzenli görüşmeler yapılmış, kendilerine gelişmelerle ilgili bilgiler verilmiştir. Moro İslami Kurtuluş Cephesi yetkililerinin Türkiye devletinin barış sürecine daha aktif destek verme talepleri iletilmiş, devlet büyüklerimizle Moro İslami Kurtuluş Cephesi liderleri arasında informal görüşmeler yapılması sağlanmıştır. Bu iletişim sonrası, 2010 itibarıyla Malezya'da başlayan barış görüşmelerinde Uluslararası Temas Grubu [International Contact Group (ICG)] üyesi olarak bulunan Türkiye 2014'te daha aktif bir sorumluluk olan Silah Bırakma Komisyonu (IDB) başkanlığını uhdesine almış ve silah bırakma sürecinin ilk iki fazını başarıyla tamamlamıştır.

Barış inşa sürecinde bütün aktörler için süreklilik kuşkusuz büyük bir önemi haizdir. Zira sık sık aktörlerin ve temsilcilerinin/ müzakerecilerinin değiştiği, muhatapların sürekli farklılaştığı bir ortamda müzakere süreçleri aksayabilmektedir. Bu bağlamda Moro tarafını temsil eden müzakerecilerin başından itibaren Muhacir İktal liderliğindeki ekip olması önemli bir avantaj sağlamıştır. Buna karşın Filipinler devleti tarafında beş devlet başkanı, yedi barış bakanı ve on iki baş müzakereci görev yapmıştır. Kişiler bazındaki bu değişiklikler ister istemez süreçte de bazı tehirleri, dolayısıyla gecikmeleri beraberinde getirmiştir.

Barış inşa sürecinde *liderlik* işlevi can alıcı bir etkiye sahiptir. Liderlerin pozisyonlarını iyi temsil edebilmelerinde ve görevlerini layıkıyla yerine getirebilmelerinde toplumun desteğini arkalarına almış olmalarının ehemmiyeti aşikârdır. Liderlerin almış olduğu doğru kararlara paralel

Ben elli yıldır ormandayım ve savaşıyorum, hiç barış görmedim. Hep mücadelenin içerisindeyiz. Çocuklarımızın dönemi farklı olsun istiyorum. Üç yüz bine yakın insanımızı kaybettik, iki milyondan fazla insan bulunduğu yeri terk etmek zorunda kaldı. Biraz daha geç kalırsak zaten barışa gerek kalmayacak zira ortada kendisi için barış yapacağımız bir halk kalmayacak. Bu yüzden barışı istiyorum.

-Hacı Murad İbrahim

şekilde sivil toplum kuruluşlarının da destek açıklamaları yapmalarının halkın barış süreçlerine olan inancını pekiştirdiği Filipinler özelinde açıkça görülmüş; TPMT bileşenleri hem Filipin halkının hem de geldikleri ülkelerin desteğini alma konusunda hayati bir görev ifa etmiştir. Denilebilir ki barış süreçlerinde insani diplomasi yürüten STK'ların rolü, liderlik müessesesinin etkinliği bağlamında da kıymettardır.

Barış inşasının tarihsel seyri dikkatle okunduğunda sürecin ilk günlerinden beri Filipinler devletinin tavrının devlet başkanına göre şekillendiği, devlet başkanı değişimlerinin devletin barış sürecine yaklaşımını da değiştirdiği anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı üzere bazı devlet başkanları sürece karşı mesafeliyken bazıları kararlılıkla yürütülmesinden yanadır. Bu bağlamda Müslüman toplumla

iyi ilişkilere sahip Rodrigo Duterte'nin başkan olduğu 2016 seçimlerinden bu yana barış sürecinin istikrarlı şekilde ilerlediği gözlemlenmektedir. Moro İslami Kurtuluş Cephesi lideri Hacı Murat İbrahim sürecin başından itibaren barış yanlısı olduğunu belirtmiş hatta *el-Cezire* röportajında kendisine yöneltilen "Neden barışın bir an evvel sağlanmasını istiyorsunuz?" sorusuna "Ben elli yıldır ormandayım ve savaşıyorum, hiç barış görmedim. Hep mücadelenin içerisindeyiz. Çocuklarımızın dönemi farklı olsun istiyorum. Üç yüz bine yakın insanımızı kaybettik, iki milyondan fazla insan bulunduğu yeri terk etmek zorunda kaldı. Biraz daha geç kalırsak zaten barışa gerek kalmayacak zira ortada kendisi için barış yapacağımız bir halk kalmayacak. Bu yüzden barışı istiyorum." demiştir (*Al Jazeera*, 5 Nisan 2013).

Bir STK'nın barış sürecinde rol alması ve başarılı bir süreç yürütebilmesi temelde STK'nın taraflarca ehil ve güvenilir bir yapı kabul edilmesi ve sürece bizzat taraflarca davet edilmesine bağlıdır. Nitekim İHH İnsani Yardım Vakfının Moro Barış Süreci'ne dâhil olmasının arkasında her iki tarafın da İHH'yı muteber görmesi, kendisine güvenmesi ve süreçte yer almasını talep etmesi bulunmaktadır. Bu noktada çatışmaya taraf olan aktörlerin insani diplomasi yürüten sivil aktörleri için içine katma kararlılığının barış sürecine katkısı da vurgulanmalıdır.

Geçiş sürecinin tamamlanacağı 2025'e kadar sürecek hassas dönemde olumlu bir gidişat için insani diplomasi aktörlerinin rolü çok daha önem arz edecektir. Zira yapılacak seçimlerden sonra ilk meclis ortaya çıkacak ve Çıkış Antlaşması [Exit Agreement (EA)] imzalanacak, bu anlaşmaya Moro ve Filipinler tarafının yanı sıra Malezyalı arabulucu ve TPMT kimliğiyle insani diplomasi aktörleri de imza atacaktır. Bu aşamada "İki taraf birbirlerine söz verdikleri hususları yerine getirdi ve süreç başarıyla tamamlandı." diyecek ve bu konuda görüşünü bildirecek olan Bağımsız İzleme Heyeti'nin (TPMT) diplomatik işlevinin çok daha hayati bir etki kazanacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kızılay'ın İnsani Diplomasi Perspektifi ve İlgili Faaliyetlerinden Örnekler¹

Kerem Kınık, Hafize Zehra Kavak

Gerek kamu gerek sivil kurumlarıyla insancıl hedefleri gerçekleştirme ve insan ızdırabını dindirme ve dahası mümkünse giderme konusunda faaliyetlerde bulunan, insan odaklı politikası, adalet ve merhameti, ayırım gözetmeksizin tüm mazlumların yanında oluşuyla dikkat çeken Kızılay, uluslararası insani yardım camiasının başat aktörlerinden biri konumundadır. Bizzat kendi kuruluşu insani diplomasi faaliyetine dayanan Kızılay uluslararası alanda ikna, diyalog, müzakere ve savunuculuk gibi insani diplomasi araçlarını insani yardım dünyasında etkili şekilde kullanmaktadır. Bu bölümde kurulduğu günden bu yana insani diplomasi araçlarını vasıta ve vesile kılarak aile birleştirme, esir mübadelesi, yaralı mübadelesi, yaralıların nakli ve tedavisi, esirlerin kurtarılması, sivillerin korunması, kayıpların bulunması, sivillerin tahliyesi, insani yardım koridoru açılması, insani yardıma gereksinim duyanlara bu yardımın temin edilip ulaştırılması, krizlerin hafifletilmesi ve mağdurlara hukuki destek sunulması gibi alanlarda insani diplomasi çalışmaları yürüten Türk Kızılay'ın insani diplomasi perspektifine ve ilgili faaliyetlerinden örneklerle yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

insan ızdırabının dindirilmesi
insan onurunun korunması
insani diplomasi
insani yardım
Kızılay

1 Bölüm kapsamındaki bilgileri sağlayan Türk Kızılay Uluslararası İşler ve Göç Hizmetleri Genel Müdürlüğünden Bayram Selvi ve ekibi ile Türk Kızılay Arşiv Müdürü Mevlüt Kuş ve ekibine teşekkür ederiz.

Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi şemsiyesi altında *kamu otoritelerine yardımcı* vasfıyla bir *ulusal dernek* olarak faaliyetlerine devam eden Kızılay, bizzat kendi kuruluşu da insani diplomasi faaliyetine dayanan bir hareketin parçasıdır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 1859'da Solferino Savaşı'nda çaresiz yaralıların durumunu gören İsviçreli tüccar Henry Dunant'ın uluslararası bir yardım örgütü oluşturma çağrısı üzerine teşkil edilmiştir (Dunant, 1964). Keza Kızılay da yine bir insani soruna çare olmak üzere *Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti* adıyla 1868 yılında kurulmuştur. 1877'de *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*, 1923'de *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*, 1935'de *Türkiye Kızılay Cemiyeti* ve son olarak 1947'de *Türkiye Kızılay Derneği* adını alan Kızılay (Kızılay Tarih, 2022), kurulduğu günden bu yana ikna, diyalog, müzakere ve savunuculuk gibi insani diplomasi araçlarını kullanarak aile birleştirme, esir mübadelesi, yaralı mübadelesi, yaralıların nakli ve tedavisi, esirlerin kurtarılması, sivillerin korunması, kayıpların bulunması, sivillerin tahliyesi, insani yardım koridoru açılması, insani yardım ulaştırılması, krizlerin hafifletilmesi ve mağdurlara hukuki destek sunulması gibi alanlarda insani diplomasi çalışmaları yürütmektedir.

Kızılay bu çalışmalarını, mensubu olduğu Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin ilan ettiği İnsanlık, Tarafsızlık, *Bağımsızlık*, *Ayrım Gözetmemek*, *Gönüllü Hizmet*, *Birlik ve Evrensellik* ilkeleri dairesinde yürütür. İlkeler dairesi, bir taraftan insani yardım alanında çalışan personel ve görevlilere faaliyet alanlarını belirleme ve kolaylaştırma konusunda yardımcı olurken diğer taraftan insani yardım hizmetinin hangi değerler gözetilerek ve nasıl yürütülmesi gerektiğine ışık tutar. Zira insani yardım çalışmaları büyük ölçüde savaş, işgal, doğal afet vb. nedenlerle mağduriyetlerin yaşandığı, uzun süreli karmaşık krizlerin görüldüğü kırılgan bölgelerde sürdürülmektedir. Bu bölgeler çocuk, yaşlı, kadın, engelli vb. kırılgan grupların istismar edilebileceği; din, dil, ırk vb. saiklerle bazı gruplar kayırıldığı takdirde diğerlerinin mağdur edilebileceği coğrafyalardır. Ayrıca insani yardım ekosisteminin her bir paydaşı gibi Kızılay da ilkeler dairesine ilaveten uluslararası hukuk, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun sunduğu imkânlar ve belirlediği sınırlar etrafında hareket eder. İnsani aktörlerin tabi olduğu bu çerçeveler, insani yardımlardan din, dil, ırk vb. ayırım gözetmeksizin her ihtiyaç sahibinin faydalanmasını sağlar. İnsani yardımların siyasileştirilmesinin, ideolojik amaçlardan etkilenmesinin, silahlı çatışmaların aracı hâline gelmesinin,

bağışçı ülkelerin siyasi veya askerî emellerine hizmet etmesinin önüne geçer. Diğer yandan sahadaki aktörlerin faydalanıcılar, paydaşlar ve bağışçılar nezdinde güven tesis etmesine yardımcı olur.

Kızılay, kurulduğu tarihten bu yana insani acıları dindirmek ve mağdurlara destek olmak gayesiyle insani diplomasının ikna, müzakere, savunuculuk ve iş birliği gibi araçlarını kullanarak çok sayıda insani yardım projesi gerçekleştirmiştir. 93 Harbi (1877-78), Osmanlı-Yunan Savaşı (1897), Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918), Milli Mücadele Dönemi (1919-1922), Mübadele Dönemi (1923-1930), II. Dünya Savaşı (1939-1945) ve Kıbrıs Barış Harekâtı (1974) sırasında gezici hastaneler, hastane gemileri ve ilk yardım istasyonları aracılığıyla hasta ve yaralıların bakımı, sağlık malzemeleri tedariki, ordunun beslenme, giyim, ilaç ihtiyaçlarının karşılanması ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele, göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması, savaşın kimsesiz bıraktığı kadın ve çocukların himaye edilmesi konularında hayati rol üstlenmiştir. Yakın geçmişte Afganistan, Bosna, Irak, Suriye ve Yemen gibi siyasi krizlerin yaşandığı coğrafyalarda mağdurların yanında olmuştur. Diğer yandan Kızılay dünyanın ve ülkemizin maruz kaldığı doğal afetlerde de insani yardım misyonu gereğince sorumluluk üstlenmektedir. Örneğin 1966 Muş Varto Depremi, 1999 Marmara Depremi, 2005 Endonezya Tsunami afeti, 2005 Pakistan Depremi, 2011 Van Depremi, 2020'de yaşanan Elazığ, Bingöl ve İzmir depremleri ile Giresunda meydana gelen sel afetlerinde, 2021 yılında Akdeniz ve Ege bölgesini kasıp kavuran orman yangınları ve Kastamonu'yu vuran sel afetlerinde ve 2022'de Batı Karadeniz'i etkileyen sel afetinde insan ızdırabını dindirmek üzere vakit kaybetmeksizin harekete geçerek sahadaki yerini almıştır.

Kızılay'ın İnsani Diplomasi Kapsamında Yürüttüğü Faaliyetlerden Örnekler

Aile Birleştirme ve Kayıpların Bulunması

Kızılay bünyesinde faaliyet gösteren Aile Bağlarının Yeniden Tesisi (ABYT) Birimi, Cenevre Sözleşmelerinin sağladığı haklar ve Türkiye Cumhuriyeti Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 49. maddesi ve ilgili diğer mevzuat kapsamında savaş, çatışma veya insani kriz sebebiyle göç yolunda birbirinden ayrı düşmüş birinci dereceden aile üyelerinin ilgili ulusal ve/

veya uluslararası devlet kurumları, ulusal ve/veya uluslararası sivil toplum kuruluşları ve Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin bileşenleriyle iş birliği içerisinde yeniden birleştirilmelerine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

Aile birleştirme ifadesi “eşlerin veya çocukların birlikte yaşamak amacıyla bir araya gelmesi yoluyla yapılan göç” anlamında kullanılmakta olup odağında ailenin bir arada yaşama ve aile bütünlüğünü koruma hakkı bulunmaktadır. Aile bireylerinin en az biri başka bir ülkede, diğer aile bireyi veya bireylerinden ayrı ise ve başka ülkede yaşayan kişinin yanına yerleşerek birlikte yaşamak istiyorlarsa aile birleştirme süreci başlar. Aile birleştirme işleminin yapılabilmesi için belirli akrabalık dereceleri ve bazı koşulların varlığı aranır. İlgili otoriteler çalışmalarını belirtilen gereklilikler çerçevesinde sürdürmektedir.

Yurt içine yönelik aile birleşimi talepleri Türkiye'nin 18 ilindeki 19 Toplum Merkezi ile Toplum Merkezlerinin olmadığı diğer tüm illerde Kızılay Şubeleri aracılığıyla; yurt dışına yönelik aile birleşimi talepleri ise diğer ülkelerin Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri (ulusal dernekler) aracılığıyla Kızılay'a iletilir. ABYT Birimi tarafından belirlenen kriterleri sağlayan vakalar kırılmalı durumları ve hassasiyetlerine göre önceliklendirildikten sonra vakalarla ilgili işlemlere başlanır. Aile birleştirme süreçleri Göç İdaresi Başkanlığı ve İl Müdürlükleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile alt birimleri ve sınır valilikleriyle eş güdümlü şekilde yürütülür.

İnsan yahut doğa kaynaklı afetler ve/veya siyasi veya sosyoekonomik krizler sebebiyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan aileler göç sırasında sıklıkla birbirinden ayrı düşerek bir veya daha fazla üyesiyle irtibatı kaybedebilmektedir. Ani ve düzensiz göç hareketlerinde kullanılan yol ve araçların güvensizliği dolayısıyla özellikle küçüklerin (18 yaş altı) korunamadığı ve ailelerini kaybettikleri bilinmektedir. Savaş ve diğer afetlerin yol açtığı insan ızdırabını dindirmek ve insan onurunu korumak üzere harekete geçen ulusal ve uluslararası örgütlenmelerin üstlendiği görevler arasında aile birleştirme uygulamasının yanı sıra kayıpların bulunması da ehemmiyetli bir insani meseledir.

Guantanamo'da bir Türk

2001 yaz aylarında Trabzon'da bir köyde yaşamakta olan A, düzensiz yollarla İran üzerinden Afganistan'a gider. Kişinin anne, babası ve beş çocuğu vardır. Ailesini Trabzon'da bırakıp borçlarını kapatmak üzere çalışmak için Afganistan'a giden A, ülkede kayıtsız olarak çalışmaya başlar. A, Afganistan'dayken Amerikan güçleri tarafından yapılan kimlik kontrolünde yakalanır ve hapse atılır. Kişinin Afganistan vatandaşı olmadığı anlaşıncı da Amerikan askerleri tarafından Guantanamo'ya gönderilir.

Tutukluluğu üç sene devam eden kişiyi Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) hapishanede ziyaret eder ve kendisine bir ICRC numarası verilir. Kişi daha sonra ailesine bir Kızılhaç mesajı göndermeye karar verir. Kişinin ailesine gönderdiği mesaj, Kızılay Aile Bağlarının Yeniden Tesisi (ABYT) Birimi Koordinatörü Bayram Selvi'ye ICRC tarafından iletilir. Amerikan Kızılhaç'ı ABYT Servisi ile yapılan görüşmede sevgi, selam ve özlem dolu mesajın Guantanamo'da bulunan bir Türk vatandaşına ait olduğu, bu mesajın ICRC tarafından tutuklunun Türkiye'deki ailesine iletmek üzere alındığı anlaşılır. Akabinde üst yazı yazılarak mesaj A'nın Türkiye'deki ailesine iletilir.

Mesaj kendilerine ulaştıktan sonra A'nın ailesi Bayram Selvi'yi arayarak şükran ve sevinçlerini ifade eder. Senelerdir A'nın akıbetinden haberdar olmadıklarını ve bu mesajın onlar için çok önemli olduğunu belirtirler. Bu anda aileye, A'ya iletmek istedikleri mesajlarının Kızılay aracılığıyla ulaştırılacağı bilgisi verilir. Böylece Guantanamo'da tutulan A ile Türkiye'deki ailesi arasında düzenli iletişim kurulmuş olur. İlerleyen süreçte A'nın ailesinin isteğini değerlendiren Kızılay, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ve ICRC aracılığıyla A'nın ülkeye iadesi talebinde bulunur. Görüşmeler ve muayyen süre sonunda A'nın ülkeye iadesi sağlanır ve A ailesine kavuşturulur.

Aile mesajı iletimi hizmeti; Cenevre Sözleşmelerinin sağladığı haklar çerçevesinde olağan iletişim kanallarıyla haberleşme imkânına sahip olmayan aile üyeleri arasında Salamat, İyilik Hali Mesajı, Kızılhaç Mesajı ve/veya video-konferans yoluyla iletişimi sağlamaya yönelik çalışmalardır.

Şubat 2014-Haziran 2022 tarihleri arasında 1.954 kayıp araştırma vakası birimize iletilmiştir. 101 vakada aileler kendi imkânları dâhilinde birbirleriyle tekrardan iletişim sağlamış, 16 vaka kapsamında ise kayıp kişiler Kızılay'ın desteğiyle bulunmuştur.

Kayıp araştırma hizmeti, Cenevre Sözleşmelerinin sağladığı haklar çerçevesinde savaş veya kriz sebebiyle göç yolunda birbirinden ayrı düşmüş aile üyelerinin bulunmasına yönelik ilgili ulusal ve/veya uluslararası devlet kurumları, ulusal ve/veya uluslararası sivil toplum kuruluşları ve Kızılhaç Kızılay Hareketi'nin bileşenleri ile yürüttüğü iş birlikleri ve saha çalışmalarını kapsamaktadır. Türkiye içerisinde kaybolan kişilerin aranmasına yönelik talepler diğer ülkelerdeki ulusal dernekler ve

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) aracılığıyla Kızılay Aile Bağlarının Yeniden Tesisi Birimine (ABYT); Türkiye dışında kaybolan kişilerin aranmasına yönelik talepler ise Toplum Merkezleri ve şubeler aracılığıyla alınıp ABYT Birimi tarafından ilgili ülkenin ulusal derneği ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi Delegasyonuna iletilmektedir. ABYT bu hizmeti gerçekleştirirken devlet kurum ve kuruluşları ile iş birliği içerisinde çalışmalarını sürdürmektedir. Kızılay bu çalışmaları yürütmek üzere çeşitli protokoller de imzalamıştır.

Kızılay ABYT hizmetinin bilinirliğinin artırılması kapsamında şunları yapmaktadır:

- Ulusal ve uluslararası STK'lar ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığına bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri ve Kızılay personeline eğitimler verilmekte ve sunumlar yapılmaktadır.
- Toplum merkezleri ile iş birliği yapılan kurum ve kuruluşlarda bulundurulmak üzere hazırlanan broşürler Türkçe, Arapça, Farsça ve İngilizce olmak üzere dört dilde bastırılmıştır.
- ABYT faaliyetlerine dair bir tanıtım videosu hazırlanmış olup Kızılay Toplum Merkezlerinde sürekli yayımlanmaktadır.
- ABYT hizmetlerinin yararlanıcılar ve kurumlar tarafından bilinirliğinin artırılması adına bir kısa film çekilmiştir.

2019 Kasım ayı içerisinde Alman Kızılhaç'tan Kızılay'a iletilen kayıp vakası 2017 yılından beri haber alınamadığı bildirilen bir anne ile kızının aranmasına ilişkindir. Kızılay, Türkiye içerisinde kayıp oldukları bildirilen refakatsiz çocuklara ait kısmi verilerin yer aldığı listeye bu çocuğun bilgilerini ekleyerek durumu resmî bir yazıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına arz etmiştir. Ancak Bakanlık tarafından verilen cevapta arz edilen listedeki kişilere dair veri tabanında herhangi bir kayda rastlanmadığı belirtilmiştir (Verilerin eşleşmemesi ayrı dillere ait telaffuzların yazıya aktarımında ortaya çıkardığı farklılıkların yanı sıra çocukların kayıt yaptırırken takma adlarını ve/veya başka adlar söylemelerinden kaynaklanabilmekte olup veriler incelenirken bu ihtimaller göz önünde tutulmalıdır).

Bu zorluklara rağmen Kızılay'ın farklı birimleri arasındaki eş güdüm çoğu zaman olumlu sonuçlar elde etmeyi kolaylaştırmaktadır. Bakanlık veri tabanında kaydına rastlanamayan çocuk ve annesinin Toplum Merkezi yararlanıcıları arasında olma ihtimalleri değerlendirilip ilgili illerdeki Toplum Merkezleriyle eş zamanlı bağlantı kurularak veri tabanları taranmış ancak olumlu sonuç alınamamıştır. Nihayet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında Kızılay Kart yararlanıcısı olduğu tespit edilerek yapılan telefon görüşmesi ve hane ziyaretiyle kayıp kişilere ulaşıldığından emin olunmuştur. Ardından vakayı bildiren Alman Kızılhaç'la araştırmanın olumlu sonuçlandığı haberi paylaşılmıştır.

Esir Mektupları ve Haberleşmenin Sağlanması

Kızılhaç Kızılay Hareketi'ne mensup ulusal dernekler 22 Ağustos 1864'te imzalanan Cenevre Sözleşmesi uyarınca esirlere yönelik muameleler üzerinde yetkili kılınmıştır. Kızılay'ın, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti döneminde esir mesajlarının iletimi için sağladığı haberleşme imkânı bu konuda mühim bir örnektir. Balkan Savaşları sırasında kurulan Üsera Heyeti (Esir Komisyonları, 1912) yükümlendiği görevler kapsamında esirlerin aileleriyle haberleşmesi hususunda hizmet sunmuştur. Keza I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinde de bu hizmet yine Hilâl-i Ahmet Üsera Heyeti tarafından yerine getirilmiştir. Bir diğer

deyişle esirlerin aileleriyle haberleşmesi konusunda faaliyetler yürütülmüştür. Kıbrıs, Mısır, Hindistan, Burma, Rusya, Fransa, İtalya ve İngiltere gibi dünyanın dört bir yanına dağılmış Türk esirlerinin aileleriyle olan haberleşmesi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla yapılmıştır. Osmanlı topraklarındaki Rus, İngiliz, Avusturyalı, Romen ve Hint esirlerin aileleriyle olan haberleşmesine ilişkin asli görev de yine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından yerine getirilmiştir.

Bihî

Huzur-ı Alilerine

30 Haziran [1]337

Devletli Efendim Hazretleri

Bendeleri Rus tebaası olarak Kars vilayetinin Oltu kazasına tabi Göreşken karyesinde meskûn idim. Esna-yı muharebede birtakım ahali ile Sibiry'a sevk edilmiş ve mebd-i harpten bu ana değin üsera meyânında imrar-ı vakt etmiş, [1]334 ve [1]335 tarihlerinde iki kıta mektup almış isem de bilahare memleketimizde vuku bulan tebeddül dolayısıyla yazdığım mektuplar semeresiz kalmış olduğundan lütfen ve merhameten karye-i mezkûrda pederim Dursun, biraderlerim Ağa ve Remzi'nin sıhhatte olduklarını lazım gelen mahalden tahkikat icrasıyla neticesinin âcizlerine işarı hususunu temenni ve istirham eylerim. Ol bapta emruferman hazret-i men lehu'l-emrindir.

Pire Limanı'nda Hey Mey Moro nam Japon vapurunda mevkuf Dursun oğlu Mehmed bendeleri

Esir Mübadelesi

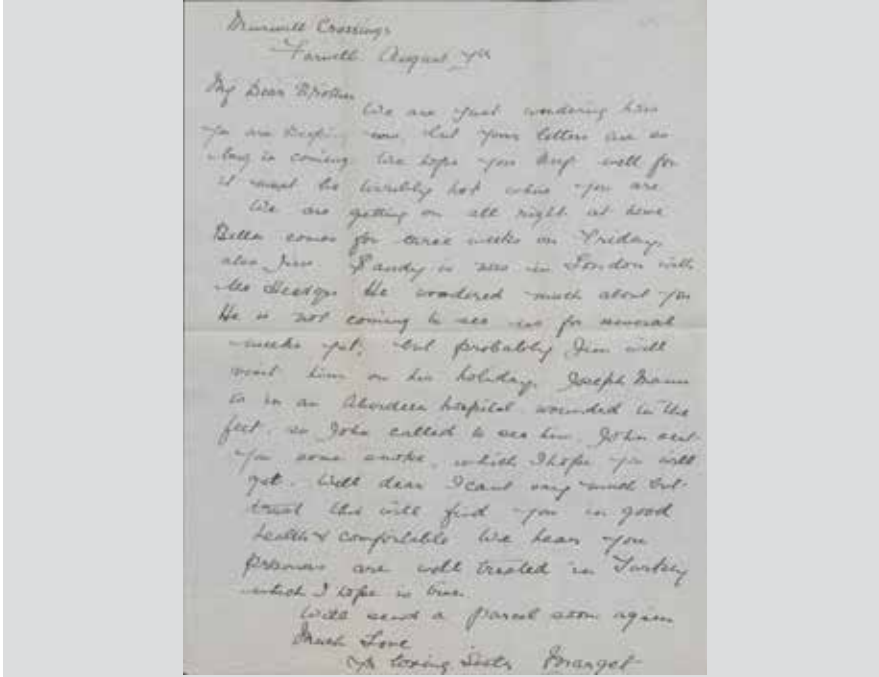
Kızılay, insani diplomasi yoluyla esirlerin serbest bırakılması bağlamındaki çok sayıda vakada öncü rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında gerçekleşen esir mübadeleleri bu çalışmalar bakımından bir örnektir. Türkiye Kızılay Cemiyeti, esir mübadelesinde üstlendiği görevi ifa ederken İzmir ve Mersin limanlarına ulaşan esirlere insani yardım desteği de vermiş, böylece hem insani alandaki yetkinliğiyle takdir kazanmış hem de meselenin uluslararası boyuta taşınmasına katkı sunmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın bütün şiddetiyle devam ettiği 1942-1943 yıllarında İzmir Limanı'nda dört kez, Mersin Limanı'nda bir kez olmak üzere İtalyan-İngiliz esirlerinin mübadelesi sağlanmıştır. İlk mübadele 7 Nisan 1942'de sakat, malul İngiliz esirlerini ve uluslararası Kızılhaç delegelerini taşıyan Lodavericastl Hastane Gemisi ile İtalyan esirlerini taşıyan Gradika Hastane Gemilerinin İzmir Limanı'na gelmesiyle 8 Nisan 1942'de yapılmıştır. Mübadele süreci Garnizon Komutanı General Hakkı Akoğuz, diğer askerî yetkililer, Kızılhaç'ın Ankara delegesi ve Kızılay'ın İzmir merkezi üyeleri tarafından idare edilmiştir. 1.797 İngiliz ile 5.593 İtalyan esirin mübadelesi yapılmıştır.

1942 yılında Mersin ve İzmir'de yapılan İngiliz-İtalyan esir değişimine ait fotoğraflar. Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç ve İzmir Şube Başkanı Baha Yörük Beyler esir değişimine eşlik etmişler.

21 Mart 1943'te 863 Alman ve İtalyan esir ile 863 İngiliz esir Mersin Limanı'nda; 4-18 Nisan 1943'te 1205 İtalyan esir ile 150 İngiliz esir İzmir Limanı'nda; 5-8 Mayıs 1943'te 1200 İtalyan esir ile 200 İngiliz esir İzmir Limanı'nda; son olarak 2 Haziran 1943'te 5'i general olmak üzere 2.269 subay ve erden oluşan İtalyan esir kafilesi ile 455 İngiliz subay ve eri İzmir Limanı'nda mübadele edilmiştir.

Kızılay'ın görev aldığı vaka örnekleri arasında Kore Savaşı'na (1950-1953) ait esir mübadelesi yer almaktadır. Savaş sonrası taraflar arasında bir esir mübadelesi yapılması kararlaştırılmış, bu amaçla bir karma komisyon teşkil edilmiştir. ABD, SSCB, Çin, Japonya, Danimarka, Kanada, Avusturalya Kızılhaçları ile birlikte Türkiye Kızılay Cemiyeti de karma mübadele komisyonuna dâhil edilmiştir. Japonya'da gerçekleştirilecek esir mübadelesi için Kızılay Cemiyeti Genel Müdürü Fikri Akurgal başkanlığındaki üç kişilik bir heyet tarafından gerekli çalışmalar yürütülmüştür.

Murwill (?) Crossings

Faruell (Last Name?). August 7th

My Dear Brother,

We are just wondering how you are keeping now. But your letters are so long in coming. We hope you keep well, for it must be terribly hot where you are. We are getting on all right at home. Bella comes for three weeks on Friday, also Jim. Sandy (?) is now in London with the Headgr (?). He wondered much about you. He is not coming to see us for several weeks yet; but probably Jim will visit him on his holiday. Joseph Maun is in an Aberdeen hospital. Wounded in the feet. So John called to see him. John sent you some smoke, which I hope you will get. Well dear I can't say much but trust this will find you in good health & comfortable. We hear you prisoners are well treated in Turkey which I hope is true.

Will send a parcel soon again.

Much Love.

Your loving sister Margel

Murwill (?) Yolu

Faruell (Soyad?). 7 Ağustos

Sevgili Ağabeyim,

Şu aralar nasıl olduğunuzu merak ediyoruz. Ama mektuplarınızın bize ulaşması çok uzun sürüyor. Bulunduğunuz yer korkunç derecede sıcak olmalı, kendine iyi baktığınızı umuyoruz. Evde durumlar iyi. Bella Cuma günü üç haftalığına bize geliyor, Jim de öyle. Saudy (?), Headgr (?) ile Londra'da. Senin için çok endişeli. Birkaç hafta daha bizi ziyarete gelemeyecek ancak Jim muhtemelen tatilinde onu ziyaret edecek. Joseph Maun Aberdeen'de bir hastanede. Ayaklarından yaralanmış. Bu yüzden John onu görmek için aradı. John sana biraz sigara gönderdi, umarım eline ulaşır. Canım ağabeyim, fazla uzun yazamıyorum ancak bu mektup eline ulaştığında sağlıklı ve rahat olacağına inanıyorum. Siz esirlere Türkiye'de iyi muamele edildiğini duyduk, umarım doğrudur.

Yakında sana yine bir paket göndereceğim.

Bolca sevgiyle.

Seni seven kız kardeşin Margel

Kızılay, Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında Türkiye'ye getirilen ve Amasya, Adana ve Adıyaman'da tutulan Rum savaş esirleri ve Rum kesiminde bulunan Türk esirlerin mübadelesi konusunda çalışmalar yapmış; esirlerin Kızılay, Kızılhaç ve BM Kıbrıs Barış Gücü (UNFICYP) gözetiminde kendi bölgelerine geçmeleri sağlanmıştır.

Kızılay'ın esir mübadelesiyle ilgili yürüttüğü insani diplomasi sürecine bir diğer örnek vaka için İran-İrak Savaşı esirlerinin mübadelesi anılabilir. 1988 yılında, savaşın sona ermesini müteakip birkaç hafta içinde İran güçleri, Irak topraklarını tahliye ederek 1975'teki Cezayir Antlaşması'nda öngörülen sınırlara çekilmiştir. Kararın 3. fıkrası ve Cenevre Sözleşmesi uyarınca tüm esirlerin ivedilikle serbest bırakılmasına ilişkin sürecin yönetilmesi Türkiye'nin sorumluluğuna bırakılmıştı. Bu bağlamda Adana ve Diyarbakır'da gerçekleştirilen esir mübadelesinde yine Türk Kızılay görev almıştır. İki taraf arasında yapılan anlaşma uyarınca Kızılay'ın gerçekleştirdiği bu son esir mübadelesi 2003 yılında olmuştur.

Hukuki ve Sosyal Destek

Göçmenlerin göç ettikleri ülkelere uyum sağlayabilmelerinin yanı sıra maruz kalabilecekleri her türlü hak ihlaline karşı kendilerini koruyabilmeleri için gerekli desteklerin sunulması gerekir. Esasen göçmenlerin dil engeli, kültürel ve orfi uyumsuzluk/ aykırılık, toplumsal içe dönüklük dolayısıyla sosyal dışlanma ve her ülkenin kendine özgü bürokratik süreçlerine yabancılıktan kaynaklanan zorluklara muhatap olması hemen her yer ve her dönem için vakidir. Kızılay, ilkin fiili kuruluş dönemi kabul edilebilecek 93 Harbi'nde göçmen meselesiyle karşı karşıya kalıp göçmenlerin sorun ve ihtiyaçlarının giderilmesinde çaba sarf etmiştir. Özellikle bu ve sonraki savaşlar sırasındaki etnik temizlik uygulamalarıyla göçe zorlanan Balkanlarda meskün Müslüman Türk nüfusun geçim ihtiyaçlarının giderilmesi ve toplumsal kabul görmelerine yönelik çeşitli çözümler geliştirerek külfeti nimete çevirmeye muvaffak olmuştur. Kızılay kuruluşundan itibaren edindiği benzersiz tecrübeyle asli görevlerinden olan kriz durumlarında devlet kurumlarının insani yardım politikalarını desteklemeyi bugün de sürdürmektedir. Nitekim 2015 yılından beri Toplum Temelli Göç Programları Koordinatörlüğü ve bağlı 19 Toplum Merkeziyle Suriyeli mültecilere yönelik çeşitli insani yardım ve destek uygulamalarıyla hizmet sunmaktadır. Kızılay göçmenlerin ya-

sal bilgi ve hukuki yardıma erişebilmeleri için 2017 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) iş birliğiyle hayata geçirilen proje kapsamında göçmenlere ihtiyaç duydukları hususlarda tercümanların eşlik ettiği uzman avukatlarla hukuki destek sağlamaya başlamıştır. Bu projeye adli konularda gerekli bilgilendirmelerin sunulması, yasal yollara dair yönlendirmelerin yapılması ve adli mekanizmalara erişimin önündeki her türlü engelin kaldırılması amaçlanmıştır.

2017 yılından itibaren toplamda 5.976 kişiye hukuki destek verilmiş, 43.137 kişi uzman avukatların gerçekleştirdiği hukuki seminerlere katılmıştır. Hukuki destekten faydalanan kişilerin %90'ını Suriyeli göçmenler, %6'sını diğer uyruklu ve %4'ünü yerel halk oluşturmaktadır. Hukuki destek sağlanması beklenen konuların başında vatandaşlık, geçici koruma gibi hususları kapsayan yasal statü (%23) gelirken bunu sırasıyla baroların ücretsiz sağladığı hizmetlere yönelik adli yardım (%21), evlilik ve vasilik gibi hususları kapsayan aile hukuku (%16) ile kimlik başvurusu ve imza yükümlülükleri gibi hususlara ilişkin kayıt prosedürlerinin (%15) takip ettiği görülmektedir.

Son olarak tüm dünyayı etkileyen COVID-19 sebebiyle göçmenlerin gerek dil engeli ve yerleşim yerlerine uzaklıkları gerekse sürece ilişkin farkındalık eksiklikleri dikkate alınarak hukuki desteğe erişimlerinin kolaylaştırılması düşünülmüştür. Bu amaçla hazırlanan çevrim içi formlarla internet üzerinden hukuki destek başvuruları alınmıştır.

İnsani Yardımın Ulaştırılması ve İnsani Yardım Koridorları

İnsani yardım kuruluşları insani yardım faaliyetlerini doğa veya insan kaynaklı afetlere maruziyet sebebiyle mağdur ve muhtaç hâle gelen nüfuslara yardım ve destek sağlama hak ve yetkisi üzerine inşa etmektedir. Dolayısıyla insani yardım sağlayan ulusal ve uluslararası kuruluşların öncelikli gündemi genellikle acil müdahale gerektirebilecek karmaşık durumlara hazırlıklı olmaktır. Bu bağlamda eş güdümü esas alan geniş kapsamlı yaklaşımların mağdurlara hızlı ve etkin şekilde destek sunulmasına imkân verdiği söylenebilir. Kızılay, yürüttüğü insani yardım çalışmalarıyla insani alanda küresel bir aktör hâline gelmiştir. Sadece son on yılda yüzden fazla ülkede doğa ve insan kaynaklı afetlere müdahalede görev alarak mağdur olmuş insanların barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Özellikle kırılgan ülkelerde acil durum mü-

dahale programlarıyla temel ihtiyaç malzemelerini sağlamanın yanı sıra kalkınma projeleriyle de konut, okul, toplum merkezi, ibadethane, kamu tesisleri inşası, geçim kaynaklarının temin ve sürekliliğinin sağlanması, sağlık, eğitim, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi alanlarda destek verilmesine yoğunlaşmıştır. Tüm bu insani yardım projelerinin hayata geçirilmesi müzakere ve iş birliği süreciyle mümkün olmaktadır.

Gerek insan gerek doğa kaynaklı afetlerde sivil nüfusun ihtiyaç duyduğu yardım malzemelerinin kendilerine ulaştırılması, yaralıların transferi, insani aktörlerin sivil nüfusa sivil nüfusun da dış dünyaya erişimi hayati bir meseledir. İnsani diplomasinin ikna, müzakere, savunuculuk ve iş birliği gibi araçları bu karşılıklı erişimin sağlanması ve gerekli durumlarda bir insani yardım koridoru açılması yönünde önemli bir işlev görmektedir. Kızılay geçmişte ve günümüzde farklı kriz bölgelerinde insani yardım koridoru açılması konusunda inisiyatif almıştır. Bu bağlamdaki faaliyetlerin bir örneği Kızılay'ın Suriye İnsani Yardım Operasyonu kapsamında gerçekleştirilmiştir. Kızılay; Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), BM, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Dünya Gıda Programı (WFP) gibi çeşitli yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlarla Suriyeli mültecilere yönelik insani yardım koridorlarının ve bir yaşam hattının tesis ve yönetimini sağlayarak 4,5 milyon Suriyelinin hayatını korumuştur. Bu noktada kırılğan bölgelerde var olan insani yardım koridorlarının ihtiyaç hâlindeki insanların ilk yöneldikleri yerler arasında bulunduğu unutulmamalıdır. Nitekim Kızılay, daha önce açılmış insani yardım koridorlarını da kırılğan nüfuslara yardım ulaştırmak amacıyla etkin şekilde kullanmaktadır. Kızılay'ın bu kapsamdaki faaliyetlerine 2011'de Somali-Afgoye koridorunda gerçekleştirdiği yardımlar örnek verilebilir. Bölgede yaşa-

Şam'ın doğusundaki Doğu Guta'da 14 Kasım 2017'de başlayan çatışmalar, 400 bin civarında sivilin yaşadığı yerleşim yerlerini de etkileyerek çok sayıda sivilin yaralanmasına veya hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Kızılay ekipleri kuşatma altında kalan bölgeye ilk aşamada 8.650 kumanya, 10.500 öğün sıcak yemek

ve 1.400 adet çocuk bakım seti ulaştırmıştır. Yoğun çatışmaların ardından 80.000 kişi Doğu Guta'daki kuşatılmış bölgelerden kontrollü olarak tahliye edilmiştir. Kızılay, Doğu Guta'dan tahliye edilen kişileri altı ayrı noktada (Elbil, Elbil 2, Kefer Lousin, Mahmudiye, Dayr Ballut ve Bardaklı) kurduğu kamplara yerleştirmiş ve temel insani ihtiyaçlarının karşılanması adına çalışmalar yürütmüştür.

nan büyük kuraklıktan etkilenen ve başta ülke içerisinde yerinden edilmiş kişiler olmak üzere Afgoye koridoruna sığınan nüfuslara gıda ve insani yardım desteği sunulmuştur. Mogadişu'dan Afgoye kasabasına giden yol olarak tanımlanan bu koridor Somali'deki çatışmanın tırmanmasından sonra 2007'de oluşturulmuştur.

Savunuculuk ve Kamuoyu Oluşturma

İnsani diplomasinin önemli bir parçası olan savunuculuk ve kamuoyu oluşturma, kırılgan nüfuslar ve mağdur kişiler için krizlerin etkilerini azaltmayı ve onların temel ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanabileceği imkân ve koşulları

oluşturmayı temel alır. Bu kapsamda uluslararası kuruluşlar, hükümetler, STK'lar ve kanaat önderleri gibi karar verme yetkisini elinde bulunduran yahut karar vericilerin görüşlerini etkileyebilecek kişi ve kurumlar nezdinde farkındalığı arttırıcı çalışmalar yapılır. Bu çalışmalar insani projeler için acil fon ve destek bulunmasından kişi ve kurumların insani ilkeleri tesis etmek üzere politika değişikliğine gitmesine kadar çeşitli hususları içerir. Kızılay'ın bu minvalde gerçekleştirdiği çalışmalar için 2017 yılında Bangladeş'te bulunan Arakanlı mültecilere yönelik Geçici Barınma Üniteleri İnşa Projesi bağlamında Bangladeş hükümeti nezdindeki savunuculuk faaliyetleri örnek verilebilir. Söz konusu faaliyetlerle gerekli izinler alınarak 1.200 adet geçici barınma ünitesi inşa edilmiş ve mültecilerin hizmetine sunulmuştur. Yine Avrupa'ya yönelen muhtelif mülteci gruplarının akınıyla karşı karşıya kalan Bosna Hersek'te 2019'un sonlarında yaşanan Vucjak Mülteci Kampı krizinde sahada incelemelerde bulunulmuş, Bosna Hersek hükümeti nezdinde savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirilmiş, mültecilerin daha iyi koşullara

sahip mülteci kamplarına sevk edilmeleri sağlanmıştır. Günümüzde Suriye, Filistin, Ukrayna, Arakan gibi hâlen insani dramların devam ettiği coğrafyalarla ilgili yürütülen yayın ve bilinçlendirme çalışmaları yoluyla kamuoyunun ve kanaat önderlerinin dikkati bu coğrafyalara çekilmekte ve gerekli inisiyatiflerin alınması için teşvik edici olunmaktadır.

Sivillerin Korunması

İnsancıl hukukun temel bir unsuru olan “sivillerin korunması” ilkesine göre siviller ve çatışmaya taraf olmayanlar hiçbir şekilde saldırıya uğramamalı ve korunmalıdır. 1949 Cenevre Sözleşmesi ve 1977 Ek Protokolleri sivillerin korunması hususunda özel kurallar içerir. Bu anlaşmaların kapsamadığı iç karışıklık gibi durumlarda ise uluslararası hukuk, insanlık ilkesi ve insan hakları hukukunun “dokunulmaz” haklar çerçevesiyle siviller koruma altına alınmıştır.

Çatışma durumlarında sivillerin korunmasına öncelik veren Kızılay’ın güncel bir mesele olan Suriye krizindeki çalışmaları bu konudaki faaliyetleri arasında zikredilebilir. İdlib’e bağlı Han Şeyhun bölgesine düzenlenen ve 170’ten fazla masum insanın hayatını kaybetmesine ve onlarca insanın yaralanmasına neden olan kimyasal saldırı sonrası harekete geçen Kızılay, kimyasal saldırılarda ilk yardım için kullanılan 33.467 adet tıbbi malzemeyi bağış yoluyla temin ederek bölgede insani yardım çalışmaları yapan yerli ve yabancı STK’larla irtibata geçmiş, gerek bu kuruluşlara gerekse Suriye’deki hastanelere bu malzemeyi ivedilikle ulaştırmıştır. İhtiyaç malzemesi gönderiminin yanı sıra sivil savunma teşkilatlarına da kimyasal saldırılardan korunmaya yönelik gerekli donanım dağıtılarak kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer (KBRN) tehditler eğitimi verilmiştir. Organizasyon esnasında ihtiyaç tespiti, paydaşların belirlenmesi, yardımların etkili bir şekilde ulaştırılması konusunda insani diplomasinin müzakere ve iş birliği araçları kullanılmıştır.

Sivillerin Tahliyesi

Savaş, iç savaş veya terör kaynaklı krizlerin etkilediği bölgelerde yaşadıkları için can ve mal güvenlikleri tehdit altında olan sivillerin korunması ve gereken durumlarda kriz bölgesinden tahliye edilmesi, insani alanda faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası kuruluşların insani diplomasi üzerinden ele alması gereken hayati sorumlulukları dâhilindedir.

Cenevre Sözleşmeleri ve ilgili uluslararası kararlar doğrultusunda Kızılay yukarıda zikrolunan sivillerin haklarının savunulması, seslerinin duyurulması ve korunması yanı sıra kimi hâllerde tahliyesi için de birçok operasyona imza atmıştır. Bu bağlamdaki güncel vaka örnekleri için Suriye krizi boyunca gerçekleştirilen sivil tahliyeleri hatırlanabilir. Mesela Halep'ten sivillerin tahliyesine yönelik operasyonda (2016-2017) tarihî bir rol üstlenen Kızılay, Humus'un Vaer ilçesinde süregiden çatışmaların tehdidi altında kaldıkları için Cerablus ve İdlib'e tahliye edilmelerine izin verilen sivillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla Suriye Arap Kızılayı ile eş güdüm içinde tahliye sonrası ihtiyaç duyulacak insani yardımları planlamıştır. Acil müdahale kapsamında Kızılay tarafından sevk edilen 1.450 çadırın yanı sıra toplam 1.899 araçlık insani yardım malzemesi sevkiyatı da Kızılay tarafından gerçekleştirilmiştir. 12 Aralık 2016'da başlayan operasyonda toplam 45 bin kişi tahliye edilmiştir.

Sivillerin tahliyesi konusunda yakın geçmişe ait bir diğer örnek vaka 2011 yılında Libya'da yaşanmıştır. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma durumunun ve güvenlik koşullarının sivillerin yaşamını tehdit etmesi üzerine Libya'da bulunan Türk vatandaşlarının tahliyesi için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Türk Kızılay tarafından operasyon başlatılmıştır. Operasyonda Libya'dan bilgi akışı ve eş güdümün temini için Libya Kızılayı'yla da temas kurulmuştur. Hava ve deniz yoluyla gerçekleştirilen operasyonda 18.621 Türk vatandaşı ve 6.000 üçüncü ülke vatandaşının tahliyesi sağlanmıştır. Kızılay bu operasyonda Marmaris Limanı ve Dalaman Havalimanı'nda 100 personel ve gönüllü görevlendirmiş; tahliye sırasında ihtiyaç duyulacak kumanya, battaniye, yatak ve hijyen malzemesini temin etmiş ve ülkemize ulaşan sivillere psikososyal destek sunmuştur.

Yaralıların Nakli ve Tedavisi

Kızılay, doğa ve insan kaynaklı afetler nedeniyle yaralanan kişilere sağlık hizmeti sunulması, gerektiği takdirde yaralıların sağlık hizmeti alabilecekleri yerlere nakledilmesi hususlarında insani diplomasi süreçlerini takip etmektedir. Söz gelimi 31 Mayıs 2010'da Gazze Özgürlük Filosu'nun ve filonun yolcu gemisi Mavi Marmara'nın açık denizde İsrail

güçlerinin saldırısına uğraması ve filoda bulunan insani yardım gönüllülerinin gözaltına alınmasının hemen akabinde başta yaralılar olmak üzere gönüllülerin ve ailelerinin mağduriyetini gidermek için ivedilikle harekete geçmiştir. Kızılay insani yardım alanında muhatabı olan İsrail'in ulusal derneği Kızılkalkan'la yaptığı müzakerelerde iş birliği için gereken mutabakatı sağlayarak tahliye operasyonunu gerçekleştirmiştir. İki doktor, bir afet müdahale uzmanı ve bir uluslararası ilişkiler delegesinden mürekkep Kızılay personeli, İsrail makamlarıyla eş güdümü sağlayan Kızılkalkan personeliyle birlikte hastanelerdeki yaralıların durumunu tetkik etmiş ve stabil hâle gelmelerinin ardından 23 yaralı Türk vatandaşı için tıbbi tahliye işlemini 3-4 Haziran 2010 günlerinde gerçekleştirmiştir. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi, bu operasyonu ve ulusal dernekler arasındaki iş birliğinin başarısını takdirle karşılamıştır.

Kızılay 2014'teki Filistin'e yönelik insani yardım faaliyetleri kapsamında Filistin-Gazze Şeridi'nde yaralanan toplam 104 Filistin vatandaşının tedavilerini sağlamak amacıyla Ben Gurion Havaalanı'ndan İstanbul'a nakledilmesinde görev almıştır. Türkiye'ye getirilen yaralılar Sağlık Bakanlığının ilgili hastanelerine sevk edilmiştir.

14.10.2017'de Somali'nin başkenti Mogadişu'da iki bombalı araçla düzenlenen terör eylemlerinin ardından AFAD, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Türk Kızılay Heyeti meseleyi müzakere ederek bir yardım ve müdahale ekibinin oluşturulmasını karara bağlamıştır. Heyetin gözetimi altındaki bir askerî kargo uçağıyla bölgeye yardım malzemeleri sevk edilmiştir. Saldırıda yaralanan 35 kişinin tedavisinin Türkiye'de yapılması uygun bulunmuş ve 16.11.2017 günü yine aynı uçakla 35 yaralı ve 34 refakatçi Türkiye'ye getirilmiştir.

Suriye İnsani Yardım Koridoru'nun Açılması ve Yaşam Hattı'nın Tesisinde Türk Kızılay'ın İnsani Diplomasi Rolü¹

Hafize Zehra Kavak

Suriye'deki çatışmalardan kaçan insanların Türkiye sınırına yığıldığı ilk günlerden itibaren sahada konum alan Türk Kızılay, krizin başlangıcından bugüne gerek sınır hattında gerek Türkiye içinde ve gerekse Suriye topraklarında bulunan savaş ve çatışma mağduru insanların acil ihtiyaçlarını karşılamış, hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli sosyal ve ekonomik desteği sağlamıştır. Sahadaki tecrübesi ve ilişki ağı, maharetle kullandığı insani diplomasinin özellikle müzakere ve savunuculuk araçları sayesinde Kızılay çeşitli yerel, ulusal ve uluslararası paydaşları bilgilendirmiş, Suriye'deki krizden etkilenen halk için harekete geçilmesini sağlamıştır. Ayrıca diğer paydaşların insani yardım operasyonlarına katkılarını kolaylaştırıp yönlendirmiş; bu vesileyle yardımların nerede, ne zaman ve ne şekilde yapılacağı konusunda standartları belirleyen, sahadan veri paylaşan ve bölgenin nabzını tutan örgüt vasfını kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler:

insani yardım koridoru
kamuoyu oluşturma
müzakere
savunuculuk
Suriye
Türk Kızılay
yaşam hattı

Bu bölümde Türk Kızılay'ın en az 4,5 milyon Suriyelinin hayatta kalmasını sağlayan insani yardım koridorunun ve yaşam hattının oluşturulması ve yönetilmesi noktasındaki çalışmaları; paydaşlardan destek alma süreci, yürütülen müzakereler, kamuoyu oluşturma ve savunuculuk faaliyetleri üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca radikal grupların kontrol ettiği bölgelerde çalışma koşullarının zorluğu dolayısıyla karşılaşılan zorluk ve risklere değinilmiştir.

¹ Bu çalışma yazarın Diplo Foundation tarafından düzenlenen İnsani Diplomasi eğitiminde Mayıs 2021'de "Turkish National Society (TRC)'s Role in Opening Humanitarian Aid Corridors and Managing a Lifeline for Vulnerable Syrians" başlığıyla hazırladığı makalenin Türkçeye tercüme edilerek yeniden düzenlenmiş versiyonudur.

Türk sivil toplum kuruluşları insani diplomasinin hem kavramsal yapılanmasına hem de sahadaki inşasına önemli katkılarda bulunmakta, büyük insani krizlere insani diplomasinin sunduğu imkânlar vasıtasıyla çözüm üretmektedir. Bir kısım sivil toplum kuruluşu müzakere ve savunuculuk yöntemlerini kullanarak kriz mağduru insanların temel haklarının garanti altına alınması ve temel insani ihtiyaçlarının karşılanması hususlarında insani diplomasiye başvururken bir kısım sivil toplum kuruluşu da çatışma çözümü ve barış inşası gibi daha kompleks amaçlar için insani diplomasiden faydalanmaktadır. Türkiye'nin önde gelen insani aktörlerinden Türk Kızılay, insani ilkelerin insani diplomasi yoluyla korunması konusunda mühim katkılarda bulunan kurumlardan biridir. Çalışma esnasında görüşülen mülakatçıların belirttiği üzere “Türk Kızılay’ın, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) gibi paydaşlarıyla iş birliği içerisinde açmış ve işletmiş olduğu *insani yardım koridoru* ve *yaşam hattı* olmasaydı bugün 4,5 milyon Suriyeli hayatta olmazdı.” (*Mülakat*, Kaan Saner). Dolayısıyla sınır ötesi yardımlarda muhtelif aktörler arasındaki kolaylaştırıcı rolü “hayat kurtarmada tarihi bir başarı” (Türk Kızılay, 2017) diye nitelenen Türk Kızılay’ın insani yardım koridoru ve bu koridoru da içeren yaşam hattını yönetme konusundaki başarısı incelenmeye değer bir örnektir. Bahsi geçen yaşam hattının temel unsurları, sınır kapılarında güvenli bölgelerin ve iki ülke arasında tampon bölgenin oluşturulması, insani yardım koridorunun açılması ve işletilmesi, gerek Suriye gerekse Türkiye sınırları içerisindeki Suriyelilerin ihtiyaçlarının karşılanması üzerine inşa edilmiştir. Bu yaşam hattının tesisi için yürütülen müzakere, savunuculuk ve iş birliği çalışmaları bu bölümün esas konusunu oluşturacak, bir diğer deyişle çalışma Türk Kızılay’ın Türkiye-Suriye sınırında insani yardım koridoru ve yaşam hattını işletme konusunda yürüttüğü insani diplomasinin ayak izlerini takip etmeye çalışacaktır. Bu amaca binaen öncelikle Türk Kızılay’ın insani diplomasisini zorunlu kılan koşulların arka planı kısaca ele alınacaktır. Ardından, Türk Kızılay’ın bu vakadaki insani diplomasi eyleminin hedefleri, aşamaları, araçları ve ne şekilde uygulandığı konularında bir resim çizilmeye çalışılacaktır.

Yöntem

Bu araştırmanın birincil kaynağı Türk Kızılay bünyesinde çalışan görevlilerle yapılan mülakatlardır. Araştırmanın yapıldığı dönemde süren COVID-19 tedbirleri nedeniyle mülakatların çoğunda çevrim içi ortam kullanılmıştır. Mülakatlara ilaveten akademik makaleler, yayımlanmış basılı ve dijital gazeteler, süreli yayınlar, Türk Kızılay tarafından yayımlanan raporlar da başvuru kaynakları arasındadır.

Türk Kızılay bünyesindeki farklı kişilerin çalışmaya mühim katkıları olmuştur. Türk Kızılay Akademi Başkanı Alpaslan Durmuş, Araştırmacı Selman Salim Kesgin ve Uluslararası İlişkiler Uzmanı Süreyya Aydın çalışılabilecek materyaller ve mülakat yapılabilecek kişiler konusunda kıymetli önerileriyle yol gösterici olmuş, çalışma tamamlandığında da metni okuyarak geri bildirimde bulunmuşlardır. Göç Hizmetleri Direktörü Bayram Selvi ile Uluslararası Politikalar ve İş Birlikleri Direktörü Kaan Saner mülakat teklifini kabul ederek bilgi ve tecrübelerini paylaşmıştır. Diplo Vakfının [Diplo Foundation] atadığı danışmanım Sahar Okhovat araştırmanın planlama, tasarlama ve sonuçlandırma aşamalarında değerli katkılarda bulunmuştur. Çalışmanın kısıtlı bir zaman dilimi içerisinde bitirilme zorunluluğu ve sahadaki kişilerin yoğun meşaisi nedeniyle mülakat yapılacak kişilerin sayısını arttırmak mümkün olmamıştır.

Kavramlar: “İnsani Yardım Koridoru” ve “Yaşam Hattı”

Türk Kızılay, Suriye İnsani Yardım Operasyonu kapsamında temel olarak üç ana coğrafi bölgede insani yardım desteği sunmaktadır: (i) Türkiye sınırları içerisindeki kamp ve şehirler, (ii) Suriye sınırındaki şehirlerde (Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin (Türk Kızılay, 2021)) yer alan sınır hattı ve (iii) Suriye içerisindeki bölgeler. Çalışmanın ileriki bölümlerinde detaylı şekilde ele alınacak olan AFAD genelgesinin ilanın ardından sınır kapılarının açılmasıyla Türk Kızılay bu üç bölgede insani yardım desteğini organize etmiş ve sürekliliğini sağlamıştır.

Bu çalışmada kullanılan *insani yardım koridoru* kavramı yukarıda bahsi geçen ve iki ülke arasında gerek insanların gerekse insani yardım malzemelerinin geçişini mümkün kılan sınır kapıları üzerindeki hattı; *yaşam hattı* kavramı ise Türk Kızılay'ın yukarıda kategorize edilen üç temel

bölgede savaş mağdurlarını desteklediği daha geniş bir alanı ifade etmektedir. Bu çalışmada bahsedilen yaşam hattı, sınır kapılarında güvenli bölgelerin oluşturulması, insani yardım koridorunun açılması ve işletilmesi, tampon bölge oluşturulması, Suriye'deki insanlara insani yardım ulaştırılması ve Türkiye'ye sığınan Suriyeli mültecilere destek olunması faaliyetlerini içermektedir. Dolayısıyla hayli geniş bir coğrafyada bulunan yardıma muhtaç her Suriyelinin desteklenmeye çalışıldığı bir yaşam hattının idaresi söz konusudur.

Arka Plan

Suriye'de Mart 2011'de başlayan çatışma yakın tarihin en büyük insani krizlerinden birine sebep olmuştur. BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) Yüksek Komiseri Filippo Grandi'nin dediği gibi "10 yılın sonunda Suriye nüfusunun yarısı evlerini terk etmeye zorlandı." (UNHCR, 2021). Hâlihazırda 13,4 milyon Suriyeli insani korumaya muhtaç, 6,7 milyon Suriyeli ülke içerisinde yer değiştirmiş ve 6,6 milyon Suriyeli de komşu ülkelere sığınmış durumdadır (UNHCR, 2021).

Bu insani kriz atmosferinde Türkiye, Suriye krizinin etkilerini en yakından hisseden ve Suriyeli mülteci nüfusunun en yüksek olduğu (3,7 milyon) ülkedir (UNHCR, 2021a). Türkiye, krizin patlak vermesiyle sınırlarında büyük bir hareketlilik yaşamış ve acil yardıma ihtiyaç duyan ciddi bir mülteci akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Krizin ilk gününden itibaren açık kapı politikası uygulayan Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti, koruma ve geri göndermeme ilkeleri doğrultusunda hareket etmiştir (Sadık ve Zorba, 2017, s.22). Türk Kızılay da kamu otoritelerine yardımcı vasfını haiz bir ulusal dernek olmak vasfıyla Türk hükûmetinin bu politikası çerçevesinde hükûmetin yanı sıra yerel, bölgesel ve uluslararası aktörlerle iş birliği içerisinde Suriye halkına yönelik insani yardım projelerini hayata geçirmiştir.

Türk Kızılay'ın Suriye İnsani Diplomasi Politikasındaki Temel Hedefleri

Türk Kızılay, insani alanda kamu otoritelerine yardımcı bir ulusal dernek vasfıyla Türk hükûmetinin açık kapı politikası, koruma ve geri göndermeme yaklaşımına paralel bir insani diplomasi görüşü benimsemiştir. Türk

Kızılay'ın sahadaki varlığı ve tecrübesi Suriye İnsani Yardım Operasyonu süresince kendisine önemli bir avantaj sağlamış, Türk Kızılay sahaya davet ettiği yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlarıyla el birliği yaparak insani yardım projelerini kolaylıkla hayata geçirebilmiştir. Türk Kızılay acil insani ihtiyaçları ve gereksinim duyulan projeleri belirlemiş; insani diplomasi- nin müzakere ve savunuculuk araçlarını kullanarak paydaşların Suriye konusunda rol almalarını sağlamıştır. Bu bağlamda krizin ilk günlerinden itibaren sınır hattında faaliyet gösteren Türk Kızılay'ın insani yardım kuruluşu kimliğiyle Suriye insani krizi bağlamında karar mercilerini ikna etmeye çalıştığı hedefler şöylece özetlenebilir:

1. *“İnsancıl zorunluluk önce gelir.”*: Bu ilke gereğince yaşam hakkı garanti altına alınmalı, gerekli insani yardım desteği sunulmalıdır.
2. *İnsani ihtiyaçlar*: İnsani sıkıntıların çözülmesi ve ihtiyaçların giderilmesi önceliklidir. Sınırdaki insanların bekleme, ulaşım ve yerleşim süreçlerini insani koşullarda yaşamaları için gerekli ortam sağlanmalıdır.
3. *Kamplara destek*: Türkiye'deki kamplarda yaşayan Suriyeli mültecilere güvenli bir ortam sağlanmalı ve insani ihtiyaçları giderilmelidir.
4. *Suriye içerisine destek*: Ulusal derneklerin çatışma bölgelerindeki insanlara yardım etme hakkından hareketle Suriye içerisinde devlet otoritesinin yıkıldığı bölgelerdeki insanların hayatta kalmaları sağlanmalı ve kendilerine insani yardım desteği sunulmalıdır.
5. *Şehirlerdeki nüfusa destek*: Türkiye'nin şehirlerinde yaşayan Suriyeliler desteklenmeli ve toplumsal uyum süreçleri desteklenmelidir.

Türk Kızılay yukarıda bahsedilen insani diplomasi hedeflerini gerçekleştirmek üzere çalışmalarda bulunmuş; müzakere ve savunuculuk kanallarını kullanarak insani yardım projelerini uygulamaya koymuştur.

İhtiyaçların ve Paydaşların Belirlenmesi

Türk Kızılay, Suriye krizinin muhtelif evrelerinde ihtiyaca göre farklı projeler geliştirerek uygulamış ve bu sayede söz konusu yaşam hattında yardımların devamlılığını sağlamış, yaşam hattının idaresi konusunda muhtelif aktörlerle farklı düzeylerde müzakerelerde bulunmuş ve iş birlikleri yapmıştır. İş birliği yapılan paydaşlardan uluslararası aktörler arasında BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UN OCHA), BM

Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Dünya Gıda Programı (WFP), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Avrupa Birliği (AB) ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM); ulusal aktörler arasında Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Göç İdaresi Başkanlığı ve valilikler; yerel aktörler arasında ise mahallî meclisler, yerel idareler, kamp yönetimleri, toplum liderleri, öğretmenler, sağlık işçileri ve yerel STK'lar zikredilebilir.

"İş birliği ihtiyacımız olduğu yerlerde sektörel iş birlikleri gerçekleştiriyoruz. Ama bizim için en önemlisi mahallî meclisler ve yerel hükûmetler. Bu, bizim orada daha ihtiyaca yönelik yardım yapmamızı kolaylaştırıyor. Onlar bize yazılı talepte bulunuyorlar. Şuna ihtiyacımız var diye. Biz de tespit yapıyoruz. Mesela kamp kuracağız. Erbil Dostluk Kampı. Bunun yerini kim gösteriyor bize, yerel meclisler gösteriyor. İdlipte de öyle. Bu yoğun iş birliği olmasa orada faaliyet gösteremeyiz." (*Mülakat*, Bayram Selvi).

Aşağıdaki tabloda Türk Kızılay'ın yaşam hattı için önemli olan bazı insani diplomasi faaliyetlerinde krizin aşaması, insani durum, ilgili fazda neye ihtiyaç duyulduğu, ne tür bir insani diplomasi çalışması uygulandığı ve kimlerle iş birliği yapıldığı özetlenmiştir. Paydaşlar tabloda belirtilenlerle sınırlı olmamakla birlikte tabloda yer verilenler birincil olanlardır. Ayrıca tabloda yer verilen insani diplomasi eylemlerinden sadece bir kısmı bu çalışmada incelenecektir.

Tarih	Krizin aşaması	Durum	İhtiyaçlar	Uygulanan İnsani Diplomasi Yöntemi	Paydaşlar
Haziran 2011	İlk mültecilerin sınırı varışı	Mülteciler sınırda beklemeye başladı.	Temel insani yardım malzemesi, barınak ve koruma	Müzakere, iş birliği ve savunuculuk	Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti, AFAD, valilikler, STK'lar
Nisan 2012	Şiddetin tırmanması sonucu yeni mülteci akını	Mülteci sayısında artış yaşandı.	Temel insani yardım malzemesi, barınak ve koruma, yeni mülteci kampının kurulması.	AFAD'ın 18 Ağustos Genelgesi ile bağlantılı olarak müzakere, iş birliği ve savunuculuk çalışmaları, dünyaya sesleniş	AFAD

Tarih	Krizin aşaması	Durum	İhtiyaçlar	Uygulanan İnsani Diplomasi Yöntemi	Paydaşlar
2012 ve sonrası	Mültecilerin Türkiye içerisinde yerleşmeye başlaması	Kayda değer bir mülteci nüfus Türkiye'deki şehirlerde yerleşmeye başladı.	Temel insani yardım malzemesi, yaşayacak yer (ev), sağlık, eğitim ve iş imkânları	Şehirlerde yaşayan mülteciler için savunuculuk. Türk Kızılay'ın apel yayımlaması	IFRC
Nisan 2014	Çatışma bölgelerinde ve çevresinde insani hareketliliğin devamı	Suriye içerisinde çok sayıda mağdurun yardıma ihtiyaç duyması	Sınır ötesi yardım operasyonu	İnsani yardım koridoru için müzakere, Türk Kızılayı Sınır Ötesi Yardım Projesi	OCHA
2014 ve sonrası	Hem Suriye'de hem de Türkiye'de insani hareketlilik	Suriye halkı hem ülke içerisinde hem de komşu ülkelerde sıkıntı çekmekte.	Temel insani yardım malzemesi, sosyal uyum desteği	Savunuculuk	Muhtelif paydaşlar, medya, STK, bireyler vb.
Aralık 2016	Krizin 5. yılı; sınırdaki mülteci kamplarından bazıları tahliye edilip mültecilerin şehir merkezlerine nakli	3,7 milyon Suriyeli mülteci, çoğunlukla Türkiye'nin kentsel merkezlerine yerleşti.	Temel insani malzeme, yaşayacak yer (ev), sağlık, eğitim ve çalışma olanakları	Sosyal Uyum Yardımı (SUY) projesi kapsamında müzakere, iş birliği ve savunuculuk	AB ECHO, IFRC, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, T.C. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı, AFAD
2016, 2017, 2018 ve sonrası	Suriye içerisinde çatışmaların tırmanması, barış operasyonlarının başlaması	Hem Türkiye'de yerleşen hem de Suriye'de yaşayan halk desteğe ihtiyaç duymakta	Temel insani destek, barınma, sağlık vb. ihtiyaçlar; insanların çatışma bölgelerinden tahliyesi	Gizli ve halka açık diplomasi, savunuculuk	Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, uluslararası, ulusal ve yerel STK'lar, yerel halk
2011 ve sonrası	Krizin hem coğrafi hem de insani sorunlar ve etkilenenler itibarıyla yayılması/ yaygınlaşması	On yılın sonunda Suriye nüfusunun yansı evlerini terk etmeye zorlandı; 10 milyondan fazla insan korumaya muhtaç, 6 milyondan fazlası ülke içerisinde yer değiştirmiş ve bir o kadarı da komşu ülkelere sığınmış durumdadır.	Bilinçlenmeyi arttıracak basın açıklamaları ve toplantıları	Savunuculuk	Muhtelif paydaşlar

İnsani Diplomasi Eyleminin Seyri: Araçlar ve Uygulama

Türk Kızılay sınıra gerçekleşen mülteci akınının hemen ardından insani diplomasi faaliyetleri yoluyla karar mercilerinin dikkatini sahaya çekmiştir. İnsani yardım koridorlarının açılmasında ve Türkiye-Suriye boyunca yaşam hattının tesisinde etkili olan müzakere ve savunuculuk faaliyetlerinden bir kısmına aşağıda değinilecektir.

Müzakereler

Türk Kızılay, Suriye İnsani Yardım Operasyonu kapsamında müzakereyi etkili bir insani diplomasi aracı olarak kullanmıştır.

Krizin İlk Dönemleri

Türk Kızılay, Suriye'de 2011 Nisan'ında patlak veren krizle birlikte ekiplerini sahada konumlandırdı. İvedilikle Yayladağı I, Yayladağı II, Reyhanlı, Altınözü ve Boynuyğun isimleriyle beş çadır kent kuruldu. Suriye İnsani Yardım Operasyonu, ilk önce bu kampların kurulmasına nazaran Türkiye sınırları içerisinde bir insani yardım operasyonu olarak başladı. Türk Kızılay'ın yardım kampanyasının ikinci ayağı, Güveççi, Görentaş, Aşağıpulyazı güvenlik kontrol noktalarında ve karakollarda toplanan kişilere sıcak yemek, bebek bezi, bebek maması ve hijyen seti gibi temel ihtiyaç malzemesi konusunda destek olmaktı. Bir yıl süresince insani yardım operasyonu bu şekilde devam etti, Türkiye içindeki kamplarda kalanlar ve sınır kapılarında biriken insanlar için gerekli adımlar atıldı (*Mülakat*, Bayram Selvi).

Türk Kızılay'ın insani zorluklarla mücadele, barınma ve koruma sağlama gibi insani diplomasi hedefleri, krizin bahsedilen bu iki aşamasında da yerine getirildi. Bu aşamada Türk Kızılay, Suriyeli mültecilerin temel insani ihtiyaçlarının sağlanması ve korunması noktasında Türk hükûmeti, AFAD, valilikler, STK'lar vb. çeşitli paydaşlarla müzakere ve iş birliği içinde oldu.

İnsani Yardım Koridorunun Açılması / AFAD Genelgesi

2012'nin Ağustos'unda Suriye'de çatışmanın yoğunlaşması ve şiddetin artması sonucunda Türkiye'ye sığınan insan sayısında ani bir artış görüldü. Bunun üzerine Türk Kızılay Süleymaniye, Ceylanpınar, Akçakale, İslahiye, Kilis ve Karkamış'ta yeni mülteci kampları açtı (*Mülakat*, Bayram Selvi). Öte yandan Suriye'deki insanlara ulaşma gerekliliği zo-

runlu bir insani sorumluluk hâline geldi ve aynı zamanda Türkiye'ye güvenli bir geçiş yolunun sağlanması zarureti ortaya çıktı. Bu aşamada, 18 Ağustos 2012'de Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) dünyaya acil insani yardım çağrısında bulunan bir genelge yayımladı.

Bu genelgenin hazırlanma sürecinde Türk Kızılay, AFAD'ı ve diğer yetkilileri sınırdaki insani durum hakkında bilgilendirdi ve genelgenin hazırlanma sürecinde karar vericileri bilgilendirici bir rol oynadı. Dünyaya yapılacak acil yardım çağrısında talep edilmesi gereken ve ihtiyaç duyulan insani yardımın içeriği Kızılay'ın sahadan paylaştığı veriler üzerine inşa edildi:

“Onun [insani yardımın] içeriğini de belirleyen bizdik hatta bendim. İnsani yardım neleri kapsamalı, neye ihtiyaç var? Kuru gıda, hijyen seti, battaniye, o tarz bir sepet yapmıştım ben. İnsani ihtiyaç sepeti. Böyle bir apel yapıldı tüm dünyaya.” (Mülakat, Bayram Selvi).

AFAD'ın 18 Ağustos 2012'de ilan ettiği genelgede Türk Kızılay'ın rolüne de değinildi:

“Suriye'nin kuzeyinde yaşanan şiddet nedeniyle bu bölgelere insani yardım ulaştırmada yaşanan zorluklar dikkate alınarak uluslararası hukuka uygun olarak ülkemiz, Suriye sınırının sıfır noktasında AFAD koordinasyonunda insani yardım dağıtımına başlamıştır. Hükümetimiz tarafından Birleşmiş Milletlere ve ayrıca Türk Kızılay tarafından muhataplarına bilgi verilmiştir.” (AA, 2012).

Söz konusu AFAD genelgesi, Suriye halkı için insani yardım koridorunun açılmasına olanak sağlamıştır. AFAD, Suriyelilere yönelik insani yardımların, sınır ötesi insani yardımlar da dâhil olmak Türk Kızılay tarafından dört sınır noktasında kurulacak sınır yardım ekiplerince gümrüklerde kabul edileceğini, depolanacağını ve ilgili makamlara ulaştırılacağını duyurmuştur. Bu genelgenin ardından Türk Kızılay, insani yardım koridorunun ilk nüveleri olan Yayladağı, Cilvegözü, Öncüpınar ve Karkamış'ta dört sınır yardım gümrük kapısı kurmuştur (*Mülakat*, Bayram Selvi). İlerleyen yıllarda Türk Kızılay'ın yönettiği bu kapıların sayısı 12'ye ulaşmıştır. İnsani yardım koridorunun hayati unsurları olan bu kapıların tamamı hem sıfır noktasında yardım dağıtmak hem de Suriye'nin iç bölgelerine yardım ulaştırmak için hâlen faaliyettedir (TRC, 2014b).

Türk Kızılay'ın bahsi geçen insani yardım koridorunun ve yaşam hattının etkili şekilde işletilmesindeki kritik rolü Türk Kızılay Eski Başkanı Ahmed Lütfi Akar'ın sözlerine yansımıştır:

“Türk Kızılayı'nın sınırın sıfır noktasında yürüttüğü yardım çalışmaları olmasa, sınırdan Suriye içlerine gönderdiğimiz yardımlar olmasa Suriye'deki kamplardan gelen açlıktan ölüm haberleri daha fazla olurdu.” (TRC, 2014b).

Türk Kızılay, krizin bu aşamasında AFAD genelgesinin hazırlanmasına katkıda bulunmanın yanı sıra Hareket mensubu diğer ulusal dernekleri mağdur kişilerin durumu hakkında bilgilendirmiş ve çeşitli paydaşlarla sistemli bir savunuculuk kampanyası yürütmüştür.

Uluslararası Paydaşlara Çağrı

AFAD genelgesi, dört sınır kapısının açılmasına (daha sonra sayıları 14'e ulaştı) vesile olan ilk adımdı. Türk Kızılay, Türkiye ve Suriye boyunca yayılan yaşam hattını bu sınır kapıları üzerinden canlı tuttu. Diğer insani aktörlerin sınır ötesi yardımlarını kolaylaştırdı. Savunuculuk ve müzakere faaliyetleri sonucunda uluslararası kuruluşların Türk Kızılay üzerinden büyük insani yardım projelerini fonlamaları sağlandı. Türk Kızılay'ın hem bireysel çabaları hem de yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlarla olan iş birliği, bu insani yaşam hattının ayakta kalmasına yardımcı oldu. Uluslararası paydaşlarla müzakere sürecinden bazı örnekler aşağıda belirtilmiştir.

IFRC ile Müzakereler ve 2012 AFAD Genelgesinin İlanı

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Türk Kızılay'ın Suriye halkının yararına müzakerelerde bulunduğu uluslararası paydaşlardır. Türk Kızılay'ın Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin ihtiyaçlarını belirleme ve karşılama çağrısı bağlamında IFRC'ye yönelik insani diplomasi girişimleri karşılık bulmuştur. Aralık 2012'de IFRC üzerinden bir apel yayımlanmıştır (Türk Kızılay, 2014a, s.26). ABD, Almanya, İngiltere ve Hollanda Kızılhaçları bu apeli ivedilikle yanıtlayıp hem nakdi hem aynı yardımlarla destek sunmuştur (Türk Kızılay, 2014a, s.28-29).

Mezkûr apel sonucunda 135 milyon dolarlık bağış toplanmıştır. Türkiye'nin 15 şehrinde Suriyeli mültecilere hizmet vermek üzere 600 civarında personelin hizmet verdiği 16 toplum merkezi kurulmuştur (*Mülakat*, Bayram Selvi).

Birleşmiş Milletler OCHA Müzakereleri

Suriye'ye sınır kapılarının ve insani yardım koridorunun açılmasının ardından Türk Kızılay, bu koridor üzerinden yardım sevkiyatının devamı için uluslararası paydaşlarla görüşmelerine devam etti. Bu kapsamda Türk Kızılay, Suriye'ye insani yardım koridorunun düzenliliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayan "Sınır Ötesi Yardım Projesi"ni 2014 yılında Birleşmiş Milletler OCHA'ya müzakereler yoluyla sunmuştur.

"[İnsani yardım koridorunun sürekliliğini sağlama adına] ...2014 yılında hazırlamış olduğumuz Türk Kızılay Sınır Ötesi Yardımları Projesini OCHA'ya sunduk. OCHA'nın Humanitarian Pooling dediği insani yardım havuzundan fon istedik. 2015 yılının 31 Ağustos'unda bu kabul oldu. BM 1.268.000 dolarlık sınır yardımlarını fonlayacağını, fonlamaktan kasıt sınır yardımı yapacağı anlamı çıkmasın bundan, yardımların maliyetlerini karşılama taahhüdü verdi ve karşıladı." (*Mülakat*, Bayram Selvi).

OCHA'nın taahhüdü Kızılay'ın insani yardım koridorundaki çalışmalarını sürdürebilmesine mühim bir katkı sağladı. Sınır kapılarındaki insan kaynağı, araç gereçler, altyapı çalışmaları, onarım tadilat işleri bu bağış fonuyla karşılandı. Sınır kapılarındaki bilgisayar altyapısının güçlendirilmesi sayesinde sınır memurlarının işlemleri hızlandırıldı. Bazı STK'lara sınır ötesi yardımlar ve küme sistemi hakkında eğitimler verildi. İlâveten OCHA 2016 yılında da sınır yardımları için yaklaşık 2 milyon dolar tahsis etti (*Mülakat*, Bayram Selvi).

OCHA Bölge Müdür Yardımcısı Rajasingham'ın sözleri, Türk Kızılay'ın bu insani koridor ve yaşam hattındaki rolünü ve uluslararası toplumun ilgisini olaya çekmedeki etkisini yansıtmaktadır:

"Türk Kızılayı'nın bu faaliyeti ve insani yardımı kolaylaştırma rolü, Suriye'de binlerce kişinin hayatının kurtarılmasında tarihi bir başarı olarak kaydedilmedir. Diğer yandan Kızılay, insanlık, eşitlik, tarafsızlık ve bağımsızlık gibi ortak insani ilkelerimizi en başarılı şekilde temsil etmektedir. Suriye Krizi Bölgesel İnsani Yardım Koordinatörü Kevin Kennedy'ye ve bana ilham veren faaliyetlerinizi uluslararası toplum ve basınla her fırsatta paylaşmaya devam ediyoruz. Türk Kızılayı ile yaptığımız dördüncü hibe fonu anlaşması olan bu iş birliği ile BM OCHA tarafından Türk Kızılay'a toplam 7,3 Milyon ABD Doları sağlanmış olacaktır." (*Türk Kızılay*, 2017).

Kızılay Kart Projesi Bağlamında Gerçekleşen Müzakereler

Türk Kızılay, insani diplomasi hedefleri arasında yer verdiği “ülkeye sığınan insanlara insani yardım sağlama” doğrultusunda Uluslararası Kızılay ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Avrupa Birliği (AB), Dünya Gıda Programı (WFP), Avrupa Birliği İnsani Yardım Komisyonu (ECHO), BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve T.C. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı gibi bir dizi paydaşla müzakereler gerçekleştirmiştir. Bu müzakereler sonucunda Kızılaykart programı, mağdurların temel yaşamsal ihtiyaçlarını onurlu şekilde karşılayabilmeleri için tasarlanmış nakit temelli bir destek aracı olarak hayata geçirilmiştir. Suriyeli mültecilere temel ihtiyaçlarını karşılamaları için Kızılaykartlar verilmektedir. 2012 yılında başlatılan program, gıda yardımı, eğitim ve sosyal uyum gibi alanlarda farklı sosyal destek projeleri içermekte ve hâlen uygulanmaktadır.

“Türkiye’de kriz evrilmeye, içerik değiştirmeye başladı. Eskiden urban refugee kavramı vardı. Burada da büyük bir iyileşme oldu Türkiye’de. Türk Kızılay; AB, Aile Bakanlığı, WFP, ortaklaşa ESSN dediğimiz Emergency Social Safety Net’i (sosyal uyum yardımlarını) başlatarak Türkiye’de kentli mültecilerin hayatında büyük bir iyileşme sağladı. Sağlanan bu büyük iyileşme Türkiye’de kamplarda yaşayan insanlara da cazip geldi. Onlar da kamp dışına çıkmaya başladılar. 2016-2017’de kamplarda yaşayan yaklaşık 265 bin mülteci de kentlere çıkmaya başladı. Kamplar kapandı. 7 kamp kaldı. 52 bin insan kaldı. Bu sayede Türk Kızılay olarak bütün enerjimizi, varlığımızı sınır ötesine kaydırdık.” (Mülakat, Bayram Selvi).

Savunuculuk

Türk Kızılay insani diplomasi yöntemlerinden savunuculuğu da Suriye İnsani Yardım Operasyonu süresince etkili şekilde kullanmıştır. Aşağıda savunuculuk bağlamında gerçekleşen bazı kampanya örneklerine yer verilmektedir.

Sana İhtiyacım Var

Türk Kızılay, Suriye halkı için karar vericileri ve kamuoyunu harekete geçirmeye yönelik önemli bir savunuculuk ve ikna aracı olarak işlev gören *Sana İhtiyacım Var* kampanyasının bir parçası olmuştur. AFAD, Türk Kızılay, HAK-İŞ, Türkiye Diyanet Vakfı, Memur-Sen ve Anadolu Ajansı gibi çeşitli paydaşlar, birçok hayır kurumu, vakıf, dernek ve meslek kuruluşları Ocak 2014’te İstanbul’da düzenlenen basın toplantısıyla kampanyayı dünyaya duyurmuştur.

Suriye nüfusunun üçte ikisinin ülke dışına göç etmek durumunda kaldığı, 1 milyondan fazla çocuğun zor şartlar altında yaşadığı, ölümlerin gerçekleştiği, 5 milyon kişinin ülke içerisinde yer değiştirdiğine ilişkin mesajlar bu kampanya kapsamında ilan edildi. BM, AB, IFRC gibi uluslararası kuruluşlara, ABD, Rusya ve İran gibi ülkelere çağrıda bulunuldu. Mesaj netti: “Şimdiye kadar bazı tereddütleriniz olabilir, bazı siyasi çatışmalar karşısında tarafsızlığınızı korumak isteyebilirsiniz ama lütfen basına yansıyan katliam görüntülerine karşı sessizliğinizi bozun, insanlığın ve adaletin yanında yerinizi alın.” (TRC, 2014). Bu savunuculuk kampanyası, Türk Kızılay’ın insani yardım faaliyetlerinde bulunduğu yaşam hattı için önemli bir paydaş seferberliğini temin etti.

Halep’i Açlıktan İnsanlığı Utançtan Kurtar

Türk Kızılay, bizzat kendisinin başlatıp yürüttüğü savunuculuk ve yardım kampanyalarının yanı sıra muhtelif paydaşların savunuculuk kampanyalarına da destek sunmuştur. Memur-Sen’in yürüttüğü *Halep’i Açlıktan İnsanlığı Utançtan Kurtar* kampanyası bu minvalde zikredilebilir. Dönemin Türk Kızılay Genel Müdürü Mehmet Güllüoğlu kampanyanın ilanı için düzenlenen basın açıklamasında “Kızılay olarak hayırseverlerimizin desteğiyle Suriye’ye her gün ortalama 20 TIR’lık yardım gönderiyoruz. Ancak Suriye içerisindeki 6 milyon insan bizlerin yardımını bekliyor. Suriye krizi bizim için de, İslam âlemi için de çok önemli bir imtihandır. Türkiye bu imtihanı sadece devletiyle değil, bireyleriyle, fertleriyle de veriyor. Bugün de bunun bir örneğini görüyoruz. Halep’te insanlık suçu, savaş suçu cümleleri anlamını yitirdi. Suriye krizini çözmek adına adımlar başlatılmalıdır.” ifadelerini kullanarak dünyaya seslenmiştir. (Türk Kızılay, 2016). Bu kampanyanın da karar vericilerin ve kamuoyunun dikkatini Suriye halkının yaşadığı drama çekme ve kendilerini harekete geçirme konusunda önemli bir işlevi olmuştur (TRC, 2016).

Basın Açıklamaları

Türk Kızılay’ın karar vericileri ikna etmek ve kamuoyunun dikkatini çekmek için kullandığı bir diğer savunuculuk aracı da basın açıklamaları/ konferanslarıdır. Türk Kızılay, krizin başlangıcından bu yana zaman zaman ulusal ve uluslararası medya kuruluşları aracılığıyla basın toplantıları düzenlemiştir. Örneğin Türk Kızılay Genel Başkanı Dr. Kerem Kınık, 2021 Mart’ında basın mensuplarıyla yaptığı toplantıda Suri-

ye'deki insani durumla ilgili istatistikleri paylaşp "Her şeyini yitirmiş 20 milyonluk bir kitleden bahsediyoruz." dedikten sonra 13,5 milyon Suriyelinin insani yardıma muhtaç olduğu, 2,5 milyon çocuğun okula gidemediği, 6 milyon kişinin barınmaya muhtaç olduğunu vurgulamış ve uluslararası topluma şu çağrıda bulunmuştur: "Silahla, askeri çatışmayla gidilebilecek bir yer yok. Tek yol insan haklarını odağa alan, gerçekçi, yaptırımını olan uluslararası bir taahhüt. Suriyeliler nerede yaşarsa yaşasın, dünyanın onlara bir koruma taahhüdü vermesi gerekiyor." (DW, 2021).

Muhtemel Riskler

Suriye krizine yönelik insani diplomasi faaliyetleri yürütülürken operasyonel açıdan bazı zorluk ve riskler görölmektedir. Sınırın Suriye tarafında özellikle DEAŞ gibi radikal grupların kontrolü altında bulunan bölgelerde insani yardım faaliyetlerinde bulunmak, insani yardımları güvenli şekilde ulaştırmak ve insani yardım personelinin emniyetini sağlamak sahada karşılaşılan zorluklar arasındadır. Nitekim 2020 yılında Suriye'de saha görevinde bulunan Türk Kızılay personeli Mehmet Arif Kıdıman, Türk Kızılay ekibinin bulunduğu araca düzenlenen silahlı saldırı sonucunda şehit olmuştur. Gerek Türk Kızılay gerekse diğere paydaşlar sahada erişim ve güvenlikle ilgili sıkıntılar yaşayabilmektedir.

Operasyonel risklerin yanı sıra insani diplomasi uygulama sürecinde etkilenen nüfusa doğru zamanda, doğru araçlarla ulaşabilme, zamanı planlama ve etkili kullanabilme konusu da ihmal edilmemesi gereken bir husustur. Diğere yandan krizin ilerleyen aşamalarında Türkiye'deki şehirlere geçmeye başlayan Suriyeli nüfusun sosyal uyum sorunu yaşaması ve ev sahibi toplum tarafından toplumsal yük gibi görölmeye başlaması da muhtemel riskler arasındadır. Dolayısıyla insani diplomasi politikasının merkezine sadece sınır hattında yaşayan mültecileri almak süreç içinde ortaya çıkabilecek sorunların gözden kaçırılmasına neden olabilirdi. Ancak Türk Kızılay, geniş açıyla bütün mültecileri kapsamak üzere belirlediği politikası dâhilinde hayata geçirdiği sosyal uyum ve Kızılaykart projeleriyle bu sorunları olabildiğince hafifletebilmiştir.

Son Söz

İnsan için İnsaniyet Namına Söz Veriyorum!

İnsani diplomasi, birbirimizden farkımız olmadığı hâlde mevhum bir takım farklılıkları sebebiyle ızdıraba d   ar olan insanlar için kişisel sorumluluk itkisiy  le üstlenilen insani sonuçlar üretme eylemlili  idir.

De  illemey  le sürdürelim: Ne geleneksel kamusal diplomasinin yenilenmiş süslü p  sl  s  d  r insani diplomasi ne de iktidar dışı kalmış kişilerin veya kurumların g    ve taraftar toplamak için girdikleri bir kılıktır; tümüyle ve sadece zayıf, kırılgan, incinebilir, yoksun/ mağdur, a  a  lara itilmiş/ madun garip gurabanın üzerine kapanıp onlara gelen sadmelere kendilerini siper edenlerin, o saldırganların kulaklarını sağır edercesine susku ve s  k  n dolu -akli delilleri sahih ve kavi, duygusal tonu insani ve k  mil kelimidir- izzete ve haysiyete davet fig  nlarıdır.

Bütün İnsanlar Aynıdır

Biriz, aynıyız, yok birbirimizden farkımız; doğum   l  m bizim için, bolluk darlık bizim için, sevinç ve üzüntü bizim için. Hepimiz ya  şyoruz hız-n  , kederi, mutluluğu, özlemi, vuslatın   taretini; duygular da, eylemler de, deneyimler de bir kez veya birçok kez biz insanların dünyasında var, dünya var olalı beri... Bizzat se  medi  imiz bir ana babanın evladıyız; tercihimizin sorulmadığı bir mekâna, nasılına ilişkin herhangi bir fikrimizin veya talebimizin alınmadığı bir bedenle doğduk, çoğu unsuru üzerine söz sahibi olmadığımız bir ömrü sürüp geldik yaşadığımız lahzaya.   dem ve Havva dâhil hiçbir   dem çocuğu farklı değildi nitekim. Bedenimiz böyle de çevremiz zeminimiz farklı mı sanki? a  a  , ta  , toprak... ırmak, da  , sema... dört y  n, yedi iklim, bütün k  inat... Hangisi v  coda gelirken du-da  ımız kımıldadı, dilimiz depreşti, parmağımızı kaldırdık.

Gelin tasdik ve ikrar edelim şimdiden, ızdırıp verecek her türlü vuku-ata kar  şı bir   n alma niyetiyle: *Ayağımın bastığı yer yahut üstümdeki gök m  l  k  m değildir, miras da değildir bana, olmayacaktır da hiçbir zaman asla; paylaşacağım her zaman rahathlıkla, başkalarıyla...*

Her Bir İnsan Kişisel Olarak Sorumludur

Soliptik bir evrende yaşıyoruz belki; bunu bilmiyorum, öyle olduğuna dair iddialı iddialı konuşup yazanların da kesinkes bildiğinden söz edemeyiz her hâlde. Olsa olsa ikna edici konuştuklarını, ileri sürdükleri argümanlarla konuyu oldukça akla yakın hâle getirdiklerini söyleyebiliriz. Ateş yakar, taş soğuk, demir serttir bedahetinde gözümüze gözümüze sokulamadığı bir hakikattir soliptik gerçekliğin veya evren tasavvurunun.

Doğru yahut yanlışın ölçütünün tekil ben olmadığı da bir hakikat. Şura-dan geçen bir Âdem evladı dese böyle, geriye kalan bütün baba bir kardeşleri “Hadi ordan!” demeye namzettir kesinlikle. En azından kalpler, “Ben x veya y’nin ölçütüyüm.” dediğinde biri, buna yatmayacaktır, itirazını her atışında dile getirecektir; iki dudağı arasındaki bir şey söyleme istek, mecal yahut cesareti bulamasa da.

En az 1-0 galip bütün ön cümlelerimin rağmına ben çok önemliyim, bensiz bir dünya bırakın tefekkür edilmeyi tasavvur veya hayal dahi edilemez. Çünkü Hayyam’ın dediği gibi “ben olmayınca bu güller, bu serviler yok. / kızıl dudaklar, mis kokulu şaraplar yok. / sabahlar, akşamlar, sevinçler, tasalar yok. / ben düşündükçe var dünya, ben yok o da yok...”

Gelin ilan edelim hemen şimdi: *Önce beni bulur karşısında insana karşı hareket çeken, insanca olmayan herhangi bir harekete yeltenen, insanlığa karşı hareketlenen!*

İnsani Olandır İnsani Olan

Hukuk dilinin sarıhlığına, kesinliğine, sertliğine uygun bir kodifikasyonu ne kadar yaparsak yapalım mutlaka mühmel geçilmiş veya muhammen olmayan bir şeyler kalacaktır. Ahir zamandaysak da, 11. saatteysek de sonu getiren düdük çalmadıkça her dakika yeni, daha önce görülmedik, akla hayale gelmedik bir şey çıkabilir.

Önümüze gelince böyle bir vaka veya bir parçası olursak böyle bir vakianın, gelin anlaşalım ilkemiz şuracıkta dursun: *Bütün insanlar için ve insana göre, insanca sözleşmenin peşinde olacağım; hep, daima, ilelebet.*

Ve Söz Verelim Peşin Peşin

Mustazaflardan yana hasbi, onların güçlerini kırıp zaafa uğratan müstekbir ve mütegalibeye karşı hesabi, müzakerelerinde hesabına sürekli hâkim bir ilişki biçiminin gereği çerçevesinde daima, durmadan duraksamadan, her an ve her yerde faal olacağız...

-Alpaslan Durmuş

Kaynakça

- 25th Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement. (1986). *Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement* <https://standcom.ch/download/stat/Statutes-EN-A5.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06.2021).
- 33rd International Conference of the Red Cross and Red Crescent. (2019). *9-12 December 2019 in Geneva 33rd International Conference* <https://rcrcconference.org/about/33rd-international-conference/> (Erişim Tarihi: 04.06.2021).
- Aaronson, M. (2013). The Nigerian Civil War and humanitarian intervention. içinde: Everill, B. ve Kaplan, J. (ed.). *The history and practice of humanitarian intervention and aid in Africa*, s. 176-196. Londra: Palgrave Macmillan.
- Aaslestad, K. B. (2019). Aid to the war distressed: Early transnational humanitarian exchange at the close of the Napoleonic Wars. *Annales Historiques de la Révolution Française*, 397(3), s. 171-192.
- Acuto, M. (2012). *Negotiating relief: The politics of humanitarian space*. Londra: Hurst Publishers.
- African Union South Sudan Commission of Inquiry. (2014). *Final report of the African Union Commission of Inquiry on South Sudan* <http://www.peaceau.org/uploads/auciss.final.report.pdf> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- Afrika Birliği. (2000). *Constitutive Act of African the Union* https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf (Erişim Tarihi: 18.06.2021).
- Aljazeera. (2021). *2020 was 'deadliest' year ever for Rohingya sea journeys: UNHCR* <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/20/rohingya-sea-journeys-un> (Erişim Tarihi: 20.08.2021).
- ALNAP. (2018). *The state of the humanitarian system*. ALNAP Study. Londra: ALNAP/ODI.
- ALNAP. (2018). *Yemen: Life-saving assistance and beyond, state of the humanitarian system* <https://sohs.alnap.org/blogs/yemen-life-saving-assistance-and-beyond> (Erişim Tarihi: 07.12.2022).
- Anadolu Ajansı. (2016). *Türk Kızılayı insani diplomaside güçlü aktör olacak* <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-kizilayi-insani-diplomaside-guclu-aktor-olacak/542328> (Erişim Tarihi: 28.08.2021).
- Anadolu Ajansı. (2018). *Küresel insani yardım raporu: Dünyanın 'en cömert ülkesi' Türkiye* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuresel-insani-yardim-raporu-dunyanin-en-comert-ulkesi-turkiye/1180618> (Erişim Tarihi: 28.08.2021).
- Arı, T. (1997). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Aslan, H. K. ve Durmuş, K. T. (2021). *Arap ayaklanmalarının politik ekonomisi: Mısır ve Tunus örnekleri*. ORSAM Rapor, No: 29 https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/arap-ayaklanmalarinin-politik-ekonomisi-misir-ve-tunus-ornekleri.pdf (Erişim Tarihi: 21.09.2022).
- Aslan, H. K. (2022). Körfez bölgesinde emek göçü dinamikleri. *OrtaDoğu Analiz*, 13 (109), s. 34-37.
- Atallah, Y. (2017). *How humanitarian diplomacy helps in complex emergencies?* Canadian Red Cross Blog <https://www.redcross.ca/blog/2019/2/how-humanitarian-diplomacy-helps-in-complex-emergencies> (Erişim Tarihi: 04.02.2017).
- AWSD. (2022). *Aid worker security report figures at a glance* https://www.humanitarianoutcomes.org/sites/default/files/publications/awsd_figures_2022.pdf (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- AWSD. (2022). *Major attacks on aid workers: Summary statistics* <https://aidworkersecurity.org/incidents/report> (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- Ayeb-Karlsson, S. ve diğ. (2019). I will not go, I can not go: Cultural and social limitations of disaster preparedness in Asia, Africa, and Oceania. *Disasters*, 43(4), s. 752-770.
- Azar, E., Jureidini, P. ve McLaurin, R. (1978). Protracted social conflict: Theory and practice in the Middle East. *Journal of Palestine Studies*, 8(1), s.41-60.

- Barnett, M. (2017). Introduction. içinde: Barnett, M. *Paternalism beyond borders*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1177/1464993418786399>.
- Barnett, M. ve Walker, P. (2015). Regime change for humanitarian aid. *Foreign Affairs*, 94(4), s. 130-141.
- Barston, R. P. (2013). *Modern diplomacy* (4. basım). Londra: Routledge.
- Battır, O. (2017). *İnsani diplomasi: Teoriden pratiğe Türk dış politikasının yeni aracı*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Battır, O. (2019). Küreselleşme çağında bir yumuşak güç unsuru olarak sağlık diplomasisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), s. 151-161. <https://doi.org/10.18506/anemon.552103>.
- Benham, J. E. M. (2017). *Peacemaking in the Middle Ages: Principles and practice*. Manchester: Manchester University Press.
- Bercovitch, J. ve Houston, A. (2000). Why do they do it like this? An analysis of the factors influencing mediation behavior in international conflicts. *The Journal of Conflict Resolution*, 44(2), s. 170-202.
- Berger, P. L. ve Huntington, S. P. (2012). *Bir küre bin bir küreselleşme* (çev. Ayla Ortaç). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Berridge, G. R. (2015). *Diplomacy: Theory and practice* (5. basım). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Berridge, G. ve James, A. (2003). *A dictionary of diplomacy* (2. basım). New York: Palgrave.
- Betts, A. ve Bloom, L. (2014). *Humanitarian innovation: The state of the art*. New York: UN OCHA.
- Bilge, S. (1996). Kıbrıs uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği münasebetleri. içinde: *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995)*, s. 368-376. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin, M. S. (2020). Wilson İlkeleri. içinde: *Atatürk Ansiklopedisi* (açık erişim ansiklopedi, erişime açılma tarihi: 29.10.2020). Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı <https://ata-turkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/wilson-ilkeleri/> (Erişim Tarihi: 20.08.2021).
- Binder, A., Meier, C. ve Steets, J. (2010). *Humanitarian assistance: Truly universal. A mapping study of non-Western donors*. Global Public Policy Institute, Research Paper, no: 12 https://www.gppi.net/media/Binder_Meier_Steets_2010_Truly_Universal_-_Mapping_Study_GPPI_RP_12.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- Bjola, C. ve Holmes, M. (2015). *Digital diplomacy: Theory and practice*. New York: Routledge.
- Black, J. (2010). *A history of diplomacy*. Wilts-hire: Reaktion Books.
- Bourdeau, M. (2022). Auguste Comte. içinde: *The Stanford encyclopedia of philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/comte/> (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- Brand, P. ve Yancey, P. (1980). *Fearfully and wonderfully made*. Lincolnshire: Zondervan Publishing Company.
- Brodman, J. W. (2009). *Charity and religion in Medieval Europe*. Washington D.C.: The Catholic University Press.
- Bubna, M. (2010). *Humanitarian diplomacy and failed states: Case study of the WFP operations in Somalia*. IDSA Issue Brief https://www.files.ethz.ch/isn/137975/IB_WFPOperationsinSomalia_mayank.pdf (Erişim Tarihi: 24.10.2022).
- Bülbül, K. (2009). *Küreselleşme, temel metinler - ekonomi, siyaset, kimlik, kültür, medeniyet*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çalışkan Cığır, S. (2016). *DWW's humanitarian space in Turkish foreign policy*. Sabancı Üniversitesi, Master Tezi.
- Calvino, I. (1992). *The non-existent knight in our ancestors*. New York: Vintage Classics.
- Carbonnier, G. (2021). *Humanitarian economics: ICRC Vice President on how it can better address protracted conflicts* <https://www.icrc.org/en/document/humanitarian-economics-icrc-vice-president-how-it-can-better-address-protracted-conflicts> (Erişim Tarihi: 11.05.2021).
- Çemrek, M. ve Yılmaz, B. (2021). Türkiye'nin 2020 yurt dışı insani yardımları: Pandemi ve ötesi. içinde: Kesgin, S. S. ve Durmuş, A. (ed.) *Türkiye İnsani Çalışmalar Yılı 2020*, s. 51-53. İstanbul: Kızılay Akademisi.

- Cenevre Sözleşmesi*. Madde. 62, 63, 142, 158. 12 Ağustos 1949 <https://www.icrc.org/en/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Çizakça, M. (2006). *Osmanlı dönemi vakıflarının tarihsel ve ekonomik boyutları, Türkiye’de hayırseverlik: Vatandaşlar, vakıflar ve sosyal adalet*, s. 19-31. İstanbul: TÜSEV.
- Clark, M. D. (2018). *Humanitarian multi-track diplomacy: Conceptualizing the definitive, particular and critical role of diplomatic function in humanitarian action*. Doktora Tezi. University of Groningen.
- Cohen, R. (1991). *Negotiating across cultures: Communication obstacles on international diplomacy*. ABD: US Institute of Peace Press.
- Collins Cobuild. (t.y.). Function. içinde: *Collins English Dictionary Online* <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/function> (Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Constantinou, C., Pauline, K. ve Paul, S. (2016). Introduction: understanding diplomatic practice. içinde: Costas Constantinou, Pauline Kerr and Paul Sharp. *The SAGE Handbook of Diplomacy*, s. 1-10. London: SAGE.
- Cooper, A. F., Heine, J. ve Thakur, R. (2013). *The Oxford handbook of modern diplomacy*. Oxford: Oxford University Press.
- Cook, A. D. (2021). Humanitarian diplomacy in ASEAN. *Asian Journal of Comparative Politics*, 6(3), s. 188-201.
- Council of the European Union. (2018). *Education in emergencies and protracted crises- council conclusions*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14719-2018-INIT/en/pdf> (Erişim Tarihi: 23.10.2022).
- Council on Foreign Relations. (2022). *Robingya crisis in Myanmar* <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/rohingya-crisis-myanmar> (Erişim Tarihi: 24.08.2022).
- Credit Suisse Research Institute. (2015). *The end of globalization or a more multipolar world?* <https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/studies-publications.html> (Erişim Tarihi: 19.10.2022).
- Cull, N. (2009). *Public diplomacy: Lessons from the past*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Curron, P. (2019). The black hole of humanitarian innovation. *Journal of Humanitarian Affairs*, 1(3), s. 42-45. <https://doi.org/10.7227/JHA.024>.
- DARA. (2011). *The humanitarian response index 2011: Addressing the gender challenge* https://daraint.org/wp-content/uploads/2012/03/HRI_2011_Complete_Report.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- Davies, K. (2012). *Continuity, change and contest: Meanings of ‘humanitarian’ from the ‘religion of humanity’ to the Kosovo War*. Londra: Overseas Development Institute <https://cdn.odi.org/media/documents/7769.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- De Lauri, A. (2020). *Humanitarianism: Keywords*. Hollanda: Brill Academic Publisher.
- Development Initiatives. (2020). *Global Humanitarian Assistance Report 2020* <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2020/> (Erişim Tarihi: 21.08.2021).
- Development Initiatives. (2021). *Global humanitarian assistance 2021*. <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2021/> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Dijkzeul, D. ve Sandvik, K. B. (2019). A world in turmoil: Governing risk, establishing order in humanitarian crises. *Disasters*, 43(2), s. 85-108.
- Diplo Foundation. (2021). *Humanitarian diplomacy* <https://www.diplomacy.edu/course/humanitarian/> (Erişim Tarihi: 13.06.2021).
- Duffey, T. (2000). Cultural issues in contemporary peacekeeping. *International Peacekeeping*, 7(1), s.142-168.
- Duffield, M. (1994). Complex emergencies and the crisis of developmentalism. *IDS Bulletin*, 25(4) <https://www.ids.ac.uk/download.php?file=files/dmfile/duffield254.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- Dülger, K. (2017). Etkinliği giderek artan yeni bir kavram olarak insani diplomasi ve bu alanda örnek teşkil eden Türkiye’nin insani diplomasi anlayışı. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), s. 1-20.
- Dunant, H. (1950-1990/1862). *Un souvenir de Solférino (Un Souvenir de Solférino’nun 1862’de Cenevre’de yapılmış özgün yayımının tıpkıbasımıdır)*. Genève: Comité International de la Croix-Rouge <https://www.icrc.org/fr/doc/assets/files/publications/icrc-001-0361.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

- Dunant, H. (1964). *Bir Solferino hatırası* (çev. Nermin Arpacıoğlu). Ankara: Türkiye Kızılay Derneği.
- Dunant, H. (1986). *A memory of Solferino*. Geneva: ICRC.
- Dyukova, Y. ve Chetcuti, P. (2013). Humanitarian principles in conflict, *ACF-International* <https://knowledgeagainstthunger.org/technical/humanitarian-principles-in-conflict/> (Erişim Tarihi: 21.08.2022).
- Egeland, J. (2013). Humanitarian diplomacy. içinde: A. F. Cooper, J. Heine ve R. Thakur (ed.). *The Oxford handbook of modern diplomacy*, s. 286-297. Oxford: The Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199588862.013.0020>.
- Erdem, M. (2015). İnsancıl hukukta Martens kaydı. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(2), s. 211-286.
- Erul, B. (2012). Veda Hutbesi. içinde: *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 42, s. 591-593 <https://islamansiklopedisi.org.tr/veda-hutbesi> (Erişim Tarihi: 18.12.2021).
- European Union (EU) ve Food and Agriculture Organization of the United Nations (UN FAO). (2008). *Food security in protracted crises: What can be done?* Food Security Information Action, Policy Brief https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/4CA8F144CB-B5A0B24925762D001C696E-Full_Report.pdf (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Fayda, M. (2006). *Hız. Ömer zamanında gayr-ı müslimler*. İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) ve World Food Programme (WFP). (2010). *The state of food insecurity in the world: Addressing food insecurity in protracted crises*. Roma: FAO <http://www.fao.org/docrep/013/i1683e/i1683e.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Foulkes, J. M. (2004). *The impact of culture and cultural difference on the mediation process*. <http://dx.doi.org/10.26021/4594>.
- France Ministry for Europe and Foreign Affairs. (2020). *France's humanitarian strategy 2018-2022* https://www.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/SHRF_RESUME_EXECUTIF_EN_GroupeURD_2020.pdf (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Freeman, C. W. Jr. (1997). *The diplomat's dictionary*. Washington, D.C.: US Institute of Peace Press.
- FTS, (t.y.). *Financial Tracking Service* <https://fts.unocha.org/> (Erişim Tarihi: 24.10.2022).
- Gönlübol, M. (1993). *Uluslararası politika*. Ankara: Attila Kitabevi.
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. International Peace Research Institute Oslo: Sage Publications.
- Grace, R. (2015). *Humanitarian negotiation: Key challenges and lessons learned in an emerging field*. ATHA White Paper Series https://hhi.harvard.edu/files/humanitarianinitiative/files/humanitarian_negotiation_-_key_challenges_and_lessons_learned_in_an_emerging_field.pdf?m=1610651653 (Erişim Tarihi: 21.08.2022).
- Gross, M. L. (2007). From medical neutrality to medical immunity. *Virtual Mentor*, 9(10), s. 718-721. Doi: 10.1001/virtualmentor.2007.9.10.mhst1-0710.
- Grunewald, F. (2001). Responding to long-term crises. *Humanitarian Exchange*, no: 18, s. 2-3 <https://odihpn.org/wp-content/uploads/2003/06/humanitarianexchange018.pdf> (Erişim Tarihi: 24.09.2022).
- Güder, S., Çemrek, M. ve Mercan, M. H. (2020). *Geleceğin Türkiye'sinde dış politika*. İlke İlim Kültür Eğitim Vakfı https://ilke.org.tr/images/dis_politika_rapor_ozeti_online.pdf (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Günay, H. M. (2012). TDV İslam Ansiklopedisi. içinde: *Vakıf*. c. 42.
- Hall, A. J. (2008). *That bloody woman: A biography of Emily Hobhouse*. Truran: Cornwall.
- Hankiss, E. (1999). Globalization and the end of the nation state? *World Futures*, 53(2), s. 135-147. <https://doi.org/10.1080/02604027.1999.9972735>.
- Harp esirlerine yapılacak muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi*. Madde 12. 12 Ağustos 1949 <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-treatment-prisoners-war#:~:text=Prisoners%20of%20war%20must%20at,breach%20of%20the%20present%20Convention> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).

- Harp hâlindeki silahlı kuvvetlerin hasta ve yaralılarının vaziyetlerinin ıslahı hakkında Cenevre Sözleşmesi*. Madde 12. 12 Ağustos 1949 <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=CECD58D1E2A-2AF30C1257F15004A7CB9> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Harp zamanında sivillerin korunması-na ilişkin Cenevre Sözleşmesi*. Madde 13-27. 12 Ağustos 1949 <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-protection-civilian-persons-time-war> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin durumu*. (Çev. Savran, S.). Metis Yayınları.
- Harvey, P. (1997). *Rehabilitation in complex political emergencies: Is rebuilding civil society the answer?* IDS Working Paper 60. Brighton: IDS <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/3364> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Haşimi, C. (2014). Turkey's humanitarian diplomacy and development cooperation. *Insight Turkey*, 16(1), s. 127-145.
- Haque, Md. M., (2021). The Rohingya Crisis and Geopolitics: A Public Policy Conundrum. içinde: Swazo, N. K., Haque, Sk. T. M., Haque, Md. M. ve Nower. (ed.) *The Rohingya crisis: A moral, ethnographic, and policy assessment*, s. 34-51. Oxon: Routledge.
- Held, D. ve McGrew, A. (1998). The end of the old order? Globalization and the prospects for world order. *Review of International Studies*, 24(5), s. 219-245. <https://doi.org/10.1017/S0260210598002198>.
- Held, D. ve McGrew, A. G. (2008). *Küresel dönüşümler: Büyük küreselleşme tartışması* (çev. A. R. Güngen). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hencaerts, J. M. ve Doswald-Beck, L. (2005). Kural 109. içinde: *Uluslararası insancıl teamül (örf-âdet) hukuku. c. 1: Kurallar*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları <https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/uluslararası-insancil-teamul-orfadet-hukuku-customary-ihl-vol1.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2022).
- Hencaerts, J. M. ve Doswald-Beck, L. (2005). Kural 111. içinde: *Uluslararası insancıl teamül (örf-âdet) hukuku. c.1: Kurallar*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları <https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/uluslararası-insancil-teamul-orfadet-hukuku-customary-ihl-vol1.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2022).
- Heyse, L. (2016). *Choosing the lesser evil: Understanding decision making in humanitarian aid NGOs*. Londra: Routledge.
- Hocking, B. A. (2006). Using reflection to resolve conflict. *AORN Journal*, 84(2), s. 249-259. [https://doi.org/10.1016/S0001-2092\(06\)60492-4](https://doi.org/10.1016/S0001-2092(06)60492-4).
- Hitchcock, W. I. (2014). World War I and the humanitarian impulse. *The Tocqueville review/La revue Tocqueville*, 35(2), s. 145-163.
- Hoexter, M. (2003). Charity, the poor, and distribution of alms in Ottoman Algiers. içinde: Bonner, M., Ener, M. ve Singer, A. (ed.) *Poverty and charity in Middle Eastern contexts*, s.145-164. Albany: SUNY Press.
- Humanitarian Policy Group (HPG). (2016). *Planning from the future: Is the humanitarian system fit for purpose?* Humanitarian Policy Group, King's College, London and Tufts University https://fic.tufts.edu/wp-content/uploads/pff_report_uk.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- ICC. (1998). *Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü. Madde 7. 1(g)* <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- ICC. (1998). *Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü. Madde 8. 2(b)* <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (Erişim tarihi: 09.12.2022).
- Irbah, K. (2019). *Vincent de Paul: A groundbreaking humanitarian* <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2019/08/14/vincent-de-paul-groundbreaking-humanitarian/> (Erişim tarihi: 19.12.2022).

- İHH. (2018). İstanbul humanitarian diplomacy roundtable report. içinde: *Professional roundtable: The emerging concept of humanitarian diplomacy and its conduct within the Syria crisis*. İstanbul: İHH.
- İHH. (t.y.). İnsani diplomasi <https://www.ihh.org.tr/insani-diplomasi> (Erişim Tarihi: 29.08.2021).
- Internal Displacement Monitoring Center (IDMC) ve Norwegian Refugee Council (NRC). (2021). *GRID 2021: Internal displacement in a changing climate* <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2021> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- International Court of Justice (8 July 1996). *Legality of the threat or use of nuclear weapons advisory opinion* <https://www.icj-cij.org/en/case/95> (Erişim Tarihi: 20.08.2022).
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2017). *Humanitarian diplomacy policy* https://web.archive.org/web/20210819081229/http://www.ifrc.org/Global/Governance/Policies/Humanitarian_Diplomacy_Policy.pdf (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- International Review of the Red Cross (IRRC). (2019). Stretched: Protracted conflicts and the people living in the midst of it all. *Voices and Perspectives, International Review of the Red Cross*, 101(912) <https://international-review.icrc.org/articles/stretched-protracted-conflicts-people-living-in-midst-ir912> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- İskit, T. (2014). *Diplomasi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Jones, B. D. (2004). The changing role of UN political and development actors in situations of protracted crisis. içinde: Harmer, A. ve Macrae, J. (ed.). *Beyond the Continuum: The Changing Role of Aid Policy in Protracted Crises*. HPG Report 18, s. 14-27. Londra: Overseas Development Institute.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1994). A critical appraisal of individualism and collectivism: Toward a new formulation. içinde: Kim, U., Triandis, H. C., Kağıtçıbaşı, Ç., Choi, S.-C. ve Yoon, G. (ed.). *Individualism and collectivism: Theory, method and applications*, s. 52-65. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kant, I. (1838). *Religion within the boundary of pure reason*. Edinburgh: Thomas Allan ve Co.
- Kant, I. (2020/1795). *Ebedi barış üzerine felsefi bir tasarı (Zum ewigen Frieden, Ein philosophischer Entwurf, 1795)*. (Çev. C. Yeşilçayır). Ankara: Fol Yayınları.
- Kara barbi kurallarına ve teamüllerine ilişkin IV. Labey Sözleşmesi ve eki. Madde 22-23, 25-28. 18 Ekim 1907 <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Kara, M. (2011). Tekke. içinde: *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s.370-379 <https://islamansiklopedisi.org.tr/tekke#1> (Erişim Tarihi: 17.12.2021).
- Kardaş, T. ve Erdağ, R. (2014). Bir dış politika aracı olarak TİKA. *Akademik İncelemeler Dergisi (AİD)*, 7(1), s. 167-194.
- Kelman, I. (2012). *Disaster diplomacy: How disasters affect peace and conflict*. Oxfordshire: Routledge.
- Kemp-Spies, Y. (2019). *Global diplomacy and international society/ global south perspectives on diplomacy*. New York: Palgrave.
- Keser, U. (2010). *Kızılay belgeleri ışığında Kıbrıs 1963-1974 (c. 1-2)*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları <http://kizilaytarih.org/yayinlar/10-kizilay-belgeleri-isiginda-kibris-1963-1974-profdrlvi-keser.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Khairi, A., Askandar, K. ve Wahab, A. (2018). From Myanmar to Malaysia: Protracted refugee situations of Rohingya people. *International Journal of Engineering and Technology*, 7, s. 192-196. Doi: 10.14419/ijet.v7i3.25.17545.
- Kınık, K. ve Aslan, H. K., (2020). İnsani Diplomasi. içinde: Usul, A. R. ve Yaylacı, İ. (ed.). *Dönüşen diplomasi ve Türkiye*, s. 353-393. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kireççi, M. A. (2015). Humanitarian diplomacy in theory and practice. *Perceptions*, 20(1), s. 1-6.
- Kızılay Tarih Belge ve Arşiv Yönetimi Müdürlüğü. (2016). *Dünya'nın ilk Kızılay'ı, dünyaya hilali armağan eden Kızılay* <http://kizilaytarih.org/dosya001.html> (Erişim Tarihi: 22.12.2021).
- Kızılay. (2006). *Hilal-i Ahmer'den Türk Kızılayı'na 148 yıllık yardım çınarı* <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/2850> (Erişim Tarihi: 22.12.2021).

- Kızılay. (2021). *2020 faaliyet raporu* https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2020_tr_web-01-07-2021-48114193.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2022).
- Kızılay. (2021). *Misyonumuz ve vizyonumuz* <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/misyonumuz-vizyonumuz> (Erişim tarihi: 24.11.2021).
- Kızılay. (2022). *Türk Kızılay 2019-20-21 konsolide faaliyet raporu* <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turk-kizilay-2019-20-21-konsolide-faaliyet-raporu-13-05-2022-38119111.pdf> (Erişim tarihi: 15.07.2022).
- Kızılay. (2022a). *2021 faaliyet raporu* <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turk-kizilay-2021-faaliyet-raporu-11-05-2022-98842565.pdf> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Köksoy, E. (2019). Kamu diplomasisi yönetimi ve stratejisi. içinde: Göksu, O. (ed.). *Kamu diplomasisinde yeni yönelimler*, s. 11-54. Konya: Literatürk-Academia.
- Köksoy, F. (2017). Uluslararası Kızılhaç Komitesinin faaliyetleri ekseninde insani diplomasi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(1/1), s. 99-109.
- Kraut, R. (2020). Altruism. içinde: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/altruism/> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- Kunz, N. ve Reiner, G. (2012). A meta-analysis of humanitarian logistics research. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, s. 116-147. Doi: 10.1108/20426741211260723.
- Kürkçüoğlu, Ö. (2005). Dış politika nedir? Türkiye'deki dünü ve bugünü. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35(1), s. 309-335. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001394.
- Kurlantzick, J. (2019). Rohingya refugees risk going back to another genocide in Myanmar. *World Politics Review* <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/28219/rohingya-refugees-risk-going-back-to-another-genocide-in-myanmar> (Erişim Tarihi: 19.10.2022).
- Lauri, A. (2018). *Humanitarian diplomacy: A new research agenda*. CMI Brief No: 04 <https://www.cmi.no/publications/6536-humanitarian-diplomacy-a-new-research-agenda> (Erişim Tarihi: 24.10.2022).
- Leader, N. (2001). Donor governments and capacity-building in Afghanistan. *Humanitarian Exchange*, no: 18 <https://odihpn.org/publication/donor-governments-and-capacity-building-in-afghanistan/> (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- LeBaron, M. (1998). Mediation and multicultural reality. *Peace and Conflict Studies*, 5(1), s. 3-15. Doi: 10.46743/1082-7307/1998.1187.
- LeBaron, M. (2003). Culture-based negotiation styles. içinde: Burgess, G. ve Burgess, H. (ed.). *Beyond Intractability*. Conflict Research Consortium. Colorado: University of Colorado <https://www.gevim.co.il/wp-content/uploads/2014/01/Culture-Based-Negotiation-Styles.pdf> (Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- LeBaron, M. ve Pillay, V. (2006). *Conflict across cultures. A unique experience of bridging differences*. Boston: Intercultural Press.
- Lederach, J. P. (1991). Of nets, nails and problems: The folk language of conflict resolution in a central American setting. içinde: Avruch, K., Black, P. W. ve Scimecca J. A. (ed.). *Conflict resolution: Cross-cultural perspectives*, s. 165-186. New York, Westport, Connecticut, Londra: Greenwood Press.
- Leeds, C. A. (1997). Managing conflicts across cultures: Challenges to practitioners. *International Journal of Peace Studies*, 2(2), s. 77-90.
- Leonard, M., Stead, C. ve Smewing, C. (2002). *Public diplomacy*. The Foreign Policy Center.
- Lewis, D., Kanji, N. ve Themudo, N.S. (2021). *Non-governmental organizations and development*. Abington, Oxon ve New York, NY: Routledge.
- Longley, K. (2001). Beyond seeds and tools: Opportunities and challenges for alternative interventions in protracted emergencies. *Humanitarian Exchange*, no: 18 <https://odihpn.org/wp-content/uploads/2003/06/humanitarianexchange018.pdf> (Erişim Tarihi: 24.10.2022).
- Lopez, P. J., Bhungalia, L. ve Newhouse, L. (2015). Environment and planning A: Economy and space. *Geographies of Humanitarian Violence*, 47(11), s. 2232-2239.

- Lucke, K. ve Rigaut, A. (2002). *Cultural issues in international mediation* <https://www.nottingham.ac.uk/research/groups/ctecs/projects/translating-cultures/documents/journals/cultural-issues-mediation.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Macrae, J. ve Harmer, A. (2004). *Beyond the continuum: Aid policy in protracted crises*. HPG Report 18, s. 1-12. Londra: Overseas Development Institute.
- Madde 4(e). içinde: *Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü*.
- Margesson, R. (2015). *International crises and disasters: U.S. humanitarian assistance response mechanisms*. ABD: Congressional Research Service <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1172096.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Marks, S. (2020). Diplomacy. içinde: *Encyclopedia Britannica* <https://www.britannica.com/topic/diplomacy> (Erişim Tarihi: 03.01.2022).
- Martin, M. ve Vaughn, B. (2007). Cultural competence: The nuts and bolts of diversity and inclusion. *Diversity Officer Magazine* <https://diversityofficermagazine.com/cultural-competence/cultural-competence-the-nuts-bolts-of-diversity-inclusion-2/> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Matyas, D. ve Pelling, M. (2015). Positioning resilience for 2015: The role of resistance, incremental adjustment and transformation in disaster risk management policy. *Disasters*, 39(1), s. 1-18. <https://doi.org/10.1111/disa.12107>.
- Maurer, P. (2014). Speech given by Mr Peter Maurer, President of the International Committee of the Red Cross, OSCE Parliamentary Assembly. içinde: *New security challenges and the ICRC* <https://www.oscepa.org/en/documents/autumn-meetings/2014-geneva/speeches-13/2646-speech-by-peter-maurer-president-of-the-international-committee-of-the-red-cross-5-oct-2014/file> (Erişim Tarihi: 23.10.2022).
- Maxwell, D., Russo, L. ve Alinovi, L. (2012). Constraints to addressing food insecurity in protracted crises. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 109(31), s. 12321-12325.
- McAuliffe, M. ve Triandafyllidou, A. (ed.). (2021). *World migration report 2022*. Geneva: International Organization for Migration.
- McChesney, R (1991). *Waqf in Central Asia*. New Jersey: Princeton University Press.
- McChesney, R. (1995). *Charity and philanthropy in Islam: Institutionalizing the call to do good*. Indianapolis: Indiana University Center on Philanthropy.
- McDovell, M. (2008). Public diplomacy at the crossroads: Definitions and challenges in an "open source" era. *The Fletcher Forum of World Affairs*, 32(3), s. 7-18.
- Medecins Sans Frontieres. (2017). *The only people left in Zemiio are those who couldn't run away [Orta Afrika Cumhuriyeti: Zemiio'da kalan, kaçamayan insanlar]* <https://www.msf.org/central-african-republic-only-people-left-zemiio-are-those-who-couldnt-run-away> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Medecins Sans Frontieres. (2019). *Medical humanitarian needs in a changing political and aid environment [Değişen politik ve yardım ortamında tıbbi insani ihtiyaçlar]* <https://msf-analysis.org/medical-humanitarian-needs-changing-political-aid-environment/> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Meray, S. L. (1956). Diplomasi temsilcilerinin hukuki statüsü. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), s. 79-117.
- Minear, L. (2007). The craft of humanitarian diplomacy. içinde: Minear, L. ve Smith, H. (ed.). *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft*, s.36-62. Tokyo: United Nations University Press.
- Minear, L. ve Smith, H. (2007). Introduction. içinde: Minear, L. ve Smith, H. (ed.). *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft*, s. 1-4. Tokyo: United Nations University Press
- Morgenthau, Hans J. (1946). Diplomacy. *The Yale Law Journal*, 55(5), s. 1067-1080.
- Mubashir, M., Morina, E. ve Vimalarajah, L. (2016). *OSCE support to insider mediation*. Viyana ve Berlin: Berghof Foundation, OSCE ve German Federal Foreign Office.
- MÜSİAD. (2020). *MÜSİAD ve 22 sivil toplum kuruluşu, Lübnan'da yaşayan Filistinli mülteci kampları için harekete geçti* <https://www.musiad.org.tr/icerik/haber-detay-39/p-978> (Erişim Tarihi: 21.12.2021).

- Nathan, L. (2012). Towards a new era in international mediation. *Policy Directions* <https://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csdc-policy-briefs/Towards-a-new-era-in-international-mediation.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Nicolson, H. (1942). *Diplomacy* (3. basım). Oxford: Oxford University Press.
- Nossel, S. (2004). Smart power. *Foreign Affairs*, 83(2), s. 131-142.
- Nye, J. S. (2005). *Yumuşak güç: Dünya siyasetinde başarının yolu*. (çev. Aydın, R. İ.). Ankara: Elips Kitap.
- Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The Annals of American Academy of Political and Social Science*, 616(1), s. 94-109.
- Nye, J. S. (2011). *The future of power*. New York: Public Affairs.
- Nye, J. S. (2017). *Yumuşak güç*. (1. basım). BB101 Yayınları.
- Obaze, Y. (2019). The transformative community-based humanitarian service ecosystem. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 9(3), s. 410-437.
- Ohmae, K. (1995). *The end of the nation state: The rise of regional economies*. New York: Simon and Schuster Inc.
- Oliver, K. (2016). *Carceral humanitarianism: Logics of refugee detention*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Oloruntoba, R. ve Kovács, G. (2015). A commentary on agility in humanitarian aid supply chains. *Supply Chain Management: An International Journal*, 20(6), s. 708-716.
- Olsson, P., Carl, F. ve Berkes, F. (2004). Adaptive comanagement for building resilience in social-ecological systems. *Environmental Management*, 34(1), s. 75-90.
- Online Etymology Dictionary. (t.y.). *Human* <https://www.etymonline.com/word/human> (Erişim Tarihi: 12.12.2021).
- Online Etymology Dictionary. (t.y.). *Humanitarian* <https://www.etymonline.com/word/humanitarian> (Erişim Tarihi: 12.12.2021).
- Orwell, G. (2000). *1984*. (çev. Güngen, A. R.). İstanbul: Can Yayınları.
- Oxford Learner's Dictionaries. t.y.). *Diplomacy* <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/diplomacy?q=diplo-macy> (Erişim Tarihi: 21.08.2021).
- Özerdem, A. (2016). İnsaniyetçilik ve Türk dış politikası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(52), s. 129-149.
- Özlük, E. (2016). İnsani diplomasinin insan(i) boyutu. içinde: E. Akıllı (Ed.). *Türkiye'de ve dünyada dış yardımlar*, s. 1-33. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Paffenholz, T. ve Ross, N. (2015). *Inclusive peace processes—an introduction*, s. 28-37. Development Dialogue.
- Parlar-Dal, E. (ed.). (2018). *Middle powers in global governance: The rise of Turkey*. İsviçre: Springer.
- Paulmann, J. (2013). Conjunctures in the history of international humanitarian aid during the twentieth century. *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development*, 4(2), s. 215-238.
- Peterson, B. (2004). *Cultural intelligence: A guide to working with people from other cultures*. Boston: MA: Intercultural Press.
- Pictet, J. (1979). *The fundamental principles of the Red Cross— Commentary*. İsviçre: Henry Dunant Institute.
- Placido, N. (2015). *A history of charity and the church*. The North American Association of Christians in Social Work Convention. Michigan: Grand Rapids.
- Policinski, E. ve Kuzmanovic, J. (2019). Protracted conflicts: The enduring legacy of endless war. *International Review of the Red Cross*, 101(912), s. 965-976.
- Ramalingam, B., Scriven, K. ve Foley, C. (2009). *Innovations in international humanitarian action*, s. 3-88. Overseas Development Institute.
- Régner, P. (2011). The emerging concept of humanitarian diplomacy: Identification of a community of practice and prospects for international recognition. *International Review of the Red Cross*, 93(884), s. 1211 – 1237. <https://doi.org/https://doi.org/10.1017/S1816383112000574>.

- Ritzer, G. ve Dean, P. (2019). *Küreselleşme: Bir temel metin.* (çev. Çemrek, M. ve Sayın, Y.). Ankara: Orion Yayınları.
- Robinson, D. M. (2011). *Humanitarian diplomacy in the Balkans*. U.S. Department of State, Bureau of Population, Refugees, and Migration <https://2009-2017.state.gov/j/prm/releases/letters/2011/181127.htm> (Erişim Tarihi: 10.10.2022).
- Rousseau, E. ve Pende, A. S. (2020). Humanitarian diplomacy. içinde: *Global Diplomacy*, s.253-266. Doi:10.1007/978-3-030-28786-3_18.
- Rush, H., Marshall, N., Bessant, J. ve Ramingam, B. (2021). Applying an ecosystems approach to humanitarian innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, 165, Nisan 2021, s. 120529. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120529>.
- Rush, H., Marshall, N., Hoffman, K. ve Gray, B. (2014). *Innovation management, innovation ecosystems and humanitarian innovation*. s. 1-42. Literature Review for the Humanitarian Innovation Ecosystem Research Project.
- Russo, L., Hemrich, G., Alinovi, L. ve Melvin, D. (2008). Food security in protracted crisis situations: Issues and challenges. içinde: Alinovi, L., Hemrich, G. ve Russo, L. (ed.). *Beyond relief: Food security in protracted crises*, s. 1-11. FAO.
- Sadık, G. ve Zorba, H. (2017). Humanitarian diplomacy for Syrian refugees and Turkey-EU relations. *The Journal of Migration Studies*, 3(2), s. 22.
- Salacuse, J. W. (1998). Ten ways that culture affects negotiating style: Some survey results. *Negotiation Journal*, 14(3), s. 221-240.
- Sancak, K. (2016). *Uluslararası ilişkilerde güç kavramı ve yumuşak güç*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Satow, E. (1979). *Satow's guide to diplomatic practice*. Londra ve New York: Lord Gore-Booth. Longman.
- Savaş alanında yaralıların durumlarının iyileştirilmesine dair Cenevre Sözleşmesi*. 12 Ağustos 1949 <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=CECD58D1E2A-2AF30C1257F15004A7CB9> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Schafer, J. (2002). *Supporting livelihoods in situations of chronic conflict and political instability: Overview of conceptual issues*. HPG Working Paper 183. Londra: Overseas Development Institute <https://www.files.ethz.ch/isn/100520/wp183.pdf> (Erişim Tarihi: 23.10.2022).
- Schweller, R. (2011). Emerging powers in an age of disorder. *Global Governance*, 17(3), s. 285-297.
- Schimmel, A. (1975). *Mystical dimensions of Islam*. Chapel Hill: North Carolina University Press.
- Seib, P. (2016). *The future of diplomacy*. Cambridge: Polity Press.
- Setiawan, A. ve Hamka, H. (2019). *Role of Indonesian humanitarian diplomacy toward Rohingya crisis in Myanmar*. Proceedings of the 2nd International Conference on Social Sciences. Indonesia: ICSS Jakarta.
- Shamir, Y. ve Kutner, R. (2003). *Alternative dispute resolution approaches and their application*. UNESCO.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası hukuk* (çev. Acer, Y., Kaya, İ., Demirtepe, M., T., ve Şimşek, G. E.). Ankara: TÜBA.
- Silahlı kuvvetlerin denizdeki hasta, yaralı ve kazazedelerin vaziyetlerinin ıslahı hakkında Cenevre Sözleşmesi*. 12 Ağustos 1949 <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=-8BE9FEA9E6F5A570C1258115003BDB83> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Sinclair, J. (1992). Persuade. içinde: *Collins Cobuild English Language Dictionary*. Collins CoBUILD.
- Singer, A. (2012). İyilik yap denize at: Müslüman toplumlarda hayırseverlik. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Slim, H. (2019). Humanitarian diplomacy: The ICRC's neutral and impartial advocacy in armed conflicts. *Ethics and International Affairs*, 33(1), s. 67-77.
- Slim, H. (2019). *Trust me, I'm a humanitarian* <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2019/10/24/trust-humanitarian/> (Erişim Tarihi: 23.10.2022).
- Smith, A. (2010). *The Theory of Moral Sentiments*. London: Penguin Classics.

- Smith, C. Q. ve Williams, S. G. (2021). Why Indonesia adopted 'quiet diplomacy' over R2P in the Rohingya crisis: The roles of Islamic humanitarianism, Civil-Military Relations and Asean. *Global Responsibility to Protect*, 13(2-3), s. 158-185.
- Solecki, R. S. (1972). *Shanidar: The humanity of neanderthal man*. Londra: Allen Lane.
- Söylemez, H. ve Kavak, H. Z. (2014). *Moro özerklik arifesinde*. İNSAMER HYPERLINK "https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/93/moro-raporu-baski.pdf."https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/93/moro-raporu-baski.pdf (Erişim tarihi: 04.11.2021).
- Spikins, P. A., Rutherford, H. E. ve Needham, A. P. (2010). From homininity to humanity: Compassion from the earliest archaics to modern humans. *Time and Mind*, 3(3), s. 303-325.
- Strange, S. (1997). The erosion of the state. *Current History*, 96(113), s. 365-369.
- Straus, O., Wheeler, E., Ion, T., Lange, C., Marburg, T. ve Wheless, J. (1912). Humanitarian diplomacy of the United States. *Proceedings of the American Society of International Law At its Annual Meeting (1907-1917)*, 6(Nisan 25-27, 1912), s. 45-59.
- Swazo, N. (2021). The Rohingya crisis: A moral-philosophical assessment. içinde: Swazo, N. K., Haque, Sk. T. M., Haque, Md. M. ve Nower. (ed.) *The Rohingya crisis: A moral, ethnographic, and policy assessment*, s. 1-33. Oxon: Routledge.
- Taithe, B. (2016). The cradle of the new humanitarian system? International work and European volunteers at the Cambodian border camps, 1979-1993. *Contemporary European History*, 25(2), s. 335-358.
- Tannen, D. (1992). *You just don't understand: Women and men in conversation*. Virago.
- Tavel, M. H. (2005). The humanitarian diplomacy of the International Committee of the Red Cross. *Relations Internationales*, 121(1), s. 1-16.
- Tavel, M. H. (2006). The humanitarian diplomacy of the ICRC. *African Yearbook of International Law* https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/humanitarian-diplomacy-icrc.pdf (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (1949). Madde 24. içinde: *Harp zamanında sivillerin korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi*.
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2007). *30th international conference of the Red Cross and Red Crescent* https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_1108.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2011). *The international Red Cross and Red Crescent Movement in the Pacific: Rising to the challenge* https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-0068-rising-to-the-challenge.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2022).
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2013). *Why is there an ICRC office in London?* https://www.icrc.org/data/rx/en/resources/documents/feature/2013/04-03-maurer-why-icrc-office-in-london.htm (Erişim Tarihi: 13.06.2021).
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2015). *Agreement between the ICRC and UNESCO on the protection of cultural property – Q ve A* https://www.icrc.org/en/document/cultural-property-protected-in-armed-conflict (Erişim Tarihi: 18.06.2021).
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2015a). *The fundamental principles of International Red Cross and Red Crescent Movement* https://www.icrc.org/sites/default/files/topic/file_plus_list/4046-the_fundamental_principles_of_the_international_red_cross_and_red_crescent_movement.pdf (Erişim Tarihi: 22.12.2021).
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2015b). *ICRC annual report 2015* https://www.refworld.org/pdfid/57f60bca0.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2016). *Protracted conflict and humanitarian action: Some recent ICRC experiences*. Cenevre: ICRC.
- The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2018). *Ethical principles guiding the ICRC's partnerships with the private sector* https://www.icrc.org/en/document/ethical-principles-guiding-icrc-partnerships-private-sector (Erişim Tarihi: 18.12.2021).

The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2018). *Regional delegation for East Asia* <https://www.icrc.org/en/document/regional-delegation-for-east-asia-leaflet> (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2019). *Extraordinary chambers in the courts of Cambodia* <https://casebook.icrc.org/glossary/extraordinary-chambers-courts-cambodia> (Erişim Tarihi: 31.11.2022).

The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2020). *Annual report for America* <https://www.icrc.org/en/document/annual-report-2020> (Erişim Tarihi: 20.10.2022).

The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2020). *High level humanitarian dialogue with the Russian Federation* <https://www.icrc.org/en/document/high-level-humanitarian-dialogue-russian-federation> (Erişim Tarihi: 18.06.2021).

The International Committee of the Red Cross (ICRC). (2020). *The ICRC and the Blue Shield signed a memorandum of understanding* <https://www.icrc.org/en/document/icrc-and-blue-shield-signed-memorandum-understanding> (Erişim Tarihi: 02.07.2021).

The International Committee of the Red Cross (ICRC). (t.y.). *Mandate and mission* <https://www.icrc.org/en/who-we-are/mandate> (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

The International Committee of the Red Cross (ICRC). (t.y.). *Stories from field: International humanitarian law: There's theory – and then there's practice* https://careers.icrc.org/content/Interview-with-Koichi-Oi/?locale=en_GB (Erişim Tarihi: 04.06.2021).

The International Federation of Red Cross and Red Crescent (IFRC). (2009). *Humanitarian diplomacy policy* https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf (Erişim Tarihi: 22.08.2021).

The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (t.y.). *Myanmar Red Cross Society: Humanitarian diplomacy in action* https://www.rcrc-resilience-south-eastasia.org/wp-content/uploads/2016/07/Myanmar_Humanitarian-Diplomacy-in-action_WEB.pdf (Erişim Tarihi: 25.08.2021).

The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2010). *Humanitarian diplomacy protocol hand book, a manual to facilitate the IFRC's work in diplomacy and the international field*. IFRC.

The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2017). *Humanitarian diplomacy policy* https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2022).

The New Humanitarian. (2014). *Business and humanitarian action: Overcoming the language barrier* <https://www.thenewhumanitarian.org/analysis/2014/07/21/business-and-humanitarian-action-overcoming-language-barrier> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).

TİKA. (2018). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu-2017*. <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/Kalkinma2017Web.pdf> (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

Troyon, B. ve Palmieri, D. (2007). *The ICRC delegate: an exceptional humanitarian player?* <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-865-5.pdf> (Erişim Tarihi: 04.06.2021).

Tuncer, H. (1984). Tarihte ve günümüzde ad hoc diplomasi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 4(1), s. 50-57.

Tuncer, H. (2002). *Eski ve yeni diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Tuncer, H. (2015). Eski ve yeni diplomasi (Doktora Tez Özeti). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37(1), s. 251-257 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3233/45055> (Erişim Tarihi: 21.07.2021).

Tunç, İ. (2021). *Türkiye merkezli STK'ların Afrika'daki insani diplomasi faaliyetleri*. İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Diplomasi*. içinde: *Güncel Türkçe Sözlük* <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 21.08.2021).

Turunen, S. (2020). Humanitarian diplomatic practices. *The Hague Journal of Diplomacy*, 15(4), s. 459-487.

- Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC). (1982). *Uluslararası Kızılhaç Komitesi Yıllık Raporu*.
- Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda sivil-lerin korunmasına ilişkin 1977 Cenevre Sözleşmesi. *Ek Protokol II*. Madde 7,8, 13-17, 50-58. 8 Haziran 1977 <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/475> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- UN CERF. (t.y.). *Who we are* <https://cerf.un.org/about-us/who-we-are> (Erişim Tarihi: 10.08.2021).
- UN News. (2021). *Food insecurity in Syria reaches record levels: WFP* <https://news.un.org/en/story/2021/02/1084972> (Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- UN OCHA Service, Reliefweb. (2014). *Secteur privé et aide humanitaire: surmonter le choc des cultures* <https://reliefweb.int/report/world/secteur-priv-et-aide-humanitaire-surmonter-le-choc-des-cultures> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- UN OCHA. (2015). *Statement to the press on Syria* <http://www.unocha.org/node/207361> (Erişim Tarihi: 06.12.2021).
- UN OCHA. (2017). *Humanitarian response strategy: January–December 2018, humanitarian response plan* https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/2017_hrp_draft5_20_12_2017_v2.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2022).
- UN OCHA. (2018). *Humanitarian response plan, January–December 2018. Syrian Arab Republic* https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2018_2018_hrp_syria.pdf (Erişim Tarihi: 21.10.2022).
- UN OCHA. (2019). *Sustaining the ambition: Delivering change. Agenda for Humanity Annual Synthesis Report 2019* http://agenda-forhumanity.org/system/files/asr/2019/Dec/AfH%20Synthesis%20Report%202019_Executive%20Summary_0.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- UN OCHA. (2021). *Agenda for humanity* <https://www.unocha.org/about-us/agenda-humanity> (Erişim Tarihi: 10.08.2021).
- UN OCHA. (2021). *Connecting business initiative. içinde: Engagement with the private sector* <https://www.unocha.org/es/themes/engagement-private-sector> (Erişim Tarihi: 23.10.2022).
- UN Security Council. (1994). Madde 4 (e) içinde: *Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Serious Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994* <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/statute-international-criminal-tribunal-prosecution-persons> (Erişim Tarihi: 23.10.2022).
- UNDP. (2014). *Supporting insider mediation: Strengthening resilience to conflict and turbulence*. <https://www.undp.org/publications/supporting-insider-mediation-strengthening-resilience-conflict-and-turbulence> (Erişim Tarihi: 31.11.2022).
- UNHCR. (2004). *Protracted refugee situations*. Executive Committee of the High Commissioner's Programme. EC/54/SC/CRP.14 <https://www.unhcr.org/excom/standcom/40c982172/protracted-refugee-situations.html> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- UNHCR. (2020). *Protracted refugee situations explained* <https://www.unrefugees.org/news/protracted-refugee-situations-explained/> (Erişim Tarihi: 23.10.2022).
- UNHCR. (2021). *Global trends: Forced displacement in 2020* <https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2020> (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- UNICEF. (2019). *Children living in protracted conflicts are three times more likely to die from water related diseases than from violence* <https://www.unicef.org/press-releases/children-living-protracted-conflicts-are-three-times-more-likely-die-water-related> (Erişim Tarihi: 22.10.2022).
- UNICEF. (2021). *UNICEF's water under fire change agenda* https://www.unicef.org/stories/water-under-fire?utm_campaign=world-water-day-2019&utm_medium=pr&utm_source=medi (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- United Nations (UN). (2012). *United Nations guidance for effective mediation*. New York: United Nations.
- Veuthey, M. (2012). *Humanitarian diplomacy: Saving it when it is most needed*. içinde: A. Vautravers ve Y. Fox (Ed.). *Humanitarian space. Webster University Geneva 16th Humanitarian Conference*, s. 195-208. Cenevre: Webster University.

- Von Clausewitz, C. (1975/1832). *Savaş üzerine* [Vom Kriege, 1832]. (çev. Yalçın, Ş.). İstanbul: May Yayınları.
- Walker, C. ve Ludwig, J. (2017). *From soft power to sharp power: Rising authoritarian influence in the democratic world*. <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Introduction-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence.pdf> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Walz, J. ve Ramachandran, V. (2011). Brave new world: a literature review of emerging donors and the changing nature of foreign assistance. *Center for Global Development Working Paper 273* https://www.cgdev.org/sites/default/files/1425691_file_Walz_Ramachandran_Brave_New_World_FINAL.pdf (Erişim Tarihi: 19.12.2022).
- Watson, A. (2013). *Diplomacy: The dialogue between states*. Routledge.
- Weiss, T. G. (2016). *Humanitarian intervention*. New York: Polity Press.
- Weizman, E. (2012). *The least of all possible evils: Humanitarian violence from Arendt to Gaza*. Londra: Verso Books.
- Whatling, T. (2016). Difference matters: Developing culturally sensitive mediation practice. *Journal of Mediation and Applied Conflict Analysis*, 3(1), s. 397-406.
- Wheeler, N. J. (2018). *Trusting enemies interpersonal relationship in international conflict*. Oxford University Press.
- Whitall, J. (2009). It's like talking to a brick wall': Humanitarian diplomacy in the occupied Palestinian territory. *Progress in Development Studies*, 9(1), s. 37-53.
- Whyte, K. (2017). *Hoover: An extraordinary life in extraordinary times*. New York: Knopf Publishing Group.
- Wilkenfeld, J., Beardsley, K. ve Quinn, D. (ed.). (2019). *Research handbook on mediating international crises*. Northampton, Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Wilson, E. J. (2008). Hard power, soft power, smart power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), s. 110-124. <https://doi.org/10.1177/0002716207312618>.
- Wolf, M. (2001). Will the nation-state survive globalization? *Foreign Affairs*, 80(1), s. 178-190. <https://doi.org/10.2307/20050051>.
- Woods, L. T. (2011). *Asia-Pacific diplomacy: Nongovernmental organizations and international relations*. Vancouver: UBC Press.
- World Bank. (2006). *Civil society and peacebuilding potential, limitations and critical factors*. Social Development Department Sustainable Development Network.
- World Bank. (2017). *Forcibly displaced: Toward a development approach supporting refugees, the internally displaced and their hosts*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (2020). *The mobility of displaced Syrians: An economic and social analysis*. Washington D.C.: World Bank.
- Yıldırım, E. (2019). İnsani diplomasi faaliyetlerinin Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), s. 2562 – 2591. <https://doi.org/10.26466/opus.590991>.
- Yıldırım, E. (2019a). İnsani güvenlik kapsamında gerçekleştirilen insani diplomasi faaliyetlerinin Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisinin analizi: Suriye örneği (2011-2017). Yalova Üniversitesi, Doktora Tezi https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/106323/yokAcikBilim_10256854.pdf?sequence=-1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Yılmaz, T. E. (2020). *Afet yönetiminde insani diplomasi: Türkiye örneği*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Dizin*

0-9

- 1899 ve 1907 Lahey konferansları 94
1949 Cenevre Sözleşmeleri 98-9, 106, 113, 115, 117-8, 121, 123, 126
2020 Küresel İnsani Yardım Raporu 182
7 temel ilke 37, 248, 282, 430; *ayr. bk.*
Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay
Dernekleri Federasyonu; Uluslararası
Kızılhaç Kızılay Hareketi
ayrım gözetmeme 37, 86, 95, 98-100, 116, 127, 231, 248, 318, 430, 457
bağımsızlık 37, 86, 88, 95, 101, 127, 231, 248, 282, 318, 430, 457
birlik 37, 95, 230-1, 248, 282, 430, 457
evrensellik 37-8, 95, 230-1, 248, 282, 430, 457
gönüllü hizmet 37, 94, 231, 248, 282, 430, 457
insanlık 103, 430, 457
tarafsızlık 37, 83-8, 95, 231, 248, 281-2, 318
I. Dünya Savaşı 31, 276, 336, 431, 435
II. Dünya Savaşı 32, 40, 144, 165-6, 198, 217, 238, 415-6, 431, 437
IV. Lahey Sözleşmesi 105

A

- AB *bk.* Avrupa Birliği
Abadan 29
Abdülkadir el-Cezâiri *bk.* Emir Abdülkadir el-Cezâiri
ABD *bk.* Amerika Birleşik Devletleri
ACD *bk.* Asya İşbirliği Diyalogu
ACF *bk.* Açlığa Karşı Mücadele Hareketi
acil insani yardımlar 49, 60, 64, 144, 174, 228, 455
Action Against Hunger *bk.* Açlığa Karşı Mücadele Hareketi
Active Learning Network for Accountability and Performance in Humanitarian Action *bk.* İnsani Yardım Eyleminde Hesap Verebilirlik ve Performans için Aktif Öğrenme Ağı
açık insani diplomasi 239
Açıklama Bildirgesi *bk.* IFRC İnsani

- Diplomasi Açıklama Bildirgesi
Açlığa Karşı Mücadele Hareketi 101
Addis Ababa 251
Af Örgütü *bk.* Uluslararası Af Örgütü
AFAD *bk.* T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
Afet Yardımında Davranış Kuralları 95
Afganistan 97, 100, 102, 137, 145, 147, 149, 164, 166, 169, 185, 207, 271, 319, 369, 431, 433
Afgoye koridoru 441
African Union *bk.* Afrika Birliği
African Union Partners Group *bk.* Afrika Birliği Ortakları Grubu
Afrika 26, 107, 137, 145, 147-9, 167, 170, 178, 203, 205, 251-2, 258, 280, 305, 314, 319, 341, 345, 348, 371, 375, 381
Afrika açılımı 137
Afrika Birliği 107, 251-2, 381
Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi 252
Afrika Birliği Ortakları Grubu 252
ağ 264
ağ inşası 264
ağ kurma 264
ağ kurucular 264
bölgesel ağlar 278
etkili ağ kullanımı 264
küresel ağlar 278
ulusal ağlar 278
yerel ağlar 278
ahlaki panik 259
AI *bk.* Uluslararası Af Örgütü
aid *bk.* insani yardım
Almanya 220, 456
ALNAP *bk.* İnsani Yardım Eyleminde Hesap Verebilirlik ve Performans için Aktif Öğrenme Ağı
Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 48, 97, 162, 179, 184, 195-6, 199, 206-7, 217, 246, 258, 361, 369, 401, 415-7, 421, 424, 437, 456-7, 459
Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı 188, 199, 207, 223
Amerikan Devletleri Örgütü 246
Amnesty International *bk.* Uluslararası Af Örgütü
anti-Balaka 375

* Dizinde "İnsani Diplomasi"ye ayrı bir madde başı açılmamıştır. Gönderme yapılan girdiler, ana değil de alt girdi ise aralarına "büyüktür" (>) imi konulmak suretiyle yerine işaret edilmiştir.

apel 369; *ayr. bk.* yardım çağırısı
 Aquino, Benigno 420, 423
 arabuluculuk 58, 61, 63, 182, 238, 258, 283-4,
 286-8, 290, 293-4, 296-7, 299-303, 308,
 313, 367, 382-3, 386, 397, 404, 420
 Arakan 159, 365, 443
 Arap Baharı 400
 ARMM *bk.* Moro Barış Süreci > Müslüman
 Mindanao Özerk Bölgesi
 ASEAN *bk.* Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
 Asia Cooperation Dialogue *bk.* Asya İşbirliği
 Diyalogu
 Association of Southeast Asian Nations *bk.*
 Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
 Asya 147, 158, 202-3, 251, 280, 341, 346,
 367, 424, 426
 Asya İşbirliği Diyalogu 251
 AU *bk.* Afrika Birliği
 AUPG *bk.* Afrika Birliği Ortakları Grubu
 AUPSC *bk.* Afrika Birliği Barış ve Güvenlik
 Konseyi
 AusAid *bk.* Avustralya Yardım Bürosu
 Australian Aid *bk.* Avustralya Yardım Bürosu
 Autonomous Region of Muslim Mindanao
bk. Moro Barış Süreci > Müslüman
 Mindanao Özerk Bölgesi
 Avrupa 22, 33, 138, 165, 167, 177-8, 199, 223,
 258, 280, 320, 340, 343, 357, 366-7, 371-
 2, 380, 383, 400, 420, 424, 442, 452, 458
 Avrupa Barış Enstitüsü 383
 Avrupa Birliği 138, 178, 195-6, 223, 320,
 357-8, 367, 371-2, 375, 380, 400, 420, 424,
 452-3, 458-9
 Avrupa göçmen meselesi 366
 Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
 Parlamenterler Asamblesi 367
 Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel
 Müdürlüğü 199, 453, 458
 Avustralya 331-3, 344, 346, 348, 350
 Avustralya Yardım Bürosu 332
 Aydınlanma 133
 ayırım gözetmeme 37, 86, 95, 98-100, 116,
 127, 231, 248, 318; *ayr. bk.* 7 temel ilke
 Azerbaycan 137, 168, 367

B

BAE *bk.* Birleşik Arap Emirlikleri
 Bağ Kurma Girişimi 206
 Bağımsız Devletler Topluluğu 244
 bağımsızlık 37, 86, 88, 95, 101, 127, 231, 248,
 282, 318, 430, 457; *ayr. bk.* 7 temel ilke
 Band Aid 276
 Bangladesh Red Crescent Society *bk.*
 Bangladeş Kızılayı
 Bangladeş 137, 147, 158-9, 340, 365, 442

Bangladeş Kızılayı 160, 340, 365
 Bangsamoro Autonomous Region in
 Muslim Mindanao *bk.* Moro Barış Süreci
 > Müslüman Mindanao'da Bangsamoro
 Özerk Bölgesi
 Bangsamoro Organic Law *bk.* Moro Barış
 Süreci > Bangsamoro Organik Yasası
 Bardaklı 442
 barış
 barış inşası 375
 barışı koruma 150
 negatif barış 61
 pozitif barış 61
 Barış ve Kalkınma için Gençlik Birliği 424
 BARMM *bk.* Moro Barış Süreci > Müslüman
 Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi
 Barnett, Michael 198, 204
 Batı Afrika 190, 263
 Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
 263
 BDRCS *bk.* Bangladeş Kızılayı
 BDT *bk.* Bağımsız Devletler Topluluğu
 Belarus 244, 359, 367, 372
 Belarus-Polonya sınırı 359
 Berlin, İsaiah 261
 Bierce, Ambrose 43
 Bihaç 366
 Bildirge *bk.* İnsani Diplomasi Açıklama
 Bildirgesi
 Bir Solferino Hatırası 237, 353
 Birinci Cenevre Sözleşmesi 110
 Birinci Dünya Savaşı 258
 Birleşik Arap Emirlikleri 184, 220, 221
 Birleşik Krallık 137, 184, 243-4, 258
 Birleşmiş Milletler 70, 75, 93, 95, 102, 104,
 119, 125, 127, 139, 144-8, 153, 160, 162,
 165, 168, 170-1, 173, 175, 177, 181, 186,
 189, 194-200, 203, 204, 206, 209, 220-1,
 228, 235, 243-6, 249-50, 275, 311-2, 317,
 320, 322, 324, 327, 329, 332, 339, 348-50,
 360-1, 369-70, 372, 374, 381, 383, 400, 402,
 408, 416, 439-41, 448, 450-1, 455, 457-9
 BM Afet Değerlendirme ve Koordinasyon
 198
 BM Çocuklara Yardım Fonu 147, 156,
 164, 194-5 452, 458
 BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu 70,
 75, 246
 BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi 175, 249
 BM Genel Kurulu 70, 75, 95, 104, 125,
 175, 235, 249
 BM Gıda ve Tarım Örgütü 147
 BM Güvenlik Konseyi 104, 235, 243, 245,
 250, 329, 360, 381
 BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
 104, 144-5, 149, 151, 154, 156, 164-5,

- 167-8, 194, 196-9, 205-6, 311, 369, 451, 453, 457
 BM Kadın 250
 BM Kalkınma Programı 168, 206, 297, 348
 BM Kıbrıs Barış Gücü 439
 BM Mülteciler Yüksek Komiserliği 153, 158, 165-9, 175, 192, 194, 196, 350, 440, 441, 450, 452
 küme sistemi 369
 birlik 37, 95, 230-1, 248, 282, 430 *ayr. bk. 7 temel ilke*
 blok siyaseti 40
 Blue Shield 246
 BM *bk. Birleşmiş Milletler*
 BMMYK *bk. Birleşmiş Milletler > BM Mülteciler Yüksek Komiserliği*
 Boer Savaşı 258, 276
 Boğaziçi Üniversiteler Derneği 314
 Boko Haram 122
 BOL *bk. Moro Barış Süreci > Bangsamoro Organik Yasası*
 Bosna 137, 174, 319, 366, 379, 381, 431, 442
 Börne, Ludwig 43
 Brahimi, Lakhdar 79
 Brand, Paul 20
 Brauman, Rony 201
 Brezilya 175, 178, 195, 200
 BRICS ülkeleri
   Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika 178
 Bruney 416, 420
 Brüksel 258, 370
 Bull, Hedley 179, 316
 BURA *bk. Boğaziçi Üniversiteler Derneği*
 Burkina Faso 147
 Büyük Uzlaş 177, 197
- C**
- CAB *bk. Moro Barış Süreci > Bangsamoro Kapsamlı Antlaşması*
 Calvino, İtalo 276
 CARE International 204
 Caritas *bk. Caritas Internationalis*
 Caritas Internationalis 204
 Caritas Uluslararası Katolik Yardım Hizmetleri *bk. Caritas Internationalis*
 Carl von Clausewitz 105
 Carter, Jimmy 349
 CBI *bk. Bağ Kurma Girişimi*
 Cenevre 30, 94, 98-9, 102, 106, 109-10, 115-6, 118, 120-4, 235, 237-9, 245, 247-9, 258, 273, 329, 333, 335-6, 338-9, 343, 349-50, 353, 355, 370, 383, 400, 408, 431, 433-5, 439, 443-4
   Cenevre Çağrısı 383
   Cenevre Kamu Refahı Derneği 238
   Cenevre Konvansiyonu 353
   Cenevre Sözleşmeleri 102, 106, 116, 118, 248-9, 329, 335-6, 338-9, 350, 355, 431, 433-4, 444
 Cenevre Hukuku 94
 Cenevre Sözleşmesi 30, 94, 98-9, 106, 109-10, 115, 120-4, 238, 248, 333, 343, 349, 435, 439, 443
 Cenevre Sözleşmesi I. Ek Protokol 103, 109, 110, 116-7, 122, 124
 Cenevre Sözleşmesi II. Ek Protokol 94, 110, 120, 122
 Cenevre Sözleşmesi III. Ek Protokol 94
 Central Emergency Response Fund *bk. Merkezi Acil Müdahale Fonu*
 Cephe Müzakereleri 383
 Cezayir 30, 237, 353, 439
   Cezayir Antlaşması 439
   Cezayir Kurtuluş Savaşı 353
 Chr. Michelsen Institute *bk. Christian Michelsen Enstitüsü*
 Christian Michelsen Enstitüsü 236, 280
 CIS *bk. Bağımsız Devletler Topluluğu*
 Clingendael Enstitüsü 280
 Clingendael Institute *bk. Clingendael Enstitüsü*
 cluster system *bk. Birleşmiş Milletler > küme sistemi*
 CMI *bk. Christian Michelsen Enstitüsü*
 code of conduct *bk. insani alanda reformlar – davranış kuralları*
 Commonwealth of Independent States *bk. Bağımsız Devletler Topluluğu*
 Commonwealth of Nations *bk. İngiliz Uluslar Topluluğu*
 complex emergency *bk. karmaşık aciliyet durumu*
 Comprehensive Agreement on Bangsamoro *bk. Moro Barış Süreci > Bangsamoro Kapsamlı Antlaşması*
 Comte, Auguste 25
 Connecting Business Initiative *bk. Bağ Kurma Girişimi*
 Convoy of Hope 409
 Convoy of Hope *bk. Mission of Hope*
 Coşkun, Hamit *bk. İHH İnsani Yardım Vakfı > Adem Özköse ve Hamit Coşkun'un Özgürleştirilmesi*
 Council of Ministers of Defense *bk. Savunma Bakanları Konseyi Sekreterliği*
 COVID-19 153, 182-3, 185, 191, 245, 273, 279, 346, 373, 422, 440, 449

Cox Bazaar 365

Ç

Çad 147

çatışma 29, 36, 86, 93, 95, 97, 99, 102-3, 107-9, 114-5, 118, 124, 127, 130, 134, 140, 143, 145, 147-9, 150, 152, 156, 158, 161, 163-4, 166, 170, 173, 174, 183, 200, 203, 206, 207, 220, 223, 224, 236, 239, 240, 243, 245-6, 248-9, 251-2, 256, 271, 273, 282, 285, 287-90, 297-8, 301, 305, 307-9, 312, 319, 322, 326, 334, 339, 342-3, 368-9, 375-6, 388, 401-2, 406, 408, 415, 426, 431, 444, 447-8, 450-1, 453

çatışma analizi 301

çatışma çözümü 203, 285, 288, 368, 375-6, 448

çatışma süreci 148, 401

çatışmasızlık bölgesi 360

Çin 43, 159, 161, 175, 178-9, 188, 195, 200, 242-3, 343, 346, 437

Çin Halk Cumhuriyeti 242

Çin Kızılhaçı 161, 242

Enlai, Chou 43

Çocukları Kurtarın *bk.* Save the Children
çok kulvarlı insani diplomasi 407, 409, 411
çoklu görüşme 267

D

DAC *bk.* Kalkınma Yardımları Komitesi

DAC OECD *bk.* OECD Kalkınma

Yardımları Komitesi

Dadaab Mülteci Kampı 372

DAG *bk.* Kalkınma Yardımları Grubu

Darfur Krizi 96

Davos *bk.* Dünya Ekonomik Forumu

DEAŞ 361, 421, 425, 460

denetleme 420, 424

Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü 176, 311

Department for International Development

bk. Uluslararası Kalkınma Departmanı

Development Assistance Committee *bk.*

Kalkınma Yardımları Komitesi

Development Assistance Group *bk.* Kalkınma

Yardımları Grubu

Development Co-operation Directorate *bk.*

OECD Kalkınma Yardımları Komitesi

Development Initiatives *bk.* Kalkınma

İnisiyatifleri Örgütü

Devletler Hukuku 112

DFID *bk.* Uluslararası Kalkınma Departmanı

DI *bk.* Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü

dış politika kültürü 213, 230

Diplo *bk.* Diplo Foundation

Diplo Foundation 236, 331, 337, 383, 447, 449

Diplo Vakfı *bk.* Diplo Foundation

diplomasi (klasik) araçları

arabuluculuk 58, 61, 63, 182, 238, 258, 283-4, 286-8, 290, 293-4, 296-7, 299-303, 308, 313, 367, 382-3, 386, 397, 404, 420

diplomatik ilişkileri askıya alma 160

diplomatik ilişkilerin düzeyini ayarlama 58, 63

kınama 58

mütekabiliyet 264

nota verme 58, 63

ülmatom 58, 63

yumuşak güç 34, 63, 139, 211-6, 218, 220, 230-4, 276

diplomasi ekosistemi 173-4, 193, 326, 354

diplomasi türleri/ farklı alanlarda diplomasi

açık diplomasi 45, 212, 453

afet diplomasisi 224

ağ diplomasisi 34

arka kanal diplomasisi 34

askerî diplomasi 318

birinci yol diplomasisi 34

çevre diplomasisi 281-2

dijital diplomasi

geçiş diplomasisi 221

ikinci yol diplomasisi 34

insani diplomasi

insani felaket diplomasisi 221

kamu diplomasisi 211, 216-7, 219

klasik konvansiyonel diplomasi 353-4

konferans diplomasisi 281-2

kulüp diplomasisi 33-4

küçük devlet diplomasisi 318

kültürel diplomasi 46, 34, 138, 281-2, 354, 374

modern diplomasi 42

müdahale diplomasisi 221

resmî diplomasi 267

sanal diplomasi 278

savunma diplomasisi 281-2

sessiz diplomasi 81, 160

spor diplomasisi 374

sürekli diplomasi 40, 41, 45-6, 62

ticari diplomasi 318

ünlü diplomasisi 318

Zoom diplomasisi 279

diplomasi ve akıllı güç 55, 139, 211-6, 218, 230-4, 276

diplomasi ve hibrit ortam 279

diplomasi ve informal ortam 279

diplomasi ve sert güç 34, 57, 63, 213-6, 218, 232, 258, 276, 279

diplomaside düşük aciliyet ve operasyonellik seviyesi 271
 diplomaside fiili ve sanal etkileşim 280
 diplomaside üst düzey ana oyuncular 265
 diplomatik gelenek 265
 diplomatik işlev 51, 407-13, 428
 diplomatik meydan okuma 271
 diplomatik ortaklar 264
 diplomatik strateji 79, 80, 264, 270-1, 280, 409
 dirençlilik 144, 157, 187, 193
Disasters dergisi 176
 DİZ *bk.* Dünya İnsani Zirvesi
 do no harm principle *bk.* zarar verme ilkesi
 doğa kaynaklı afet
   1966 Muş Varto Depremi 431
   1999 Marmara Depremi 431
   2004 Hint Okyanusu depremi/tsunamisi 175
   2005 Pakistan Depremi 431
   2008 Nergiz Kasırgası 192
   2010 Haiti Depremi 32, 149, 409
   2011 Japonya Tsunamisi 32
   2011 Van Depremi 431
   2013 Haiyan Tayfunu 192
   2015 Soudelor Kasırgası 193
   2021 Akdeniz ve Ege orman yangınları 431
 doğrudan nedensellik 115
 Doğu Avrupa ülkeleri 200
 Doğu Karayip Devletleri Birliği 251
 Doha 385, 390
 Dönüştürücü Gündem 177
 Dördüncü Cenevre Sözleşmesi 94, 109
 DSÖ *bk.* Dünya Sağlık Örgütü
 Dunant, Henry 30, 70, 78-9, 83, 85-7, 94, 237-8, 258, 353, 430
 Dünya Bankası 168, 188, 195
 Dünya Doktorları 371
 Dünya Ekonomik Forumu 205
 Dünya Gıda Programı 97, 162, 194, 441, 452, 458
 Dünya İnsani Zirvesi 177, 197, 206, 256-7, 352, 359, 361, 380
 Dünya Sağlık Örgütü 194, 196, 310, 335, 348
 Dünya Savaşları 54, 217
 düşmanca faaliyetlere iştirak eden siviller 115

E

ECHO *bk.* Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü
 Economic Community of West African States *bk.* Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

ECOSOC *bk.* Birleşmiş Milletler > BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi
 ECOWAS *bk.* Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
 Edward Gölü 153
 Egeland, Jan 228
 EIP *bk.* Avrupa Barış Enstitüsü
 ekip 274
 Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü 175, 195-7, 199, 204
 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 127
 ekosistem metaforu 173, 186
   yenileşim ekosistemi 187
 el Salvador 166
 el-Şebab 341
 Emergency Social Safety Net *bk.* Türk Kızılay > Sosyal Uyum Programı
 Emir Abdülkadir el-Cezâiri 257, 353
 Endonezya 137, 159, 160, 175, 416, 420, 431
 Erbakan, Necmettin 423
 Ermenistan 367
 eski diploması 40
 ESSN *bk.* Türk Kızılay > Sosyal Uyum Programı
 Etiyopya 147, 166, 251-2, 276, 372
 EU *bk.* Avrupa Birliği
 European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations *bk.* Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü
 European Institute for Peace *bk.* Avrupa Barış Enstitüsü
European Journal of Operational Research 177
 European Union *bk.* Avrupa Birliği
 evrensellik 37-8, 95, 230-1, 248, 282, 430 *ayr. bk.* 7 temel ilke
 Explanatory Memorandum *bk.* İnsani Diploması Açıklama Bildirgesi

F

FAB *bk.* Moro Barış Süreci > Bangsamoro Çerçeve Antlaşması
 FAO *bk.* Birleşmiş Milletler > BM Gıda ve Tarım Örgütü
 Ferrer, Miriam 426
 Filistin 29, 101, 137, 333-4, 350, 383, 395, 397, 416, 443, 445
   Batı Şeria 165
   Filistin Kızılayı 333, 334
   Gazze 99, 165, 328, 334, 346, 444, 445
   Hamis 99
   Mahmud Abbas 395
   Ramallah 334
   Remle 29

Yahudi yerleşim bölgeleri 165
 Yaser Arafat 334, 341
 Financial Tracking Service *bk.* Mali Takip Sistemi
 Food and Agriculture Organization of the United Nations *bk.* Birleşmiş Milletler > BM Gıda ve Tarım Örgütü
 Framework Agreement on the Bangsamoro *bk.* Moro Barış Süreci > Bangsamoro Çerçeve Antlaşması
 Fransa 102, 229, 237-8, 245, 353, 436
 Fransız İhtilali 30, 114
 Freedom Flotilla *bk.* insani diplomasi faaliyetleri > Gazze Özgürlük Filosu
 Frontline Negotiations *bk.* Cephe Müzakereleri
 FTS *bk.* Mali Takip Sistemi

G

Galtung, Johan 61
 Gambiya 313, 314
 GAÖ *bk.* insani diplomatin vasıfları > güven > güven artırıcı önlemler
 Gaston Z Ortigas Peace Institute *bk.* Moro Barış Süreci > Gaston Z Ortigas Barış Enstitüsü
 gayriresmî insani diplomasi teamülü 257
 geçici koruma 223, 320, 372, 440
 Geldof, Bob 276
 geleneksel diplomasi 40; *ayr. bk.* klasik diplomasi
 GELİ *bk.* Küresel Yönetici Liderlik Girişimi
 Geneva Call *bk.* Cenevre > Cenevre Çağrısı
 Geneva Conventions *bk.* Cenevre > Cenevre Konvansiyonu
 Geneva Conventions *bk.* Cenevre > Cenevre Sözleşmeleri
 Geneva Society for Public Welfare *bk.* Cenevre > Cenevre Kamu Refahı Derneği
 gerçeklik 255, 259, 260-2, 264, 275, 288
 geri gönderme ilkesi 359, 450
 gıda krizi 147, 154
 gizli ve açık iletişim 270
 Global Agenda *bk.* Küresel Gündem
 Global Executive Leadership Initiative *bk.* Küresel Yönetici Liderlik Girişimi
 Global Governance 176
 Global Road Safety Partnership *bk.* Küresel Yol Güvenlik Ortaklığı
 göç 20, 38, 138, 145, 157, 163-9, 173, 179, 181, 184, 223, 247, 273, 316, 341, 366, 372, 384, 431-2, 434, 439, 459
 göçmen 244, 247, 358, 367, 369, 371-2, 439
 gönüllü hizmet 37, 94, 231, 248, 282, 430 *ayr. bk.* 7 temel ilke

Grand Bargain *bk.* Büyük Uzlaş
 Groningen Üniversitesi 407, 408
 GRSP *bk.* Küresel Yol Güvenlik Ortaklığı
 Guantanamo Bay *bk.* Guantanamo Körfezi Deniz Üssü Toplama Kampı
 Guantanamo Körfezi Deniz Üssü Toplama Kampı 246
 güç 45, 54-8, 63, 83, 104, 117-8, 126, 128, 132, 139, 142, 145, 147, 154, 162, 202, 211, 213-6, 218, 230-4, 245, 253, 263, 274, 283-4, 287, 296, 305, 345, 356, 380, 416, 419
 güç geçişi 56
 güç kayması 56, 202
 güç yayılımı 202
 yumuşak güç 211, 213, 216, 230
 Güney Kore 200, 242
 Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği 160, 188, 192, 263

H

Haiti 32, 139, 145, 147, 149, 175, 409
 Hareket *bk.* Uluslararası Kızılhaç Kızılaly Hareketi
 Harp Alanındaki Yaralı Askerlerin Durumlarının İyileştirilmesi için Cenevre Sözleşmesi 94
 Harp Zamanında Sivillerin Korunması Cenevre Sözleşmesi 106, 115-8, 123
 HD Centre for Humanitarian Dialogue *bk.* İnsani Diyalog Merkezi
 HDiplomat *bk.* insani diplomat
 Hırvatistan 366
 Hilâl-i Ahmer Cemiyeti *bk.* Türk Kızılaly
 Hindistan 175, 178, 188, 195, 200, 436
 hipotetik buyruk 309
 Hobbhouse, Emily 258
 Honduras 166
 Hoover, Herbert 258, 276
 HPC *bk.* İnsani Yardım Programı Döngüsü
 HPG *bk.* İnsani Politika Grubu
 Hristiyan teolojisi 23
 Hristiyanlık 19, 23-4, 26
 HRW *bk.* İnsan Hakları İzleme Örgütü
 Human Rights Watch *bk.* İnsan Hakları İzleme Örgütü
 humanitarian 22-3, 181, 201, 205, 221, 239, 256, 259, 352, 380
 humanitarian activity 352
 humanitarian aid *bk.* insani yardım
 humanitarian diplomat *bk.* insani diplomat
 humanitarian negotiations *bk.* insani müzakere
 humanitarian norms *bk.* insani düsturlar
 Humanitarian Policy Group *bk.* İnsani Politika Grubu

Humanitarian Programme Cycle *bk.* İnsani Yardım Programı Döngüsü
 humanitarian relief *bk.* insani yardım
 humanitarian response *bk.* insani yanıt
 humanitarian response *bk.* insani yardım
 humanitas 24
 hümanizm 24, 25
 Hz. İsa 23-5
 Hz. Muhammed 23, 27-8, 268
 Hz. Ömer 23, 28

I

IASC *bk.* Kuruluşlar Arası Daimi Komite
 IATI *bk.* Uluslararası Yardım Şeffaflığı Girişimi
 ICC *bk.* Uluslararası Ceza Mahkemesi
 ICG *bk.* Uluslararası Temas Grubu
 ICRC *bk.* Uluslararası Kızılhaç Komitesi
 ICRC delegation to the African Union *bk.* Uluslararası Kızılhaç Komitesi > ICRC Afrika Birliği Temsilciliği
 ICRC Moscow Delegation *bk.* Uluslararası Kızılhaç Komitesi > ICRC Moskova Temsilciliği
 ICRC Regional Delegation for East Asia *bk.* Uluslararası Kızılhaç Komitesi > ICRC Doğu Asya Bölge Temsilciliği
 ICRC Regional Delegation in Washington *bk.* Uluslararası Kızılhaç Komitesi > ICRC Vaşington Bölgesel Temsilciliği
 IDRL *bk.* Uluslararası Afet Müdahale Kanunu
 IFRC *bk.* Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu; Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi
 IFRC insani Diplomasi Açıklama Bildirgesi 70, 74, 91, 336
 IFRC İnsani Diplomasi Politikası 69, 74, 89, 336, 337, 450
 IHA/AKIM *bk.* Myanmar için Endonezya İnsani İttifakı
 IHL *bk.* international humanitarian law
 ILO *bk.* Uluslararası Çalışma Örgütü
 IMO *bk.* Uluslararası Denizcilik Örgütü
 Indonesian Humanitarian Alliance for Myanmar *bk.* Myanmar için Endonezya İnsani İttifakı
 INSARAG *bk.* Uluslararası Arama ve Kurtarma Danışma Grubu
 Inter Agency Standing Committee *bk.* Kuruluşlar Arası Daimi Komite
 International Aid Transparency Initiative *bk.* Uluslararası Yardım Şeffaflığı Girişimi
 International Contact Group *bk.* Uluslararası Temas Grubu

International Criminal Court *bk.* Uluslararası Ceza Mahkemesi
 International Disaster Response Law *bk.* Uluslararası Afet Müdahale Kanunu
 International Labor Organization *bk.* Uluslararası Çalışma Örgütü
 International Maritime Organization *bk.* Uluslararası Denizcilik Örgütü
 International Organization for Migration *bk.* Uluslararası Göç Örgütü
 International Red Cross and Red Crescent Movement *bk.* Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi
 International Search and Rescue Advisory Group *bk.* Uluslararası Arama ve Kurtarma Danışma Grubu
 International Standing Committee *bk.* Uluslararası Daimi Komite
 Inter-Parliamentary Assembly *bk.* Parlamentolar Arası Meclis
 IOM *bk.* Uluslararası Göç Örgütü
 IPA *bk.* Parlamentolar Arası Meclis
 Irak 21, 137, 145, 147, 319, 373, 383, 431, 439
 IŞİD *bk.* DEAŞ

İ

İD Politikası *bk.* İnsani Diplomasi Politikası
 İDB *bk.* Silah Bırakma Komisyonu
 İDiplomat *bk.* insani diplomat
 İHH *bk.* İHH İnsani Yardım Vakfı
 İHH İnsani Yardım Vakfı 48, 49, 181, 194, 201-2, 206, 313, 362, 379, 381-8, 390-7, 399, 400, 402-5, 415-6, 423-6, 428, 507
 Adem Özköse ve Hamit Coşkun'un Özgürleştirilmesi 393
 Başar Kadumi ve Cüneyt Ünal Dosyası 395
 esir takası 384-5, 395
 Gazze Özgürlük Filosu 328, 444
 İnsani Diplomasi Birimi 381, 384-5, 396, 399, 403
 Korkmaz, Ömer Faruk 405, 406
 Mavi Marmara 328, 366, 423, 444
 Mika Yamamoto dosyası 395
 Misrata-Zintan barışı 379, 400
 Oruç, Hüseyin 405-6, 415, 506
 Sarıkurt, Ahmet 402, 405
 Suriye esir takası 379, 385
 Suriye insani yardım faaliyetleri 379
 Suriye krizinin çözümü için müzakereler 379
 Şahin, İzzet 379, 506
 Vicdan Hareketi 8 Mart 2019, 379, 397, 400

- Vicdan Konvoyu 8 Mart 2018, 400
Yıldırım, Bülent 387, 392-3, 400
İİT *bk.* İslam İşbirliği Teşkilatı
ikili görüşme 267
İkinci Cenevre Sözleşmesi 110
iklim
iklim değişikliği 87, 179, 185, 271, 280,
311, 341, 348
iklim faaliyeti 280
iklim krizi 135, 280
İKT *bk.* İslam Konferansı Teşkilatı
iletişim 56, 34-5, 62, 64, 69, 72, 93, 131, 135,
145, 150, 156, 181, 192, 202, 209, 211-2,
217-9, 233, 240, 255, 260, 262, 267, 279,
283, 286-7, 290-1, 293, 301, 303, 311, 316,
367-8, 375-6, 391, 393, 413, 426, 433-4
İngiliz insanıyetperverleri 256
İngiliz Okulu 179, 316
İngiliz Uluslar Topluluğu 244
İngiltere 276, 356, 436, 456
insan hakları 36, 38, 48-9, 56, 57, 59, 62-3,
74, 85, 125-8, 135, 157, 160, 170, 181, 190,
192, 194, 200, 203, 213, 221, 230, 234, 310,
313, 320, 337, 349, 350, 355, 361, 372, 377,
379, 381, 430, 443, 460
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 125,
355
İnsan Hakları İzleme Örgütü 194
insan ızdırabı 20, 94, 104, 171, 242, 259, 307,
318, 353, 368, 372, 392, 429, 431-2
İnsan suresi 22
insancıl 25, 93, 95, 98-9, 102, 103, 107, 115,
118, 120, 122, 125-8, 200, 234-5, 241, 307,
327, 329, 352-3, 355-7, 361, 368, 370, 429,
430
insancıl hukuk ilkeleri
ayırt etme 103
gereklilik 104
insanca muamele 106
insanlık 103; *ayr. bk.* 7 temel ilke
orantılılık 105
insancılık 174
insani aktörler 318, 368, 370, 409, 430
insani alanda reformlar
2005 reformları 177
davranış kuralları 178, 207
insani amaçlar 35, 87, 252, 257, 356, 372, 409
İnsani Diploması Açıklama Bildirgesi 70, 74,
91, 336
insani diploması araçları
arabuluculuk 58, 61, 63, 182, 238, 258,
283-4, 286-8, 290, 293-4, 296-7,
299-303, 308, 313, 367, 382-3, 386,
397, 404, 420
barış inşası 227
insani yardım 227
kalkınma yardımı 227
insani diploması aşamaları
akut dönem 225
bilinçlendirme ve kamuoyu oluşturma
227
destek ve iyileştirme 226
insani diploması eğitimi 280
insani diploması eğitimi *bk.* Diplo Foundation
İnsani Diploması Ekosistemi 173, 182
insani diploması faaliyetleri
Adem Özköse ve Hamit Coşkun'un
özürlleştirilmesi 393
aile birleştirme ve kayıpların bulunması
431
Arakan yardım ve kamuoyu oluşturma
365-6
Avrupa göçmen meselesi 366
Başar Kadumi ve Cüneyt Ünal Dosyası
395
Doğu Guta insani diploması çalışmaları
364-5
esir değişimi /mübadlesi 437
esir kurtarılması (Guantanamo) 433
esir mektupları ve haberleşmenin
sağlanması 435
esir takası 384-5, 395
Gazze Özgürlük Filosu 328, 444
Halep tahliyesi 361
hukuki ve sosyal destek 439
insani yardım koridoru açılması 360,
429-30, 440-1, 447-9, 454-5, 457
insani yardım ulaştırılması 440
Karabağ mekik diploması 367
Mika Yamamoto dosyası 395
Misrata-Zintan barışı 379, 400
Sana İhtiyacı Var kampanyası 458
savunuculuk ve kamuoyu oluşturma
442
Sınır Ötesi Yardım Projesi 453, 457
sivillerin korunması 118, 119, 443
sivillerin tahliyesi 443
Suriye esir takası 379, 385
Suriye insani yardım faaliyetleri 379
Suriye krizinin çözümünü için
müzakereler 379
Suriye yaşam hattı tesisi ve idaresi 441,
447-9, 451-2, 454-7, 459
Ukrayna savunuculuk ve insani destek
367-8
Vicdan Hareketi 8 Mart 2019 379,
397, 400
Vicdan Konvoyu 8 Mart 2018 400
yaralı tahliyesi 366
yaralıların nakli ve tedavisi 444
yaşam hattı tesisi ve idaresi 441, 447-9,
451-2, 454-7, 459

- insani diplomaside dâhillerin rolü 295
- insani diplomasinin iyileştirilmesi 280
- insani diplomasi tanımı
- dört eylem kılavuzu 70, 78
  - Harroff-Tavel'in tanımı 282
  - ICRC tanımı 282
  - IFRC tanımı 49, 70, 77, 133, 173, 222, 236, 282
  - İHH tanımı 382
  - insani diplomasi kavramı 35, 48, 170, 221, 223-4, 332, 335, 338, 352
  - Kızılay tanımı 355
  - Larry Minear ve Hazel Smith'in tanımı , 37, 35, 134, 180, 221, 223, 290, 328
- insani diplomasi tarafları
- dini liderler 265
  - hükümet yetkilileri 265
  - insaniyetperverler 265
  - Kızılay *bk.* Türk Kızılay
  - kurumsal düzey aktörler 51
  - resmî aktörler 47-9, 54, 56, 58-9, 128, 181, 212, 229, 306, 326, 415-6, 426
  - silahlı grup temsilcileri 265
  - sivil aktörler 54, 56, 58-9, 63-4, 201, 224, 229, 306, 374, 383-4, 428
  - sivil toplum aktivistleri 265
  - uygulayıcı aktörler 53, 54, 170
  - yerel topluluklar ve liderler 272
- insani diplomasi yöntemleri
- diyalog 33, 42, 91, 128, 201-2, 211, 242, 244-7, 294, 297, 316, 396, 403, 409, 413, 423, 429, 430
  - ikna 35, 52, 55, 61, 64, 70-1, 75, 77-9, 80-2, 84, 90-1, 128, 133, 173, 180, 190, 214, 219, 222, 233, 235-8, 240-1, 246-8, 252-3, 256, 259, 272-3, 275, 282, 299, 307, 313, 326-7, 336-7, 347, 382-4, 388, 403, 405, 408-9, 413, 418, 429, 430-1, 441, 451, 458-9
  - müzakere 33, 35, 49, 53, 55, 64, 69, 72, 81-2, 119, 155, 180-1, 201, 209, 233, 240, 246, 255, 258, 283, 287-8, 293-4, 296-9, 300-1, 303, 313, 338, 341, 358, 375, 385-6, 388, 390-1, 393, 404, 407, 408-9, 413, 416, 419, 424, 427, 429, 430-1, 441, 443, 445, 447-8, 451-4, 456, 507
  - savunuculuk 35, 69, 76, 81, 82, 86, 201, 233, 313, 327, 329, 353, 366-7, 370, 376-7, 381, 383, 400, 408, 413, 429, 430-1, 441-2, 447-8, 451-4, 456, 458-9
- insani diplomat 80, 193, 239-40, 255-6, 259-62, 264-5, 267-70, 274-6, 278-9, 281-82, 286, 288-9, 290-6, 298-9, 300-3, 320, 336-4, 370
- insani diplomatın vasıfları
- analitik anlayış 291
  - dil 292
  - duygusal zekâ 292
  - dürüstlük 268
  - eleştiriye açık olma 291
  - empati 261-2, 291, 293, 296
  - empati kurma 261, 262, 291
  - etkili anlatı 273
  - gergin zamanlarda işi kolaylaştırma 291
  - gizlilik 269
  - güven 74, 97, 166, 188, 256, 258, 260, 268-70, 276, 291-2, 294-5, 346, 379, 386, 388, 402-4, 423, 431
  - el-Emin 268
  - güven artırıcı önlemler 270
  - güven idamesi 268
  - güven kazanımı 268, 294
  - güven kazanma 276
  - güven telkini 269
  - güvenilirlik/ eminlik 268
- iletişim 291-2
- ilişki inşa etme 262
  - kanıt, deneyim ve uzmanlık 273, 274
  - kapsayıcılık 298-9, 300
  - kavramsal beceriler 255-6, 258
  - kavramsal beceri ve strateji yeteneği 270
  - bağlayıcı etki 271
  - dolaysal etki 272
  - işlemsel etki 275
  - kuralsal etki 274
- keskin feraset 264
- ketumluk 217, 269
- kişisel erdemler 255-6, 258, 275
- ekip oyuncusu olma 278
  - engin sabır ve metanet 277
  - kişisel bütünlük 276
  - nezaket 338
- kişiler arası iletişim 256, 258, 261-2, 507
- ağ oluşturma 255, 262, 264
  - ahbaplık 267
  - beden dili 262, 279, 293
  - dinleme 261-2
  - derin dinleme 263
  - etkin dinleme 255, 262, 263, 266, 292
- kültürel tarafsızlık 294
- mizah anlayışı 265
- özgünlük 279
- personel yetkinlikleri 290
- ritüel 267
- samimi beşeri etkileşim 267
- sert beceriler 261
- siyasi muhakeme 291
- söz sarraflığı 274
- stres altında çalışma 291

- şahsi çıkar ve beceriler 264
 tarafsızlık 37, 71, 76, 85-7, 95, 97, 268,
 282, 344, 430; *ayr. bk. 7 temel ilke*
 tasavvur etme 262
 teklifsizlik 267
 tertiplilik 278
 ünsiyet kurma 267
 yaratıcılık 276
 yumuşak beceriler 255-8, 261, 268, 270,
 274, 280
 İnsani Diyalog Merkezi 81, 383
 insani düsturlar 259, 274
 insani etkililik 407-9, 412, 413
 insani eylem 409, 411
 insani eylemler 88, 221, 319, 408, 410-1
 insani faaliyetler *bk. humanitarian activity*
 insani hedefler 69, 80, 201, 264, 312, 338-9,
 343-4
 İnsani Hesap Verebilirlik Ortaklığı 95
 insani hettrik 256
 insani ilkeler *bk. 7 temel ilke*
 insani kriz 32, 63, 130, 135, 140, 142, 144,
 146, 148, 150, 152, 154, 157-8, 162, 165,
 168, 177, 185, 187, 205, 207, 281, 285, 291,
 297-9, 301, 306, 319, 361, 379, 381, 384,
 403, 406, 415, 431, 448, 450-1
 insani lojistik 176
İnsani Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi
Dergisi 176
 insani müzakere 49, 102, 107, 108, 181, 280,
 299, 300
 İnsani Politika Grubu 176
 insani yanıt 32, 335, 407, 409, 410-1
 insani yardım 160, 227, 256, 329, 429
 2020 Küresel İnsani Yardım Raporu 182
 acil insani yardım 49, 60, 64, 144, 174,
 228, 455
 Afet Yardımında Davranış Kuralları 95
 aid worker *bk. yardım çalışanları*
 apel 369
 Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım
 Genel Müdürlüğü 199, 453, 458
 BM Çocuklara Yardım Fonu 147, 156,
 164, 194-5 452, 458
 BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
 104, 144-5, 149, 151, 154, 156,
 164-5, 167-8, 194, 196-9, 205-6,
 311, 369, 451, 453, 457
 insani çalışan *bk. yardım çalışanı*
 insani personel *bk. yardım çalışanı*
 İnsani Yardım Eyleminde Hesap
 Verebilirlik ve Performans için
 Aktif Öğrenme Ağı 156-7, 187
 insani yardım koridoru açılması 360,
 429-30, 440-1, 447-9, 454-5, 457
 İnsani Yardım Programı Döngüsü 198
 insani yardım raporlaması 182
 insani yardım sahası 176, 209, 280, 326
 insani yardım sektörü 174, 176, 186, 187,
 195, 199, 208
 insani yardım ulaştırılması 440
 insani yardımda davranış kuralları 95
 insani yardımda dirençlilik 187
 insani yardımda risk yönetimi 187
 kalkınma yardımı 227
 Kalkınma Yardımları Grubu 195
 Kalkınma Yardımları Komitesi 175, 195,
 196
 küme sistemi 369
 Sınır Ötesi Yardım Projesi 453, 457
 Suriye insani yardım faaliyetleri 379
 Uluslararası Yardım Şeffaflığı Girişimi
 178, 197
 yardım çağrısı 369
 yardım çalışanı 14-5, 27, 36-7, 44, 48, 72,
 81, 97, 102, 128, 140, 157, 181, 203,
 205, 208, 239, 291, 310, 315-29,
 332, 342-4, 368, 408, 430, 456, 497
 yardım etkililiği 407-9
 İnsani Yardım Vakfı *bk. İHH İnsani Yardım Vakfı*
 insani yenileşim 176, 178, 210
 insaniyetperverlik 19, 23-5, 174, 221, 237,
 260, 265, 318, 355, 410
 İnsanlık *bk. 7 temel ilke*
 insanperver 313, 352
 international humanitarian law 236
 İran 29, 167, 179, 200, 361, 373, 385-7, 390-
 7, 400, 433, 439, 459
 İran Kızılaskanı *bk. Kızıl Aslan ve Güneş*
 İran Kızılayı *bk. Kızıl Aslan ve Güneş*
 İrlanda Cumhuriyeti 243
 İslam 19, 22-3, 26-9, 179, 187, 353, 374, 380-
 1, 397, 418, 459
 İslam İşbirliği Teşkilatı 188, 374, 281
 İslam Konferansı Teşkilatı 418
 İslam savaş hukuku 353
 İspanya 371
 İsrail 147, 148, 312, 328, 333, 346, 350, 366,
 373, 423, 444
 İsrail-Filistin çatışması 147, 148
 İstanbul 30, 177, 191, 258, 380, 385, 389,
 390, 391, 393, 394, 400, 404, 405, 406, 445,
 458, 506
 istenmeyen kişi 367
 İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı 223
 İsviçre 238, 347, 404, 408
 iş dünyası 194, 305-7, 309, 312-4, 507
 İtalya 216, 371, 436
 İzmir 348, 431, 437

J

Japonya 139, 176, 416, 420, 437
 Johannesburg 348
 jus in bello 95

K

Kadumi, Başar *bk.* İHH İnsani Yardım Vakfı >
 Başar Kadumi ve Cüneyt Ünal Dosyası
 Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü 137, 140
 Kalkınma Yardımları Grubu 195
 Kalkınma Yardımları Komitesi 175, 195, 196
 Kamerun 147
 Kanada 246-7, 321, 349, 437
 Canberra 333
 kanıt tabanlı yaklaşım 82-3
 Kant *bk.* Immanuel Kant
 Kant, Immanuel 24, 104, 308
 Kara Harbinin Kural ve Teamüllerine İlişkin
 Lahey Sözleşmesi 102-3, 109
 Karabağ 367
 Karadeniz Teknik Üniversitesi 314
 Karlsruhe 248
 karmaşık aciliyet durumu 148
 karmaşık ve uzun mültecilik durumu 165
 karmaşık ve uzun süreli kriz 145, 147-9, 150,
 153, 157, 165, 170
 karmaşıklık 183
 karşılıklı bağımlılık 184
 Katar 220, 221, 223, 385-6, 390, 400
 Katar Fonu 223
 kategorik buyruk 308
 katma değer 198, 264
 kaynak akışları 186
 KDU *bk.* insani diplomatin vasıfları > kanıt,
 deneyim ve uzmanlık
 Kellenberg, Jakob 335
 Kennedy, Kevin 457
 Kıbrıs 113, 124, 350, 368, 373, 431, 436, 439
 Denктаş, Rauf 114
 Girne 368
 Kıbrıs Barış Harekâtı 124, 431, 439
 Klerides, Glafkos 114
 Kuzey Kıbrıs 137, 350, 368
 Kuzey Kıbrıs Türk Kızılay Dostları 368
 Kuzey Kıbrıs Türk Kızılayı 368
 Lefkoşa 113
 Kıdımın, Mehmet Arif 323, 460; *ayr. bk.*
 insani aktörler
 Kızıl Aslan ve Güneş 108
 Kızılay *bk.* Türk Kızılay
 Kızılhaç 30, 37, 69, 70, 75-9, 80-9, 90-1 94-5,
 108, 113, 117, 123-4, 133, 145-6, 160, 173,
 189, 231, 235-6, 240, 242, 244, 246-8, 258,

275, 307, 311, 317, 319, 320-1, 324, 333-4,
 343, 347-8, 350, 362, 368, 382, 408, 430,
 432-5, 437, 439, 441, 445, 448, 452
 Kızılalkan 333, 366, 445
 Kızılalkan *bk.* Magen David Adom
 kilit taşı aktör(ler) 185
 King, Martin Luther 26
 KİÖ *bk.* Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü
 Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası
 Sözleşmesi 125-6
 klasik diplomasi 19, 20, 33-4, 36, 39, 41-2,
 46-7, 53-4, 58, 60, 146, 170, 200, 202, 306,
 349, 358, 368, 373, 376, 384
 Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
 [Collective Security Treaty Organization
 (CSTO)] 244
 Kolombiya 106, 147, 166, 168, 169, 369
 Komorlar 371
 Kongo Demokratik Cumhuriyeti 147, 153,
 164, 166-7
 Kore Cumhuriyeti *bk.* Kore Demokratik Halk
 Cumhuriyeti
 Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti 242
 Kore Savaşı 437
 Körfez ülkeleri 200
 kötü insani diplomat 275
 kronik çatışma ve siyasal istikrarsızlık 148
 Kuala Lumpur 420
 Kuruluşlar Arası Daimi Komite 198, 370
 Kuzey Amerika 280
 Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü *bk.* NATO
 kültür temelli yaklaşım 283
 kültürel aşinalık 290
 kültürel yetkinlik 289
 kültürel zekâ 289
 Küresel Gündem 82
 Küresel Yol Güvenlik Ortaklığı 348
 Küresel Yönetici Liderlik Girişimi 280
 KYK *bk.* Kalkınma Yardımları Komitesi

L

Lahey 94, 102-3, 109, 258, 280
 Lahey Hukuku 94
 1899 ve 1907 Lahey konferansları 94
 IV. Lahey Sözleşmesi 105
 Kara Harbinin Kural ve Teamüllerine
 İlişkin Lahey Sözleşmesi 102-3,
 109
 Lamb, Christopher 331, 336-7, 506
 Latin Amerika 147, 280, 341
 Lavrov, Sergey 245
 Lebanese Red Cross *bk.* Lübnan Kızılhaç'ı
 levée en masse 114
 Libya 139, 147, 400-6, 416-8, 420, 444
 Badi, Salah 404

Barka 401
 Beyda 402
 el-Guveyl, Halife Muhammed Halid
 Abdullah 404
 Fecr Libya/ Libya Şafağı 402, 403
 Fizan 401
 Haftar, Halife Belkasım 401, 402, 404
 Kaddafi, Muammer 400, 417
 Kerame Operasyonu 402
 Libya Kızılayı 444
 Libya Müftülüğü 404
 Misrata 379, 400-6
 Şitevi, Muhammed 405
 Tayyip, Ahmet 403
 Trablus 400-2, 406, 418
 Zintan 400-6
 Libyan Red Crescent *bk.* Libya > Libya
 Kızılayı
 Lieber Yasası 105
 Lloyd-George, David 258
 London Times 217
 Londra 235, 241, 243-5, 258
 Lousin, Kefer 442
 LRC *bk.* Libya > Libya Kızılayı
 LRC *bk.* Lübnan Kızılhaç'ı
 Lübnan 100, 168, 253, 312-3, 383, 390, 400
 Lübnan Kızılhaç'ı 100
 Lübnan Özel Mahkemeleri 253

M

Magen David Adom 333, 366; *ayr. bk.*
 Kızılkalkan
 Maldivler 175
 Malezya 159, 416-7, 420, 426
 Mali 100, 147, 166, 197, 199
 Mali Takip Sistemi 197, 199
 Martens Kaydı 103
 Maurer, Peter 243, 245, 252
 Maurice, Charles 43
 Mavi Kalkan *bk.* Blue Shield
 Mavi Marmara 328, 366, 423, 444
 Mavi Marmara *bk.* insani diplomasi faaliyetleri
 > Gazze Özgürlük Filosu
 Mazarin, Kardinal Jules 238
 MDM *bk.* Dünya Doktorları
 Mead, Margaret 20
 Medecin du Monde *bk.* Dünya Doktorları
 Medecins Sans Frontières *bk.* Sınır Tanımayan
 Doktorlar
 Meksika 166, 369
 Merkezi Acil Müdahale Fonu 177
 Mersin 437
 Mission of Hope 409
 MNLF *bk.* Moro Barış Süreci > Moro Ulusal
 Kurtuluş Cephesi

Mogadişu 442, 445
 Moğolistan 242
 Moro Barış Süreci
 Anayurt Antlaşması 420
 Aquino, Corazon 418
 Asya Vakfı 424
 Bağımsız İzleme Heyeti 415-6, 420,
 424-8
 Bangsamoro Çerçeve Antlaşması 420
 Bangsamoro Kapsamlı Antlaşması
 420-1
 Bangsamoro Organik Yasası 422
 Cabide Katliamı 417
 Cafer, Gazali 422
 Davao 421
 Duterte, Rodrigo 421, 428
 Ebu Sehmen, Nuri 404
 Filipinler 166, 192, 415-8, 420-8
 Filipinler devleti 416, 418, 422, 427
 Gaston Z. Ortigas Barış Enstitüsü 424
 Haşimi, Selamet 221, 418-9, 420, 423
 İbrahim, Hacı Murat 420, 422-4, 428
 İkbal, Muhacir 424, 427
 Mamasapano Operasyonu 425
 Manila 420, 423
 Marawi 421, 425
 Marcos, Ferdinand 418
 McDonalds, Alistair 424
 Memorandum of Agreement on
 Ancestral Domain *bk.* Anayurt
 Antlaşması
 Mindanao 415-9, 421-3
 Misuari, Nur 417-9
 MOA *bk.* Anayurt Antlaşması
 Moro 383, 415-20, 422-5, 427-8
 Moro Barış Süreci 415, 424-5, 428
 Moro İslami Kurtuluş Cephesi 415,
 418-9, 420, 423
 Moro Krizi 416
 Moro Müslümanları 415-8, 423, 426
 Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi 417-9
 Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi 418-9
 Müslüman Mindanao'da Bangsamoro
 Özerk Bölgesi 416, 421-2
 Oruç, Hüseyin 405-6, 415, 506
 Sema, Muslimin 419
 Third Party Monitoring Team *bk.*
 Bağımsız İzleme Heyeti
 TPMT *bk.* Bağımsız İzleme Heyeti
 Mokaya, Bruce 252
 Moldova 244
 Moro Islamic Liberation Front *bk.* Moro
 Barış Süreci > Moro İslami Kurtuluş
 Cephesi
 Moro National Liberation Front *bk.* Moro

Bariş Süreci > Moro Ulusal Kurtuluş
Cephesi
Moskova 235, 241, 244-5, 362, 367
Mozambik 166
MSF *bk.* Sınır Tanımayan Doktorlar
MTS *bk.* Mali Takip Sistemi
Murrow, Edward 217
mülteci 36, 101, 145, 147, 159, 165-7, 181,
191-2, 194, 312-3, 365, 372, 380, 382,
412, 416, 421, 442, 450, 452-4, 458
MÜSİAD *bk.* Müstakil Sanayici ve iş
Adamları Derneği
Müstakil Sanayici ve iş Adamları Derneği
312, 313
Myanmar 97, 137, 139, 145, 147, 158, 160,
192, 263, 331, 337, 341, 346, 365
Myanmar için Endonezya İnsani İttifakı 106
Myanmar Kızılhaçı 161
Myanmar meselesi 263

N

Napolyon Savaşları 30
National Societies *bk.* Ulusal Dernekler
NATO 253
Nepal 164, 167, 190, 412
network *bk.* ağ
New York 249, 273, 340
Nexus 359, 361, 380
Nijerya 31, 32, 99, 122, 166
non refoulement principle *bk.* geri
göndermeme ilkesi
Norveç 220, 236, 416, 420
NSs *bk.* Ulusal Dernekler
Nye, Joseph 34, 56, 202, 214-6, 231.

O

OAS *bk.* Amerikan Devletleri Örgütü
ODI *bk.* Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü
OECD *bk.* Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği
Örgütü
OECD Kalkınma Yardımları Komitesi 175,
195-7, 199, 204
OECS *bk.* Doğu Karayip Devletleri Birliği
Ogata, Sadako 335
OIC *bk.* İslam Konferansı Teşkilatı; ayr. *bk.*
İslam İşbirliği Teşkilatı
Oliver, Kelly 24
Organization for Security and Co-operation
in Europe Parliamentary Assembly
bk. Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
Parlamentlerler Asamblesi
Organization of American States *bk.*
Amerikan Devletleri Örgütü
Organisation of Eastern Caribbean States *bk.*

Doğu Karayip Devletleri Birliği
Organization of Islamic Cooperation *bk.*
İslam İşbirliği Teşkilatı
Organization of the Islamic Conference *bk.*
İslam Konferansı Teşkilatı
Orta Afrika Cumhuriyeti 147, 153, 375
Orta Doğu 147, 341, 412
OSCE PA *bk.* Avrupa Güvenlik İşbirliği
Teşkilatı Parlamentlerler Asamblesi
Oslo 280, 341
Osmanlı 28-9, 30, 258, 347, 430-1, 436
Osmanlı Devleti 30, 258
Osmanlı Devleti *bk.* Osmanlı İmparatorluğu
Osmanlı İmparatorluğu 28, 347
Osmanlı İmparatorluğu *bk.* Osmanlı Devleti
Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım
Cemiyeti *bk.* Türk Kızılay
OTAN *bk.* NATO
Overseas Development Institute *bk.*
Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü
OXFAM *bk.* Oxford Kıtık Yardım Komitesi
Oxford Committee for Famine Relief *bk.*
Oxford Kıtık Yardım Komitesi
Oxford Kıtık Yardım Komitesi 203-4

Ö

özel sektör 59, 80, 90, 93, 178, 180, 187, 189,
205-6, 209-10, 305-8, 311-2, 317, 375
Özgürlük Filosu *bk.* insani diplomasi
faaliyetleri > Gazze Özgürlük Filosu
Özköse, Adem *bk.* İHH İnsani Yardım Vakfı
> Adem Özköse ve Hamit Coşkun'un
Özgürleştirilmesi

P

PAHO *bk.* Pan Amerikan Sağlık Örgütü
Pakistan 100, 137, 167, 431
Palestine Red Crescent Society *bk.* Filistin >
Filistin Kızılayı
Pan American Health Organization *bk.* Pan
Amerikan Sağlık Örgütü
Pan Amerikan Sağlık Örgütü 341
Panama 371
paradigma değişikliği 218
Paris 235, 241, 245-6, 258
Parlamentolar Arası Meclis 244
Pasifik 158, 202-3, 280, 341
Paul, Vincent de 238
paydaş 161-2, 180, 205-6, 291, 337, 341, 459
paydaşlar
dâhiller 281, 286, 295, 297
hâriçler 281, 286, 296, 297
paydaş analizi 161-2, 337, 341
Pazarkule 357

pazarlık 269
 Peace and Security Council of the African Union *bk.* Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi
 Pekin 235, 241-3, 343
 persona non grata *bk.* istenmeyen kişi
 Pictet, Jean 70, 78-9, 82-3, 85-7, 99
 Pierce, Franklin 217
 PKK 361
 Politika Belgesi *bk.* İnsani Diplomasi Politikası
 power diffusion *bk.* güç > güç yayılımı
 power transition *bk.* güç > güç kayması
 PRCS *bk.* Filistin > Filistin Kızılayı
 Protokol El Kitabı 72, 81, 87, 344
 protracted crises *bk.* karmaşık ve uzun süreli kriz
 protracted refugee situation *bk.* karmaşık ve uzun mültecilik durumu
 PYD 361
 Qatar Fund *bk.* Katar Fonu

R

Rajasingham, Ramesh 457
 raporlama 83, 197, 208
 RCSC *bk.* Çin > Çin Kızılayı
 Red Cross Society of China *bk.* Çin > Çin Kızılayı
 rekabet ve iş birliği 185
 relief *bk.* insani yardım
 Resmi Gazete 113, 124
 resmî insani diplomasi teamülü 257
 resmî kalkınma yardımları 59, 60, 199, 202, 231
 Richelieu, Kardinal Armand Jean du Plessis de 238
 Rohingya 97, 159, 365
 Rohingya Müslümanları 97, 365
 Roma Tüzüğü 119
 Ruanda 32, 170, 174
 Rus İç Savaşı 258
 Rusya 175, 178-9, 200, 202, 207, 244-5, 346, 348, 361, 367, 436, 459
 Rusya Federasyonu 244
 Rusya Kızılayı 367

S

Sahel Bölgesi 263, 271
 Samiriyeli 25, 26
 SARC *bk.* Suriye > Suriye Arap Kızılayı
 Satow, Ernest 316
 savaş suçu 103, 119, 459
 Save the Children 204
 Savunma Bakanları Konseyi Sekreterliği 244

Schweller, Randall 178
 SCO *bk.* Şanhay İşbirliği Örgütü
 Selaka 375
 Shanghai Cooperation Organisation *bk.* Şanhay İşbirliği Örgütü
 SIDA *bk.* İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği sığınmacı 145, 159, 192, 372
 Sınır Tanımayan Doktorlar 99, 194, 201, 203-4, 371-2
 Sırbistan 366
 Sierra Leone 253
 Silah Bırakma Komisyonu 426
 siyasi gerçekçilik 255-6, 261
 siyasi gerçeklik algısı 258-9
 diplomatik sermaye 259
 duygusal dürüstlük 259
 insan ızdırabı 96, 98, 259-60
 insani nüfuz 260
 siyasi algı 261
 siyasi muhakeme 261, 291
 Soğuk Savaş 33, 54, 56, 59, 134, 137, 145, 149, 165, 173-4
 Solferino Savaşı 30, 94, 353, 430
 Somali 98, 100, 137, 147, 153, 158, 161-2, 164, 166, 170, 174, 368, 441, 445
 Somali Kızılayı 98
 Somali Red Crescent Society *bk.* Somali Kızılayı
 SOS Akdeniz 371
 SOS Mediterranean *bk.* SOS Meditarranean
 sosyal medya 47, 135, 188, 277-9, 293, 364, 376, 381, 409
 Facebook 278
 Instagram 278
 LinkedIn 278
 Twitter 278
 sosyal medya platformları 278
 Sphere 95, 189
 Sphere Hareketi 189
 Sphere Movement *bk.* Sphere Hareketi
 Sphere Standards *bk.* Sphere Standartları
 Sphere Standartları 189
 Spies, Yolanda Kemp 179
 SPLM-N *bk.* Sudan Halk Kurtuluş Hareketi-Kuzey
 SRCS *bk.* Somali Kızılayı
 Sri Lanka 175
 St. Petersburg 94, 248
 St. Petersburg Deklarasyonu 94
 Sudan 101, 107, 137, 147, 166, 189
 Güney Kordofan 101
 Güney Sudan 107, 137, 147, 153, 166-7, 368
 Juba 107
 Mavi Nil 101

- Sudan Halk Kurtuluş Hareketi-Kuzey 101
 Sudan People's Liberation Movement-North
bk. Sudan Halk Kurtuluş Hareketi-Kuzey
 Suriye krizi
   Barış Pınarı 360
   Cerablus 444
   Cilvegözü Sınır Kapısı 360
   Cisreyn 387
   Çobanbey 323
   Darkuş 365
   Dayr Ballut 442
   Doğu Guta 360, 364, 385, 387, 391, 441
   Elbil 442
   Fırat Kalkanı 360
   Fua 363
   Guta tahliyesi 364
   Halep 359, 361-4, 444, 459
   Halep tahliyesi 361
   Hama-Waer 360
   HTŞ 361
   Humus 444
   İdlib 360, 362, 364-5, 369, 443-4
   Keferya 363
   Mahmudiye 442
   Özgür Suriye Ordusu 361
   Reyhanlı 360, 365, 454
   Seyyide Zeynep Türbesi 385
   Suriye 23, 32, 99, 104, 137-9, 145, 147, 149, 153-4, 156, 158, 164-6, 168, 185, 189, 201-2, 207, 223, 256, 258, 311, 319, 323, 341-2, 345-6, 357, 360-5, 368, 379, 383-6, 388, 390, 392-7, 400, 416, 425, 431, 441, 443-4, 447-9, 450-1, 453-60
   Suriye Arap Kızılai 347, 357, 361, 363, 365, 444
   Suriye İç Savaşı 138-9, 147, 149
   Suriye Milli Ordusu 361, 362
   Suriye rejimi 202, 361-2, 385-6, 390, 393, 395, 397
   Suriye Savaşı 256
   Suriyeli muhalifler 385
   Şam 385, 387, 389, 390-6, 441
   Vaer 444
   Zeytin Dalı 360
 Suriye Krizi Yaşam Hattı
   AFAD Genelgesi 454, 456
   Akçakale 454
   Altınözü 454
   Aşağıpulyazı 454
   Boynuyoğun 454
   Ceylanpınar 454
   Cilvegözü 360, 455
   Görentaş 454
   Güveçci 454
   İslahiye 454
   Karkamış 454, 455
   Kilis 449, 454
   Öncüpınar 455
   Reyhanlı 360, 365, 454
   Sevgi Mağazaları 323
   Süleymaniye 454
   Yayladağı I 454
   Yayladağı II 454
 Suudi Arabistan 175, 184, 195, 357
 SUY *bk.* Türk Kızılay > Sosyal Uyum Programı
   sürdürülebilir insani etki 151
   sürekli savaşan işlevi 114
 Swedish International Development Cooperation Agency *bk.* İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği
 Syrian Arab Red Crescent *bk.* Suriye > Suriye Arap Kızılayı
- ## Ş
- Şanhay 243
 Şanhay İşbirliği Örgütü 243
 ŞİÖ *bk.* Şanhay İşbirliği Örgütü
- ## T
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 130, 136-7, 139, 140, 441, 444-5, 448-9, 452-6, 458
 Tahran 362, 385, 390, 394
 Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de 43
 Tannen, Deborah 262
 tarafsızlık 37, 71, 83-8, 95, 97-9, 116, 127, 206, 231, 238, 248, 268, 281-2, 290, 295, 309, 318, 34, 457; ayr. bk. 7 temel ilke tasavvuf 23
 Tayland 32, 159, 175, 344
   Bangkok 344
 TBMM *bk.* Türkiye Büyük Millet Meclisi
 Tel Aviv 366
 Temel İnsani Standartlar 95
 The Asia Foundation *bk.* Moro Barış Süreci > Asya Vakfı
 The Hague *bk.* Lahey
 The International Committee of the Red Cross *bk.* Uluslararası Kızılhaç Komitesi
 The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies *bk.* Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu
 The Movement *bk.* Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi
 The North Atlantic Treaty Organization *bk.* NATO

The Organisation for Economic Co-operation and Development *bk.* Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü

The TRC Journal of Humanitarian Action 176

TİKA 197, 223, 314, 444

Tokyo 420

toplantı yönetimi 255, 265, 266

dostane toplantı 266

görüşme üslubu 266

hasmane toplantı 266

içerik, istek ve eylem 266

toplumsal bellek anlayışı 187

track one *bk.* diplomasi > diplomasi türleri/ farklı alanlarda diplomasi > birinci yol diplomasisi

track two *bk.* diplomasi > diplomasi türleri/ farklı alanlarda diplomasi > arka kanal diplomasisi; *ayr. bk.* diplomasi > diplomasi türleri/ farklı alanlarda diplomasi > ikinci yol diplomasisi

Transformative Agenda *bk.* Dönüştürücü Gündem

TRC *bk.* Türk Kızılay

TRCJHA *bk.* *The TRC Journal of Humanitarian Action*

Tunus 139, 400

Turkish Red Crescent *bk.* Türk Kızılay

Türk insani diplomasisi 256

Türk insanietperverleri 256

Türk insanietperverliği 256

Türk Kızılay 37, 69-70, 76-9, 80-9, 90-1, 97, 108, 117, 123-4, 130-3, 136-8, 140, 145-6, 160, 173, 189, 235, 240, 242, 247-8, 256, 275, 314, 317, 319, 320-3, 333-4, 342-3, 346, 348, 350, , 355, 357, 359, 362, 372-7, 382, 432, 445, 450, 456

Aile Bağlarının Yeniden Tesisi Birimi

431, 433-4

aile birleştirme ve kayıpların bulunması 431

Akar, Ahmed Lütfi 455

Akoğuz, Hakkı 437

Akurgal, Fikri 437

Altan, İbrahim 256, 435, 458;

ayr. bk. insani aktörler; Türk

insanietperverleri, Türk Kızılay

Arakan yardım ve kamuoyu oluşturma 365-6

Avrupa göçmen meselesi 366

Bey, Dr. Abdullah 30

Daimi Delegasyon Başkanlığı 137

Doğu Guta insani diplomasi çalışmaları 364-5

esir değişimi /mübadlesi 437

esir kurtarılması (Guantanamo) 433

esir mektupları ve haberleşmenin sağlanması 435

Halep tahliyesi 361

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 30, 258, 353, 430, 435

hukuki ve sosyal destek 439

insani yardım koridoru açılması 360, 429-30, 440-1, 447-9, 454-5, 457

insani yardım ulaştırılması 440

Karabağ mekik diplomasisi 367

Kıdımın, Mehmet Arif 323, 460; *ayr. bk.* insani aktörler

Kınık, Kerem 429, 459, 506;

ayr. bk. insani aktörler; Türk

insanietperverleri, Türk Kızılay

Kızılay Kart 435, 458

Küçük, Alper 435, 458; *ayr. bk.* insani aktörler; Türk insanietperverleri, Türk Kızılay

Mavi Marmara yaralı tahliyesi 366

Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere

Yardım Cemiyeti 30, 430

Sana İhtiyacım Var kampanyası 458

savunuculuk ve kamuoyu oluşturma 442

Selvi, Bayram 429, 433, 449, 452, 454-5, 457-8, 507

Sınır Ötesi Yardım Projesi 453, 457

sivillerin korunması 443

sivillerin tahliyesi 443

Sosyal Uyum Programı 458

Suriye İnsani Yardım Operasyonu 441, 449, 451, 454, 458

Suriye yaşam hattı tesisi ve idaresi 441, 447-9, 451-2, 454-7, 459

Türkiye Kızılay Cemiyeti 30, 430, 437

Türkiye Kızılay Derneği 30, 352, 430, 506

Ukrayna savunuculuk ve insani destek 367-8

yaralı tahliyesi 366

yaralıların nakli ve tedavisi 444

Türkiye 32, 30, 113, 124, 129, 130, 135-9, 140-2, 169, 188, 195, 220-1, 223, 256, 313-4, 333, 341, 343, 345, 347, 352, 354, 357-8, 360, 363-4, 366, 372-3, 379, 386, 394-7, 400, 403-5, 416, 423-6, 430-5, 437, 439, 441, 444, 445, 447-9, 450-4, 456-60, 506

Türkiye Büyük Millet Meclisi 12

Türkiye Cumhuriyeti 363, 372, 431, 433, 441, 444, 448, 450, 452-3

Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı *bk.* TİKA

Türkiye Kızılay Cemiyeti *bk.* Türk Kızılay

Türkiye Kızılay Derneği *bk.* Türk Kızılay

Türkiye Maarif Vakfı 314

U

- UAE *bk.* Birleşik Arap Emirlikleri
 UCM *bk.* Uluslararası Ceza Mahkemesi
 Uganda 169
 UIA *bk.* Uluslararası Dernekler Birliği
 UK *bk.* Birleşik Krallık
 Ukrayna 147, 166, 319, 367, 400, 443
   Donbass-Donetsk 367
 Ukrayna Kızılhaçı 367
 ulus devlet 31, 45-6, 130-4, 136-7, 142, 381
 Ulusal Dernekler 74
 Uluslararası Adalet Divanı 94, 102
 Uluslararası Af Örgütü 194, 244
 Uluslararası Afet Müdahale Kanunu 89
 Uluslararası Arama ve Kurtarma Danışma
   Grubu 198
 Uluslararası Ceza Mahkemesi 119, 194, 253,
   350
 Uluslararası Çalışma Örgütü 310
 Uluslararası Daimi Komite 340
 Uluslararası Denizcilik Örgütü 244
 Uluslararası Dernekler Birliği 204
 Uluslararası Göç Örgütü 175, 203, 375, 452
 Uluslararası Her Yere Yardım ve Destek
   Kooperatifi *bk.* CARE
 uluslararası hukuk 35-6, 44, 49, 58, 93, 95, 99,
   103, 127, 167, 174, 201, 245, 250, 361, 430,
   443, 455
 uluslararası insan hakları hukuku 93, 125,
   126, 128
 uluslararası insancıl hukuk 70, 93-5, 102-4,
   107, 115, 119, 125, 128, 220, 235-6, 241-
   2, 244-8, 250-3, 290, 319, 329, 430
 uluslararası insancıl hukuk *bk.* international
   humanitarian law
 Uluslararası İnsani Teamül Hukuku 103-4,
   106, 110, 115, 120, 122
 Uluslararası Kalkınma Departmanı 199
 Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi 30, 37,
   69, 70-2, 76, 78, 84-5, 88-9, 91, 93, 95,
   194, 196, 231, 238, 243, 245, 247-9, 258,
   333-6, 353, 361-2, 370, 374-5, 418, 420,
   430, 432, 434-5, 456
   Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi
     Temel İlkeleri 70, 71, 76, 78-9,
     84-8, 91, 93, 102, 241, 248
     7 temel ilke 37, 248, 282, 430; *ayr. bk.*
     7 temel ilke
 Uluslararası Kızılhaç Komitesi 36-7, 70, 75,
   88, 89, 97-8, 103-4, 108, 113, 115, 117-8,
   122, 144, 147-8, 150, 160, 180, 194, 223,
   235-6, 238-49, 250-3, 272, 282, 307, 310-1,
   317, 320, 322, 334-6, 338-9, 343, 347, 361,
   363, 367, 374, 375, 383, 408, 430, 433-4,
   445
   ICRC Afrika Birliği Temsilciliği 251
   ICRC Doğu Asya Bölge Temsilciliği 242
   ICRC Moskova Temsilciliği 244
   ICRC Vaşington Bölgesel Temsilciliği
     246
 Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri
   Federasyonu 4, 12-3, 15-6, 35, 37, 49, 67,
   69, 70-8, 80-4, 87-9, 90-1, 133, 146, 158,
   160-1, 180, 194, 222-4, 231, 236, 248, 282,
   307, 310, 317, 320, 322, 331-2, 334-7, 339,
   340, 343-4, 348, 358, 367, 372, 374, 382,
   441, 445, 448, 452-3, 456, 458-9; *ayr. bk.*
   Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi
 Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı
   Çatışmalara uygulanan 12 Ağustos 1949
   tarihli Cenevre Sözleşmeleri 106
 Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda
   Sivillerin Korunmasına İlişkin I. Ek
   Protokol 116-7
 Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda
   Sivillerin Korunmasına İlişkin II. Ek
   Protokol 106, 109, 115
 Uluslararası Posta Birliği 250
 Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin
   Korunmasına İlişkin I. Ek Protokol 105-
   6, 109, 115-6, 121
 Uluslararası Temas Grubu 426
 Uluslararası Yardım Şeffaflığı Girişimi 178,
   197
 UN *bk.* Birleşmiş Milletler
 UN Disaster Assessment and Coordination
   bk. Birleşmiş Milletler > BM Afet
   Değerlendirme ve Koordinasyon
 UN Educational, Scientific and Cultural
   Organization *bk.* Birleşmiş Milletler >
   BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
 UN General Assembly *bk.* Birleşmiş Milletler
   > BM Genel Kurulu
 UN OCHA *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
   İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
 UN Office for the Coordination of
   Humanitarian Affairs *bk.* Birleşmiş
   Milletler > BM İnsani Yardım
   Koordinasyon Ofisi
 UN Women *bk.* Birleşmiş Milletler > UN
   Women
 UNDAC *bk.* Birleşmiş Milletler > BM Afet
   Değerlendirme ve Koordinasyon
 UNDP *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
   Kalkınma Programı
 UNESCO *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
   Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
 UNFICYP *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
   Kıbrıs Barış Gücü
 UNHCR *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
   Mülteciler Yüksek Komiserliği
 UNICEF *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
   Çocuklara Yardım Fonu

Union of International Associations *bk.*
Uluslararası Dernekler Birliği
United Arab Emirates *bk.* Birleşik Arap
Emirlikleri
United Kingdom *bk.* Birleşik Krallık
United Nations *bk.* Birleşmiş Milletler
United Nations Children's Funds *bk.* Birleşmiş
Milletler > BM Çocuklara Yardım Fonu
United Nations Development Program
bk. Birleşmiş Milletler > BM Kalkınma
Programı
United Nations Economic and Social Council
bk. Birleşmiş Milletler > BM Ekonomik ve
Sosyal Konseyi
United Nations High Commissioner for
Refugees *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
Mülteciler Yüksek Komiserliği
United Nations Peacekeeping Force in Cyprus *bk.*
Birleşmiş Milletler > BM Kıbrıs Barış Gücü
United Nations Security Council *bk.* Birleşmiş
Milletler > BM Güvenlik Konseyi
United States Agency for International
Development *bk.* Amerika Birleşik
Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
United Youth for Peace and Development *bk.*
Barış ve Kalkınma için Gençlik Birliği
Universal Declaration of Human Rights *bk.*
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
Universal Postal Union *bk.* Uluslararası Posta
Birliği
UNPYAD *bk.* Barış ve Kalkınma için Gençlik
Birliği
UNSC *bk.* Birleşmiş Milletler > BM
Güvenlik Konseyi
USA *bk.* Amerika Birleşik Devletleri
USAID *bk.* Amerika Birleşik Devletleri
Uluslararası Kalkınma Ajansı

Ü

Üçlü Bağ *bk.* Nexus
Üçüncü Cenevre Sözleşmesi 111
Ünal, Cüneyt *bk.* İHH İnsani Yardım Vakfı >
Başar Kadumi ve Cüneyt Ünal Dosyası
Ürdün 168, 311
Üsera Heyeti 435

V

vakıf 19, 23, 27, 140, 458
Vaşington 235, 241, 246
vatansız 194, 372
Veda Hutbesi 23
Venezuela 145, 165, 369
Vestfalya 221
Vucjak Kampı 366

W

WFP *bk.* Dünya Gıda Programı
WHO *bk.* Dünya Sağlık Örgütü
WHS *bk.* Dünya İnsani Zirvesi
Wilson ilkeleri 45
World Bank *bk.* Dünya Bankası
World Economic Forum *bk.* Dünya
Ekonomik Forumu
World Food Programme *bk.* Dünya Gıda
Programı
World Health Organization *bk.* Dünya Sağlık
Örgütü
World Humanitarian Summit *bk.* Dünya
İnsani Zirvesi
World Vision International 204

Y

yardım çağırısı 369; *ayr. bk.* apel
yardım etkililiği 407-9
Yemen 119, 137, 145, 147, 157-8, 166, 185,
189, 319, 368, 431
yerelleştirme 408
Yeryüzü Doktorları 194
Yesevi, Ahmet 29
Yugoslavya 32, 145, 165, 170
Yunanistan 348, 357-8
YYD *bk.* Yeryüzü Doktorları

Z

zarar eşiği 115, 116
zarar verme ilkesi 102, 104-5, 207, 293, 298
Zyck, Steven 311

Katkıda Bulunanlar

Halil Kürşad Aslan

Doç. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü • hk@medipol.edu.tr • Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde aldığı lisans derecesinden (1994) sonra Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde başladığı yüksek lisans öğrenimini *Azerbaycan Petrolünün Bölge ve Dünya Siyasetinde Rolü* başlıklı teziyle bitirdi (1999). Kent Eyalet Üniversitesinde (ABD) saha araştırması ve nitel veri teknikleri kullanarak hazırladığı *Kırgızistan ve Özbekistan'da Kalkınma Potansiyeli: Orta Asya'nın Kırsal Bölgelerinden Uluslararası Göç* başlıklı doktora tezini 2011'de tamamladı. 2011-2015 arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve 2015'den itibaren de İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olan küresel politik ekonomi, dış politika analizi, insani diplomasi, araştırma yöntemleri ve Avrasya siyaseti konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

Fatma Zehra Atıcı

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Doktora Programı • fatmazehraatici@gmail.com • Sütçü İmam Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2017 yılında mezun oldu. Aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında başladığı yüksek lisansını *Uluslararası İlişkilerde Algı Yönetimi: İkinci Körfez Savaşı Örneği* adlı teziyle 2021'de tamamladı. Hâlen Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında başladığı doktora sürecini yürütmektedir.

Cihat Battaloğlu

İnsani yardım uzmanı, doktora adayı • cihatbattaloglu@gmail.com • Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve New York Eyalet Üniversitesinin ortak olarak yürüttüğü Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler çift diploma programından 2013 sonunda şeref derecesiyle mezun oldu. Katar Üniversitesi Körfez Çalışmaları bölümünde öğrenimine devam etti ve 2016 yılında *Katar'da Siyasi Reformlar* teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde 2017'de baş-

ladığı doktora programına devam etmektedir. Çalışma hayatına 2014 yılında Katar Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak başlayan Battaloğlu, devam eden yıllarda İslam İşbirliği Teşkilatı Ankara Merkezi SESRIC ve Türk Kızılay'da farklı derecelerde görevler üstlendi. Hâlihazırda Katar'da Kıdemli Araştırmacı olarak görev yapan Battaloğlu, *Katar'da Politik Reformlar* başlıklı kitabın da yazarıdır.

Orhan Battır

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü • obattir@kmu.edu.tr • Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Kamu Yönetimi Bölümünde lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE) Yönetim ve Organizasyon/ İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümünde yüksek lisans eğitimi tamamladı. Yine Selçuk Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında *Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi* başlıklı teziyle doktora derecesi aldı. Hâlen Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Türk dış politikası, Orta Doğu, bölgesel politikalar, yumuşak güç, insani diplomasi, kültürel diplo-

masi, insan hakları, sağlık diplomasisi, bölgesel hegemonya, göç, güvenlik, etnik sorunlar ve terör gibi çeşitli alanlarda çalışmaları mevcuttur ve bu alanlarda çalışmalarına devam etmektedir.

Murat Çemrek

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü • cemrek@yahoo.com • Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde lisans, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde yüksek lisans ve doktora, Budapeşte Koleji Yüksek İhtisas Çalışmaları Enstitüsünde (Macaristan) doktora sonrası çalışmalarını tamamladı. Yurt içinde ve dışında lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde dersler verdi. Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi (Kazakistan) Avrasya Araştırma Enstitüsünün kurucu müdürlüğünü üstlendi. 2010-2012 arasında Stratejik Düşünce Enstitüsünde (SDE) Dış Politika Masası koordinatör yardımcılığı, 2014-2019 döneminde Necmettin Erbakan Üniversitesinde Üniversite Erasmus Programı koordinatörlüğü ve Erol Güngör Türk Diasporası Araştırma ve Uygulama Merkezi müdürlüğü yaptı. Bölüm başkanlığını yürüttüğü Selçuk Üniversi-

tesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmakta ve aynı zamanda Küresel ve Bölgesel Çalışmalar Merkezi (TİGA) müdürlüğünü yürütmekte, Stratejik Araştırma ve Analiz Merkezi (CESRAN, İngiltere) isimli düşünce kuruluşunda eş araştırmacılık yapmaktadır.

Michael David Clark

Doktor, Global Aid Pro'da Kıdemli Ortak ve Danışman • mike@globalaidpro.com • Lugano Üniversitesinden (İsviçre) İnsani Lojistik ve Yönetim alanında yüksek lisans derecesi ve Groningen Üniversitesi (Hollanda) Hukuk Fakültesinden İnsani Diplomasi alanında doktora derecesi aldı. İnsani diplomasi alanında uzmandır. Son 18 yılda 70'in üzerinde çatışma ve afet bölgesinde bulunarak hizmet sundu. Muhtelif kuruluşlar adına büyük ölçekli insani yardım operasyonlarına öncülük etti. İhtiyaç sahiplerine erişim, yardım çalışanlarının korunması, alıkonulan insani yardım personeli veya kargolarının serbest bırakılması gibi konularda, resmî ve sivil aktörlerle ve yerel faydalanıcı nüfusla müzakere konusunda geniş bir deneyime sahiptir. Hâlihazırda insani yardım sektöründe danışman ve öğretim görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir.

Alpaslan Durmuş

Kızılay Akademisi Başkanı • alpaslan.durmus@kizilay.org.tr • Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladığı lisans eğitiminin ardından Eğitim Yönetimi ve Denetimi Alanında *Küreselleşmenin Eğitime Yansımaları* başlıklı teziyle yüksek lisans derecesi aldı. 2000'e kadar devlet okulları ve özel okullarda öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 2000 yılında kurduğu Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezinde (EDAM) eğitim danışmanlığı ve araştırma ile içerik üretimi hizmeti sundu. Gerek EDAM bünyesinde gerek farklı kurumlar için çok sayıda kitap ve akademik dergi yayımında genel yayın yönetmenliği ve editörlük katkısı verdi. 2016-2019 arasında Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı görevini yürüttü. Mart 2020'de Türkiye Kızılay Derneği bünyesinde yer alması öngörülen Kızılay Akademisi biriminde kurucu başkan olarak üstlendiği görevini hâlen sürdürmektedir.

Zahide Ekmekci

Türk Kızılay Akademisi Başkanlığı Araştırmacısı • zahide.ekmekci@kizilay.org.tr • Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisansını, aynı fakültenin Tarih Bölümü

Ortaçağ Anabilim Dalı Bizans Kürsüsünde yüksek lisansını tamamladı. Konstantine Porphyrogenitus'un *De Administrando Imperio* adlı eserini yüksek lisans tezi olarak Klasik Yunancadan Türkçeye çevirdi ve yorumlamasını yaptı. Atina Ulusal Kapodistriyan Üniversitesi'nde Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı üzerine eğitimlere katıldı. Yunanistan ve Kuzey Makedonya sınırında bulunan Idomeni'deki mülteciler hakkında çalışmalar yaptı. Kızılay Akademi bünyesinde Uzman Araştırmacı göreviyle çalışmalarını sürdürmektedir.

Ekrem Eser

İngilizce Tercüman • ekremeser@gmail.com • Boğaziçi Üniversitesi Fizik Öğretmenliği Bölümünde lisansını tamamladıktan sonra özel bir yayınevine ait çeşitli eserlerin yayımında genel yayın yönetmenliği, çeviri editörlüğü ve grafikerlik görevlerini üstlendi. Hâlihazırda hem çevirmenlik yapmakta hem de çeviri bir metnin kök metne uygunluğu ve duru bir Türkçeyle ifadesi noktalarında yoğunlaşan katkısıyla çeviri danışmanlığı hizmeti sunmaktadır. Keza Batı dillerinden Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiş eserlerin günümüz Türkçesine aktarımı (dil içi çeviri) projelerinde de çeviri danışmanı olarak yer almaktadır.

Gökçe Eser

Kızılay Akademi İçerik Geliştirme Uzmanı, Redaktör ve Musahhih • eser.gokce@kizilay.org.tr • İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde lisansını tamamladıktan sonra özel yayınevlerinde akademik yayın editörlüğü yaptı. Keza farklı süreli yayınlara redaktör ve musahhih göreviyle dil uzmanlığı katkısı sundu. Bireysel çalışmaları kapsamında Osmanlı Türkçesiyle yazılmış eserlerin günümüz Türkçesine aktarımıyla ilgilenmektedir. Irak Türkmenleri ve Türk Kızılay Tarihi konuları bağlamında tarih alanındaki çalışmalarını sürdürmektedir. Hâlihazırda Kızılay Akademi bünyesinde İçerik ve Ürün Geliştirme Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Fadi Farasin

Uluslararası kalkınma uzmanı, araştırmacı-yazar • farasin@yahoo.com • Lisans öğrenimini Ürdün Üniversitesinde, yüksek lisans öğrenimini ise Cleveland Eyalet Üniversitesinde tamamladı. Su anda uluslararası bir kurumda yönetici pozisyonunda kariyerini devam ettiren Farasin, aynı zamanda, insani yardım, kriz önleme ve kurtarma, arabuluculuk, çatışma çözme ve gelişmekte olan ülkelerde sosyoekonomik kalkınma gibi çeşitli konularda on yıldan fazla sektörler arası uzmanlığa sahip deneyimli bir uluslararası kalkınma uzmanıdır.

Aygün Karakaş

Gambiya Cumhuriyeti İstanbul Fahri Konsolosu, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Türkiye Gambiya İş Konseyi Başkanı (eski) • info@karakasgroup.com • Boğaziçi Üniversitesi Elektronik bölümünden ön lisans, Amerika Birleşik Devletleri Wright State Üniversitesinde Sistem Mühendisliğinde lisans öğrenimini tamamladı. Aynı üniversitede uluslararası işletme ve sosyal ve uygulamalı ekonomi alanlarında yaptığı iki yüksek lisans öğreniminin ardından Wright State Üniversitesinde asistan olarak çalışmaya başladı. 2018 yılına kadar DEİK- Gambiya İş Konseyi Başkanlığını yürüten Karakaş, 2020 yılından beri Gambiya Cumhuriyeti İstanbul Fahri Konsolosu unvanıyla hizmet sunmaktadır. Aygün Karakaş, ticari faaliyetleri meyanında birçok Afrika ülkesinde insani yardım faaliyetleriyle de meşgul olmaktadır.

Hafize Zehra Kavak

Kıdemli Uzman, Kızılay Akademisi; Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü • zehra.kavak@kizilay.org.tr • Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünde lisansını, Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisansını tamamladı. Marmara Üniversi-

tesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsünde “Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsani Diplomasi Faaliyetleri” konulu doktora tezine devam ettiği süreçte Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve Diplo Foundation iş birliğinde düzenlenen “İnsani Diplomasi” eğitimine katıldı. 2006-2015 arasında İHH İnsani Yardım Vakfında Araştırma ve Yayınlar Birimi Koordinatörü olarak görev yaptı. Etiyopya, Filistin, Lübnan, Makedonya ve Türkiye’de çeşitli insani yardım projelerinde görev aldı. Hâlihazırda Kızılay Akademi bünyesinde Kıdemli Uzman Araştırmacı olarak sürdürdüğü görevinin yanı sıra insani yardım literatürüne araştırma, telif, edisyon ve tercüme kalemlerinde katkıda bulunmaktadır.

Kerem Kınık

Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi Acil Durum ve Afet Yönetimi ve Afet Tıbbı Programları Bölümü; Kızılay Genel Başkanı • kerem.kinik@kizilay.org.tr • İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesinden 1993’te mezun oldu, Bezmialem Vakıf Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü bünyesinde afet tıbbı alanında doktorasını tamamladı. Sağlık Bakanlığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinde idarecilik, İstanbul

10. Dönem İl Genel Meclisinde meclis üyeliği ve Sağlık Komisyonu başkanlığı görevlerini yürüttü. Avrupa Birliği Bölgeler Asamblesi Sağlık ve Sosyal Politikalar Komisyonunda İstanbul'u temsil etti. Kosova Savaşı ve Marmara Depremi sırasında gönüllü hekim olarak çalıştı. Yeryüzü Doktorları Türkiye başkanlığını üstlendiği süre zarfında çok sayıda çatışma ve afet bölgesine yönelik insani yardım projesini yönetti. 2004'te gönüllü başladığı Kızılay'da 2015'de Genel Başkan Yardımcısı, 2016'da Genel Başkan seçildi. 2015'den Kasım 2017'ye kadar IFRC Yönetim Kurulu üyeliği yaptı, 2017-2022 arasında da IFRC Avrupa ve Orta Asya Bölgesi'nden sorumlu başkan yardımcılığı görevlerini yürüttü.

Mehmet Akif Kireççi

Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü • akif.kirecci@asbu.edu.tr • Doktorasını ABD'de Pensilvanya Üniversitesi Yakın Doğu Çalışmaları Bölümünde yaptı. Aynı üniversitede ve Stevens Teknoloji Enstitüsünde öğretim üyeliği yaptı. Bir süre Bilkent Üniversitesinde çalıştıktan sonra, 2019 yılı itibarıyla Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümüne öğretim üyesi olarak

katılmıştır, hâlen bu görevini sürdürmektedir. Araştırma alanları arasında jeopolitik, oryantalizm, Orta Doğu ve Avrupa'da modernleşme, karşılaştırmalı siyaset, Türk dış politikası, Osmanlı diplomasisi, entelektüel hareketler ve İslam düşünce tarihi bulunmaktadır. Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu Yönetim Kurulu üyesi ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Başkan Vekilidir.

Christopher Lamb

Emekli diplomat • christopher.lamb17@gmail.com • Avustralya Myanmar Enstitüsünün başkanıdır. 1968-2000 arası Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı (DFAT) bünyesinde çalışmış emekli bir diplomattır. 1986-1989 arasında Myanmar'da (Burma), 1997-2000 arasında ise Yugoslavya, Romanya ve Makedonya'da büyükelçilik görevini yürüttü. Cenevre'deki Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunda (IFRC) başdiplomat olarak çalıştı. Cenevre'de IFRC'nin insani diplomasi üzerine politika geliştirmesine yardım etti. IFRC ile Diplo Vakfının müştereken düzenlediği İnsani Diplomasi Eğitimi'nin yöneticisi ve eğitmenidir. Ayrıca Melbourne Üniversitesi Sosyal ve Siyasal Bilimler Okulunda doçent unvanıyla görev yapmaktadır.

Kaan Namlı

Türk Kızılay Hareket İlişkileri ve İşbirlikleri Müdürü • kaan.namli@kizilay.org.tr • Lisans derecesini Kanada'daki Guelph Üniversitesi Siyaset Sosyolojisi Bölümünde ve yüksek lisans derecesini Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamladı. Hâlen Orta Doğu Teknik Üniversitesinde doktora adaydır. Doktora araştırmasında Türkiye'de ve daha geniş bölgede milliyetçilik, insani yardım ve dış politikanın kesişimini araştırmak için uluslararası ilişkiler ve sosyolojiyi birleştiren çok disiplinli bir yaklaşım kullanmaktadır. Özellikle kırılğan topluluklara yönelik insani yardım ve kalkınma alanında çeşitli uluslararası kuruluşlarda çalışma konusunda zengin bir geçmişe sahiptir. Strateji ve politika geliştirme, dış ilişkiler, halkla ilişkiler, politika danışmanlığı, insani diplomasi, kaynak seferberliği, ortaklıklar, kapasite desteği, araştırma ve analiz çalışmalarında uzmanlaşmıştır. Hâlen Türkiye Kızılay Derneği'nde Hareket İlişkileri ve İşbirlikleri Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Hüseyin Oruç

İHH Mütevelli Heyeti Başkan Vekili, İnsani Diplomasi Birim Başkanı, Moro Barış Süreci Bağımsız İzleme Heyeti (TPMT) üyesi • huseyinoruc@ihh.org.tr •

İHH İnsani Yardım Vakfı Mütevelli Heyet başkan vekilliğinin yanı sıra İnsani Diplomasi Biriminin başkanlığını uhdesinde bulundurmaktadır. Aynı zamanda İHH İnsani Yardım Vakfını, İslam İşbirliği Teşkilatında ve Birleşmiş Milletler'de temsil etmektedir. Uzun yıllar İHH'nın yurt dışı projelerinin yönetimini gerçekleştirdi. İngiltere merkezli *The Humanitarian Forum* kurucu mütevellileri, *OIC Humanitarian Forum* kurucular kurulu üyeleri ve İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (IDSB) kurucuları arasında yer aldı. 2014'te Filipinler Devleti ve Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasında imzalanan kapsamlı anlaşmayla öngörülen Filipinler Barış Süreci Bağımsız İzleme Heyeti üyesi seçilmiş olup bu görevi hâlen sürdürmektedir. Aynı zamanda Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) Yönetim ve İcra Kurulu üyesidir.

Eren Paykal

Emekli diplomat • erenm.paykal@yahoo.com • 1988'de Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun olduktan sonra intisap ettiği Dışişleri Bakanlığında siyasi ve ikili ilişkiler genel müdürlüklerinde üstlendiği merkez görevlerinin ardından Marsilya, Buenos Aires

ve Üsküp'te hariciyenin farklı işlevleri bağlamında hizmet verdi. Çalışma hayatına özel sektörde devam ederek Çelik Boru İmalatçıları Derneğinde genel sekreterlik, İstanbul Ticaret Odasında uluslararası müşavirlik, Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi bünyesindeki Dünya Türk İş Konseyinde grup koordinatörlüğü ve Afrika bölge direktörlüğü yaptı. Çalışma hayatı boyunca Avrupa, Güney Amerika ve Karayipler ile Afrika ülkelerinde resmî temas ve faaliyetlerde bulundu, İTO Başkanlığındaki görevi döneminde Akdeniz Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği'nde (ASCAME) görev aldı.

Kaan Saner

Türk Kızılay Uluslararası Politikalar ve İş Birlikleri Direktörü • kaan.saner@kizilay.org.tr • Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisansını tamamladıktan sonra 2000 yılında Türk Kızılay Afet Yönetimi Bölümünde uzman derecesiyle çalışmaya başladı. NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü bünyesinde Kabil'de İşlevsel Uzman olarak görev yaptı. Türk Kızılay'da üstlendiği Afet Yönetimi Uzmanı ve Uluslararası Yardımlar Birim Yöneticisi görevleriyle Afyon Depremi, Endonezya Tsunamisi, Pakistan Seli ve Irak insani yar-

dım operasyonlarında yer aldı. 2009'da atandığı Uluslararası İlişkiler Bölümündeki göreviyle Derneğin Uluslararası Kızılhaç unsurları nezdinde temsilinin desteklenmesi faaliyetlerini yönlendirdi. 2016'da Uluslararası Kızılhaç Kızılay Komitesinde Hareket İşbirliği Delegatesi olarak Nijerya'da ve Güney Sudan'da görev aldı. 2017'den bu yana Türk Kızılay Uluslararası İşbirlikleri ve Politikalar Direktörlüğü konumunda çalışmaktadır.

Hugo Slim

Kıdemli araştırma görevlisi, Blackfriars Hall, Oxford Üniversitesi • hugo.slim@bfriars.ox.ac.uk • 2015-2020 arasında Uluslararası Kızılhaç Komitesinde Politika ve İnsani Diplomasi Başkanı ve 2003-2007 arasında Cenevre'deki İnsani Diyalog Merkezinde Başakademisyen olarak görev yaptı. Oxford Brookes Üniversitesinde Uluslararası İnsancılık alanında öğretim üyesi olarak görev yaptığı 1994-2003 arasında Save the Children ve Birleşmiş Milletler için ön cephe insani yardım görevlisi olarak hizmet verirken aynı zamanda Oxfam GB ve Katolik Denizaşırı Kalkınma Ajansında (CAFOD) yönetim kurulu üyeliği yaptı. Hâlen Oxford Blavatnik Devlet Okulu Etik, Hukuk ve Silahlı Çatışma Enstitüsüne (ELAC) bağlı çalı-

şan Slim aynı zamanda Oxford Üniversitesi Las Casas Sosyal Adalet Enstitüsünde Kıdemli Araştırma Görevlisi ve Oxford İnsan Hakları Konsorsiyumu'nda Akademik Direktör olarak faaliyet göstermektedir.

Tore Svenning

Kızılhaç ve Kızılay Daimî Komisyonu (sabık) Sekreteri • tore.svenning@gmail.com • Teorik ekonomi ve tarih üzerine eğitim aldı. 1985'te Norveç Kızılhaçı'na katılarak Sudan, Cenevre, Ürdün, Kıbrıs, Kuveyt, İsrail, Moskova ve Budapeşte'de hizmet verdi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) gözlemci göreviyle sürdürdüğü çalışmasının ardından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği (BMGS) Dış İlişkiler Bölümünde görev aldı. New York ve Cenevre merkezli BM kurumları ve yerel kurumlarda diplomasi faaliyetlerinde bulundu. BM görevlerinin akabinde Norveç Kızılhaç'ında görev yaptı. 2012-2017 arasında Uluslararası Kızılhaç Kızılay Daimî Komisyonu'nda görev aldı. Hâlen Daimî Komisyon'un belgelendirme projesinde görev almaktadır. Ayrıca Norveç'in Sandeiford kasabasında 1701 ila 1845 tarihleri arasında yaşayan kişilerin tespiti ve 1814 Norveç Anayasası'nı oluşturan meclis üyelerinin eşlerinin tespiti gibi iki ayrı projeyle de ilgilenmektedir.

İzzet Şahin

İHH İnsani Yardım Vakfı Mütevelli Heyeti üyesi • izzetsahin@ihh.org.tr • Medine İslam Üniversitesinden 1997'de mezun oldu. Akademik kariyerine devam etmek ve dil becerisini geliştirmek adına Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde bulundu. Kanada'nın Montreal şehrinde bir Türk kültür merkezinde çalıştıktan sonra ülkesine dönerek İstanbul'da Türkiye İlmî İçtimai Hizmetler Vakfında yönetici konumunda faaliyet gösterdi. 2007'den itibaren İHH İnsani Yardım Vakfında görev yapmaktadır. 2010'a kadar Avrupa ve Amerika ülkeleri koordinatörlüğü, 2010'dan sonra ise Uluslararası İlişkiler ve İnsani Diplomasi'den sorumlu Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır. 2020'den beri Mütevelli Heyet üyesi olarak görevine devam etmektedir. Otuzdan fazla ülkede gerçekleştirilen insani yardım projelerini yönetmiş, Suriye'de binlerce tutuklu ve rehinenin özgürleştirilmesinde rol almıştır.

Segâh Tekin

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü • segahtekin@erbakan.edu.tr • Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamladı. Yüksek lisans öğrenimini "Etik ve

İnsani Müdahale: Söylem, Mitler ve Gerçekler isimli teziyle, doktora öğrenimini ise “Brezilya’nın Dış Politikası: Gelenek ve Değişim” isimli teziyle ikmal etti. Konya Sanayi Odası bünyesinde yürütülen Avrupa Birliği projelerinde uzman ve koordinatör konumlarında faaliyet gösterdi. Doktora öğrenimi esnasında TÜBİTAK 2211 Programı ve YÖK Doktora Araştırma Bursu desteğiyle Brezilya São Paulo Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde misafir araştırmacı olarak bulundu; Türkiye, Almanya ve Brezilya’da çeşitli konferans, çalıştay ve eğitim programlarına katıldı. Latin Amerika, Amerika ve İber Yarımadası ülkeleri ile uluslararası ilişkilerde din ve insani meseleler konularında çalışmaktadır.

Selen Turp

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Uzmanı • selenturp@gmail.com • İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümündeki lisansını 2021’de tamamladı. Lisans öğrenimi sırasında Afrika’nın Zanzibar ülkesinde Assalam Community Foundation ile saha çalışmalarına katıldı. Ayrıca Türkiye Kızılay Derneği Üsküdar Şube Başkanlığında staj çalışması gerçekleştirdi. İnsani diploması, dış politika, göç politikaları, Orta Doğu siyaseti, sivil toplum kuruluşları konularında çalışmalarına devam etmektedir.

Hakan Ünay

100/2000 Doktora Bursiyeri, Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (Göç ve Göçmen Çalışmaları) • hakanunay8@gmail.com • Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde aldığı lisans derecesinden (2017) sonra Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde başladığı yüksek lisans öğrenimini *Berlin Duvarı’nın Yıkılışından Yeni Duvarların İnşasına: Realist Perspektiften İsrail-Filistin ve Türkiye-Suriye Duvarlarının Analizi* başlıklı teziyle 2021’de tamamladı. Hâlen Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji bölümünde göç ve göçmen çalışmaları alanında YÖK 100/2000 doktora bursiyeridir. Ayrıca Göç Araştırmaları Vakfı bünyesindeki Türkiye Göç Araştırmaları Merkezinde araştırmacı olarak faaliyette bulunan Ünay sınır, göç ve sınır yönetimi, küreselleşme ve diplomasi alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

Meryem Esra Varol

Türk Kızılay Akademisi Başkanlığı Araştırmacısı • esra.subasi@kizilay.org.tr • Lisans derecesini 2019’da Bilkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden aldı. IIIT (The International Institute of Islamic Thought) tarafından gerçekleştir-

tirilen “Müslüman Topluluklar: Çağdaş ve Gelecekteki Zorluklar” başlıklı yaz okulu programına katıldı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığında (YTB) staj yaptığı süreçte bu kurumların çalışma alanlarına ilişkin projelerde yer aldı. Hâlen Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Barış ve Çatışma Çalışmaları Yüksek Lisans Programı öğrencisi olan Varol, *Hakikat ve Uzlaşma Komisyonları-Geçiş Dönemi Adalet Mekanizmaları Bağlamında Çatışma Sonrası Barış İnşası* başlıklı yüksek lisans tezine devam etmektedir. Ağustos 2020’den bu yana Türk Kızılay Akademisi Başkanlığı bünyesinde Araştırma Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Kuramdan Uygulamaya İnsani Diploması isimli bu kitap **Hafize Zehra Kavak** editörlüğünde hazırlanmıştır. Kızılay Kültür Sanat Yayınlarının 1 ve akademik araştırma inceleme kitabı, lisansüstü tez çalışması, bilimsel proje raporu, lisans ve lisansüstü ders kitabı vb. mahiyetindeki eserlerin kapsamında yer aldığı Akademi Dizisinin 1. kitabı olarak 2023’de, İstanbul’da 2.000 tirajla yayımlanmıştır.

Kitabın amacı, hedef kitlesi, kitabı oluşturacak bölümler, içerik ana hattı ve bölüm yazarlığı teklifi götürülebilecek kişilerden müteşekkil proje metni vücuda getirilmiş, Kızılay Akademisi’ne sunulmuştur. Kızılay Akademi yönetimince incelenerek kitabın yayımlanmasının uluslararası ilişkiler öğrenimi gören yükseköğretim öğrencileri ile diploması ve insani çalışma profesyonellerine katkı sağlayacağı kanaatine varılmıştır. Ayrıca Türkiye Kızılay Derneğinin kurulduğu günden bugüne sunduğu insani çalışmaları ve insani çalışmalar alanındaki süreç ve işlere akademik ve pratik katkılar sağlayacağı öngörüsü eserin yayımlanması kararında etkili olmuştur.

Eserin hazırlanma sürecine ilişkin ayrıntıların müşaveresi **İbrahim Altan, Cihat Battaloğlu, Muhammed Burkay Durak, Serdar Gürel, Selman Salim Kesgin, Kerem Kınık, Alper Küçük ve Kaan Saner**’in katılımıyla yapılmıştır. Editör müzakerelerle olgunlaşan proje çerçevesinde yayın hazırlık çalışmalarına başlamış, tüm yayın süreci boyunca çalışmalarını **Zahide Ekmekci** ve **Meryem Esra Varol**’un desteğiyle sürdürmüş; bölüm yazarlığı teklifinde bulunmak üzere belirlenen uzman ve profesyonellerle (**Halil Kürşad Arslan, Fatma Zehra Atıcı, Cihat Battaloğlu, Orhan Battur, Murat Çemrek, Michael David Clark, Fadi Farasin, Aygün Karakaş, Kerem Kınık, Mehmet Akif Kireççi, Christopher Lamb, Kaan Namlı, Hüseyin Oruç, Kaan Saner, Hugo Slim, Tore Svenning, İzzet Şahin, Segâh Tekin, Selen Turp, Hakan Ünay**) görüşerek kitabın hazırlanma amacı ve hazırlık süreci hakkında bilgi sunmuş; yazarlığını üstlenmeleri talep edilen bölüm ve kapsamına yönelik müzakereler yapmıştır. Tüm yazarların katılımıyla projenin istişare edildiği bir çevrim içi çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bölüm yazarlığını kabul eden uzmanlar uhdelerine aldıkları bölümü belirlemiş ana hat ve takvim dâhilinde yazmışlardır. Yayın ekibinin çalışma sistemi, teknik ve iş akışına dair usul **Alpaslan Durmuş**’un önerileriyle şekillenmiştir. Ardından **Zahide Ekmekci** ve **Meryem Esra Varol**’un asistanlığıyla **Hafize Zehra Kavak** yönetimindeki yayın ekibi bölüm metinleri üzerinde çalışmıştır. Bu çerçevede **Zahide Ekmekci** metinlerin kaynak, bağlaç, künye kontrollerini yapmış, ilave referans önerilerinde bulunmuş, kitabın ortak kaynakçasını oluşturmuş, tüm referansları APA 07’ye göre düzenlemiş, kaynakçanın tashih okumasını **Nil Yıldırım Kubat** yapmıştır. **Zahide Ekmekci** metinlerin içerik okumasını yapmış, muhtelif grafik diyagram vb. görsellere içerik oluşturma ve tercüme konularında katkıda bulunmuştur. **Meryem Esra Varol** metinleri imla ve dil bilgisi kontrolünden geçirmiş, metinlerin kitabın şekil şartlarına uygunluğunu sağlamış, metinlerin içerik okumasını yapmış, gerekli grafik diyagram vb. görsellere içerik oluşturma ve tercüme konularında katkıda bulunmuştur. **Eren Paykal** metinleri uluslararası

ilişkiler literatürü ve diplomasi pratiği açısından değerlendirmiş, diplomasi ve iş dünyasından kitaba katkı sağlayabilecek isimleri belirlemiş ve kendilerine teklif götürmüştür. **Gökçe Eser** metinlerin Türkçe yazım kuralları, dil ve anlatım bağlamında değerlendirmenin yanı sıra ifade yetkinliklerini geliştirici öneriler sunmuş, metin içi ve mantiki tutarlılığa ilişkin mütalaalar geliştirmiş, tüm kitap metninde ortak bir dil ve kavram bütünlüğü sağlanması konusunda katkıda bulunmuştur. **Ekmekçi Eser** İngilizce kaleme alınan makalelerin Türkçeye tercümelerini yapmış, Türkçe terminolojinin kitap bütünlüğü ve uluslararası ilişkiler literatürüyle uyumuna ilişkin önerilerde bulunmuştur. Editör bu çalışmaları beher metin kapsamında ve kitap bütünlüğünde tevhit ederek bölüm yazarlarına değerlendirmeleri ve ikmal etmeleri için göndermiştir. Kendilerine ulaştırılan bölümler üzerinde çalışan yazarların tekemmül ettirdiği metinler, her bir ekip üyesiyle kendi notları ve katkısı itibarıyla editörle birlikte tekrar gözden geçirilmiş, gerektiğinde yazarlarla fikir teatisinde bulunularak metinler mizanpaj aşamasına getirilmiştir. Ayrıca **Kerem Kınık**'la **Zahide Ekmekçi**, **Hafize Zehra Kavak**, **Eren Paykal**, **Meryem Esra Varol** ve **Fatma Sena Yasan**'ın katılımıyla; **Christopher Lamb**'le **Hafize Zehra Kavak** ve **Eren Paykal**'ın katılımıyla mülakat gerçekleştirilmiştir. Christopher Lamb mülakatının ses kayıt çözümlemesi **Hafize Zehra Kavak** tarafından, Kerem Kınık mülakatının ses kayıt çözümlemesi **Zahide Ekmekçi** ve **Meryem Esra Varol** tarafından yapılmıştır. Çözümlemiş mülakat metinlerinin düzenlemesi **Hafize Zehra Kavak** ve düzenlenmiş mülakat metinlerinin gözden geçirilip ikmal edilmesi **Kerem Kınık** ve **Christopher Lamb** tarafından gerçekleştirilmiştir. Kitap kapsamındaki metinler tekemmül ettikten sonra **Gökçe Eser** ve **Hafize Zehra Kavak** tarafından bölüm özeti hazırlama, anahtar kelime ve metin spotlarını belirleme, dizin terimlerini seçip kodlama, görsel malzeme tespit ve temin etme, grafiker yönlendirme notlarını hazırlama suretiyle bölümler yayıma hazırlanmış ve grafikere sevk edilmiştir. Kitabın kapak ve iç grafik tasarımı ve tasarımın uygulanması **Nevzat Onaran**'ın elinden çıkmıştır. Yayın sürecinde kişiler arası iletişim ve toplantı organizasyonları **Fatma Sena Yasan** tarafından sağlanmıştır. Kitabın teknik ve hukuki haklarıyla ilgili prosedür **Mehmet Nuri Altun** tarafından takip edilmiştir. Bilgi, kaynak, veri ve görsel temini gibi yardımcı hizmetler Türk Kızılay'ın ilgili birimlerince (Arşiv Müdürlüğünden **Recep Can** ve **Mevlüt Kuş**, Göç Hizmetleri Direktörlüğünden **Kübra Divleli** ve **Bayram Selvi**, Kurumsal İletişim Direktörlüğünden **Erkan Aksu** ve **Sedat Şenol**, Uluslararası Politikalar ve İşbirlikleri Direktörlüğünden **Süreyha Aydın**, **Kaan Namli** ve **Kaan Saner**, Toplum Merkezleri Koordinatörlüğünden **Erdem Çöplen** ve **Kamil Erdem Güler**) ifa edilmiştir. Ayrıca İHH İnsani Yardım Vakfı ve **Michael David Clark** tarafından görsel sağlanmıştır.

Bütün emeği geçen ve katkıda bulunan
meslektaş ve arkadaşlarımıza
teşekkür ederiz.

KURAMDAN UYGULAMAYA İNSANİ DİPLOMASİ
hiçbir ayırım gözetmeksizin temel insani ilkelerin
tüm insanlar için hayata geçirilmesi ve insan
ızdırabının dindirilmesi yolunda insani alanın
mesleki yetkinlik sağlamak isteyen mensuplarına
ve diğerkâm gönüllülerine, konuyla ilgili bilim ve
fikir dünyasına insani diplomasiye dair derinlikli
ve geniş bir zemin sunan güçlü bir kılavuz...

Gerek mağdur ve mazlum durumdaki kırılgan insanların gerekse
dünyamızın mevcut ve müstakbel sorunlarını çözmek, hem insanlığı
hem de insanlığın evini koruyup kollamak ve savunmak için şüphesiz
önemli bir araç insani diplomasi. Bu kitap, karar vericileri ve kanaat
önderlerini temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan
insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmeyi
hedefleyen insani diplomasinin kavramsal, kuramsal ve kurumsal
gelişiminin farklı boyutlarına kuram ve uygulama açılarından ışık
tutmaktadır. Akademisyen, ulusal sivil toplum kuruluşları ve/veya
ulusüstü yapılarda görevli insani yardım çalışanı yahut özel sektör
mensubu kimliklerine sahip yazarlarımız, kuramsal gelişime ilişkin
tartışmaların yanı sıra sahanın öznel gerçekleri ve koşullarının
etkisi altında yürütülen insani diplomasi uygulamalarının somut
yansımalarını elinizdeki kitapta sizin için irdeledi.

KURAMDAN UYGULAMAYA İNSANİ DİPLOMASİ

editör HAFİZE ZEHRA KAVAK

DİZİ ADI: AKADEMİ

KİTAP NO: 1

